Honoré de BALZAC

Verişoara Bette

VERIŞOARA BETTE{1}

Prin anul 1838, pe la mijlocul lunii iulie, trecea pe strada Universităţii o trăsură dintre acelea de curând puse în circulaţie pe pieţele Parisului şi numite „milord"; în ea se afla un bărbat pântecos, de statură potrivită, purtând uniforma de căpitan al gărzii naţionale.

Printre parizienii învinuiţi de a fi atât de spirituali, sunt unii care se cred mult mai arătoşi în uniformă decât în hainele lor obişnuite, închipuindu-şi că femeile ar avea gusturi atât de pervertite încât s-ar putea lăsa plăcut impresionate de felul cum arată o cuşmă de grenadier sau un echipament militar.

Căpitanul acesta, din legiunea a doua, avea aerul să fie foarte mulţumit de sine, ceea ce făcea să-i strălucească pielea roşcovană a feţei şi obrajii puţin cam buhăiţi. După aureola pe care bogăţia dobândită prin negoţ o pune pe fruntea negustorilor retraşi din afaceri, se putea ghici uşor că era unul dintre aleşii Parisului, cel puţin un fost ajutor de primar în sectorul său. Şi vă asigur că nici panglica Legiunii de Onoare{2} nu lipsea de pe pieptul său, pe care şi-l umfla trufaş, după moda prusacă. Înfipt cu semeţie în colţul „milordului", omul acesta cu decoraţie îşi lăsa privirea să-i rătăcească asupra trecătorilor care, la Paris, culeg deseori surâsuri menite unor ochi frumoşi ce nu se află de faţă.

Honoré de BALZAC

Verişoara Bette

VERIŞOARA BETTE{1}

Prin anul 1838, pe la mijlocul lunii iulie, trecea pe strada Universităţii o trăsură dintre acelea de curând puse în circulaţie pe pieţele Parisului şi numite „milord”; în ea se afla un bărbat pântecos, de statură potrivită, purtând uniforma de căpitan al gărzii naţionale.

Printre parizienii învinuiţi de a fi atât de spirituali, sunt unii care se cred mult mai arătoşi în uniformă decât în hainele lor obişnuite, închipuindu-şi că femeile ar avea gusturi atât de pervertite încât s-ar putea lăsa plăcut impresionate de felul cum arată o cuşmă de grenadier sau un echipament militar.

Căpitanul acesta, din legiunea a doua, avea aerul să fie foarte mulţumit de sine, ceea ce făcea să-i strălucească pielea roşcovană a feţei şi obrajii puţin cam buhăiţi. După aureola pe care bogăţia dobândită prin negoţ o pune pe fruntea negustorilor retraşi din afaceri, se putea ghici uşor că era unul dintre aleşii Parisului, cel puţin un fost ajutor de primar în sectorul său. Şi vă asigur că nici panglica Legiunii de Onoare{2} nu lipsea de pe pieptul său, pe care şi-l umfla trufaş, după moda prusacă. Înfipt cu semeţie în colţul „milordului”, omul acesta cu decoraţie îşi lăsa privirea să-i rătăcească asupra trecătorilor care, la Paris, culeg deseori surâsuri menite unor ochi frumoşi ce nu se află de faţă.

„Milordul” se opri pe partea dintre străzile Bellechasse şi Bourgogne, la poarta unei clădiri mari, de curând construite pe o porţiune din curtea unei vechi case boiereşti cu grădină. Casa boierească fusese cruţată; îşi păstrase înfăţişarea de odinioară, fiind situată în fundul curţii micşorate pe jumătate.

Numai după felul cum căpitanul se lăsă ajutat de vizitiu ca să coboare din „milord”, s-ar fi putut vedea că avea vreo cincizeci de ani. Sunt unele gesturi atât de vădit greoaie încât par indiscrete ca un act de naştere. Căpitanul îşi trase mănuşa galbenă pe mâna dreaptă şi, fără să-l întrebe nimic pe portar, se îndreptă spre peronul clădirii cu un aer ce părea a spune: „E a mea!” Portarii din Paris au privirile agere, nu-i opresc niciodată pe oamenii decoraţi, în haină albastră, care calcă îndesat, ceea ce înseamnă că-i recunosc numaidecât pe cei bogaţi.

Parterul clădirii era locuit în întregime de domnul baron Hulot d’Ervy, funcţionar însărcinat cu ordonanţarea plăţilor pe vremea Republicii, fost intendent general de armată, acum directorul uneia dintre cele mai însemnate secţii din Ministerul de Război, consilier de stat, mare ofiţer al Legiunii de Onoare etc. etc.

Baronul Hulot îşi luase singur numele d’Ervy, după locul de naştere, spre a se deosebi de fratele său, vestitul general Hulot, colonel de grenadiri ai gărzii imperiale, pe care împăratul îl făcuse conte de Forzheim, după campania din 1809. Fratele mai mare, contele, care se îngrijea de mezin, îi făcuse rost, dintr-o prudenţă părintească, de un loc în administraţia militară, unde, datorită serviciilor aduse de amândoi fraţii, baronul dobândi şi merită bunăvoinţa lui Napoleon. Încă din 1807, el fusese numit intendent general al armatelor din Spania.

După ce sună, căpitanul din miliţia burgheză făcu mari sforţări ca să-şi îndrepte haina ridicată, atât în faţă cât şi în spate, din pricina pântecului său umflat ca o pară. Impunător şi foarte sigur de sine, îl urmă pe feciorul în

livrea care-l primise imediat şi care-l anunţase apoi, deschizând uşa salonului:

— Domnul Crevel!

La auzul acestui nume atât de potrivit[{3}] cu înfăţişarea celui ce-l purta, o femeie înaltă, blondă, încă foarte bine pentru vârsta ei, se ridică, străbătută parcă de un fior.

— Hortense, îngeraşule, du-te în grădină cu verişoara Bette, îi spuse ea repede fiicei sale care stătea alături şi broda.

Domnişoara Hortense Hulot, după ce îl salută graţios pe căpitan, ieşi pe uşa cu geam, luând cu sine şi pe-o fată bătrână şi uscată ce părea mai în vârstă decât baroana, deşi era cu cinci ani mai tânără.

— E vorba de căsătoria ta, şopti verişoara Bette la urechea nepoatei sale Hortense, fără să pară jignită de felul în care baroana le poftise să plece, ca şi cum n-ar fi ţinut seama de ea.

Îmbrăcămintea verişoarei ar fi putut lămuri, la nevoie, lipsa aceasta de consideraţie.

Într-adevăr, fata aceasta bătrână purta o rochie de lână de culoarea strugurilor de Corint, cu o croială şi cu nişte panglicuţe tocmai de pe vremea Restauraţiei[{4}], un guleraş brodat ce nu putea să coste mai mult de trei franci şi o pălărie de pai cu garnitură de satin albastru, tivită tot cu pai, cum se mai pomenea doar pe la precupeţele din hală. După aspectul pantofilor din piele de capră, care se vedeau că erau lucraţi de un cizmar de mâna a treia, un străin ar fi şovăit s-o socotească pe verişoara Bette ca pe o rudă a familiei, căci semăna leit cu o croitoreasă cu ziua. Totuşi, înainte de-a părăsi încăperea, fata bătrână îi adresă un salut uşor şi prietenos domnului Crevel, iar acesta îi răspunse printr-o privire plină de înţeles.

— Vii mâine, nu-i aşa, domnişoară Fischer? zise el.

— N-ai musafiri? întrebă verişoara Bette.

— Copiii mei şi dumneata, atâta tot, îi răspunse oaspetele.

— Bine, spuse ea, voi veni negreşit.

— Iată-mă, sunt la ordinele dumneavoastră, doamnă, rosti căpitanul din miliţia burgheză, salutând-o din nou pe baroană.

Şi aruncă doamnei Hulot o privire asemeni aceleia pe care Tartuffe i-o aruncă Elmirei[5], atunci când un actor de provincie vrea, într-o reprezentaţie la Poitiers sau la Coutances, să scoată în relief intenţiile acestui rol.

— Fii bun şi urmează-mă, domnule, e mai potrivit să vorbim de afaceri dincolo, decât aici în salon, i se adresă doamna Hulot arătând o cameră vecină, care, în planul apartamentului, figura ca sală de joc.

Încăperea aceasta era despărţită doar printr-un perete subţire de iatacul a cărui fereastră dădea înspre grădină; doamna Hulot îl lăsă o clipă singur pe domnul Crevel, socotind că era mai înţelept să închidă fereastra şi uşa iatacului, ca să nu poată trage nimeni cu urechea. Avu grijă să închidă şi uşa cu geamuri a salonului cel mare, zâmbind fiicei sale şi verişoarei, pe care le văzu instalate într-un chioşc vechi din fundul grădinii. Se întoarse lăsând deschisă uşa sălii de joc, ca să poată auzi dacă ar intra cineva în salonul cel mare. Tot umblând încoace şi încolo, baroana, ştiind că n-o observă nimeni, lăsa să i se citească pe faţă toate gândurile; dacă cineva ar fi zărit-o însă, s-ar fi înspăimântat de tulburarea ei. Dar când se întoarse în sala de joc, intrând pe uşa dinspre salonul cel mare, figura ei îşi recăpătă acea rezervă de nepătruns, de care poate să se folosească, când vrea, orice femeie, chiar şi cea mai sinceră.

În timpul acestor pregătiri cel puţin ciudate, guardul naţional cercetă mobilierul încăperii în care se afla. Privind perdelele de mătase odinioară roşii, acum atât de ieşite de soare că deveniseră violete, cu faldurile roase de vechime, covorul ce-şi pierduse coloritul, mobilele cu poleiala ştearsă a căror mătase era pătată şi destrămată pe alocuri, pe figura plată a negustorului parvenit se oglindiră în voie, rând pe rând, dispreţul, mulţumirea şi nădejdea. Tocmai se

privea în oglindă pe deasupra unei vechi pendule *empire*[{6}], cercetându-se cu de-amănuntul, când foşnetul rochiei de mătase îi vesti întoarcerea baroanei. Imediat îşi îndreptă ţinuta.

Luând loc pe o canapeluţă, care, fără îndoială, fusese splendidă în 1809, baroana îi făcu lui Crevel semn să se aşeze, arătându-i un fotoliu ale cărui braţe se sfârşeau cu nişte capete de sfinx bronzate, cu vopseaua scorojită, lăsând să se vadă pe alocuri lemnul.

— Grija dumneavoastră, doamnă, ar putea fi o prevestire îmbucurătoare pentru un…

— Îndrăgostit, sfârşi ea tăindu-i vorba.

— E prea puţin spus, urmă el ducându-şi mâna dreaptă la inimă şi rotindu-şi ochii atât de caraghios, încât orice femeie indiferentă privind asemenea gesturi ar fi pufnit de râs. Îndrăgostit! Îndrăgostit! Mai degrabă vrăjit…

— Ascultă, domnule Crevel, continuă baroneasa prea serioasă pentru a putea să râdă, ştiu că ai cincizeci de ani, adică eşti cu zece ani mai tânăr decât domnul Hulot; dar la vârsta mea, nebuniile unei femei trebuiesc îndreptăţite prin ceva: prin frumuseţe, prin tinereţe, prin celebritate, prin merite, prin una dintre acele splendori care ne orbesc într-atât încât ne fac să uităm totul, până şi vârsta, Dacă ai un venit de cincizeci de mii de livre, în schimb vârsta dumitale îţi precumpăneşte cu prisosinţă averea, astfel încât, din tot ceea ce ar putea pretinde o femeie, dumneata n-ai nimic.

— Dar dragostea? întrebă guardul naţional ridicându-se şi apropiindu-se de ea; o dragoste care…

— Nu, domnule, e numai îndărătnicie! îl întrerupse baroana ca să curme o situaţie ridicolă.

— Da, îndărătnicie şi dragoste, stărui el, ba chiar ceva mai mult, drepturi…

— Drepturi? îşi ridică vocea doamna Hulot ce păru dintr-odată sublimă prin dispreţul, sfidarea şi indignarea ei. Dar, adăugă ea, în felul acesta nu mai sfârşim niciodată şi nu te-

am chemat aici ca să vorbim de ceea ce a pricinuit izgonirea dumitale, deşi familiile noastre sunt înrudite.

— Am crezut…

— Iarăşi! îl opri ea. Nu înţelegi, domnule, după nepăsarea şi uşurinţa cu care vorbesc despre amanţi *şi* dragoste, despre cele mai primejdioase lucruri pentru o femeie, că sunt deplin încredinţată că voi rămâne cinstită? Nu mă tem de nimic, nici măcar că aş putea fi bănuită, retrăgându-mă aici cu dumneata. Aceasta să fie oare purtarea unei femei slabe? Ştii bine de ce te-am chemat!…

— Nu, doamnă, răspunse Crevel, luând o înfăţişare rece.

Îşi subţie buzele şi-şi reluă poziţia militărească.

— Atunci să-ţi povestesc în câteva cuvinte, ca să nu ne mai prelungim amândoi chinul, spuse baroana Hulot privindu-l pe Crevel.

Acesta îi adresă un surâs ironic în care un om priceput ar fi recunoscut gratiile unui fost comis-voiajor.

— Fiul meu e căsătorit cu fiica dumitale…

— Ei, dacă ar fi s-o luăm de la început… zise Crevel.

— Mă îndoiesc dacă această căsătorie s-ar mai face, se grăbi să răspundă baroana. Totuşi n-ai de ce să te plângi. Fiul meu, pe lângă că-i unul dintre cei mai de seamă avocaţi din Paris, e şi deputat de vreun an, şi debutul lui la Cameră a fost atât de strălucit, încât se pare că în curând va ajunge ministru. Victorin a fost numit în două rânduri raportorul unor legi importante şif dacă ar vrea, ar putea de pe acum să ajungă procuror la Curtea de Casaţie. Şi dacă ţii să-mi dai a înţelege că ai un ginere fără avere…

— Un ginere pe care sunt silit să-l întreţin, răspunse Crevel, asta e şi mai rău, doamnă. Din cei cinci sute de mii de franci pe care i-am dat ca zestre fiicei mele, două sute de mii s-au şi dus, Dumnezeu ştie pe ce!… Pe datoriile prea onoratului dumneavoastră fiu, pentru a-i mobila *mirobolant* casa, o casă de cinci sute de mii de franci, care abia aduce un venit de cincisprezece mii, deoarece o locuieşte el aproape în întregime, şi pentru care mai datorează încă

două sute şaizeci de mii de franci... Venitul abia acoperă dobânzile datoriei. Anul acesta trebuie să-i dau fiicei mele vreo douăzeci de mii de franci ca s-o poată scoate la capăt. Şi ginerele meu, care câştiga, se pare, treizeci de mii de franci la Palatul de Justiţie, are de gând să-l lase pentru Camera Deputaţilor...

— Domnule Crevel, acesta e un amănunt de prisos, care ne depărtează de subiect. Dar ca să sfârşim o dată, dacă fiul meu ar ajunge ministru şi te-ar numi ofiţer al Legiunii de Onoare şi consilier pe lângă prefectura Parisului, ca fost neguţător de parfumuri cred că n-ai avea de ce să te plângi...

— A! asta-i buba. Sunt negustor, un băcan, am ţinut prăvălie, am vândut cremă de migdale, apă de Portugalia, ulei de cap, trebuie să mă simt prea onorat că mi-am măritat fata după unicul fiu al domnului baron Hulot d'Ervy, că fata mea va fi baroană. Ca pe vremea Regenţei, a lui Ludovic al XV-lea, *Oeil de boeuf*[7] sună bine!... Mi-e dragă Célestine cum ţi-e drag întotdeauna singurul copil, şi-o iubesc atât de mult, încât m-am hotărât să îndur toate neplăcerile văduviei la Paris numai ca să nu-i dau vreun frate sau vreo soră (şi asta în floarea vârstei, doamnă!), dar cu toată dragostea mea nebunească pentru fiica mea, să ştii că n-am să-mi risipesc averea pentru fiul dumitale, care face cheltuieli ce-mi par suspecte, mie, fost negustor.

— Domnule Crevel, vezi doar că la Ministerul de Comerţ e acum domnul Popinot, fostul droghist de pe strada Lombards...

— Prietenul meu, doamnă!... zise fostul negustor de parfumuri; căci eu, Célestin Crevel, pe vremuri prim-vânzător la César Birotteau, am cumpărat fondul de comerţ al acestui Birotteau, socrul lui Popinot, care Popinot nu era decât un simplu băiat de prăvălie, după cum mi-o aminteşte chiar el, căci nu se poartă prea fudul (trebuie să-i recunosc acest merit) cu oamenii care au o situaţie şi un venit de şaizeci de mii de franci.

— Iată dar că ideile pe care dumneata le socoteşti de pe vremea Regenţei nu mai sunt la modă într-o epocă în care oamenii sunt judecaţi după valoarea lor personală; la fel ai făcut şi dumneata măritându-ţi fata după fiul meu.

— Nu ştii cum s-a hotărât căsătoria asta!... spuse cu năduf Crevel. Ah! blestemată viaţă de holtei! De n-aş fi călcat pe delături, astăzi Célestine a mea ar fi vicontesa Popinot!

— Încă o dată, să nu mai cârtim împotriva unui fapt împlinit, reluă cu hotărâre baroana. Vreau să-ţi spun că trebuie să mă plâng de purtarea dumitale neobişnuită. Fiica mea Hortense ar fi putut să se mărite, căsătoria depindea numai de dumneata; am crezut în simţămintele dumitale generoase, gândindu-mă că vei da dreptate unei femei care n-a avut niciodată în inimă altă icoană decât aceea a soţului ei şi vei recunoaşte că a fost silită să închidă uşa unui om în stare s-o compromită, că-ţi vei da osteneala, pentru onoarea familiei cu care eşti înrudit, să înlesneşti căsătoria domnului consilier Lebas cu Hortense... Şi dumneata, domnule, dumneata ai stricat-o...

— Doamnă, răspunse fostul negustor de parfumuri, m-am purtat ca un om cinstit. Am fost întrebat dacă cei două sute de mii de franci făgăduiţi ca zestre domnişoarei Hortense ar putea fi plătiţi. Iată ce-am răspuns cuvânt cu cuvânt: „N-aş putea garanta. Ginerele meu, care a primit de la familia Hulot aceeaşi sumă drept dotă, avea datorii, şi dacă mâine domnul Hulot d'Ervy moare, cred că văduva lui ar rămâne pe drumuri". Asta-i tot, frumoasă doamnă.

— Tot aşa ai fi vorbit, întrebă doamna Hulot, privindu-l ţintă pe Crevel, dacă mi-aş fi călcat îndatoririle pentru dumneata?...

— N-aş fi avut dreptul să fac una ca asta, scumpă Adeline, strigă ciudatul îndrăgostit tăind vorba baroanei, căci ai fi găsit în buzunarul meu zestrea...

Şi, pentru a-şi întări cele spuse, rotofeiul Crevel se lăsă într-un genunchi şi îi sărută mâna doamnei Hulot, luând

drept şovăială stupoarea plină de dezgust pe care i-o provocaseră aceste cuvinte.

— Să cumpăr fericirea fetei mele cu preţul?... Ah! ridică-te, domnule, căci de nu, pun mâna pe sonerie...

Fostul negustor de parfumuri se ridică cu mare greutate, ceea ce-l înfurie atât de tare, încât îşi luă imediat poziţia militărească. Mai toţi bărbaţii îşi aleg câte o atitudine care, cred ei, le scoate în evidenţă farmecele cu care i-a înzestrat natura. La Crevel aceasta consta într-o pozã à la Napoleon, cu braţele încrucişate, cu capul întors pe trei sferturi şi cu privirea exact aşa cum o zugrăvise pictorul într-un portret, adică pierdută în depărtări.

— Să rămâi, spuse el cu o mânie bine ticluită, să rămâi credincioasă unui desfrân...

— Unui soţ, domnule, care o merită, îl întrerupse doamna Hulot pe Crevel, împiedicându-l să rostească un cuvânt pe care ea nu voia să-l audă.

— După ce mi-ai scris să vin, doamnă, ca să afli pricina purtării mele, mă scoţi din fire cu aerele dumitale de împărătească, cu lipsa de consideraţie şi cu... dispreţul dumitale! Parcă aş fi un negru! Şi o repet, crede-mă, că am dreptul să... să-ţi fac curte... pentru că... Dar nu, mai bine tac, căci te iubesc prea mult...

— Vorbeşte, domnule, împlinesc peste câteva zile patruzeci şi opt de ani şi nu fac pe mironosiţa, pot asculta orice...

— Îmi dai cuvântul dumitale de femeie cinstită – fiindcă pentru mine, din păcate, eşti femeie cinstită – că nu mă vei trăda, că nu vei spune nimănui că eu ţi-am dezvăluit secretul?...

— Dacă asta-i condiţia destăinuirii, jur să nu spun nimănui, nici chiar soţului meu, de la cine ştiu grozăviile pe care ai să mi le încredinţezi.

— Cred şi eu, căci e vorba numai de dumneata şi de el...

Doamna Hulot păli.

— A! dacă-l mai iubeşti pe Hulot, ai să suferi! Poate ar fi mai bine să tac?…

— Vorbeşte, domnule, căci înţeleg că vrei să-ţi justifici faţă de mine declaraţiile ciudate pe care mi le-ai făcut şi încăpăţânarea dumitale de a chinui o femeie de vârsta mea, care nu doreşte decât să-şi mărite fata şi apoi… să moară liniştită!

— Vezi, eşti nefericită…

— Eu, domnule?

— Da, nobilă şi frumoasă făptură! exclamă Crevel, ai suferit destul!…

— Încetează, domnule, şi pleacă! Sau vorbeşte-mi cum se cuvine…

— Ştii, doamnă, cum ne-am cunoscut, amicul Hulot şi cu mine? La amantele noastre, doamnă.

— Vai! domnule…

— La amantele noastre, doamnă, repetă Crevel pe un ton melodramatic, părăsindu-şi poziţia rigidă ca să facă un gest cu mâna dreaptă.

— Ei, şi-apoi?… spuse cu atâta linişte baroana, încât Crevel rămase uluit.

Seducătorii care urmăresc ţeluri meschine nu pricep niciodată sufletele tari.

— Eram de cinci ani văduv, urmă Crevel, vorbind ca şi cum ar fi început să istorisească o poveste, şi fiindcă nu voiam nici să mă recăsătoresc din pricina fetei mele pe care o ador, nici să am încurcături la mine acasă, deşi aveam pe atunci o vânzătoare foarte nostimă, am luat sub protecţia mea, cum s-ar spune, o mică lucrătoare de cincisprezece ani, de-o frumuseţe răpitoare şi de care, mărturisesc, m-am îndrăgostit ca un nebun. Aşa că am rugat-o pe mătuşa mea (sora mamei mele), pe care am adus-o de la ţară, să aibă grijă de fiinţa asta încântătoare şi s-o supravegheze ca să rămână cât se poate de cuminte în situaţia ei, cum să spun?… cam deocheată… adică nepermisă… Fetiţa, care arăta o vădită vocaţie pentru muzică, a învăţat cu profesori

şi a primit o educaţie îngrijită (trebuia să aibă şi ea o ocupaţie!). De altfel voiam să fiu în acelaşi timp pentru ea şi tată şi binefăcător şi, ca s-o spun pe şleau, şi amant; voiam să împuşc doi iepuri dintr-o dată; să fac o faptă bună şi să m-aleg şi cu o prietenă. Cinci ani de zile am fost fericit. Mititica are o voce din care un teatru ar putea să scoată multe parale; aş putea spune că e un al doilea Duprez{8} feminin. Am cheltuit două mii de franci pe an numai ca să-i desăvârşesc talentul de cântăreaţă. M-a făcut să mă înnebunesc şi eu după muzică; am luat pentru ea şi pentru fiica mea o lojă în abonament la Opera italiană, unde mă duceam pe rând, într-o zi cu Célestine şi într-o alta cu Josépha…

— Cum, celebra cântăreaţă?…

— Da, doamnă, răspunse cu mândrie Crevel, mie îmi datorează totul vestita Josépha… În sfârşit, în anul 1834, când micuţa a împlinit douăzeci de ani, crezând că o cucerisem pentru totdeauna, am început să-i fac toate chefurile. Ca s-o mai distrez, am lăsat-o să se împrietenească cu o actriţă drăguţă, Jenny Cadine, care avusese cam aceeaşi soartă ca şi dânsa. Actriţa aceasta îşi datora şi ea întreaga situaţie unui protector care îi dăduse o educaţie aleasă. Protectorul acela era baronul Hulot…

— Ştiu, domnule, zise baroana cu o voce liniştită în care nu se simţea nici urmă de tulburare.

— Ei! Asta-i! strigă Crevel din ce în ce mai uluit. Bine! Dar ştii că monstrul dumitale de bărbat a luat: o sub proteguirea sa pe Jenny Cadine încă de la vârsta de treisprezece ani?

— Bine, domnule, şi apoi? întrebă baroana.

— Jenny Cadine, ca şi Josépha, avea douăzeci de ani când s-au cunoscut, continuă fostul negustor, iar baronul juca încă din anul 1826 rolul lui Ludovic al XV-lea pe lângă domnişoara de Romans{9}, şi pe atunci dumneata erai cu doisprezece ani mai tânără…

— Am avut anumite motive ca să-i las soţului meu deplină libertate, domnule.

— Fără îndoială, minciuna asta, doamnă, va fi de ajuns ca să-ţi răscumpere toate păcatele pe care le-ai săvârşit şi să-ţi deschidă porţile raiului, răspunse Crevel cu un aer şiret, care o făcu pe baroană să roşească. Asta s-o spui altora, fiinţă sublimă şi adorată, nu lui taica Crevel care, poţi să mă crezi, a făcut prea multe chefuri în patru cu ticălosul dumitale de soţ ca să nu ştie cât de mult preţuieşti! Uneori îşi făcea singur mustrări, între două pahare de vin, în timp ce-mi dezvăluia în amănunt farmecele dumitale. Ah! te cunosc prea bine; eşti un înger. Un desfrânat ar sta poate la îndoială între o fată de douăzeci de ani şi dumneata. Eu însă nu.

— Domnule!…

— Bine, tac… Dar să ştii, femeie nobilă şi sfântă, că orice soţ, când e cam ameţit, îi spune metresei sale – care râde de se prăpădeşte – multe lucruri despre soţia sa.

Guardul naţional se opri deodată, văzând lacrimile de ruşine ce lunecau printre frumoasele gene ale doamnei Hulot şi uită să-şi mai reia poziţia rigidă.

— Dar să continui, zise el. M-am împrietenit cu baronul din pricina ştrengăriţelor noastre. Baronul, ca toţi oamenii viciaşi, e foarte simpatic şi cumsecade. O! Mi-a fost tare drag, caraghiosul! Câte mai ştia să născocească… Dar mai bine să las amintirile… Ajunsesem ca doi fraţi… Ticălosul, ca un depravat de pe vremea Regenţei, încerca să mă strice şi pe mine, să-mi predice tot felul de teorii saint-simoniene{10} în materie de femei vârându-mi în cap idei de mare senior; dar, vezi dumneata, eu o iubeam pe micuţa mea atât de mult, încât m-aş fi însurat cu ea de nu m-aş fi temut că o să am copii. Ca părinţi buni şi prieteni cum… cum eram, desigur că ne-am gândit să ne căsătorim copiii! Trei luni după ce-şi însurase băiatul cu fata mea Célestine, Hulot (mi-e scârbă să-i rostesc numele, mişelul, căci ne-a înşelat pe amândoi, doamnă!…), trei luni după aceea, mişelul mi-a

suflat-o pe Josépha! Ticălosul, ştiind că fusese înlocuit cu un tânăr consilier de stat şi cu un artist (închipuie-ţi, numai atât!) în inima actriţei Jenny Cadine, care avea succese din ce în ce mai năstruşnice, mi-a şterpelit amanta, drăguţa de ea, o bomboană de fată; ai văzut-o desigur la Opera italiană, unde a ajutat-o să intre baronul cu trecerea pe care-o are. Bărbatul dumitale nu-i chibzuit ca mine, eu sunt un om măsurat ca o partitură de muzică (şi Jenny Cadine îi storsese destule parale, căci îl costa vreo treizeci de mii de franci pe an). Te asigur însă că Josépha are să-l cureţe de tot. Josépha, doamnă, e o evreică, o cheamă Mirah (anagrama cuvântului Hiram), un cifru izraelit ca să poată fi recunoscută, căci e o copilă părăsită în Germania (cercetările pe care le-am făcut dovedesc că este. fiica naturală a unui bancher evreu foarte bogat). Teatrul, şi mai ales lecţiile pe care i le-au dat Jenny Cadine, doamna Schontz, Malaga şi Carabine au învăţat-o cum să se poarte cu bătrânii. Deşi o deprinsesem cu o viaţă cinstită şi modestă, s-a trezit în ea instinctul pentru bani şi bijuterii, pentru viţelul de aur! Cântăreaţa celebră, lacomă de câştig, vrea să ajungă bogată, foarte bogată. Aşa că nu risipeşte nimic din tot ce se risipeşte pentru ea. S-a năpustit asupra lui Hulot şi l-a jumulit zdravăn! Ce jumulit, l-a ras cu desăvârşire! Nenorocitul, după ce ţinuse piept lui Keller şi marchizului d’Esgrignon, amândoi nebuni după Josépha, fără să mai pun la socoteală pe adoratorii necunoscuţi, şi-o vede suflată de sub nas de ducele acela putred de bogat, protector al artelor. Cum îi spune… un fel de pitic… al ducele d’Hérouville. Acest mare senior vrea s-o păstreze pe Josépha numai pentru el. În lumea cocotelor nu se vorbeşte decât despre asta, numai baronul nu ştie nimic; căci şi în arondismentul al treisprezecelea lucrurile se petrec la fel ca în toate celelalte: amantul, ca şi soţul, e ultimul care află. Înţelegi acum care sunt drepturile mele? Soţul dumitale, frumoasă doamnă, mi-a furat fericirea, singura mea bucurie de când am rămas văduv. Da, de n-aş fi avut ghinionul să-mi

iasă în cale craiul ăsta bătrân, Josépha ar fi fost şi astăzi a mea. Căci, vezi dumneata, eu n-aş fi îndemnat-o să facă teatru, ar fi rămas în umbră, cuminte, şi numai a mea. A! s-o fi văzut acum opt ani: subţire şi nervoasă, cu ten auriu de andaluză, cu păr negru strălucitor ca satinul, cu ochi plini de flăcări, cu gene lungi castanii; da, avea în gesturi distincţia unei ducese, modestia sărăciei, un farmec discret şi o gingăşie de căprioară. Din vina domnului Hulot, farmecul ei neprihănit s-a prefăcut în capcană pentru lupi şi puşculiţă de strâns parale. Cu alte cuvinte, mititica a ajuns regina neruşinatelor. Acum îşi bate joc de toate, ea care pe vremuri nici nu cunoscuse acest cuvânt!

Fostul negustor de parfumuri îşi şterse ochii din care se prelingeau câteva lacrimi. Sinceritatea acestei dureri o trezi pe doamna Hulot din visarea în care căzuse.

— Crezi, oare, doamnă, că la cincizeci şi doi de ani mai pot găsi asemenea comoară? La vârsta asta, dragostea costă treizeci de mii de franci pe an; cifra am aflat-o chiar de la soţul dumitale, şi o iubesc prea mult pe Célestine ca s-o ruinez. Când te-am văzut la cea dintâi serată pe care ai dat-o pentru noi, n-am înţeles cum de poate întreţine nemernicul de Hulot o femeie ca Jenny Cadine… Păreai o împărătească… Nu-ţi dădeam nici treizeci de ani, doamnă, pari atât de tânără, atât de frumoasă! Îţi dau cuvântul meu că în seara aceea am fost foarte tulburat şi mă gândeam: „De n-aş avea-o pe Josépha, ce bine mi s-ar potrivi soţia lui. Hulot, de vreme ce el o lasă în părăsire. Ca o mânuşă!” (A! iartă-mă, e un cuvânt ce mi-a rămas din vechea meserie. Negustorul de parfumuri reînvie din când în când, şi aceasta mă împiedică să aspir la deputăţie.) De aceea, când am fost atât de mişeleşte înşelat de baron, căci între pehlivani bătrâni ca noi amanta prietenului trebuie să fie un lucru sfânt, am jurat să-i iau nevasta. Aşa-i drept. Baronul n-ar putea să spună nimic, iar noi n-am puţea fi învinuiţi. Când am vrut să-ţi dezvălui starea mea sufletească, m-ai dat pe uşă afară ca pe un câine râios, de cum am deschis gura;

mi-ai stârnit astfel dragostea, sau îndârjirea dacă vrei, aşa că vei fi a mea.

— Şi cum, mă rog?

— Nu ştiu, dar aşa are să se întâmple. Vezi dumneata, un negustor de parfumuri neghiob (retras din comerţ), care nu are decât o singură idee în cap, e mai tare decât un om de spirit care dispune de idei cu ghiotura. Sunt nebun după dumneata şi eşti răzbunarea mea! E ca şi cum aş iubi de două ori. Vorbesc pe şleau, ca un om hotărât. Cu toate că-mi spui: „Nu voi fi a dumitale”, eu îţi vorbesc foarte liniştit. Cum s-ar zice: joc cu cărţile pe faţă! Da, până la urmă vei fi a mea… A! chiar la cincizeci de ani, şi tot vei fi amanta mea. Şi aşa va fi, căci m-aştept la orice din partea bărbatului dumitale…

Doamna Hulot îi aruncă acestui burghez calculat o privire atât de ţintuită de groază, încât Crevel crezu că înnebunise şi se opri.

— Dumneata eşti de vină, m-ai copleşit cu dispreţ, m-ai înfruntat şi m-ai silit să vorbesc, zise el simţind că trebuie să-şi justifice cruzimea ultimelor sale cuvinte.

— O! biata mea copilă! Biata mea copilă! suspină baroana cu o voce stinsă.

— Nu mai vreau să ştiu de nimic! continuă Crevel. În ziua când mi-a fost luată Josépha, eram ca o tigroaică ce-şi vede puii răpiţi… Eram aşa cum eşti dumneata acum. Fata dumitale e pentru mine mijlocul de a te cuceri. Da, eu am stricat căsătoria fiicei dumitale!… şi n-o vei mărita fără ajutorul meu! Oricât de frumoasă ar fi domnişoara Hortense, tot are nevoie de o zestre…

— Vai! aşa este, zise baroana ştergându-şi ochii.

— Încearcă, atunci, să ceri zece mii de franci baronului, adăugă Crevel reluându-şi poza obişnuită.

Şi aşteptă o clipă ca un actor care subliniază o pauză.

— Dacă i-ar avea, i-ar dărui aceleia care o va înlocui pe Josépha, rosti el pocnindu-şi degetul mijlociu. Cine se poate

opri când a apucat-o pe drumul acesta? Mai întâi îi plac prea mult femeile! (Există o cale de mijloc în toate, cum a spus regele nostru.[{11}]) Şi apoi aici mai intervine şi vanitatea! E bărbat frumos! Ca să-şi facă gusturile, vă va duce pe toţi la sapă de lemn. De altfel aţi şi apucat-o pe calea ruinei. Uite, de când n-am mai pus piciorul pe aici, n-aţi mai fost în stare să reînnoiţi mobilierul salonului. Cuvântul strâmtorare se vede din toate rupturile stofelor de pe mobile. Oare există vreun viitor ginere care să nu se retragă îngrozit în faţa dovezilor abia ascunse ale celei mai crunte mizerii, mizeria oamenilor din lumea mare? Am ţinut prăvălie şi mă pricep la asta. Cine are privirea mai ageră decât negustorul parizian când e vorba să deosebească bogăţia adevărată de cea aparentă?... Aţi rămas fără un ban, spuse el cu voce joasă. Toate o dovedesc, până şi livreaua feciorului. Vrei să-ţi dezvălui anumite secrete îngrozitoare pe care nu le ştii?

— Destul! Destul, domnule, exclamă doamna Hulot care plângea cu lacrimi grele.

— Ei bine! Află că ginerele meu îi dă bani tatălui său! Asta am vrut să-ţi spun la început când îţi vorbeam de cheltuielile fiului dumitale. Dar eu veghez asupra intereselor fiicei mele... fii fără grijă.

— O! să-mi mărit fata şi să mor!... strigă nefericita femeie, pierzându-şi capul.

— Să-ţi spun eu ce-i de făcut! zise fostul negustor de parfumuri.

Doamna Hulot îl privi pe Crevel cu o umbră de nădejde ce-i schimbă atât de repede înfăţişarea, încât doar asta şi ar fi fost de ajuns să-l înduioşeze şi să-l facă să renunţe la planul său ridicol.

— Vei mai fi frumoasă încă zece ani, reluă Crevel cu atitudinea lui obişnuită, fii drăguţă cu mine, şi domnişoara Hortense e ca şi măritată. Hulot mi-a dat dreptul să propun târgul pe faţă şi n-are să se supere. De trei ani am tras foloase de pe urma capitalurilor mele, căci am pus frâu

ştrengăriilor. Am mai câştigat trei sute de mii de franci, peste averea mea: sunt ai dumitale…

— Ieşi, domnule! îi răspunse doamna Hulot, ieşi, şi să nu te mai văd niciodată înaintea ochilor! De n-ar fi trebuit neapărat să aflu secretul purtării dumitale laşe în chestiunea căsătoriei plănuite pentru Hortense… Da, laşă… repetă ea la un gest al lui Crevel. De ce să pătimească o biată fată, o fiinţă frumoasă şi nevinovată din pricina vrăjmăşiilor dintre noi?… De nu m-ar fi silit inima mea de mamă, n-ai mai fi izbutit niciodată să stai de vorbă cu mine, n-ai mai fi pus piciorul în casa mea. Treizeci şi doi de ani de cinste, de credinţă ai unei femei nu pot pieri sub loviturile unui Crevel…

— Fost negustor de parfumuri, succesor al lui César Birotteau, la Regina trandafirilor, strada Saint-Honoré, spuse în batjocură Crevel, fost ajutor de primar, căpitan în garda naţională, cavaler al Legiunii de Onoare, întocmai ca şi predecesorul său…

— Domnule, continuă baroana, după douăzeci de ani de statornicie, domnul Hulot a putut să se sature de nevastă-sa, dar asta mă priveşte numai pe mine; vezi însă, domnul meu, că el a ştiut să-şi tăinuiască necredinţa, de vreme ce eu nu ştiam că ţi-a luat locul în inima domnişoarei Josépha…

— A! strigă Crevel, dar cu ce preţ, doamnă! Pitulicea asta l-a costat, în doi ani, mai mult de o sută de mii de franci. Ehei! încă nu le ştii pe toate…

— Destul! domnule Crevel. N-am să renunţ pentru dumneata la fericirea pe care o simte o mamă când îşi îmbrăţişează copiii fără să aibă nicio mustrare în suflet, când se ştie respectată şi iubită de-ai săi; şi eu am să mă înfăţişez înaintea lui Dumnezeu fără nicio pată…

— Amin! zise Crevel cu aerul de amărăciune diabolică pe care îl au toţi oamenii cu pretenţii când dau greş în astfel de încercări. Nu cunoşti mizeria sub ultimul ei aspect, ruşinea… dezonoarea… Am încercat să-ţi deschid ochii, să te salvez pe dumneata şi pe fata dumitale! Dacă-i aşa, ai să

trăieşti parabola modernă a tatălui risipitor, de la prima până la ultima buche. Lacrimile şi mândria dumitale mă mişcă, fiindcă e groaznic s-o vezi plângând pe femeia iubită… făcu Crevel, aşezându-se. Îţi pot făgădui numai, scumpă Adeline, să nu întreprind nimic nici împotriva dumitale, nici împotriva soţului dumitale; dar să nu mai trimiţi niciodată după informaţii la mine. Asta-i tot!

— Ce-i de făcut atunci? strigă doamna Hulot.

Până acum baroana întâmpinase cu bărbăţie întreitele chinuri la care o supusese explicaţia aceasta, căci suferea ca femeie, ca mamă şi ca soţie. Într-adevăr, atâta timp cât socrul fiului său se arătase ţanţoş şi agresiv, găsise putere în rezistenţa pe care o opunea brutalităţii negustorului; dar în faţa bunăvoinţei de care dădea dovadă acum, cu toată exasperarea lui de îndrăgostit respins şi de chipeş guard naţional umilit, ea se destinse ca o coardă gata să plesnească; izbucni în lacrimi, frângându-şi mâinile într-un asemenea hal de deznădejde şi slăbiciune, încât îl lăsă pe Crevel, care îngenunchease, să-i sărute mâinile,

— Doamne, ce să mă fac? repetă ea ştergându-şi ochii. Cum poate o mamă să rămână nepăsătoare când îşi vede fata ofilindu-se sub ochii ei? Care va fi soarta unei fiinţe atât de minunate, înzestrată de natură cu daruri pe care viaţa curată dusă alături de maică-sa i le-a scos şi mai mult în evidenţă? Sunt zile când se plimbă prin grădină, tristă, fără să ştie de ce; o găsesc cu lacrimi în ochi…

— Are douăzeci şi unu de ani, zise Crevel.

— S-o trimit oare la mănăstire? întrebă baroana. Dar în asemenea crize, până şi religia e deseori neputincioasă în faţa naturii, şi chiar fetele crescute cu pioşenie îşi pierd capul!… Dar ridică-te domnule, nu-ţi dai seama că totul s-a sfârşit între noi, că mi-e scârbă de dumneata, că ai distrus ultima nădejde a unei mame?…

— Şi dacă ţi-aş reda-o? rosti el.

Doamna Hulot se uită la Crevel cu atâta înfrigurare, încât acesta se simţi mişcat. Dar îşi înăbuşi, mila din fundul

sufletului, din pricina cuvintelor: „Mi-e scârbă de dumneata!” Virtutea e uneori prea dintr-o bucată, nu cunoaşte nuanţele şi compromisurile care te ajută să ieşi din situaţiile neplăcute.

— În ziua de azi nu mai poţi mărita fără zestre o fată atât de frumoasă ca domnişoara Hortense, observă domnul Grevei, reluându-şi aerul înţepat. Fiica dumitale e una dintre frumuseţile care îi înspăimântă pe soţi; e ca un cal de rasă care nu găseşte cumpărători din pricină că-i prea scump de întreţinut. Încearcă, de pildă, să ieşi la plimbare pe jos cu o asemenea femeie la braţ! Toţi trecătorii vor căsca ochii, te vor urmări, îţi vor dori soţia. Asemenea succese îi îngrijorează pe mulţi bărbaţi, care nu vor să fie siliţi să ucidă amanţi; pentru că la urma urmelor, nu poţi ucide decât unul. În situaţia dumitale, nu-ţi poţi mărita fata decât în trei feluri: cu ajutorul meu, dar nu vrei! Ăsta-i unul! Să-i găseşti un moşneag de şaizeci de ani, putred de bogat, fără copii, şi care ar vrea să mai aibă – cam greu, dar se mai întâmplă. Sunt atâţia bătrâni ce se-ncurcă cu câte o Josépha sau Jenny Cadine, de ce n-ai găsi şi dumneata unul care să facă prostia asta în mod legal?... Dacă n-aş avea-o pe Célestine şi pe cei doi nepoţi, m-aş căsători eu cu Hortense. Ăsta-i al doilea! Ultimul mijloc e cel mai simplu…

Doamna Hulot îşi ridică fruntea şi îl privi neliniştită pe fostul negustor de parfumuri.

— Parisul e un oraş unde se adună toţi oamenii întreprinzători, care cresc ca ciupercile pe pământul Franţei, şi în el mişună tot felul de talente fără niciun căpătâi, îndrăzneţi, în stare de orice, chiar să se-mbogăţească... Ei bine, tinerii aceştia... (prea supusa dumitale slugă a fost şi el unul dintre ei şi a cunoscut destui... Ce era du Tillet? Ce era Popinot, acum douăzeci de ani?... Se căzneau amândoi la dugheana lui Birotteau[{12}], neavând alt capital decât dorinţa de-a parveni, care, după mine, face mai mult decât orice capital!... Capitalul ţi-l poţi mânca, firea însă nu!... Ce-aveam eu? Nimic altceva decât

dorinţa de-a parveni şi curajul. Du Tillet a ajuns pe aceeaşi treaptă cu cele mai de seamă personalităţi. Mărunţelul de Popinot, cel mai bogat droghist de pe strada Lombards, a ajuns deputat şi iată-l acum ministru…). Ei bine, numai unul dintre aceşti condottieri[{13}], cum li se spune, ai comanditei, ai condeiului sau ai pensulei ar fi în stare, la Paris, să ia în căsătorie o fată frumoasă fără niciun ban, căci toţi au curajul să înfrunte orice. Domnul Popinot a luat-o pe domnişoara Birotteau fără să spere un ban ca zestre. Oamenii aceştia sunt smintiţi! Cred în dragoste cum cred în norocul şi în talentul lor!… Caută un bărbat întreprinzător care să se îndrăgostească de fata dumitale, şi-o va lua fără să se uite în jur. Recunoaşte că sunt un duşman destul de generos, căci sfatul pe care ţi-l dau e împotriva mea.

— A! domnule Crevel, dacă ai vrea să-mi fii prieten, să renunţi la ideile dumitale ridicole!…

— Ridicole? doamnă, nu trebuie să te nesocoteşti în felul acesta, priveşte-te în oglindă… Te iubesc, şi tot la mine ai să vii. Vreau să-i pot spune într-o bună zi lui Hulot: „Mi-ai luat-o pe Josépha, ţi-am luat soţia!” E vechea lege a talionului! Şi nu voi renunţa la planul meu decât dacă ai deveni prea urâtă. Iată de ce voi izbuti! adăugă el, reluându-şi poziţia lui obişnuită şi privind-o pe doamna Hulot. N-ai să găseşti niciun moşneag, niciun tânăr care să se îndrăgostească de fiica dumitale, continuă el după o pauză, fiindcă îţi iubeşti prea mult fata ca s-o dai pe mâna unui bătrân desfrânat sau ca să te hotărăşti, dumneata, baroană Hulot, cumnata bătrânului general de divizie, comandant al vechilor grenadiri din vechea gardă, să iei de oriunde un om energic şi cutezător, căci s-ar putea să fie un simplu lucrător, după cum cutare milionar de azi nu era acum zece ani decât un simplu mecanic, şef de echipă sau contramaistru de fabrică. Şi atunci, temându-te ca fata, sub imboldul tinereţii, să nu facă vreo prostie, îţi vei spune: „Mai bine să mă dezonorez eu, şi dacă domnul Crevel se va învoi să păstreze secretul, voi obţine zestrea fetei, două sute de mii de franci, în

schimbul unei legături de zece ani cu fostul negustor de mănuşi… cu bătrânul Crevel!…” Te plictisesc, şi ceea ce îţi povestesc ţi se pare foarte imoral, nu-i aşa? Dar dacă ai fi cuprinsă de o patimă nestăvilită, ai găsi destule argumente ca să-mi cedezi ca toate femeile îndrăgostite… Ei bine, în interesul Hortensei, vei şti să-ţi adormi conştiinţa şi să capitulezi…

— Hortense mai are un unchi.

— Cine? bătrânul Fischer?… Afacerile lui stau cam prost, tot din vina baronului, care goleşte orice casă de bani pe care poate să pună mâna,

— Contele Hulot…

— A! soţul dumitale a şi tocat economiile bătrânului general, ca să mobileze casa cântăreţei, sale… Vasăzică mă laşi să plec fără nicio nădejde?

— Adio, domnule. Nu e greu să te vindeci de-o patimă pentru o femeie de vârsta mea şi vei ajunge să ai, poate, gânduri mai creştineşti. Dumnezeu îi apără pe cei aflaţi în nenorocire.

Baroana se ridică pentru a-l sili pe căpitan să se retragă şi să treacă în salonul cel mare.

— Oare se cuvine ca frumoasa doamnă Hulot să trăiască în mijlocul unor asemenea zdrenţe? zise el arătând spre lampa veche, spre candelabrul cu poleiala ştearsă, spre covorul căruia i se vedea urzeala, într-un cuvânt spre toate rămăşiţele belşugului de odinioară ce făceau ca salonul acesta mare, îmbrăcat în alb, roşu şi aur să pară ca o fantomă a serbărilor de pe vremea Imperiului{14}.

— Pe toate aceste lucruri străluceşte virtutea. Şi n-aş vrea ca în schimbul unei mobile superbe să fac din frumuseţea pe care mi-o atribui o capcană de lupi, o puşculiţă de strâns bani!

Căpitanul îşi muşcă buzele recunoscându-şi vorbele. prin care el singur înfierase lăcomia amantei sale Josépha.

— Şi pentru cine atâta statornicie? întrebă el.

Între timp, baroana îl însoţise pe fostul negustor de parfumuri până la uşă.

— Pentru un desfrânat!… adăugă el cu un aer de milionar virtuos.

— Dacă ar fi precum spui, atunci aş avea cel puţin un merit, că-i rămân credincioasă, şi asta ar fi destul!

Apoi îl părăsi pe căpitan, salutând cu aerul acela pe care-l adopţi faţă de un pisălog de care vrei să scapi, şi se întoarse atât de repede, încât nu-l mai putu vedea încă o dată luându-şi poziţia militărească. Se duse să deschidă uşile, pe care le închisese, fără să observe gestul ameninţător cu care Crevel îşi luă rămas bun. Păşea, mândră şi nobilă, ca o martiră în Coliseu{15}. Era însă sleită de puteri şi se prăbuşi pe divanul din camera ei albastră, ca o femeie gata să leşine, rămânând cu ochii aţintiţi asupra chioşcului dărăpănat în care fata ei flecărea cu verişoara Bette.

Din primele zile ale căsătoriei sale până în clipa aceea, baroana îşi iubise soţul precum Josefina ajunsese să-l iubească pe Napoleon{16}, cu o dragoste plină de admiraţie, cu o dragoste maternă, cu o dragoste laşă. Chiar dacă nu cunoscuse amănuntele dezvăluite de Crevel, totuşi îşi dăduse prea bine seama că baronul Hulot o înşela de douăzeci de ani; dar îşi trăsese un văl de plumb pe ochi, plânsese în tăcere şi nu lăsase niciodată să-i scape vreo vorbă de dojană. Din pricina blândeţii sale îngereşti, bărbatul ei o venera şi toţi cei din jur o divinizau. Dragostea pe care o soţie o are pentru soţul ei, respectul ce i-l arată sunt molipsitoare într-o familie.

Hortense vedea în tatăl său modelul desăvârşit al dragostei în căsnicie. Iar Hulot-fiul, crescut în admiraţia faţă de baron, pe care toţi îl socoteau drept unul dintre giganţii care îl slujiseră pe Napoleon, ştia că-şi datora întreaga situaţie numelui, poziţiei şi faimei tatălui său; de altfel, impresiile din copilărie se şterg cu greu, astfel încât el mai avea oarecare teamă de tatăl său. Şi chiar de-ar fi

bănuit rătăcirile destăinuite de Crevel, nu s-ar fi plâns, căci îl respecta prea mult, şi ar fi încercat să le justifice judecând lucrurile, în această privinţă, după felul de a vedea al bărbaţilor.

E necesar să lămurim acum devotamentul extraordinar al acestei femei frumoase şi nobile. Iată, în câteva cuvinte, povestea vieţii sale.

În urma rechiziţiilor republicane, trei fraţi cu numele de Fischer, simpli plugari dintr-un sat aşezat la hotarele cele mai îndepărtate ale Lorenei, la poalele Vosgilor, porniseră să se înroleze în armata numită a Rinului[{17}].

În anul 1799, fratele mijlociu, André, văduv, tatăl doamnei Hulot, îşi lăsase fiica în grija fratelui mai mare, Pierre Fischer, care rămăsese invalid în urma unei răni primite în 1797 şi care făcuse câteva afaceri cu transporturile militare, datorită protecţiei comisarului însărcinat cu ordonanţarea plăţilor, Hulot d'Ervy. Printr-o întâmplare destul de firească, Hulot, venind la Strasbourg, cunoscu familia Fischer. Tatăl Adelinei şi fratele lui mai mic erau pe atunci furnizori de furaje în Alsacia.

Adeline, care pe vremea aceea avea şaisprezece ani, se putea măsura cu vestita doamnă du Barry, o altă fiică a Lorenei. Era de o frumuseţe desăvârşită, orbitoare, una dintre acele fiinţe pe care, asemenea doamnei Tallien, natura le făureşte cu deosebită grijă, înzestrându-le cu cele mai preţioase daruri: distincţie, nobleţe, graţie, fineţe, eleganţă, o carnaţie rară, un ten minunat, plămădite în atelierul tainic în care lucrează norocul. Femeile acestea frumoase se aseamănă toate între ele. Bianca Capello, al cărei portret e una dintre capodoperele lui Bronzino, Venus de Jean Goujon, al cărei model a fost vestita Diana de Poitiers, signora Olympia, al cărei portret se află în galeria Doria, apoi Ninon, doamna du Barry, doamna Tallien, domnişoara Georges, doamna Récamier[{18}], toate femeile acestea, tare au rămas frumoase în ciuda anilor, a

pasiunilor şi a unei vieţi prea pline de plăceri, au în statura lor, în felul cum sunt construite, în caracterul frumuseţii lor, asemănări atât de izbitoare încât s-ar putea crede că există în oceanul generaţiilor un curent afrodiziac din care se ivesc toate venusurile acestea, fiice ale aceleiaşi unde saline.

Adeline Fischer, una dintre cele mai frumoase din tribul acesta divin, avea trăsăturile sublime, liniile unduioase, ţesutul venos al acelor femei care se nasc regine. Părul blond pe care maica noastră Eva l-a primit din mâna lui Dumnezeu, talia de împărătească, aerul de măreţie, profilul atât de impunător, modestia de fată de la ţară îi făceau pe toţi bărbaţii să se oprească fermecaţi, ca amatorii în faţa unui tablou de Rafael; de aceea, văzând-o, comisarul însărcinat cu ordonanţarea plăţilor nu şovăi s-o ia de soţie, în cel mai scurt timp îngăduit de lege, spre marea mirare a fraţilor Fischer, crescuţi în respectul şi admiraţia superiorilor lor.

Cel mai în vârstă, soldat din 1792[{19}], grav rănit cu prilejul atacului liniilor lui Wissembourg, îl diviniza pe împăratul Napoleon şi tot ce era în legătură cu marea armată. André şi Johann vorbeau cu mult respect de comisarul-ordonator Hulot, acest protejat al împăratului, căruia îi datorau de altfel întreaga lor situaţie; căci Hulot d’Ervy, văzându-i deştepţi şi cinstiţi, îi scosese de la furgoanele armatei, punându-i în fruntea unui serviciu de urgenţă pentru aprovizionări. Fraţii Fischer aduseseră servicii în timpul campaniei din 1804[{20}]. La încheierea păcii, Hulot obţinuse pentru ei un loc de furnizori de furaje în Alsacia, fără să ştie că va fi trimis mai târziu la Strasbourg pentru pregătirea campaniei din 1806[{21}].

Pentru tânăra ţărancă, această căsătorie însemna un fel de înălţare la cer. Frumoasa Adeline trecu dintr-odată din noroiul satului ei în paradisul curţii imperiale. Pe atunci, comisarul-ordonator, unul dintre cei mai conştiincioşi şi mai harnici oameni din corpul său de armată, fu făcut baron, şi

împăratul, chemându-l pe lângă el, îl trecu în garda imperială. Ţăranca cea frumoasă a avut curajul să-şi desăvârşească educaţia din dragoste pentru soţul ei, pe care-l iubea ca o nebună. Baronul era de altfel, ca bărbat, o replică a Adelinei, ca femeie. Aparţinea corpului de elită al bărbaţilor chipeşi. Înalt, bine făcut, blond, cu ochi albaştri ce aveau o strălucire, o privire şi o nuanţă fermecătoare, cu o talie elegantă, se distingea printre oameni ca d'Orsay, Forbin şi Ouvrard{22} în batalionul celor mai frumoşi bărbaţi ai Imperiului. Deşi era un mare cuceritor şi avea în privinţa femeilor ideile din vremea Directoratului{23}, dragostea conjugală îi întrerupse pentru un timp destul de îndelungat cariera galantă.

Astfel că pentru Adeline, baronul fusese dintr-un început un fel de zeu ce nu putea greşi; îi datora totul: bogăţia, căci avea la dispoziţie trăsură, locuinţă splendidă şi tot luxul de pe acele vremuri; fericirea, fiind iubită în văzul lumii; titlul de baroană; celebritatea, deoarece i se spunea la Paris frumoasa doamnă Hulot; în sfârşit, cinstea de a fi în măsură să respingă omagiile împăratului, care-i dăruise o salbă de diamante şi care-şi amintea mereu de ea întrebând din când în când: „Ce mai face frumoasa doamnă Hulot; e tot atât de cuminte?", ca un om gata să se răzbune pe cel care ar izbuti acolo unde el dăduse greş.

Nu e deci nevoie de prea multă isteţime ca să poţi citi într-un suflet simplu, naiv şi frumos pricinile care transformară dragostea doamnei Hulot într-un adevărat fanatism. După ce ajunse la convingerea că soţul ei nu va putea fi niciodată vinovat faţă de ea, deveni, în adâncul sufletului, umila slujitoare, devotată până la orbire, a celui care o crease. De altfel era înzestrată cu mult bun-simţ, acel bun-simţ al oamenilor din popor, care îi întări educaţia temeinică. Vorbea puţin; când era în saloane nu critica pe nimeni, nu căuta să strălucească; cumpănea totul, asculta, urmând pilda celor mai cinstite şi mai nobile femei.

În 1815 Hulot îl urmă pe prinţul de Wissembourg, unul dintre prietenii săi intimi, şi fu printre organizatorii acelei armate improvizate al cărei dezastru încheie, la Waterloo{24}, ciclul napoleonian. În 1816 baronul suferi o cruntă persecuţie din partea ministrului Feltre şi nu izbuti să fie reintegrat la intendenţa armatei decât în 1823, când avură nevoie de el în războiul din Spania{25}, în 1830, când Ludovic-Filip făcu un fel de recrutare printre vechile rămăşiţe napoleoniene, apăru din nou în administraţie ca ministru-adjunct. După suirea pe tron a ramurii cadete{26} eveniment la care luase şi el parte activă, rămase unul dintre directorii cei mai preţuiţi din Ministerul de Război, Primise de altfel bastonul de mareşal, şi regele nu-l mai putea face acum decât sau ministru plin, sau membru pe viaţă al Senatului francez.

Rămânând fără ocupaţie din 1818 până în 1823, baronul Hulot îşi reluase serviciul activ pe lângă femei. Doamna Hulot socotea că infidelităţile lui Hector începuseră odată cu măreţul sfârşit al Imperiului. Timp de doisprezece ani, baroana avusese în căsnicie rolul de *prima dona assoluta*{27}, neîmpărţindu-l cu nimeni. Se bucura şi astăzi de trainica afecţiune pe care bărbaţii o poartă soţiilor ce se resemnează la rolul de blânde şi virtuoase tovarăşe şi ştia prea bine că nicio rivală nu i-ar putea ţine piept mai mult de două ore, dacă ar scoate o singură vorbă de mustrare; dar închidea ochii, îşi astupa urechile şi nu voia să cunoască purtările soţului ei în afară. Se purta cu Hector al ei ca o mamă cu un copil răsfăţat. Cu trei ani înainte de discuţia care tocmai avusese loc, Hortense, zărindu-l la teatrul *Variétés* pe tatăl ei într-o lojă de la parter în tovărăşia actriţei Jenny Cadine, exclamase:

— Uite-l pe tata!

— Te înşeli, îngeraşule, tata e la mareşal, îi răspunsese baroana. Baroana o văzuse foarte bine pe Jenny Cadine; dar în loc să aibă o strângere de inimă, dându-şi seama cât e de frumoasă, se gândise: „Ce fericit trebuie să fie

ştrengarul de Hector!”. Totuşi suferea, şi când era singură se lăsa în prada unor furii îngrozitoare, dar, în faţa lui Hector, îşi amintea întotdeauna de cei doisprezece ani de fericire desăvârşită pe care îi trăise cu el şi nu mai avea puterea să se plângă. Ar fi dorit din tot sufletul să fie confidenta baronului. Din respect pentru dânsul, nu îndrăznise însă niciodată să-i dea a înţelege că ştie de aventurile sale galante. O delicateţe atât de excesivă nu se mai găseşte decât la fetele acelea frumoase din popor care ştiu să primească o lovitură fără s-o întoarcă, având încă în vine rămăşiţe din sângele celor dintâi martiri. Fetele din lumea bună, socotindu-se egale cu soţii lor, simt nevoia să-i chinuiască şi să-şi sublinieze îngăduinţa prin vorbe înţepate – de parcă ar fi calculat loviturile la biliard –, dintr-un spirit de răzbunare diabolică şi ca să-şi asigure fie superioritatea, fie dreptul la revanşă.

Un admirator înflăcărat al baroanei era cumnatul ei, generalul de divizie Hulot, veteranul comandant al grenadirilor pedeştri din garda imperială, căruia urma să i se confere la sfârşitul vieţii bastonul de mareşal. Bătrânul, după ce comandase din 1830 până la 1834 divizia militară din departamentele bretone care fuseseră teatrul isprăvilor sale din 1799 şi 1800, se stabilise la Paris, lângă fratele său, căruia îi purta aceeaşi dragoste de părinte. Acest bătrân soldat inimos o înţelegea pe cumnata sa; o admira, socotind-o cea mai nobilă şi mai sfântă femeie din lume. Nu se însurase, fiindcă dorise să găsească şi el o femeie ca Adeline, zadarnic căutată de-a lungul a douăzeci de ţări şi a douăzeci de campanii. Pentru a nu pierde simpatia de care se bucura din partea acestui vechi republican, statornic şi fără pată, despre care Napoleon spunea: „Hulot? de treabă om, e republican înfocat, dar nu m-ar trăda niciodată!”, Adeline ar fi fost în stare să îndure orice suferinţe, mai crude chiar decât cele care-o copleşiseră acum. Dar moşneagul de şaptezeci şi doi de ani, obosit peste măsură de cele treizeci de campanii, rănit pentru a douăzeci şi

şaptea oară la Waterloo, putea fi pentru Adeline un admirator, nu însă şi un sprijin. Bietul conte, pe lângă celelalte infirmităţi, era surd şi nu auzea decât cu ajutorul unui cornet.

Cât timp baronul Hulot d'Ervy fusese un bărbat frumos, legăturile de dragoste n-avuseseră nicio înrâurire asupra averii sale; dar de la cincizeci de ani zeiţele graţiei începură să-l coste bani. La vârsta aceasta, dragostea devine un viciu, la care se adaugă tot felul de vanităţi ridicole. Cam pe vremea aceea, Adeline observă că soţul ei începuse să dea o importanţă de necrezut felului de a se îmbrăca, îşi cănea părul şi favoriţii, purta centuri şi corsete. Voia să rămână frumos cu orice preţ. Ajunsese să ducă până la manie grija de sine, de care îşi bătuse joc pe vremuri. În sfârşit, Adeline îşi dădu seama că belşugul în care trăiau amantele baronului îşi avea izvorul în propria ei casă. În opt ani de zile, o avere considerabilă fusese risipită în chip atât de desăvârşit încât la întemeierea gospodăriei tânărului Hulot, cu doi ani înainte, baronul se văzuse nevoit să-i mărturisească soţiei sale că nu mai aveau alt venit în afară de leafă.

— Unde o să ajungem? întrebase Adeline.

— Fii liniştită, îi răspunse consilierul de stat, îţi las leafa mea; pentru înzestrarea fetei şi pentru viitorul nostru voi face afaceri.

Încrederea neţărmurită ce-o avea doamna Hulot în puterea, valoarea deosebită, priceperea şi caracterul bărbatului ei îi potoli îngrijorarea de-o clipă.

Vă puteţi uşor închipui gândurile şi lacrimile ce-o năpădiră pe baroană după plecarea lui Crevel. Biata femeie se ştia de doi ani de zile în fundul unei prăpăstii, dar se credea singură acolo. Habar n-avusese cum se înfăptuise căsătoria fiului ei şi nici nu ştiuse nimic de legătura lui Hector cu lacoma Josépha. Nădăjduise cel puţin că nimeni pe lume nu-i va cunoaşte durerile. Dar din moment ce

Crevel vorbea cu atâta uşurinţă de desfrânarea baronului, Hector era ameninţat să piardă stima de care se bucura. Întrezărea, din pălăvrăgelile grosolane ale fostului negustor de parfumuri înfuriat, în ce cumetrie mârşavă se plănuise căsătoria tânărului avocat. Două prostituate fuseseră preotesele căsniciei puse la cale de doi moşnegi beţi, în timpul unei orgii, pe când îşi destăinuiau unul altuia intimităţi înjositoare!

— Aşadar a uitat-o pe Hortense! se gândea ea, şi totuşi o vede zilnic; o fi având de gând să-i găsească un bărbat la ticăloasele lui?

Mama, mai tare decât soţia, vorbea în clipa aceea singură, căci o vedea pe Hortense cum râdea împreună cu verişoara Bette, stăpânită de veselia nebunească a tinereţii fără griji; dar baroneasa ştia că râsul acela nervos era un semn tot atât de primejdios ca şi plimbările ei singuratice şi înlăcrimate prin grădină.

Hortense semăna cu mama sa, avea însă un păr auriu ondulat natural, uimitor de bogat, cu un luciu ca de fildeş. Se cunoştea că era rodul unei căsnicii cinstite şi al unei iubiri nobile şi curate în toată plinătatea ei. Chipul fetei trăda o fire pasionată, o veselie şi o vioiciune tinerească, o prospeţime şi un dor de viaţă şi atâta sănătate încât toate parcă răspândeau în jur nişte unde electrice. Hortense atrăgea privirile. Când ochii ei azurii, plutind în fluidul nevinovăţiei, se opreau asupra vreunui trecător, îl făceau să tresară fără voie. De altfel pe tenul ei nu se zărea nici măcar un singur pistrui, care de obicei se ivesc pe feţele blondelor aurii cu pielea albă ca laptele. Înaltă şi plină, fără să fie grasă, cu mijlocul tot atât de mlădios şi nobil ca al mamei sale, merita titlul de zeiţă, atât de des întâlnit la vechii autori. De aceea, oricine o vedea pe Hortense pe stradă exclama fără voie: „Doamne! Ce fată frumoasă!” Şi era atât de copilăroasă încât, ajungând acasă, întreba: „Ce-or fi având oamenii, mamă, de spun «Ce fată frumoasă!» când suntem împreună? Doar tu eşti mai frumoasă decât

mine!…” E adevărat că baroana, deşi trecuse de patruzeci şi şapte de ani, putea fi preferată fiicei sale de amatorii de apusuri, căci nu-şi pierduse nimic din farmecele ei, cum spun femeile, ceea ce se întâmplă foarte rar, mai ales la Paris, unde o frumuseţe de acelaşi fel, Ninon, a stârnit un adevărat scandal în secolul al XVII-lea, într-atât părea că furase partea cuvenită celor urâte.

De la fiica sa, gândul baroanei se întoarse iar la tatăl fetei şi-l văzu decăzând din ce în ce mai rău, cufundându-se în drojdia societăţii, rămânând, poate, şi fără slujbă într-o bună zi. Ideea că idolul ei s-ar putea prăbuşi, însoţită de viziunea tulbure a nenorocirilor proorocite de Crevel, o lovi atât de crunt, încât biata femeie îşi pierdu cunoştinţa, asemenea celor care cad în extaz.

Verişoara Bette, stând de vorbă cu Hortense, se uita din când în când să vadă dacă se puteau întoarce în salon; dar nepoata o sâcâia atâta cu întrebările, că nu observă când baroana deschise uşa cu geamuri.

Bette – Lisbeth Fischer, mai tânără cu cinci ani decât doamna Hulot, deşi fata celui mai mare dintre fraţii Fischer, era departe de a fi frumoasă ca vara ei; de aceea fusese nemaipomenit de geloasă pe Adeline. Gelozia stătea la temelia firii sale *excentrice,* cuvânt născocit de englezi numai pentru nebuniile celor din lumea înaltă, nu ale celor mărunţi. Era tipul ţărăncii din Vosgi, uscată, negricioasă, cu părul negru şi lucios, cu sprâncene groase şi împreunate, cu braţe lungi şi vânjoase, cu picioare groase, şi cu câţiva negi pe faţa-i lungă şi *simiescă*[{28}], iată în câteva linii portretul acestei fecioare.

Familia, trăind laolaltă, o sacrificase pe fata vulgară fetei frumoase, fructul uscat florii strălucitoare. Lisbeth muncea ogorul, în timp ce vara ei era răsfăţată; de aceea, într-o bună zi, găsind-o pe Adeline singură, fu cât pe ce să-i rupă nasul, o frumuseţe de nas grecesc, foarte admirat de femeile bătrâne. Deşi mâncase bătaie pentru pozna

aceasta, nu se astâmpărase, rupându-i mereu rochiile şi stricând guleraşele alintatei.

După nunta ca din basme a verişoarei sale, Lisbeth se plecase în faţa sorţii, după cum fraţii şi surorile lui Napoleon se plecaseră în faţa strălucirii tronului şi a puterii stăpânitoare. Adeline, fire nespus de bună şi blândă, odată ajunsă la Paris, îşi amintise de Lisbeth şi o chemase, prin 1809, plănuind s-o mărite pentru a o scăpa de mizerie. Fiindcă fata cu ochi negri şi sprâncene ca de cărbune, care nu ştia nici să citească, nici să scrie, nu putuse fi măritată atât de repede cum ar fi voit Adeline, baronul îi găsise o meserie: o ajutase pe Lisbeth să intre ucenică la *brodeurii* curţii imperiale, la vestiţii fraţi, Pons.

Cu energia ei de munteancă, verişoara, numită pe scurt Bette, ajungând lucrătoare de ceaprăzărie în aur şi argint, avu curajul să înveţe să citească şi să scrie, deoarece vărul ei, baronul, o încredinţase că avea neapărat nevoie de aceste cunoştinţe pentru a-şi deschide un magazin de broderie, verişoara voind să se îmbogăţească: în doi ani era de nerecunoscut. În 1811, ţăranca de pe vremuri ajunsese o maestră destul de drăguţă, de îndemânatică şi de isteaţă.

Specialitatea aceasta, numită ceaprăzărie în aur şi argint, cuprinde epoleţii, dragoanele, eghileţii, în sfârşit, toată puzderia de lucruri strălucitoare ce sclipesc pe uniformele bogate ale armatei franceze şi pe hainele civile, împăratul, ca un italian iubitor de fast, îşi gătise slujitorii cu broderii de aur şi argint pe la toate cusăturile, şi imperiul lui cuprindea o sută şi trei de departamente. Furniturile acestea, care erau vândute de obicei croitorilor, oamenilor bogaţi şi cu situaţie ori de-a dreptul marilor demnitari, alcătuiau o negustorie sigură.

În clipa când verişoara Bette, cea mai pricepută lucrătoare a casei Pons şi conducătoarea atelierului, fu în măsură să-şi deschidă prăvălia ei, Imperiul se prăbuşi. Ramura de măslin a păcii, pe care o ţineau în mână Bourbonii{29}, o înspăimântă pe Lisbeth, care se temu de o

criză în branşa aceea de comerţ, care de acum înainte nu mai avea de exploatat decât optzeci şi şase de departamente în loc de o sută treizeci şi trei, în afară de faptul că şi armata avea să fie mult redusă. În sfârşit, înspăimântată de soarta schimbătoare a afacerilor industriale, refuză oferta baronului, care o crezu nebună. Lucru de care se convinse pe deplin când Bette se sfădi cu domnul Rivet, unul dintre clienţii casei Pons, cu care baronul voise s-o asocieze, rămânând mai departe simplă lucrătoare.

Familia Fischer era din nou strâmtorată, ca pe vremuri, când o ridicase din sărăcie baronul Hulot.

Ruinaţi de catastrofa de la Fontainebleau{30} cei trei fraţi Fischer, în disperare de cauză, se înrolară în armata franceză din 1815{31}. Cel mai mare, tatăl Lisbethei, muri pe câmpul de luptă. Tatăl Adelinei, condamnat la moarte de consiliul de război, fugi în Germania şi muri în 1820, la Trêves. Mezinul, Johann, veni la Paris să ceară ajutor de la regina familiei, despre care se zicea că mănâncă numai cu tacâmuri de aur şi argint şi că nu ieşea în lume decât gătită cu salbe şi diademe de diamante cât alunele, dăruite de împărat. Johann Fischer, pe atunci în vârstă de patruzeci şi trei de ani, primi de la baronul Hulot o sumă de zece mii de franci pentru a-şi înjgheba un mic negoţ de furaje la Versailles, sumă obţinută de la Ministerul de Război prin stăruinţele discrete ale unor prieteni pe care-i mai avea acolo fostul intendent general.

Nenorocirile acestea de familie, dizgraţia baronului Hulot şi simţământul nimicniciei ei în furnicarul uriaş de oameni, interese şi afaceri ce fac din Paris un iad şi un rai o domoliră pe Bette. Cu toate că suferise pe vremuri simţind în atâtea privinţe superioritatea verişoarei sale, renunţase acum să mai lupte şi să i se mai asemuiască; dar invidia rămăsese ascunsă în adâncul inimii sale, ca un germen de ciumă care poate izbucni pustiind un oraş, dacă desfaci

balotul de lână fatal în care stă pitit. Din când în când tot se mai gândea:

— Suntem din acelaşi sânge şi eu şi Adeline, părinţii noştri erau fraţi; ea locuieşte într-un palat, eu într-o mansardă.

Dar în fiecare an, de ziua ei, şi de anul nou, Lisbeth primea daruri de la baron şi de la baroană; baronul se purta foarte bine cu ea, îi plătea lemnele pentru iarnă; bătrânul general Hulot o poftea o dată pe săptămână la masă, iar la verişoara ei avea totdeauna tacâmul pus. O luau peste picior, dar nu le era ruşine de ea. În sfârşit, o ajutaseră să aibă o situaţie independentă la Paris şi trăia după placul ei.

Într-adevăr, îi era teamă de orice fel de jug. O poftea vara ei să locuiască la dânsa? Bette întrezărea numaidecât căpăstrul gospodăriei. Baronul hotărâse de câteva ori s-o mărite; încântată în prima clipă, refuza apoi, temându-se că i s-ar fi putut critica lipsa de educaţie, ignoranţa şi sărăcia. În sfârşit, când baroana o sfătuia să ţină gospodăria unchiului, scutindu-l astfel de o menajeră care l-ar costa foarte scump, răspundea că astfel nu va mai putea să se mărite deloc.

Verişoara Bette avea un fel ciudat de a gândi, ca oamenii care se dezvoltă foarte târziu, ca sălbaticii, care cugetă mult şi vorbesc puţin. Deşteptăciunea ei ţărănească căpătase, de altfel, ascultând pălăvrăgelile din atelier şi fiind în contact cu lucrătorii şi lucrătoarele, o oarecare ascuţime pariziană. Fata aceasta, a cărei fire se asemuia foarte mult cu aceea a unui corsican, frământată zadarnic de instinctele celor puternici, ar fi dorit să ocrotească un om slab; viaţa de capitală o schimbase, dar numai la suprafaţă. Poleiala Parisului îi acoperise ca o rugină sufletul neîmblânzit. Înzestrată cu o ascuţime din ce în ce mai pătrunzătoare, ca toţi cei sortiţi adevăratului celibat, ar fi putut, cu tonul ironic în care îşi îmbrăca ideile, să treacă, în

orice altă situaţie, drept o fiinţă primejdioasă. Cu răutatea ei ar fi fost în stare să dezbine familia cea mai unită.

La început, cât timp mai nutrise oarecare nădejdi, pe care nu le împărtăşise nimănui, se hotărâse să poarte corset, să se îmbrace la modă şi avusese chiar un moment de strălucire, când baronul găsise că putea foarte uşor să se mărite. Lisbeth fusese atunci nostima brunetă din vechile romane franceze. Privirea-i pătrunzătoare, pielea măslinie, talia ca de trestie ar fi putut ispiti pe vreun ofiţer de administraţie în retragere; ea se mulţumise însă cu propria-i admiraţie, cum spunea singură, râzând. Socotea că duce un trai fericit, acum când scăpase de grijile materiale, căci cina zilnic în oraş după munca începută din zori. Nu avea decât grija dejunului şi a chiriei; rudele o îmbrăcau şi-i dădeau o mulţime de provizii trebuincioase, zahăr, cafea, vin etc.

În 1837, după ce douăzeci şi şapte de ani trăise în bună parte pe socoteala familiei Hulot şi a unchiului Fischer, verişoara Bette, resemnându-se să rămână în umbră, nu se mai supăra de lipsa de consideraţie pe care i-o arătau oamenii. Refuza să ia parte la mesele de gală, preferind intimitatea ce îi îngăduia să-şi aibă locul ei firesc şi să nu sufere în amorul ei propriu. Pretutindeni, la generalul Hulot, la Crevel, la Hulot cel tânăr, la Rivet, succesorul fraţilor Pons, cu care se împăcase şi care o primea ca pe un musafir ales, la baroană, era socotită ca unul de-ai casei. În sfârşit, ştia să se pună bine peste tot cu servitorii, dându-le din când în când mici bacşişuri şi zăbovind totdeauna câteva clipe de vorbă cu ei, înainte de a intra în salon. Familiaritatea cu care se punea, făţiş, la acelaşi nivel cu oamenii de serviciu îi asigura bunăvoinţa subalternilor, atât de necesară paraziţilor. „E fată bună şi cumsecade!” spuneau toţi despre ea. Bunăvoinţa fără margini pe care o arăta când nu era nevoie, ca şi blândeţea-i, prefăcută de altfel, erau absolut trebuincioase în situaţia ei. Văzându-se

la cheremul tuturor, înţelegea în sfârşit viaţa şi, vrând să fie pe placul tuturor, râdea cu tinerii care o găseau simpatică, fiindcă-i linguşea într-un anumit fel ce-i cucerea întotdeauna, le ghicea şi le îmbrăţişa dorinţele, se făcea interpreta lor, părându-le o confidentă bună, căci nu avea dreptul să-i dojenească Oamenii mai în vârstă aveau încredere în discreţia ei desăvârşită, căci avea, ca şi Ninon, însuşiri bărbăteşti. În general, confidenţele se fac mai degrabă celor mai mici, decât celor mai mari. În afacerile tainice, te foloseşti mai mult de inferiori decât de superiori; în felul acesta, ei ajung complicii gândurilor noastre ascunse şi iau parte la dezbateri. Richelieu, de pildă, se socoti un om făcut din clipa în care căpătă dreptul de a asista la Consiliu. O credeau pe biata fată atât de îndatorată faţă de toţi, că părea sortită unei muţenii desăvârşite. Verişoara se poreclise singură duhovnicul familiei. Numai baroana, care îndurase în copilărie persecuţiile verişoarei sale mai voinice, deşi mai tinere, mai arăta faţă de ea o oarecare neîncredere. De altfel, dintr-o sfiiciune sufletească, n-ar fi încredinţat decât lui Dumnezeu necazurile căsniciei ei.

Ar fi poate nevoie să atragem atenţia aici că locuinţa baroanei îşi păstrase toată strălucirea de odinioară în ochii verişoarei Bette, care nu vedea, ca negustorul de parfumuri parvenit, mizeria întipărită pe fotoliile roase, pe draperiile înnegrite şi pe mătasea tăiată. Mobilele din jurul nostru ne împărtăşesc întotdeauna soarta. Când te uiţi zilnic în oglindă ajungi, ca baronul, să te crezi neschimbat şi tânăr, pe când ceilalţi văd că începi să încărunţeşti pe la tâmple, că ai zbârcituri pe frunte şi că ţi-a crescut burta. Pentru verişoara Bette, apartamentul acesta rămăsese tot luminat de focurile bengale ale victoriilor imperiale, părându-i la fel de strălucitor.

Cu timpul, verişoara Bette căpătase nişte manii cam ciudate, de fată bătrână. Astfel, de pildă, nu voia să se ia

după modă, vrând ca moda să se supună şi să se potrivească obiceiurilor şi fanteziilor sale învechite. Dacă baroana îi dădea vreo pălărie nouă şi drăguţă, vreo rochie croită după ultima modă, verişoara Bette se punea îndată pe lucru, schimbându-le pe toate după gustul ei, şi le strica făcându-şi din ele o îmbrăcăminte ce amintea epoca imperială şi costumele de acasă, din Lorena. Pălăria de treizeci de franci se prefăcea într-o cârpă, şi rochia într-o zdreanţă. În privinţa aceasta, Bette era de o încăpăţânare de catâr; voia să-şi placă numai ei şi se credea în felul acesta încântătoare; cu toate că transformarea era armonioasă, căci o făcea să pară fată bătrână din cap până-n picioare, îi dădea o înfăţişare atât de ridicolă, încât nici cei mai îngăduitori nu se încumetau să o primească în zilele de recepţie.

Firea îndărătnică, independentă şi capricioasă, sălbăticia de neînţeles a fetei bătrâne, pe care baronul voise s-o mărite în patru rânduri (cu un funcţionar din serviciul lui, cu un maior, cu un furnizor de alimente şi cu un căpitan la pensie) şi care respinsese pe un ceaprazar ce se îmbogăţise mai târziu, îi îndreptăţea porecla de Capră pe care i-o scornise râzând baronul. Dar porecla nu se potrivea decât ciudăţeniilor superficiale, acelor schimbări în felul de a fi pe care le avem toţi, unii faţă de ceilalţi, în societatea omenească. Dacă ar fi fost cercetată cu luare-aminte, s-ar fi văzut în fata aceasta firea aprigă a clasei ţărăneşti, căci rămăsese tot copilul de odinioară ce voia să rupă nasul verişoarei sale şi pe care ar fi fost poate în stare s-o ucidă într-o izbucnire de gelozie, dacă viaţa n-ar fi cuminţit-o. Numai cunoaşterea lumii şi a legilor o ajuta să-şi domolească firea impulsivă, oare-i face pe oamenii de la tară, ca şi pe sălbatici, să treacă într-o clipă de la gând la faptă. Poate că în aceasta constă toată deosebirea dintre omul primitiv şi omul civilizat. Sălbaticul are numai sentimente, omul civilizat are sentimente şi idei. Astfel, creierul sălbaticilor primeşte puţine impresii, fiind stăpânit

în întregime de sentimentul ce-l cuprinde, pe când la omul civilizat ideile coboară spre inimă, schimbând-o; omul civilizat are nenumărate preocupări şi multe sentimente, în timp ce sălbaticul nu poate cuprinde decât o singură idee deodată. Aceasta este cauza superiorităţii temporare a copilului asupra părinţilor, superioritate care încetează odată cu împlinirea dorinţei; dar la omul aproape de natură cauza aceasta stăruie. Verişoara Bette, sălbatica lorenă, cam perfidă, făcea parte din această categorie de caractere, mult mai des întâlnite în popor decât s-ar crede, şi care pot lămuri purtarea oamenilor în timpul revoluţiilor.

În clipa când începe această povestire, dacă verişoara Bette ar fi vrut să se îmbrace după cerinţele modei, dacă s-ar fi deprins, ca toate pariziencele, să poarte ultimele modele, ar fi fost prezentabilă şi chiar plăcută. Era însă ţeapănă ca un băţ. Şi, dacă nu e graţioasă, femeia nici nu există la Paris. Astfel încât părul ei negru, ochii frumoşi dar aspri, trăsăturile rigide ale feţei, pielea-i smeadă ca de calabreză ce-o făceau pe verişoara Bette să semene cu o figură de Giotto{32} fapt pe care o adevărată pariziancă ar fi ştiut să-l folosească, dar mai ales îmbrăcămintea-i ciudată îi dădeau o înfăţişare atât de bizară, că uneori semăna cu maimuţele îmbrăcate femeieşte pe care le plimbă prin oraş micii savoiarzi{33}. Deoarece se ducea numai în casele unde avea legături de familie şi era bine cunoscută şi cum îşi restrânsese relaţiile sociale la cercul acesta, plăcându-i să stea mai mult pe acasă, ciudăţeniile ei nu mai mirau pe nimeni, iar în afară dispăreau în furnicarul uriaş al străzii pariziene, unde numai femeile frumoase atrag privirile.

Hortense râdea în clipa aceea fiindcă izbutise să înfrângă încăpăţânarea verişoarei Bette; îi smulsese o mărturisire pe care o aştepta de trei ani. Oricât de ascunsă ar putea fi o fată bătrână, există totuşi un sentiment, anume vanitatea, care o face întotdeauna să-şi rupă legământul tăcerii. De trei ani, Hortense, care devenise foarte curioasă într-o

anumită privinţă, o asalta pe verişoara sa cu întrebări, de altfel cu totul nevinovate: voia să ştie de ce verişoara nu se măritase. Hortense ştia povestea celor cinci pretendenţi respinşi şi-şi făurise un mic roman; îşi închipuia că verişoara Bette ascundea în adâncul inimii sale o pasiune, ceea ce le făcea să glumească mereu între ele. Hortense spunea: „Noi, fetele!” vorbind despre ea şi verişoara sa. Verişoara Bette îi răspundea deseori pe un ton glumeţ: „De unde ştii că nu am un iubit?” Iubitul verişoarei Bette, închipuit ori adevărat, fusese un prilej de glume fără răutate. În sfârşit, după doi ani de mici lupte, primul cuvânt al Hortensei, când verişoara Bette venise ultima oară, fusese: „Ce-ţi mai face iubitul?” „Bine, răspunsese ea; e cam suferind bietul băiat.” „A! e plăpând?” întrebase baroana râzând. „Cred şi eu, e blond… O fată negricioasă ca mine nu poate iubi decât un băiat blond şi palid ca luna.” „Dar ce este, cu ce se ocupă? Nu cumva o fi vreun prinţ?” întrebase Hortense. „Prinţ al uneltei, cum sunt şi eu regina bobinei. Cum ar putea o biată fată ca mine să fie iubită de un om înstărit, cu casă proprie şi rentă de stat, sau de vreun duce ori un senator, sau de vreun făt-frumos din poveştile tale cu zâne?” „Vai, tare aş vrea să-l văd!…” exclamase Hortense zâmbind. „Ca să ştii cum arată cel care poate iubi o capră bătrână?” răspunse verişoara Bette. „Trebuie să fie vreo dihanie de funcţionar bătrân, cu bărbiţă de ţap!” spusese Hortense, uitându-se la maică-sa. „Te înşeli grozav, domnişoară.” „Zău! adevărat, ai un iubit?” întrebase Hortense, cu un aer de triumf. „Pe cât e de adevărat că tu n-ai!” rostise înţepat verişoara. „Dacă ai un iubit, Bette, de ce nu te măriţi cu el?…” zisese baroana făcând un semn fetei sale. Sunt trei ani de când tot ne vorbeşti de el, ai avut destulă vreme să-l cunoşti şi nu ar trebui să prelungeşti o situaţie care ar putea să-l obosească, dacă ţi-a rămas credincios. De altfel e o chestiune de conştiinţă; şi apoi, clacă e tânăr, ar fi timpul să-ţi găseşti un toiag pentru bătrâneţe.” Verişoara Bette o privise ţintă pe baroană şi,

văzând-o că râde, îi răspunsese: „Ar însemna să unim foamea şi cu setea; el e lucrător, eu sunt lucrătoare; copiii noştri ar fi tot lucrători... Nu, nu, iubirea noastră e numai sufletească... E mai puţin costisitoare.” „De ce-l ţii ascuns?” întrebase Hortense. „Fiindcă n-are haine”, răspunsese râzând verişoara. „Îl iubeşti?” întrebase baroana. „Cred şi eu! dar cu totul dezinteresat, îngeraşul. De patru ani îl port în suflet.” „Dacă-l iubeşti dezinteresat, adăugase baroana cu seriozitate, şi dacă exista, atunci te porţi cu el ca o criminală. Nu ştii ce înseamnă să iubeşti cu adevărat.” „Meşteşugul acesta îl cunoaştem toate din născare”, spusese verişoara. „Nu, sunt femei care rămân egoiste, deşi iubesc. Aşa eşti şi tu!” Verişoara îşi aplecase capul, şi cel care i-ar fi zărit privirea s-ar fi cutremurat, dar ea se uita fix la lucrul său. „Dacă ni l-ai prezenta pe pretinsul tău iubit, Hector ar putea să-i găsească o ocupaţie, ar putea să-l ajute să facă avere.” „Nu-i cu putinţă, exclamase verişoara Bette.” „De ce?” „E un fel de polonez, un refugiat...” „Un conspirator?... strigase Hortense. Ce noroc pe tine!... A avut multe aventuri?” „A luptat pentru Polonia. Era profesor la gimnaziul de unde a pornit răscoala şi, deoarece fusese numit acolo de marele duce Constantin[{34}], nu poate nădăjdui o graţiere.” „Ce fel de profesor?” „De arte frumoase!” „Şi după înfrângere a venit la Paris?” „În 1833 a străbătut Germania pe jos...” „Bietul tânăr! Câţi ani are?...” „N-avea decât douăzeci şi patru de ani pe vremea răscoalei, acum are douăzeci şi nouă...” „E cu cincisprezece ani mai tânăr decât tine!” spusese atunci baroana. „Din ce trăieşte?...” întrebase Hortense. „Din talentul său.” „A! Dă lecţii?...” „Ba primeşte, răspunsese verişoara Bette, şi încă destul de grele!...” „Şi are un pronume drăguţ?...” „Wenceslas!” „Câtă fantezie au fetele bătrâne! se mirase baroana. După felul cum vorbeşti, Lisbeth, s-ar putea găsi cineva care să te creadă.” „Nu înţelegi, mamă, că e un polonez atât de obişnuit cu cnutul încât Bette îi aminteşte de mângâierea asta dulce din patria lui?”

Se porniră pe râs toate trei, iar Hortense cântase: *Wenceslas! idolul sufletului meu!* pe aria: *O, Mathilde*[{35}]*…* Urmase apoi un fel de armistiţiu de câteva clipe. „Ce ţi-e şi cu fetiţele astea! spusese verişoara Bette, privind-o pe Hortense, care venise să se aşeze iar lângă dânsa. Îşi închipuie că numai ele pot fi iubite!” „Ştii ce, răspunsese Hortense când rămăsese singură cu vara ei, dacă-mi dovedeşti că Wenceslas nu-i o poveste, îţi dau şalul meu cel galben de caşmir.” „Dar e conte…” „Toţi polonezii sunt conţi!” „Dar nu-i polonez, e din Li… va… Lit…” „Lituania?” „Nu…” „Livonia[{36}]?” „Ai nimerit.” „Şi cum îl cheamă?” „Dacă aş şti că eşti în stare să păstrezi un secret…” „Am să tac, dragă verişoară…” „Ca un peşte?” „Ca un peşte.” „Juri pe sufletul tău? „Pe sufletul meu!” „Nu, pe fericirea ta.” „Pe fericirea mea.” „Bine, îl cheamă Wenceslas Steinbock!” „Şi pe unul dintre generalii lui Carol al XII-lea îl chema la fel.” „E strămoşul lui! Tatăl lui Wenceslas s-a stabilit în Livonia după moartea regelui Suediei, dar şi-a pierdut averea în timpul campaniei din 1812[{37}] şi a murit lăsându-l pe drumuri pe bietul copil, la vârsta de opt ani. Marele duce Constantin l-a luat sub protecţia sa, fiindcă era un Steinbock, şi l-a dat la şcoală…” „Am să mă ţin de cuvânt, răspunsese Hortense. Dovedeşte-mi că într-adevăr există şi-ţi dau şalul meu cel galben! Ah! are o culoare ca un fard pentru brune.” „Ai să-mi păstrezi secretul?” „Am să-ţi încredinţez în schimb tainele mele.” „Bine, atunci data viitoare când vin îţi aduc dovada.” „Dovada, însă, e chiar iubitul”, răspunsese Hortense.

Verişoara Bette, căreia încă de când venise la Paris îi plăcuseră nespus de mult şalurile de caşmir, era încântată la gândul că ar putea căpăta caşmirul acela galben, dăruit de baron soţiei sale în 1808 şi care, în 1830, trecuse, cum e obiceiul în unele familii, de la mamă la fiică. De vreo zece ani şalul se cam învechise; dar ţesătura aceea preţioasă, frumos împăturită într-o cutie de lemn de santal, i se părea tot nouă fetei bătrâne, ca şi mobila baroanei. Aşa că

adusese în săculeţ un obiect pe care voia să-l dăruiască baroanei de ziua ei şi care, socotea ea, trebuia să dovedească baroanei existenţa fantasticului său iubit.

Darul era o pecete de argint alcătuită din trei figurine, spate în spate, învelite într-o mulţime de frunze şi sprijinind globul pământesc. Cele trei personaje reprezentau Credinţa, Speranţa şi Milostenia. Stăteau cu picioarele pe nişte monştri ce se sfâşiau între ei, printre care se zvârcolea şi şarpele simbolic. În 1846, când talente ca domnişoara de Fauveau, un Wagner, un Jeanest, un Froment-Maurice şi sculptori în lemn ca Liénard{38} duseseră atât de departe meşteşugul lui Benvenuto Cellini, capodopera aceasta n-ar mai fi uimit pe nimeni; în clipa de faţă, însă, tânăra fată, care se pricepea în materie de bijuterii, luând în mână şi cercetând pecetea aceasta, rămase înmărmurită. Verişoara Bette i-o arătase spunându-i:

— Uite, îţi place?

Figurile, prin desenul, mişcarea şi draperiile lor, vădeau şcoala lui Rafael; execuţia, însă, amintea şcoala meşterilor în bronz din Florenţa, pe care o creaseră Donatello, Brunelleschi, Ghiberti, Benvenuto Cellini, Jean de Bologne{39} şi alţii. În Franţa, Renaşterea nu făurise monştri mai chinuiţi şi mai capricioşi decât aceia care simbolizau patimile rele în această lucrare. Frunzele de palmier, ferigile, papura şi trestia care învesmântau Virtuţile erau potrivite cu un gust şi o eleganţă ce-ar fi putut înnebuni pe oamenii de meserie. O panglică unea cele trei capete, şi în fiecare interval dintre ele se vedea un W, o capră neagră şi cuvântul *fecit*{40}.

— Cine a sculptat asta? întrebă Hortense.

— Cine? Iubitul meu, răspunse verişoara Bette. A muncit la ea zece luni; eu am câştigat mai mult cu dragoanele mele… Mi-a spus că Steinbock înseamnă, în limba germană, animal de stâncă, adică o capră neagră. A luat hotărârea să-şi semneze astfel lucrările… A! o să pun mâna pe şalul tău…

— De ce mă rog?

— Aş putea eu să cumpăr o astfel de bijuterie? S-o comand? E cu neputinţă! Deci mi-a dăruit-o! Şi cine ar fi în stare să-mi facă asemenea daruri? Numai un îndrăgostit!

Hortense, cu o putere de prefăcătorie care ar fi înspăimântat-o pe Lisbeth Fischer dacă ar fi bănuit-o, se feri să-şi arate admiraţia, cu toate că fusese cuprinsă de emoţia aceea pe care toţi oamenii cu inima deschisă spre frumos o simt în faţa unei capodopere desăvârşite, depline şi neaşteptate.

— Într-adevăr, zise ea, e tare drăguţă.

— Da, e tare drăguţă, repetă fata bătrână, dar îmi place mai mult un caşmir portocaliu. Cum vezi, drăguţă, iubitul meu îşi pierde vremea făcând asemenea lucruri. De când a venit la Paris, a lucrat vreo trei sau patru flecuşteţe de felul acesta; iată ce roade au dat patru ani de învăţătură şi de muncă. A intrat ca ucenic la turnătorii în bronz, în ghips, la bijutieri… Ehei! a cheltuit sute şi mii de franci. Dumnealui pretinde acum că, în câteva luni, va ajunge celebru şi bogat…

— Atunci, te întâlneşti des cu el?

— Asta-i bună! Tu tot mai crezi că-i o născocire, şi când colo eu ţi-am spus, glumind, adevărul.

— Şi te iubeşte? întrebă Hortense.

— Mă adoră! răspunse verişoara cu un aer serios. Vezi tu, fetiţo, până acum a cunoscut numai femei palide, lâncede, ca toate cele din Nord; o fată brună, zveltă, tânără ca mine i-a încălzit inima. Dar nicio vorbă! mi-ai făgăduit.

— Are să se întâmple şi cu acesta ca şi cu ceilalţi cinci, glumi copila privind pecetea.

— Şase, domnişoară, am lăsat unul în Lorena, care, şi azi mi-ar da luna de pe cer dacă i-aş cere-o.

— Dar ultimul e mai grozav, răspunse Hortense, căci îţi aduce soarele.

— Unde se pot vinde lucruri de acestea? întrebă verişoara Bette. Îţi trebuie mult pământ ca să te poţi

bucura de soare.

Glumele ce-şi aruncau una alteia, urmate de tot felul de nebunii uşor de ghicit, stârneau râsetele acelea care sporiseră deznădejdea baroanei, silind-o să compare viitorul fiicei sale cu clipa de faţă, când o vedea lăsându-se în voia tinereţii zburdalnice.

— Se vede că ţi-e foarte îndatorat, dacă-ţi dăruieşte bijuterii care cer şase luni de muncă? întrebă Hortense foarte preocupată de bijuterie.

— A! prea multe vrei să ştii dintr-o dată! răspunse verişoara Bette. Dar, stai… ştii ceva? Am să pun la cale un complot la care să iei şi tu parte.

— Împreună cu iubitul tău?

— Aha! tare ai mai vrea să-l vezi! Dar să ştii că o fată bătrână ca verişoara Bette, care a ştiut să-şi păstreze iubitul cinci ani, se pricepe să şi-l ascundă… Aşa că, să mă laşi în pace. Vezi tu, eu n-am nici pisică, nici canar, nici căţel, nici papagal; o capră bătrână ca mine simte nevoia să aibă ceva care să fie al ei şi să-l poată iubi şi necăji în voie; eu mi-am făcut rost de un polonez.

— Are mustăţi?

— Uite, atât de lungi! spuse Bette arătându-i suveica plină cu fire de aur.

Îşi lua întotdeauna cu ea lucrul în oraş şi cosea aşteptând să se servească masa.

— Dacă mă tot cicăleşti cu întrebările, nu-ţi mai povestesc nimic, continuă ea. N-ai decât douăzeci şi doi de ani, şi de pe acum eşti mai guralivă ca mine, care-s de patruzeci şi doi, ba chiar patruzeci şi trei de ani.

— Bine, ascult, sunt stană de piatră, zise Hortense.

— Iubitul meu a făcut un grup în bronz, de douăzeci şi cinci de centimetri înălţime, spuse mai departe verişoara Bette, care-l înfăţişează pe Samson sfâşiind un leu şi l-a îngropat în pământ ca să ruginească şi să pară că e vechi, de pe vremea lui Samson. A expus capodopera asta la un negustor de antichităţi, care îşi are prăvălia în piaţa

Carrousel, lângă locuinţa mea. Ce-ar fi dacă tatăl tău, prieten cu domnul Popinot, ministrul comerţului şi al agriculturii, şi cu contele de Rastignac, le-ar vorbi de grupul acesta ca de o operă veche şi minunată pe care ar fi zărit-o în treacăt! Se pare că persoanele sus-puse caută asemenea articole, în loc să se intereseze de dragoanele noastre, şi că, dacă domnii aceştia ar binevoi să cumpere sau măcar dacă ar veni să vadă fleacul acela de bronz, ar da norocul peste iubitul meu. Bietul băiat îşi închipuie că-l vor lua drept un lucru antic şi îl vor plăti cu bani buni. Şi atunci, dacă vreunul dintre miniştri îi va cumpăra grupul, se va duce să i se prezinte, îi va dovedi că el e autorul şi va fi purtat în triumf! O! Se şi vede sus de tot! E orgolios tânărul, cât doi conţi proaspăt făcuţi.

— E aceeaşi poveste ca şi cu Michelangelo; dar, pentru un îndrăgostit, iubitul tău dă dovadă că nu şi-a pierdut capul, zise Hortense. Cât vrea pe grup?

— O mie cinci sute de franci… Negustorul nu poate să-l vândă mai ieftin, căci trebuie să adauge şi comisionul lui.

— Papa, spuse Hortense, e în momentul de faţă comisar regal; îi vede zilnic pe cei doi miniştri la Cameră şi îţi făgăduiesc că te va ajuta. Ai să te îmbogăţeşti, doamnă contesă Steinbock!

— Nu, omul meu e prea leneş. Tot suceşte la ceară roşie cu săptămânile, fără să izbutească să facă ceva. sau îşi petrece vremea la Luvru, la bibliotecă, uitându-se la stampe şi desenându-le. E un hoinar.

Şi cele două verişoare glumiră mai departe. Hortense râdea cu un râs silit, cuprinsă deodată de dragostea aceea pe care toate fetele de vârsta ei au simţit-o, dragostea de necunoscut, dragostea nelămurită, care adună toate gândurile în jurul unei singure fiinţe ivite din întâmplare, ca florile de gheaţă ce se prind pe firele de pai agăţate de vânt pe marginea unei ferestre. De zece luni îşi făurise o fiinţă aievea din iubitul fantastic al verişoarei, pe care o credea, ca şi mama ei, hărăzită să rămână pentru totdeauna fată

bătrână; şi de opt zile năluca aceea se prefăcuse în contele Wenceslas Steinbock, visul avea un nume, umbra se întruchipase într-un tânăr de treizeci de ani. Pecetea pe care o ţinea în mână, un fel de Bună-Vestire din care geniul izbucnea ca o lumină, căpăta pentru ea o putere de talisman. Hortense se simţea atât de fericită, încât nu-i venea să creadă că povestea putea fi adevărată, sângele-i clocotea în vine şi râdea ca o nebună ca să-şi ascundă tulburarea faţă de verişoara ei.

— Dar mi se pare că uşa salonului e deschisă, zise verişoara Bette; haide să vedem dacă domnul Crevel a plecat…

— Mama e tare tristă de două zile încoace, cu siguranţă că au dat greş planurile de căsătorie…

— Ei, se pot drege; pretendentul (pot să-ţi spun asta) e judecător, consilier de curte. Nu ţi-ar plăcea să fii doamna preşedintă? În caz că domnul Crevel are vreun amestec aici, aflu eu mâine dacă mai e vreo nădejde!…

— Verişoară, lasă-mi pecetea, se rugă Hortense; n-am s-o arăt nimănui. Ziua mamei e de-abia peste o lună şi o să ţi-o înapoiez în dimineaţa aceea…

— Nu se poate, dă-mi-o înapoi… trebuie să-i cumpăr o cutiuţă.

— Vreau să i-o arăt tatei, ca să poată vorbi ministrului în cunoştinţă de cauză, căci autorităţile nu trebuie să se compromită, zise ea.

— Ei, atunci, ţi-o las, dar cu condiţia să n-o arăţi mamei tale, căci ar râde de mine dacă ar afla că am un iubit…

— Îţi făgăduiesc…

Cele două verişoare ajunseră la uşa iatacului chiar în clipa când baroana leşina, şi ţipătul pe care-l scoase Hortense izbuti s-o trezească. Bette se duse să caute săruri. Când se întoarse, le găsi pe amândouă îmbrăţişate, iar mama căuta să-şi liniştească fata spunându-i: „Nu-i nimic, e o criză nervoasă”. Iată-l pe tata, adăugă ea recunoscând

felul de a suna al baronului; nu cumva să scapi vreo vorbă despre asta…

Adeline se ridică să iasă în întâmpinarea soţului cu gândul ca, în aşteptarea mesei, să-l ducă în grădină, pentru a-i vorbi despre ruperea proiectului de căsătorie şi pentru a afla repede ce va face în viitor, încercând în acelaşi timp să-i dea câteva sfaturi.

Baronul Hector Hulot apăru într-o ţinută parlamentară şi napoleoniană, căci imperialii (foştii slujitori ai imperiului) se recunosc numaidecât după felul lor milităros, după hainele lor albastre cu nasturi de aur, încheiate până sus, după cravatele de tafta neagră, după mersul autoritar ce trădează obişnuinţa despotică de a comanda în împrejurări neprevăzute. Trebuie să recunoaştem că baronul nu părea deloc îmbătrânit: vedea încă destul de bine ca să poată citi fără ochelari; chipu-i frumos, oval, încadrat de favoriţi cam prea negri, avea, din păcate, o carnaţie brăzdată de vene, ca la temperamentele sangvine; burta strânsă în centură păstra, cum spune Brillat-Savarin{41}, o formă impunătoare. Un aer de înaltă aristocraţie şi o bunăvoinţă deosebită ascundeau firea desfrânatului cu care Crevel pusese la cale atâtea petreceri rafinate. Era unul dintre oamenii aceia cărora li se aprind ochii de îndată ce zăresc o femeie nostimă şi care împart surâsuri tuturor fetelor frumoase, chiar trecătoarelor pe care nu le vor mai întâlni niciodată.

— Ai vorbit, dragul meu? întrebă Adeline, văzându-l cu fruntea îngrijorată.

— Nu, răspunse Hector, dar sunt plictisit pentru că am fost nevoit să îndur două ore de vorbărie fără să ajungem la vot… Se războiesc cu vorbele, şi discursurile lor sunt ca nişte şarje de cavalerie care nu izbutesc să împrăştie duşmanul! Au înlocuit faptele cu vorba, şi asta ne supără pe noi, oamenii deprinşi cu acţiunea, după cum îi spuneam mareşalului când ne-am despărţit. Dar mi-ajunge plictiseala

de pe băncile ministeriale, hai să ne distrăm… Bună ziua, Capră!… Ce faci, Căprioaro?

Şi cuprinzându-şi fata de după gât, o sărută, o alintă, o luă pe genunchi şi-i aplecă fruntea pe umărul lui, ca să simtă pe obraz mângâierea frumosului ei păr auriu.

— E necăjit şi obosit, se gândi doamna Hulot, de ce să-l mai supăr şi eu; trebuie să aştept. Rămâi cu noi astă seară? întrebă ea cu glas tare.

— Nu, copii. După masă vă părăsesc, şi dacă astăzi n-ar fi fost ziua când vin la noi Capra, copiii şi fratele meu, nici nu m-aţi fi văzut…

Baroana luă ziarul, se uită la rubrica teatrelor şi îndoi foaia la spectacolele Operei, unde citise că se joacă *Robert Diavolul*[{42}]. Rolul Alicei îl cânta Josépha, pe care Opera italiană o cedase de şase luni Operei franceze. Gestul acesta nu-i scăpă baronului, care îşi privi ţintă soţia. Adeline îşi plecă ochii şi ieşi în grădină; baronul o urmă.

— Adeline, ce ai? zise el luând-o de mijloc, atrăgând-o spre el şi îmbrăţişând-o. Doar ştii că te iubesc mai mult decât…

— Mai mult decât pe Jenny Cadine ori pe Josépha! îi curmă ea vorba cu îndrăzneală.

— Cine ţi-a spus? întrebă baronul dând drumul soţiei sale şi făcând doi paşi înapoi.

— Am primit o scrisoare anonimă pe care am ars-o şi care mă înştiinţează că planurile de căsătorie s-au poticnit din pricina strâmtorării în care ne aflăm. Soţia ta, dragă Hector, n-ar fi scos nicio vorbă; cu toate că a ştiut de legătura ta cu Jenny Cadine, ai auzit-o vreodată plângându-se? Dar mama Hortensei e datoare să-ţi spună adevărul…

Hulot, după o clipă de tăcere îngrozitoare pentru Adeline, care-şi auzea bătăile inimii, îşi desfăcu braţele, o cuprinse, o strânse la piept, o sărută pe frunte şi-i spuse cu înflăcărarea entuziasmului:

— Adeline, eşti un înger, iar eu un ticălos…

— Nu! nu! răspunse baroana punându-i iute mâna pe gură ca să-l împiedice de a se vorbi singur de rău.

— Da, e adevărat, în clipa de faţă nu sunt în stare să-i dau niciun ban Hortensei, şi asta mă face să fiu foarte nenorocit; dar, fiindcă ţi-ai deschis inima, am să-ţi destăinuiesc necazurile care mă apasă… Din vina mea, unchiul tău Fischer se află într-o mare încurcătură, căci a semnat pentru mine poliţe în valoare de douăzeci şi cinci de mii de franci! Şi toate acestea din pricina unei femei care mă înşală, care-şi bate joc de mine când nu sunt de faţă, care mi-a, scornit porecla de cotoi cănit!… A! E groaznic ca satisfacerea unui viciu să coste mai scump decât întreţinerea unei familii… Şi să nu te poţi stăpâni!… Chiar dacă ţi-aş făgădui acum să nu mă mai întorc la femeia aceea mârşavă, e destul să-mi trimită două rânduri, ca să alerg la ea aşa cum se pornea la atac pe vremea împăratului.

— Nu te mai frământa atât, Hector, spuse biata femeie cuprinsă de deznădejde şi uită cu totul de Hortense la vederea lacrimilor ce curgeau din ochii soţului ei. Ştii ce? am nişte diamante; scapă-l înainte de toate pe unchiul meu!

— Diamantele tale nu valorează astăzi decât cel mult douăzeci de mii de franci. Nu-i de ajuns pentru bătrânul Fischer; de aceea păstrează-le mai bine pentru Hortense. O să-l văd mâine pe mareşal.

— Dragul meu! exclamă baroana luând mâinile scumpului ei Hector şi sărutându-le.

Aceasta fusese toată dojana. Adeline îşi oferea diamantele, tatăl le dăruia Hortensei; sforţarea aceasta i se păru sublimă şi se simţi lipsită de puteri.

— E stăpân în casa lui, are dreptul să ia orice, şi-mi cruţă diamantele; e un zeu!

Astfel gândea această femeie, care prin blândeţea sa dobândise mai mult decât ar fi obţinut o alta care s-ar fi lăsat pradă geloziei.

Moralistul nu poate tăgădui că, îndeobşte, oamenii binecrescuţi şi foarte vicioşi sunt mult mai plăcuţi decât cei virtuoşi; ca să-şi răscumpere nelegiuirile, ei caută să-şi asigure îngăduinţa tuturor neluând în seamă cusururile celor ce-i judecă, astfel că par foarte buni. Cu toate că şi printre cei virtuoşi găseşti unii oameni încântători, virtutea se crede destul de frumoasă ca să nu-şi mai dea nicio osteneală; apoi, cei cu adevărat virtuoşi, lăsând la o parte pe ipocriţi, au mai totdeauna o vagă bănuială că n-ar fi îndeajuns de răsplătiţi; se cred traşi pe sfoară în târgul vieţii, fiind uneori cam acri, asemenea celor cărora nu li se recunosc meritele. De aceea, baronul, care se simţea vinovat de ruina familiei sale, se sili să fie cât se poate de drăguţ şi de fermecător cu soţia, copiii şi verişoara sa, folosindu-şi toate talentele de seducător. Când fiul său veni împreună cu Célestine Crevel, care alăpta un Hulot mititel, se purtă foarte atent cu nora, copleşind-o cu laude şi complimente, hrană neobişnuită pentru vanitatea Célestinei căci o fată de bani-gata mai comună şi mai neînsemnată ca ea nici nu se pomenise. Bunicul îşi luă în braţe plodul. Îl sărută, găsindu-l dulce şi încântător; îi vorbi ca o doică, prezise că băieţaşul va creşte mai mare decât el. strecură câteva linguşiri fiului său şi dădu înapoi pruncul normandei voinice care-i purta de grijă. De aceea, Célestine aruncă baroanei o privire care însemna: „Ce om fermecător!” E de la sine înţeles că întotdeauna lua apărarea socrului împotriva propriului ei tată.

După ce se arătă un socru simpatic şi o *bomboană* de bunic, baronul îl duse pe fiul său în grădină, dându-i câteva sfaturi pline de bun simţ în privinţa atitudinii pe care trebuia s-o aibă la Cameră într-o împrejurare delicată ce se ivise în dimineaţa aceea. Stârni admiraţia tânărului avocat cu profunzimea vederilor sale, îl înduioşă cu tonul prietenesc şi mai cu seamă cu atitudinea ce părea că vrea să-i arate că de acum înainte îl socotea egalul său.

Domnul Hulot-fiul era tipul tânărului ieşit din revoluţia de la 1830[{43}]: mintea îi era îmbibată de politică, îşi urmărea cu grijă propriile năzuinţe, pe care le ascundea sub o seriozitate prefăcută; era foarte dornic să aibă o faimă bine stabilită, se exprima în fraze lungi în loc de a folosi cuvinte scăpărătoare, care sunt adevăratele diamante ale conversaţiei franceze, îşi păstra însă o ţinută şi credea că îngâmfarea înseamnă demnitate. Oamenii aceştia sunt un fel de sicrie ambulante în care se află închis francezul de odinioară; francezul se zvârcoleşte uneori, încercând să spargă învelişul englezesc[{44}]; dar ambiţia îl opreşte şi se lasă singur înăbuşit. Sicriul acesta e întotdeauna învesmântat în negru.

— A! iată-l şi pe fratele meu! zise baronul Hulot ieşind în uşa salonului ca să-l întâmpine pe conte.

După ce-l îmbrăţişă pe urmaşul probabil al răposatului mareşal Montcornet, îl conduse ţinându-l de braţ, cu semne vădite de dragoste şi de respect.

Acest membru al Senatului francez, care fusese scutit de a lua parte la şedinţe din pricina surzeniei sale, avea un cap frumos, deşi veştejit de ani, cu un păr cărunt încă destul de des ca să rămână lipit sub apăsarea pălăriei. Scurt şi îndesat, acum însă cam uscăţiv, îşi purta bătrâneţea verde cu un aer voios; păstrase încă o nepotolită poftă de acţiune şi, neavând cum s-o folosească, îşi împărţea vremea între plimbări şi lectură.

Firea lui blajină i se vădea pe faţa albă, în ţinută şi în vorbele-i cinstite şi pline de bun simţ. Nu pomenea niciodată de campanii şi de războaie; se ştia prea mare, pentru a mai avea nevoie de aparenţele măreţiei. În saloane, se mărginea să aibă mereu grijă de a îndeplini dorinţele femeilor.

— Sunteţi cu toţii veseli, zise el văzând însufleţirea pe care baronul o răspândise în mica reuniune de familie. Totuşi, Hortense nu s-a măritat, adăugă desluşind urme de melancolie pe chipul cumnatei sale.

— O să vină şi asta destul de curând, îi strigă Bette la ureche, cu o voce tunătoare.

— Aici erai, sămânţă rea, care n-ai vrut să încolţeşti! îi răspunse el râzând.

Eroului de la Forzheim îi era destul de dragă verişoara Bette, căci în unele privinţe se asemănau. Fără educaţie, ridicat din popor, îşi făurise cariera militară numai prin curajul său, şi în loc de duh avea mult bun simţ. Cinstit şi nepătat, îşi sfârşea cu strălucire viaţa frumoasă în mijlocul familiei, spre care îşi îndrepta toată dragostea, fără să bănuiască rătăcirile, încă tăinuite, ale fratelui mai mic. Nimeni nu se bucura mai mult ca el de spectacolul frumos al acestor reuniuni, unde nu se ivea niciodată nici cea mai mică pricină de discordie, unde fraţii şi surorile se iubeau între ei, căci Célestine fusese socotită de la început ca un membru al familiei. De aceea, contele Hulot, om atât de cumsecade, întreba din când în când de ce nu venea şi bătrânul Crevel. „Tata e la ţară!” îi striga Célestine. De data aceasta i se răspunse că fostul negustor de parfumuri plecase într-o călătorie.

— Iată fericirea cea mai temeinică, se gândea baroana văzând unirea atât de deplină ce domnea în familia sa, şi pe asta cine ne-ar putea-o lua?

Generalul, observând că baronul se purta deosebit de atent cu favorita sa Adeline, făcu atâtea glume, încât acesta, temându-se să nu pară ridicol, îşi îndreptă drăgălăşeniile spre nora sa, care, la aceste mese familiare, era de obicei ţinta linguşirilor sale, nădăjduind ca prin ea să-l poată readuce pe Crevel în mijlocul familiei, făcându-l să uite orice duşmănie. Nimănui nu i-ar fi venit a crede, văzând scena aceasta de familie, că tatăl se simţea încolţit, mama disperată, fiul peste măsură de îngrijorat de viitorul tatălui, iar fiica preocupata să-i fure verişoarei iubitul.

La ora şapte, baronul, văzând că fiul şi fratele său împreună cu baroana şi Hortense jucau *whist*, plecă la

Operă să-şi aplaude amanta, luând-o şi pe verişoara Bette, care locuia în strada Doyenné şi pleca întotdeauna îndată după masă, pe motiv că se temea de izolarea cartierului acela pustiu. Orice parizian ar fi recunoscut că prudenţa fetei bătrâne era întemeiată.

Faptul că acest grup de case de lângă vechiul Luvru mai există încă e un fel de protest pe care francezii se amuză să-l aducă bunului simţ, pentru ca Europa să nu se mai simtă neliniştită socotindu-i prea inteligenţi şi să nu se mai teamă de ei. Poate că aici se ascunde, fără să ştim, vreun mare plan politic. Nu-i uşor să descrii colţul acesta din Parisul de azi, pe care mai târziu nimeni nu şi l-ar putea închipui; nepoţii noştri, care, fără îndoială, vor vedea Luvrul isprăvit, nu vor voi să creadă că o asemenea barbarie a putut dăinui treizeci şi şase de ani în inima Parisului, în faţa palatului unde trei dinastii au primit, în timpul celor treizeci şi şase de ani, elita Franţei şi a Europei.

Orice om venit la Paris, chiar numai pentru câteva zile, nu poate să nu observe grupul celor vreo zece case ruinate aflat între poarta cea mică ce dă spre podul Carrousel şi strada Muzeului, case pe care proprietarii, lipsiţi de interes, nu le mai repară, ele fiind rămăşiţele unui vechi cartier ce începuse a fi dărâmat din ziua când Napoleon hotărâse să termine clădirea Luvrului. Strada şi fundătura Doyenné sunt singurele căi dinlăuntrul acestui grup întunecos şi pustiu care pare să fie locuit de năluci, căci nu întâlneşti pe nimeni niciodată. Pavajul, mult mai jos ca acela al străzii Muzeului, e la înălţimea străzii Froidmanteau. Pe lângă că sunt îngropate prin ridicarea pieţii din jur, casele acestea mai sunt cufundate şi în umbra veşnică pe care o aruncă galeriile înalte ale Luvrului, înnegrite pe partea aceea de vânturile dinspre Nord. Întunericul, tăcerea, atmosfera sinistră, adâncimea ca de groapă a solului fac din casele acestea un fel de cripte, un fel de morminte vii. Când treci în cabrioletă de-a lungul cartierului pe jumătate mort şi dai cu ochii de ulicioara Doyenné, sufletul ţi se-nfioară şi te

întrebi cine o fi locuind acolo, ce s-o fi întâmplând acolo seara, la ceasul când ulicioara se preface într-o vizuină de bandiţi şi când viciile Parisului, învăluite de mantia nopţii, se dezlănţuie în voie. Problema aceasta devine şi mai înspăimântătoare, când vezi că acele pretinse case sunt înconjurate de o mlaştină înspre strada Richelieu, da un ocean de pietroaie înspre Tuileries, de grădiniţe şi şandramale sinistre înspre galerii, de stepe de blocuri de piatră şi dărâmături înspre bătrânul Luvru. Henric al III-lea şi efebii lui ce rătăcesc căutându-şi straiele, amanţii reginei Margot[{45}], căutându-şi capetele, vor fi jucând sarabande la lumina lunii în pustiurile străjuite de bolta unei capele rămase încă în picioare, ca pentru a dovedi că religia catolică, atât de puternică în Franţa, supravieţuieşte tuturor. În curând se împlinesc patruzeci de ani de când Luvrul strigă prin toate gurile zidurilor sale crăpate şi ale ferestrelor sparte: „Curăţaţi-mi negii aceştia de pe faţă!” Fără îndoială, a fost recunoscut rolul folositor al acestui sălaş de bandiţi şi nevoia de a se simboliza în inima Parisului strânsa unire dintre mizeria şi splendoarea ce caracterizează regina capitalelor. Astfel, ruinele acestea reci, în care sălăşluieşte ziarul legitimiştilor ce trage să moară, barăcile mizerabile din strada Muzeului, hala de scânduri, pe care micii negustori o împodobesc cu rafturile lor, se vor bucura poate de o viaţă mai lungă şi mai înfloritoare decât aceea a trei dinastii[{46}]!

Chiria ieftină din casele sortite pieirii o făcuse pe verişoara Bette să locuiască aici încă din anul 1823, cu toate că era silită, din pricina halului în care se afla cartierul, să se întoarcă acasă înainte de a se înnopta. Grija aceasta se potrivea de altfel cu obiceiul ei ţărănesc, pe care şi-l păstrase, de a se scula şi culca odată cu soarele, prilej de economie la încălzit şi luminat pentru oamenii de la ţară. Locuia în una dintre casele care, de când se dărâmase vestitul palat al lui Cambacérès[{47}] căpătaseră vedere spre piaţă.

În clipa când baronul Hulot, care o însoţise pe verişoara soţiei sale până la uşa casei, îi spunea: „La revedere, verişoară!”, o femeie tânără, mică, zveltă şi drăguţă, îmbrăcată foarte elegant şi răspândind un parfum ales, se strecură între trăsură şi zid ca să intre în aceeaşi clădire. Acea doamnă aruncă o privire baronului, fără niciun fel de intenţie, numai ca să-l vadă pe vărul locatarei; desfrânatul simţi însă o vie tulburare, ca toţi parizienii când întâlnesc o femeie frumoasă ce îndeplineşte *desiderata*{48} lor, cum spun entomologiştii, şi-şi puse tacticos o mănuşă înainte de a se urca în trăsură, ca să-şi dea o ţinută şi s-o poată urmări cu privirea pe tânăra femeie, a cărei rochie era plăcut legănată de altceva decât de înspăimântătoarele şi înşelătoarele jupoane de crinolină.

„Nostimă femeiuşcă!” îşi zise el. Nu m-aş da în lături s-o fac fericită, căci şi ea m-ar face fericit.

Când ajunse în capul scării ce ducea la apartamentul dinspre stradă, necunoscuta privi cu coada ochiului spre poarta casei, aproape fără să se întoarcă, şi-l văzu pe baron ţintuit locului de admiraţie, mistuit de dorinţă şi curiozitate. E ca o floare pe care toate parizienele o miros cu plăcere când li se iveşte în cale. Unele femei de treabă, virtuoase şi drăguţe, se întorc prost dispuse acasă, dacă nu şi-au cules micul lor buchet în timpul plimbării.

Tânăra femeie urcă repede scara. Curând fereastra de la apartamentul etajului al doilea se deschise, şi necunoscuta se ivi împreună cu un domn ce se vedea cât colo că-i soţul, după capul pleşuv şi privirea-i puţin cam mânioasă.

„Ce subtile şi isteţe sunt uneori femeile! gândi baronul; *îm*i dă a înţelege că locuieşte aici. Dar o ia cam prea repede, mai ales într-un asemenea cartier. Să fim cu băgare de seamă.” Urcându-se în „milord”, directorul îşi ridică privirea, şi atunci perechea se retrase la iuţeală, ca şi cum chipul baronului ar fi avut asupra lor efectul mitologic al capului Meduzei{49}. „S-ar părea că mă cunosc, îşi spuse baronul. Atunci totul se explică!” Într-adevăr, când trăsura

ajunse pe strada Muzeului, se aplecă să o mai vadă pe necunoscută şi o zări din nou la fereastră. Ruşinată că fusese surprinsă tocmai când privea poclitul trăsurii în care se afla admiratorul ei, tânăra femeie se dădu repede înapoi.

„Am să aflu de la Capră cine-i”, zise în sinea lui baronul.

Apariţia consilierului de stat produsese, după cum se va vedea, o adâncă impresie asupra celor doi soţi.

— Dar acesta e baronul Hulot, directorul meu! exclamă bărbatul părăsind balconului.

— Ascultă, Marneffe, fata aceea bătrână de la etajul al treilea din fundul curţii, care trăieşte cu un băiat tânăr, e verişoara lui? E nostim că am aflat-o abia azi şi din întâmplare!

— Domnişoara Fischer să trăiască cu un tânăr!… repetă funcţionarul. Sunt bârfeli de ale portăresei; nu se cuvine să vorbim cu atâta uşurinţă despre verişoara unui consilier de stat, care taie şi spânzură la minister. Hai, vino să cinăm, te aştept de patru ore!

Frumoasa doamnă Marneffe, fiica naturală a contelui Montcornet, unul dintre cei mai vestiţi colaboratori ai lui Napoleon, se măritase, datorită unei dote de douăzeci de mii de franci, cu un funcţionar inferior de la Ministerul de Război. Prin influenţa ilustrului general de divizie, care devenise mareşal în ultimele şase luni ale vieţii sale, conţopistul acesta ajunsese la situaţia nesperată de prim-impiegat de birou; dar tocmai când era să fie înaintat subşef, moartea mareşalului tăie din rădăcină nădejdile lui Marneffe şi ale nevestei sale. Strâmtorarea acestui domn Marneffe, care topise toată zestrea domnişoarei Valérie Fortin plătindu-şi datoriile şi cumpărând cele trebuincioase mobilării unei case, dar mai cu seamă pretenţiile unei femei frumoase deprinse de acasă să-şi împlinească toate poftele, silise menajul să facă economii la chirie. Strada Doyenné, situată în apropiere de Ministerul de Război şi de centrul

Parisului, atrăsese pe domnul şi doamna Marneffe, care de patru ani locuiau în aceeaşi casă cu domnişoara Fischer.

Numitul Jean-Paul-Stanislas Marneffe făcea parte din tagma funcţionarilor care rezistă abrutizării datorită unei puteri ascunse, izvorâtă din depravare. Omuleţul acesta slab, cu păr şi barbă rară, cu faţa ofilită şi palidă, mai mult obosită decât zbârcită, cu pleoape uşor înroşite, cu ochelari, cu o înfăţişare meschină şi o ţinută şi mai meschină întruchipa imaginea pe care ne-o facem despre un individ adus în faţa Curţii cu Juri pentru atentat la bunele moravuri.

Apartamentul ocupat de cei doi soţi, caracteristic multor căsnicii pariziene, prezenta înşelătoarele aparenţe ale acelui fals lux care domneşte în atâtea case. În salon, mobilele îmbrăcate într-o catifea de bumbac, decolorată, statuetele de ghips ce imitau bronzul florentin, candelabrul prost cizelat, dat numai cu vopsea, având apărătoare de sticlă ce voia să pară a fi de cristal, covorul al cărui preţ prea mic se dovedise, mai târziu, a fi datorat cantităţii de bumbac pe care o folosise fabricantul şi care ieşise acum la iveală, toate, până la perdelele care arătau că damascul de lână nu ţine mai mult de trei ani, toate îşi mărturiseau fără ascunzişuri mizeria, ca un calic zdrenţăros la uşa unei biserici.

Sufrageria, prost ţinută de o singură servitoare, avea înfăţişarea dezgustătoare a sufrageriilor din hotelurile de provincie: toate erau murdare şi neîngrijite.

Dormitorul bărbatului, aidoma unei odăi de student – cu patul şi mobila de burlac, veştejită, uzată ca şi el –, în care se făcea curăţenie numai o dată pe săptămână, încăperea aceasta îngrozitoare în care lucrurile zăceau aruncate peste tot, cu ciorapii vechi atârnând pe scaunele de culoare închisă, pe care praful sublinia înfloriturile, nu putea fi decât a unui om lipsit de grija gospodăriei, ce-şi duce viaţa prin cafenele, la jocuri de cărţi sau aiurea.

Camera doamnei era însă cu totul deosebită, nefiind cuprinsă de murdăria înjositoare care nu făcea niciun fel de cinste apartamentului propriu-zis, unde toate perdelele erau îngălbenite de fum şi de praf, unde copilul, lăsat de capul lui, îşi uita peste tot jucăriile. Situate în aripa ce unea, într-o singură parte numai, casa clădită la stradă cu corpul de casă din fundul curţii, spate în spate cu clădirea vecină, camera şi cabinetul de toaletă al Valériei, elegant tapetat cu pânză persiană, având mobile de palisandru şi mochetă pe jos, se vedea că aparţin unei femei cochete, ba, mai că ai fi putut spune, unei femei întreţinute. Pe catifeaua de pe cămin se înălţa pendula la modă pe atunci. O vitrină destul de plină şi câteva jardiniere de porţelan chinezesc completau mobilierul. Patul, masa de toaletă, dulapul cu oglindă, canapeluţa de două locuri şi toate nimicurile la modă dovedeau gustul sau fantezia în vigoare atunci.

Deşi în privinţa bogăţiei şi a eleganţei totul era de mâna a doua, şi mobila veche de trei ani, totuşi un *dandy* n-ar fi avut nimic de obiectat, în afară de faptul că luxul acesta părea tipic burghez. Arta, distincţia lucrurilor pline de gust lipseau cu desăvârşire aici. Un specialist în ştiinţele sociale şi-ar fi dat imediat seama de prezenţa unui amant, după podoabele bogate şi nefolositoare ce nu pot veni decât din partea acestui semizeu, veşnic absent, veşnic prezent în viaţa unei femei măritate.

Felul cum prânziră bărbatul, femeia şi copilul, masa aceea întârziată cu patru ore, putea lămuri criza financiară prin care trecea familia, căci masa e cel mai sigur termometru care poate măsura starea unei căsnicii pariziene. Supa de verdeţuri cu zeamă de fasole, carnea de viţel cu cartofi, înecată într-o zeamă roşietică ce ţinea loc de sos, mâncarea de fasole şi cireşele de calitate proastă, totul servit şi consumat în farfurii ştirbite şi cu tacâmuri dintr-o imitaţie de argint tristă şi greoaie, masa aceasta putea fi oare demnă de o femeie atât de frumoasă? Baronului i-ar fi venit să plângă, dacă ar fi fost de fată. Carafele murdare nu

puteau totuşi să ascundă culoarea tulbure a vinului cumpărat cu litrul de la cârciumarul din colt. Şervetele nu fuseseră schimbate de-o săptămână. În sfârşit, totul arăta mizeria lipsită de demnitate şi nepăsarea soţiei şi a soţului fată de cămin. Până şi un observator mai puţin pătrunzător şi-ar fi dat seama, văzându-i, că amândoi ajunseseră la cotitura funestă în care nevoia de a trăi te face să cauţi vreo pungăşie ingenioasă.

De altfel, prima frază rostită de Valérie va lămuri întârzierea acestei mese, procurate, pesemne, numai prin devotamentul interesat al bucătăresei.

— Samanon nu vrea să primească poliţele decât la jumătate preţ şi mai cere ca garanţie şi o poprire asupra lefii tale.

Mizeria, pe care directorul de la Ministerul de Război o mai putea ascunde având ca paravan o leafă de douăzeci şi patru de mii de franci, în afară de gratificaţii, ajunsese la slujbaş în ultima ei fază.

— L-ai dat gata pe directorul meu, spuse bărbatul privindu-şi soţia.

— Mi se pare, răspunse ea fără să se înspăimânte de cuvântul acela luat din argoul culiselor.

— Ce ne facem? urmă domnul Marneffe. Proprietarul ne pune mâine sechestru. Şi tatăl tău care s-a apucat să moară fără a lăsa niciun testament! Pe cinstea mea, oamenii aceştia de pe vremea Imperiului se credeau cu toţii nemuritori ca şi împăratul lor.

— Bietul tata, rosti ea, am fost singurul lui copil, şi cât de mult m-a iubit! Contesa a ars probabil testamentul! Cum putea să mă uite, când ştii că ne dădea din când în când câte trei, patru mii de franci deodată?

— Datorăm patru rate, adică o mie cinci sute de franci! Face atâta mobila noastră? *That is the question!*, cum zicea Shakespeare{50}.

— Bine, atunci la revedere, scumpule, spuse Valérie, care nu luase decât vreo câteva îmbucături din friptura de viţel

uscată, deoarece servitoarea scosese tot sosul pentru un vrednic soldat abia înapoiat din Alger. O boală grea cere leacuri eroice!

— Unde te duci, Valérie? strigă Marneffe tăindu-i calea spre uşă.

— Să-l văd pe proprietarul nostru, răspunse ea potrivindu-şi buclele englezeşti sub pălăria-i nostimă. Tu ar trebui să te pui bine pe lângă fata aceea bătrână, dacă-i într-adevăr vara directorului.

Faptul că locatarii aceleiaşi case pot trăi laolaltă fără să-şi cunoască reciproc situaţia socială vădeşte una dintre caracteristicile cele mai izbitoare ale forfotei pariziene: şi e lesne de înţeles cum de un funcţionar care pleacă dis-de-dimineaţă la birou, se întoarce numai la cină şi iese în fiecare seară, şi o femeie care se dedă tuturor plăcerilor Parisului nu ştiu nimic de existenţa unei fete bătrâne ce locuieşte la etajul trei în fundul curţii, mai cu seamă când fata aceasta are obiceiurile domnişoarei Fischer.

Lisbeth era prima care se ducea să-şi ia laptele, pâinea, cărbunii, nu vorbea cu nimeni şi se culca odată cu soarele; nu primea niciodată scrisori, nici vizite şi nu lega prietenie cu vecinii. Ducea una dintre vieţile acelea anonime de insectă, cum se mai întâlneau în unele case, unde, după patru ani, se afla de existenţa unui domn locuind la etajul patru, care a cunoscut pe Voltaire, Pilastre de Rosier, Beaujon, Marcel, Molé, Sophie Arnould{51}, Franklin şi Robespierre. Cele spuse de domnul şi doamna Marneffe despre Lisbeth Fischer le aflaseră de la portar, cu care întreţineau legături strânse, împinşi de mizeria în care se găseau, de pustietatea cartierului şi de nevoia de a-şi asigura bunăvoinţa acestuia. Pe de altă parte, trufia, muţenia şi rezerva fetei bătrâne treziseră la portari un respect exagerat şi o atitudine plină de răceală, care lăsau să se întrevadă nemulţumirea ascunsă a inferiorului. De altfel, portarii nu se cred, „în speţă” cum se spune la Palatul de Justiţie, mai prejos decât un locatar care plăteşte o

chirie de două sute cincizeci de franci pe an. Destăinuirile făcute de verişoara Bette, Hortensei fiind adevărate, e uşor de înţeles cum ajunsese portăreasa s-o calomnieze pe domnişoara Fischer, într-o convorbire intimă avută cu soţii Marneffe, deşi crezuse numai că o bârfeşte.

Fata bătrână, după ce luă sfeşnicul cu lumânarea din mâinile doamnei Olivier, respectabila portăreasă, făcu vreo câţiva paşi ca să vadă dacă geamurile mansardei de deasupra apartamentului său erau luminate. În iulie, la ora aceea, era atât de întuneric în fundul curţii, încât fata bătrână nu se mai putea culca fără lumină.

— Fiţi fără grijă, domnul Steinbock e acasă, nici n-a ieşit azi, îi spuse cu răutate doamna Olivier domnişoarei Fischer.

Fata bătrână nu răspunse. Puţin îi păsa de părerea oamenilor cu care nu avea nici în clin nici în mânecă. În privinţa aceasta rămăsese ţărancă; şi după cum ţăranii nu ştiu decât de satul lor, nici ea nu ţinea decât la părerea celor din micul cerc în care trăia. Urcă deci cu pas hotărât, nu la ea, ci spre mansardă. Iată de ce la sfârşitul cinei pusese în coşuleţul ei de lucru fructe şi dulciuri pentru iubitul ei şi acum se ducea să i le dea, întocmai ca o fată bătrână care aduce o mâncare bună căţeluşului ei.

Lângă o lampă mică, a cărei lumină sporea trecând printr-un glob umplut cu apă, îl găsi pe eroul din visele Hortensei, un tânăr blond, palid, stând la o masă plină de unelte de cizelator, ceară roşie, dălţi, socluri cioplite, bucăţi de bronz turnat; purta un halat, iar în mână ţinea un grup mic în ceară de modelaj, pe care-l contempla cu luarea-aminte a unui poet în plin lucru.

— Wenceslas, uite ce-ţi aduc, zise ea întinzând batista pe un colţ al mesei de lucru.

Şi scoase cu grijă din coşuleţ dulciurile şi fructele.

— Cât de bună eşti cu mine, domnişoară, îi răspunse cu voce tristă bietul exilat.

— Asta o să te mai răcorească. Prea te înfierbânţi lucrând astfel, sărmane copil, nu eşti făcut pentru o meserie atât de

grea…

Wenceslas Steinbock privi mirat la fata bătrână.

— Mai bine ai mânca, se răsti ea deodată, decât să te zgâieşti la mine ca la chipurile tale, când le admiri…

La acest soi de ghiont verbal, uimirea tânărului încetă, căci recunoscu pe dată dascălul cu fustă a cărei blândeţe îl mira întotdeauna, căci se deprinsese cu asprimea ei. Deşi împlinise douăzeci şi nouă de ani, Steinbock părea, ca unii blonzi, cu cinci, şase ani mai tânăr. Şi privindu-i fata tânără, a cărei frăgezime se vestejise de oboselile şi mizeriile exilului, alături de chipul uscat şi aspru al fetei, îţi venea să crezi că natura greşise când îi făcuse băiat şi fată. Tânărul se scula apoi şi se trânti pe o canapeluţă veche, stil Ludovic al XV-lea, îmbrăcată în catifea galbenă de Utrecht; părea că vrea să se odihnească. Fata bătrână alese atunci o prună *reine-claude*{52} şi o întinse, cu un gest blând, prietenului ei:

— Mulţumesc, spuse el luând fructul.

— Eşti obosit? îl întrebă ea dându-i alt fruct.

— Nu sunt obosit de lucru, ci obosit de viaţă, răspunse el.

— Ce sunt vorbele astea! exclamă ea cu un ton cam acru. N-ai un duh bun care veghează asupra dumitale? continuă ea, întinzându-i dulciurile şi privindu-l cu cită plăcere le mănâncă. Vezi că m-am gândit la dumneata, când am cinat la vara mea.

— Ştiu, zise el uitându-se la Lisbeth cu o privire totodată mângâioasă şi plângătoare, ştiu că fără dumneata de mult n-aş mai fi în viaţă; dar vezi, domnişoară dragă, artiştii au nevoie şi de distracţii…

— Aha! asta era, strigă ea proptindu-şi pumnii în şolduri şi aţintindu-l cu ochi plini de flăcări. Vrei să-ţi prăpădeşti sănătatea în dezmăţurile Parisului, ca atâţia lucrători care-şi sfârşesc până la urmă zilele într-un pat de spital! Nu, nu, întâi îmbogăţeşte-te, şi când vei avea un venit poţi să petreci cât vrei, drăguţă, atunci ai să fii în stare să-ţi plăteşti doctorii şi distracţiile, desfrânatule!

Sub loviturile atacului însoţit de privirile ce-l străpungeau ca nişte unde magnetice, Wenceslas Steinbock îşi plecă fruntea. Chiar bârfitorul cel mai înverşunat ar fi trebuit să recunoască, dacă ar fi putut fi de faţă la începutul acestei scene, că vorbele scornite de soţii Olivier pe seama domnişoarei Fischer erau curate calomnii. Totul – gesturile, tonul, privirile – vădea curăţenia vieţii intime a acestor două fiinţe. Fata bătrână arăta o adevărată dragoste de mamă, deşi cam brutală. Tânărul îndura tirania mamei ca un fiu respectuos. Tovărăşia aceasta ciudată părea să fie rezultatul unei voinţe puternice acţionând necontenit asupra unei firi slabe, o slăbiciune morală ale cărei pricini ar trebui să-i intereseze pe psihologi, căci psihologii sunt în politică ceea ce entomologii sunt în agricultură.

— Dar dacă mor înainte de a mă îmbogăţi? întrebă melancolic Wenceslas.

— Să mori?… strigă fata bătrână. A! nu te las eu să mori. Am putere de viaţă pentru doi şi ţi-aş da şi din sângele meu de-ar fi nevoie.

La auzul acestor cuvinte violente şi naive, lacrimile îi înrourară ochii lui Steinbock.

— Nu fi mâhnit, dragă Wenceslas, urmă Lisbeth mişcată. Uite, cred că verişoara mea, Hortense, a găsit destul de drăguţă pecetea ta. Las’ că o să te ajut să vinzi grupul tău de bronz, şi-atunci o să-mi plăteşti datoria şi o să faci ce vrei, o să fii liber. Haide, zâmbeşte puţin!…

— Niciodată n-o să-ţi pot plăti tot ceea ce îţi datorez, domnişoară, răspunse sărmanul exilat.

— Şi de ce mă rog?… întrebă ţăranca din Vosgi luând partea livonianului împotriva ei însăşi.

— Pentru că pe lângă că m-ai hrănit, adăpostit şi îngrijit ca o mamă, mi-ai dat şi putere: dumneata m-ai făcut ceea ce sunt, ai fost adesea aspră, m-ai făcut să sufăr…

— Eu? zise fata bătrână. Iar vrei să începi cu prostiile dumitale despre artă şi poezie, să-ţi trosneşti degetele şi să-ţi întinzi braţele vorbind de idealuri frumoase, de nebuniile

dumitale din Nord? Frumosul nu preţuieşte cât trainicul, şi trainicul sunt eu! Ai capul plin de idei? Grozav lucru! Şi eu am idei în cap… La ce-ţi slujeşte ce ai în suflet dacă nu tragi niciun folos din asta? Cei care au idei n-ajung să-i întreacă pe cei care n-au, dar care ştiu să-şi facă un loc dând din coate… În loc să stai şi sa visezi, mai bine ai lucra… Ce-ai făcut de când am plecat?…

— Ce-a spus verişoara dumitale cea frumoasă?

— Cine ţi-a spus că-i frumoasă? întrebă repede Lisbeth cu un glas în care clocotea o gelozie de tigru.

— Chiar dumneata.

— Voiam să văd ce mutră o să faci. Ai poftă să alergi după fuste? Dacă-ţi plac femeile, n-ai decât să ciopleşti câte vrei, închide-ţi dorinţele în statuete de bronz. Căci trebuie să te mai lipseşti încă o bucată de vreme de plăcerile dragostei, şi mai ales de vara mea. Vânatul acesta nu-i de nasul tău; o fată ca ea are nevoie de un bărbat cu un venit de şaizeci de mii de franci… pe care l-a şi găsit… Ia uite, patul nu-i încă făcut! zise ea privind în camera cealaltă; vai! sărăcuţul, te-am uitat!

Energica fată îşi scoase îndată mănuşile, mantila, pălăria, şi, ca o servitoare, făcu repede pătucul modest în care dormea artistul. Amestecul acesta de asprime, de brutalitate chiar, şi de bunătate ar putea explica înrâurirea Lisbethei asupra tânărului, de care dispunea ca de un obiect al ei. Oare viaţa nu ne supune şi ea printr-un amestec de bine şi de Tău? Dacă livonianul ar fi întâlnit-o pe doamna Marneffe, în loc s-o întâlnească pe Lisbeth Fischer, ar fi găsit la protectoarea sa o bunăvoinţă care l-ar fi dus spre pierzanie, pe căi mocirloase şi dezonorante. Desigur că n-ar fi muncit, şi în el nu s-ar fi plămădit artistul. Astfel că, deşi se plângea de apriga lăcomie a fetei bătrâne, judecata îl îndemna să prefere această mână de fier vieţii primejdioase şi trândave pe care o duceau câţiva compatrioţi de-ai săi.

Iată întâmplarea care prilejuise unirea acestei energii feminine cu acea slăbiciune bărbătească, lucru pidosnic{53} destul de des întâlnit, se spune, în Polonia.

În 1833, domnişoara Fischer, care muncea uneori şi noaptea când avea mult de lucru, simţi către ora unu un miros puternic de acid carbonic şi auzi vaietele unui muribund. Mirosul de cărbune şi horcăitul veneau dinspre mansarda de deasupra celor două odăi ale apartamentului ei. Bănui numaidecât că un tânăr, mutat de curând în casă şi care locuia în mansarda ce rămăsese trei ani neînchiriată, încercase să se sinucidă. Urcă repede, sparse uşa cu puterea ei de ţărancă lorenă, izbind o dată în ea, şi-l găsi pe chiriaş zvârcolindu-se în ghearele morţii pe un pat de chingi. Stinse mangalul. Prin uşa deschisă aerul pătrunse înăuntru, şi exilatul fu astfel salvat. Apoi, după ce îl culcă în pat ca pe un bolnav şi îl lăsă să adoarmă, Lisbeth înţelese pricina sinuciderii, văzând mizeria deplină din cele două încăperi ale mansardei, în care nu se aflau decât o masă ca vai de ea, un pat de chingi şi două scaune.

Pe masă găsi următoarea scrisoare pe care o citi:

Sunt contele Wenceslas Steinbock, născut în localitatea Prelia din Livonia.

Nu-i nimeni vinovat de moartea mea; pricinile sinuciderii mele se află în vorbele lui Kosciuszko: Finis Poloniae!{54}

Nepotul unui vestit general al lui Carol al XII-lea n-a vrut să cerşească. Din pricina constituţiei mele şubrede n-am putut intra în armată, şi ieri mi s-au sfârşit cei o sută de taleri cu care am pornit din Dresda spre Paris. Las douăzeci şi cinci de franci în sertarul mesei, plata chiriei pe care o datorez proprietarului.

Moartea mea nu va întrista pe nimeni, căci n-am rude. Îi rog pe compatrioţii mei să nu învinuiască guvernul francez. Nu m-am anunţat nicăieri ca refugiat! n-am cerut nimic; n-am întâlnit niciun exilat, nimeni nu ştie că sunt la Paris.

Mor cu gânduri creştineşti în suflet. Dumnezeu să-l ierte pe cel din urmă Steinbock!

Wenceslas

Domnişoara Fischer, foarte mişcată de cinstea muribundului care-şi plătea chiria, deschise sertarul şi găsi într-adevăr cinci monede de câte cinci franci.

— Bietul băiat! spuse ea mişcată. E singur pe lume!

Coborî în apartamentul ei, îşi luă lucrul şi se întoarse ca să croşeteze la mansardă în timp ce-l veghea pe gentilomul livonian. Vă puteţi închipui uimirea exilatului când, trezindu-se, văzu la căpătâiul lui o femeie; crezu că mai visează încă. În vreme ce lucrase la eghileţii de aur ai unei uniforme, fata bătrână se hotărâse să-l ia sub ocrotirea ei pe acel sărman copil, pe care-l admirase în timp ce el dormea. După ce tânărul conte se dezmetici, Lisbeth îl încurajă şi îi puse tot felul de întrebări, ca să vadă cum ar putea să-i găsească un mijloc de existenţă. Wenceslas, după ce-i istorisi povestea sa, adăugă că ajunsese pe vremuri la o situaţie datorită vocaţiei sale artistice de netăgăduit. Avusese totdeauna înclinări pentru sculptură; dar studiile cereau prea mult timp pentru un om lipsit de mijloace, şi apoi se simţea prea slăbit în momentul de faţă ca să înceapă vreo meserie sau să se avânte în sculptura mare, Lisbeth Fischer nu pricepu nimic din tot ce auzi. Îi răspunse nenorocitului că Parisul oferă atâtea posibilităţi, încât un om care are bunăvoinţă poate să-şi găsească o îndeletnicire. Oamenii de treabă nu pier niciodată dacă sunt îndeajuns de răbdători.

— Eu nu-s decât o biată fată, o ţărancă, şi totuşi am fost în stare să-mi creez o situaţie independentă, sfârşi ea. Ascultă-mă pe mine. Dacă ţii cu adevărat să lucrezi, am ceva bani puşi deoparte şi-ţi voi împrumuta în fiecare lună suma de care ai nevoie ca să trăieşti, dar să trăieşti cuminte, nu să chefuieşti şi să umbli ca un pierde-vară! La Paris te poţi hrăni cu cinci centime pe zi, şi-am să-ţi gătesc

dejunul în fiecare dimineaţă odată cu al meu. Apoi am să-ţi mobilez camera şi am să-ţi plătesc ucenicia de care crezi că ai nevoie. Îmi vei da adeverinţe în regulă pentru banii ce-i voi cheltui cu dumneata, şi când ai s-ajungi bogat, ai să mi-i dai înapoi. Dar dacă n-ai să lucrezi, stric învoiala şi te las în părăsire.

— Ah! strigă nenorocitul, în care mai stăruia încă amărăciunea primei îmbrăţişări a morţii, au dreptate surghiuniţii de pretutindeni să privească spre Franţa ca sufletele din purgatoriu spre paradis. Binecuvântată ţară, unde găseşti ajutor şi inimi generoase pretutindeni, chiar şi într-o mansardă ca asta! De azi înainte vei fi totul pentru mine, binefăcătoarea mea, am să-ţi fiu sclav supus! Nu vrei să fii prietena mea? adăugă el devenind dintr-odată drăgăstos, după obiceiul polonezilor, ceea ce face ca lumea să-i învinovăţească pe nedrept de slugărnicie.

— A! nu, sunt prea geloasă şi te-aş face nefericit; dar m-aş învoi bucuroasă să-ţi fiu un fel de camaradă, răspunse Lisbeth.

— O! dacă ai şti cât am dorit să găsesc pe cineva, chiar şi-un tiran, care să se uite la mine când mă zbăteam în pustiul Parisului, urmă Wenceslas. Îmi părea rău că nu sunt în Siberia, unde cu siguranţă că m-ar trimite împăratul dacă m-aş întoarce în patrie!… Fii îngerul meu păzitor… Am să lucrez, am să mă port mai bine ca până acum, deşi n-am fost niciodată un băiat rău.

— Ai să faci tot ce-am să-ţi spun? întrebă ea.

— Da!…

— Atunci te înfiez, zise ea bucuroasă. Iată-mă dintr-odată cu un băiat care se scoală din morţi. Hai! începem de azi! Mă duc după târguieli; îmbracă-te, şi când voi bate în tavan cu coada măturii vino să cinăm împreună.

A doua zi, domnişoara Fischer luă informaţii cu privire la sculptură de la fabricanţii cărora le ducea lucrul de mână. Tot întrebând în dreapta şi în stânga, izbuti să descopere

atelierul Florent şi Chanor, casă de specialitate unde se turnau şi se cizelau bronzurile scumpe. şi argintăria de lux. Îl duse acolo pe Steinbock ca să-l bage ucenic-sculptor, propunere ce păru ciudată. Acolo se executau lucrările celor mai vestiţi artişti, dar nu se învăţa sculptura. Fata bătrână stărui cu încăpăţânare şi izbuti să-şi plaseze protejatul ca desenator de ornamente. Steinbock învăţă repede să modeleze ornamente, născocind şi altele noi, căci avea talent. Cinci luni după ce-şi isprăvise ucenicia de cizelar, îl cunoscu pe vestitul Stidmann, sculptorul principal al casei Florent. După douăzeci de luni, Wenceslas îşi întrecu maestrul; dar, în treizeci de luni, economiile agonisite de fata bătrână timp de şaisprezece ani, ban cu ban, se isprăviră. Două mii cinci sute de franci aur! era suma pe care plănuise s-o plaseze în rente viagere şi cu ce se alesese? Cu o poliţă semnată de un polonez. Aşa că Lisbeth, ca să-l poată întreţine pe livonian, se apucase să lucreze ca în tinereţe. Când se trezi cu o hârtie în locul pieselor de aur, îşi pierdu capul şi se duse la domnul Rivet, care de cincisprezece ani era sfetnicul şi prietenul primei şi celei mai îndemânatice dintre lucrătoarele sale. Aflând de această aventură, domnul şi doamna Rivet o mustrară pe Lisbeth, spunându-i că înnebunise, şi-i blestemară pe străinii care, prin uneltirile lor, pentru a-şi crea din nou unitatea naţională, voiau cu orice chip să primejduiască bunul mers al comerţului şi pacea şi o îndemnară pe fata bătrână să ia ceea ce în comerţ se numeşte o garanţie.

— Singura garanţie pe care ţi-o poate da tânărul e libertatea sa, fu de părere domnul Rivet.

Domnul Achille Rivet era judecător la Tribunalul de comerţ.

— În ce-i priveşte pe străini, nu-i de glumit, urmă el. Un francez stă cinci ani în închisoare şi-apoi e eliberat chiar fără să-şi fi plătit datoriile, căci într-adevăr nu mai poate fi silit decât de conştiinţa sa, care niciodată nu-l tulbură; un străin, însă, nu mai iese de acolo. Dă-mi poliţa, o vei trece

pe numele contabilului meu, el o va protesta, vă va urmări pe amândoi, va obţine o sentinţă de constrângere corporală şi, când toate vor fi în bună rânduială, îţi va semna o altă poliţă. Procedând astfel, veţi fi amândoi legaţi de interese comune şi vei avea întotdeauna la îndemână o armă îndreptată împotriva polonezului dumitale.

Fata bătrână lăsă să se ia toate aceste măsuri şi-i comunică protejatului ei să nu se sperie de o asemenea procedură, necesară spre a da garanţii unui cămătar care urma să le împrumute bani. Acest mijloc fusese născocit de geniul inventiv al judecătorului de la Tribunalul de comerţ. Artistul naiv, având o încredere oarbă în binefăcătoarea sa, îşi aprinse pipa cu hârtiile primite, căci fuma ca toţi cei nevoiţi să-şi potolească supărările şi excesul de energie. Într-o bună zi, domnul Rivet îi arătă domnişoarei Fischer un dosar spunându-i: „Îl ai la mână pe Wenceslas Steinbock şi încă atât de bine, încât oricând îl poţi băga în douăzeci şi patru de ore la Clichy{55} ca să rămână acolo câte zile mai are de trăit”.

Cinstitul şi onorabilul judecător al Tribunalului de comerţ simţi în ziua aceea satisfacţia pe care o are cel care a săvârşit o faptă rea dar necesară. Sunt atâtea soiuri de binefaceri la Paris, şi maniera aceasta ciudată nu reprezintă decât unul dintre ele. Acum când livonianul era încurcat în iţele procedurii comerciale, trebuia să se obţină şi plata, căci comerciantul de vază îl credea pe Wenceslas Steinbock un escroc. Bunătatea, cinstea, poezia erau socotite de el un dezastru în afaceri. În interesul bietei domnişoare Fischer, care, după cum spunea el, fusese păcălită de un polonez, Rivet se duse la bogaţii fabricanţi unde lucrase Steinbock. Când negustorul veni să ia informaţii asupra numitului Steinbock, refugiat polonez, Stidmann, care împreună cu cei mai de seamă meşteri făurari ai Parisului, de care am mai amintit, ridicase arta franceză până la culmile pe care se află astăzi, făcând-o să se poată lua la întrecere cu

florentinii şi cu Renaşterea, se afla tocmai în cabinetul lui Chanor.

— Ce înţelegi dumneata prin „numitul Steinbock”? îl întrebă ironic Stidmann. E vorba poate de un tânăr livonian ce mi-a fost elev? Află, domnule, că e un mare artist. Se vorbeşte despre mine că mă cred diavolul în persoană; el, însă, bietul băiat, nici nu-şi dă seama că ar putea deveni un zeu…

— Aha, exclamă Rivet satisfăcut. Apoi adăugă: Cu toate că dumneata vorbeşti cam îndrăzneţ cu un om care are cinstea să fie judecător la tribunalul de Sena…

— Scuzaţi-mă, domnule magistrat!… îl întrerupse Stidmann ducându-şi dosul palmei la frunte.

— Îmi pare foarte bine, continuă judecătorul, de cele aflate. Aşadar, tânărul acesta ar putea câştiga bani?…

— Desigur, adăugă bătrânul Chanor, dar trebuie să lucreze; ar fi adunat destul şi până acum dacă ar fi rămas la noi. Ce să-i faci! Artiştii nu se pot lăsa încătuşaţi.

— Au conştiinţa valorii şi-a demnităţii lor, zise Stidmann. Nu-l condamn pe Wenceslas că a vrut să fie independent, că încearcă să-şi facă un nume şi să ajungă un om de seamă, e dreptul lui! Şi totuşi, pentru mine a fost o mare pierdere când m-a părăsit!

— Aşa-s tinerii, exclamă Rivet; îndată ce au ieşit din găoacea universitară au pretenţii… Întâi trebuie să-ţi faci o situaţie şi pe urmă să umbli după glorie!

— Îţi oboseşti mâna culegând parale! răspunse Stidmann. Gloria trebuie să aducă bogăţia.

— Ce să-i faci! se adresă Chanor lui Rivet, nu poţi să-i legi…

— Şi-ar roade căpăstrul! replică Stidmann.

— Domnişorii de soiul acesta, rosti Chanor privindu-l pe Stidmann, cu cât au mai mult talent, cu atât au şi toane mai multe. Cheltuiesc enorm, îşi iau câte o fetişcană, aruncă banii pe fereastră, nu mai au timp să-şi vadă de lucru şi îşi neglijează comenzile; ne ducem atunci la alţi meşteri, care

nu preţuiesc cât ei şi care se îmbogăţesc; şi se mai plâng apoi că vremurile sunt grele, când, dacă şi-ar da ostenealã, ar putea strânge munţi de aur…

— Am impresia, moş Lumignon, zise Stidmann, că eşti ca librarul acela dinaintea revoluţiei care spunea: „Ah! dacă aş putea să-i ţin pe Montesquieu, Voltaire, Rousseau, ca pe nişte calici, în pod la mine şi să le încui pantalonii într-un dulap, ce de mai cărţulii bune mi-ar scrie! Aş face avere!” Dacă operele s-ar putea făuri ca şi cuiele, le-ar putea face şi comisionarii… Dă-mi o mie de franci şi nu mai vorbi!

Rivet se întoarse acasă încântat pentru biata domnişoară Fischer, care se afla la el, căci venea să prânzească în fiecare luni.

— Dacă îl poţi face să se ţină de lucru, îi zise el, o să ai mai mult noroc decât minte; o să-ţi recapeţi banii, dobânzile, cheltuielile şi capitalul. Polonezul are talent, poate să-şi câştige existenţa; dar trebuie să-i ascunzi pantalonii şi pantofii, nu-l lăsa să se ducă la Chaumière şi în cartierul Notre-Dame-de-Lorette{56}, ţine-l în frâu fără aceste măsuri de prevedere, rişti ca sculptorul dumitale să umble hoinar, şi de-ai şti ce înţeleg artiştii prin hoinăreală! e o grozăvie, ce să-ţi spun! Chiar acum am aflat că o hârtie de o mie de franci se poate topi într-o zi!

Episodul acesta avu o înrâurire grozavă asupra vieţii intime a lui Wenceslas şi a fetei bătrâne. Binefăcătoarea muia pâinea exilatului în pelinul mustrărilor, când îşi vedea economiile compromise, ba deseori le crezu chiar pierdute. Mama cea bună se prefăcu într-o maşteră, îl dăscăli pe sărmanul copil, îl necăji, certându-l că nu lucrează destul de repede şi că şi-a ales o meserie prea grea. Nu putea să-şi închipuie că nişte modele de ceară roşie, figurine, proiecte de ornamente ori simple schiţe ar putea avea vreo valoare. Dar îndată după aceea îi părea rău de asprimea ei, încerca să-l împace arătându-se grijulie, blândă şi plină de atenţii. Bietul tânăr, după ce gemea că se află sub stăpânirea acelei

furii, sub tirania unei ţărance din Vosgi, era încântat de dezmierdările şi de grija de mamă iubitoare, preocupată numai de latura pozitivă, materială a vieţii. Era ca o femeie care iartă persecuţiile îndurate o săptămână întreagă numai pentru dezmierdările unei împăcări de o clipă. Astfel, domnişoara Fischer puse cu desăvârşire stăpânire pe sufletul artistului. Pasiunea de a domina, a cărei sămânţă rămăsese în adâncul inimii sale de fată bătrână, se dezvoltă repede. Putea să-şi satisfacă orgoliul şi nevoia de acţiune: avea acum o fiinţă pe care putea s-o certe, s-o conducă, s-o măgulească, s-o facă fericită, fără să-i fie teamă de nicio rivalitate. În felul acesta, deci, şi partea bună şi partea rea a firii sale se manifestară la fel de puternic. Dacă uneori îl chinuia pe bietul artist, în schimb alteori îi arăta o drăgălăşenie ce amintea de gingăşia florilor de câmp, se bucura văzând că nu-i lipseşte nimic, şi-ar fi dat viaţa pentru el, Wenceslas era sigur de asta. Ca toate sufletele frumoase, bietul băiat uita cele îndurate, cusururile acestei fete, care de altfel îi povestise viaţa ei ca să-şi justifice sălbăticia, şi nu-şi mai amintea decât de binefaceri. Într-o zi, Lisbeth, înfuriată că Wenceslas plecase să hoinărească în loc să lucreze, îi făcu o scenă.

— Eşti al meu! strigă ea. Şi dacă ai fi un om cinstit, ai încerca să-mi înapoiezi cât mai curând tot ce-mi datorezi…

Lui Steinbock i se aprinse sângele de gentilom şi păli.

— Doamne, Dumnezeule! zise ea, în curând o să fim siliţi să trăim dintr-un franc şi cincizeci de centime pe care-i câştig zilnic eu, o biată fată…

Cei doi săraci, ciondănindu-se se învrăjbiră unul împotriva celuilalt; şi atunci bietul artist o mustră pentru prima oară pe binefăcătoarea sa că nu-l lăsase să moară şi că îl sileşte să ducă o viaţă de ocnaş, mai rea decât nefiinţa, unde cel puţin găseşti odihnă, spunea el. Şi-i spuse că are să fugă.

— Să fugi!… exclamă fata bătrână. A! domnul Rivet avea dreptate!

Şi îi lămuri ritos polonezului cum în douăzeci şi patru de ore putea să-l bage la închisoare pe toată viaţa. Fu ca o lovitură de măciucă. Steinbock căzu într-o melancolie neagră, închizându-se într-o tăcere de piatră. În noaptea următoare, Lisbeth, auzindu-l cum se pregăteşte să se sinucidă, se duse la el, înmânându-i dosarul şi o chitanţă în regulă.

— Ia-le, copilul meu, şi iartă-mă! rosti ea cu lacrimi în ochi. Îţi doresc să fii fericit, părăseşte-mă, căci te chinuiesc prea mult; dar aş vrea să te gândeşti uneori la sărmana fată care te-a ajutat să-ţi poţi câştiga viaţa. Ce să fac! tu mă sileşti să fiu rea; s-ar putea să mor, şi atunci ce te-ai face fără mine?… De aceea sunt nerăbdătoare să te văd izbutind să fabrici obiecte care să se poată vinde. Doar nu-ţi ceream banii înapoi pentru mine!… Mi-e teamă de trândăvia asta pe care o numeşti visare, de planurile cu care-ţi pierzi vremea uitându-te la cer, şi-aş vrea să te deprinzi cu munca.

Spuse vorbele acestea cu un accent, cu o privire în ochii plini de lacrimi, cu o expresie care-l mişcară pe nobilul artist. Luând-o în braţe pe binefăcătoarea sa, Wenceslas o strânse la piept şi o sărută pe frunte.

— Ia-ţi înapoi actele, răspunse el cu un fel de veselie. De ce m-ai băga la Clichy? Nu mă ţine întemniţat aici recunoştinţa?

Episodul acesta al vieţii lor comune şi secrete, întâmplat cu şase luni în urmă, îl făcuse pe Wenceslas să realizeze trei lucrări: pecetea ce se afla la Hortense, grupul dus la negustorul de obiecte de artă şi o pendulă splendidă, pe care tocmai o isprăvea, înşurubându-i ultimele piuliţe.

Pendula reprezenta cele douăsprezece ceasuri ale zilei, minunat caracterizate de douăsprezece figuri de femei înlănţuite într-un dans atât de nebun şi de repezit încât cei trei Cupidoni cocoţaţi pe o grămadă de flori şi de fructe nu puteau opri în trecere decât ora de la miezul nopţii, a cărei hlamidă ruptă rămânea în mâna celui mai îndrăzneţ dintre

ei. Grupul se sprijinea pe un soclu rotund cu o ornamentaţie admirabilă, în care se zvârcoleau animale fantastice. Ora se putea vedea într-o gură monstruos căscată. Fiecare oră avea felurite simboluri, măiestrit născocite, ce închipuiau îndeletnicirile obişnuite.

Acum e uşor de înţeles cum de ajunsese domnişoara Fischer să aibă un ataşament extraordinar pentru livonianul ei: voia să-l ştie fericit, şi îl vedea cum se prăpădeşte şi se ofileşte într-o mansardă. Astfel se explică şi situaţia îngrozitoare. Ţăranca din Lorena veghea asupra acestui copil al Nordului cu o duioşie de mamă, cu o gelozie de femeie şi o străşnicie de balaur; de aceea, potrivea astfel lucrurile încât să-l împiedice cu desăvârşire de la orice nebunie sau desfrânare, lăsându-l veşnic fără bani. Ar fi voit să-şi păstreze victima şi tovarăşul numai pentru ea, silindu-l să fie cuminte, neînţelegând cât era de barbară dorinţa aceasta nesocotită, căci ea se obişnuise cu toate lipsurile. Îl iubea destul pe Steinbock ca să nu se mărite cu el, şi-l iubea prea mult ca să-l poată da unei alte femei. Nu se putea resemna să-i fie numai mamă, şi se socotea nebună când se gândea la celălalt rol. Contradicţiile acestea, gelozia ei feroce, fericirea de a avea un bărbat care să fie numai al ei, toate îi răscoleau adânc sufletul îndrăgostită sincer de patru ani de zile, se înşela cu speranţa nebună că ar putea prelungi mereu viaţa aceasta absurdă, fără ieşire, care prin îndărătnicia ei avea să aducă pieirea aceluia pe care verişoara Bette îl numea copilul ei adoptiv. Lupta dintre instincte şi Raţiune o făcea nedreaptă şi tiranică. Se răzbuna pe băiatul acesta că nu era şi ea tânără, frumoasă şi bogată; apoi, după fiecare răzbunare, învinuindu-se singură, se umilea şi îi arăta o dragoste neţărmurită. Nu putea concepe să facă un sacrificiu idolului său, fără să-şi fi lăsat prin lovituri de secure pecetea puterii ce o avea. Se petrecea acelaşi lucru ca în *Furtuna* de Shakespeare, dar cu rolurile schimbate, Caliban fiind stăpânul lui Ariel şi al lui Prospero[{57}]. Iar tânărul acesta nefericit, cu preocupări

înalte, meditativ şi înclinat spre lenevie, oglindea în ochii săi, ca leii închişi în cuştile din *Jardin des Plantes*[{58}], pustiul pe care ocrotitoarea lui i-l deschidea în suflet. Munca silnică la care-l supunea Lisbeth nu-i înăbuşea dorinţele inimii. Plictiseala lui ajunsese o boală trupească şi se stingea fără să poată cere, fără să ştie cum să-şi facă rost de bani pentru o nebunie care era adesea şi o necesitate. În unele zile, când se simţea mai energic, când starea lui nenorocită îl făcea să-şi iasă din fire, se uita la Lisbeth cum se uită un călător însetat la o apă sălcie, străbătând un ţinut sterp. Lisbeth se bucura de roadele amare ale sărăciei şi ale întemniţării în Paris ca de nişte adevărate plăceri. Dar se gândea cu spaimă că orice capriciu i-ar putea răpi sclavul. Câteodată îi părea rău că, prin tirania şi mustrările ei, îl silise pe poetul acesta să ajungă un mare sculptor de lucruri mici, dându-i astfel putinţa să se poată lipsi de dânsa.

A doua zi, aceste trei vieţi pe care nenorocirea le însemnase atât de felurit şi atât de adânc – aceea a unei mame disperate, a menajului Marneffe şi a sărmanului exilat – aveau să fie schimbate de pasiunea naivă a Hortensei şi de deznodământul ciudat al pasiunii nefericite pe care baronul o nutrea pentru Josépha.

Când ajunse în faţa Operei, consilierul de stat se opri mirat de înfăţişarea sumbră a templului din strada Lepelletier, unde nu zări nici jandarmi, nici lumini, nici oamenii de serviciu, nici cordoane pentru stăvilirea mulţimii. Privi afişul şi văzu o bandă albă în mijlocul căreia străluceau cuvintele sacramentale:

SPECTACOLUL SUSPENDAT DIN MOTIVE DE BOALĂ

Se repezi numaidecât la Josépha, care locuia, ca toţi artiştii Operei, pe strada Chauchat.

— Ce doriţi, domnule? i se adresă portarul, spre marea lui mirare.

— Cum, nu mă mai cunoşti? răspunse baronul neliniştit.

— Ba dimpotrivă, domnule, tocmai pentru că am cinstea să vă cunosc, vă întreb: unde vă duceţi?

Un fior de gheaţă îl străbătu pe baron.

— Ce s-a întâmplat? întrebă el.

— Dacă domnul baron doreşte să intre în apartamentul domnişoarei Mirah, va găsi acolo pe domnişoara Héloïse Brise-tout, pe domnii Bixiou, Léon de Lora, Lousteau, de Vernisset, Stidmann şi o mulţime de femei mirosind a paciuli, care sărbătoresc inaugurarea noului apartament.

— Dar unde-i?…

— Domnişoara Mirah?… Nu prea ştiu dacă e bine să vă spun…

Baronul strecură două monede de cinci franci în palma portarului.

— Aflaţi că s-a mutat în strada Ville-l’Evêquè, într-o casă mare pe care i-a dăruit-o, se zice, ducele d’Hérouville, răspunse cu voce scăzută portarul.

După ce întrebă de numărul noii reşedinţe, baronul se aruncă într-un „milord” şi ajunse în faţa unei clădiri frumoase în stil modern, din acelea cu două intrări, care-şi afirmă luxul începând de la felinarul de gaz.

Baronul, în haina-i albastră, cu cravată albă, jiletcă albă, pantaloni de nankin, cizme lustruite şi jabot foarte scrobit, fu luat drept un invitat întârziat de către portarul acelui nou Eden. Prestanţa, felul lui de a păşi, toată înfăţişarea sa îndreptăţea această părere.

La sunetul clopotului tras de portar, un fecior apăru în peristil. Feciorul acesta, nou ca şi locuinţa, îl pofti înăuntru pe baron, care-i spuse, însoţindu-şi cuvintele cu un gest măreţ:

— Predă această carte de vizită domnişoarei Josépha…

Jalnicul cavaler privi, fără să-şi dea seama, încăperea în care intrase. Se afla într-un salon de aşteptare plin cu flori

rare, cu un mobilier ce trebuie să fi costat cel puţin douăzeci de mii de franci. Feciorul se întoarse, rugându-l să treacă în salon până ce musafirii se vor ridica de la masă ca să ia cafeaua.

Deşi baronul cunoştea luxul din epoca Imperiului – fără îndoială unul dintre cele mai fastuoase, ale cărui creaţii, deşi efemere, costaseră sume nebuneşti – rămase totuşi uimit, năucit, privind salonul acesta cu trei ferestre ce dădeau spre o grădină feerică, o grădină dintr-acelea lucrate într-o lună cu pământ adus, cu flori transplantate, cu gazon ce părea făurit prin procedee chimice. Admiră nu numai podoabele preţioase, obiectele aurite, sculpturile cele mai costisitoare ale stilului Pompadour, stofele minunate pe care orice băcan parvenit le-ar fi putut comanda şi cumpăra cu grămezi de aur, dar mai cu seamă ceea ce numai prinţii au darul să aleagă, să descopere, să plătească şi să ofere: două tablouri de Greuze şi două de Watteau, două capete de Van-Dyck, două peisaje de Ruysdaël, două de Guaspre, un Rembrandt şi un Holbein, un Murillo şi un Tizian, două Teniers şi două Metzu, un Van-Huysum şi un Abraham Mignon{59} în sfârşit două sute de mii de franci în tablouri admirabil încadrate. Ramele valorau aproape cât şi pânzele.

— Ei, pricepi acum, moşulică? îi spuse Josépha, care, intrând pe o uşă secretă şi apropiindu-se în vârful picioarelor pe covoarele persane, îşi surprinsese adoratorul în halul acela de uimire când urechile îţi vâjâie atât de tare încât nu mai auzi decât clocotul sinistru al dezastrului.

Cuvântul *moşulică,* adresat unui personaj atât de suspus în ierarhia administrativă şi care zugrăveşte minunat îndrăzneala acestor femei ce calcă în picioare vieţile celor mai de seamă oameni, îl încremeni pe baron. Josépha, îmbrăcată toată în alb şi galben, era atât de bine împodobită pentru petrecerea aceea încât izbutea să răsară ca o bijuterie rară în mijlocul luxului orbitor.

— Nu-i minunat? continuă ea. Ducele a investit aici tot câştigul dintr-o afacere în comandită, vânzând acţiunile la preţ ridicat. Nu-i prost micuţul meu duce! Numai prinţii de altădată ştiu să schimbe cărbunele în aur. Înainte de masă, notarul mi-a adus să semnez actul de proprietate cu chitanţa achitării preţului. Am ca musafiri numai oameni de vază: d'Esgrignon, Rastignac, Maxime, Lenoncourt, Verneuil, Laginski, Rochefide, La Palférine şi bancherii Nucingen şi du Tillet, cu Antonia, Malaga, Carabine şi Schontfe, care te-au compătimit cu toţii. Eşti şi tu invitat, dar cu condiţia să bei singur două sticle de vin unguresc, şampanie şi vin de Cap[{60}] ca să fii la fel cu ei. Suntem cu toţii prea porniţi ca să nu fi suspendat spectacolul de astă-seară de la Operă: directorul meu e beat ca un porc şi a început să grohăie…

— Vai! Josépha!… strigă baronul.

— Ce stupide sunt explicaţiile! îl întrerupse ea zâmbind. Gândeşte-te, preţuieşti tu şase sute de mii de franci cât a costat casa şi mobila? Eşti tu în stare să-mi oferi o rentă de treizeci de mii de franci pe care ducele mi-a dăruit-o într-un cornet de cofeturi?… Nostimă idee a mai avut!

— Ce depravare! spuse consilierul, care în clipa aceea de furie ar fi fost în stare să sacrifice diamantele soţiei sale ca să ia locul ducelui d'Hérouville, fie şi numai pentru douăzeci şi patru de ore.

— Meseria m-a făcut depravată! răspunse ea. A! vasăzică aşa iei lucrurile! De ce n-ai scornit şi tu o afacere în comandită? Bietul meu *cotoi cănit!* ar trebui să-mi mulţumeşti că te părăsesc tocmai în clipa când te pregăteai să distrugi pentru mine viitorul soţiei tale, zestrea fetei şi… A! plângi! Imperiul e pe ducă!… îmi iau rămas bun de la Imperiu.

Luă o poză tragică, declamând:

De eşti acel Hulot, eu nu te mai cunosc!…

Şi ieşi din cameră.

Prin uşa întredeschisă pătrunsese, ca o fulgerare, un val de lumină însoţit de zgomotul orgiei în creştere şi de aromele unui ospăţ dintre cele mai alese.

Cântăreaţa se întoarse ca să se uite prin uşa crăpată şi, văzând că Hulot rămăsese încremenit locului ca o statuie de bronz, făcu un pas înainte, apărând din nou.

— Domnule, spuse ea, am dăruit zdrenţele din strada Chauchat micuţei Héloïse Brisetout a lui Bixiou: dacă vrei să-ţi iei scufia de bumbac, trăgătoarea de cizme, corsetul şi ceara pentru favoriţi, am lăsat vorbă acolo să ţi se dea totul la cerere.

Batjocura aceasta îngrozitoare îl sili pe baron să iasă ca Loth din Gomora[{61}], fără să se mai uite înapoi, cum făcuse doamna.

Hulot se întoarse acasă păşind furios, vorbindu-şi singur –, îşi găsi familia jucând liniştită *whist*-ul început la plecarea lui, pe zece centime fisa. Văzându-şi soţul, biata Adeline crezu că i s-a întâmplat cine ştie ce nenorocire grozavă, că a fost cumva dezonorat. Trecu Hortensei cărţile şi îl luă pe Hector în acelaşi salonaş unde, cu cinci ore înainte, Crevel îi prezisese că va sfârşi în cea mai ruşinoasă mizerie.

— Ce ai? îl întrebă ea înspăimântată.

— O, iartă-mă şi îngăduie-mi să-ţi istorisesc toată ticăloşia.

Şi-şi revărsă mânia timp de zece minute.

— Dar, dragul meu, îi răspunse cu eroism biata femeie, fiinţele acestea nu ştiu ce-i dragostea! Dragostea curată şi devotată pe care o meriţi. Cum te poţi încumeta, tu, un om atât de deştept, să lupţi cu un milion?

— Scumpă Adeline! exclamă baronul îmbrăţişându-şi soţia şi strângând-o la piept.

Vorbele baroanei fură ca un balsam pe rănile încă sângerânde ale amorului propriu.

— Desigur, despoaie-l de avere pe ducele d’Hérouville, şi ai să vezi atunci că, între noi doi, *ea* n-ar mai şovăi!

— Dragul meu, continuă Adeline făcând o ultimă sforţare, dacă ai neapărată nevoie de amante, de ce nu-ţi iei, ca domnul Crevel, o femeie care nu costă scump, dintr-o clasă mai de jos, care să se mulţumească multă vreme cu puţin. Am fi cu toţii în câştig. Înţeleg să nu te poţi lipsi de ceva, dar nu pricep deloc vanitatea…

— O! ce femeie minunată eşti! strigă el. Sunt un bătrân nebun, nu merit să am de soţie un înger ca tine!

— Nu sunt decât Josefina Napoleonului meu, îi zise ea cu o urmă de melancolie.

— Josefina nu preţuia cât tine, îi răspunse el. Vino, vreau să joc *whist* cu fratele meu şi cu copiii. Trebuie să mă ocup serios de meseria de tată de familie, s-o mărit pe Hortense şi să-l înmormântez pe desfrânatul din mine.

— Fiinţa aceea trebuie să fie cu totul lipsită de gust dacă îl preferă pe altul lui Hector al meu, spuse biata Adeline, mişcată de bunătatea lui. Eu nu te-aş ceda pentru tot aurul din lume. Nu înţeleg cum te poate părăsi o femeie când are norocul să fie iubită de tine!

Privirea cu care baronul răsplăti fanatismul soţiei sale o întări în convingerea că blândeţea şi supunerea sunt cele mai puternice arme ale femeii. Dar aici se înşela. Sentimentele nobile duse până la exagerare dau aproape aceleaşi rezultate ca marile vicii. Bonaparte a ajuns împărat fiindcă a tras în popor din apropierea locului unde Ludovic al XVI-lea şi-a pierdut tronul şi capul fiindcă n-a îngăduit să se verse sângele unui oarecare domn Sauce[{62}].

A doua zi, Hortense, care dormise cu pecetea lui Wenceslas sub pernă, ca să nu se despartă de ea, se îmbrăcă dis-de-dimineaţă şi trimise vorbă tatălui ei să vină în grădină de îndată ce se va scula.

Către ora nouă şi jumătate, tatăl, îndeplinind rugămintea fetei, o luă de braţ şi porniră împreună de-a lungul

cheiurilor, trecând pe Podul regal şi îndreptându-se spre piaţa Carrousel.

— Hai să umblăm aşa, ca şi cum am hoinări, tăticule, zise Hortense trecând de portiţa ce dădea în piaţa aceea imensă.

— Să hoinărim pe-aici?… o întrebă tatăl pe un ton zeflemitor.

— Ne-am înţeles doar să mergem la muzeu, şi uite, exclamă ea arătând spre barăcile proptite de zidurile caselor aşezate cu una dintre faţade spre strada Doyenné, acolo sunt nişte magazine cu lucruri de ocazie şi cu tablouri…

— Verişoara ta locuieşte pe aici…

— Ştiu, dar nu trebuie să ne vadă…

— Şi ce vrei să faci? întrebă baronul trezindu-se deodată la treizeci de paşi de ferestrele doamnei Marneffe, care-i răsări pe neaşteptate în minte.

Hortense îl duse pe tatăl ei spre vitrina uneia dintre prăvăliile situate în colţul grupului de case aşezat de-a lungul galeriilor bătrânului Luvru, cu faţa spre palatul Nantes. Fata intră în prăvălie, iar tatăl, rămânând afară – cu ochii la ferestrele drăgălaşei doamne Marneffe, care îşi lăsase în ajun imaginea în inima bătrânului galant, ca un leac pentru lovitura ce avea să primească – nu se putu împotrivi dorinţei de a pune în practică sfatul pe care i-l dăduse soţia sa.

— Să ne ocupăm deci de micile burgheze, se gândi el, amintindu-şi de farmecele doamnei Marneffe. Femeia aceasta m-ar face s-o uit repede pe lacoma Josépha.

Dar iată ce se petrecu şi în prăvălie şi afară, în acelaşi timp.

Privind spre ferestrele noii sale alese, baronul îl văzu pe soţul acesteia, care îşi peria singur redingota şi părea că stă totodată la pândă, aşteptând pe cineva. Temându-se să nu fie zărit şi apoi, mai târziu, recunoscut, baronul îndrăgostit întoarse spatele străzii Doyenné, dar numai pe trei sferturi,

în aşa fel încât să mai poată arunca din când în când câte o ochire într-acolo. Mişcarea aceasta îl făcu să se întâlnească aproape nas în nas cu doamna Marneffe, care, venind dinspre chei, urca strada îndreptându-se spre casă. Valérie avu o tresărire puternică sub privirea uimită a baronului şi îi răspunse cu o ocheadă de mironosiţă.

— Nostimă femeie! exclamă baronul. Merită să faci pentru ea orice nebunii!

— Nu cumva, domnule, îi spuse ea întorcându-se ca o femeie ce-şi ia inima în dinţi, nu cumva dumneavoastră sunteţi domnul baron Hulot?

Baronul, din ce în ce mai uimit, făcu am semn afirmativ.

— Atunci, fiindcă întâmplarea ne-a unit de două ori privirile, şi am norocul să vă stârnesc curiozitatea ori să vă interesez, îndrăznesc să vă spun că, în loc să faceţi nebunii, mai bine aţi face dreptate… Soarta soţului meu e în mâinile dumneavoastră…

— Asta înseamnă?… întrebă galant baronul.

— Că soţul meu e funcţionar la direcţia dumneavoastră din Ministerul de Război, în divizia domnului Lebrun, şi lucrează în biroul domnului Coquet, răspunse ea surâzând.

— Sunt dispus, doamnă… doamnă?

— Marneffe.

— Drăgălaşă doamnă Marneffe, sunt dispus să fac chiar o nedreptate pentru ochii dumitale frumoşi… În casa în care stai locuieşte o vară de-a mea, Am să trec s-o vizitez zilele acestea, cât de curând; vino te rog şi dumneata acolo, să-mi prezinţi plângerea.

— Iertaţi-mi îndrăzneala, domnule baron; am cutezat să vă vorbesc astfel numai din pricină că sunt lipsită de sprijin.

— A! A!

— O, domnule, vă înşelaţi, spuse ea plecând ochii.

Baronului i se păru că soarele dispăruse dintr-o dată.

— Mă aflu într-o situaţie disperată, dar sunt femeie cinstită, urmă ea. Mi-am pierdut acum şase luni singurul protector, pe mareşalul Montcornet.

— A! Eşti fiica lui?

— Da, domnule, dar nelegitimă, şi nu m-a recunoscut.

— Ca să-ţi poată lăsa o parte din avere?

— Nu mi-a lăsat nimic, domnule, căci nu s-a găsit niciun testament.

— Vai! biata fetiţă, aşa e, mareşalul a căzut lovit de apoplexie… Dar nu-ţi pierde nădejdea; fata unuia dintre cei mai mari viteji ai Imperiului merită ceva.

Doamna Marneffe se înclină cu graţie, mândră de succesul ei tot pe atât cât şi baronul de al lui.

— De unde naiba se întoarce atât de devreme? se întrebă el studiind mişcarea unduioasă a rochiei pe care şi-o legăna, poate cam cu prea multă graţie. De la baie nu te întorci cu o figură atât de obosită, şi apoi văd că soţul o aşteaptă. Nu pricep nimic; asta mă pune pe gânduri.

După ce doamna Marneffe intră în casă, baronul îşi aminti că ar trebui să vadă ce face fata lui în prăvălie. Dând să intre cu capul spre ferestrele doamnei Marneffe, fu cât pe aci să se lovească de un tânăr cu fruntea palidă şi ochii cenuşii, scăpărători, îmbrăcat într-un pardesiu de vară din lână, negru, cu pantaloni de pânză groasă şi pantofi cu ghetre de piele galbenă, care ieşea ca un năuc; se uită după dânsul şi îl văzu fugind spre casa doamnei Marneffe, unde dispăru. Strecurându-se în prăvălie, Hortense zări numaidecât frumosul grup, expus pe o masă aşezată în dreptul uşii.

De n-ar fi fost dinainte pregătită să vadă o capodoperă, tânăra fată ar fi rămas uimită de ceea ce se numeşte *brio,* adică strălucirea proprie marilor creaţii, ea care, cu siguranţă, ar fi putut să pozeze în Italia pentru o statuie întruchipând acel *Brio*.

Nu toate operele oamenilor de geniu au aceeaşi strălucire, aceeaşi splendoare ce încântă ochii tuturor, chiar a nepricepuţilor. Astfel, unele dintre tablourile lui Rafael, ca, de pildă, vestita *Schimbare la faţă* sau *Madona din Foligno* şi frescele de la Vatican, celebrele *Stanze,* nu-ţi

stârnesc din prima clipă admiraţia ca faimosul *Violonist* din galeria Sciarra, sau portretele familiei Doni, *Vedenia lui Ezechiel* din galeria Pitti, *Drumul calvarului* din galeria Borghese, sau *Nunta Fecioarei* din muzeul Brera din Milano. De asemenea, *Sfântul Ion Botezătorul* sau *Sfântul Luca pieptănând-o pe Fecioara Maria*, de la Academia din Roma, nu te încântă ca *Portretul lui Leon al X-lea* şi ca *Madona din Dresda.* Totuşi, aceste tablouri au aceeaşi valoare. Mai mult! *Stanzele* şi *Schimbarea la faţă*, picturile în „camaieu”{63} şi cele trei tablouri de şevalet din Vatican sunt ultima expresie a sublimului şi a desăvârşirii. Dar capodoperele acestea cer de la admiratorul cel mai instruit o anumită concentrare şi pricepere ca să poată fi înţelese în întregime; pe când *Violonistul, Nunta Fecioarei Vedenia lui Ezechiel* îţi pătrund dintr-odată în suflet prin porţile ochilor, punând stăpânire pe tine; şi-ţi place să le primeşti astfel fără nicio sforţare; nu-i desăvârşirea artistică, e fericirea. Exemplul dovedeşte că şi în făurirea operelor de artă intervine întâmplarea, ca în familiile unde se nasc copii fericit înzestraţi, care vin pe lume frumoşi, fără să-şi chinuiască mama, cărora totul le surâde, cărora totul le izbuteşte în viaţă; există pe lume, cum s-ar spune, florile geniului, ca şi florile iubirii.

Acest *brio,* cuvânt italienesc intraductibil, care a început să fie folosit şi la noi, e trăsătura caracteristică primelor opere. E rodul zburdălniciei pline de avânt a talentului tânăr, zburdălnicie ce se trezeşte uneori şi mai târziu, în unele ceasuri fericite, dar acest brio nu mai porneşte atunci din inima artistului; şi în loc să se reverse asupra operei, ca flăcările unui vulcan, vine dinafară, datorită feluritelor împrejurări, dragostei, rivalităţilor, uneori urii, şi de cele mai multe ori cerinţelor imperioase ale gloriei.

Grupul lui Wenceslas era, faţă de operele sale viitoare, ceea ce este *Nunta Fecioarei* faţă de întreaga operă a lui Rafael, primul pas pe care îl face talentul cu o neîntrecută gingăşie, cu vioiciunea şi plinătatea surâzătoare a

copilăriei, ca o forţă ascunsă sub formele rozalbe, presărate de gropiţe ce răspund ca nişte ecouri la râsul mamei. Se zice că prinţul Eugen a plătit patru sute de mii de franci pe tabloul acesta, care poate valora şi un milion într-o ţară în care se găsesc puţine opere de Rafael, dar nimeni n-ar da un preţ atât de mare pe cea mai frumoasă frescă, cu toate că este mult superioară ca valoare artistică.

Hortense îşi stăpâni entuziasmul, gândindu-se la ce sumă se ridicau economiile ei, şi îl întrebă pe negustor cu un aer nepăsător:

— Cât costă asta?

— O mie cinci sute de franci, răspunse negustorul aruncând o privire plină de înţeles unui tânăr ce stătea pe un scăunaş într-un colţ.

Tânărul rămase înmărmurit văzând capodopera vie a baronului Hulot. Hortense, astfel prevenită, îl recunoscu pe artist după roşeaţa ce-i îmbujoră obrajii îngălbeniţi de suferinţă; văzu strălucind în ochii săi cenuşii o scânteie aprinsă de întrebarea ei; îi privi chipul slab şi scofâlcit ca de schimnic; îi plăcură nespus gura-i roză, bine conturată, bărbia delicată şi părul castaniu cu fir mătăsos cum îl au slavii.

— Dacă ar costa o mie două sute de franci, răspunse ea, ţi-aş spune să mi-l trimiţi acasă.

— E un lucru antic, domnişoară, obiectă negustorul, care, la fel ca toţi confraţii săi, credea că a spus totul cu acest *nec plus ultra*{64} al vânzătorilor de vechituri.

— Mă iartă, domnule, dar e făcut anul acesta, răspunse ea liniştită, şi am venit tocmai să te rog, dacă ne înţelegem din preţ, să-l trimiţi şi pe artist, căci am putea să-i procurăm câteva comenzi mai însemnate.

— Dacă-i dau lui o mie două sute de franci, mie ce-mi mai rămâne? Trăiesc din negustorie, zise omul cu blândeţe.

— A! da, e adevărat, exclamă copila, şi pe faţa ei trecu o expresie de dispreţ.

— Luaţi-l, domnişoară! Mă înţeleg eu pe urmă cu negustorul, strigă livonianul, ieşindu-şi din fire. Sunt autorul grupului, adăugă el fermecat de frumuseţea îngerească a Hortensei şi de dragostea ce-o arăta pentru artă; de zece zile vin de trei ori pe zi aici să văd dacă se găseşte cineva să-i preţuiască valoarea şi să-l cumpere. Sunteţi prima mea admiratoare, luaţi-l!

— Vino peste o oră, domnule, împreună cu negustorul… Iată cartea de vizită a tatălui meu, îi spuse Hortense.

Apoi, în timp ce negustorul trecuse într-o cameră alăturată ca să învelească statuia cu o pânză, îi şopti, spre marea uimire a artistului, care crezu că visează:

— Te sfătuiesc spre binele dumitale, domnule Wenceslas, să nu arăţi nimănui cartea aceasta de vizită, şi mai cu seamă să nu dezvălui domnişoarei Fischer, care-i verişoara noastră, numele cumpărătorului.

La cuvintele „verişoara noastră” artistul rămase năucit, i se păru că s-a deschis cerul şi că vede în faţa sa o Evă căzută de-acolo. Visase la verişoara frumoasă, de care-i vorbise Lisbeth, tot aşa cum Hortense visa la iubitul verişoarei ei şi se gândise, văzând-o intrând: „Ah, de-ar fi ca dânsa!”

Vă puteţi închipui ce privire înflăcărată schimbară amândoi, căci îndrăgostiţii virtuoşi nu sunt în stare de nicio prefăcătorie.

— Dar ce Dumnezeu faci aici? o întrebă baronul pe fiica sa.

— Mi-am cheltuit cei o mie două sute de franci, economiile mele; să mergem.

Îl luă iarăşi de braţ pe tatăl său, care repetă: „O mie două sute de franci”!

— Ba chiar o mie trei sute!… dar ai să-mi împrumuţi tu diferenţa.

— Şi… şi pe ce ai putut cheltui o sumă atât de mare în dugheana asta?

— Ei, află atunci că suma nu-i atât de mare dacă la preţul ăsta mi-am găsit un bărbat, răspunse fericită Hortense.

— Un bărbat în prăvălia asta?

— Ascultă, tăticule, te-ai împotrivi să mă mărit cu un mare artist?

— Nu, copila mea. În vremea de azi, un mare artist e un prinţ fără titlu; e gloria şi bogăţia, care-s cele mai de seamă calităţi sociale, după virtute, adăugă el cu un ton de respect cam ipocrit.

— Bineînţeles, zise Hortense. Şi ce părere ai despre sculptură?

— E o meserie foarte ingrată, rosti Hulot dând din cap. Trebuie, pe lângă mult talent, şi multă protecţie, căci guvernul e singurul consumator. E o artă fără posibilităţi de desfacere, astăzi când nu mai există nici aven mari, nici palate moştenite, nici majorat[{65}], nimic din viaţa largă de odinioară. Nu ne mai putem împodobi casele decât cu tablouri mici, cu statuete; de aceea, artele vor fi silite să tindă către *mic.*

— Dar un mare artist, care şi-ar putea plasa lucrările… urmă Hortense.

— Asta ar fi soluţia problemei.

— Şi dacă ar avea şi protecţie?

— Ar fi şi mai bine.

— Şi nobil?

— Nu, zău!

— Conte.

— Şi sculptează!

— E sărac!

— Şi se bizuie pe averea domnişoarei Hortense Hulot? întrebă zeflemitor baronul, uitându-se în ochii fiicei sale cu o privire de inchizitor.

— Artistul acela mare, contele care sculptează, a văzut-o chiar adineaori pe fiica dumitale pentru prima oară în viaţa lui şi numai cinci minute, domnule baron, rosti liniştită Hortense. Ştii, dragă tăticule, ieri, pe când erai la Cameră,

mama a leşinat. Deşi pretinde că a fost numai un leşin nervos, eu cred că la mijloc e altceva; vreo supărare ascunsă din pricină că n-a izbutit măritişul meu, căci mi-a spus că vrând să scapi de mine…

— Te iubeşte prea mult ca să fi folosit astfel de vorbe…

— Puţin parlamentare, adăugă Hortense râzând; nu, nu s-a slujit de cuvântul acesta; eu însă ştiu că o fată de măritat care nu se mărită e o povară pentru nişte părinţi cumsecade. Şi mama e de părere că dacă s-ar prezenta un om energic şi talentat, care s-ar mulţumi cu o zestre de treizeci de mii de franci, am fi cu toţii fericiţi! În sfârşit, socoate că trebuie să mă deprind cu gândul unui trai modest şi să nu mă las înşelată de visuri prea frumoase… Asta înseamnă că nu se mai face căsătoria şi că am rămas fără zestre.

— Mama ta e o femeie bună şi nepreţuită, un suflet nobil, zise tatăl, umilit până în adâncul sufletului şi bucurându-se totodată de această destăinuire.

— Ieri mi-a spus că-i dai voie să-şi vândă diamantele ca să mă pot mărita; dar eu doresc să-şi păstreze diamantele şi aş vrea să-mi găsesc singură soţul. Cred că am şi găsit un pretendent care i-ar conveni şi mamei…

— Aici, în piaţa Carrousel!… într-o singură dimineaţă?

— O, tată, *răul are rădăcini mai adânci,* răspunse ea cu şiretenie.

— Haide, fetiţo, destăinuieşte-i tatei ce s-a întâmplat, o îndemnă el cu un aer dezmierdător, ascunzându-şi îngrijorarea.

După ce baronul îi făgădui că-i va păstra taina, Hortense îi povesti pe scurt cele aflate de la verişoara Bette. Şi, ca să-l convingă că presupunerile îi erau întemeiate, după ce ajunseră acasă îi arătă faimoasa pecete. Tatăl admiră iscusinţa de care dau dovadă fetele când sunt mânate de instinct, recunoscând în sinea lui cât de simplu era planul pe care dragostea ideală îl insuflase într-o singură noapte acestei fete nevinovate.

— Ai să vezi îndată capodopera pe care am cumpărat-o, trebuie s-o aducă chiar acum negustorul, şi cu el vine şi Wenceslas… Cel care-i în stare să modeleze un asemenea grup e sortit să facă avere; ar trebui să-l ajuţi să capete comanda unei statui, şi apoi un loc la Institut…

— O iei cam repede! exclamă tatăl. Dacă ar fi după tine, v-aţi şi căsători în termenul legal de unsprezece zile…

— Trebuie să aştepţi unsprezece zile? întrebă ea râzând. Doar m-am îndrăgostit de el în cinci minute, cum te-ai îndrăgostit şi dumneata de mama, văzând-o, iar el mă iubeşte ca şi când ne-am cunoaşte de doi ani. Da, spuse ea, la un gest pe care-l făcu tatăl ei, am citit zece volume de dragoste în ochii lui. V-aţi mai împotrivi, dumneata şi mama, să-l iau de bărbat, dacă s-ar dovedi un om de geniu? Sculptura este cea dintâi dintre arte! strigă ea bătând din palme şi sărind prin casă. Ştii ce, am să-ţi mai destăinuiesc ceva…

— Mai este şi altceva?… se miră tatăl zâmbind.

Flecăreala aceasta copilărească şi nevinovată îl liniştise pe deplin.

— O mărturisire de cea mai mare însemnătate, adăugă ea. Îl iubeam şi înainte de a-l cunoaşte, dar de o oră de când l-am văzut sunt nebună după el!

— Cam prea nebună, făcu baronul, care se bucura văzând pasiunea aceasta atât de naivă.

— Să nu mă pedepseşti pentru încrederea ce ţi-o arăt, replică ea. E atât de bine să poţi spune fără sfială unei inimi calde de părinte: „Iubesc şi sunt fericită că iubesc!” Ai să-l vezi pe Wenceslas! Ce frunte plină de melancolie!… ochi cenuşii în care străluceşte soarele geniului!… şi câtă distincţie! Crezi că Livonia e o ţară frumoasă?… Verişoara Bette să-i fie soţie, ea care ar putea să-i fie mamă?… Ar însemna o crimă! Cât sunt de geloasă de tot ce-a făcut pentru el! Cred că n-are s-o bucure căsătoria mea.

— Ascultă, îngeraşule, să-i mărturisim totul mamei tale, zise baronul.

— Ar trebui să-i arăt pecetea, şi i-am făgăduit verişoarei să n-o trădez, căci se teme de glumele mamei, răspunse Hortense.

— Ai scrupule în ce priveşte pecetea, dar nu te sfieşti să-i furi verişoarei tale iubitul.

— Făgăduiala priveşte pecetea, nu şi autorul.

Întâmplarea aceasta, de o simplitate patriarhală, se potrivea destul de bine cu situaţia, necunoscuta de alţii, a familiei; de aceea, baronul, arătându-se bucuros de încrederea ce i-o arătase fata, îi spuse că de aici înainte trebuia să lase toate în grija înţelepciunii părinteşti.

— Înţelegi, copila mea, nu-i treaba ta să te asiguri dacă iubitul verişoarei tale e conte, dacă are acte în regulă şi dacă purtarea lui e onorabilă… Cât despre verişoara ta, a refuzat cinci pretendenţi când era cu douăzeci de ani mai tânără; n-o să fie asta o piedică, las’ pe mine.

— Ascultă, tată: dacă vrei să mă vezi măritată, să nu pomeneşti nimic verişoarei despre îndrăgostitul nostru până în clipa când vom semna contractul de căsătorie… De şase luni o tot întreb despre asta!… Ştii, simt la ea ceva de neînţeles…

— Ce? întrebă tatăl intrigat.

— Parcă, se uită cam urât când mă interesez prea mult de iubitul ei, chiar când o fac în glumă. Informează-te despre ei, dar lasă-mă să mă descurc singură. Să ai încredere în mine; vezi că nu-ţi ascund nimic.

— Domnul a spus: „Lăsaţi copiii să vină la mine!”; tu eşti însă unul dintre aceia care vin mereu, spuse cu o urmă de ironie baronul.

După masă fură anunţaţi negustorul, artistul şi grupul. Îmbujorarea ce încinse brusc obrajii fetei o nelinişti în prima clipă pe baroană, apoi o făcu să fie grijulie. Tulburarea Hortensei, privirile-i înflăcărate îi dezvăluiră numaidecât taina pe care inima tinerei fete n-o putea ascunde.

Contele Steinbock, în haină neagră, îi păru baronului un tânăr deosebit de distins.

— Ai putea să faci o statuie de bronz? îl întrebă el luând în mână grupul.

După ce-l admiră, îl trecu soţiei sale, care nu se pricepea deloc la sculptură.

— Nu-i aşa, mamă, că-i minunat? şopti Hortense la urechea baroanei.

— O statuie, domnule baron? E mult mai uşor de făcut decât o pendulă ca asta, pe care dumnealui a fost atât de drăguţ s-o aducă aici, răspunse artistul la întrebarea baronului.

Negustorul tocmai punea pe bufetul din sufragerie modelul în ceară al celor douăsprezece ore pe care Cupidonii încercau să le oprească.

— Lasă-mi mie pendula, zise baronul înmărmurit de frumuseţea acestei opere, căci vreau s-o arăt miniştrilor de Interne şi de Comerţ.

— Cine-i tânărul acesta care te interesează atât de mult? o întrebă baroana pe fata ei.

— Un artist destul de bogat pentru a-şi exploata singur acest model ar putea câştiga cu el o sută de mii de franci, spuse negustorul cu un aer de cunoscător şi totodată misterios, văzând privirile pe care şi le aruncau cei doi tineri. E de ajuns să vinzi douăzeci de bucăţi a opt mii de franci una, căci montarea fiecărui exemplar ar costa trei mii de franci; apoi, numerotând toate exemplarele şi distrugând modelul, nu-i greu de găsit douăzeci de amatori care să fie încântaţi să aibă numai ei o astfel de lucrare.

— O sută de mii de franci! exclamă Steinbock, uitându-se pe rând la negustor, la Hortense, la baron şi baroană.

— Da, o sută de mii de franci! repetă negustorul, şi, dacă aş fi de ajuns de bogat, vi l-aş cumpăra eu cu douăzeci de mii de franci; căci, distrugând originalul, rămân singurul proprietar… Dar capodopera aceasta ar trebui să fie cumpărată de vreun prinţ din cei mari, cu treizeci sau

patruzeci de mii de franci, ca să-şi împodobească salonul. Nimeni n-a izbutit încă să creeze în domeniul artistic o pendulă care să mulţumească totodată şi pe burghez şi pe negustor, şi opera de faţă, domnule, e dezlegarea acestei probleme atât de grele…

— Iată comisionul dumitale, îi spuse Hortense punând cinci monede de aur în palma negustorului care se retrase.

— Să nu vorbeşti nimănui de vizita aceasta, îi zise negustorului artistul, ajungându-l din urmă la uşă. Dacă te întreabă cineva unde am dus grupul, spune că la ducele d'Hérouville, vestitul amator de artă care locuieşte în strada Varennes.

Negustorul dădu din cap în semn de încuviinţare.

— Care-i numele dumitale? întrebă baronul când artistul se întoarse.

— Contele Steinbock.

— Ai acte care s-o dovedească?

— Da, domnule baron, am în limba rusă şi germană, dar nu sunt legalizate…

— Crezi că ai putea face o statuie de trei metri?

— Desigur.

— Bine, atunci, dacă persoanele cu care am să mă sfătuiesc îţi vor preţui lucrările, voi putea obţine pentru dumneata comanda statuii ce Se va ridica mareşalului Montcornet pe mormântul de la Père-Lachaise. Ministerul de Război şi foştii ofiţeri din garda imperială contribuie cu o sumă destul de însemnată ca să avem dreptul să ne alegem singuri artistul.

— O, domnule, ar da norocul peste mine! rosti Steinbock copleşit de-atâta fericire ce-i venea dintr-odată.

— Să n-ai nicio grijă, răspunse binevoitor baronul, dacă cei doi miniştri cărora le voi arăta grupul şi modelul de pendulă vor fi încântaţi de creaţiile dumitale, cariera ţi-e ca şi asigurată…

Hortense strângea cât putea de tare braţul tatălui ei.

— Adu-mi hârtiile dumitale şi nu pomeni nimănui nimic despre speranţele pe care le ai, nici chiar bătrânei noastre verişoare Bette.

— Lisbeth? strigă doamna Hulot, care înţelegea acum scopul urmărit, fără să poată bănui însă mijloacele.

— V-aş putea dovedi priceperea mea făcând bustul doamnei… adăugă Wenceslas.

Izbit de frumuseţea doamnei Hulot, artistul îşi purta ochii de la mamă la fată.

— Vezi, domnule, s-ar putea ca viaţa să-ţi surâdă de acum înainte, zise baronul deplin cucerit de înfăţişarea fină şi distinsă a contelui Steinbock. Te vei convinge în curând că nimeni la Paris nu-şi iroseşte zadarnic talentul şi că totdeauna munca stăruitoare îşi află răsplata.

Roşind, Hortense îi întinse tânărului o drăgălaşă pungă algeriană cu şaizeci de monede de aur. Artistul, rămas totuşi gentilom, răspunse la îmbujorarea Hortensei cu aceeaşi sfială uşor de interpretat.

— Nu cumva sunt primii bani pe care-i primeşti pentru munca dumitale? întrebă baroana.

— Da, doamnă, pentru munca mea artistică, dar nu pentru truda mea, căci am muncit şi ca lucrător…

— Atunci să nădăjduim că banii fetei mede au să-ţi poarte noroc! îi spuse doamna Hulot.

— Şi ia-i fără nicio grijă, adăugă baronul văzând că Wenceslas ţinea în mână punga aşa cum o primise. Banii aceştia îi vom lua înapoi de la vreun mare personaj sau poate chiar de la un prinţ, care ni-i va întoarce cu dobândă înzecită ca să pună mâna pe o operă încântătoare.

— O, tată, ţin prea mult la ea ca s-o cedez cuiva, chiar prinţului moştenitor!

— Aş putea face pentru domnişoara un grup şi mai frumos.

— Dar nu va mai fi acelaşi, răspunse ea.

Apoi, parcă ruşinată că vorbise prea mult, se duse în grădină.

— Când mă voi întoarce acasă, am să distrug tiparul şi modelul, zise Steinbock.

— Ne-am înţeles, îmi aduci hârtiile şi vei afla cât de curând de mine, dacă vei corespunde părerii ce mi-am făcut-o despre dumneata.

Auzind această frază, artistul înţelese că trebuia să se retragă. După ce le salută pe doamna Hulot şi pe Hortense, care se întorsese anume din grădină ca să-i primească salutul, se duse să se plimbe în Tuileries, nefiind în stare, neîndrăznind să se înapoieze în mansarda unde-l aştepta tiranul său, ca să-l chinuiască cu întrebările şi să-i smulgă taina.

Iubitul Hortensei îşi făurea în închipuire sute de statui şi de compoziţii; se simţea în stare să cioplească singur marmura, ca şi Canova{66}, care, plăpând fiind, ca şi dânsul, era să-şi piardă viaţa din pricina aceasta. Plutea în al nouălea cer, ridicat de Hortense, care însemna pentru el inspiraţia întruchipată.

— Ei, dar ce înseamnă asta? zise baroana, către fiică-sa.

— Află, dragă mamă, că cel pe care l-ai văzut nu-i altul decât iubitul verişoarei Bette, care, nădăjduiesc, va fi de aci înainte al meu… Dar închide ochii şi prefă-te că nu ştii nimic… Vai, Doamne, eu care voiam să mă feresc de tine, şi uite că am început să mă spovedesc…

— Atunci, la revedere, copii, spuse cu însufleţire baronul, îmbrăţişându-şi fata şi soţia; voi trece poate s-o văd pe Capră, de la care voi afla multe lucruri despre tânărul acesta.

— Fii prudent, tată, repetă Hortense.

— O! copilă dragă! exclamă baroana când Hortense îşi sfârşi de povestit poemul al cărui ultim cânt era aventura din dimineaţa aceea, fetiţa mea scumpă, cea mai mare vicleană din lume e tot naivitatea!

Pasiunile adevărate îşi au instinctul lor. Pofteşte-l pe un cunoscător să ia un fruct dintr-o farfurie; nu se va înşela şi, chiar fără să se uite, va pune mâna pe cel mai bun. Tot

astfel, lăsaţi fetele cuminţi să-şi aleagă singure soţul; dacă au posibilitatea să-l obţină pe cel ales, arareori se vor înşela. Natura nu dă greş. Opera naturii în privinţa aceasta se numeşte: iubire de la prima vedere. Iar în dragoste, prima vedere e pur şi simplu cea de-a doua vedere, a premuniţiei.

Mulţumirea baroanei, deşi ascunsă sub învelişul demnităţii materne, era tot atât de mare ca şi aceea a fetei; căci, din cele trei posibilităţi de a o mărita pe Hortense de care-i vorbise Crevel, cea mai nimerită, după cum credea ea, părea ca izbuteşte. În aventura aceasta vedea răspunsul providenţei la rugile sale fierbinţi.

Prizonierul domnişoarei Fischer, nevoit în cele din urmă să se înapoieze acasă, se gândi că ar fi mai bine să-şi ascundă bucuria de îndrăgostit sub mulţumirea artistului încântat de primul său succes.

— Victorie! am vândut grupul, mi l-a cumpărat ducele d’Hérouville, care mi-a făgăduit să-mi dea de lucru, strigă el aruncând cei o mie două sute de franci aur pe masa fetei bătrâne.

E lesne de înţeles că îşi păstrase punga Hortensei, ascunzând-o la pieptul său, în dreptul inimii.

— Bine c-a dat Dumnezeu, răspunse Lisbeth, căci m-am spetit de atâta lucru. Vezi, băiete, banii vin tare greu în meseria pe care ţi-ai ales-o; sunt primii bani pe care-i câştigi, şi se împlinesc cinci ani de când te omori muncind! Banii aceştia abia ajung să acopere suma pe care am cheltuit-o cu tine de când am făcut poliţa ce-mi garantează economiile. Dar fii fără grijă, adăugă ea după ce numără monedele, tot pentru tine îi voi cheltui. Suntem asiguraţi pe un an. Într-un an, vei putea să-ţi achiţi datoriile şi să strângi o sumă bunicică, dacă îţi va merge mereu la fel.

Văzând că şiretlicul său izbutise, Wenceslas începu să născocească verzi şi uscate despre ducele d’Hérouville.

— Vreau să-ţi fac haine negre, moderne, şi să-ţi înnoiesc rufăria, căci trebuie sa fii bine îmbrăcat când te duci la

protectorii tăi, îi spuse Bette. Şi apoi, acum ai nevoie de un apartament mai mare, mai prezentabil decât mansarda asta mizerabilă. Va trebui să-l mobilăm frumos!… Ce vesel eşti! nu te mai recunosc, adăugă ea privindu-l cercetătoare.

— Au fost de părere că grupul meu e o capodoperă.

— Ei, cu atât mai bine! Fă cât mai multe, continuă fiinţa aceasta uscată şi prozaică, care nu era în stare să înţeleagă bucuria triumfului sau frumuseţea în artă. Nu-ţi mai bate capul cu un lucru vândut, mai bine născoceşte altceva pentru vânzare. Ai cheltuit două sute de franci cu afurisitul tău de *Samson,* fără să mai pun la socoteală timpul şi munca. Pendula pe care trebuie s-o dai la montat are să te coste peste două mii de franci. Ascultă-mă pe mine: ar trebui să isprăveşti grupul cu cei doi băieţei care încununează fetiţa cu albăstriţe, asta o să-i dea gata pe parizieni. În drum spre domnul Crevel am să trec pe la domnul Graff, croitorul… Urcă-te la tine şi lasă-mă să mă îmbrac.

A doua zi, baronul, mistuit de patimă pentru doamna Marneffe, se duse s-o vadă pe verişoara Bette, care rămase uimită când deschise uşa şi-l văzu, căci nu mai fusese niciodată pe la ea. De aceea îşi spuse în sinea ei: „Oare Hortense râvneşte la iubitul meu?”… căci în ajun aflase de la domnul Crevel că plănuita căsătorie cu consilierul de curte se stricase.

— Dumneata aici, vere? Vii pentru prima oară în viaţa dumitale să mă vezi, şi, fără îndoială, nu de dragul ochilor mei frumoşi?

— Frumoşi, ce-i drept, răspunse baronul, ai cei mai frumoşi ochi ce mi-a fost dat să văd…

— De ce-ai venit? Uite, mi-e ruşine să te primesc în cocioaba mea.

Apartamentul verişoarei Bette era alcătuit din două încăperi: prima servea totodată de salon, de sufragerie, de bucătărie şi de atelier. Era mobilată ca o odaie de lucrător

înstărit: scaune de lemn de nuc cu tăblii de pai împletit, o măsuţă de sufragerie tot de nuc, o masă de lucru, gravuri colorate cu rame de lemn ars, perdeluţe de muselină la ferestre, un dulap mare de nuc, podele bine lustruite, strălucind de curăţenie, şi nicăieri un fir de praf; dar totul într-un colorit rece, ca un tablou de Terburg{67} din care nu lipsea nimic, nici chiar tonalitatea cenuşie ce i-o dădea tapetul care fusese cândva albastru, iar acum ajunsese de culoarea inului. În dormitor nu intrase nimeni niciodată.

Baronul observă totul dintr-o ochire, văzu pecetea mediocrităţii pe fiecare lucru, de la soba de fontă până la uneltele de gospodărie, şi se simţi cuprins de greaţă, gândind în sinea lui: „Deci asta-i virtutea!”

— De ce am venit? răspunse el cu voce tare. Eşti o fată prea deşteaptă ca să nu ghiceşti până la urmă, aşa că mai bine îţi spun de la început, exclamă el, aşezându-se şi dând puţin la o parte perdeaua de muselină plisată ca să arunce o privire în curte. Se află în casa aceasta o femeie foarte nostimă…

— Doamna Marneffe! Aha! făcu ea, pricepând numaidecât. Dar Josépha?

— Vai! verişoară, s-a sfârşit cu Josépha!… M-a dat afară, ca pe o slugă!

— Şi ai vrea poate…? întrebă verişoara privindu-l pe baron cu demnitatea unei mironosiţe care se simte jignită dinainte.

— Deoarece doamna Marneffe e o femeie foarte onorabilă, soţie de funcţionar, cu care te poţi întâlni fără să te compromiţi, continuă baronul, aş vrea să legi prietenie cu ea. A! Fii liniştită, are să se poarte cât se poate de prevenitor cu verişoara domnului director.

În clipa aceea auziră pe scară un foşnet de fuste şi un pas uşor de femeie purtând ghete de cea mai fină calitate, n capul scării, zgomotul încetă. După ce ciocăni de două ori în uşă, doamna Marneffe îşi făcu apariţia.

— Iartă-mă, domnişoară, că am dat buzna la dumneata; ieri, când am venit să-ţi fac o vizită, nu te-am găsit acasă; suntem vecine, şi, de-aş fi ştiut că eşti verişoara domnului consilier de stat, de multă vreme ţi-aş fi cerut protecţia. L-am văzut pe domnul director când a intrat, şi atunci mi-am permis să vin; soţul meu, domnule baron, mi-a vorbit de un tabel de mişcare a personalului care va fi supus mâine ministrului.

Părea că este emoţionată, că palpită; dar pur şi simplu urcase scările în fugă.

— Nu-i nevoie să veniţi la mine pentru o rugăminte, frumoasă doamnă, vă cer eu permisiunea să vă vizitez!

— Dacă domnişoara ne dă voie, poftiţi! spuse doamna Marneffe.

— Du-te, vere, am să vin şi eu, zise cu viclenie verişoara Bette.

Pariziana se bizuise într-atât pe vizita şi înţelegerea domnului director, încât nu numai că se gătise potrivit unei asemenea întrevederi, dar făcuse o găteală de zile mari şi apartamentului. Dis-de-dimineaţă pusese peste tot flori cumpărate pe datorie. Marneffe o ajutase pe nevastă-sa să cureţe mobilele, să lustruiască până şi cele mai mici obiecte, periind şi scuturând peste tot. Valérie voia să apară într-un decor plin de prospeţime, ca să placă domnului director şi să-l cucerească îndeajuns ca să-şi poată îngădui să fie crudă, să-l momească ca pe un copil, folosind mijloacele tacticii moderne. Îl cântărise bine pe Hulot. Dă-i un răgaz de douăzeci şi patru de ore unei pariziene la ananghie şi-ţi va răsturna un întreg minister.

Bărbatul acesta din vremea Imperiului, obişnuit cu viaţa de odinioară, nu cunoştea şiretlicurile amorului modern şi noile scrupule, feluritele conversaţii născocite de la 1830 încoace, în care *sărmana femeie slabă* ajunge să fie privită ca o victimă a poftelor amantului ei, ca o soră de caritate ce pansează rănile, ca un înger care se devotează. Această *nouă artă a iubirii* se foloseşte de o cantitate enormă de

cuvinte evanghelice pentru scopuri diavoleşti. Pasiunea e o mucenicie. Şi una şi alta au o năzuinţă către ideal, către infinit, vrând să se înalţe prin dragoste. Toate vorbele frumoase nu sunt decât un pretext pentru a pune în dragoste mai multă înflăcărare şi a se dărui cu mai multă pasiune ca în trecut. Ipocrizia aceasta, pecetea timpului nostru, a distrus cavalerismul. Cei doi îngeri se poartă ca doi diavoli, dacă pot. Între două războaie, dragostea nu mai avea timp să se analizeze, şi în 1809 mergea tot atât de repede la ţintă ca şi Imperiul la victorii. Dar, în timpul Restauraţiei, chipeşul Hulot, începând iarăşi să se ţină de femei, îşi consolase câteva foste prietene căzute ca nişte aştri stinşi de pe firmamentul politic, şi apoi, îmbătrânind, încăpuse pe mâna unor curtezane ca Jenny Cadine şi Josépha.

Aflând isprăvile din trecut ale directorului, pe care soţul ei i le povestise pe îndelete după ce culesese câteva informaţii de prin birouri, doamna Marneffe se pregătise de atac. Întrucât această comedie sentimentală la modă putea să aibă farmecul noutăţii pentru baron, Valérie se hotărâse pentru ea, şi putem spune că felul cum îşi încercase puterea, în dimineaţa aceea, îi îndreptăţea toate nădejdile. Datorită manevrelor ei sentimentale şi romantice, Valérie dobândi pentru soţul ei, fără să fi făgăduit nimic, locul de subşef şi crucea Legiunii de Onoare.

Acest război în miniatură se desfăşură cu multe mese la *Rocher de Cancale,* spectacole şi nenumărate daruri, mantile, eşarfe, rochii şi bijuterii. Apartamentul din strada Doyenné era neplăcut; baronul plănui în ascuns să mobileze unul splendid în strada Vanneau, într-o casă modernă, încântătoare.

Domnul Marneffe căpătă o gratificaţie şi un concediu de cincisprezece zile, pentru luna următoare, ca să se ducă în oraşul său natal să-şi aranjeze nişte treburi. Drept care, domnul Marneffe se gândi să facă o mică excursie în Elveţia, ca să studieze sexul frumos.

Deşi preocupat de protejata lui, baronul Hulot nu-şi uitase nici protejatul. Ministrul de Comerţ, contele Popinot, era mare amator de artă: plăti două mii de franci pe un exemplar din grupul *Samson,* cu condiţia ca tiparul să fie distrus, să nu mai existe altul în afară de exemplarul lui şi cel al domnişoarei Hulot. Această lucrare stârni admiraţia unui prinţ, care comandă pendula, văzând modelul ce-i fusese adus; oferi treizeci de mii de franci; lucrarea însă trebuia să rămână unică. Artiştii, consultaţi, printre care se număra şi Stidmann, declarară că autorul acestor două opere era în măsură să execute o statuie. Îndată, mareşalul prinţ de Wissembourg, ministru de Război şi preşedinte al comitetului de subscripţie pentru monumentul mareşalului Montcornet, ţinu un consiliu, hotărând ca execuţia să fie încredinţată lui Steinbock. Contele de Rastignac, pe atunci subsecretar de stat, voi să aibă o operă a artistului a cărui glorie creştea în aclamaţiile rivalilor săi. Cumpără de la Steinbock încântătorul grup al celor doi băieţaşi încununând o fetiţă şi îi făgădui un atelier la depozitul de marmură al statului, care, după cum se ştie, se află la Gros-Caillou.

Şi astfel veni succesul un succes cum se întâmplă numai la Paris, adică un succes nebun, gata să-i zdrobească pe cei care nu sunt destul de puternici să-i facă faţă, ceea ce, între noi fie zis, se întâmplă adeseori. În ziare şi reviste se vorbea de contele Wenceslas Steinbock, fără ca el sau domnişoara Fischer să fi aflat ceva. În fiecare zi, îndată ce domnişoara Fischer pleca la masă, Wenceslas se ducea la baroană. Îşi petrecea acolo o oră sau două, în afară de ziua în care trebuia să vină Bette. Această situaţie dură câteva zile.

Baronul, care se convinsese de însuşirile şi de starea civilă a contelui Steinbock, baroana, încântată de firea şi felul lui de a se purta, Hortense, mândră de dragostea ei consfinţită, de gloria pretendentului ei, vorbeau acum pe faţă despre căsătorie; în sfârşit, artistul era în culmea

fericirii, când o indiscreţie a doamnei Marneffe fu cât pe ce să strice totul. Şi iată cum.

Lisbeth, pe care baronul dorea să o împrietenească cu doamna Marneffe pentru a afla tot ce se petrece în casa acesteia, fusese de mai multe ori la masă la Valérie, care, la rândul ei, vrând să cunoască situaţia din familia Hulot, îi arăta multă simpatie fetei bătrâne. Valérie se gândi s-o poftească pe domnişoara Fischer la inaugurarea noului său apartament, în care urma să se instaleze. Fata bătrână, bucuroasă că mai găsise o casă unde să fie invitată la masă şi încântată de doamna Marneffe, o îndrăgise. Dintre toţi cei cu care avea legături de prietenie, nimeni nu-şi dăduse atâta osteneală faţă de ea. Într-adevăr, doamna Marneffe, copleşind-o pe domnişoara Fischer cu atenţii delicate, era, ca să zicem aşa, faţă de ea, ceea ce verişoara Bette era faţă de baroană, de domnul Rivet, de Crevel, în sfârşit faţă de toţi cei care o primeau la masă. Soţii Marneffe stârniseră mai cu seamă compătimirea verişoarei Bette, lăsând-o să vadă marea strâmtorare în care se aflau şi pe care o îmbrăcau, ca de obicei, în culorile cele mai frumoase: prieteni nerecunoscători pe care-i ajutaseră, boli, o mamă, doamna Fortin, căreia i se ascunsese disperata ei stare materială şi care murise cu credinţa că mai e încă bogată, datorită sacrificiilor de necrezut făcute de ei etc.

— Bieţii oameni! spunea ea vărului Hulot, bine faci că-i ajuţi, căci într-adevăr o merită; sunt atât de curajoşi şi atât de buni! Din salariul acela de subşef, de o mie de taleri pe an, de-abia au cu ce trăi; sunt plini de datorii de când a murit mareşalul Montcornet! E o barbarie din partea guvernului să silească un funcţionar cu nevastă şi copil să trăiască la Paris cu o leafă de două mii patru sute de franci.

Astfel, tânăra femeie, care se prefăcea că-i este prietenă povestindu-i toate, cerându-i sfatul, linguşind-o şi părând a se lăsa îndrumată de ea, ajunse în scurt timp să-i fie mai dragă excentricei verişoare Bette decât toate rudele ei.

Baronul, admirând la doamna Marneffe decenţa, buna creştere şi manierele pe care nu le întâlnise nici la Jenny Cadine, nici la Josépha şi nici la prietenele lor, se lăsase, în mai puţin de o lună, cuprins de o patimă târzie, nesăbuită, ce părea totuşi plină de cuminţenie. Într-adevăr, de data aceasta nu întrezărea nici bătaia de joc, nici orgiile, nici cheltuielile nebuneşti, nici depravarea, nici dispreţul faţă de orânduielile sociale şi nici spiritul de independenţă care fuseseră pricina tuturor nenorocirilor sale cât timp trăise cu actriţa şi cu cântăreaţa. Scăpase de asemenea şi de lăcomia curtezanei, care se putea asemui cu setea nisipului.

Doamna Marneffe, care îi era acum prietenă şi confidentă, făcea tot felul de mofturi ciudate când trebuia să primească de la el un lucru cât de neînsemnat. Înţeleg slujbe, gratificaţii şi tot ce poţi să ne obţii de la guvern; dar nu dezonora femeia pe care pretinzi că o iubeşti, spunea Valérie; altminteri n-o să te mai cred… Şi-mi place să te cred, adăuga ea dând ochii peste cap asemenea sfintei Tereza căutând galeş spre cer.

Ori de câte ori îi aducea vreun dar, trebuia să lupte ca şi cum ar fi fost vorba de o cetate de cucerit şi de o încălcare a conştiinţei. Bietul baron recurgea la tot felul de şiretlicuri pentru orice fleac, foarte scump de altfel, pe care i-l dăruia, felicitându-se că găsise în sfârşit o fiinţă virtuoasă, că-şi văzuse visurile împlinite. În menajul acesta primitiv (cum zicea el), baronul era un zeu, ca şi la el acasă. Părea că domnului Marneffe nici prin gând nu i-ar trece că Jupiterul ministerului său ar avea intenţia să pogoare într-o ploaie de aur asupra nevestei sale şi făcea pe valetul augustului său şef.

Doamna Marneffe, în vârstă de douăzeci şi trei de ani, burgheză neprihănită şi temătoare, floare ascunsă în strada Doyenné, nu cunoştea fireşte destrăbălările şi lipsa de cuviinţă a curtezanelor care-i stârneau baronului o nemaipomenită scârbă, căci el nu gustase încă farmecul

virtuţii ce se apără, cu care-l desfăta sfioasa Valérie „de-a lungul râului”, vorba cântecului.

Astfel stând lucrurile între Hector şi Valérie, nu-i de mirare că ea aflase de la baron taina viitoarei căsătorii a marelui artist Steinbock cu Hortense. Între un îndrăgostit fără drepturi şi o femeie care se hotărăşte cu greu să-şi ia un amant, se desfăşoară tot felul de bătălii orale şi morale în care vorba trădează gândul, astfel precum într-un atac floreta capătă înflăcărarea spadei folosite în duel. Chiar şi omul cel mai prudent urmează în acest caz pilda domnului de Turenne{68}. Baronul îi dăduse a înţelege câtă libertate de acţiune ar câştiga prin căsătoria fetei sale, răspunzând astfel drăgăstoasei Valérie, care exclamase de nenumărate ori: „Nu înţeleg cum poate să păcătuiască o femeie pentru un om care nu-i al ei trup şi suflet”. Până atunci, baronul jurase de mii ide ori că de do*uăzeci şi cinci de ani n*u mai era nimic între el şi doamna Hulot.

— Se zice că-i atât de frumoasă! îi replică doamna Marneffe; vreau dovezi.

— Le vei avea, spusese baronul, fericit că prietena lui îşi arăta o dorinţă care o compromitea.

— Dar cum? Ar trebui să te am mereu lângă mine, îi ceruse Valérie.

Hector fusese atunci silit să-şi dezvăluie în strada Vanneau planurile sale în curs de înfăptuire, ca să-i arate iubitei sale că avea de gând să-i închine şi jumătatea de viaţă ce aparţinea unei femei legitime, dacă presupunem că ziua şi noaptea împart în chip egal traiul oamenilor civilizaţi. Putea să se despartă de soţia sa în chip onorabil, zicea el, lăsând-o singură după căsătoria fetei. Atunci baroana ar sta toată vremea la Hortense şi la tinerii Hulot, şi era sigur că soţia sa se va supune.

— Iar pe urmă, îngeraşule, viaţa mea adevărată şi căminul meu vor fi în strada Vanneau.

— Doamne! cum pui stăpânire pe mine!… exclamase atunci doamna Marneffe. Şi bărbatul meu?…

— Cine, lepădătura aceea?

— E drept că pe lângă dumneata… răspunsese ea râzând.

Aflându-i povestea, doamna Marneffe simţi o poftă nebună să-l cunoască pe tânărul conte Steinbock; poate că nădăjduia să capete vreo bijuterie, cât timp mai locuia sub acelaşi acoperiş. Curiozitatea aceasta îi displăcuse atât de mult baronului, încât Valérie jură să nu se uite niciodată la Wenceslas. Dar, după ce primise drept răsplată, pentru că renunţase la fantezia ei, un mic serviciu de ceai de porţelan vechi de Sèvres în nuanţe gingaşe, rămase cu dorinţa întipărită în fundul inimii, scrisă ca într-un carneţel. De aceea, într-o zi, rugând-o pe verişoara Bette să poftească până la ea, la o ceaşcă de cafea, aduse vorba de iubitul acesteia, voind să afle dacă s-ar putea să-l vadă fără nicio primejdie.

— Draga mea, zise ea, căci îşi spuneau una alteia „dragă”, de ce nu mi l-ai prezentat încă pe iubitul tău?… Ştii că în scurt timp a ajuns celebru?

— El, celebru?

— Nu se vorbeşte decât de el!…

— Ei, asta-i! exclamă Lisbeth.

— Are să execute statuia tatălui meu, şi i-aş putea fi de mare folos pentru reuşita lucrării, căci doamna Montcornet nu poate să-i împrumute, ca mine, o miniatură de Sain, înfăţişându-l pe Montcornet tânăr şi frumos, o capodoperă făcută în 1809, înainte de lupta de la Wagram, şi dăruită sărmanei mele mame…

Sain şi Augustin{69} deţineau deopotrivă sceptrul picturii în miniatură pe vremea Imperiului.

— Spui, dragă, că e vorba să facă o statuie?… întrebă Lisbeth.

— De trei metri, comandată de Ministerul de Război. Ei, asta-i! dar pe ce lume trăieşti? afli noutatea de la mine! Nu ştii că guvernul vrea să dea contelui Steinbock un atelier, şi

o locuinţă la Gros-Caillou, la depozitul de marmură? Polonezul dumitale va fi numit poate director acolo, va avea o slujbă de două mii de franci şi un inel în deget…

— Cum de ai aflat asta, când eu nu ştiu nimic? întrebă în sfârşit Lisbeth dezmeticindu-se.

— Scumpă verişoară Bette, îi zise graţios doamna Marneffe, eşti în stare de o prietenie devotată, pe viaţă şi pe moarte? Vrei să fim ca două surori? Vrei să-mi juri că n-ai să ai secrete faţă de mine, tot aşa cum n-am să am nici eu faţă de dumneata, să fii spionul meu şi eu al dumitale?… Dar mai cu seamă, vrei să-mi juri că n-ai să mă dai de gol, nici faţă de bărbatul meu, nici faţă de domnul Hulot, şi n-ai să destăinuieşti niciodată că eu ţi-am spus…

Doamna Marneffe îşi întrerupse rolul ei de *picador*[{70}], înspăimântată de înfăţişarea verişoarei Bette. Chipul lorenei luase o înfăţişare cumplită. Ochii ei negri şi pătrunzători aveau ceva din imobilitatea ochilor de tigru. Chipul ei era asemenea unei măşti de vrăjitoare. Strângea din dinţi ca să nu clănţăne, scuturată toată de un tremur grozav. Strecurându-şi mâna sub bonetă, îşi înfipse ghearele în păr de parc-ar fi vrut să-şi sprijine capul devenit dintr-odată prea greu. Ardea! Şi fumul incendiului care o pustia părea că îi iese prin toate zbârciturile feţei, ca prin nişte crăpături deschise de o erupţie vulcanică. Era un spectacol măreţ.

— Ei, de ce te-ai oprit? murmură ea cu glas înăbuşit, am să fiu pentru dumneata ce-am fost pentru el. O! mi-aş fi dat viaţa pentru el…

— Aşadar, îl iubeşti?

— Ca pe copilul meu!…

— Atunci, continuă doamna Marneffe răsuflând uşurată, dacă-l iubeşti astfel, nu poţi să fii decât fericită ştiindu-l fericit!

Lisbeth, drept răspuns, scutură iute din cap ca o nebună.

— Peste o lună se însoară cu nepoata dumitale.

— Cu Hortense? strigă fata bătrână plesnindu-se cu palma peste frunte şi ridicându-se de pe scaun.

— A, vasăzică îl iubeşti? spuse doamna Marneffe.

— Micuţo, ne-am legat pe viaţă şi pe moarte, zise domnişoara Fischer. Legăturile tale sufleteşti vor fi pentru mine sfinte, iar păcatele tale le voi lua drept virtuţi, căci îmi vor fi de folos.

— Aşadar trăiai cu el? exclamă Valérie.

— Nu, voiam să-i fiu numai mamă…

— Atunci nu mai înţeleg nimic, adăugă Valérie, ar trebui să fii foarte mulţumită că face o căsătorie bună, căci nu eşti nici trasă pe sfoară, nici înşelată. Iată-l că face carieră! De altfel, ce să mai vorbim, totul s-a sfârşit pentru dumneata. Artistul nostru se duce zilnic la doamna Hulot, la ora când dumneata pleci la masă…

„Adeline!… zise în sinea ei Lisbeth, o! Adeline, ai să mi-o plăteşti, am să te fac s-ajungi mai urâtă ca mine!”

— Vai! te-ai îngălbenit ca o moartă! strigă Valérie. Ce se ascunde aici?… Ah, proastă mai sunt! mama şi cu fata, de frică să nu le pui beţe în roate, se feresc de dumneata, continuă doamna Marneffe; dar, dacă nu trăieşti cu tânărul acesta, atunci, îţi spun drept, draga mea, nu mai pricep nimic.. e ceva tot atât de nepătruns ca şi inima bărbatului meu…

— Ah! nu poţi să-ţi închipui, rosti Lisbeth, nici nu poţi să-ţi închipui ce înseamnă uneltirile acestea! E lovitura de graţie! Şi am primit până acum destule lovituri care mi-au sfâşiat inima! Dumneata nu ştii că, de când mă cunosc, am fost sacrificată pentru Adeline! Eu primeam lovituri, ea mângâieri! Eu eram îmbrăcată ca o cenuşăreasă, ea ca o cucoană. Săpam la grădină, curăţăm zarzavat, în vreme ce mânuţele ei nu se osteneau decât cu gătelile!… S-a măritat cu baronul şi a venit să strălucească la curtea imperială, pe câtă vreme eu am rămas până în 1809 în sat, aşteptând patru ani de zile un peţitor mai curăţel; m-au scos de acolo, dar au făcut din mine lucrătoare şi mi-au propus să iau de

bărbat nişte bieţi funcţionari şi nişte căpitani semănând a portari! Vreme de douăzeci şi şase de ani n-am avut decât lăturile lor... Şi iată, întocmai ca-n vechiul testament, sărmanul are numai un mieluţ, care-i singura lui bucurie, iar bogatul, care şi-a agonisit turme întregi, râvneşte la oaia săracului şi i-o înhaţă... pe neaşteptate şi fără să i-o ceară! Adeline îmi răpeşte fericirea!... Adeline! Adeline! Să te văd ajunsă în mocirlă, căzută mai jos decât mine!... Hortense, pe care o iubeam, m-a înşelat... Baronul... Nu, nu e cu putinţă. Haide, repetă-mi ce-i adevărat în toată povestea asta.

— Linişteşte-te, draga mea...

— Valérie, îngeraşule, uite, mă liniştesc, răspunse fata aceea ciudată aşezându-se. Un singur lucru mă poate împiedica să nu-mi pierd minţile: vreau o dovadă!...

— Află că verişoara ta a cumpărat grupul *Samson*; iată litografia publicată într-o revistă. L-a plătit din economiile ei, şi chiar baronul îl sprijină şi îl ajută pe viitorul lui ginere ca să ajungă celebru.

— Apă!... apă! ceru Lisbeth, după ce-şi aruncă ochii pe litografia în josul căreia citi: *grup aparţinând domnişoarei Hulot d'Ervy.* Apă! îmi ard creierii, îmi vine să înnebunesc!

Doamna Marneffe aduse apă; fata bătrână îşi scoase scufia, îşi despleti părul negru şi îşi vârî capul în ligheanul pe care noua ei prietenă i-l ţinea dinainte. Îşi muie fruntea de câteva ori, oprind congestia gata să izbucnească. După ce se răcori, îşi recăpătă dintr-odată stăpânirea de sine.

— Niciun cuvânt, spuse ea doamnei Marneffe ştergându-se de apă, niciun cuvânt nimănui, auzi?... Uite, vezi, m-am liniştit, am uitat tot, gândul mi-e acum la altele.

— O-nchide sigur, mâine, la casa de nebuni... gândi doamna Marneffe privind-o pe ţăranca lorenă.

— Ce pot să fac? se tângui Lisbeth. Vezi tu, îngeraşule, n-am încotro, trebuie să tac, să-mi plec grumazul şi s-alunec de-a dreptul în groapă, cum alunecă apa spre râu. Ce-aş putea să încerc? Aş vrea să-i prefac pe toţi în pulbere, pe

Adeline, pe fată şi pe baron! Dar mă pot pune, eu, o biată rudă săracă, împotriva unei familii bogate?… S-ar întâmplă ca-n povestea cu oala de lut care s-a izbit de oala de fier.

— Da, ai dreptate, îi răspunse Valérie; trebuie să cauţi să tragi din toate cât mai mult folos, aşa-i viaţa aici la Paris!

— Să ştii, spuse Lisbeth, dacă-mi pierd copilul, n-o mai duc mult; credeam că-i ţin loc de mamă şi-mi închipuiam că o să-mi sfârşesc zilele lângă el…

Se opri, o podidiră lacrimile! Doamna Marneffe se înfioră văzând cât de simţitoare putea fi fata, altminteri numai foc şi pară.

— Din fericire te-am întâlnit pe dumneata, adăugă Bette apucând mâna Valériei; e o mângâiere în cumplita năpastă care mă loveşte… Îmi vei fi foarte dragă; şi de ce ne-am mai despărţi? Nu îţi voi sta niciodată în cale. Pe mine nu mă poate iubi nimeni!… Cei care m-au cerut în căsătorie se gândeau numai la protecţia vărului meu… Ştii ce-nseamnă să simţi în tine o putere în stare să spargă porţile cerului şi să ţi-o iroseşti muncind pentru un codru de pâine, o cană de apă, câteva zdrenţe şi o cocioabă? Ah! cumplită caznă, micuţo! Am ars ca pe rug.

Se opri deodată şi-şi adânci privirile negre în ochii albaştri ai doamnei Marneffe, care le simţi tăişul până în fundul sufletului, de parcă un pumnal i-ar fi străpuns inima.

— Dar ce tot vorbesc? strigă ea, dojenindu-se singură. Ah! Niciodată n-am spus atâtea!… Mi-o veni şi mie o dată apa la moară! adăugă ea după o clipă de tăcere, amintindu-şi de-o vorbă din copilărie. Bine ai zis tu: să ne ascuţim dinţii, ca să putem trage cât mai mult folos din toate.

— Aşa e, îi răspunse doamna Marneffe, care nu-şi amintea deloc să fi rostit o asemenea maximă, atât de tare o înspăimântase criza aceasta. Şi-ţi dau dreptate, draga mea. Vezi, viaţa e scurtă, trebuie să profităm de ea cât putem şi să ne folosim de cei din jur pentru plăcerile noastre… Deşi sunt tânără, asta-i concluzia la care am ajuns! Am fost un copil răsfăţat, tatăl meu s-a însurat din ambiţie şi m-a uitat

aproape cu totul, după ce fusesem idolul lui şi mă crescuse ca pe-o prinţesă. Mama, sărmana, care visase întotdeauna un viitor strălucit pentru fiica ei, a murit de inimă rea când a văzut că mă mărit cu un pârlit de funcţionar, care n-avea decât o mie două sute de franci leafă: un desfrânat, bătrân la treizeci şi nouă de ani, putred până-n măduva oaselor, care nu vedea în mine decât ceea ce vedeau alţii în dumneata, adică o unealtă de făcut avere!... Ei bine, am descoperit că un asemenea ticălos poate fi soţul cel mai bun. Fiindcă-i plac mai mult târfele din colţul străzii, îmi lasă toată libertatea, şi fiindcă-şi păstrează leafa numai, pentru el, nu mă întreabă niciodată cum îmi fac rost de bani...

La rândul ei doamna Marneffe se opri, ca o femeie ce s-a lăsat. târâtă de şuvoiul mărturisirilor, şi, izbită de atenţia cu care o asculta Lisbeth, socoti prudent să se asigure de discreţia ei înainte de a-i destăinui cele mai ascunse secrete.

— Vezi, draga mea, câtă încredere am în tine!... zise Valérie; dar Lisbeth îi răspunse printr-un semn, dându-i a înţelege că poate să se bizuie orbeşte pe ea.

Adesea, cu ochii şi cu un semn din cap faci un jurământ mai solemn decât în faţa Curţii cu juri.

— Pari o femeie cinstită, continuă doamna Marneffe punându-şi mâna pe a Lisbethei, ca pentru a-i primi jurământul de credinţă, dar, deşi-s măritată, sunt atât de stăpână pe mine, încât dacă, de pildă, domnului Marneffe îi vine pofta dimineaţa să-mi spună la revedere înainte de a pleca la birou şi găseşte uşa mea încuiată, pleacă foarte liniştit. Nu ţine la copilul lui cum nu ţin eu la cei doi copilaşi de marmură care se zbenguiesc la picioarele celor două Fluvii din Tuileries{71}. Dacă nu mă întorc la masă, e mulţumit să prânzească cu servitoarea, căci servitoarea e numai a dumnealui, şi în fiecare seară după cină pleacă şi se întoarce tocmai pe la douăsprezece, unu, noaptea. Din nefericire, de mai bine de un an am rămas fără cameristă,

asta înseamnă că de un an am rămas văduvă… Am avut o singură pasiune în viaţă, o singură fericire… un brazilian bogat, care a plecat de un an, singurul meu păcat! S-a dus să-şi vândă tot ce are acolo, ca să se poată stabili în Franţa. Ce va mai găsi din draga lui Valérie când se va întoarce? Nu, dar el e de vină, nu eu, de ce întârzie atâta? Se va fi prăpădit şi el pe undeva, ca şi virtutea mea.

— La revedere, micuţo, îi spuse brusc Lisbeth, de-acum înainte nu ne vom mai despărţi. Te iubesc, te preţuiesc şi sunt trup şi suflet alături de tine. Vărul meu îmi bate capul să mă mut în viitoarea ta casă din strada Vanneau, şi eu l-am tot refuzat, căci am bănuit numaidecât motivele care se ascund sub pretinsa lui bunătate…

— A! înţeleg, trebuia să mă supraveghezi, exclamă doamna Marneffe.

— Da, asta însemna generozitatea lui, răspunse Lisbeth. La Paris, binefacerea e mai întotdeauna o afacere, şi recunoştinţa o răzbunare!… Cu o rudă săracă te porţi, ca şi cu un guzgan pe care-l ademeneşti la o bucată de slănină. Am să primesc propunerea baronului, căci mi s-a făcut silă de casa asta. Dacă-i aşa, suntem destul de isteţe amândouă ca să trecem sub tăcere tot ce ne-ar putea strica şi să nu povestim decât ceea ce trebuie să se ştie; deci, nicio indiscreţie, şi numai prietenie…

— Trainică!… strigă voioasă doamna Marneffe, fericită că-şi găsise un paravan, o confidentă, un fel de mătuşă respectabilă. Ştii că baronul nu precupeţeşte nimic în strada Vanneau?…

— Cred şi eu, răspunse Lisbeth; dacă a cheltuit treizeci de mii de franci! Habar n-am de unde i-a mai putut scoate, căci Josépha, cântăreaţa, a luat două rânduri de piei de pe el. Ah! ai nimerit-o bine, adăugă ea. Baronul e-n stare să fure pentru aceea care-i ţine inima în mânuţele ei atât de albe şi de catifelate!

— Ştii ce, draga mea, spuse doamna Marneffe cu dărnicia femeilor uşoare, care în fond nu e decât un fel de nepăsare, dacă vrei, poţi lua din apartamentul meu tot ce crezi că s-ar potrivi pentru noua dumitale locuinţă… Scrinul de colo, dulapul acela cu oglindă, covorul, perdeaua…

Ochii Lisbethei deveniră mai mari, pătrunşi de o bucurie sălbatică: nu-i venea a crede că i se oferă un astfel de dar.

— Într-o singură clipă faci pentru mine mai mult decât au făcut rudele mele bogate în treizeci de ani!… strigă ea. Ei niciodată nu s-au gândit dacă am mobilă! Baronul, când a venit prima oară în vizită la mine, acum trei săptămâni, a făcut o strâmbătură de bogătaş scârbit în faţa mizeriei… Îţi mulţumesc, drăguţo, şi să ştii c-am să te răsplătesc pentru asta, ai să vezi mai târziu cum!

Valérie o însoţi pe verişoara Bette până în capul scărilor, unde cele două femei se îmbrăţişară.

— Uf, urât mai miroase-a furnici! se gândi drăgălaşa doamnă Marneffe când rămase singură: n-am să-mi sărut prea des verişoara! Dar trebuie să iau seama, s-o cruţ, căci îmi va fi de folos, mă va ajuta să ajung bogată!

Ca o adevărată creolă pariziană, doamna Mampife ura munca, era leneşă ca o pisică ce se avântă şi sare numai când o îmboldeşte nevoia. Credea că viaţa trebuie să fie plină de plăceri şi că plăcerea trebuie dobândită cu uşurinţă. Iubea florile, dacă i se trimiteau acasă. Nu înţelegea să se ducă la un spectacol decât cu trăsura şi dacă avea o lojă bună, numai pentru ea. Valérie moştenise gusturile acestea de curtezană de la maică-sa, răsfăţată de generalul Montcornet, ori de câte ori acesta se afla la Paris, şi obişnuită să vadă o lume întreagă la picioarele ei timp de douăzeci de ani; cheltuitoare, risipise cu amândouă mâinile şi tocase totul în viaţa aceea luxoasă, care a dispărut odată cu căderea lui Napoleon. Oamenii de vază ai Imperiului puteau fi comparaţi în nebuniile lor cu marii seniori de odinioară. În timpul Restauraţiei, nobilimea, neputând uita

că fusese învinsă şi jefuită, deveni, cu câteva excepţii, econoamă, cuminte, prevăzătoare, cu alte cuvinte, burgheză şi lipsită de măreţie. Începând de atunci, epoca lui 1830 a desăvârşit înfăptuirile din 1793{72}. În Franţa vor mai exista şi de acum înainte nume mari, nu însă şi case mari, afară de cazul când se vor produce schimbări politice, greu de presupus. În toate se vede pecetea personalităţii. Averea celor mai înţelepţi e viageră. Astfel a fost distrusă familia.

Crunt încolţită de mizerie, Valérie se hotărâse, din ziua când îl „agăţase” pe director, cum se exprima Marneffe, să-şi folosească frumuseţea ca un mijloc de îmbogăţire. De aceea, de câteva zile simţea nevoia să aibă lângă ea, în locul maică-sii, o prietenă devastată, căreia să-i poată încredinţa ceea ce nu trebuie spus cameristei, care să-i învârte iţele, să se ducă, să vină, să pună totul la cale, un suflet vândut diavolului, care să se mulţumească cu o părticică mai mică în viaţă. Ca şi Lisbeth, Valérie bănuise ce intenţii avea baronul când voia s-o apropie de verişoara Bette. Îndemnată de inteligenţa ei ageră de creolă pariziană, care-şi petrece vremea tolănită pe un divan, plimbându-şi ascuţitul ei spirit de observaţie prin toate cotloanele întunecoase ale sufletelor, simţimintelor şi intrigilor, îi venise în minte să-şi facă din spioană o complice. Se prea poate ca teribila indiscreţie pe care o săvârşise să fi fost premeditată: bănuise adevărata fire a acelei fete pătimaşe, care se mistuia zădarnic, şi se hotărâse s-o atragă de partea ei. Astfel, scena de mai sus poate fi asemuită cu piatra pe care o zvârle călătorul în prăpastie, ca să se încredinţeze cât de adâncă e. Şi doamna Marneffe se înspăimântase descoperind, într-o fiinţă în aparenţă atât de slabă, umilă şi inofensivă, un Iago dublat de un Richard al III-Iea{73}.

Într-o clipă, verişoara Bette se regăsi pe sine; într-o clipă, firea ei de corsicană şi de sălbatică rupsese legăturile slabe ce o ţineau plecată, ridicându-se în toată înălţimea-i

ameninţătoare, ca o creangă care scapă din mâinile unui copil ce o trăsese până la el, ca să-i fure fructele crude încă.

Cel ce studiază societatea omenească va fi întotdeauna cuprins de admiraţie în faţa plinătăţii, desăvârşirii şi rapidităţii modului de a gândi la naturile feciorelnice.

Virginitatea, ca toate monstruozităţile, vădeşte bogăţii deosebite, atinge culmi ameţitoare. Individul virgin, economisindu-şi forţele de viaţă, capătă o putere de rezistenţă şi de durată incalculabilă. Creierul se îmbogăţeşte din pricina lipsei de întrebuinţare a celorlalte facultăţi. Când oamenii neprihăniţi simt nevoia să-şi folosească trupul sau sufletul, când trebuie să făptuiască sau să gândească, îşi descopăr oţel: în muşchi şi o rezervă nebănuită de ştiinţă în minte, o forţă diabolică şi magia neagră a voinţei.

Din acest punct de vedere, fecioara Maria, dacă o privim pentru o clipă numai ca un simbol, întrece în măreţie toate întruchipările indienilor, egiptenilor şi ale grecilor. Virginitatea, izvorul tuturor marilor înfăptuiri, *magna parens rerum*{74}, ţine în mâinile sale albe şi gingaşe cheia lumilor superioare. În sfârşit, acestei măreţe şi teribile excepţii i se cuvin toate onorurile cu care-o cinsteşte biserica catolică.

Aşadar, cât ai clipi din ochi, verişoara Bette se transformă în mohicanul meşter la întins capcane, de o prefăcătorie de nepătruns şi care ia hotărâri repezi, bizuindu-se pe o nemaipomenită ascuţime a tuturor simţurilor. Deveni Ura şi Răzbunarea necruţătoare, aşa cum le întâlneşti numai în Italia, Spania şi Orient. Aceste două sentimente, însoţite de obicei de Prietenia şi Dragostea împinse până la absurd, nu sunt cunoscute decât în ţările scăldate de soare. Dar Lisbeth se dovedi mai ales fiică a Lorenei, adică hotărâtă să înşele.

Nu-şi însuşi cu uşurinţă această ultimă parte a rolului ei; mai făcu o încercare ciudată, datorită profundei sale ignoranţe. Îşi închipui că închisoarea este aşa cum o văd

copiii; crezu că a fi închis înseamnă *a fi pus la secret.* Punerea la secret e superlativul întemniţării, şi superlativul acesta e rezervat numai justiţiei criminale.

Plecând de la doamna Marneffe, Lisbeth alergă la domnul Rivet, pe care-l găsi la birou.

— Ştii, dragă domnule Rivet, îi spuse ea după ce trase zăvorul uşii, că aveai dreptate în privinţa polonezilor!... sunt nişte puşlamale... nişte oameni fără de lege şi fără de credinţă.

— Vor să dea foc Europei, răspunse paşnicul Rivet; sunt în stare să ruineze pentru patria lor întreg comerţul şi pe toţi comercianţii. Polonezii nu-şi dau seama în ce vreme trăim. Nu mai suntem barbari! Războaiele s-au sfârşit, dragă domnişoară, au dispărut odată cu regii! Astăzi trăim sub domnia comerţului şi a industriei victorioase, a înţelepciunii burgheze, care a creat Olanda. Da, rosti el însufleţindu-se, trăim într-o epocă în care popoarele trebuie să obţină totul prin folosirea legală a libertăţilor dobândite şi prin jocul paşnic al instituţiilor constituţionale; iată ce nu ştiu polonezii, şi de aceea mai trag nădejde... Ce spuneai, frumoasa mea? se întrerupse dintr-o dată, văzând după figura lucrătoarei sale că aceasta nu pricepe o boabă din politica înaltă.

— Iată dosarul, răspunse Bette, ticălosul acesta trebuie vârât numaidecât la închisoare, dacă vreau să nu pierd cele trei mii două sute de franci ai mei!

— Aha! Ţi-am spus-o eu! strigă oracolul din cartierul Saint-Denis.

Casa Rivet, succesoarea fraţilor Pons, era situată tot în vechiul palat Langeais, de pe strada Mauvaises-Paroles, clădire ce fusese ridicată de vestita familie încă de pe vremea când cei mai de seamă nobili se îngrămădeau în jurul Luvrului.

— De-ai şti cât te-am binecuvântat venind încoace!... exclamă Lisbeth.

— Dacă n-apucă să prindă de veste, putem să-l vârâm la răcoare chiar de la patru dimineaţa, zise judecătorul cercetându-şi almanahul, ca să verifice răsăritul soarelui; dar abia poimâine, căci nu-l poţi închide fără să-l înştiinţezi mai întâi că va fi arestat pe baza unei hotărâri ce prevede o constrângere corporală. Aşa că…

— Ce lege tâmpită, fu de părere verişoara Bette, datornicul poate foarte bine s-o şteargă.

— Pe bună dreptate, replică judecătorul zâmbind. Uite cum ar trebui…

— Dacă-i vorba pe aşa, am să iau hârtia, rosti Bette întrerupându-l pe magistrat, şi am să i-o dau spunându-i c-am fost nevoită să împrumut o sumă de bani, în schimbul căreia creditorul a pretins formalitatea asta. Îmi cunosc polonezul, în loc să desfacă hârtia, o să-şi aprindă pipa cu ea!

— A! nu-i rău, nu-i rău, domnişoară Fischer! Ei, atunci poţi să fii liniştită, treaba va merge ca pe roate. Dar, stai o clipă! Nu e de ajuns să-l bagi pe om la răcoare. Nu-ţi poţi îngădui luxul acesta judiciar decât dacă eşti sigură că îţi vei redobândi banii! Cine are să ţi-i plătească?

— Cei care îi dau bani.

— A! da, uitasem că ministrul de Război i-a comandat monumentul ce se va ridica în cinstea unui client de-al nostru. Ce de uniforme a mai furnizat casa noastră mareşalului Montcornet, şi cât de repede le înnegrea cu fumul tunurilor. Ăsta zic şi eu c-a fost viteaz! Şi întotdeauna plătea cu *bani peşin!*

Se poate spune despre un mareşal al Franţei că şi-a salvat împăratul sau patria, dar cea mai mare laudă în gura unui negustor e tot faptul că *plătea cu bani peşin.*

— Ei, atunci, domnule Rivet, sâmbătă îţi aduc ciucurii pentru uniformă. Ştii, mă mut din strada Doyenné, voi locui de-acum în strada Vanneau.

— Bine faci, mi-era milă de dumneata când te ştiam în groapa aceea, care – cu toată sila mea pentru tot ce e în

legătură cu opoziţia – dezonorează, îndrăznesc să afirm aceasta, da! dezonorează Luvrul şi Piaţa Carrousel. Îl ador pe Ludovic-Filip, e idolul meu, e augusta întruchipare a clasei pe care şi-a clădit-o dinastia, şi n-am să uit niciodată binele pe care ni l-a făcut nouă, ceaprazarilor, reorganizând garda naţională…

— Când te aud vorbind astfel, spuse Lisbeth, mă mir cum de n-ai ajuns deputat.

— Duşmanii mei politici, care-s şi ai regelui, se tem de dragostea ce-o port dinastiei, răspunse Rivet. Ah! ce suflet nobil, ce familie strălucită! În sfârşit, îşi urmă el şirul argumentelor, regele e idealul nostru în toate: moravuri, economie, tot ce vrei! Faptul că a isprăvit clădirea Luvrului a fost una dintre condiţiile care ne-au determinat să-i dăm coroana; iar lista civilă, căreia nu i s-a fixat încă termen, recunosc că lasă inima Parisului într-o stare jalnică… Tocmai pentru că mă situez ca poziţie politică la centru, aş vrea să văd centrul Parisului într-o altă stare. Cartierul dumitale e înfiorător. Puteai să fii asasinată într-o bună zi… Ei, iată-l şi pe domnul Crevel al dumitale numit comandant de (batalion al legiunii lui; sper că tot noi o să-l servim cu epoletul cel lat.

— Prânzesc astăzi la el, o să ţi-l trimit.

Lisbeth credea că va putea să pună stăpânire pe livonian, tăindu-i orice legătură cu lumea. Dacă n-ar mai fi lucrat, lumea l-ar fi dat uitării, şi artistul ar fi fost închis ca-ntr-un cavou, unde numai ea s-ar fi dus să-l vadă. Avu astfel două zile de fericire, nădăjduind să dea o lovitură de moarte baroanei şi fiicei sale.

Ca să ajungă la domnul Crevel, care locuia în strada Saussayes, o luă pe podul Carrousel, cheiul Voltaire, cheiul d’Orsay, strada Belle-Chasse, strada Universităţii, podul Concorde şi bulevardul Marigny. Calea aceasta nelogică era impusă de logica pasiunilor, totdeauna vrăjmaşă neîmpăcată a picioarelor. Mergând foarte încet de-a lungul

cheiurilor, verişoara Bette privea spre ţărmul drept al Senei. Îşi făcuse bine socoteala. Îl lăsase pe Wenceslas îmbrăcându-se; îşi spusese că îndată ce va scăpa de ea, îndrăgostitul se va duce la baroană, apucând pe drumul cel mai scurt. Într-adevăr, pe când trecea de-a lungul cheiului Voltaire, privind tot timpul spre râu şi mergând cu gândul pe celălalt mal, îl zări pe artist care tocmai ieşea pe portiţa dinspre Tuileries şi se îndrepta spre Podul regal. Acolo îl ajunse din urmă pe necredincios şi-l putu urmări fără să fie văzută, căci îndrăgostiţii: se uită rareori înapoi; îl însoţi până la locuinţa doamnei Hulot, unde-l văzu intrând ca un obişnuit de-al casei.

Această ultimă dovadă, care întărea destăinuirile doamnei Marneffe, o scoase din sărite pe Lisbeth. Când ajunse la proaspătul comandant de batalion, se afla într-o stare de surescitare ca acelea în care se făptuiesc crimele, şi-l găsi pe Crevel aşteptându-şi în salon copiii, pe domnul şi doamna Hulot-junior.

Dar Célestin Crevel e întruchiparea atât de naivă şi de reală a parvenitului parizian, încât cu greu poţi intra fără formalitate la norocosul succesor al lui César Birotteau. Célestin Crevel reprezintă el însuşi o lume întreagă; de aceea i se cuvin, mai mult decât lui Rivet, onorurile penelului, dat fiind rolul însemnat pe care-l va juca în această dramă de familie.

Aţi observat că, în copilărie sau la începutul vieţii sociale, ne făurim adesea, singuri şi fără să ne dăm seama, un model de urmat. Astfel, funcţionarul de bancă visează, când intră în salonul patronului său, şi aibă un salon la fel. Dacă se îmbogăţeşte, îşi va introduce în casă, după douăzeci de ani, nu luxul ultimei mode, ci luxul învechit care-l fascinase odinioară. Nimeni nu e în măsură să cunoască toate prostiile datorite acestei invidii retrospective, după cum neştiute rămân toate nebuniile pricinuite de rivalităţile acestea ascunse, care îi îmboldesc pe oameni să imite tipul pe care şi l-au ales, silindu-se din răsputeri să strălucească

ca o stea. Crevel ajunsese ajutor de primar fiindcă patronul lui fusese ajutor de primar, şi era comandant de batalion fiindcă jinduise epoleţii lui César Birotteau. Aşa că, impresionat de minunăţiile realizate de arhitectul Grindot, în momentul în care norocul îl ridicase pe patronul său, Crevel dezlegase larg baierele pungii, cum spunea el în limbajul lui, când fu vorba să-şi împodobească apartamentul; se duse de-a dreptul cu ochii închişi şi cu punga deschisă la Grindot, un arhitect dat uitării în vremea aceea. Gloriile apuse mai durează încă cine ştie câtă vreme, datorită admiraţiilor întârziate.

Grindot repetase pentru a mia oară salonul său tip în alb şi aur, îmbrăcat cu damasc roşu. La Expoziţia industrială, mobila aceasta din lemn de palisandru sculptat, lucrată ca produsele obişnuite, fără fineţe, dăduse pe drept cuvânt prilej provinciei să se fălească cu produsele ei faţă de cele pariziene. Candelabrele, sfeşnicele de perete, garniturile de sobă, policandrul, pendula erau în stil *rocaille*[{75}]. Masa rotundă, fixată în mijlocul salonului, avea o placă de marmură încrustată cu tot felul de marmure italiene şi antice aduse de la Roma, unde se fabrică acest soi de hărţi mineralogice ce seamănă cu mostrele croitorilor. Placa aceasta de marmură stârnea de fiecare dată admiraţia tuturor burghezilor pe care îi primea Crevel. Puse câte două, faţă în faţă, portretele răposatei doamne Crevel, al lui Crevel, al fiicei şi al ginerelui, zugrăvite de Pierre Grassou – pictor cu renume în lumea burgheză, căruia Crevel îi datora ridicola sa poză byroniană –, împodobeau pereţii încăperii. Ramele, plătite câte o mie de franci bucata, se potriveau perfect cu luxul acela de cafenea, în faţa căruia un adevărat artist ar fi dat din umeri.

Aurul nu scapă niciodată prilejul de a se arăta stupid. Dacă negustorii îmbogăţiţi ar fi avut, ca italienii, gustul înfăptuirilor măreţe, astăzi am fi numărat la Paris zece Veneţii. Chiar şi-n zilele noastre un negustor milanez e în stare să lase o danie de cinci sute de mii de franci pentru

Duomo[{76}], ca să fie aurită Fecioara uriaşă de pe cupolă. Canova porunceşte prin testament fratelui său să ridice o biserică de patru milioane, şi fratele mai adaugă ceva şi de la el. I-ar da prin gând vreunui burghez din Paris (căci toţi, asemenea lui Rivet, poartă în suflet o mare dragoste pentru Parisul lor) să ridice clopotniţele ce lipsesc turnurilor de la Notre-Dame? Socotiţi numai ce sume adună statul din averi fără moştenitori. Cu preţul tuturor ornamentelor idioate de carton imitând piatra de hârtie presată şi aurită, ori cu imitaţii de sculptură cumpărate de cincisprezece ani încoace de indivizii de soiul lui Crevel s-ar fi putut înfăptui înfrumuseţarea Parisului.

La capătul salonului se afla un birou măreţ, mobilat cu mese şi dulapuri imitând genul Boulle[{77}].

Dormitorul, îmbrăcat tot în persiană, se afla de asemenea lângă salon. Mahonul, în toată splendoarea lui, năpădea sufrageriei, iar panourile erau împodobite cu vederi din Elveţia, luxos înrămate. Bătrânul Crevel, care visa o călătorie în Elveţia, ţinuse să aibă măcar pe pânză ţara aceasta, până ce va putea să se ducă s-o viziteze aievea.

După cum se vede, Crevel, fost ajutor de primar, decorat, guard naţional, reprodusese fidel tot fastul, până şi mobilierul nefericitului său predecesor. În timpul Restauraţiei, în vreme ce unul căzuse, celălalt, care fusese dat uitării, se ridicase, şi nu datorită unei întâmplări norocoase, ci prin forţa împrejurărilor. Revoluţiile, ca şi furtunile pe mare, cufundă valorile solide; iar valul scoate la suprafaţă numai ce e uşor. César Birotteau, regalist, favorit al regimului, fiind invidiat, fusese ţinta atacurilor opoziţiei burgheze, iar burghezia triumfătoare îşi văzu propria-i imagine în oamenii de felul lui Crevel.

Acest apartament, pentru care plătea o chirie de trei mii de franci, înţesat cu tot soiul de lucruri arătoase şi vulgare, pe care ţi le procură banii, se afla la primul etaj al unui vechi hotel înconjurat de curte şi grădină. Totul era păstrat

ca într-un insectar de entomologist, căci Crevel stătea foarte puţin acasă.

Acel *local* somptuos reprezenta domiciliul legal al ambiţiosului burghez. Avea o bucătăreasă şi un fecior în casă; când dădea câte un ospăţ prietenilor politici, celor pe care voia să-i impresioneze, sau când îşi primea familia, mai angaja încă doi servitori cu ziua, iar mâncarea o comanda la Chevet{78}. Adevărata reşedinţă a lui Crevel, care fusese pe vremuri în strada Notre-Dame-de-Lorette, la domnişoara Héloïse Brisetout, se mutase, după cum am văzut, în strada Chauchat. În fiecare dimineaţă, *fostul negustor* (căci toţi burghezii îmbogăţiţi se intitulează *foşti negustori)* îşi petrecea două ore în strada Saussayes ca să-şi vadă de treburi, iar restul timpului îl dăruia Zaïrei, fapt ce-o necăjea foarte tare pe Zaïre. Orosmane{79}-Crevel încheiase un târg foarte strict cu domnişoara Héloïse, care trebuia să-i furnizeze, lunar, de cinci sute de franci fericire, fără niciun fel de report. De altfel, Crevel îi plătea masa şi toate celelalte cheltuieli suplimentare. Contractul acesta cu prime, căci îi făcea şi multe daruri, îi părea economic fostului amant al celebrei cântăreţe. În privinţa aceasta, Crevel le spunea negustorilor văduvi, care-şi iubeau foarte mult fiicele, că e mai bine să închiriezi cai cu luna decât să ţii un grajd.

Cu toate acestea, dacă ne amintim destăinuirile făcute baronului de portarul din strada Chauchat, Crevel nu se dădea în lături să ţină şi vizitiu şi îngrijitor de cai.

Crevel, deci, se folosea de dragostea nemăsurată pentru fata lui ca să-şi satisfacă plăcerile. Îşi justifica imoralitatea situaţiei cu argumente de înaltă morală. Şi-apoi, ducând această viaţă (viaţă necesară, viaţă dezordonată, stil regenţă, Pompadour, mareşal de Richelieu etc.), fostul negustor de parfumuri dobândea un aer de superioritate. Crevel îşi dădea ifose de om cu vederi largi, făcea pe marele senior în miniatură, pe omul generos, lipsit de meschinărie, şi totul fără să-l coste mai mult de vreo mie două sute până

la o mie cinci sute de franci pe lună. Şi asta nu dintr-o ipocrizie politică, ci dintr-o vanitate de burghez, care ducea la acelaşi rezultat. La bursă, Crevel trecea drept un om superior epocii sale şi mai cu seamă drept un mare chefliu.

În privinţa aceasta, Crevel era încredinţat că-l depăşeşte cu mult pe bătrânul Birotteau.

— Bravo! strigă domnul Crevel înfuriindu-se de îndată ce o văzu pe verişoara Bette, am auzit că o măriţi pe domnişoara Hulot cu un conte tinerel, pe care l-ai crescut în puf anume pentru dânsa!

— S-ar părea că asta te supără? răspunse Lisbeth ţintindu-l cu o privire pătrunzătoare. Ce interes ai s-o împiedici pe nepoata mea să se mărite? Căci am auzit că dumneata ai stricat căsătoria ei cu fiul domnului Lebas…

— Eşti o fată cumsecade şi foarte discretă, zise Crevel. Crezi oare că am să-i iert vreodată *domnului* Hulot crima pe care a săvârşit-o răpindu-mi-o pe Josépha… şi mai ales că a făcut dintr-o fiinţă cinstită, pe care, până la urmă, aş fi luat-o de nevastă la bătrâneţe, o nemernică, o saltimbancă, o cocotă de la Operă?… Nu, nu! niciodată!

— Totuşi, domnul Hulot e un om de treabă, spuse verişoara Bette.

— Binevoitor!… foarte binevoitor, prea binevoitor! răspunse Crevel, şi nu-i doresc răul; dar vreau să-mi iau revanşa, şi o să mi-o iau. Asta-i ideea mea fixă!

— Oare, din pricina acestei pofte nu mai vii pe la doamna Hulot?

— Se prea poate.

— Aşadar, îi făceai curte verişoarei mele? întrebă Lisbeth zâmbind. Am bănuit eu!

— M-a tratat ca pe-un câine, mai rău, ca pe-o slugă; sau, mai bine zis, ca, pe un deţinut politic. Dar voi izbuti, spuse el strângând pumnul şi lovindu-şi cu el fruntea.

— Bietul om, ar fi îngrozitor să descopere că nevastă-sa îl înşală, după ce amanta l-a dat afară!…

— Cum? strigă Crevel, Josépha l-a părăsit, l-a dat afară, l-a alungat?… Bravo, Josépha! M-ai răzbunat! Am să-ţi trimit două perle de pus la urechi, puicuţa mea de altădată!… N-am ştiut nimic, căci, a doua zi după ce frumoasa Adeline m-a rugat să nu-i mai trec niciodată pragul, m-am dus să-l văd pe Lebas la Corbeil, de unde abia m-am întors. Héloïse a făcut pe dracul în patru ca să mă trimită la ţară, şi am descoperit pricina uneltirilor ei: voia să scape de mine ca să-şi sărbătorească inaugurarea noului ei apartament din strada Chauchat cu o clică de artişti, cabotini şi literaţi… M-a tras pe sfoară! Dar o iert, căci mă distrează. E leita Déjazet[{80}]. E nostimă drăcoaica! Uite ce scrisoare am găsit aseară de la ea:

Dragă moşulică, mi-am instalat cortul în strada Chauchat. Am avut grijă să chem nişte prieteni ca să benchetuim de casă nouă. Totul merge strună. Poţi veni când *vrei, domnul meu. Agar îl aşteaptă pe Abraham*[{81}].

Héloïse are să-mi povestească noutăţi, căci ştie toate cancanurile vieţii de boem în care se învârteşte.

— Dar pe văru-meu nu l-a tulburat deloc întâmplarea asta, răspunse verişoara.

— Nu se poate! strigă Crevel oprindu-se din mersul său ce semăna cu legănarea unui pendul.

— Domnul Hulot nu mai este chiar atât de tinerel, zise Lisbeth cu răutate.

— Îl cunosc, răspunse Crevel; doar ne asemănăm într-o anumită privinţă: Hulot nu poate trăi fără o pasiune. E în stare să se întoarcă la nevastă-sa, îşi spuse el. Ar fi o noutate pentru dânsul, dar atunci adio răzbunarea mea! Zâmbeşti, domnişoară Fischer… Ah! mi se pare că-mi ascunzi ceva!…

— Râd de ce-ţi trece prin cap, urmă Lisbeth. E drept că vara mea e încă destul de frumoasă ca să mai inspire pasiuni; şi eu aş iubi-o dacă aş fi bărbat.

— Năravul din fire n-are lecuire! exclamă Crevel; îţi baţi joc de mine! Baronul şi-o fi găsit vreo consolare.

Lisbeth dădu din cap în semn de încuviinţare.

— Ah, ce noroc are că o poate înlocui cât ai bate din palme pe Josépha! spuse Crevel. Dar nu mă miră, căci, într-o seară la un chef, mi-a mărturisit că în tinereţe, din precauţie, avea întotdeauna trei amante: una era cea de care voia să se lepede; a doua, favorita, iar a treia, cea pe care o curta, adică viitoarea. Desigur şi-a ţinut în parcul de vânătoare, în heleşteu, vreo fetişcană de rezervă. E gen Ludovic al XV-lea, puşlamaua! Oh! Ce-i pasă, e bărbat frumos! Totuşi parcă a început şi el să îmbătrânească, vremea l-a *însemnat.* Cine ştie, poate c-a ochit vreo lucrătoare tinerică.

— Ba nu! răspunse Lisbeth.

— Vai! zise Crevel, ce n-aş da să-i pot pune beţe în roate! N-a fost chip să i-o iau pe Josépha, femeile de teapa asta nu se întorc niciodată la prima lor dragoste. De altfel, vorba aceea, aceeaşi dragoste a doua oară nu mai face o para chioară! Îţi spun drept, verişoară Bette, mult aş da, vreau să spun c-aş da cincizeci de mii de franci, ca să-i pot sufla amanta frumosului nostru cavaler şi să-i arăt eu lui că un moşulică cu burtă de şef de batalion şi chelie de viitor primar al Parisului nu se lasă cu una cu două când i-ai şterpelit metresa şi se pricepe să ţi-o plătească cu vârf şi îndesat.

— Situaţia în care mă aflu, rosti Bette, mă sileşte să ascult totul şi să nu ştiu nimic. Poţi să-mi vorbeşti fără frică. Nu suflu niciodată niciun cuvânt când cineva binevoieşte să mi se destăinuiască. Cum îţi închipui că aş trece peste regula pe care mi-am impus-o? Nimeni n-ar mai avea încredere în mine.

— Ştiu, răspunse Crevel, eşti cea mai preţioasă dintre fetele bătrâne… Dar ce Dumnezeu, mai sunt şi excepţii. Văd că cei din familie nu s-au gândit niciodată să-ţi facă o rentă.

— Am şi eu mândria mea. Nu vreau să fiu datoare nimănui, făcu Bette.

— Ei, dacă ai vrea să mă ajuţi ca să mă răzbun, continuă fostul negustor, aş plasa zece mii de franci într-o rentă viageră pe numele dumitale. Povesteşte-mi, drăguţă verişoară, cine i-a luat locul Joséphei, şi vei avea cu ce să-ţi plăteşti chiria şi cafeluţa de dimineaţă, cafeluţa aceea care îţi place dumitale atât de mult; vei putea să-ţi îngădui luxul să bei chiar moca veritabilă… hai, ce părere ai? Şi, zău, bună mai e moca veritabilă!

— Ţin mai mult la o discreţie desăvârşită decât la cei zece mii de franci în rentă viageră, care mi-ar aduce un venit de cinci sute de franci, răspunse Lisbeth, căci, dragă domnule Crevel, vezi dumneata, baronul se poartă minunat cu mine, vrea să-mi plătească chiria…

— Da, şi multă vreme crezi c-o să dureze? strigă Crevel. De unde dracu o să mai ia bani?

— Nu ştiu. Văd că cheltuieşte peste treizeci de mii de franci cu apartamentul pe care-l pregăteşte acelei doamne drăguţe…

— O doamnă! Nu cumva e o femeie din societate? Ticălosul, ce noroc a dat peste el! numai lui i se poate întâmpla aşa ceva!

— E o femeie măritată, foarte cumsecade, adăugă verişoara.

— Adevărat? întrebă Crevel holbând nişte ochi aprinşi nu numai de dorinţă, dar şi de vraja cuvintelor: o *femeie foarte cumsecade.*

— Da, răspunse Bette, e talentată, muziciană, are douăzeci şi trei de ani, un chip drăgălaş de înger, o piele ca laptele, dinţi de căţeluş, ochii ca luceferii, o frunte superbă… şi nişte picioruşe, cum n-am mai pomenit de când sunt, nu-s mai groase ca balenele corsetului ei.

— Dar urechile? se informă Crevel aţâţat de amănuntele acestor farmece amoroase.

— Parcă-s sculptate, nu alta, răspunse ea.

— Şi mânuţe mici?…

— Într-un cuvânt, pot să-ţi spun că e un giuvaer de femeie, atât de cinstită, de modestă, de delicată!… Are o inimă de aur, e un înger, şi foarte distinsă, căci tatăl ei a fost mareşal al Franţei…

— Un mareşal al Franţei! strigă Crevel sărind ca ars. Ei, drăcia dracului! Ia te uită, comedie… A! potlogarul! Iartă-mă verişoară, turbez… aş fi în stare să dau o sută de mii de franci…

— Te cred! Când îţi spun că-i o femeie cinstită, virtuoasă. Aşa că baronul a potrivit bine lucrurile.

— Dar ţi-am spus doar că e lefter!

— Şi pe soţul ei îl ajută să avanseze…

— Cum? întrebă Crevel râzând cu amărăciune.

— Soţul a fost numit subşef şi va fi, fără îndoială, foarte binevoitor, căci aşteaptă să fie decorat şi cu crucea Legiunii de Onoare.

— Guvernul n-ar trebui să împartă în dreapta şi-n stânga decoraţiile, să-i respecte pe cei care le poartă, făcu Crevel jignit în mândria sa de politician. De ce se crede aşa de grozav dulăul acela bătrân de baron? Cred că nici eu nu preţuiesc mai puţin, adăugă el uitându-se într-o oglindă şi luându-şi poza obişnuită. Héloïse mi-a spus adesea, în clipele când femeia nu minte, că-s straşnic.

— A! zise verişoara, femeilor le plac oamenii graşi, căci mai toţi sunt buni. De-ar fi să aleg între dumneata şi baron, eu pe dumneata te-aş alege. Domnul Hulot e spiritual, chipeş, are ţinută, dar dumneata eşti voinic, şi apoi, drept să-ţi spun… pari mai straşnic decât el!

— Curios lucru cum toate femeile, chiar cele mai cuminţi, se dau în vânt după bărbaţii cu asemenea înfăţişare! strigă Crevel apropiindu-se de Bette şi cuprinzând-o de mijloc, de încântat ce era.

— Greutatea nu-i asta, continuă Bette. Îţi dai seama că o femeie care se bucură de atâtea avantaje nu-şi va înşela protectorul pentru un fleac, şi *afacerea* ar trebui să coste

mai mult de o sută de mii de franci, căci femeiuşcă îşi şi vede bărbatul şef de birou peste doi ani. Mizeria l-a împins pe îngeraşul ăsta în prăpastie.

Crevel se plimba furios de la un capăt la celălalt al salonului.

— O fi ţinând mult la femeia asta? întrebă el după o clipă, căci între timp dorinţa-i biciuită de Lisbeth se prefăcuse într-un fel de turbare.

— Judecă şi dumneata! răspunse Lisbeth. Nu cred că s-a ales măcar cu atâta până acum! zise ea lovindu-şi unghia degetului mare de unul dintre dinţii ei albi, enormi; şi i-a şi făcut cadouri de zece mii de franci.

— Ce-aş mai râde, exclamă Crevel, să i-o iau înainte!

— Vai, Doamne, nu fac bine că-ţi destăinuiesc astfel de bârfeli, spuse Lisbeth, ca şi cum ar fi fost cuprinsă de remuşcări.

— Nu, uite ce-i. Vreau să-i fac de ruşine pe ai tăi. Mâine pun pe numele dumitale o sumă, în rente viagere de cinci la sută, care să-ţi aducă un venit de şase sute de franci, dar trebuie să-mi mărturiseşti numele şi locuinţa Dulcineei. Îţi spun drept: eu până acum n-am avut ca amantă o femeie cumsecade, şi cea mai mare ambiţie a mea e să am una. Femeile din raiul lui Mahomed mi se par un fleac pe lângă ce-mi închipui eu despre cucoanele din lumea bună. În sfârşit, e idealul meu, slăbiciunea mea, şi asta până într-atât, încât pentru mine, de pildă, baroana Hulot n-are să aibă niciodată cincizeci de ani, spuse el repetând fără să ştie cuvintele unuia dintre cei mai spirituali oameni din secolul trecut. Uite, dragă Lisbeth, sunt în stare să sacrific o sută, două sute… Sst! sosesc copiii, îi văd în curte. N-am aflat nimic de la dumneata, îţi dau cuvântul meu de onoare, căci nu vreau să pierzi încrederea baronului, dimpotrivă… Grozav trebuie s-o mai iubească pe muieruşca asta cumătrul meu!

— Ca un nebun! zise verişoara. N-a putut face rost de patruzeci de mii de franci ca să-şi mărite, fata, dar pentru

noua lui pasiune a găsit numaidecât.

— Şi crezi că-l iubeşte? întrebă Crevel.

— La vârsta lui!… răspunse fata bătrână.

— Ce prost sunt! exclamă Crevel. Parcă eu nu-i trec cu vederea Héloïsei pe artistul ei, întocmai cum Henric al IV-lea îi îngăduia Gabrielei pe-un Bellegarde{82}. Ah, bătrâneţe, bătrâneţe!

— Bună ziua, Célestine, ce faci, păpuşico, dar puştiul unde-i? A! iată-l! Pe cuvântul meu că începe să-mi semene! Bună ziua, dragă Hulot, cum îţi mai merge?… Curând o să avem încă o nuntă în familie.

Célestine şi soţul ei făcură un semn arătând spre Lisbeth, iar fata îşi întrebă cu îndrăzneală tatăl:

— Ce nuntă, mă rog?

Crevel luă o mutră şireată, dând a înţelege că o să dreagă numaidecât indiscreţia.

— Nunta Hortensei, răspunse el, dar nu-i încă hotărâtă. Mă întorc acum de la Lebas, unde tocmai se vorbea de domnişoara Popinot pentru tânărul consilier de Curte, care de-abia aşteaptă să ajungă prim-preşedinte în provincie… Haidem la masă.

La ora şapte, Lisbeth se întorcea acasă cu omnibuzul, arzând de nerăbdare să-l vadă pe Wenceslas, care o minţea de douăzeci de zile; totuşi se grăbea spre el cu săculeţul doldora de fructe. I-l umpluse chiar Crevel, a cărui dragoste pentru verişoara *sa* Bette crescuse dintr-odată nespus de mult. Urcă la mansardă ca o vijelie şi-l găsi pe artist dând zor să isprăvească ornamentele unei cutii, pe care voia s-o dăruiască scumpei sale Hortense. Marginile capacului reprezentau o ghirlandă de hortensii printre care se zbenguiau nişte amoraşi. Ca să aibă bani pentru cutie, care trebuia să fie de malachită, bietul îndrăgostit lucrase pentru Florent şi Chanor două sfeşnice, două capodopere, vânzându-le şi dreptul de autor.

— Lucrezi prea mult de câteva zile, dragul meu, rosti Lisbeth, ştergându-i fruntea îmbrobonată de sudoare şi sărutându-i-o. O asemenea activitate, în luna lui august, mi se pare primejdioasă. Îţi poţi zdruncina sănătatea… Uite, ţi-am adus piersici şi prune de la domnul Crevel… Nu te mai necăji atâta, am împrumutat două mii de franci, şi, dacă vinzi pendula, o să-i putem da înapoi, afară numai dacă nu se întâmplă vreo nenorocire… Totuşi am o bănuială în privinţa creditorului meu, căci mi-a trimis notificarea asta.

Şi puse hârtia care conţinea notificarea de constrângere corporală sub schiţa mareşalului Montcornet.

— Pentru cine faci lucrurile astea frumoase? întrebă ea luând în mână ghirlandele de hortensii modelate în ceară roşie, pe care Wenceslas le pusese la o parte ca să mănânce fructele.

— Pentru un bijutier.

— Care bijutier?

— Nu ştiu. Stidmann m-a rugat să-i împodobesc cutia asta, căci e grăbit.

— A! Hortensii… zise ea cu glas sugrumat. Cum se face că pentru mine n-ai mânuit ceara niciodată? E chiar atât de greu să născoceşti un inel, o cutiuţă sau orice ar fi, o amintire? zise ea aruncând o privire teribilă artistului, care din fericire îşi ţinea ochii plecaţi. Şi spui că mă iubeşti!

— Nu mă crezi… domnişoară?

— Ah! cu câtă căldură îmi spui *domnişoară!…* Ştii că de când te-am văzut aici aproape pe moarte, ai fost singurul meu gând… Când te-am salvat, ai primit să fii al meu; nu ţi-am amintit niciodată de învoiala noastră, eu însă mi-am luat un angajament faţă de mine. Mi-am spus: „fiindcă băiatul se dă pe mâna mea, vreau să-l fac fericit şi bogat!” Şi iată, am izbutit să-ţi fac o situaţie.

— Cum? întrebă bietul artist, în culmea fericirii, prea naiv pentru a bănui că i se întinde o cursă.

— Iată cum, continuă lorena.

Lisbeth nu-şi putu înfrâna plăcerea sălbatică de a-l privi pe Wenceslas, lăsându-se înşelată de iubirea filială pe care o citea în ochii lui, dar în care ardea şi dragostea pentru Hortense. Era prima oară că zărea flacăra pasiunii în ochii unui bărbat, şi crezu că ea o aprinsese.

— Domnul Crevel ne comanditează cu o sută de mii de franci pentru înfiinţarea unei case de comerţ, cu condiţia să te însori cu mine, zice el; are nişte idei ciudate, moşneguţul acela rotofei… Ce părere ai? îl întrebă ea.

Artistul, îngălbenindu-se la faţă ca un mort, îi aruncă binefăcătoarei sale o privire ştearsă, care-i dezvăluia gândurile. Rămăsese cu gura căscată, năucit.

— Niciodată nu mi s-a spus atât de limpede, reluă ea cu un râs amar, că sunt groaznic de urâtă!

— Domnişoară, răspunse Steinbock, binefăcătoarea mea nu-mi va părea niciodată urâtă; am pentru dumneata o adâncă afecţiune, dar n-am nici treizeci de ani şi…

— Şi eu am patruzeci şi trei! exclamă Bette. Verişoara mea Hulot, care are patruzeci şi opt, inspiră încă pasiuni arzătoare, dar ea-i frumoasă!

— Cincisprezece ani deosebire de vârstă între noi, domnişoară! Ce fel de căsnicie ar putea fi?… În interesul nostru trebuie să chibzuim. Recunoştinţa mea nu va fi mai mică decât binefacerile dumitale. De altfel, banii îţi vor fi înapoiaţi în scurt timp.

— Banii! strigă ea. Te porţi cu mine ca şi cum aş fi un cămătar fără suflet.

— Iartă-mă, continuă Wenceslas, dar de atâtea ori mi-ai amintit de ei… În sfârşit, dumneata m-ai creat, nu mă distruge acum!

— Vrei să mă părăseşti, văd bine, spuse ea clătinând din cap. De unde ai atâta putere să fii nerecunoscător dumneata care eşti ca o cârpă? Nu ai încredere în mine, eu care-ţi sunt îngerul păzitor?… Eu care mi-am pierdut atâtea nopţi lucrând ca să te întreţin! Eu care ţi-am dat toate economiile agonisite într-o viaţă întreagă! Eu care, timp de

patru ani de zile, mi-am împărţit cu dumneata pâinea, pâinea unei sărmane lucrătoare, şi ţi-am dăruit tot până şi curajul meu!

— Destul! Destul! domnişoară, strigă el îngenunchind în faţa ei şi întinzând mâinile. Taci, te rog! Peste trei zile am să-ţi vorbesc, am să-ţi destăinuiesc totul; lasă-mă, zise el sărutându-i mâinile, lasă-mă să fiu fericit, iubesc şi sunt iubit.

— Bine, fii fericit, copilul meu, spuse ea ridicându-l.

Apoi îl sărută pe frunte şi pe păr cu pasiunea unui condamnat la moarte, care se bucură de ultima lui dimineaţă.

— Ah! eşti cea mai bună şi cea mai nobilă fiinţă din lume: semeni cu aceea pe care o iubesc, rosti bietul artist.

— Te mai iubesc încă destul ca să fiu îngrijorată de viitorul dumitale, reluă ea cu un aer posomorât. Iuda s-a spânzurat!… Toţi cei nerecunoscători o sfârşesc rău! Dacă mă părăseşti, n-ai să mai faci nimic de seamă! Dar fără să ne căsătorim, căci ştiu că sunt o fată bătrână şi nu vreau să-ţi înăbuşi floarea tinereţii, a poeziei, cum spui, în braţele mele uscate ca nişte vreascuri, fără să ne căsătorim, n-am putea rămâne împreună? Ascultă, mă pricep la negustorie şi aş putea să-ţi strâng o avere în zece ani de muncă, căci eu, eu sunt Economia; pe când cu o femeie tânără, care n-ar şti decât să cheltuiască, ai risipi totul, ai lucra numai ca s-o faci fericită. Fericirea nu creează nimic, nu lasă în urmă decât amintiri. Când mă gândesc la dumneata, stau ceasuri întregi dusă pe gânduri… Rămâi cu mine, Wenceslas… Uite, sunt înţelegătoare: vei avea amante, femei drăguţe, ca micuţa Marneffe, care vrea să te vadă şi care ar putea să-ţi dea fericirea pe care n-o poţi găsi lângă mine. Şi pe urmă, după ce-ţi vei fi făcut un venit de treizeci de mii de franci, ai să te însori!

— Eşti un înger, domnişoară, şi n-am să uit niciodată clipa aceasta, zise Wenceslas ştergându-şi lacrimile.

— Aşa te vreau, copile, spuse ea privindu-l cu patimă.

Atât de puternică este vanitatea noastră, oamenilor, încât Lisbeth credea că ieşise învingătoare. Făcuse o jertfă nespus de mare oferindu-i-o pe doamna Marneffe! Niciodată în viaţa ei nu simţise o emoţie atât de puternică, şi pentru întâia oară inima i se umplu de bucurie. Ar fi fost în stare să-şi vândă diavolului sufletul, ca să mai poată trăi încă o dată o astfel de clipă.

— Sunt logodit, răspunse el, şi iubesc o femeie care-i mai presus de toate celelalte. Dar dumneata ai să rămâi întotdeauna pentru mine în locul mamei pe care am pierdut-o.

Acest cuvânt căzu ca o avalanşă de zăpadă peste vulcanul acela arzător. Lisbeth se aşeză contemplând cu un aer neguros tinereţea, frumuseţea aceea plină de distincţie, fruntea de artist, părul frumos, tot ce trezea instinctele înăbuşite ale femeii din ea, şi câteva lacrimi, şterse îndată, îi înrourară o clipă genele. Semăna cu statuile acelea firave, pe care făuritorii de chipuri din evul mediu le-au aşezat pe morminte.

— Nu te blestem, rosti ea ridicându-se deodată, căci nu eşti decât un copil. Dumnezeu să te aibă în pază!

Apoi coborî şi se închise în odaia ei.

— Mă iubeşte, sărmana, gândi Wenceslas. Cu câtă patimă vorbea! E nebună.

Ultima sforţare a acestei fiinţe seci şi prozaice de a-şi păstra icoana frumuseţii şi a poeziei fusese atât de năprasnică, încât nu putea fi asemuită decât cu încordarea sălbatică a naufragiatului, care face ultima încercare ca să atingă ţărmul.

Peste două zile, pe la patru şi jumătate de dimineaţă, pe când era cufundat în somnul cel mai adânc, contele Steinbock auzi pe cineva bătând la uşa mansardei; se duse să deschidă şi văzu intrând doi oameni prost îmbrăcaţi, întovărăşiţi de un al treilea, care, după haine, se vedea că-i un biet portărel.

— Dumneavoastră sunteţi domnul Wenceslas, conte Steinbock? întrebă acesta din urmă.

— Da, domnule.

— Mă numesc Grasset, domnule, şi sunt succesorul domnului Louchard, portărel…

— Şi ce doriţi?

— Sunteţi arestat, domnule, şi trebuie să ne urmaţi la închisoarea Clichy… îmbarcaţi-vă, vă rog… Vă cruţăm pe cât putem, după cum vedeţi: n-am adus un gardian municipal, iar jos aşteaptă o trăsură.

— Vă ridicăm în mod politicos… zise unul dintre însoţitorii portărelului; de aceea sperăm că veţi fi darnic cu noi.

Steinbock se îmbrăcă şi coborî scara, ţinut de fiecare braţ de câte unul dintre însoţitori; după ce oamenii legii îl urcară în trăsură, birjarul porni fără ordin, ca unul care ştia unde merge; într-o jumătate de oră, bietul străin se văzu întemniţat după toată rânduiala, fără a fi încercat să protesteze, atât de uluit fusese.

La ora zece, fiind chemat la grefa închisorii, o găsi acolo pe Lisbeth, care, plângând cu lacrimi amare, îi dădu bani ca să poată trăi bine şi să-şi facă rost de o cameră mai mare, unde să poată lucra.

— Nu cumva să comunici cuiva de arestarea ta, copile, îi spuse ea; să nu scrii nimănui niciun cuvânt, căci asta înseamnă să-ţi distrugi viitorul; trebuie să ţinem ascunsă înjosirea asta; o să te scap curând, numai să adun bani… fii liniştit. Scrie-mi ce trebuie să-ţi aduc pentru lucru. Să ştiu bine că mor şi tot te scot de-aici.

— Am să-ţi datorez pentru a doua oară viaţa! strigă el cu însufleţire, căci aş pierde mai mult decât viaţa dacă aş trece drept un nemernic.

Lisbeth plecă cu inima plină de bucurie; ţinându-l închis pe artist, nădăjduia să poată strica planul căsătoriei sale cu Hortense, povestindu-le că e însurat, că a fost graţiat prin intervenţia soţiei sale şi că a plecat în Rusia. De aceea, ca

să-şi poată duce la îndeplinire acest proiect, pe la ora trei se înfiinţă la baroană, cu toate că nu era ziua în care venea de obicei la masă; voia, însă, să se bucure de chinul pe care avea să-l îndure nepoata, când va vedea că Wenceslas nu apare la ora obişnuită.

— Vii să prânzeşti, Bette? întrebă baroana ascunzându-şi nemulţumirea.

— Da.

— Bine, răspunse Hortense, voi porunci să pregătească masa la timp, căci ştiu că nu-ţi place să aştepţi.

Hortense făcu mamei sale un semn, ca s-o liniştească; avea de gând să dea poruncă feciorului să nu-l primească pe domnul Steinbock când va veni. Dar feciorul era plecat, astfel că Hortense se văzu nevoită să-i spună jupânesei, care dădu fuga până sus în odaia ei ca să-şi ia lucrul de mână şi să stea în vestibul.

— Şi iubitul meu? întrebă verişoara Bette, când Hortense se întoarse, nu te mai interesezi de el?

— Adevărat, zise Hortense, ce se mai aude despre el? căci a ajuns celebru. Cred că eşti mulţumită, adăugă ea la urechea verişoarei, pretutindeni se vorbeşte numai de domnul Wenceslas Steinbock.

— Chiar prea mult, răspunse ea cu voce tare. Dumnealui vrea să plece. Dacă ar fi vorba numai să-l încânt ca să-l fac să prefere plăcerile Parisului, îmi cunosc puterea; dar se spune că împăratul Nicolae, ca să aibă în preajma sa un astfel de artist, îl va graţia…

— Ei, vorbe! făcu baroana.

— De unde ştii? întrebă Hortense simţind ca o gheară strângându-i inima.

— O persoană, care are drepturi asupra lui, nevastă-sa, i-a scris, continuă groaznica Bette. Şi el, bineînţeles, vrea să plece; ah! ar fi un prost să părăsească Franţa pentru a se duce în Rusia…

Hortense îşi privi mama, lăsându-şi moale capul într-o parte; baroana abia avu timp s-o prindă în braţe, leşinată,

albă ca dantela eşarfei sale.

— Lisbeth! mi-ai ucis fata!… strigă baroana. Eşti sortită să ne aduci numai nenorociri.

— Ei asta-i! ce vină am eu, Adeline? întrebă lorena ridicându-se cu un aer ameninţător, pe care, în tulburarea ei, baroana nu-l observă.

— Sunt nedreaptă, zise Adeline, sprijinind-o pe Hortense. Sună!

În clipa aceea, uşa se deschise. Amândouă femeile întoarseră în acelaşi timp capul şi-l zăriră pe Wenceslas Steinbock, căreia îi deschisese bucătăreasa, fata din casă fiind plecată.

— Hortense! strigă artistul ajungând dintr-un salt lângă cele trei femei.

Şi, sub ochii mamei, îşi sărută pe frunte aleasa, dar cu atâta respect încât baroana nu se putu supăra. Lucru ce se dovedi a fi un leac împotriva leşinului mai bun decât toate sărurile englezeşti.

Hortense deschise ochii, îl văzu pe Wenceslas, şi paloarea îi dispăru de pe faţă. O clipă mai târziu se simţea foarte bine.

— Deci, asta îmi ascundeai? îi spuse zâmbind verişoara Bette lui Wenceslas, prefăcându-se că ghiceşte adevărul după înfăţişarea încurcată a verişoarelor. Cum mi-ai furat iubitul? o întrebă pe Hortense luând-o cu ea în grădină.

Hortense îi povesti cu naivitate romanul ei de dragoste. Tatăl şi mama ei încredinţaţi că Bette nu are să se mărite niciodată, încuviinţaseră vizitele contelui Steinbock. Dar Hortense, deşi naivă, ca o fiică a Evei ce era, puse pe seama întâmplării cumpărarea grupului şi sosirea autorului care, spunea ea, voise să afle numele primului său cumpărător. Steinbock veni şi el numaidecât în grădină ca să-i mulţumească din tot sufletul fetei bătrâne că fusese atât de repede eliberat. Lisbeth răspunse cu viclenie că, deoarece creditorul îi făcuse numai vagi făgăduieli, credea că de-abia a doua zi va putea să-l scoată din închisoare; se vede însă

că, ruşinat de o persecuţie atât de mârşavă, creditorul i-o luase înainte. De altfel, Bette părea fericită şi-l felicită pe Wenceslas de norocul lui.

— Copil rău ce eşti! îl dojeni ea în faţa Hortensei şi a mamei, dacă mi-ai fi mărturisit alaltăieri seară că te-ai îndrăgostit de verişoara mea Hortense şi că ea te iubeşte, mi-ai fi cruţat atâtea lacrimi. Credeam că vrei să-ţi părăseşti vechea prietenă şi povăţuitoare, şi când colo, dimpotrivă, ne vom înrudi, vei fi vărul meu; de aci înainte între noi vor exista legături mai slabe, e drept, dar suficiente pentru sentimentele ce ţi le păstrez.

Şi-l sărută pe Wenceslas pe frunte. Hortense izbucni în lacrimi, aruncându-se în braţele verişoarei sale.

— N-am să uit niciodată, îi spuse ea, că-ţi datorez fericirea.

— Verişoară Bette, zise baroana sărutând-o pe Lisbeth, ameţită de fericire că lucrurile se potriviseră atât de bine, baronul şi cu mine avem o datorie faţă de tine, pe care trebuie să ne-o îndeplinim; haide să vorbim în grădină despre afaceri; şi o luă cu dânsa.

Lisbeth jucase deci, în aparenţă, rolul îngerului păzitor al familiei; se vedea acum adorată de Crevel, de Hulot, de Adeline şi de Hortense.

— Nu vreau să mai munceşti, făcu baroana. Să zicem că poţi câştiga doi franci pe zi, fără să socotim duminicile, asta înseamnă că face şase sute de franci pe an. Ce sumă ai economisit până acum?

— Patru mii cinci sute de franci.

— Biată verişoara! exclamă baroana ridicându-şi ochii spre cer, atât se simţea de înduioşată, gândindu-se câte greutăţi şi lipsuri îndurase această Bette timp de treizeci de ani ca să poată strânge suma. Lisbeth înţelese greşit aceste cuvinte; văzu în ele dispreţul batjocoritor al parvenitei, şi ura ei spori cu o doză formidabilă de venin, chiar în clipa în care, din sufletul verişoarei, se ştergea orice urmă de neîncredere faţă de tiranul copilăriei sale.

— Vom adăuga la aceasta suma de zece mii cinci sute de franci, continuă vorba Adeline, şi vom pune totul pe numele tău, lăsându-ţi uzufructul, iar Hortensei îi va rămâne nuda proprietate; vei avea astfel un venit de şase sute de franci…

Lisbeth păru în culmea fericirii. Intrând înăuntru, cu batista la ochi şi tot ştergându-şi lacrimile de bucurie, Hortense îi povesti succesele lui Wenceslas, favoritul întregii familii.

Când baronul se întoarse acasă, îşi găsi toată familia reunită, căci baroana îl numise faţă de toată lumea pe contele Steinbock „fiul meu” şi hotărâse nunta peste cincisprezece zile, dacă şi baronul avea să fie de acord, îndată ce apăru în salon, consilierul de stat se văzu înconjurat de soţia şi fiica lui, care alergară să-l întâmpine, una şuşotindu-i la ureche, cealaltă sărutându-l.

— Cred că ai mers prea departe, doamnă, făcând promisiuni în locul meu, rosti sever baronul. Căsătoria încă nu-i făcută, adăugă el, aruncând o privire spre Steinbock, pe care îl văzu pălind.

— A aflat de arestarea mea, îşi zise nefericitul artist.

— Haideţi cu mine, copii, făcu baronul ieşind cu fata şi cu viitorul său ginere în grădină.

Se aşeză împreună cu ei în chioşc, pe o bancă acoperită de muşchi.

— Domnule conte, o iubeşti pe fata mea cum am iubit-o eu pe mama ei? îl întrebă baronul pe Wenceslas.

— Mai mult, domnule, răspunse artistul.

— Mama ei era fată de ţăran şi n-avea un ban zestre.

— Daţi-mi-o pe domnişoara Hortense, aşa cum e acum, chiar fără trusou…

— Cred şi eu! exclamă baronul zâmbind, Hortense e fiica baronului Hulot d’Ervy, consilier de stat, director în Ministerul de Război, mare ofiţer al Legiunii de Onoare, fratele contelui Hulot, a cărui faimă va rămâne în veci şi

care va ajunge curând mareşal al Franţei. Şi apoi… are şi zestre…

— E adevărat, spuse artistul îndrăgostit, s-ar putea crede că sunt un ambiţios; însă chiar dacă scumpa mea Hortense ar fi fată de lucrător, eu tot aş cere-o în căsătorie…

— Asta voiam să ştiu, reluă baronul. Du-te, Hortense, lasă-mă să vorbesc cu contele, ai văzut că te iubeşte cu adevărat.

— O, tată, am ştiut eu că glumeai, răspunse fericită fata.

— Dragă Steinbock, i se adresă baronul cu o voce nespus de binevoitoare şi într-o formă deosebit de aleasă, când rămase singur cu artistul, i-am trecut fiului meu două sute de mii de franci în foaia de zestre, dar bietul băiat n-a văzut niciun ban şi nici n-o să vadă niciodată nimic. Zestrea fetei mele va fi de două sute de mii de franci, pentru care îmi vei da dovadă de primire.

— Da, domnule baron.

— Eşti prea grăbit, zise consilierul de stat. Fii bun, te rog, şi ascultă-mă. Nu poţi pretinde unui ginere devotamentul la care te aştepţi de la un fiu. Băiatul meu ştia tot ce pot face pentru el şi ce voi face pentru viitorul lui: va ajunge ministru şi-şi va câştiga cu uşurinţă cei două sute de mii de franci. Cu dumneata, tinere, e altceva! Vei primi şaizeci de mii de franci sub forma unei înscrieri în registrul dotai pe numele soţiei dumitale, sumă care va produce un venit de cinci la sută. Suma aceasta va fi grevată de o mică rentă în favoarea Lisbethei, care de altfel nu mai are mult de trăit, căci e bolnavă de piept. Să nu dezvălui nimănui taina aceasta, ca biata fată să poată muri liniştită. Fiica mea va avea un trusou de douăzeci de mii ide franci, din care şase mii de franci reprezintă numai diamantele pe care i le va dărui mama sa…

— Mă copleşiţi, domnule!… exclamă Steinbock înmărmurit.

— Cât despre restul de o sută douăzeci de mii de franci…

— De ajuns, spuse artistul, n-o vreau decât pe scumpa mea Hortense…

— Stai şi ascultă-mă, tinere înfierbântat! Cât despre cei o sută douăzeci de mii de franci, nu-i am, dar îi vei primi…

— Domnule!…

— Îi vei primi de la guvern, în comenzi pe care ţi le voi procura, îţi dau cuvântul meu de onoare. Precum ştii, vei avea un atelier la depozitul de marmură. Vei expune câteva statui frumoase şi vei fi numit membru al Institutului. Fratele meu şi cu mine suntem bine priviţi la curte, astfel încât nădăjduiesc că voi putea obţine pentru dumneata o comandă de sculpturi la Versailles reprezentând o pătrime din suma ce-ţi datorez. În sfârşit, vei avea comenzi din partea oraşului Paris şi a Senatului. Vei avea atâtea comenzi, dragul meu, încât vei fi nevoit să-ţi iei ajutoare. Şi în felul acesta mă voi achita. Gândeşte-te dacă îţi convine zestrea plătită şi dacă eşti în stare…

— Mă simt în stare să asigur un viitor frumos soţiei mele, chiar singur, fără ajutorul nimănui! răspunse nobilul artist.

— Aşa-mi place! făcu baronul; tinereţea de-a pururi încrezătoare! Pe vremuri mă simţeam şi eu în stare să înfrunt o oaste întreagă pentru o femeie! Bine, zise el luând mâna artistului şi strângându-i-o, ai consimţământul meu. Duminica viitoare facem cununia civilă, iar sâmbăta următoare, de ziua soţiei mele, nunta la biserică!

— Totul s-a sfârşit cu bine, îi spuse baroana fetei, care stătea lipită de geam; tata şi logodnicul tău se îmbrăţişează.

Seara, când se întoarse acasă, Wenceslas dezlegă enigma eliberării sale; găsi la portar un pachet mare, sigilat, ce cuprindea dosarul datoriei cu chitanţa în regulă, redactată potrivit legii, în josul sentinţei de judecată, împreună cu următoarea scrisoare:

Dragă Wenceslas,

Am venit să te văd, azi dimineaţă la ora zece, ca să te prezint unei alteţe regale ce dorea să te cunoască. Am descoperit atunci că „englezii” te-au dus într-o insuliţă de-a lor, a cărei capitală se numeşte Clichy’s Castle[{83}].

M-am dus îndată la Léon de Lora, căruia i-am spus în glumă că nu poţi să te întorci de la ţară din pricina unei sume de patru mii de franci, şi că-ţi primejduieşti viitorul dacă nu te înfăţişezi înaltului tău protector. Din fericire, se afla acolo şi Bridau, omul de geniu[{84}] *care a cunoscut mizeria şi care-ţi ştie povestea. Băiete, ei amândoi mi-au dat suma necesară şi m-am dus s-o plătesc pentru tine mârlanului care a săvârşit o crimă de lèse-geniu băgându-te la răcoare. Fiindcă trebuia să fiu la Tuileries la amiază, n-am mai putut rămâne să te văd cum respiri aerul curat. Deoarece ştiu că eşti un gentilom, am garantat pentru tine faţă de cei doi prieteni ai mei; dar du-te mâine să-i vezi.*

Léon şi Bridau nu-ţi vor accepta banii; îţi vor cere fiecare câte-o lucrare, şi le dau dreptate. Astfel gândeşte acela care ar vrea să se poată numi rivalul tău, dar care nu-i decât prietenul tău,

Stidmann

P. S. L-am înştiinţat pe principe că te întorci din călătorie abia mâine, şi mi-a zis: „Ei bine, atunci pe mâine!”

Contele Wenceslas se culcă în aşternutul purpuriu fără o cută, pregătit de către *Favoare,* zeiţa şchioapă care ajunge la oamenii de geniu şi mai târziu decât Justiţia şi Norocul, fiindcă Jupiter n-a vrut să fie legată la ochi. Lăsându-se amăgită de parada şarlatanilor, atrasă de costumele şi trompetele lor, îşi pierde vremea plătind şi privindu-le panorama, în loc să-i caute pe oamenii merituoşi în colţurile unde stau ascunşi.

Trebuie acum să lămurim felul în care izbutise domnul baron Hulot să îmbine cifrele care reprezentau zestrea Hortensei şi, în acelaşi timp să facă şi cheltuieli atât de

nebuneşti pentru apartamentul delicios, unde urma să se instaleze doamna Marneffe. Concepţia sa financiară purta pecetea talentului, ce-i duce pe toţi oamenii cheltuitori şi pătimaşi în mocirla în care îşi pot pierde şi viaţa. Nimic nu dovedeşte mai bine forţa ciudată ce inspiră viciul, şi căreia i se datorează toate acrobaţiile ce le săvârşesc din când în când ambiţioşii, voluptoşii, în sfârşit toţi ucenicii diavolului.

Cu o dimineaţă înainte, un moşneag, anume Johann Fischer, neputând plăti cei treizeci de mii de franci încasaţi de nepotul său, se vedea silit să-şi depună bilanţul, dacă baronul nu-i înapoia banii.

Bătrânul acela onorabil, cu părul alb, în vârstă de şaptezeci de ani, avea o încredere atât de oarbă în Hulot, care pentru un bonapartist ca dânsul însemna strălucirea soarelui napoleonian, încât se plimba liniştit cu tânărul funcţionar al băncii în anticamera modestului său apartament de la parter, pentru care plătea o chirie de opt sute de franci şi de unde îşi conducea diferitele întreprinderi de cereale şi furaje.

— Marguerite s-a dus să ia banii de la cineva din apropiere, îi spunea el.

Funcţionarul cu haina cenuşie şi galoane de argint se bizuia într-atât pe cinstea alsacianului, încât voia să-i lase poliţele în valoare de treizeci de mii de franci. Dar bătrânul îl sili să rămână, arătându-i că nu sunase încă ora opt. O cabrioletă se opri în faţa casei, bătrânul se repezi în stradă şi, cu o siguranţă ce nu putea fi dezminţită, întinse mâna baronului, care îi dădu treizeci de bilete de bancă.

— Opreşte-te cu trei case mai încolo, am să-ţi explic pe urmă de ce, zise bătrânul Fischer. Iată, tinere, spuse moşneagul întorcându-se şi înmânând hârtiile reprezentantului băncii, pe care-l petrecu apoi până la uşă.

Când omul băncii se făcu nevăzut, Fischer chemă înapoi cabrioleta în care aştepta augustu-i nepot, mâna dreaptă a lui Napoleon, şi-i spuse, însoţindu-l înăuntru:

— Vrei să afle cei de la Banca Franţei că mi-ai dat treizeci de mii de franci pentru plata poliţelor pe care le-ai girat?... E de ajuns că au semnătura unui om ca dumneata!...

— Haidem în fundul grădiniţei, moş Fischer, spuse înaltul funcţionar. Eşti voinic, continuă el aşezându-se sub o boltă de viţă şi măsurându-l din ochi pe moşneag ca un negustor de carne vie ce-şi cercetează un înlocuitor.

— Destul de voinic să, pui pe numele meu o rentă viageră, răspunse vesel moşneguţul uscăţiv, slab, nervos şi cu ochii ageri.

— Căldura îţi face rău?...

— Dimpotrivă.

— Ce spui de Africa?

— Frumoasă ţară!... Francezii au fost acolo cu micul caporal[{85}].

— Trebuie să te duci în Algeria, dacă vrei să ne salvezi pe toţi...

— Şi afacerile mele?...

— Un funcţionar din Ministerul de Război, care iese la pensie şi n-are din ce trăi, îţi cumpără firma.

— Ce să fac în Algeria?

— Ai să furnizezi armatei alimente, grâne şi furaje. Am delegaţia dumitale gata semnată. Acolo ai să găseşti mărfurile cu şaptezeci la sută mai ieftin decât ţi le plătim noi.

— Şi cine are să mi le livreze?

— Raziile, aşurul şi califatele[{86}]. În Algeria (ţară puţin cunoscută, deşi ne aflăm de opt ani acolo) se găsesc colosal de multe cereale şi furaje. Dar când aprovizionările sunt în mâinile arabilor, le luăm sub tot felul de pretexte; apoi, când le deţinem noi, arabii se zbat să ni le ia înapoi. Se dau lupte înverşunate pentru grâu, şi până în cele din urmă nu se mai poate şti ce cantităţi s-au furat dintr-o parte şi din alta. Pe câmpiile acelea întinse, n-ai vreme să-ţi cântăreşti grâul cu hectolitrul ca la hală, sau fânul ca în strada Infernului. De aceea căpeteniile arabilor, ca şi spahiii noştri,

vând marfa la preţuri foarte scăzute, preferind banii. Însă intendenţa Ministerului de Război are nevoie de cantităţi precise, încheie contracte la preţuri colosale, socotite după greutăţile procurării alimentelor şi după primejdiile la care sunt expuse transporturile. Asta-i Algeria din punctul de vedere al aprovizionării. E o zăpăceală pe care zadarnic încearcă s-o descurce birocratismul unei administraţii în faşă. Noi, administratorii, nu vom putea vedea limpede până-n zece ani; dar particularii au ochi ageri. Deci te trimit acolo ca să te îmbogăţeşti; te instalez aşa cum îşi instala Napoleon câte un mareşal sărac la cârma unei ţări, unde contrabanda putea fi ocrotită pe ascuns. Sunt ruinat, dragă Fischer. Până într-un an am nevoie de o sută de mii de franci…

— Nu cred că-i un păcat să-i luăm de la beduini, răspunse liniştit alsacianul. Aşa se făcea şi pe vremea Imperiului…

— Cumpărătorul firmei dumitale va veni să te vadă azi dimineaţă şi-ţi va da zece mii de franci, adăugă baronul Hulot. Cred că-i de ajuns ca să poţi pleca în Africa?

Bătrânul făcu un semn de încuviinţare.

— Cât priveşte fondurile, o dată sosit acolo, fii fără grijă, zise baronul. Voi încasa eu restul de bani pentru firma de aici, căci am nevoie.

— Totul îţi aparţine, chiar şi sângele meu, spuse moşneagul.

— Nu avea nicio teamă, răspunse baronul crezându-l pe unchiul său mai pătrunzător decât era; cât priveşte afacerile noastre cu aşurul, cinstea dumitale nu va avea nimic de suferit. Acolo totul depinde de aceste autorităţi, şi autorităţile eu le-am numit, mă pot bizui pe ele. E însă o taină pe viaţă şi pe moarte, moş Fischer; te cunosc şi de aceea ţi-am vorbit pe şleau.

— Mă voi duce, zise bătrânul. Cât timp va dura această afacere?

— Doi ani! Vei avea apoi o sută de mii de franci cu care să poţi trăi fericit în Vosgi.

— Fie precum doreşti; cinstea dumitale e şi-a mea, rosti liniştit moşneguţul.

— Aşa-mi place să fie oamenii. Dar nu pleci până nu-ţi vezi mai întâi nepoţica fericită şi măritată; are să fie contesă.

Aşurul, razia raziilor, şi preţul oferit de funcţionar pe firma Fischer nu-i puteau pune la dispoziţie imediat şaizeci de mii de franci, dota Hortensei, inclusiv trusoul care mai costa încă vreo cinci mii de franci şi alţi patruzeci de mii de franci cheltuiţi sau urmând să fie cheltuiţi cu doamna Marneffe. Dar de unde luase oare baronul cei treizeci de mii de franci pe care-i adusese? Iată cum şi-i procurase. Cu câteva zile înainte, Hulot îşi făcuse o asigurare de o sută cincizeci de mii de franci pe trei ani, la două societăţi de asigurare pe viaţă. Înarmat cu poliţa de asigurare a cărei primă fusese plătită, îi vorbise astfel baronului Nucingen, senator al Franţei, pe când se întorcea în trăsura lui de la o şedinţă a Senatului, mergând să cineze împreună.

— Baroane, am nevoie de şaptezeci de mii de franci, pe care ţi-i cer. Îţi vei alege un interpus căruia îi voi ceda pe timp de trei ani cota disponibilă din salariul meu, care se ridică la douăzeci şi cinci de mii de franci pe an, adică şaptezeci şi cinci de mii de franci. Îmi vei spune: „S-ar putea să mori.”

Baronul făcu un semn de încuviinţare.

— Iată o poliţă de asigurare de o sută cincizeci de mii de franci, care-ţi va fi transferată până la concurenţa sumei de optzeci de mii de franci, răspunse baronul scoţând o hârtie din buzunar.

— *Şi tacă eşti testiduit?* întrebă râzând baronul milionar.

Celălalt baron, *antimilionar,* rămase pe gânduri.

— *Fii fara grişa, n-am zis asta decât că să fezi că sunt pun şi eu la cefa, tântu-ţi panii. Se pare că eşti tare şenat, căci panca are semnătura tumitale.*

— Îmi mărit fata, spuse baronul Hulot, şi, ca toţi cei din corpul administrativ, n-am nicio avere, căci ne aflăm într-o

epocă ingrată, când cei cinci sute de burghezi care stau pe băncile Parlamentului nu sunt în stare să-i răsplătească precum s-ar cuveni pe oamenii devotaţi, cum făcea împăratul!

— *Haite, te-ai pucurat te Şosepha!* continuă. senatorul, *şi asta egzblică tot! La trept forpind, tucele d'Heroufille ţi-a făcut un mare serficiu luântu-ţi libitoarea asta te pe punga. AM PLESTEMAT NEGAZUL ŞI-AM ÎNŢELES TUREREA!* adăugă el, închipuindu-şi că citează un vers francez. *Asculta o pofaţă prietenească: Laz-o mai tomol, că altfel te pârleşti...*

Afacerea aceasta suspectă se încheie prin mijlocirea unui mic cămătar numit Vauvinet, unul dintre mijlocitorii care stau la pândă în faţa băncilor mari, ca acel peştişor ce pare a fi valetul rechinului. Puiul acela de hienă era atât de ahtiat de a dobândi protecţia marelui personaj, încât îi făgădui domnului baron Hulot să-i negocieze poliţe în valoare de treizeci de mii de franci, pe optzeci de zile, obligându-se să le reînnoiască de patru ori şi să nu le pună în circulaţie.

Succesorul lui Fischer urma să plătească patruzeci de mii de franci pentru firmă, făgăduind, însă, că va deveni furnizor de furaje într-un departament din vecinătatea Parisului.

Iată labirintul înspăimântător în care îl vârâseră patimile pe unul dintre oamenii cei mai cinstiţi până atunci, unul dintre cei mai pricepuţi funcţionari din administraţia napoleoniană: frauda, pentru a plăti camătă, iar camăta pentru a-şi satisface viciile şi a-şi mărita fata. Toată această ştiinţă a risipei, toate aceste sforţări erau depuse pentru a trece drept un om mare în ochii doamnei Marneffe, pentru a fi Jupiterul acestei Danae burgheze. Nici pentru a-ţi face în mod cinstit avere n-ai cheltui mai multă energie, iscusinţă şi îndrăzneală decât desfăşura baronul ca să-şi vâre capul într-un viespar, îndeplinindu-şi îndatoririle la direcţie, zorind tapiţerii, controlând lucrătorii, verificând cu

multă grijă cele mai mici amănunte ale menajului din strada Vanneau. Deşi se dedicase cu totul doamnei Marneffe, mai găsea vreme şi pentru şedinţele de la Cameră; era pretutindeni, şi nimeni, nici chiar familia, nu-i observa preocupările.

Adeline, uimită de vestea că unchiul fusese salvat şi văzând o zestre trecută în contract, simţea un fel de nelinişte ce-i tulbura fericirea prilejuită de căsătoria Hortensei, căsătorie încheiată în condiţii atât de onorabile; dar, în ajunul căsătoriei fiicei sale, pe care baronul o potrivise să coincidă cu ziua în care doamna Marneffe avea să se instaleze în apartamentul din strada Vanneau, Hector curmă uimirea soţiei sale cu următoarea comunicare:

— Adeline, fata noastră s-a măritat, astfel că-n privinţa aceasta am scăpat de-o grijă. A sosit clipa să ducem o viaţă mai retrasă: nu mai am decât trei ani ca să ies la pensie. Ce rost ar avea să facem cheltuieli de prisos: chiria apartamentului ne costă şase mii de franci, ţinem patru servitori, hrana ne revine la treizeci de mii de franci pe an. Dacă vrei să-mi îndeplinesc obligaţiile, căci mi-am angajat salariul pe trei ani, în schimbul sumei trebuincioase pentru înzestrarea Hortensei şi scadenţa unchiului tău…

— Ah! ce bine ai făcut, dragule, exclamă ea întrerupându-l şi sărutându-i mâinile.

Destăinuirea aceasta spulbera îngrijorările Adelinei.

— Dar am să-ţi cer unele jertfe, continuă el, desprinzându-şi mâinile şi sărutându-şi soţia pe frunte. Am găsit în strada Plumet, la etajul întâi, un apartament tare frumos, decent, împodobit cu ornamentaţii splendide de lemn şi care costă numai o mie cinci sute de franci pe an; acolo ai nevoie doar de o fată în casă. şi eu m-aş mulţumi cu un fecior.

— Da, dragul meu.

— Ducând o viaţă simplă, dar păstrând aparenţele, n-ai cheltui decât şase mii de franci pe an, în afară de

cheltuielile mele personale, care cad însă în grija mea…

Femeia atât de generoasă sări încântată de gâtul soţului ei.

— Ce fericire să-ţi pot arăta din nou cât de mult te iubesc! rosti ea. Eşti atât de priceput!

— Vom primi familia o dată pe săptămână; cât despre mine, după cum ştii, prânzesc rar acasă… Ai putea, fără să te compromiţi, să te duci de două ori pe săptămână la masă la Victorin şi de două ori la Hortense, şi deoarece cred că am să izbutesc să-l împac şi pe Crevel, o să prânzim o dată pe săptămână şi la el, astfel că cele cinci mese, împreună cu a noastră, vor completa prânzurile săptămânii, ţinând seamă şi de unele invitaţii în afara familiei.

— Am să-ţi fac economii, zise Adeline.

— Eşti o femeie minunată, îi spuse el încântat.

— Dragul meu, nepreţuitul meu Hector! am să te binecuvântez până la ultima suflare, exclamă ea, căci ai măritat-o bine pe scumpa noastră Hortense.

Astfel începu decăderea casei frumoasei doamne Hulot şi, de ce să n-o spunem, părăsirea solemn făgăduită doamnei Marneffe.

…Papa Crevel cel rotofei, fiind, firește, invitat la semnarea contractului de căsătorie, se purtă ca şi cum nici n-ar fi avut loc scena cu care începe această povestire, ca şi cum n-ar mai fi avut nimic împotriva baronului Hulot. Célestin Crevel se arătă amabil; tot cam prea fost negustor de parfumuri, dar pornit pe calea măreţiei, de când fusese numit şef de batalion. Se lăudă că va dansa la nuntă.

— Frumoasă doamnă, se adresă el galant baroanei Hulot, oameni ca noi ştiu să uite orice, nu mă izgoni din casa dumitale şi binevoieşte să-mi împodobeşti din când în când locuinţa venind împreună cu copiii. Fii pe pace, n-am să-ţi amintesc niciodată de ceea ce păstrez în adâncul sufletului meu. M-am purtat ca un dobitoc, căci dacă nu te-aş mai putea vedea aş pierde prea mult.

— Domnule, o femeie cinstită nu trebuie să asculte vorbele despre care-mi dai a înţelege, şi dacă te vei ţine de cuvânt, poţi fi sigur că mă voi bucura văzând că încetează o dezbinare totdeauna dureroasă într-o familie…

— Ei, îmbufnatule, spuse baronul Hulot luându-l cu de-a sila pe Crevel în grădină, continui să mă ocoleşti, chiar şi în casa mea. Merită ca doi vechi iubitori ai sexului frumos să se certe pentru o fustă? Ce naiba, aşa fac numai băcanii.

— Domnule, nu sunt un bărbat atât de frumos ca dumneata, şi slabele mele mijloace de seducţie nu-mi dau posibilitatea să-mi înlocuiesc atât de uşor pierderile ca dumneata…

— Ah! suntem ironici! făcu baronul.

— Ironia îngăduită celor învinşi faţă de învingători…

Începând pe un astfel de ton, discuţia se sfârşi cu o împăcare deplină; dar Crevel ţinu să arate limpede că avea dreptul să-şi ia revanşa.

Doamna Marneffe ţinu să fie invitată la nunta domnişoarei Hulot. Ca să-şi poată aduce în casă viitoarea amantă, consilierul de stat se văzu nevoit să-i invite pe toţi funcţionarii departamentului său, până la subşefi inclusiv. Trebuia deci să dea un bal mare. Baroana, ca o bună gospodină, socoti că o serată ar costa mai puţin decât o masă şi i-ar permite să primească mai multă lume, Căsătoria Hortensei făcu aşadar mare vâlvă.

Mareşalul prinţ de Wissembourg şi baronul de Nucingen fură martorii miresei, conţii de Rastignac şi Popinot cei ai lui Steinbock. Pe lângă asta, de când contele devenise celebru, cei mai de seamă dintre emigranţii polonezi se interesaseră de el, şi artistul crezu de cuviinţă să-i invite. Consiliul de stat, administraţia, din care făcea parte baronul, armata, care voia să-l onoreze pe contele Forzheim, trebuiau să fie reprezentate prin oamenii cei mai de vază. Numărul celor care trebuiau neapărat să fie invitaţi ajunse astfel la vreo două sute. Cine nu va înţelege

râvna micuţei doamne Marneffe de a apărea în toată strălucirea în mijlocul unei asemenea serbări!

De o lună, baroana folosea banii, obţinuţi pe diamantele ei, pentru gospodăria fiicei sale, după ce pusese deoparte pietrele cele mai frumoase pentru trusou. Obţinuse din vânzare cincisprezece mii de franci, dintre care cinci mii fuseseră cheltuiţi cu trusoul Hortensei. Dar ce însemnau zece mii de franci pentru mobilarea apartamentului tinerilor căsătoriţi, dacă ţinem seama de cerinţele luxului modern? Tânărul domn Hulot, însă, şi soţia sa, papa Crevel şi contele Forzheim le făcură daruri preţioase, căci unchiul cel bătrân îşi pusese deoparte banii pentru argintărie. Datorită atâtor ajutoare, o pariziană pretenţioasă ar fi fost mulţumită de felul în care se instalară tinerii căsătoriţi în apartamentul ales în strada Saint-Dominique, lângă Esplanada Invalizilor. Toate se potriveau cu dragostea lor atât de curată, de spontană, de sinceră şi de o parte şi de cealaltă.

În sfârşit, sosi şi ziua cea mare, care avea să fie tot atât de mare şi pentru baron ca şi pentru Hortense şi Wenceslas: doamna Marneffe se hotărâse să-şi inaugureze noua locuinţă a doua zi după căsătoria îndrăgostiţilor şi după ce va fi păcătuit şi ea.

Cine n-a luat parte, măcar o dată în viaţă, la un bal dat cu prilejul unei nunţi? Şi, furat de amintiri, va zâmbi, fără îndoială, la evocarea tuturor persoanelor în ţinută de sărbătoare, atât prin vestmintele cât şi prin fizionomia de rigoare. Există oare vreun fapt social care să dovedească mai bine influenţa mediului? Într-adevăr, ţinuta împopoţonată a unora influenţează într-atât pe ceilalţi, încât chiar cei obişnuiţi să fie bine îmbrăcaţi par să facă parte din categoria celor pentru care o nuntă e una dintre sărbătorile cele mai însemnate din viaţa lor. Amintiţi-vă şi de oamenii aceia cumsecade, de bătrânii cărora totul le este atât de indiferent încât au venit îmbrăcaţi în hainele lor

negre de toate zilele; apoi, de cei căsătoriţi mai demult, pe feţele cărora se vede trista experienţă a vieţii, pe care cei tineri abia o încep. Nu uitaţi nici desfătările, ce sunt ca acidul carbonic care face ca şampania să fie spumoasă, nici fetele invidioase, nici femeile preocupate de succesul toaletei lor, nu uitaţi nici rudele sărace cu hainele ponosite contrastând cu lumea *in fiocchi*[{87}], nici mâncăcioşii care nu se gândesc decât la ospăţ, nici jucătorii cu mintea numai la cărţi Toţi sunt de faţă, bogaţii şi săracii, invidioşii şi cei invidiaţi, filosofii şi oamenii cu iluzii, înconjurând-o pe mireasă precum plantele dintr-un coşuleţ însoţesc o floare rară. O petrecere de nuntă e lumea văzută în mic.

În toiul petrecerii, Crevel îl luă de braţ pe baron şi-i şopti la ureche cu aerul cel mai firesc:

— Ei drăcie! nostimă femeie e doamna acea micuţă, îmbrăcată în roz, care te străpunge cu privirea!…

— Cine?

— Nevasta subşefului acela pe care-l sprijini, Dumnezeu ştie cum! doamna Marneffe.

— De unde ai aflat?

— Uite, Hulot, voi încerca să trec peste tot ce mi-ai făcut, dacă te învoieşti să mă duci la dânsa; iar eu am să te primesc la Héloïse. Toată lumea se întreabă cine-i fiinţa asta încântătoare. Eşti atât de sigur că nimeni din birourile tale nu va da în vileag felul în care a fost semnată numirea bărbatului ei?… Ah! ticălos plin de noroc, o astfel de femeie preţuieşte mai mult decât orice slujbă… Tare aş mai trece pe la biroul ei. Hai, să fim prieteni, Cinna[{88}]!…

— Mai buni ca niciodată, îi răspunse baronul negustorului de parfumuri, îţi făgăduiesc că voi fi băiat de treabă. Peste o lună o să te poftesc la masă la îngeraşul meu… căci am ajuns să ne spunem unul altuia „îngeraşule”. Te sfătuiesc, bătrâne prieten, să faci ca mine, să renunţi la demoni…

Verişoara Bette, instalată în strada Vanneau, într-un apartament mic şi drăguţ, la etajul al treilea, părăsi balul pe

la ora zece, ca să se mai uite încă o dată la titlurile care-i aduceau o rentă de o mie două sute de franci pe an în două inscripţii: nuda proprietate a uneia aparţinea contesei Steinbock, iar cealaltă tinerei doamne Hulot. De aceea nu-i greu de înţeles cum putuse domnul Crevel să-i vorbească prietenului său Hulot despre doamna Marneffe şi cum de aflase un secret neştiut de nimeni; căci domnul Marneffe fiind plecat, numai verişoara Bette, baronul şi Valérie cunoşteau această taină.

Baronul săvârşise imprudenţa de a-i dărui doamnei Marneffe o toaletă mult prea luxoasă pentru nevasta unui subşef: celelalte femei fură geloase şi de toaleta Valériei şi de frumuseţea ei. Se şuşotea pe sub evantaie, căci strâmtoarea soţilor Marneffe dăduse diviziei prilej de vorbă; funcţionarul ceruse un ajutor tocmai când baronul se îndrăgostise de nevasta lui. Hector nu se pricepea să-şi ascundă încântarea văzând succesul Valériei, care, modestă, plină de distincţie, invidiată, fu supusă cercetării amănunţite de care se tem atât de mult femeile când păşesc pentru prima oară într-o lume nouă.

După ce-şi urcă soţia, fiica şi ginerele în trăsură, baronul găsi prilejul să se furişeze nevăzut, lăsând rolul de gazdă în grija fiului şi a nurorii sale. Plecă în trăsura doamnei Marneffe, însoţind-o până acasă. Îi păru tăcută şi gânditoare, aproape melancolică.

— Văd că fericirea mea te întristează, Valérie, îi spuse, atrăgând-o spre el, în fundul trăsurii.

— Dragul meu, cum s-ar putea să nu cadă pe gânduri o biată femeie pe cale să facă primul pas greşit, chiar când ticăloşia soţului îi dă dreptul la libertate?… Crezi oare că n-am şi eu un suflet, o credinţă, un Dumnezeu? Astă seară ţi-ai arătat cât se poate de indiscret bucuria şi m-ai expus în chip scandalos. Până şi un licean ar fi fost mai puţin îngâmfat decât dumneata. Aşa că toate doamnele m-au sfârtecat, asaltându-mă cu priviri şi cuvinte tăioase! Ce femeie nu ţine la reputaţia ei? M-ai compromis! Ah! sunt

acum a dumitale, ce să mai vorbim! Şi n-am altceva de făcut pentru a-mi scuza greşeala decât să-ţi rămân credincioasă… Monstrule! exclamă Valérie râzând şi lăsându-se sărutată, ai ştiut bine ce faci. Doamna Coquet, nevasta şefului nostru de birou, a venit şi s-a aşezat lângă mine ca să-mi admire dantelele. „Sunt din Anglia, mi-a spus ea. V-au costat scump, doamnă?” „Habar n-am, i-am răspuns eu. Le am de la mama mea, nu sunt destul de bogată ca să-mi cumpăr astfel de lucruri!”

După cum se vede, doamna Marneffe izbutise să-l vrăjească până într-atât pe bătrânul crai de pe vremea Imperiului, încât acesta era încredinţat că săvârşea primul ei pas greşit şi că-i trezise o patimă destul de puternică pentru a o face să-şi uite toate îndatoririle. Pretindea că fusese părăsită de mârşavul Marneffe la trei zile după căsătorie, şi din nişte motive înspăimântătoare. De atunci rămăsese o fată cât se poate de cuminte şi era foarte fericită, căci căsătoria i se părea un lucru groaznic. De aceea era atât de tristă.

— O, dacă şi dragostea ar îi la fel ca şi căsătoria!… zise ea plângând.

Aceste minciuni cochete, pe care le înşiră aproape toate femeile ce se află în situaţia Valériei, îl făceau pe baron să se simtă în ai nouălea cer. Şi astfel, în timp ce Valérie făcea mofturi, artistul îndrăgostit şi Hortense aşteptau cu nerăbdare, poate, ca baroana să dea fetei ultima binecuvântare şi ultima sărutare.

La ora şapte dimineaţa, baronul, în culmea fericirii, căci descoperise fata cea mai nevinovată şi diavolul cel mai iscusit în Valérie a lui, se întoarse să-i libereze de corvoadă pe tânărul Hulot şi pe soţia sa. Dansatorii şi dansatoarele, aproape nişte străini pentru cei ai casei şi care la toate nunţile pun până la urmă stăpânire pe saloane, dansau cu înverşunare ultimele cotilioane, iar jucătorii de cărţi stăteau ţintuiţi la mese; bătrânul Crevel câştigase şase mii de franci.

În ziarele abia puse în vânzare se putea citi următoarea notiţă la rubrica *Ştiri din Paris:*

Oficierea căsătoriei domnului conte Steinbock şi a domnişoarei Hortense Hulot, fiica baronului d'Ervy, consilier de stat şi director la Ministerul de Război, nepoată a ilustrului conte Forzheim, a avut loc astăzi dimineaţă la biserica Saint-Thomas-d'Aquin. Un numeros public a asistat la această solemnitate. Printre cei de faţă se aflau câteva celebrităţi din lumea artistică, Léon de Lora, Joséph Bridau, Stidmann, Bixiou, cele mai de seamă personalităţi din Ministerul de Război, din Consiliul de Stat şi mai mulţi membri ai celor două Camere[{89}]*; apoi fruntaşii emigranţilor polonezi, conţii Paz, Laginski etc.*

Domnul conte Wenceslas Steinbock este strănepotul vestitului general al lui Carol al XII-lea, regele Suediei. Tânărul conte, care a luat parte la răscoala poloneză, a venit să caute un refugiu în Franţa, unde talentul şi celebritatea sa, binemeritată, i-au dat dreptul de a fi socotit ca unul dintre ai noştri.

Astfel, cu toată strâmtoarea îngrozitoare în care se afla baronul Hulot d'Ervy, nimic nu lipsi din toate cele cerute de opinia publică, nici chiar răsunetul în presă al căsătoriei fiicei sale; iar solemnitatea fu în totul asemănătoare cu aceea a nunţii tânărului Hulot cu domnişoara Crevel. Sărbătorirea aceasta mai stăvili bârfelile cu privire la situaţia financiară a directorului, după cum zestrea dată fiicei sale îi îndreptăţi nevoia de a recurge la credit.

Aici se sfârşeşte, oarecum, introducerea acestei povestiri. Faţă de drama ce-o întregeşte, istorisirea de faţă e ca o premiză a unei propoziţii, ori ca partea expozitivă din orice tragedie clasică.

La Paris, când o femeie se hotărăşte să-şi facă din frumuseţea ei o meserie şi un negoţ, nu înseamnă

numaidecât că se va îmbogăţi. Întâlneşti fiinţe minunate, foarte spirituale, trăind într-o mediocritate cumplită, sfârşind foarte rău o viaţă începută în desfătări. Iată de ce: nu-i de ajuns să te dedici carierei ruşinoase de curtezană, cu gândul de a trage foloase, păstrând în acelaşi timp aspectul de burgheză cinstită. Viciul nu triumfă cu uşurinţă; se aseamănă în această privinţă cu geniul, având şi unul şi celălalt nevoie de un concurs fericit de împrejurări, ca să poată întruni împreună norocul şi talentul. Dacă suprimi fazele ciudate ale Revoluţiei, împăratul n-ar mai exista, căci ar fi rămas o palidă reeditare a lui Fabert{90}. Frumuseţea venală fără amatori, fără faimă, fără medalia dezonoarei pe care ţi-o dau averile risipite, e ca un Corregio într-un hambar{91}, ca Geniul ce se stinge într-o mansardă. La Paris, o curtezană ca Lais{92} trebuie, înainte de toate, să găsească un om bogat care să se-nflăcăreze îndeajuns ca s-o pună în valoare. Trebuie mai ales să fie de o eleganţă strălucitoare, care pentru ea e ca o firmă, să aibă maniere de ajuns de alese ca să zgândărească amorul propriu al bărbaţilor, să posede spiritul unei Sophie Arnould{93} ce-i trezeşte pe bogătaşi din apatie; în sfârşit, trebuie să se facă dorită de destrăbălaţi, prefăcându-se credincioasă unuia singur, a cărui fericire o invidiază atunci toţi.

Aceste condiţii, pe care femeile de soiul acesta le numesc *noroc,* se întâlnesc destul de rar la Paris, cu toate că Parisul e un oraş plin de milionari şi de trândavi, de oameni blazaţi ori plini de fantezie. Providenţa a ţinut astfel să ocrotească îndeosebi familiile funcţionarilor şi mica burghezie, pentru care piedicile acestea sunt cel puţin de două ori mai mari, datorită mediului în care trăiesc. Totuşi, la Paris se găsesc încă destule doamne Marneffe ca s-o putem prezenta pe Valérie ca un personaj tipic în romanul nostru de moravuri. Unele dintre aceste femei o fac în acelaşi timp şi din pasiune şi din nevoie, ca doamna Coleville, de pildă, care a fost atâta vreme prietena celebrului orator de stânga, bancherul Keller; altele sunt împinse de vanitate, ca

doamna de la Baudraye, care a rămas aproape cinstită cu toate că a fugit cu Lousteau{94}; unele sunt furate de cerinţele eleganţei, altele văzând că nu-şi pot ţine gospodăria cu o leafă îngrozitor de mică. Zgârcenia statului, sau mai bine zis a Camerelor, pricinuieşte o mulţime de nenorociri, îmbie la tot felul de corupţii. Astăzi toată lumea compătimeşte soarta claselor muncitoare, despre care se spune că sunt sugrumate de fabricanţi; dar statul e de o sută de ori mai nemilos decât industriaşul cel mai hrăpăreţ, căci împinge economia, în ce priveşte lefurile, până la absurd. Dacă munceşti mult, industria te plăteşte proporţional cu munca; cu ce răsplăteşte statul pe atâţia funcţionari umili şi devotaţi?

A călca pe de lături e pentru o femeie măritată o crimă de neiertat; există însă trepte în situaţia asta. Unele nu sunt deloc desfrânate, şi-şi tăinuiesc greşelile rămânând în aparenţă femei cinstite, ca cele două femei ale căror aventuri le-am amintit mai sus; altele, însă, adaugă la greşelile lor josniciile unei specule ruşinoase. Astfel, doamna Marneffe reprezintă tipul ambiţioaselor curtezane măritate, care acceptă de la început depravarea cu toate urmările ei, hotărâte să se distreze şi să facă avere, fără să le pese prin ce mijloace; au însă mai totdeauna, ca şi doamna Marneffe, un soţ care atrage clienţii şi care este complicele lor. Aceşti Machiaveli cu fustă sunt cele mai primejdioase femei; şi reprezintă cea mai rea dintre toate speciile de pariziene stricate. Adevăratele curtezane, cum sunt Josépha, Schontz, Malaga, Jenny Cadine etc., prin însăşi situaţia lor recunoscută în societate, îţi dau un avertisment la fel de luminos ca şi felinarul roşu al prostituţiei, ori lampa tripourilor. Astfel, omul ştie că riscă să fie ruinat. Dar aerele de mironosiţă, prefăcuta virtute şi fasoanele ipocrite ale unei femei căsătorite, care se arată preocupată numai de treburile prozaice ale gospodăriei şi pare că se împotriveşte nebuniilor, te duc pe nesimţite la ruină, care-ţi pare şi mai neînţeleasă, deoarece îi găseşti

scuze fără să ţi-o poţi explica. Nu fantezia veselă, ci mârşava listă de cheltuieli mistuie averile. Un tată de familie se ruinează fără strălucire, şi în mizeria lui nu are nici măcar mângâierea vanităţii satisfăcute.

Tirada aceasta va străpunge ca o săgeată inima multor familii. Întâlneşti doamne Marneffe la toate etajele edificiului social şi chiar la curte, căci Valérie e o tristă realitate luată din viaţă în cele mai mici amănunte. Din nefericire, portretul acesta nu va lecui pe nimeni de mania de a se îndrăgosti de îngeri cu surâsul dulce, cu aere visătoare, cu chip nevinovat şi o casă de bani în loc de inimă.

În 1841, după vreo trei ani de la căsătoria Hortensei, baronul Hulot d’Ervy trecea drept un om care s-a cuminţit, care a „deshămat căruţa”, cum avea obiceiul să spună primul chirurg al lui Ludovic al XV-lea, deşi doamna Marneffe îl costa de două ori mai scump decât îl costase Josépha. Dar Valérie, cu toate că se îmbrăca bine, afecta simplicitatea unei femei căsătorite cu un subşef, păstrând luxul pentru rochiile de casă, pentru îmbrăcămintea de interior. Îşi sacrifica astfel vanitatea de pariziană scumpului ei Hector. Totuşi, când ieşea la spectacole, purta întotdeauna o pălărie frumoasă şi o toaletă după ultima modă; baronul îi rezerva o lojă bună şi o conducea cu trăsura.

Apartamentul din strada Vanneau, care ocupa tot etajul al doilea al unei clădiri moderne, cu o curte în faţă şi o grădină în fund, părea o locuinţă de oameni cumsecade. Singurul lux ce se vedea erau pereţii îmbrăcaţi în persiană şi mobilele frumoase şi comode. Numai în dormitor era o risipă de bogăţie, aşa cum întâlneşti doar la o Jenny Cadine sau Schontz: perdele de dantele, caşmiruri, portiere de brocart, o garnitură de cămin după modele făcute de Stidmann, un scrin mic încărcat cu minunăţii. Hulot nu voise s-o vadă pe Valérie a lui într-un cuib mai puţin

strălucitor ca mocirla de aur şi perle a Joséphei. Cele două odăi principale, salonul şi sufrageria, erau mobilate una în damasc roş, cealaltă în stejar sculptat. Dar, îndemnat de dorinţa de a armoniza totul, în şase luni, baronul adăugase luxului efemer unul adevărat, cumpărând lucruri de preţ, ca, de pildă, un serviciu Întreg de argintărie ce costase peste douăzeci şi patru de mii de franci.

În doi ani de zile, casa doamnei Marneffe căpătase faima de a fi una dintre cele mai plăcute. Avea mese de joc, Valérie trecea drept o femeie simpatică şi spirituală. Pentru a justifica această schimbare de situaţie, se răspândi zvonul despre o moştenire colosală pe care *tatăl ei natural*, mareşalul Montcornet, i-o lăsase printr-un fideicomis. Gândindu-se la viitor, Valérie adăugase ipocrizia religioasă ipocriziei sociale. Fiind nelipsită la slujba de duminică, era respectată ca o fiinţă cucernică. Merse cu chete, începu să se ocupe de operele filantropice, împărţi anafura şi făcu vreo câteva binefaceri în cartier, toate pe socoteala lui Hector. Se arătă corectă în toate privinţele. De aceea, mulţi susţineau că între ea şi baron exista o legătură curată, aducând ca argument vârsta consilierului de stat, căruia îi atribuiau o slăbiciune platonică pentru drăgălăşia spirituală, farmecul manierelor şi conversaţia doamnei Marneffe, slăbiciune asemănătoare aceleia a răposatului Ludovic al XVIII-lea pentru bileţelele bine întoarse din condei.

Baronul pleca odată cu toată lumea, către miezul nopţii, şi se întorcea peste un sfert de oră. Iată substratul acestui mare secret.

Portarii casei erau domnul şi doamna Olivier, care, prin sprijinul baronului, prieten cu proprietarul ce căuta un portar, trecuseră din slujba modestă şi puţin bănoasă din strada Doyenné în cea elegantă şi productivă din strada Vanneau. Doamna Olivier, fostă lenjereasă la curtea lui Carol al X-lea, decăzută din acest „rang” odată cu monarhia legitimă, avea trei copii. Băiatul cel mare, care intrase

conţopist la un notar, era slăbiciunea soţilor Olivier. Răsfăţatul acesta, ameninţat să facă şase ani de zile serviciul militar, şi-ar fi văzut întreruptă strălucita carieră, dacă doamna Marneffe nu l-ar fi scăpat pe temeiul unuia dintre defectele de conformaţie pe care se pricep să le descopere comisiile de revizie, când sunt rugate încetişor la ureche de către vreo putere ministerială. De aceea Olivier, fostul îngrijitor de câini ai lui Carol al X-lea, şi soţia sa ar fi fost în stare de orice pentru baronul Hulot şi doamna Marneffe.

Ce putea să vorbească lumea care nu cunoştea isprăvile din trecut cu brazilianul Montes de Montejanos? Nimic. Lumea, de altfel, e foarte îngăduitoare cu stăpâna unui salon unde se petrece bine. Doamna Marneffe mai adăuga, în sfârşit, la toate celelalte însuşiri, calitatea preţioasă de a fi o putere ocultă. Astfel, Claude Vignon, ajuns secretar al mareşalului Wissenbourg şi care visa să intre ca raportor la Consiliul de stat, era unul dintre obişnuiţii acestui salon, unde începuseră a veni şi câţiva deputaţi, oameni de treabă şi jucători de cărţi. Societatea doamnei Marneffe se formase cu o Încetineală înţeleaptă; se statorniceau legături numai între oameni de păreri şi obiceiuri asemănătoare, având interesul să se sprijine unii pe alţii şi să preamărească neasemuitele daruri ale gazdei. Spiritul de gaşcă, ţineţi bine minte această axiomă, formează o adevărată sfântă-alianţă{95} la Paris. Interesele, până în cele din urmă, îi pot despărţi pe oameni, dar cei vicioşi se împacă întotdeauna între ei.

Nu trecuseră nici trei luni de când se mutase în strada Vanneau, că doamna Marneffe îl şi primi pe domnul Crevel, care, îndată după aceasta, deveni primar al sectorului şi ofiţer al Legiunii de Onoare. Crevel stătu mult la îndoială: trebuia să-şi lepede celebra uniformă de guard naţional cu care se fudulea la Tuileries, crezându-se tot atât de ostaş ca şi împăratul; dar ambiţia, la sfatul doamnei Marneffe,

învinse vanitatea. Domnul primar socotise că legătura cu domnişoara Héloïse Brisetout era cu totul nepotrivită cu situaţia sa politică. Cu mult înainte de a se urca pe tronul burghez al primăriei, viaţa galantă îi fu învăluită într-un adânc mister. Dar, precum bănuiţi, dreptul de a se răzbuna cât va putea de des pentru răpirea Joséphei, Crevel îl plătise cu o rentă de şase mii de franci înscrisă pe numele Valériei Fortin, soţia domnului Marneffe. Între soţii Marneffe intervenise o separaţie de bunuri. Valérie, care moştenise poate de la mama ei acel geniu deosebit al femeii întreţinute, ghici dintr-o singură aruncătură de ochi firea caraghiosului ei adorator. Vorbele pe care le rostise Crevel în faţa verişoarei Bette: „N-am avut niciodată o femeie din lumea bună!”, şi pe care Lisbeth le raportase scumpei sale Valérie, fuseseră exploatate cu prisosinţă în tranzacţia din care doamna Marneffe se alesese cu şase mii de franci rentă, plasaţi cu cinci la sută. Şi de atunci avusese grijă să-şi păstreze prestigiul în ochii fostului comis-voiajor al lui César Birotteau.

Crevel se căsătorise din interes cu fata unui morar din Brie, de altfel singurul copil la părinţi, şi îşi datora trei sferturi din avere moştenirilor primite de nevasta sa, căci negustorii „en détaille” se îmbogăţesc de cele mai multe ori nu atât din afaceri, cât din alianţa prăvăliei cu economia rurală. Foarte mulţi dintre fermierii, morarii, crescătorii de vite şi cultivatorii din împrejurimile Parisului visează pentru fetele lor gloria tejghelei şi găsesc că un negustoraş, un bijutier, un zaraf sunt gineri mai pe gustul lor decât un notar sau un avocat, care-i cam sperie cu înaltul lor rang social, căci se tem să nu fie dispreţuiţi mai târziu de somităţile acestea ale burgheziei. Doamna Crevel, femeie destul de urâtă, vulgară şi proastă, răposată la vreme, nu-i dăruise soţului ei nicio plăcere în afară de aceea a paternităţii. La începutul carierei sale comerciale, desfrânatul nostru, încătuşat de îndatoririle conjugale şi constrâns de sărăcie, îndurase chinurile lui Tantal. Venind

în contact, după expresia lui, cu femeile din cea mai înaltă societate pariziană, se ploconea în faţa lor admirându-le graţia, eleganţa cu care se îmbrăcau şi întreg farmecul acela nelămurit, într-un cuvânt, rasa. Din tinereţe îşi înăbuşise în suflet dorinţa tainică de a se ridica până la una dintre zânele acelea de salon. *Să obţină favorurile d*oamnei Marneffe fusese aşadar pentru el nu numai întruchiparea unui vis, dar şi o chestiune de orgoliu, de vanitate, de amor propriu, după cum s-a văzut. Succesul îi stârni ambiţia. Se bucura grozav în gând, iar când gândul ţi-e prins se resimte şi inima, şi atunci fericirea creşte de zeci de ori. De altfel, doamna Marneffe îi oferi lui Crevel rafinamente pe care nici nu le bănuise până atunci, căci nici Joséphа, nici Héloïse nu-l iubiseră; doamna Marneffe însă socoti de cuviinţă să-l amăgească bine, văzând în el o visterie nesecată. Înşelătoriile amorului venal sunt mai încântătoare decât realitatea. În dragostea adevărată, se mai întâmplă certuri, ca între vrăbii, ce pricinuiesc răni dureroase; *c*earta în glumă, dimpotrivă, e o dezmierdare pentru amorul propriu al păcălitului. Astfel, întâlnirile rare făceau ca dorinţa să rămână pătimaşă la Crevel. Se lovea mereu de asprimea virtuoasă a Valériei, care se prefăcea că are remuşcări şi se întreba necontenit ce ar crede despre dânsa tatăl ei, dacă ar privi-o de acolo, din paradisul eroilor. Trebuia mereu să înfrângă un fel de răceală, să dea o luptă din care vicleana muieruşcă îl lăsa să creadă că iese învingător, prefăcându-se că cedează patimii înflăcărate a acestui burghez; apoi, ruşinată parcă, îşi relua mândria de femeie cinstită şi aerele de virtute, întocmai ca o englezoaică, turtindu-l veşnic pe Crevel sub greutatea demnităţii, căci Crevel o crezuse din primul moment virtuoasă. În sfârşit, Valérie avea anumite meşteşuguri drăgăstoase de care Crevel şi baronul nu se mai puteau lipsi. În văzul lumii, arăta un amestec fermecător de candoare sfioasă şi visătoare, de decenţă fără cusur şi un spirit îmbinat cu drăgălăşenia, graţiile şi felul de a fi al unei creole; în schimb, între patru ochi, le

întrecea pe curtezane, era nostimă, amuzantă, bogată în născociri. Acest contrast place nespus de mult unor indivizi de soiul lui Crevel. El este încântat de a fi unicul obiect al acestei comedii, pe care o crede jucată numai pentru el, şi face haz de atâta drăgălaşă ipocrizie, admirând-o din plin pe marea comediană.

Valérie pusese cu totul stăpânire pe baronul Hulot, silindu-l prin tot felul de linguşiri meşteşugite, care sunt în firea diabolică a acestui gen de femei, să se îmbătrânească. Pentru oamenii bine făcuţi, vine o vreme când, ca şi la o cetate asediată care a rezistat prea mult, nu se mai poate ascunde situaţia adevărată. Prevăzând apropiata descompunere a acestui bărbat galant de pe vremea Imperiului, Valérie găsise de cuviinţă să o grăbească. De ce te canoneşti, iubitul meu veteran? îl întrebă ea şase luni după căsătoria lor clandestină, de două ori adulteră. Nu cumva mai ai pretenţii? Nu cumva ai de gând să mă înşeli? Găsesc că ţi-ar sta mult mai bine dacă nu te-ai căni. Fă-mi hatârul şi renunţă la farmecele tale false. Crezi că asta mă încântă la tine, luciul cizmelor, centura de cauciuc, vesta-corset şi peruca? De altfel e mai bine s-arăţi mai bătrân, scap şi eu de teama c-o să mi te răpească o rivală! Crezând în prietenia sublimă şi în dragostea doamnei Marneffe, lângă care socotea să-şi sfârşească zilele, consilierul de stat îi urmase sfatul, încetând de a-şi mai căni părul şi favoriţii. Ca urmare a duioasei mărturisiri făcute de doamna Marneffe, falnicul şi frumosul Hector apăru într-o bună zi alb colilie. Doamna Marneffe îl convinsese cu uşurinţă pe scumpul ei Hector că observase de sute de ori că părul îi este alb la rădăcină. „Părul alb ţi se potriveşte de minune, îi spuse ea văzându-l, îţi îndulceşte trăsăturile, îţi şade mult mai bine aşa, eşti pur şi simplu încântător!”

Odată pornit pe această cale, baronul îşi scoase vesta de piele, corsetul, renunţând la toate înşelătoriile vestimentare. Burta îi căzu; deveni obez. Stejarul se prefăcu într-un turn, iar mişcările îi fură cu atât mai

greoaie, cu cât baronul, jucând rolul lui Ludovic al XII-lea[{96}], îmbătrânea repede. Doar sprâncenele îi rămăseseră negre, amintind vag de frumosul Hulot, precum un uşor amănunt dintr-o sculptură ce se mai vede în ruinele unui zid feudal îţi îngăduie să-ţi închipui frumuseţea, castelului de odinioară. Acest contrast făcea ca privirea-i vioaie şi încă tânără să apară cu atât mai ciudată pe chipul lui vineţiu, cu cât acolo unde altădată înfloriseră culorile lui Rubens întrevedeai acum, prin boţiturile şi brazdele adânci ale ridurilor, sforţările unei patimi răzvrătite împotriva naturii. Hulot nu mai era decât o falnică ruină omenească, vădindu-şi virilitatea prin smocurile zbârlite din urechi, din nas şi de la degete, ca muşchiul ce creşte pe monumentele aproape eterne ale Imperiului roman.

Cum izbutea Valérie să-i păstreze laolaltă lângă ea pe Crevel şi pe Hulot, cu toate că vindicativul şef de batalion voia să dobândească o victorie răsunătoare împotriva lui Hulot? Fără să răspundem numaidecât la această întrebare pe care drama o va dezlega, putem totuşi lămuri că Lisbeth şi Valérie născociseră un sistem ingenios, pe care-l foloseau ca pe un mecanism puternic pentru a-şi atinge scopul. Marneffe, văzându-şi soţia înflorind, mai frumoasă în mediul acela în care trona, ca soarele într-un sistem astral, se arăta, în ochii lumii, cuprins de o nouă pasiune pentru ea, îndrăgostit nebuneşte. Gelozia aceasta, care pe domnul Marneffe îl transforma într-un personaj nesuferit, dădea un preţ deosebit favorurilor Valériei. Cu toate acestea, Marneffe îi arăta directorului său o încredere care, degenera într-un soi de bunăvoinţă caraghioasă. Numai pe Crevel nu putea să-l înghită deloc.

Distrus de acele dezmăţuri specifice marilor capitale, dezmăţuri pe care le descriu poeţii romani şi cărora pudoarea noastră modernă nu le-a găsit încă un nume, Marneffe ajunsese hidos ca un manechin de ceară dintr-un panopticum. Dar ciuma aceasta ambulantă, îmbrăcată în stofe fine, îşi bălăbănea prăjinile picioarelor în pantaloni

eleganţi. Pieptul său sfrijit îl acoperea cu cămăşile cele mai fine; parfumul de mosc mai potolea duhoarea infectă a putreziciunii omeneşti. Figura aceasta hâdă a viciului muribund, învestmântată ca un curtean, căci Valérie voise ca Marneffe să aibă o înfăţişare potrivită cu averea, decoraţia şi slujba sa, îl înspăimânta pe Crevel, care nu putea înfrunta privirea ochilor albi ai subşefului. Marneffe era ca un vis urât pentru primar. Profitând de puterea ciudată cu care-l investiseră Lisbeth şi soţia sa, şmecherul acesta ticălos se amuza silindu-l pe Crevel să joace cum îi cânta; şi, deoarece cărţile erau ultima resursă a acestui suflet tot atât de ofilit ca şi trupul, îl jumulea pe Crevel, care se simţea obligat s-o *lase moale* cu respectabilul funcţionar pe care-l încornora.

Văzându-l pe Crevel, care se purta sfios ca un copilaş nevinovat cu mumia aceea hidoasă şi netrebnică, a cărei depravare primarul n-o putea cunoaşte, şi mai ales observând cât de mult îl dispreţuia Valérie, care făcea haz de negustorul de parfumuri ca de un măscărici, baronul, în chip firesc, nici nu se putea gândi la o rivalitate şi îl poftea mereu la masă.

Valérie, ocrotită de aceste două patimi ce vegheau lângă ea şi de un soţ gelos, atrăgea toate privirile, stârnea toate poftele celor ce intrau în cercul în care strălucea. Astfel, păstrând aparenţele, izbutise în mai puţin de trei ani să întrunească cele mai grele condiţii ale succesului râvnit de curtezane, şi pe care acestea îl ating rareori, ajutate de scandal, de îndrăzneala şi de răsunetul unei vieţi desfăşurate în văzul tuturor. Ca un diamant admirabil tăiat, pe care Chanor l-ar fi montat într-o delicioasă bijuterie, frumuseţea Valériei, pe vremuri îngropată în minele din strada Doyenné, făcea mai mult decât preţuia într-adevăr, căci culegea numai victime în jurai ei!... Claude Vignon o iubea în taină pe Valérie.

Această lămurire retrospectivă, destul de necesară când revezi nişte oameni după ce au trecut trei ani, poate fi

socotită bilanţul Valériei. Iată acum şi pe acela al asociatei sale, Lisbeth.

Verişoara Bette avea în casa Marneffe situaţia unei rude, îndeplinind totodată rolul de doamnă de companie şi de menajeră; dar nu cunoştea umilinţele îndurate mai totdeauna de persoanele care sunt atât de nenorocite încât se văd silite a munci în asemenea situaţii îndoielnice. Prietenia strânsă dintre Lisbeth şi Valérie oferea un spectacol înduioşător. Era o prietenie dintre acelea rar întâlnite, pe care parizienii, veşnic prea spirituali, le calomniază numaidecât. Contrastul dintre înfăţişarea aspră şi bărbătească a lorenei şi firea drăgălaşă de creolă a Valériei contribuia la răspândirea calomniei. De altfel, doamna Marneffe, fără să-şi dea seama, întărise bârfelile prin grija pe care o arăta prietenei sale, dintr-un interes matrimonial ce trebuia, după cum se va vedea, s-o răzbune cu prisosinţă pe Lisbeth. În verişoara Bette se săvârşise o revoluţie extraordinară; Valérie, care o hotărâse să se îmbrace, izbutise să-i pună în valoare tot ce se putea pune. Fata aceasta ciudată, strânsă acum în corset, căpătase o siluetă fină, îşi ungea părul lucios cu *bandolină*[{97}], purta rochiile aşa cum i le făcea croitoreasa, ghete scumpe şi ciorapi de mătase gri, pe care de altfel furnizorii îi treceau în contul Valériei, urmând să fie plătiţi de cel în drept. Restaurată în felul acesta, cu nelipsitul ei caşmir galben, verişoara Bette nici nu mai putea fi recunoscută de aceia care n-o mai văzuseră de trei ani. Diamantul acesta negru, cel mai rar dintre nestemate, şlefuit de o mână meşteră şi fixat în montura cea mai potrivită, era preţuit la justa lui valoare de câţiva funcţionari ambiţioşi. Cel care o vedea întâia oară pe Bette se înfiora fără voie în faţa sălbaticei poezii, pe care îndemânatica Valérie ştiuse s-o scoată la lumină, gătind cu multă grijă figura aceasta de călugăriţă sângeroasă[{98}], încadrându-i artistic cu bandouri bogate faţa uscată, măslinie, cu ochi strălucitori şi negri ce se

potriveau cu părul, punându-i în valoare talia-i ţeapănă. Bette, asemeni *Madonelor* lui Cranach şi ale lui Van Eyck{99}, asemeni unei *Fecioare* bizantine, desprinsă din ramă, păstra rigiditatea, regularitatea acelor figuri misterioase, înrudite cu Isis{100} şi cu celelalte zeităţi cioplite de sculptorii egipteni. Era ca o bucată de granit, de bazalt sau de porfir în plină mişcare. Ştiindu-şi existenţa asigurată pe tot restul vieţii, Bette era foarte dispusă, răspândind veselie oriunde se ducea la masă. De altfel, baronul îi plătea chiria micului apartament, pe care-l mobilase, după cum ştim, cu vechiturile rămase din budoarul şi camera prietenei sale. „Mi-oi fi început eu viaţa ca o capră flămândă, spunea ea, dar mi-o sfârşesc ca o leoaică.” Ca să nu-şi piardă vremea stând degeaba, tot mai lucra pentru domnul Rivet podoabele cele mai complicate de ceaprăzărie. Cu toate acestea, după cum se va vedea, ducea o viaţă foarte activă; căci oamenii veniţi de la ţară socotesc că nu trebuie să-ţi părăseşti niciodată munca din care ţi-ai scos existenţa, şi în această privinţă seamănă cu evreii.

În fiecare dimineaţă, încă din zorii zilei, verişoara Bette se ducea la hala cea mare împreună cu bucătăreasa. În planul verişoarei, caietul în care trecea cheltuielile gospodăriei, care îl ruinau pe baronul Hulot, trebuia s-o îmbogăţească pe scumpa ei Valérie, şi într-adevăr o îmbogăţea. Dintre toate neajunsurile economice ale gospodăriei, servitorimea e cea mai mare pacoste. În afară de foarte rare excepţii, care ar merita premiul Monthyon{101}, toţi bucătarii şi bucătăresele sunt nişte hoţi în casă, hoţi cu simbrie, neruşinaţi, iar guvernul s-a făcut de bunăvoie tăinuitorul lor, îndemnându-i astfel pe calea furtului, aproape autorizat pentru bucătărese, prin vechea tradiţie a „ciupelii”. Pe când odinioară se mulţumeau cu opt centime pentru biletul de loterie, astăzi iau cincizeci de franci pentru livretul de economie. Iar puritanii rigizi, care se distrează făcând în Franţa experienţe filantropice, cred

că au moralizat poporul! Între masa stăpânilor şi piaţă, oamenii de serviciu şi-au înfiinţat vama lor secretă, şi oraşul Paris nu e în stare să-şi perceapă drepturile cum şi le încasează ei pe ale lor. În afară de cei cincizeci la sută cu care încarcă socotelile, pretind şi de la furnizori bacşişuri grase. Negustorii cei mai de vază tremură în faţa acestei puteri oculte; toţi plătesc fără să crâcnească: bijutierii, caretaşii, croitorii etc. Celor ce încearcă să-i controleze, servitorii le răspund cu obrăznicii ori le produc pagube, prefăcându-se neîndemânatici; în zilele noastre ei sunt aceia care cer informaţii despre stăpâni, după cum altădată stăpânii luau informaţii asupra lor. Răul pe care tribunalele încearcă zadarnic să-l combată cu asprime a ajuns la culme şi nu poate fi înlăturat decât printr-o lege, care-i va sili pe servitorii cu leafă să aibă o carte de lucrător. Pacostea ar înceta atunci ca prin minune. Când orice servitor ar fi silit să-şi arate condicuţa, iar stăpânii ar fi obligaţi să însemne în ea pricinile pentru care îi concediază, s-ar pune o stavilă acestui năravp ăcătos. Oamenii ce se ocupă cu înalta politică a clipei de faţă habar n-au de halul de depravare a claselor inferioare din Paris, care-i tot atât de mare ca şi invidia ce le roade. Statistica nu pomeneşte nimic despre numărul înspăimântător de lucrători de douăzeci de ani care se însoară cu bucătărese de patruzeci şi cincizeci de ani, îmbogăţite din furturi. Te cutremuri când te gândeşti la urmările unor astfel de căsătorii, din întreitul punct de vedere: al criminalităţii, al degenerescenţei rasei şi al căsniciilor nenorocite. Cât priveşte răul pur financiar pricinuit de furturile domestice, şi el este foarte mare din punct de vedere politic. Traiul fiind de două ori mai scump, din pricina aceasta multe familii nu-şi mai pot îngădui să facă nicio cheltuială de prisos. Prisosul… reprezintă o jumătate din comerţul statelor, precum şi eleganţa vieţii. Cărţile, florile sunt pentru mulţi oameni tot atât de trebuincioase ca şi pâinea.

Lisbeth, cunoscând această groaznică plagă a gospodăriilor pariziene, se hotărâse să conducă menajul Valériei, făgăduindu-i ajutorul în scena teribilă în care amândouă îşi juraseră să fie ca două surori. De aceea, îşi adusese din fundul Vosgilor o rudă dinspre partea mamei, fostă bucătăreasă la episcopul din Nancy, o fată bătrână şi evlavioasă, de o cinste mai presus de orice bănuială. Temându-se totuşi de lipsa ei de experienţă în Paris şi mai ales de sfaturile rele care pot strica atâţia oameni cinstiţi, dar slabi de înger, Lisbeth o însoţea pe Mathurine în hala mare ca s-o înveţe să facă cumpărături. La Paris, însuşirea cea mai de seamă în economia unei case e acel simţ de gospodină care te face să cunoşti adevăratul preţ al mărfurilor pentru a obţine respectul negustorului, să alegi numai alimentele obişnuite, cum ar fi de pildă peştele, în epocile când sunt mai ieftine, să fii la curent cu preţul lor şi să ştii dinainte când se scumpesc, pentru a le cumpăra din timp când costă mai puţin. Şi cum Mathurine avea o leafă bună şi primea foarte multe daruri, se simţea destul de legată de stăpânii ei pentru a se bucura când găsea un chilipir. De aceea, de câtva timp, începuse să se ia la întrecere cu Lisbeth, care o socotea destul de formată şi destul de sigură ca să nu mai meargă şi ea la hală decât în zilele în care Valérie primea lume, cazuri, putem spune, care se întâmplau destul de des. Iată de ce. La început, baronul păstra aparenţele cele mai stricte; dar patima pentru doamna Marneffe ajunsese în scurtă vreme atât de aprigă, de nesăţioasă, încât nu-i venea să se despartă nicio clipă de ea. La început, cina la dânsa de patru ori pe săptămână, apoi i se păru că ar fi mai încântător să vină în fiecare zi la masă. După şase luni de la căsătoria fetei sale, începu să dea două mii de franci pe lună ca plată a pensiunii. Doamna Marneffe îi invita pe toţi cei pe care scumpul ei baron dorea să-i ospăteze. De altfel, masa era totdeauna pusă pentru şase persoane, baronul putând deci să aducă trei musafiri fără să anunţe. Lisbeth, prin spiritul

ei de economie, izbuti să dezlege problema de a servi o masă splendidă pentru suma de o mie de franci pe lună, dând restul de o mie de franci doamnei Marneffe. Toaletele Valériei fiind plătite cu prisosinţă de Crevel şi de baron, cele două prietene mai scoteau încă o mie de franci pe lună şi din aceste cheltuieli. Astfel, femeia aceasta atât de candidă, atât de neprihănită, îşi agonisise aproape o sută cincizeci de mii de franci. Îşi îngrămădise rentele şi beneficiile lunare, capitalizându-le şi sporindu-le cu câştiguri uriaşe datorită generozităţii cu care Crevel făcea să participe capitalul *micuţei sale ducese* în norocoasele-i operaţii financiare. Crevel o iniţiase pe Valérie în jargonul şi speculaţiile de bursă, iar ea, ca toate parizienele, îşi întrecuse în scurt timp maestrul. Lisbeth, care nu cheltuia nicio para din cei o mie două sute de franci ai ei, având locuinţa şi îmbrăcămintea plătite fără să scoată niciun ban din buzunar, îşi strânsese de asemeni un mic capital, de vreo cinci, şase mii de franci, pe care Crevel, cu o bunăvoinţă părintească, i-l valorifica.

Dragostea baronului şi a lui Crevel erau totuşi o grea corvoadă pentru Valérie. În ziua în care reîncepe povestirea acestei drame, Valérie, enervată de unul dintre evenimentele care joacă în viaţă acelaşi rol ca şi clopotul de alarmă ce adună gloatele, se urcase la Lisbeth ca să-şi verse necazul, să se plângă, să fumeze, să pălăvrăgească şi să uite de mizeriile mărunte ale vieţii.

— Lisbeth, iubito, azi dimineaţă trebuie să petrec două ore cu Crevel! E îngrozitor! Ah! tare aş vrea să te pot trimite pe tine în locul meu!

— Din păcate nu-i cu putinţă, răspunse Lisbeth zâmbind. Eu o să mor fecioară.

— Să trăieşti cu doi moşnegi! Sunt unele clipe când mi-e ruşine de mine! Ah! Dacă m-ar vedea biata mamă!

— Mi se pare că mă iei drept Crevel, zise Lisbeth.

— Spune-mi, drăguţo, nu mă dispreţuieşti?…

— A! dacă aş fi fost frumoasă, ce de mai… aventuri aş mai fi avut! exclamă Lisbeth. Iată-te dezvinovăţită.

— Dar ţi-ai fi urmat numai îndemnul inimii, rosti doamna Marneffe oftând.

— Ei! reluă Lisbeth, Marneffe e un cadavru rămas neîngropat, baronul la fel cu bărbatul tău, iar Crevel e adoratorul; găsesc că totul e în regulă, ca la orice femeie.

— Nu, nu-i asta, fetiţă scumpă, nu asta mă doare, nu vrei să mă înţelegi…

— Ba da!… exclamă lorena, căci acela la care te gândeşti e o parte din răzbunarea mea. Ce vrei!… îmi dau toată osteneala.

— Mă topesc după Wenceslas, şi nu-i chip să-l văd! zise Valérie întinzându-şi alene braţele. Hulot îl pofteşte mereu să vină la noi la masă, dar artistul nostru refuză! Nu ştie că-i idolul meu, urâciosul! Ce-i nevastă-sa? Carne frumoasă! Da, e frumoasă, dar eu ştiu ce pot: sunt mai îndrăcită!

— Fii pe pace, fetiţo, o să vină, spuse Lisbeth aşa cum le vorbesc doicile copiilor nerăbdători, pentru că vreau eu…

— Dar când?

— Poate chiar săptămână asta.

— Lasă-mă să te sărut.

După cum se vede, cele două femei alcătuiau o singură fiinţă; toate faptele Valériei, chiar nebuniile, plăcerile, îmbufnările erau hotărâte împreună după chibzuieli serioase.

Lisbeth se simţea ciudat de mişcată în faţa acestei vieţi de curtezană; o sfătuia pe Valérie în toate şi îşi urma calea răzbunării cu o logică neînduplecată. De altfel o adora pe Valérie, care era fiica, prietena şi iubirea ei; găsea la ea supunerea creolelor, moliciunea femeii voluptoase; îi plăcea să flecărească în fiecare dimineaţă cu ea, mai mult decât îi plăcuse să stea de vorbă cu Wenceslas; puteau râde de micile lor răutăţi puse împreună la cale, de prostia bărbaţilor şi să-şi socotească dobânzile ce făceau să crească tot mai mult comoara fiecăreia. De altfel, Lisbeth găsise în

noua ei îndeletnicire şi prietenie un câmp de activitate mult mai mare decât în dragostea-i nesăbuită pentru Wenceslas. Sufletul îşi află cele mai vii şi mai puternice bucurii într-o ura satisfăcută. S-ar putea spune că dragostea e aurul, pe când ura e fierul, în acea mină de sentimente care zace în noi. Apoi, pentru Lisbeth, Valérie era, în toată gloria ei, frumuseţea pe care o adora, cum adorăm tot ce nu avem, frumuseţe cu mult mai uşor de mânuit decât Wenceslas, care fusese totdeauna rece şi nesimţitor faţă de ea.

După aproape trei ani, Lisbeth începea să vadă progresele uneltirilor sale ascunse, pentru care îşi cheltuia viaţa şi-şi chinuia mintea. Lisbeth gândea, doamna Marneffe înfăptuia. Doamna Marneffe era securea, Lisbeth era mâna care o mânuia, şi mâna dărâma cu lovituri repezi familia aceea care, din zi în zi, îi era tot mai odioasă, căci urăşti din ce în ce mai tare, după cum, când iubeşti, iubeşti pe zi ce trece tot mai mult. Dragostea şi ura sunt sentimente ce se hrănesc din substanţa lor; dar dintre amândouă, ura dăinuie mai mult. Dragostea are puteri limitate, îşi trage tăria din viaţă, din dărnicie; ura seamănă cu moartea, cu zgârcenia, e un fel de abstracţie activă, deasupra fiinţelor şi a lucrurilor. Intrând în felul de existenţă care i se potrivea, Lisbeth se putea folosi de toate însuşirile ei; domnea ca iezuiţii, ca o putere ocultă. De aceea, în toată fiinţa ei fremăta un suflu nou de viaţă. Chipul îi strălucea. Lisbeth visa să devină doamna mareşal Hulot.

Scena aceasta în care cele două prietene îşi spuneau verde până şi cele mai mărunte gânduri, fără să aleagă cuvintele, se petrecea chiar după întoarcerea de la hală, unde Lisbeth se dusese să cumpere cele de trebuinţă pentru o masă mai rafinată. Marneffe, care jinduia locul domnului Coquet, îl invitase pe acesta împreună cu virtuoasa doamnă Coquet, şi Valérie nădăjduia că Hulot va pune la cale chiar în seara aceea demisia şefului de birou. Lisbeth se îmbrăca pentru a se duce la baroană, unde lua masa.

— Te întorci să ne serveşti ceaiul, dragă Bette? întrebă Valérie.

— Sper că da.

— Cum speri? Nu cumva ai fi în stare să te culci cu Adeline ca să-i sorbi lacrimile când doarme?

— Ah, dacă aş putea! răspunse Lisbeth râzând, nu m-aş da în lături. Îşi ispăşeşte fericirea; sunt încântată, asta mi-aduce aminte de copilărie. Vine rândul fiecăruia. Ea are să ajungă în noroi, pe când eu o să fiu contesă de Forzheim!…

Lisbeth porni spre strada Plumet, unde se ducea de câtva timp, cum te duci la spectacol, ca să te bucuri din plin de tot felul de emoţii.

Apartamentul ales de Hulot pentru soţia sa era alcătuit dintr-o anticameră mare şi încăpătoare, un salon şi un dormitor, cu cabinet de toaletă. Sufrageria se afla într-o parte, alături de salon. Două odăi de servitori şi o bucătărie, la etajul al treilea, completau locuinţa demnă încă de un consilier de stat, director în Ministerul de Război. Casa, curtea şi scara erau impunătoare. Baroana, nevoită să-şi mobileze salonul, camera şi sufrageria cu rămăşiţele fostei splendori, luase tot ce era mai bun din strada Universităţii. Biata femeie ţinea de altfel la aceste mărturii mute ale fericirii sale, care îi erau aproape ca o consolare. În ele îşi vedea amintirile înflorite, tot astfel cum doar ea mai deosebea pe covoare desenele care pentru ceilalţi păreau aproape şterse.

Când intrai în anticamera vastă, în care douăsprezece scaune, un barometru şi o sobă mare, perdele lungi de pânză albă şi groasă tivită cu roşu aminteau groaznicele anticamere din ministere, ţi se strângea inima; simţeai singurătatea în care trăia acea femeie. Durerea, ca şi plăcerea, îşi creează climatul ei. De la prima ochire asupra unui interior, îţi dai seama cine domneşte acolo, dragostea sau deznădejdea. O găseai pe Adeline într-un dormitor imens, cu mobile frumoase de mahon împestriţat, lucrat de

Jacob Desmalters{102}, împodobit cu ornamente în stil *empire,* cu bronzurile acelea care izbutesc să fie mai reci decât alămurile lui Ludovic al XVI-lea! Şi te cutremurai când o vedeai stând într-un fotoliu roman, în faţa sfincşilor de pe măsuţa-i de lucru, cu obrajii palizi, prefăcându-se veselă şi păstrându-şi aerul ei imperial, tot aşa cum ştia să-şi păstreze rochia de catifea albastră pe care o purta în casă. Sufletul mândru îi susţinea trupul şi îi păstra frumuseţea. La sfârşitul primului ei an de exil în apartamentul acela, baroana îşi dăduse seama cât de mare era nenorocirea ce o lovise. „Surghiunindu-mă aici, Hector al meu mi-a făcut o viaţă mai frumoasă decât i se cuvenea unei simple ţărănci, îşi spunea ea. Vrea să trăiesc astfel; facă-se voia lui! Sunt baroana Hulot, cumnata unui mareşal al Franţei, n-am săvârşit nici cea mai mică greşeală, copiii mei sunt la casele lor, pot să-mi aştept moartea, înfăşurată în vălurile imaculate ale unei soţii fără de prihană, în zăbranicul fericirii mele stinse.”

Portretul lui Hulot, în uniformă de ofiţer al gărzii imperiale, pictat de Robert Lefebvre{103} în 1810, trona deasupra măsuţei de lucru lângă care şedea Adeline în aşteptarea unei vizite, ţinând în mână *Imitaţia lui Isus Cristos*{104}, lectura ei obişnuită. Această Magdalenă fără pată asculta şi ea glasul sfântului duh în pustiul singurătăţii sale.

— Mariette, fetiţo, o întrebă Lisbeth pe bucătăreasa care venise să-i deschidă uşa, ce mai face scumpa mea Adeline?

— Bine, după cum s-ar părea, domnişoară, dar, între noi fie vorba, dacă se încăpăţânează s-o mai ducă tot aşa, o să se omoare, îi şopti Mariette Lisbethei la ureche. Ar trebui s-o convingeţi să ducă o viaţă mai omenească. De ieri, doamna mi-a poruncit să-i servesc dimineaţa lapte de zece centime şi un corn de zece centime, la amiază o scrumbie ori puţină friptură rece, gătind o jumătate de kilogram de carne pentru o săptămână întreagă, bineînţeles când prânzeşte singură aici... Nu vrea să cheltuiască decât

cincizeci de centime pe zi pentru hrana ei. Asta nu-i cuminte. Dacă i-aş vorbi domnului mareşal de planul ăsta năstruşnic, ar fi în stare să se certe cu domnul baron şi să-l dezmoştenească, pe când dumneavoastră, care sunteţi atât de bună şi deşteaptă, aţi putea aranja lucrurile...

— Dar de ce nu te adresezi vărului meu? întrebă Lisbeth.

— Ah! dragă domnişoară, n-a mai dat pe aici de vreo douăzeci ori douăzeci şi cinci de zile, adică de când nu v-am mai văzut nici pe dumneavoastră! De altfel, doamna m-a oprit să cer bani domnului, ameninţându-mă că mă dă afară dacă o fac. Cât despre suferinţă... sărmana doamnă, ştiu că a îndurat! E prima oară când o uită domnul atâta vreme... De câte ori suna cineva, se repezea la fereastră... dar, de cinci zile, nu se mai ridică din fotoliu. Citeşte! Când se duce la doamna contesă, îmi porunceşte: „Mariette, zice ea, dacă vine domnul, spune-i că sunt acasă şi trimite portarul să mă cheme; am să-i dau un bacşiş bun!”

— Biata verişoară! suspină Bette, mi se rupe inima de milă. Vorbesc despre ea în fiecare zi cu vărul meu. Ce să-i faci? „Ai dreptate, Bette, îmi răspunde el, sunt un ticălos, nevasta mea e un înger, iar eu sunt un monstru! O să mă duc mâine...” Şi rămâne la doamna Marneffe. Femeia asta îl ruinează, şi el o adoră, nu poate trăi decât lângă ea. Eu fac ce pot! Dacă n-aş fi acolo şi dacă n-aş avea-o cu mine pe Mathurine, baronul ar fi cheltuit de două ori mai mult şi, cum nu mai are aproape nimic, poate că şi-ar fi zburat creierii până acum. Şi, ştii, Mariette, Adeline s-ar prăpădi şi ea dacă bărbatul său ar muri, sunt sigură. Încerc cel puţin s-o scot la capăt măcar acolo, împiedicându-l pe vărul meu să risipească prea mulţi bani...

— La fel spune şi biata doamnă, ştie cât de îndatorată vă este, rosti Mariette; zicea că multă vreme v-a judecat greşit.

— A! făcu Lisbeth. Altceva nu ţi-a mai spus?

— Nu, domnişoară. Dacă vreţi să-i faceţi plăcere, vorbiţi-i de domnul; vă socoate fericită că-l puteţi vedea zilnic.

— E singură?

— Iertaţi-mă, mareşalul e aici. A! vine în fiecare zi, şi ea îi povesteşte totdeauna că l-a văzut dimineaţa pe domnul, căci se întoarce noaptea foarte târziu.

— Astăzi avem o masă bună?… întrebă Bette.

Mariette se codea să-i răspundă, ocolind privirea lorenei, când uşa salonului se deschise, şi mareşalul Hulot ieşi atât de grăbit, încât o salută pe Bette fără s-o privească şi scăpă jos o hârtie. Bette ridică de jos bucata de hârtie şi alergă pe scară, căci e zadarnic să strigi după un surd; dar făcu în aşa fel ca să nu-l poată ajunge pe mareşal şi, întorcându-se, citi pe furiş cele de mai jos, scrise cu creionul:

Dragul meu frate, Hector mi-a dat banii de cheltuială pentru trimestru; dar Hortense a avut o nevoie atât de mare de bani, încât i-am împrumutat toată suma, care abia i-a ajuns ca să iasă din încurcătură. Poţi să-mi împrumuţi câteva sute de franci? Căci nu vreau să-i mai cer din nou bani soţului meu; dacă m-ar certa, aş suferi prea mult.

— Hm! gândi Lisbeth, cât de încolţită o fi de mizerie ca să-şi calce în aşa hal mândria în picioare?

Lisbeth intră, o zări pe Adeline plângând şi-i sări de gât.

— Adeline, drăguţa mea, ştiu tot, strigă verişoara Bette. Uite, de tulburat ce era, pe când fugea ca un ogar, mareşalul a pierdut hârtiuţa asta. De când nu ţi-a mai dat bani ticălosul de Hector?…

— Ba mi-a dat întotdeauna, răspunse baroana, însă Hortense a avut nevoie şi…

— N-aveai ce ne da de mâncare, o întrerupse Bette. Acum pricep de ce era încurcată Mariette când am întrebat-o de masă. Te porţi ca un copil, Adeline! Ştii ce, lasă-mă să-ţi dau economiile mele.

— Mulţumesc, buna mea Bette, zise Adeline ştergându-şi o lacrimă. S-a întâmplat să fiu acum strâmtorată, dar m-am asigurat pentru viitor. De aci înainte voi cheltui doar două mii patru sute de franci pe an, în care intră şi chiria, şi-i voi

avea. Dar Bette, niciun cuvânt, lui Hector mai ales. Cum îi merge, bine?

— A! e sănătos tun şi vesel ca un piţigoi, nu se gândeşte decât la drăcoaica aceea care l-a vrăjit.

Doamna Hulot privea la un brad argintiu din faţa ferestrelor, şi Lisbeth nu putu vedea expresia din ochii verişoarei sale.

— L-ai anunţat că azi e ziua când luăm masa aici cu toţii împreună?

— Da, însă e zadarnic! Doamna Marneffe dă astăzi o masă mare, speră să pună la cale demisia domnului Coquet! Şi asta e mai important ca toate! Ascultă-mă, Adeline, ştii ce fire teribil de independentă am. Soţul tău, drăguţa mea, te va ruina cu siguranţă. Am crezut că vă pot fi tuturor de folos apropiindu-mă de femeia asta, dar e o creatură din cale afară de depravată, care îl va împinge pe bărbatul tău să săvârşească lucruri ce-ar putea să vă dezonoreze pe toţi.

Adeline făcu o mişcare ca cel care primeşte o lovitură de pumnal în inimă.

— Sunt absolut sigură de asta, dragă Adeline. Trebuie să-ţi deschid ochii, să ne gândim la viitor! Mareşalul e bătrân, dar va ajunge departe şi are o leafă frumuşică. Dacă ar muri, văduva lui ar avea o pensie de şase mii de franci. Cu suma asta eu îmi pot lua răspunderea să vă întreţin pe toţi! Ai mare trecere pe lângă bătrân, pune o vorbă bună să mă ia în căsătorie. Nu că aş dori s-ajung doamna mareşal, nu mă sinchisesc eu de asemenea fleacuri, cum nu-mi pasă de conştiinţa doamnei Marneffe; dar în felul acesta o să aveţi toţi ce mânca. Se vede că şi Hortense duce lipsă, dacă tu îi dai din pâinea ta.

Mareşalul îşi făcu apariţia. Bătrânul veteran venise într-o goană şi-şi ştergea fruntea cu fularul.

— I-am dat Mariettei două mii de franci, îi şopti el la ureche cumnatei sale.

Adeline se îmbujoră toată. Două lacrimi i se iviră pe genele încă lungi; tăcută, strânse mâna moşneagului, pe

chipul căruia se citea bucuria îndrăgostitului fericit.

— Voiam să-ţi cumpăr ceva cu aceşti bani, Adeline, continuă el, de aceea, în loc să mi-i înapoiezi, ia-ţi mai bine singură ce ţi-o plăcea mai mult.

Se duse la Lisbeth, îi luă mâna şi, din distracţie, de mulţumit ce era, i-o sărută.

— Asta-i o prevestire bună, îi spuse Adeline Lisbethei surâzându-i, atât cât mai era în stare să surâdă.

În clipa aceea intră tânărul Hulot cu soţia lui.

— Fratele meu cinează cu noi? întrebă scurt mareşalul.

Adeline luă un creion şi scrise pe un pătrăţel de hârtie:

Îl aştept, mi-a făgăduit că cinează cu noi. Dacă nu vine, înseamnă că l-a oprit mareşalul care-i copleşit de treburi.

Şi-i întinse hârtia. Născocise felul acesta de a conversa cu mareşalul, şi un teanc de hârtiuţe pătrate se afla rânduit, împreună cu un creion, pe măsuţa ei de lucru.

— Ştiu, răspunse mareşalul, nu-şi mai vede capul de treburi din pricina Algeriei.

Hortense şi Wenceslas sosiră şi ei, şi baroana, văzându-şi familia adunată în jurul ei, îi aruncă mareşalului o privire pe care n-o pricepu decât Lisbeth.

Fericirea îl înfrumuseţase mult pe artistul care era adorat de soţia lui şi răsfăţat de o lume întreagă. Faţa i se rotunji. se, talia-i elegantă scotea în evidenţă darurile ce le moştenesc, prin sânge, adevăraţii nobili. Faima lui timpurie, importanta ce i se dădea, laudele înşelătoare pe care lumea le acorda artiştilor, cum ai spune bună ziua sau cum ai vorbi despre vreme, îi dădeau conştiinţa aceea a propriei valori, care degenerează în înfumurare când talentul dispare. Crucea Legiunii de Onoare îi întregea, credea el, reputaţia de mare om.

După trei ani de căsnicie, Hortense avea faţă de bărbatul său o atitudine de câine credincios, îi urmărea toate mişcările cu o privire cercetătoare, nu-şi dezlipea o clipă

ochii de la el, ca un avar ce-şi păzeşte comoara, că te simţeai înduioşat în faţa unei asemenea admiraţii mergând până la abnegaţie. Se vedea că firea mamei sale şi sfaturile ce i le dăduse avuseseră o mare înrâurire asupra ei. Frumuseţea, rămasă aceeaşi, era învăluită, poetic, de altfel, în umbrele blânde ale unei tainice melancolii.

Văzând-o pe verişoara ei intrând, Lisbeth crezu că tânguirile înăbuşite atâta vreme în inima ei aveau să rupă învelişul subţire al discreţiei. Lisbeth îşi dăduse seama, încă din primele zile ale lunii lor de miere, că tânăra căsnicie dispunea de venituri prea mici pentru o dragoste atât de mare.

Hortense, îmbrăţişându-şi mama, schimbă cu ea la ureche câteva fraze spuse din toată inima, pe care Bette le pricepu după felul cum clătinară amândouă din cap.

— Adeline va fi nevoită să lucreze ca şi mine pentru a-şi câştiga existenţa, se gândi verişoara Bette. Vreau să-mi spună ce are de gând să facă… Degetele ei gingaşe vor şti, ca şi ale mele, ce înseamnă să munceşti de nevoie.

La ora şase, familia trecu în sufragerie. Tacâmul lui Hector era pus.

— Lasă-l! se adresă baroana Mariettei, domnul vine uneori mai târziu.

— Tata va veni cu siguranţă, zise Hulat-fiul mamei sale, mi-a făgăduit când ne-am despărţit la Cameră.

Lisbeth, ca un păianjen în mijlocul pânzei sale, pândea fizionomiile din juru-i. Ştiindu-i pe Hortense şi Victorin de când se născuseră, chipurile lor erau pentru dânsa ca o oglindă prin care citea limpede în sufletele acelea tinere. După felul în care Victorin se uita pe furiş la maică-sa, îşi dădu seama că Adeline era ameninţată de o nouă nenorocire, pe care băiatul se temea să i-o dezvăluie. Tânărul şi celebrul avocat era ros de o tristeţe ascunsă. Profunda veneraţie pe care o avea pentru mama sa izbucnea ca un strigăt de durere din ochii ce-o priveau; se vedea bine că Hortense era preocupată de propriile ei

necazuri. Şi Lisbeth ştia că, de cincisprezece zile, era încolţită de cele dintâi griji pe care lipsa de bani o prilejuieşte oamenilor cinstiţi, femeilor tinere, cărora viaţa le-a surâs întotdeauna şi care-şi ascund neliniştea. De aceea, din prima clipă, verişoara Bette ghicise că mama nu-i dăduse nimic fetei. Gingaşa Adeline se coborâse deci până la minciunile scornite, de nevoie, de cei care vor să capete bani cu împrumut. Îngrijorarea Hortensei şi a fratelui ei, adânca melancolie a baroanei întristară cina aceea şi aşa destul de tăcută din pricina surzeniei bătrânului mareşal. Trei persoane însufleţeau scena: Lisbeth, Célestine şi Wenceslas. Dragostea Hortensei încurajase înflăcărarea specific poloneză a artistului, înflăcărare ce-i caracterizează pe aceşti francezi ai Nordului. Buna lui dispoziţie şi fizionomie erau suficiente pentru a dovedi că avea o mare încredere în sine şi că biata Hortense, urmând poveţele mamei, îi ascundea toate grijile gospodăriei.

— Trebuie să fii tare fericită, i se adresă Lisbeth nepoatei sale în timp ce se ridicau de la masă, că mama te-a scos din încurcătură dându-ţi banii ei.

— Mama? întrebă mirată Hortense. O! biata mamă, să cer de la dânsa, eu care aş vrea să pot face rost de bani pentru ea! Să-ţi spun drept, Lisbeth, bănuiesc un lucru îngrozitor: mama lucrează în ascuns.

În timp ce străbăteau salonul cel mare şi întunecos, fără luminări, în urma Mariettei, care ducea lampa din sufragerie în dormitorul Adelinei, Victorin le făcu un semn Lisbethei şi Hortensei, atingându-le uşor braţul; amândouă, pricepând semnificaţia gestului, îi lăsară pe Wenceslas, Célestine, mareşal şi baroană să intre în dormitor, iar ei se retraseră lângă o fereastră.

— Ce-i, Victorin? întrebă Lisbeth. Pun rămăşag că s-a întâmplat iar vreo catastrofă din pricina tatălui tău.

— Din păcate, ăsta-i adevărul, răspunse Victorin. Un anume Vauvinet, cămătar de meserie, are poliţe semnate de tata în valoare de şaizeci de mii de franci şi vrea să-l

urmărească! Am încercat să vorbesc cu tata la Cameră de afacerea asta nenorocită, dar n-a vrut să mă asculte, aproape că m-a ocolit. N-ar trebui oare s-o prevenim pe mama?

— Nu, strigă Lisbeth, are prea multe necazuri pe cap, i-ai da o lovitură de moarte, trebuie s-o cruţăm. Nici nu ştiţi în ce hal a ajuns, noroc de unchiul vostru, căci altfel n-aţi fi avut ce mânca azi, aici.

— Ah! Doamne, Victorin, suntem nişte monştri, îi zise Hortense fratelui său. Aflăm de la Lisbeth ceea ce ar fi trebuit să ghicim singuri. Îmi stă mâncarea în gât!

Hortense se opri şi îşi puse batista la gură ca să-şi înăbuşe hohotul de plâns.

— L-am rugat pe acest Vauvinet să vină mâine la mine, continuă Victorin. Are să se mulţumească oare cu garanţia mea ipotecară? Nu cred. Oamenii aceştia vor bani gheată, ca să poată stoarce alte dobânzi cămătăreşti.

— Să vindem renta noastră! spuse Lisbeth Hortensei.

— Cât ar face? Cincisprezece; şaisprezece mii de franci, replică Victorin, şi ne trebuie şaizeci de mii!

— Verişoară scumpă! strigă Hortense sărutând-o pe Lisbeth cu entuziasmul unui suflet curat.

— Nu, Lisbeth, păstrează-ţi micul tău avut, rosti Victorin, după ce îi strânse mâna lorenei. Am să văd mâine ce are de gând omul acela. Cu consimţământul soţiei mele, voi putea împiedica ori întârzia urmărirea, căci ar fi îngrozitor să văd compromisă reputaţia tatei!… Ce ar spune ministrul de Război? Salariul tatei, angajat pe trei ani, nu va fi liber decât în luna decembrie; nu poate fi deci oferit ca garanţie. Vauvinet a reînnoit de unsprezece ori poliţele, gândiţi-vă ce dobânzi a avut de plătit tata! Trebuie să umplem această prăpastie.

— Dacă doamna Marneffe l-ar părăsi… zise Hortense cu amărăciune.

— Ferească Dumnezeu, una ca asta! exclamă Victorin. Tata ar nimeri în altă parte; aici cel puţin cheltuielile mai

mari au fost făcute.

Ce schimbare la copiii aceştia atât de respectuoşi altădată, pe care mama îi învăţase de mici să-l privească pe tatăl lor cu o admiraţie fără margini! Acum ajunseseră să-l judece.

— Fără mine, spuse Lisbeth, tatăl vostru ar fi fost azi şi mai ruinat.

— Să intrăm, fu de părere Hortense, mama e foarte ageră, ar bănui numaidecât ceva. Lisbeth are dreptate, să-i ascundem totul… şi să fim veseli!

— Victorin, nici nu-ţi dai seama unde te poate duce slăbiciunea tatălui tău pentru femei, îi şopti Lisbeth. Gândeşte-te să-ţi asiguri unele venituri, ajutându-mă să mă căsătoresc cu mareşalul. Ar trebui să vorbiţi toţi cu el în astă seară. Eu am să plec anume mai devreme.

Victorin intră în cameră.

— Dar tu, biata mea fetiţă, o întrebă încet Lisbeth pe verişoara sa, cum o să te descurci?

— Vino mâine la noi la masă, şi-o să stăm de vorbă, îi răspunse Hortense. Nu ştiu ce să mă fac, tu eşti deprinsă cu greutăţile vieţii, mă poţi sfătui.

În timp ce toată familia încerca să-l convingă pe mareşal să se căsătorească, iar Lisbeth se întorcea în strada Vanneau, se petrecu aici un eveniment dintre acelea care unor femei ca doamna Marneffe le îmboldesc vigoarea viciului, silindu-le să-şi întrebuinţeze toate resursele perversităţii. Trebuie să recunoaştem un fapt bine stabilit: La Paris lumea e atât de ocupată, încât cei vicioşi nu săvârşesc răul din instinct, ci sunt nevoiţi să-şi facă din viciu o pavăză împotriva atacurilor din afară.

Salonul doamnei Marneffe era plin de adoratorii ei, şi Valérie tocmai întocmise partidele de *whist,* când feciorul, un fost militar acum la pensie, pe care-l găsise baronul, anunţă:

— Domnul baron Montes de Montejanos.

Valérie simţi un junghi în inimă, dar se îndreptă repede spre uşă strigând:

— Vărul meu!…

Şi, ajungând lângă brazilian, îi şopti la ureche:

— Trebuie să treci drept ruda mea, de nu, totul s-a sfârşit între noi!

— Bravo, Henri, rosti ea cu voce tare conducându-l pe brazilian lângă cămin, n-ai naufragiat cum mi s-a povestit? Trei ani de zile te-am plâns…

— Bine ai venit, amice, zise domnul Marneffe întinzând mâna brazilianului, care avea înfăţişarea unui adevărat brazilian milionar.

Domnul baron Henri Montes de Montejanos, înzestrat de climatul ecuatorial cu fizicul şi culoarea atribuită lui Othello în teatru, înspăimânta cu aerul său întunecat, simplu efect plastic, căci prin firea sa blândă şi plină de duioşie era sortit, ca toţi bărbaţii tari, să fie prada femeilor slabe. Dispreţul ce i se citea pe faţă, vigoarea muşchilor ce reieşea din statura-i vânjoasă, toată această putere nu se adresa decât bărbaţilor, ca o măgulire adusă femeilor şi pe care ele o savurează cu atâta plăcere, încât oamenii aceştia, când dau braţul amantelor, au toţi nişte aere de matadori încântaţi. Cu o înfăţişare superbă în haina-i albastră cu nasturi de aur masiv, cu pantaloni negri, purtând cizme de piele fină perfect lustruite şi mănuşi la modă, baronul nu părea a fi brazilian decât după diamantul foarte mare preţuind aproape o sută de mii de franci care strălucea ca o stea pe o somptuoasă cravată de mătase albastră, încadrată de o jiletcă albă, anume întredeschisă ca să se poată zări o cămaşă de pânză de o nemaipomenită fineţe. Fruntea bombată ca a unui satir, semn al îndărătniciei în pasiune, se continua cu un păr negru ca tăciunele, stufos ca o pădure virgină, sub care scânteiau doi ochi limpezi, atât de sălbatici încât s-ar fi putut crede că mama baronului, înainte de a-l fi născut, ar fi fost speriată de un jaguar.

Exemplarul acesta superb al rasei portugheze din Brazilia se postă cu spatele la sobă, luând o poză ce trăda obiceiuri pariziene; cu pălăria într-o mână, cu braţul rezemat pe catifeaua de pe marmura căminului, se aplecă spre doamna Marneffe vorbind cu ea în şoaptă, fără să-i pese de burghezii aceia nesuferiţi care, după părerea lui, n-aveau ce căuta acolo.

Această intrare în scenă, poza şi aerele brazilianului pricinuiră lui Crevel şi baronului aceeaşi tresărire de nelinişte şi de curiozitate. Amândoi avură aceeaşi expresie, aceeaşi presimţire. Astfel că mimica şi gesturile celor doi mari îndrăgostiţi apărură atât de comice prin simultaneitatea lor, încât stârniră zâmbetul oamenilor destul de fini pentru a vedea în ele o destăinuire. Crevel, burghez şi negustor sadea, ca întotdeauna, deşi primar al Parisului, îşi păstră din nefericire această atitudine mai mult timp decât colaboratorul său, şi baronul putu surprinde în treacăt mărturisirea involuntară a lui Crevel. Era încă o săgeată în inima moşneagului îndrăgostit, care se hotărî să-i ceară Valériei o explicaţie.

— În astă seară, îşi spunea Crevel potrivindu-şi cărţile, trebuie să iau o hotărâre…

— *Ai cupă!*[{105}] … îi strigă Marneffe, şi faci *renonce?*

— A! iartă-mă, răspunse Crevel vrând să ia înapoi cartea. „Baronul acesta nou mi se pare de prisos, continuă el să-şi spună în gând. Îi îngădui Valériei să trăiască cu baronul meu; mă răzbun astfel şi ştiu cum mă pot descotorosi de el, dar vărul de colo!… e un baron de prisos, nu vreau să fiu dus de nas, trebuie să aflu ce fel de rudă e cu dânsa!”

În seara aceea, printr-un noroc de care se bucură numai femeile frumoase, Valérie era minunat de bine îmbrăcată. Pieptul ei de o albeaţă strălucitoare era strâns într-o ghipiură ale cărei tonuri roşcate scoteau în evidenţă pielea satinată a umerilor frumoşi, cum numai parizienele izbutesc să aibă, păstrându-şi în acelaşi timp (prin ce mijloace, nu se ştie) talia zveltă şi o carnaţie superbă. Purta o rochie de

catifea neagră ce părea în fiecare clipă gata să-i alunece de pe umeri, iar pe cap o dantelă presărată cu bucheţele de flori. Braţele ei, totodată durdulii şi fine, ieşeau la iveală din nişte mâneci bufante împodobite cu dantelă. Era ca un fruct frumos aşezat cu multă artă pe o farfurie de preţ şi care stârneşte poftă tăişului de cuţit.

— Valérie, îi şoptea brazilianul la ureche tinerei femei, ţi-am rămas credincios; unchiul meu a murit şi sunt de două ori mai bogat ca înainte de a pleca. Vreau să trăiesc şi să mor la Paris, lângă tine şi pentru tine.

— Mai încet, Henri! te rog!…

— Ei, asta-i! trebuie să-ţi vorbesc, să ştiu că-i zvârl pe fereastră pe toţi cei de aici, te caut, doar, de două zile. Voi rămâne ultimul, nu-i aşa?

Valérie surise pretinsului ei văr.

— Nu uita că eşti fiul unei surori a mamei mele, care s-a căsătorit cu tatăl tău pe vremea campaniei lui Junot în Portugalia[{106}].

— Eu, un Montes de Montejanos, strănepotul unuia dintre cuceritorii Braziliei, să mint!

— Mai încet, ori nu ne mai vedem niciodată…

— Şi de ce?

— Marneffe s-agaţă şi el ca muribunzii de o ultimă dorinţă, e nebun după mine…

— Sluga asta?… întrebă brazilianul, care ştia cine-i Marneffe, o să-l plătesc…

— Câtă brutalitate!

— Ei drăcie! de unde atâta lux?… zise brazilianul observând abia acum podoabele scumpe ale salonului.

Ea începu să râdă.

— Ce ton nesuferit, Henri!

Tocmai zărise două priviri înflăcărate de gelozie care o siliseră să-şi arunce ochii spre cele două fiinţe chinuite. Crevel, care juca împotriva baronului şi a domnului Coquet, îl avea ca partener pe domnul Marneffe. Partida fu egală din pricina neatenţiei, atât a lui Crevel cât şi a baronului,

care făceau greşeli cu nemiluita. Cei doi bătrâni îndrăgostiţi mărturisiră într-o clipă patima pe care Valérie izbutise să-i facă s-o ascundă timp de trei ani; dar nici ea nu-şi putuse stăpâni fericirea ce-i strălucea în ochi, revăzându-l pe cel dintâi bărbat care o făcuse să-i bată inima, prima ei dragoste. Drepturile acestor fericiţi muritori dăinuiesc tot atât cât şi femeia de la care le-au cucerit.

Între cele trei pasiuni arzătoare, una sprijinindu-se pe impertinenţa banului, alta pe dreptul de proprietate şi cea din urmă pe tinereţe, putere, avere şi întâietate, doamna Marneffe rămase liniştită şi cu mintea limpede, asemenea generalului Bonaparte la asediul de la Mantua, când fusese nevoit să se lupte cu două armatei pentru a putea continua blocada. Hulot, cu chipul răvăşit de gelozie, avea înfăţişarea teribilă a răposatului mareşal Montcornet pornind la o şarjă de cavalerie împotriva liniilor ruseşti. În calitatea sa de bărbat frumos, consilierul de stat nu ştiuse niciodată ce-i gelozia, după cum Murat{107} nu cunoscuse frica. Fusese totdeauna sigur de succes. Înfrângerea suferită pe lângă Josépha, cea dintâi în viaţa lui, o atribuise lăcomiei de bani; se pretindea învins de un milion „nu de o lepădătură ca ducele d’Hérouville. Otrăvurile şi furiile pe care le vărsa *ca un puhoi patima aceasta nebună îi umpluseră într-o clipă inima. Se răsucea de la masa de joc spre cămin cu mişcări ce aminteau pe Mirabeau{108}, şi, când lăsa cărţile aruncând o privire provocatoare înspre brazilian şi Valérie, obişnuiţii salonului erau cuprinşi de spaima amestecată cu curiozitatea pe care o stârneşte violenţa gata să izbucnească din clipă în clipă. Pretinsul văr se uita la consilierul de stat ca şi cum ar fi cercetat cine ştie ce vas de porţelan chinezesc. O asemenea situaţie nu se putea prelungi fără să ajungă la un scandal monstru. Marneffe se temea de baronul Hulot, tot atât cât se temea Crevel de Marneffe, căci nu avea de gând să rămână mereu în postul de subşef. Muribunzii cred în viaţă precum puşcăriaşii cred în libertate. Voia cu orice preţ să fie şef de birou. Înfricoşat

pe bună dreptate de pantomima lui Crevel şi a consilierului de stat, se ridică, îi şopti ceva la ureche soţiei sale, şi, spre marea mirare a celor de faţă, Valérie trecu în dormitor împreună cu brazilianul şi cu bărbatul ei.

— Ţi-a vorbit vreodată doamna Marneffe de vărul acesta? îl întrebă Crevel pe baronul Hulot.

— Niciodată! răspunse baronul ridicându-se. Apoi adăugă: destul pe astă seară, pierd doi ludovici, iată-i.

Azvârli două piese de aur pe masă şi porni să se aşeze pe divan cu un aer pe care toată lumea îl luă drept o înştiinţare că era timpul de flecare. Domnul şi doamna Coquet, după ce schimbară câteva cuvinte, părăsiră salonul, şi Claude Vignon, cu deznădejdea în suflet, îi imită. Semnalul dat de aceştia îi făcu şi pe cei mai puţin pătrunzători să plece, simţindu-se de prisos. Baronul şi Crevel rămaseră singuri, tăcuţi. Hulot, uitând până la urmă de Crevel, se duse în vârful picioarelor să asculte la uşa dormitorului şi făcu un salt formidabil înapoi când domnul Marneffe deschise uşa şi ieşi cu faţa senină, arătându-se foarte mirat că nu mai găseşte decât două persoane în salon.

— Dar ceaiul! rosti el.

— Unde-i Valérie? întrebă baronul furios.

— Nevastă-mea, răspunse Marneffe, s-a dus până la verişoara dumneavoastră, dar se întoarce numaidecât.

— Şi de ce ne-a lăsat aici, ca pe nişte caraghioşi, pentru nesuferita aceea de Capră?…

— Domnişoara Lisbeth s-a întors de la doamna baroană, soţia dumneavoastră, cu un fel de indigestie, spuse Marneffe. Mathurine a cerut ceai, iar Valérie s-a dus să vadă ce are domnişoara Bette.

— Şi vărul?…

— A plecat!

— Crezi? zise baronul.

— L-am urcat în trăsură! răspunse Marneffe cu faţa schimonosită de un zâmbet.

Jos în stradă, se auzi zgomotul unei trăsuri. Baronul, fără să-l ia în seamă pe Marneffe, ieşi şi se duse la Lisbeth. Îi trecuse prin minte una dintre acele idei pe care le trezeşte inima mistuită de gelozie. Cunoştea atât de bine josnicia lui Marneffe, încât bănui o înţelegere mârşavă între nevastă şi bărbat.

— Dar ce s-a făcut cu domnii şi doamnele care erau aici? întrebă Marneffe rămânând singur cu Crevel.

— Când soarele apune, găinile se culcă, rosti Crevel: cum a dispărut doamna Marneffe, au plecat şi adoratorii. Hai să jucăm un pichet, adăugă el nevoind să plece.

Era încredinţat că brazilianul se mai afla în casă. Domnul Marneffe primi. Primarul era tot atât de şiret ca şi baronul, putea rămâne oricât jucând cărţi cu. soţul, care, de când se desfiinţaseră tripourile, se mulţumea cu jocul meschin şi sărăcăcios de societate.

Baronul Hulot urcă repede la verişoara Bette, dar găsi uşa încuiată, şi, cu obişnuitele întrebări în faţa unei uşi închise, trecu destulă vreme pentru ca nişte femei sprintene şi şirete să poată înjgheba spectacolul unei indigestii îngrijite cu ceai. Lisbeth suferea atât de tare, încât Valérie era foarte îngrijorată, de aceea, doamna Marneffe abia luă în seamă intrarea furioasă a baronului. Boala e unul dintre paravanele de care se servesc femeile de cele mai multe ori pentru a se feri de furtuna unui scandal. Hulot se uită peste tot pe furiş, dar nu zări în dormitorul verişoarei Bette niciun loc potrivit pentru a ascunde un brazilian.

— Indigestia ta, Bette, face cinste prânzului soţiei mele. zise el privind-o pe fata bătrână care era sănătoasă tun şi încerca să imite, luând ceai, horcăielile convulsiunilor stomacale.

— Vezi ce bine e că scumpa noastră Bette locuieşte în aceeaşi casă cu mine! De n-aş fi fost eu, biata fată îşi dădea sufletul… spuse doamna Marneffe.

— Mi se pare că nu crezi că sunt bolnavă, adăugă Lisbeth, şi asta ar fi o infamie…

— De ce? întrebă baronul, cunoşti deci motivul vizitei mele?

Şi trase cu coada ochiului spre uşa unui cabinet de toaletă a cărei cheie fusese scoasă.

— Nu pricep nimic… răspunse doamna Marneffe cu aerul sfâşietor al unei duioşii şi al unui devotament jignit.

— Dumneata eşti de vină, scumpe văr, da, din pricina dumitale mă aflu în starea în care mă vezi, rosti Lisbeth cu hotărâre.

Strigătul ei abătu atenţia baronului, care îi aruncă fetei bătrâne o privire de adâncă uimire.

— Ştii că ţin la dumneata, continuă Lisbeth, faptul că mă aflu aici ar fi destul. Mă silesc din toate puterile să veghez asupra intereselor dumitale, având grijă de scumpa noastră Valérie. Cheltuieşti în casă de zece ori mai puţin decât se cheltuieşte cu o casă ca a ei. Fără mine, în loc de două mii de franci pe lună, ai fi silit să dai trei sau patru mii.

— Ştiu asta, răspunse baronul cu nerăbdare, ne ocroteşte în felurite chipuri, adăugă el, întorcându-se lângă doamna Marneffe şi cuprinzând-o pe după gât, nu-i aşa fetiţa mea frumoasă?…

— Drept să-ţi spun, exclamă Valérie, am impresia că ai înnebunit!…

— Sunt sigură că nu te îndoieşti de devotamentul meu, zise Lisbeth, dar mi-e dragă şi vara mea Adeline, pe care am găsit-o plângând. Nu te-a văzut de o lună! Nu, e ceva revoltător… O laşi pe sărmana Adeline fără un ban. Fata dumitale Hortense era cât pe-aci să moară, când a aflat că numai datorită fratelui dumitale am avut ce mânca la masă! Astăzi, acasă la dumneata, nu se găsea o bucăţică de pâine. Adeline a luat hotărârea eroică de a-şi câştiga singură existenţa. Mi-a spus: „Am să fac ca tine!” Vorba asta m-a întristat într-atât, încât după masă gândindu-mă ce era vara mea în 1811 şi ce-a ajuns în 1841, după treizeci de ani, mi

s-a oprit digestia… Am încercat să mă potolesc, dar, când am ajuns acasă, am crezut că mor…

— Vezi, Valérie, exclamă baronul, unde m-a dus pasiunea ce ţi-o port!… să săvârşesc crime împotriva familiei mele!

— Am avut dreptate să rămân nemăritată, strigă Lisbeth cu o bucurie sălbatică. Eşti un om bun şi ales, Adeline e un înger, şi iată răsplata unui devotament orb!

— Un înger bătrân! şopti doamna Marneffe aruncând o privire pe jumătate duioasă şi pe jumătate şăgalnică lui Hector al ei, care o privea ca judecătorul de instrucţie pe un inculpat.

— Biata femeie! rosti baronul. De mai bine de nouă luni nu i-am dat bani, şi totuşi pentru tine, Valérie, găsesc întotdeauna, dar cu ce preţ! Nimeni n-are să te mai iubească aşa cum te iubesc eu, în schimb însă câte necazuri îmi pricinuieşti!

— Necazuri? întrebă ea. Atunci ce înţelegi prin fericire?

— Nu ştiu încă ce legături ai avut cu pretinsul tău văr, despre care nu mi-ai vorbit niciodată, urmă baronul, fără să ia în seamă vorbele Valériei. Dar, când a intrat, am simţit o lovitură de cuţit în inimă. Oricât aş fi de orbit, nu sunt orb. Am citit în ochii tăi şi ai lui. Şi-i scânteiau maimuţoiului ochii când te privea, iar privirea ta… A! pe mine nu m-ai privit niciodată astfel, niciodată… Taina asta, Valérie, se va lămuri… Eşti singura femeie care m-a făcut să cunosc ce-i gelozia, de aceea să nu te miri de vorbele mele… Dar o altă taină a mai ieşit la iveală, şi care-mi pare o ticăloşie…

— Haide, vorbeşte, zise Valérie.

— Da, am observat că Crevel, monumentul acela de carne şi de prostie, te iubeşte şi că tu îi încurajezi îndeajuns galanteriile pentru ca nerodul să-şi dezvăluie pasiunea faţă de toată lumea!

— Şi-al treilea? N-ai mai observat şi pe alţii? întrebă doamna Marneffe.

— Poate că or mai fi! răspunse baronul.

— Că domnul Crevel mă iubeşte, e dreptul lui de bărbat. Dar ca eu să-l încurajez în această pasiune, ar însemna să mă port ca o cochetă sau ca o femeie care, în multe privinţe, n-ar fi satisfăcută… Iubeşte-mă cu cusururile mele ori părăseşte-mă. Dacă îmi redai libertatea, nici dumneata, nici domnul Crevel nu veţi mai pune piciorul aici, mi-l voi lua în schimb pe vărul meu, ca să nu-mi pierd încântătoarele obiceiuri pe care mi le atribui. Adio, domnule baron Hulot!

Şi se ridică, dar consilierul de stat o apucă de braţ, silind-o să se aşeze iar. Bătrânul nu se mai putea lipsi de Valérie; devenise pentru el mai necesară decât toate necesităţile vieţii şi prefera să rămână cu îndoiala decât să aibă cea mai uşoară dovadă de necredinţă.

— Dragă Valérie, îi spuse el, nu vezi cât sufăr? Nu-ţi cer decât să te justifici… să mă convingi că n-am dreptate.

— Bine, du-te şi aşteaptă-mă jos; sper că nu ai de gând să asişti la feluritele ritualuri pe care le impune starea verişoarei dumitale.

Hulot se retrase încet.

— Desfrânat bătrân ce eşti, exclamă verişoara Bette, nici nu mă întrebi ce-ţi fac copiii? Ce ai de gând cu Adeline? Eu, până una alta, o să-i duc mâine economiile mele.

— Eşti dator să-i dai soţiei măcar pâinea de toate zilele, zise zâmbind doamna Marneffe.

Baronul, fără să se simtă jignit de tonul Lisbethei, care-l muştruluia ca şi Josépha, plecă asemenea unui om încântat că poate evita o întrebare supărătoare.

După ce puseră zăvorul, brazilianul ieşi din camera de toaletă, unde stătuse ascuns, cu ochii plini de lacrimi, într-o stare jalnică. Fireşte, Montes auzise tot.

— Nu mă mai iubeşti, Henri! strigă doamna Marneffe ducându-şi batista la ochi şi izbucnind în plâns.

Era glasul iubirii adevărate. Izbucnirea de deznădejde a femeii e atât de convingătoare, încât smulge iertarea care

se află în inima tuturor îndrăgostiţilor, când femeia e tânără, drăguţă şi atât de decoltată încât ar putea ieşi din corsaj în costumul Evei.

— Atunci, dacă mă iubeşti, de ce nu laşi totul pentru mine? întrebă brazilianul.

Acest originar din America, logic ca toţi oamenii născuţi în mijlocul naturii, reluă numaidecât vorba de unde o lăsase, cuprinzând-o de mijloc pe Valérie.

— De ce?… rosti ea înălţându-şi capul şi învăluindu-l pe Henri cu o privire plină de dragoste. Doar sunt măritată, pisoiule; doar suntem la Paris, nu în savane, în pampas, în pustiurile Americii. Dragă Henri, tu care eşti cea dintâi şi singura mea dragoste, ascultă-mă. Bărbatul meu, simplu subşef la Ministerul de Război, vrea să fie şef de birou şi ofiţer al Legiunii de Onoare; pot să-l împiedic să aibă ambiţii? Or, pentru aceleaşi motive pentru care ne lăsa în toată voia pe amândoi (în curând se împlinesc patru ani de atunci, îţi aminteşti, răule?…), Marneffe mi-l impune astăzi pe domnul Hulot. Nu mă pot descotorosi de acest îngrozitor funcţionar de administraţie, care suflă ca o focă, are păr în nas şi şaizeci şi trei de ani, care de trei ani a îmbătrânit cu zece căznindu-se să pară tânăr, care mi-e atât de nesuferit încât a doua zi după ce Marneffe va deveni şef de birou şi ofiţer al Legiunii de Onoare…

— Cu cât s-ar mări leafa soţului tău?

— Cu trei mii de franci!

— Îi dau aceeaşi sumă sub forma unei rente viagere, continuă baronul Montes; hai să părăsim Parisul şi să plecăm…

— Unde? întrebă Valérie făcând un botişor drăguţ cum fac femeile când îi înfruntă pe bărbaţii de care sunt sigure. Parisul este singurul oraş unde am putea trăi fericiţi. Ţin prea mult la dragostea ta ca s-o văd stingându-se într-o pustietate; ascultă-mă, Henri, tu eşti singurul bărbat din lumea întreagă pe care-l iubesc, bagă-ţi bine asta în căpăţâna ta de tigru.

Pe bărbaţii din care au făcut nişte mieluşei, femeile izbutesc întotdeauna să-i convingă că ar fi adevăraţi lei şi că ar avea o fire neînduplecată.

— Şi acum, ascultă ce-ţi spun: domnul Marneffe nu mai are nici cinci ani de trăit, e putred până în măduva oaselor. Şapte din cele douăsprezece luni ale anului şi le petrece îndopându-se cu doctorii şi ceaiuri, trăieşte ca în vată. În sfârşit, doctorul e de părere că în orice clipă s-ar putea să-l secere moartea. Boala cea mai inofensivă pentru un om sănătos ar fi mortală pentru el; când sângele-i stricat, viaţa e surpată din temelii. De cinci ani nici o singură dată nu l-am lăsat să mă sărute, ăsta nu-i un om, e o ciumă! Într-o zi, şi ziua aceea nu-i departe, voi rămâne văduvă; şi uite, cu toate că mă cere un om cu şaizeci de mii de franci venit, eu, care sunt stăpână pe omul acela ca pe bucata de zahăr, îţi declar că, de-ai fi sărac ca Hulot, lepros ca Marneffe şi chiar dacă m-ai bate, tot pe tine te-aş alege ca bărbat, căci eşti singurul om pe care-l iubesc şi căruia aş vrea să-i port numele. Sunt gata să-ţi dau toate dovezile de dragoste pe carp mi le-ai cere…

— Atunci, diseară…

— Copilule din Rio, jaguarul meu frumos care ai ieşit pentru mine din pădurile virgine ale Braziliei, spuse ea $i-i luă mâna, sărutând-o şi mângâind-o, respect-o cel puţin pe fiinţa pe care vrei s-o faci soţia ta… Voi fi soţia ta, Henri?…

— Da, rosti brazilianul cucerit de glasul patimii dezlănţuite. Şi căzu în genunchi.

— Ascultă, Henri, zise Valérie apucându-i amândouă mâinile şi privindu-l ţintă în adâncul ochilor, vrei să juri aici fată de Lisbeth, singura şi cea mai bună prietenă a mea, care mi-e ca o soră, că, după ce-mi voi fi împlinit anul de văduvie, mă vei lua în căsătorie?

— Jur!

— Nu-i de ajuns. Jură pe cenuşa şi pe sufletul mamei tale, jură pe Fecioara Maria şi pe credinţa ta de catolic!

Valérie ştia că brazilianul îşi va respecta jurământul, chiar dacă ea ar ajunge pe ultima treaptă a celei mai murdare mocirle sociale. Brazilianul rosti jurământul acela solemn, cu nasul în decolteul alb al Valériei, cu ochii fascinaţi; era ameţit, ca orice om când îşi revede iubita după o călătorie pe mare de o sută douăzeci de zile!

— Ei, acum poţi fi liniştit. Şi respectă în doamna Marneffe pe viitoarea baroană de Montejanos. Nu-ţi dau voie să cheltuieşti niciun ban pentru mine. Rămâi în camera de alături şi întinde-te pe canapea, o să vin chiar eu să te înştiinţez când poţi să-ţi părăseşti postul… Mâine dimineaţă o să mâncăm împreună, şi tu o să pleci pe la ora unu, ca şi cum ai fi venit în vizită la amiază. N-avea nicio teamă, portarii îmi sunt devotaţi, am încredere în ei, ca în tatăl şi mama mea… Acum cobor la mine să servesc ceaiul.

Făcu un semn Lisbethei, care o însoţi până în capul scărilor. Acolo, Valérie îi şopti la ureche: Harapul ăsta s-a întors prea devreme! căci ţin cu orice preţ să te răzbuni pe Hortense!…

— Fii fără grijă, drăcuşorul meu scump, zise fata bătrână sărutând-o pe frunte, când dragostea şi răzbunarea merg mână în mână, izbânda e sigură. Hortense m-aşteaptă mâine dimineaţă, e la mare strâmtoare. Pentru o mie de franci, Wenceslas e-n stare să te sărute de mii de ori.

După ce se despărţise de Valérie, Hulot coborâse până la ghereta portarului şi apăruse pe neaşteptate în faţa doamnei Olivier.

— Doamnă Olivier!…

Auzind această chemare poruncitoare şi văzând gestul care o însoţea, doamna Olivier ieşi din gheretă şi se duse cu baronul în curte.

— Cred că-ţi dai seama că numai eu îl pot ajuta pe băiatul dumitale să obţină un birou de notariat, că numai datorită mie e astăzi ajutor de notar şi-şi poate isprăvi studiile în drept.

— Da, domnule baron; domnul baron poate fi sigur, de recunoştinţa ce-i purtăm. Nu trece zi fără să mă rog lui Dumnezeu pentru fericirea domnului baron.

— Mai puţine vorbe, drăguţă, zise Hulot, şi mai multe dovezi…

— Ce doriţi să fac? întrebă doamna Olivier.

— În astă seară a venit un domn cu trăsura; îl cunoşti?

Doamna Olivier îl recunoscuse numaidecât pe Montes; cum l-ar fi putut uita? Pe vremuri, în strada Doyenné, de câte ori nu-i strecurase el în palmă câte cinci franci, când pleca prea de dimineaţă din casă! Poate că baronul ar fi aflat totul dacă s-ar fi adresat domnului Olivier. Dar Olivier dormea. De multă vreme hotărâse doamna Olivier ce să facă în cazul unei ciocniri între binefăcătorii ei; dintre cele două puteri, o socotea mai tare pe doamna Marneffe.

— Dacă-l cunosc?… răspunse portăreasa, nu. Drept să spun, nu l-am văzut niciodată!…

— Cum? vărul doamnei Marneffe nu venea niciodată s-o vadă când stătea în strada Doyenné?

— A! e vorba de vărul dumisale?… exclamă doamna Olivier. Se poate să se fi reîntors, dar eu nu l-am recunoscut. Prima dată când am să-l văd, voi fi cu luare aminte…

— Are să coboare îndată, spuse Hulot, tăindu-i grăbit vorba.

— Dar a şi plecat, zise doamna Olivier, care pricepu deodată totul. Trăsura nu mai e aici…

— L-ai văzut plecând?

— Aşa cum va văd! A poruncit slujitorului: „La ambasadă!”

Tonul şi siguranţa cu care fuseseră rostite aceste cuvinte smulseră un suspin de mulţumire baronului, care apucă mâna doamnei Olivier şi i-o strânse.

— Mulţumesc, dragă doamnă Olivier, dar n-am isprăvit!… Şi… domnul Crevel?

— Domnul Crevel? Ce vreţi să spuneţi? Nu pricep, făcu doamna Olivier.

— Sunt sigur că o iubeşte pe doamna Marneffe…

— Cu neputinţă, domnule baron, cu neputinţă! exclamă ea împreunându-şi mâinile.

— O iubeşte pe doamna Marneffe! rosti cu voce ameninţătoare baronul. Cum vor fi făcând, nu ştiu, dar vreau să aflu, şi dumneata vei afla. Dacă dai de urmele acestei intrigi, băiatul dumitale va ajunge notar.

— Domnule baron, nu vă faceţi atâta sânge rău degeaba, răspunse doamna Olivier. Doamna vă iubeşte, numai pe dumneavoastră vă iubeşte; camerista dumneaei o ştie prea bine, şi tocmai vorbeam cu ea că sunteţi omul cel mai fericit din lume, fiindcă vă daţi seama cât preţuieşte doamna!… A! E fără cusur!… În fiecare dimineaţă se scoală pe la zece, apoi mănâncă. Aşa! Eh, după asta îi mai trebuie o oră ca să se gătească, şi iacă au trecut două ceasuri; pe urmă se duce să se plimbe la Tuileries, în văzul tuturor, şi se înapoiază pe la ora patru, când veniţi dumneavoastră… A!… duce o viaţă regulată ca un ceasornic. N-are secrete faţă de cameristă, şi Reine îmi spune mie toate! Păi ce credeţi? Nici că s-ar putea altfel, Reine se are bine cu fiu-meu… Vedeţi că de-ar fi ceva între domnul Crevel şi doamna… am fi *aflatără* noi demult.

Baronul se urcă înapoi la doamna Marneffe cu faţa strălucind de fericire, încredinţat că numai el era iubit de curtezana aceea ticăloasă şi perfidă, în acelaşi timp însă frumoasă şi graţioasă ca o sirenă.

Crevel şi Marneffe începuseră a doua partidă de pichet. Crevel pierdea, ca orice om cu gândul aiurea. Marneffe, care ştia de ce era distrat primarul, profita fără niciun scrupul: trăgea cu ochiul la cărţile rămase şi le schimba cum îi convenea; apoi, văzând cărţile adversarului, juca la sigur. O fisă valorând un franc izbutise să-i fure treizeci de franci primarului, în timpul cât lipsise baronul.

— Ce-i asta? întrebă consilierul de stat, mirat că nu mai găseşte pe nimeni, aţi rămas singuri? Unde sunt ceilalţi?

— Buna dumitale dispoziţie i-a alungat pe toţi, răspunse Crevel.

— Ba sosirea vărului neveste-mii, interveni Marneffe. Doamnele şi domnii s-au gândit că Valérie şi Henri au multe să-şi povestească, după o despărţire de trei ani, de aceea s-au retras discret... Dacă aş fi fost aici, i-aş fi oprit, dar adevărul e că aş fi făcut o încurcătură, căci Lisbeth, care se simte rău, n-ar fi putut servi ceaiul la zece şi jumătate ca de obicei.

— Vasăzică e adevărat că Lisbeth se simte rău? întrebă furios Crevel.

— Aşa am auzit, îi răspunse Marneffe cu nepăsarea imorală a oamenilor pentru care femeile nu mai există.

Primarul se uitase la pendulă şi îşi făcuse socoteala că baronul stătuse cam vreo patruzeci de minute la Lisbeth. Veselia lui Hulot îi învinuia destul de grav pe toţi trei, pe Hector, pe Valérie şi pe Lisbeth.

— Am fost s-o văd, zise baronul, suferă îngrozitor, biata fată.

— Văd că suferinţa altora te înveseleşte, scumpe prietene, făcu Crevel acru, căci te-ai întors cu o figură strălucind de bucurie! Te pomeneşti că Lisbeth e în primejdie să moară? Se zice că fata dumitale o moşteneşte. Nu te mai recunosc, când ai plecat, erai ca Maurul din Veneţia şi acum semeni cu Saint Preux[{109}]!... Tare aş vrea s-o văd la faţă pe doamna Marneffe!

— Ce vrei să spui cu asta? îl întrebă Marneffe pe Crevel strângând cărţile şi punându-le dinaintea lui.

Ochii stinşi ai acestui om, gârbovit la patruzeci şi şapte de ani, se aprinseră, şi o uşoară roşeaţă îi coloră obrajii fleşcăiţi şi palizi; gura lui ştirbă se întredeschise, şi pe buzele-i vinete se ivi o spumă albă, ca un fel de brânză cretoasă. Mânia acestui neputincios, a cărui viaţă atârna de un fir de păr şi care într-un duel n-ar fi riscat nimic, îl

înspăimântă pe primar, care, dimpotrivă, avea totul de pierdut.

— Zic, răspunse Crevel, că mi-ar plăcea s-o văd la faţă pe doamna Marneffe, şi pe bună dreptate, căci în clipa aceasta chipul dumitale e tare neplăcut. Pe cinstea mea, eşti urât ca dracu.

— Ştii că nu eşti deloc politicos?

— Acela care m-a curăţat de treizeci de franci în patruzeci şi cinci de minute nu poate să mi se pară frumos.

— Ah! dacă m-ai fi văzut acum şaptesprezece ani… răspunse subşeful.

— Erai drăguţ? se interesă Crevel.

— Asta a fost nenorocirea mea; dacă aş fi semănat cu dumneata, aş fi ajuns astăzi şi senator şi primar,

— Da, spuse zâmbind Crevel, prea ţi-ai făcut de cap. Şi tot slujindu-l pe zeul comerţului, te-ai ales cu ce-i mai prost, cu stupefiantele.

Şi Crevel izbucni în râs. Lui Marneffe îi sărea ţandăra ori de câte ori îşi socotea primejduită onoarea, dar gusta întotdeauna glumele acestea vulgare şi mârşave, erau ca un rest de bani mărunţi pe care şi-l aruncau unul altuia în. discuţii.

— Eva mă costă scump, e adevărat, dar, drept să-ţi spun, eu am o deviză: viaţă scurtă şi plăcută!

— Mie îmi place mai mult lungă şi fericită, replica Crevel.

Doamna Marneffe intră, îşi văzu soţul jucând cărţi cu Crevel şi pe baron alături, numai ei trei în salon; pricepu după înfăţişarea demnitarului municipal, toate gândurile ce-l munciseră şi luă numaidecât o hotărâre.

— Marneffe, drăguţule! zise ea venind să se rezeme de umărul soţului şi trecându-şi degetele gingaşe prin părul lui cenuşiu şi spălăcit ce nu-i acoperea capul, cu toate că era adus de pe de lături, e prea târziu pentru tine, ar trebui să te duci la culcare. Ştii că mâine trebuie să iei purgativ, aşa a spus doctorul, şi Reine are să-ţi aducă fiertura de buruieni

dis-de-dimineaţă, la ora şapte… Dacă vrei să mai trăieşti, lasă pichetul…

— Facem ultimele cinci puncte? îl întrebă Marneffe pe Crevel.

— Bine… eu am şi făcut două, răspunse Crevel.

— Cât mai ţine jocul? întrebă Valérie.

— Zece minute, o lămuri Marneffe.

— E ora unsprezece, răspunse Valérie. Drept să-ţi spun, domnule Crevel, s-ar părea că vrei să-mi omori soţul. Termină mai repede, cel puţin,

Apostrofa aceasta cu două înţelesuri îi făcu pe Crevel, pe Hulot, ba chiar şi pe Marneffe să surâdă. Valérie se duse să vorbească cu Hector al ei.

— Pleacă, scumpule, îi şopti ea la ureche, plimbă-te pe strada Vanneau; te întorci după ce pleacă Crevel.

— Aş prefera să ies din apartament şi să intru în camera ta prin uşa cabinetului de toaletă, ai putea spune Reinei să-mi deschidă.

— Reine e sus, o îngrijeşte pe Lisbeth.

— Atunci, n-ar fi mai bine să mă urc la Lisbeth?

Primejdia o pândea din toate părţile pe Valérie, care, prevăzând o explicaţie cu Crevel, nu voia să-l aibă pe Hulot în camera ei, de unde ar fi putut auzi tot… Şi brazilianul aştepta sus, la Lisbeth.

— Aşa sunteţi voi bărbaţii, îi spuse Valérie lui Hulot, când vă trăsneşte ceva prin cap, sunteţi în stare să daţi foc caselor ca să puteţi intra. Lisbeth e-n aşa hal că nu te poate primi… Te temi c-ai să prinzi un guturai aşteptând pe stradă?… Hai, du-te… sau de nu, bună seara!

— La revedere, domnilor, rosti baronul cu voce tare.

Atins în amorul său propriu de moşneag, Hulot vru să dea dovadă că mai putea face pe tinerelul zăbovind în stradă în aşteptarea momentului potrivit, şi de aceea plecă.

Marneffe ură noapte bună soţiei, luându-i amândouă mâinile cu un gest prefăcut de afecţiune. Valérie strânse

într-un anumit fel mâna bărbatului ei, ceea ce însemna: Scapă-mă de Crevel.

— Noapte bună Crevel, spuse atunci Marneffe, sper că n-o să stai mult cu Valérie. A! sunt gelos… m-a apucat târziu, dar nu-mi trece… şi-am să vin să cercetez dacă ai plecat.

— Avem de discutat afaceri, dar nu stau mult, zise Crevel.

— Vorbeşte încet! Ce doreşti de la mine? întrebă Valérie schimbând tonul şi privindu-l pe Crevel cu mândrie şi dispreţ.

Întâlnind privirea aceea trufaşă, Crevel, care voia să se arate grozav, fiindcă îi făcea servicii uriaşe Valériei, deveni iarăşi umil şi supus.

— Brazilianul acela…

Crevel, înspăimântat de privirea fixă şi dispreţuitoare a Valériei, se opri.

— Ei şi?… rosti ea.

— Vărul…

— Nu-i vărul meu, răspunse ea. E vărul meu pentru domnul Marneffe şi în ochii lumii. Chiar de ar fi amantul meu, n-ai niciun drept să-mi faci vreo mustrare. Un negustor care cumpără o femeie ca să se răzbune pe un altul e mai de dispreţuit, cred eu, decât cel ce cumpără din dragoste. Fără să fii îndrăgostit de mine – numai pentru că eram amanta domnului Hulot – m-ai cumpărat, cum îţi cumperi un pistol ca să-ţi omori potrivnicul. Eram flămândă, am primit!

— Altfel ne-a fost tocmeala, făcu Crevel, în care se trezi negustorul.

— A! vrei ca baronul să afle că trăieşti cu amanta lui ca să te răzbuni de răpirea Joséphei?… Ce josnic eşti! Pretinzi că iubeşti o femeie, o asemuieşti cu o ducesă şi vrei s-o dezonorezi! Da, dragul meu, ai dreptate: eu nu sunt Josépha. Femeiuşcă asta are curajul să-şi dezvăluie infamiile, pe când eu sunt o ipocrită, care ar merita să fie biciuită în piaţa publică. Dar, vai! Josépha e ocrotită de talentul şi averea ei. Singura mea pavăză e onestitatea, căci

mai sunt încă o burgheză onorabilă şi virtuoasă; dacă provoci însă un scandal, ce mă fac eu? Dacă aş fi bogată, mai treacă-meargă! Dar n-am mai mult de cincisprezece mii de franci venit, nu-i aşa?

— Mult mai mult, zise Crevel, acum două luni ţi-am dublat economiile plasate în „Orléans”{110}.

— E lucru ştiut că la Paris eşti stimat numai dacă ai un venit de la cincizeci de mii de franci în sus, şi dumneata nu poţi să cumperi cu bani consideraţia pe care aş pierde-o. Ce voiam eu? să ajungă Marneffe şef de birou, ar avea o leafă de şase mii de franci. Are douăzeci şi şapte de ani de serviciu, şi peste trei ani, dacă moare, îmi rămâne o pensie de o mie cinci sute de franci. Iar dumneata, după ce-ţi dăruiesc din plin tot ce doreşti, ghiftuit de fericire, nu poţi avea răbdare!… Şi pretinzi că mă iubeşti! exclamă ea.

— Chiar dacă am fost interesat la început, mărturisi Crevel, pe urmă am ajuns *jucăria* dumitale. Îţi baţi joc de inima mea, mă zdrobeşti, mă zăpăceşti, şi eu te iubesc cum n-am iubit niciodată. Valérie, te iubesc ca pe Célestine. Pentru dumneata sunt în stare de orice… Ştii ce? Vino, de-acum înainte de trei ori pe săptămână, în strada Dauphin, în loc de două ori.

— Numai atât? întinereşti, dragul meu…

— Lasă-mă să-l izgonesc pe Hulot, să-l umilesc, să te descotorosesc de el, continuă Crevel fără să ia în seamă batjocura. Nu-l mai primi pe brazilian, fii numai a mea, n-ai să te căieşti. Pun pe numele dumitale opt mii de franci în rentă viageră: dar nu vei intra în deplina lor stăpânire decât după cinci ani de statornicie…

— Iar tocmeală! Burghezii nu vor învăţa niciodată să dăruiască! Vrei să-ţi treci la catastif popasurile amoroase prin inscripţii de rentă?… A! negustor ce eşti, vânzător de pomadă! Vrei să etichetezi toate! Hector mi-a spus că ducele d’Hérouville i-a dăruit Joséphei un titlu de rentă de treizeci de mii de franci într-un cornet de cofeturi! Preţuiesc cât şase ca Josépha! Ah, să fii iubită! exclamă ea potrivindu-şi buclele şi ducându-se să se privească în oglindă. Henri mă iubeşte, e în stare să te zdrobească ca pe o muscă numai la un semn al meu! Hulot mă iubeşte, pentru mine îşi lasă soţia în cruntă mizerie. Hai, arată-te bun părinte, dragul meu. Pentru ştrengăriile dumitale, dispui de trei sute de mii de franci, în afară de averea pe care o ai, eşti doldora de bani, şi nu te gândeşti decât cum să-i înmulţeşti…

— N-o fac decât pentru tine, Valérie, îţi pun la picioare jumătate! strigă el căzând în genunchi.

— Cum aşa? Tot aici eşti? se răsti slutul de Marneffe apărând într-un halat de casă. Ce faceţi?

— Îmi cere iertare, dragă, fiindcă mi-a făcut propuneri insultătoare. Văzând că nu mă poate cuceri cu niciun chip, domnului i-a trăsnit prin gând să mă cumpere…

Crevel ar fi vrut să dispară în pivniţă, printr-o trapă, ca la teatru.

— Ridică-te, dragă Crevel, spuse zâmbind Marneffe, căci eşti caraghios. Văd, după chipul Valériei, că nu-i nicio primejdie pentru mine.

— Du-te la culcare şi dormi liniştit, răspunse doamna Marneffe.

— Cât e de deşteaptă! gândi Crevel, e pur şi simplu fermecătoare! Mă salvează!

După ce Marneffe intră în camera lui, primarul îi luă mâinile Valeriei şi i le sărută, umezindu-le cu câteva lacrimi.

— Pun totul pe numele tău! reluă el.

— Asta zic şi eu iubire, îi şopti Valérie la ureche. Atunci, dragoste pentru dragoste. Hulot e jos, în stradă. Stă şi

aşteaptă, bietul moşneag, să pun o lumânare la una dintre ferestrele dormitorului meu, ca să se poată întoarce; îţi dau voie să-i spui că te iubesc numai pe tine, n-are să te creadă nici în ruptul capului, du-l în strada Dauphin, copleşeşte-l cu dovezi, îţi dau voie, îţi poruncesc chiar. Foca asta mă plictiseşte, mă dezgustă, nu-l lăsa să-ţi scape, ţine-l toată noaptea în strada Dauphin, chinuieşte-l bine de tot, răzbună-te că ţi-a răpit-o pe Josépha. Are să moară, poate, dar îi salvăm soţia şi copiii de la o ruină înspăimântătoare. Doamna Hulot lucrează ca să poată trăi!…

— Vai! biata femeie! e îngrozitor! exclamă Crevel, pătruns deodată de sentimente generoase.

— Dacă mă iubeşti, Célestin, îi spuse ea încetişor la ureche, atingându-i-o cu buzele, opreşte-l, căci altfel sunt pierdută. Marneffe a devenit bănuitor, şi Hector are cheia de la poartă şi vrea să se întoarcă!

Crevel o cuprinse pe doamna Marneffe în braţe şi plecă în culmea fericirii. Valérie îl însoţi drăgăstoasă până în capul scării, apoi, ca vrăjită, coborî până la primul etaj şi îl petrecu mai departe, până jos.

— Draga mea Valérie, întoarce-te! Nu te compromite faţă de portari… Du-te, viaţa şi averea mea îţi aparţin… Pleacă, ducesa mea!

— Doamnă Olivier! strigă încetişor Valérie după ce se închise uşa.

— Cum! dumneavoastră aici, doamnă! făcu doamna Olivier uluită.

— Pune zăvoarele şi sus şi jos la poartă şi nu mai deschide nimănui.

— Bine, doamnă.

Zăvoarele fiind puse, doamna Olivier povesti încercarea de corupţie pe care şi-o îngăduise înaltul funcţionar faţă de ea.

— Te-ai purtat ca un înger, scumpa mea Olivier, dar mai vorbim mâine despre asta.

Valérie zbură ca o săgeată până la etajul ai treilea, ciocăni uşor de trei ori la uşa Lisbethei şi se întoarse în apartamentul ei, dând ordine domnişoarei Reine; căci niciodată o femeie nu scapă prilejul de a se desfăta cu un Montes proaspăt sosit din Brazilia.

„Ei, drăcie! Numai femeile de lume sunt în stare să iubească astfel! îşi zise Crevel. Când cobora scara luminând-o cu privirea ei, parcă o atrăgeam după mine. Nici nu m-aş mai uita la Josépha! strigă fostul comis-voiajor. Ah, Josépha e o tinichea! Ce-am spus? tinichea? Dumnezeule! sunt în stare, într-o bună zi, să scap vorba asta la Tuileries… Nu, dacă Valérie nu-mi face educaţie, n-o să ajung nimic. Eu, care ţin atâta să-mi dau aere de mare senior… Ah! ce femeie! Când îmi aruncă o privire tăioasă, mă cutremur de parcă mi-ar trece un cuţit prin măruntaie… Ce graţie! ce inteligenţă! niciodată Josépha nu m-a tulburat în aşa măsură. Şi ce farmece neînchipuite!… Aha, iată şi omul meu!”

Prin bezna din strada Babylone, el zărise statura înaltă şi puţin încovoiată a lui Hulot, strecurându-se de-a lungul gardului de scânduri al unei case în construcţie, şi se duse de-a dreptul la el.

— Bună dimineaţa, baroane, căci a trecut de miezul nopţii, dragul meu! Ce dracu faci aici?… Te plimbi pe ploaia asta măruntă şi drăgălaşă? La vârsta noastră nu-i tocmai potrivit. Vrei să-ţi dau un sfat bun? Să ne întoarcem fiecare acasă. Fiindcă, între noi fie vorba, n-ai să vezi nicio lumină la fereastră.

Auzind ultimele cuvinte, baronul simţi că avea şaizeci şi trei de ani şi că paltonul îi era ud.

— Dar cine ţi-a spus?… întrebă el.

— Valérie, bineînţeles, Valérie *a noastră,* care vrea să fie numai a *mea.* Suntem chit, baroane, ne putem lua iarăşi la întrecere, oricând vrei. N-ai de ce să te superi, ştii că mi-am rezervat dreptul de a-mi lua revanşa, aşa ne-a fost învoiala; ţi-au trebuit trei luni ca să mi-o sufli pe Josépha, eu ţi-am

luat-o pe Valérie în… Să nu mai vorbim despre asta, continuă el. Vreau să fie numai a mea. Dar vom rămâne tot atât de buni prieteni.

— Nu glumi, Crevel, răspunse baronul cu o voce sugrumată de furie, e chestie de viaţă şi de moarte.

— Ia te uită, cum o iei!… Baroane, nu-ţi mai aduci aminte ce mi-ai spus în ziua în care s-a căsătorit Hortense? „Se cade ca doi crai bătrâni ca noi să se certe pentru o fustă? Aşa fac numai băcanii, oamenii de rând”… Hotărât lucru, noi suntem stil regentă, haină albastră, Pompadour, secolul al XVIII-lea, cât se poate de mareşal Richelieu, rocaille, şi-aş putea spune, *Liaisons dangereuses*[{111}]!…

Crevel şi-ar fi putut înşira multă vreme cunoştinţele literare, căci baronul îl asculta precum ascultă surzii când încep a surzi. Văzând, la lumina felinarului, că faţa rivalului său se făcuse albă, învingătorul se opri. După declaraţiile doamnei Olivier, după ultima privire a Valériei, toate acestea erau pentru baron ca o lovitură de trăsnet.

— Doamne! nu se găseau destule femei în Paris?… rosti el în sfârşit.

— Aşa am zis şi eu când mi-ai luat-o pe Josépha, îi întoarse vorba Crevel.

— Ascultă, Crevel, nu-i cu putinţă… Dă-mi o dovadă!… Ai o cheie, ca mine, ca să intri?

Şi baronul, ajuns în faţa casei, vârî cheia în broască. Văzu însă că poarta rămâne înţepenită, încercă zadarnic s-o urnească.

— Numai face gălăgie, noaptea, spuse liniştit Crevel. Eu, baroane, am chei mai bune decât ale dumitale.

— Dovezi! dovezi! repetă baronul înnebunit de durere.

— Vino să ţi le arăt, răspunse Crevel.

Şi-l duse pe baron, aşa cum îl învăţase Valérie, spre chei, prin strada Hillerin-Bertin. Nenorocitul consilier de stat mergea, cum merg negustorii în ajunul zilei când trebuie să-şi depună bilanţul; făcea tot felul de presupuneri ca să afle pricina depravării ascunse în adâncul sufletului Valériei

şi se credea victima unei mistificări. Trecând pe Podul regal, îşi văzu viaţa atât de deşartă şi de sfârşită, atât de încurcată în complicaţiile financiare, încât fu cât pe ce să se lase dus de gândul rău de a-l împinge pe Crevel în apă şi apoi de a se arunca şi el.

Ajungând în strada Dauphin, care pe vremea aceea nu fusese încă lărgită, Crevel se opri în faţa unei portiţe. Portiţa dădea spre un coridor lung, pavat cu dale albe şi negre, alcătuind un fel de peristil, la capătul căruia, se aflau o scară şi o gheretă de portar, luminate de o curte mică interioară, cum sunt atâtea la Paris.

Curtea, care despărţea casa de proprietatea vecină, nu era ca toate celelalte, căci avea o parte mai mare şi una mai mică. Căsuţa lui Crevel, căci el era proprietarul, avea o anexă cu un acoperiş de sticlă, clădită pe terenul vecin, cu condiţia însă de a rămâne câştigată terenului. Era complet ascunsă de ghereta portarului şi de ieşitura scării.

Clădirea aceasta servise multă vreme uneia dintre cele două prăvălii de la stradă drept magazie, birou şi bucătărie. Crevel nu mai închiriase însă cele două încăperi de la parter, şi Grindot le prefăcuse într-o căsuţă făcută cu economie. Se putea intra acolo în două moduri: sau prin prăvălia unui negustor de mobile, căruia Crevel i-o închiria ieftin dar cu luna, ca să-l aibă la mână în caz că se dovedea indiscret, sau printr-o uşă din zidul coridorului, destul de abil ascunsă ca să fie aproape invizibilă. Apartamentul acesta mic ce cuprindea o sufragerie, un salon şi un dormitor, luminat prin partea de sus, situat jumătate pe terenul vecinului, jumătate pe cel al lui Crevel, rămăsese cu totul secret. În afară de negustorul de mobile de ocazie, locatarii nu ştiau de existenţa acestui mic paradis. Portăreasa, plătită ca să fie complicea lui Crevel, era o bucătăreasă excelentă. Domnul primar putea deci să intre în căsuţa lui practică şi să iasă la orice oră din noapte, fără a se teme de niciun fel de spionaj. În timpul zilei, o femeie, îmbrăcată ca orice pariziană atunci când se duce după

cumpărături şi înarmată cu o cheie, nu risca nimic venind la Crevel; cerceta marfa de ocazie, se tocmea şi intra sau ieşea din prăvălie fără să trezească nicio bănuială, dacă o întâlnea cineva.

După ce Crevel aprinse candelabrele din dormitor, baronul rămase uimit de luxul plin de gust şi cochet de acolo. Fostul negustor de parfumuri îi dăduse mână liberă lui Grindot, şi bătrânul arhitect se întrecuse printr-o creaţie în genul Pompadour care, de altfel, costase şaizeci de mii de franci.

— Vreau, îi spusese Crevel lui Grindot, ca o ducesă intrând aici să rămână uimită! Năzuise să-şi alcătuiască cel mai frumos Eden parizian, unde s-o aibă pe Eva lui, femeia de lume, Valérie a lui, ducesa lui.

— Sunt două paturi, îi spuse Crevel lui Hulot arătându-i un divan din care se putea scoate un pat, aşa cum tragi sertarul unui scrin. Iată unul, celălalt e în cameră. Putem petrece noaptea aici amândoi.

— Dovezile! făcu baronul.

Crevel luă o lumânare şi-şi duse prietenul în dormitor, unde Hulot văzu, pe o canapeluţă, un capot splendid al Valériei, pe care ea îl pusese şi în strada Vanneau, ca să se fălească cu el înainte de a-l purta în căsuţa lui Crevel. Primarul puse în mişcare mecanismul secret al unei mobile drăguţe lucrate în mozaic de lemn, numită *fericirea zilei,* scotoci, luă o scrisoare şi i-o întinse baronului:

— Uite, citeşte.

Consilierul de stat citi următorul bileţel scris cu creionul:

M-ai făcut să te aştept degeaba, cotoiule! Nu se cuvine ca o femeie de rangul meu să-l aştepte pe un fost negustor de parfumuri. N-am găsit nici masa pregătită, nici ţigări. Ai să mi-o plăteşti.

— Nu-i scrisul ei?

— Doamne! exclamă Hulot aşezându-se copleşit. Văd bine că-s lucrurile ei, scufiţa, papucii… Ah, asta… şi de când?

Crevel făcu un semn că înţelege şi scoase un teanc de hârtii din scrinul de mozaic.

— Uite, dragă! am plătit antreprenorii în decembrie 1838. Am inaugurat căsuţa asta delicioasă, cu două luni înainte, în octombrie.

Consilierul de stat îşi plecă fruntea.

— Cum dracu faceţi? doar ştiu cum îşi întrebuinţează timpul ceas cu ceas.

— Dar plimbările la Tuileries… spuse Crevel frecându-şi mâinile cu satisfacţie.

— Ei?… făcu Hulot năucit.

— Pretinsa ta prietenă se duce la Tuileries zicând că se plimbă de la ora unu până la patru, şi hop! cât ai clipi e aici. Cunoşti comediile lui Molière? Ei bine, baroane, nu-i nimic închipuit în personajul pe care-l reprezinţi.

Nemaiavând nicio urmă de îndoială, Hulot se cufundă într-o tăcere sinistră. Catastrofele îndeamnă la filosofie firile inteligente şi tari.

Din punct de vedere moral, baronul era ca un om rătăcit noaptea într-o pădure. Tăcerea-i posomorită, înfăţişarea lui jalnică îl neliniştiră pe Crevel, care nu dorea moartea colaboratorului său.

— Cum îţi spuneam, dragă, suntem chit, să pornim de la început. Ce zici, vrei să ne luăm la întrecere? Care pe care!

— De ce oare, se întrebă Hulot vorbind cu sine însuşi, din zece femei frumoase cel puţin şapte sunt stricate?

Baronul era prea distrus ca să găsească dezlegarea problemei. Frumuseţea este cea mai mare dintre toate puterile omeneşti. Orice putere nestăvilită, neînfrânată, tiranică, duce la abuzuri, la nebunie. Arbitrarul este demenţa puterii. La femeie, arbitrarul este fantezia.

— N-ai de ce să te plângi, scumpul meu confrate, căci ai femeia cea mai frumoasă şi mai virtuoasă.

— Îmi merit soarta, îşi spuse Hulot, mi-am nesocotit soţia, o fac să sufere, şi ea e un înger! O, sărmana mea Adeline, eşti răzbunată îndeajuns! Suferă singură, în tăcere, ar trebui să-i cad la picioare, merită dragostea mea, ar trebui… căci e încă fermecătoare, albă, a întinerit; parcă-i o copilă… Şi s-a mai pomenit vreodată o femeie mai ticăloasă, mai mârşavă şi mai nelegiuită decât Valérie?

— E o nemernică, răspunse Crevel, o ticăloasă ce-ar merita să fie biciuită în piaţa Châtelet; dar dacă noi, dragul meu Canillac{112}, am rămas gen haină albastră, mareşal de Richelieu, Pompadour, du Barry{113}, stricaţi şi cât se poate de secolul al XVIII-lea, în schimb nu mai există poliţie de moravuri.

— Cum poţi să te faci iubit? se întrebă Hulot fără să-l asculte pe Crevel.

— E o prostie din partea noastră să vrem să fim iubiţi, dragul meu, zise Crevel, putem cel mult să fim toleraţi, căci doamna Marneffe e de o sută de ori mai stricată decât Josépha…

— Şi cât e de nesăţioasă! Mă costă o sută nouăzeci şi două de mii de franci!… exclamă Hulot.

— Şi câte centime? întrebă Crevel cu obrăznicia financiarului, găsind că suma era un fleac.

— Se cunoaşte că n-o iubeşti, rosti cu melancolie baronul.

— Eu m-am săturat până-n gât, făcu Crevel, căci i-am dat peste trei sute de mii de franci!…

— Dar unde? Unde se duc atâţia bani? întrebă baronul luându-şi capul în mâini.

— Dacă ne-am fi înţeles, ca puştii care pun mână de la mână ca să întreţină o târfă de doi bani, ne-ar fi costat mai ieftin.

— Bună idee! replică baronul, dar tot ne-ar fi înşelat, căci, ia spune, prietene, ce crezi de brazilian?…

— Ah! ai dreptate, vulpe bătrână, suntem traşi pe sfoară ca nişte… acţionari!… spuse Crevel. Asemenea femei sunt un soi de comandite!

— Vasăzică, răspunse baronul, ea ţi-a povestit despre lumina de la geam?…

— Moşulică, urmă Crevel luându-şi poziţia militară, ne-a jumulit pe amândoi! Valérie e o… Mi-a spus să te ţin aici… E limpede… îl are pe brazilianul ei… A! mă lepăd de ea, căci chiar de-ai ţine-o de mâini, tot ar izbuti să te înşele cu picioarele! E o ticăloasă! o stricată!

— Mai josnică decât o prostituată, adăugă baronul. Joséphа, Jenny Cadine aveau dreptul să ne înşele, căci ele sunt de meserie!

— Şi mai face pe sfânta, pe mironosiţa! strigă Crevel. Ascultă, Hulot, întoarce-te la nevastă-ta, căci afacerile tale nu stau prea bine, a început să se vorbească despre nişte poliţe pe care le-ai dat unui cămătar de mâna a doua, care are specialitatea de a împrumuta bani femeilor de moravuri uşoare, un oarecare Vauvinet. Cât despre mine, m-am lecuit de femei distinse. De altfel, la vârsta noastră, ce nevoie mai avem de asemenea femeiuşti, care, drept să-ţi spun, nu se poate să nu ne înşele? Ai părul alb, baroane, şi dinţi falşi. Eu parc-aş fi Silen{114}. O să mă apuc să strâng bani. Banul nu te înşală. Dacă Visteria nu se deschide decât din şase în şase luni, în schimb îţi dă dobânzi, pe când femeii acesteia îi plăteşti dobânzi… Cu tine, scumpul meu confrate, Gubetta, vechiul meu complice, aş mai putea accepta o situaţie cum să zic?… filosofică, dar cu un brazilian care aduce, poate, din ţara lui produse coloniale suspecte…

— Femeia, spuse Hulot, e o fiinţă inexplicabilă!

— Eu mi-o explic, zise Crevel, noi suntem bătrâni, brazilianul e tânăr şi frumos…

— Da, aşa-i, zise Hulot, recunosc, îmbătrânim. Dar cum să renunţi, prietene, la nişte făpturi atât de frumoase! Să nu le mai vezi dezbrăcându-se, făcându-şi seara cârlionţii şi privindu-ne printre degete cu un zâmbet cochet când îşi pun părul pe moaţe, cu toate mofturile, minciunile lor şi pretenţiile că nu le iubim de ajuns, când ne văd hârţuiţi de griji, şi înveselindu-ne în ciuda tuturor necazurilor?

— Da, te cred! e singurul lucru plăcut din viaţă… se însufleţi Crevel. Ah! când îţi zâmbeşte o mutrişoară şi auzi o voce: „Ah, scumpule, de-ai şti ce drăguţ eşti! Eu nu sunt ca celelalte femei, care se dau în vânt după tinerei cu ţăcălie, nişte lichele cu ţigara în gură şi grosolani ca nişte slugi! Căci tinereţea e de o obrăznicie!… Intră, spun bună ziua şi-ţi întorc spatele… Deşi mă bănuieşti că-s cochetă, prefer acestor mucoşi pe oamenii de cincizeci de ani, căci sunt statornici şi devotaţi, aceştia ştiu că o femeie nu-i uşor de cucerit şi ne preţuiesc… lată de ce te iubesc, tâlharule!…” Şi-şi întovărăşesc aceste mărturisiri cu tot soiul de fasoane şi de drăgălăşenii, de… A! sunt false ca programele primăriilor.

— Adesea, minciuna preţuieşte mai mult decât adevărul, spuse Hulot amintindu-şi câteva scene încântătoare evocate de pantomima lui Crevel, care o maimuţărea pe Valérie. Minciuna, eşti silit s-o şlefuieşti, să coşi paiete pe costumul ei de teatru…

— Şi apoi, ce mai la deal la vale? Mincinoase, dar trăieşti cu ele, asta-i!… zise Crevel cu brutalitate.

— Valérie e o zână, exclamă baronul, te preface ca prin farmec din bătrân în tânăr.

— Da, urmă Crevel, e o şerpoaică ce-ţi scapă printre degete; dar cea mai încântătoare şerpoaică… albă şi dulce ca zahărul!… hazoasă ca Arnal[{115}], şi câte nu născoceşte!…

— În privinţa asta, aşa e. E grozav de spirituală! strigă baronul uitând cu totul de nevastă-sa.

Când se culcară cei doi confraţi erau cei mai buni prieteni din lume, amintindu-şi pe rând de toate farmecele Valériei, intonaţiile glasului, linguşelile, gesturile, năzbâtiile, scăpărările spiritului ei, cele ale inimii, căci era mare meşteră în arta dragostei, avea avânturi minunate, ca tenorii care cântă aceeaşi arie într-o zi mai bine decât în alta. Şi amândoi adormiră legănaţi de aceste evocări ispititoare şi diavoleşti, luminate de flăcările iadului.

A doua zi dimineaţa, la ora nouă, Hulot trebuia să se ducă la minister, Crevel avea treburi la tară. Ieşiră împreună, şi Crevel îi întinse baronului mâna spunându-i:

— Nu ne purtăm pică, nu-i aşa? căci nu ne mai gândim niciunul la doamna Marneffe.

— A! s-a sfârşit! răspunse Hulot făcând o mutră scârbită.

La ora zece şi jumătate, Crevel urca într-un suflet scările ce duceau spre apartamentul doamnei Marneffe. Găsi pe fiinţa ticăloasă, pe încântătoarea sirenă, în cel mai cochet neglijeu din lume, savurând bunătăţile unui dejun ales în tovărăşia baronului Henri Montes de Montejanos şi a Lisbethei. Deşi simţi ca o lovitură de măciucă la vederea brazilianului, Crevel o rugă pe doamna Marneffe să-i acorde o audienţă de două minute. Valérie trecu cu Crevel în salon.

— Valérie, îngeraşule, spuse îndrăgostitul Crevel, domnul Marneffe nu mai are mult de trăit, dacă vrei să-mi rămâi credincioasă, după ce moare, ne căsătorim. Gândeşte-te. Te-am descotorosit de Hulot... Judecă singură dacă brazilianul poate preţui cât un primar al Parisului, un om care, de dragul tău, va lupta să ajungă la cele mai înalte onoruri şi care are o rentă de peste optzeci de mii de franci.

— O să mă mai gândesc, fu răspunsul ei. Voi fi la ora două în strada Dauphin şi vom vorbi atunci: dar fii cuminte! şi nu uita de transferul pe care mi l-ai făgăduit ieri.

Se întoarse în sufragerie, urmată de Crevel, care se felicita că găsise mijlocul de a o câştiga pe Valérie numai pentru el, dar îl zări pe baronul Hulot care, în timpul acelei scurte conferinţe, venise cu aceleaşi intenţii. Consilierul de stat ceru, ca şi Crevel, o clipă de audienţă. Doamna Marneffe se ridică din nou ca să treacă în salon, surâzând brazilianului, ca şi cum i-ar fi spus:

— Au înnebunit! Ce mai vor, când te văd aici?

— Valérie, începu consilierul de stat, dragă copilă, vărul tău e un văr suspect...

— O! destul! strigă ea tăindu-i vorba. Marneffe n-a fost niciodată, nu va fi şi nici nu mai poate fi soţul meu. Primul şi singurul om pe care l-am iubit se întoarce pe neaşteptate… Nu-i vina mea! Dar uită-te bine la Henri, priveşte-te pe tine şi apoi întreabă-te dacă o femeie mai poate sta la îndoială, mai ales când iubeşte. Dragul meu, nu sunt o femeie întreţinută. De azi înainte nu mai vreau să fiu ca Suzana între doi bătrâni{116}. Dacă ţineţi la mine, dumneata şi Crevel, veţi fi numai prietenii casei, însă totul s-a sfârşit, căci am împlinit douăzeci şi şase de ani şi vreau de-aci înainte să fiu o sfântă, o vrednică şi nepreţuită soţie… ca a dumitale.

— Vasăzică, aşa? întrebă Hulot. Iată cum mă întâmpini când eu vin, ca papa, cu mâinile pline de indulgenţe!… Să ştii, atunci, că soţul tău n-are să ajungă niciodată şef de birou şi ofiţer al Legiunii de Onoare…

— Asta rămâne de văzut, răspunse doamna Marneffe privindu-l pe baron într-un anumit fel.

— Să nu ne certăm, începu iar Hulot cuprins de disperare, o să vin diseară să ne înţelegem.

— Da, la Lisbeth!…

— Fie, spuse bătrânul amorez, la Lisbeth!…

Hulot şi Crevel coborâră împreună până în stradă fără să scoată o vorbă; dar ajunşi pe trotuar, se priviră şi începură a râde cu tristeţe.

— Suntem amândoi nişte moşnegi nebuni!… zise Crevel.

— Le-am dat răvaş de drum, se adresă doamna Marneffe Lisbethei, aşezându-se din nou la masă. Singura mea dragoste e jaguarul meu, numai pe el îl iubesc şi-l voi iubi veşnic, adăugă ea zâmbindu-i lui Henri Montes. Lisbeth, drăguţă, nu ştii? Henri mă iartă pentru ticăloşiile în care m-a târât mizeria.

— E vina mea, spuse brazilianul, trebuia să-ţi trimit o sută de mii de franci…

— Bietul băiat! exclamă Valérie, ar fi trebuit să muncesc, dar degetele mele nu-s făcute pentru asta… întreab-o pe

Lisbeth.

Brazilianul plecă, simţindu-se cel mai fericit om din Paris.

Spre prânz, Valérie şi Lisbeth stăteau de vorbă în splendidul dormitor unde primejdioasa parizianã îşi potrivea ultimele amănunte ale toaletei, pe care orice femeie ţine să şi le pună singură la punct. Cu uşile zăvorite, cu draperiile trase, Valérie povesti până în cele mai mici amănunte toate întâmplările serii, ale nopţii şi ale dimineţii.

— Eşti mulţumită, comoara mea? o întrebă pe Lisbeth, sfârşindu-şi povestirea. Ce s-aleg când o veni vremea, să fiu doamna Crevel sau doamna Montes? Tu ce mă sfătuieşti?

— Crevel n-are de trăit mai mult de zece ani, destrăbălat cum este, răspunse Lisbeth, pe când Montes e tânăr. Crevel are să-ţi lase o rentă de treizeci de mii de franci. Montes poate foarte bine să mai aştepte, o să fie de ajuns de fericit rămânând copilul răsfăţat. Aşa că, pe la treizeci şi trei de ani, poţi foarte bine, fetiţă dragă, păstrându-ţi frumuseţea, să te măriţi cu brazilianul tău şi să joci un rol însemnat cu cei şaizeci de mii de franci venit, mai cu seamă dacă ai să fii *protejată* de o mareşală…

— Da, dar Montes e brazilian, n-are s-ajungă niciodată nimic, observă Valérie.

— Trăim, zise Lisbeth, în epoca drumului de fier, şi astăzi străinii izbutesc să ocupe, în Franţa, situaţii înalte.

— Vom vedea ce-i de făcut, răspunse Valérie, când va muri Marneffe, cred că i se apropie sfârşitul suferinţelor.

— Boala asta a lui, care i se tot întoarce, spuse Lisbeth, parcă ar fi o remuşcare a trupului… Ei, mă duc la Hortense.

— Bine, du-te, îngeraşule, zise Valérie, şi adu-mi-l pe artistul meu! În trei ani de zile să nu putem noi face un pas înainte! Ar trebui să ne fie ruşine! Wenceslas şi Henri sunt singurele mele pasiuni. Unul e dragostea, celălalt, capriciul.

— Ce frumoasă eşti astăzi! exclamă Lisbeth apucând-o de mijloc şi sărutând-o pe frunte. Mă bucur şi eu de tot ce-ţi place ţie, de averea, de toaletele tale… Simt că am început

să trăiesc cu adevărat numai din ziua în care am jurat să fim surori…

— Stai, tigroaico! strigă râzând Valérie, ţi-ai pus strâmb şalul… încă nu te pricepi să porţi un şal, după trei ani de zile, cu toate că ţi-am dat atâtea lecţii, şi ai pretenţii s-ajungi doamna mareşal Hulot…

Purtând ghete de safian, cu ciorapi gri de mătase şi o rochie dintr-o levantină superbă, cu părul pieptănat în bandouri, sub o pălărie foarte cochetă de catifea neagră căptuşită cu satin galben, Lisbeth o luă pe bulevardul Invalizilor spre strada Saint-Dominique, întrebându-se dacă Hortense, în descurajarea ei, nu-şi va deschide în sfârşit sufletul, şi dacă nestatornicia poloneză, folosită în clipa când asemenea firi sunt în stare de orice, nu va înfrânge dragostea lui Wenceslas.

Hortense şi Wenceslas locuiau întreg parterul unei case aşezate în punctul unde strada Saint-Dominique dă spre Esplanada Invalizilor. Apartamentul acesta, pe vremuri atât de potrivit cu luna lor de miere, avea acum o înfăţişare pe jumătate proaspătă, pe jumătate ofilită, care ar putea fi numită toamna mobilierului. Tinerii însurăţei nu sunt prea grijulii, îşi irosesc, fără să-şi dea seama şi fără voie, lucrurile din jurul lor, cum îşi irosesc şi dragostea. Plini de ei înşişi, puţin le pasă de ziua de mâine, care abia mai târziu începe să preocupe pe gospodină.

Când sosi Lisbeth, nepoata ei, Hortense, tocmai sfârşise să-l îmbrace pe micuţul Wenceslas, pe care-l trimisese în grădină.

— Bună ziua, Bette, spuse Hortense, venind singură să-i deschidă verişoarei.

Bucătăreasa era plecată la piaţă, jupâneasa, care făcea şi pe dădaca, spăla.

— Bună ziua, fetiţo, răspunse Lisbeth îmbrăţişând-o pe Hortense. Unde-i Wenceslas, îi şopti ea la ureche, a plecat la atelier?

— Nu, stă de vorbă cu Stidmann şi Chanor, în salon.

— Am putea rămâne singure? întrebă Lisbeth.

— Hai în camera mea.

Camera Hortensei, îmbrăcată în persiană cu flori roz şi frunze verzi pe fond alb, se decolorase, ca şi covorul, fiind veşnic bătută de soare. Perdelele nu fuseseră spălate de multă vreme. Mirosea a fum de ţigară, căci Wenceslas, socotindu-se acum un prinţ al artei şi fiind un gentilom înnăscut, lăsa scrumul tutunului pe braţele fotoliilor, pe lucrurile cele mai de preţ, ca un bărbat iubit căruia îi este îngăduit orice, ca un bogătaş care dispreţuieşte meschinăria burgheză.

— Ei, haide să vorbim de necazurile tale, o îndemnă Lisbeth văzând că nepoata ei cea frumoasă rămâne tăcută în fotoliul în care se cufundase. Dar ce ai? Dări cam palidă, draga mea.

— Au apărut două articole noi în care bietul Wenceslas e forfecat rău, le-am citit, fără să i le mai arăt, căci s-ar descuraja de tot. Statuia mareşalului Montcornet e socotită o lucrare foarte slabă. Basoreliefurile sunt cruţate ca să poată fi lăudat cu o nemaipomenită perfidie talentul lui de ornamentist, întărind astfel părerea că adevărata *artă* nu-i de nasul nostru! M-a cuprins deznădejdea când Stidmann, pe care l-am rugat să-mi spună adevărul, mi-a mărturisit că era şi el de aceeaşi părere, pe care o împărtăşesc toţi artiştii, criticii şi publicul. „Dacă Wenceslas, mi-a spus el, în grădină, înainte de masă, nu expune la anul o capodoperă, trebuie să renunţe la sculptura monumentală şi să se mulţumească doar cu execuţia de grupuri idilice, figurine, lucrări de bijuterie şi de argintărie artistică!” Sentinţa aceasta m-a îndurerat mult, căci Wenceslas n-o va accepta niciodată, fiind sigur de sine şi având atâtea idei frumoase…

— Pe furnizori nu-i poţi plăti cu idei, observă Lisbeth, cât mi-am bătut gura repetându-i asta… Îi plăteşti cu bani. Banii se câştigă numai cu opere gata făcute, care trebuie să fie pe placul burghezilor, ca să le cumpere. Când e vorba de existenţă, mai mare folos trage sculptorul dacă are pe masa

lui de lucru modele de sfeşnice, de garnituri de sobă, de mese, decât un grup ori o statuie, căci oricine are nevoie de astfel de lucruri, pe câtă vreme amatorul de grupuri şi banii săi pot întârzia luni de-a rândul…

— Ai dreptate, dragă Lisbeth! Spune-i-o, eu n-am curajul… De altminteri, cum îi zicea Wenceslas lui Stidmann, dacă se întoarce la ornamente, la sculptura mică, trebuie să renunţe la Institut, la marile creaţii artistice, şi, în felul acesta, pierdem şi lucrările de trei sute de mii de franci la Versailles, pentru municipiul Parisului şi pentru minister. Iată ce păgubim de pe urma acelor articole groaznice, scornite de concurenţii care vor să pună mâna pe comenzile noastre.

— Şi tu ţi-ai făurit alte visuri, mititico! rosti Bette sărutând-o pe frunte, îţi închipuiai că are să fie un prinţ al artelor, fruntea sculptorilor… Dar asta, vezi tu, e poezie… un asemenea vis cere un venit de cincizeci de mii de franci, şi voi n-aveţi decât două mii patru sute, cât timp trăiesc eu, trei mii după moartea mea.

În ochii Hortensei se iviră câteva lacrimi, pe care Bette le sorbi cu privirea, aşa cum bea pisica laptele.

Iată pe scurt povestea acelei luni de miere care va sluji, poate, drept învăţătură artiştilor.

Munca spirituală, vânătoarea în sferele înalte ale inteligenţei, e una dintre cele mai mari sforţări omeneşti. Meritul gloriei în artă, înţelegând prin acest cuvânt toate înfăptuirile minţii, se datorează mai ales curajului, un curaj de care omul de rând habar nu are şi care, poate, va fi lămurit pentru întâia oară aici. Îmboldit de apăsarea groaznică a mizeriei, strunit de Bette ca un cal căruia îi pui ochelari, ca să-l împiedici de a vedea în dreapta şi-n stânga drumului, şfichiuit de fata aceea aspră, icoană a Necesităţii, un soi de ucenic al Destinului, Wenceslas, poet şi visător din fire, trecuse de la Concepţie la înfăptuire sărind, fără s-o măsoare, prăpastia ce desparte cele două emisfere ale

artei. Să cugeţi, să visezi, să zămisleşti opere frumoase e o îndeletnicire încântătoare. Parcă ai fuma ţigări fermecate, ori ai duce o viaţă de curtezană, ce-şi împlineşte toate fanteziile. Opera are atunci graţia copilărească, bucuria nebună a zămislirii îmbălsămate, a florii şi a sucului dinainte gustat al fructului pârguit. Aceasta e Concepţia cu voluptăţile ei. Chiar acela care îşi poate schiţa planul prin cuvinte poate trece drept un om deosebit. Însuşirea aceasta o au toţi artiştii şi scriitorii. Dar să înfăptuieşti! să zămisleşti! să-ţi creşti cu multă caznă copilul, să-l culci după ce l-ai îndopat cu lapte în fiecare seară, să-l săruţi în toate dimineţile cu o neistovită inimă de mamă, să-i speli murdăriile, să-l îmbraci de sute de ori cu hăinuţele cele mai frumoase, pe care el le rupe mereu, şi să nu te descurajezi de zvârcolirile acestei vieţi năvalnice, să faci o capodoperă însufleţită, care să vorbească ochilor dacă-i sculptură, inteligenţei în literatură, amintirilor în pictură, tuturor inimilor în muzică, asta-i înfăptuirea şi caznele ei. Mâna trebuie să fie pregătită, gata în orice clipă, spre a da ascultare minţii. Dar nici mintea nu poate dispune oricând de facultăţile sale creatoare, după cum nici dragostea nu poate fi necurmată.

Deprinderea asta a creaţiei, neistovita dragoste a Maternităţii, care constituie esenţa mamei (o capodoperă a naturii atât de bine înţeleasă de Rafael!), în sfârşit, această maternitate cerebrală, atât de greu de dobândit, se pierde cu o nemaipomenită uşurinţă. Inspiraţia e prilejul Geniului. Nu aleargă pe o muchie de cuţit, ci pluteşte în văzduh, luându-şi zborul cu neîncrederea temătoare a corbilor, nu-i atârnă un văl de care poetul s-o poată prinde, coama îi e toată o flacără şi se pierde în depărtări, ca minunatele stoluri de flamingo albi şi trandafirii care fac deznădejdea vânătorului. Astfel, munca e o luptă istovitoare, de care se tem şi pe care o îndrăgesc numai firile tari şi întregi şi pe care ea adesea le zdrobeşte. Un mare poet al vremurilor noastre spunea vorbind despre cazna aceasta

înspăimântătoare: „Pornesc lucrul cu deznădejde şi-l părăsesc cu părere de rău.” Cei ce nu ştiu, s-o afle! Dacă artistul nu se avântă în opera sa, asemenea lui Curtius{117} în adâncul prăpastiei, sau ca ostaşul asupra redutei, fără să stea pe gânduri, dacă nu lucrează, în craterul acestui vulcan, ca minerul îngropat de o surpătură, dacă contemplă greutăţile în loc să le învingă, una câte una, urmând pilda îndrăgostiţilor din basme, care luptă necontenit împotriva vrăjilor veşnic înnoite, ca să-şi cucerească prinţesa, opera rămâne nedesăvârşită; piere în fundul atelierului ori nu mai poate fi înfăptuită, şi artistul îşi ucide singur talentul. Rossini{118}, geniu înfrăţit cu Rafael, ne dă o pildă izbitoare: tinereţea-i sărăcăcioasă faţă de belşugul maturităţii. Asta-i explicaţia unei astfel de răsplăţi, unui asemenea triumf şi a laurilor ce-i încununează pe marii poeţi şi pe marii generali.

Wenceslas, fire visătoare, cheltuise atâta energie pentru a produce, a învăţa şi a lucra sub conducerea tiranică a Lisbethei, încât dragostea şi fericirea îi prilejuiseră o reacţie. Adevărata sa fire ieşi din nou la iveală. Lenea şi nepăsarea, moliciunea sarmatului{119} îşi regăsiră în sufletul său plăcutele cuiburi din care le alungase nuiaua dascălului. În primele luni, artistul îşi iubi soţia. Horense şi Wenceslas se lăsară în voia încântătoarelor jocuri ale dragostei legitime, fericite, nebune. Hortense, ea dintâi, îl scuti pe Wenceslas de orice muncă, mândră a şi-a învins astfel singura rivală, Sculptura. Mângâierile femeii, de altfel, alungă muza şi îngenunchează îndărătnicia sălbatică şi brutală a celor ce muncesc. Trecură astfel şase, şapte luni, şi degetele sculptorului se dezvăţară să mai mânuiască dalta. Când se văzu nevoit să se apuce de lucru, când prinţul de Wissembourg, preşedintele comitetului de subscripţie, voi să vadă statuia, Wenceslas rosti cuvântul suprem al trândavilor: „De mâine mă pun serios pe lucru!” O amăgi pe scumpa sa Hortense cu vorbe înşelătoare, cu planuri măreţe de artist visător. Dragostea Hortensei pentru poetul ei spori*;* întrezărea o statuie sublimă a

mareşalului Montcornet. Montcornet trebuia să întruchipeze vitejia, tipul cavaleristului, curajul lui Murat. Ehei! numai privind statuia, şi trebuia să pricepi toate victoriile împăratului. Şi ce execuţie! Creionul era foarte binevoitor, se potrivea vorbelor!

Dar în loc de statuie, apăru un Wenceslas mititel şi încântător.

Când Wenceslas trebuia să se ducă la atelierul de la Gros-Caillou ca să mânuiască lutul şi să realizeze macheta, ori era chemat pentru o pendulă a prinţului, la atelierul lui Florent şi Chanor, unde se cizelau figurile, ori ziua era prea cenuşie şi întunecoasă; azi alergături după treburi, mâine o masă de familie, fără să mai pui la socoteală indispoziţiile talentului şi cele trupeşti şi, în sfârşit, zilele când te giugiuleşti cu femeia iubită. Ca să obţină macheta, mareşalul prinţ de Wissembourg se văzu silit să se supere şi să-l ameninţe că-i retrage comanda. Numai după nesfârşite dojeni şi multe vorbe aspre, comitetul de subscripţie izbuti să vadă ghipsul. După fiecare zi de lucru, Steinbock se întorcea istovit, plângându-se de munca aceea de zidar şi de slăbiciunea lui trupească. În cursul primului an, menajul dusese o viaţă destul de îmbelşugată. Contesa Steinbock, nebună după bărbatul ei, fericită în dragostea-i împlinită, îl blestema pe ministrul de Război; se duse la dânsul şi-i spuse că operele mari nu pot fi fabricate ca tunurile şi că statul ar trebui să se supună poruncilor geniului, asemeni lui Ludovic al XIV-lea, Francisc I şi Leon al X-lea{120}. Biata Hortense, crezând că ţine în braţe un Fidias{121}, avea slăbiciunea maternă a femeii care iubeşte până la idolatrie. „Nu te grăbi, îl sfătuia ea pe Wenceslas, de statuia asta atârnă viitorul nostru, lucrează pe îndelete, fă o capodoperă.” Hortense venea la atelier. Steinbock, îndrăgostit, pierdea cu nevastă-sa cinci ore din şapte, ca să-i descrie statuia în loc s-o facă. În felul acesta îi trebuiră

optsprezece luni ca să termine lucrarea, hotărâtoare pentru el.

După ce ghipsul fu turnat şi lucrarea deveni o realitate, biata Hortense, care împărtăşise sforţările uriaşe ale soţului ei, a cărui sănătate era zdruncinată de oboselile ce frâng trupul, braţele şi mâna sculptorilor, găsi că opera era minunată; tatăl ei, care nu se pricepea deloc la sculptură, şi baroana, la fel de nepricepută, afirmară că e o capodoperă. Chemat fiind, şi influenţat de ei, ministrul de Război fu mulţumit de modelul acela izolat, prezentat într-o lumină prielnică şi bine pus în valoare pe un fond de pânză verde. Dar, vai! la expoziţia din 1841, indignarea unanimă se manifestă prin batjocuri şi huiduieli stârnite de cei care nu vedeau cu ochi buni ridicarea prea grabnică a noului idol. Când Stidmann voi să-i deschidă ochii prietenului său, fu învinuit de gelozie. Articolele din gazete erau pentru Hortense strigăte ale invidiei. Stidmann, băiat bun, făcu să apară alte articole, în care criticile erau combătute şi în care se arăta că, de la lucrarea în ghips şi până la opera în marmură, mai intervin multe modificări şi că nu fusese prezentată la expoziţie decât macheta în ghips. „Între proiectul de ghips şi statuia executată în marmură, spunea Claude Vignon, o capodoperă poate să fie ciuntită, iar o lucrare mediocră poate deveni o operă de valoare. Ghipsul e manuscrisul, marmura e cartea.”

În doi ani şi jumătate, Steinbock făcuse o statuie şi un copil. Copilul era de o frumuseţe desăvârşită, statuia era foarte urâtă.

Pendula prinţului şi statuia acoperiră datoriile tinerilor însurăţei. Steinbock se deprinsese să iasă în lume, la spectacole, la Opera italiană. Vorbea minunat despre artă, în discuţiile şi în comentariile critice, îşi păstrase în lumea bună faima de mare artist. Sunt la Paris oameni de geniu care o viaţă întreagă îşi irosesc talentul în vorbe, mulţumindu-se cu un fel de glorie de salon. Steinbock, urmând pilda acestor încântători eunuci, prindea pe zi ce

trece un dezgust tot mai mare pentru lucru. Când voia să-şi înceapă lucrarea, îşi dădea seama câte greutăţi avea de întâmpinat, şi descurajarea îi slăbea voinţa. Inspiraţia, această nebunie a zămislirii intelectuale, îşi lua zborul depărtându-se de amantul ei bolnav.

Sculptura, ca şi arta dramatică, este cea mai grea şi totodată cea mai uşoară dintre toate artele. Copiezi un model, şi opera e înfăptuită, dar ca să-i dai suflet, să creezi un tip când înfăţişezi un bărbat sau o femeie, trebuie să înduri chinurile lui Prometeu. Astfel de înfăptuiri se pot număra pe degete în analele sculpturii, cum se numără şi marii poeţi ai omenirii. Michelangelo, Michel Columb, Jean Goujon{122}, Fidias, Praxiteles{123}, Policlet, Puget, Canova, Albert Dürer se înfrăţesc cu Milton, Virgiliu, Dante, Shakespeare, Tasso, Homer şi Molière, înfăptuirea aceasta e atât de măreaţă, încât o singură statuie poate să-l facă pe un artist nemuritor, după cum Figaro, Lovelace, Manon Lescaut au asigurat gloria nemuritoare a lui Beaumarchais, Richardson şi a abatelui Prévost{124}. Oamenii superficiali (şi printre artişti se găsesc destui de felul acesta) au pretins că sculptura se mărgineşte numai la nud, că ea a murit odată cu vechii greci şi că îmbrăcămintea modernă nu se potriveşte cu această artă. Dar mai întâi, cei din vechime au făcut statui sublime înveşmântate în întregime, ca Polimnia, Julia etc., şi nu s-a găsit nici a zecea parte din operele lor. Apoi, adevăraţii iubitori de artă n-au decât să privească, la Florenţa, *Gânditorul* lui Michelangelo ori, în catedrala din Maienţa, *Fecioara* lui Albert Dürer, care a făcut din abanos o femeie vie cu trei rânduri de veştminte, cu părul cel mai ondulat şi mai suplu pe care l-a pieptănat vreodată o cameristă. Nepricepuţii să se ducă să le vadă, şi vor recunoaşte cu toţii că geniul poate da unei haine, unei armuri sau unei rochii un gând, să le dăruiască un trup, după cum omul imprimă învelişului său trupesc caracterul şi obiceiurile sale. Sculptura este realizarea continuă a fenomenului care în pictură s-a întâlnit o singură dată, şi

anume la Rafael! Dezlegarea acestei probleme grele se află numai într-o muncă neîntreruptă, încordată, căci piedicile materiale trebuie într-atât învinse, mâna să fie atât de strunită, de ascultătoare şi de supusă, încât sculptorul să poată lupta numai pe tărâm sufletesc cu acea natură spirituală de necuprins pe care trebuia s-o transfigureze, materializând-o. Dacă Paganini, care-şi cânta pe strunele viorii povestea sufletului, n-ar fi exersat trei zile de-a rândul, ar fi pierdut odată cu interpretarea şi *registrul* instrumentului său, cuvânt prin care el înţelegea legătura strânsă dintre lemn, arcuş, strune şi artist. Dacă aceasta s-ar fi pierdut, Paganini n-ar mai fi fost decât un violonist ca oricare altul. Munca neîntreruptă e legea artei ca şi a vieţii, căci arta e creaţia idealizată. De aceea, marii artişti şi poeţii desăvârşiţi nu aşteaptă nici comenzi, nici cumpărători, zămislesc şi astăzi, şi mâine, şi întotdeauna. Astfel se naşte deprinderea lucrului, cunoştinţa neîntreruptă a piedicilor care păstrează legătura lor cu muza, cu forţele lor creatoare. Canova a trăit în atelierul său, după cum Voltaire şi-a petrecut întreaga viaţă în biroul său. Homer şi Fidias vor fi trăit desigur la fel.

Când Lisbeth îl încătuşase în mansarda lui, Wenceslas Steinbock pornise pe calea aceasta anevoioasă străbătută de toţi oamenii mari, cale care duce către Alpii gloriei. Fericirea, sub chipul Hortensei, îl îmbiase pe poet la lene, stare firească tuturor artiştilor, căci trândăvia e pentru ei o îndeletnicire. E asemeni desfătărilor paşalelor în serai: dezmiardă idei, se îmbată la izvoarele inteligentei. Mulţi artişti mari, ca Steinbock, căzuţi în patima visării, au fost pe drept cuvânt numiţi *Visători.* Aceşti fumători de opium ajung până la urmă în mizerie, pe când, dacă ar fi fost împinşi de neîndurarea vieţii, ar fi devenit oameni de seamă. Semi-artiştii aceştia sunt de altfel oameni încântători, lumea îi iubeşte şi-i copleşeşte de laude, par superiori adevăraţilor artişti, sunt socotiţi ca nişte personalităţi, nişte sălbatici, nişte răzvrătiţi împotriva

legilor firii. Iată de ce: oamenii mari aparţin operei lor. Desprinderea lor de cele lumeşti, devotamentul lor pentru muncă îi fac să treacă drept egoişti în ochii proştilor, care ar voi să-i vadă înveşmântaţi la fel ca filfizonii, învârtindu-se în societate şi îndeplinind aşa-zisele îndatoriri mondene. Ar vrea să-i vadă pe leii Atlasului ca pe căţeluşii marchizelor, dichisiţi şi parfumaţi. Oamenii aceştia, care îşi întâlnesc rareori semenii, duc o viaţă singuratică, sunt neînţeleşi de majoritatea lumii, alcătuită, după cum se ştie, din proşti, invidioşi, inculţi şi uşuratici. Înţelegeţi ce rol poate juca femeia în viaţa acestor fiinţe excepţionale? O femeie trebuie să fie ceea ce fusese Lisbeth timp de cinci ani, şi pe deasupra să le dăruiască dragostea, dragostea umilă, discretă, veşnic atentă, veşnic surâzătoare.

Hortense, pe care suferinţele-i de mamă o făcuseră să vadă realitatea, fiind încolţită de cumplite nevoi, îşi dădu prea târziu seama de greşelile pe care fără voie le săvârşise în dragostea ei nemăsurată, dar, ca o adevărată fiică a mamei sale, i se rupea inima la gândul că trebuie să-l chinuie pe Wenceslas. Îl iubea prea mult ca să ajungă călăul scumpului ei poet şi simţea că se apropie clipa când va cădea pradă mizeriei, împreună cu bărbatul şi pruncul ei.

— Vai de mine, fetiţo, exclamă Bette văzând că ochii frumoşi ai nepoatei se înrouraseră de lacrimi, nu trebuie să te laşi pradă deznădejdii. Un pahar plin de lacrimi nu face cât o farfurie de supă! Cât îţi trebuie?

— Vreo cinci, şase mii de franci.

— Eu n-am decât trei mii de franci, cel mult, spuse Lisbeth. Ce face Wenceslas în momentul de faţă?

— I s-a propus să lucreze împreună cu Stidmann un serviciu de desert pentru ducele d’Hérouville, plătit cu şase mii de franci. Domnul Chanor şi-ar lua atunci angajamentul să plătească patru mii de franci, pe care-i datorează Wenceslas lui Léon de Lora şi lui Bridau. E vorba de o datorie de onoare.

— Cum, aţi primit bani pe statuia şi basoreliefurile monumentului ridicat mareşalului Montcornet şi n-aţi plătit datoria aceea?

— Nu ştii, răspunse Hortense, că de trei ani de zile cheltuim douăsprezece mii de franci pe an, şi eu n-am decât două mii de franci venit? Cu monumentul mareşalului, scăzând toate cheltuielile, n-am câştigat mai mult de şaisprezece mii de franci. Drept să-ţi spun, nu ştiu ce-o să ne facem, dacă Wenceslas nu se apucă de lucru. Ah! dacă aş putea învăţa şi eu să fac statui, cum aş mai frământa lutul! exclamă ea întinzându-şi braţele frumoase.

Tot ce avea mai frumos fata de odinioară se împlinise acum în femeia de azi. Ochii Hortensei străluceau: în venele ei curgea un sânge fierbinte, năvalnic, îi părea rău că-şi iroseşte avântul ţinând în braţe un copil.

— Ei, mititica mea, o fată înţeleaptă n-ar trebui să se mărite cu un artist decât după ce are o situaţie, nu când luptă să şi-o facă.

În clipa aceea, răsunară paşii şi glasurile lui Stidmann şi Wenceslas, care-i petreceau pe Chanor; apoi, Wenceslas se întoarse Îndată împreună cu Stidmann. Stidmann, artist lansat în lumea gazetarilor, a actriţelor ilustre şi a cochetelor celebre, era un tânăr elegant, pe care Valérie voia să-l atragă în cercul ei, de altfel, Claude Vignon i-l prezentase. Stidmann tocmai se despărţise de faimoasa doamnă Schontz, care se măritase de câteva luni şi plecase în provincie. Valérie şi Lisbeth, care aflaseră de această ruptură prin Claude Vignon, crezuseră de cuviinţă să-l atragă pe prietenul lui Wenceslas în strada Vanneau. Cum Stidmann, din discreţie, venea rar în vizită la soţii Steinbock, iar când fusese prezentat de Claude Vignon, Lisbeth lipsise, îl vedea acum întâia oară. Uitându-se cu atenţie la vestitul artist, surprinse câteva priviri pe care el le aruncă Hortensei şi care o (făcură să întrezărească posibilitatea de a-l oferi ca o consolare contesei Steinbock, în cazul când Wenceslas ar fi trădat-o. Într-adevăr,

Stidmann se gândea că, dacă n-ar fi fost camaradul lui Wenceslas, ar fi putut afla în tânăra şi superba contesă o amantă încântătoare; dorinţa aceasta, pe care şi-o stăpânea dintr-un sentiment de onoare, îl îndepărta de casa ei. Lisbeth observă stânjeneala aceea semnificativă care îi încurcă pe bărbaţi când se află în prezenţa femeii căreia nu-şi pot îngădui să-i facă curte.

— E un tânăr foarte bine, îi şopti ea Hortensei la ureche.

— Da? găseşti? întrebă aceasta, nici n-am băgat de seamă…

— Dragă Stidmann, îi spuse Wenceslas camaradului său la ureche, între noi nu trebuie să existe nimic ascuns. Uite ce e, avem nişte afaceri de discutat cu fata asta bătrână.

Stidmann le salută pe cele două femei şi plecă.

— S-a făcut, zise Wenceslas întorcându-se, după ce-l petrecuse pe Stidmann, dar o asemenea muncă cere şase luni, şi între timp trebuie să avem cu ce trăi.

— Avem diamantele mele, exclamă tânăra contesă Steinbock cu avântul sublim al femeilor îndrăgostite.

În ochii lui Wenceslas se ivi o lacrimă.

— Gata! mă apuc de lucru, răspunse el venind să se aşeze lângă soţia sa şi luând-o pe genunchi. Am să fac nişte fleacuri, un paneraş de nuntă, nişte grupuri de bronz…

— Dragii mei copii, rosti Lisbeth, ştiţi prea bine că voi o să mă moşteniţi şi o să vă rămână de pe urma mea, puteţi fi siguri, o sumă frumuşică, mai cu seamă dacă mă ajutaţi să mă mărit cu mareşalul; dacă o să izbutim, o să vă ţin la mine şi pe voi şi pe Adeline. Cât de fericiţi am trăi împreună! Pentru moment, ascultaţi-mă pe mine, am o veche experienţă. Nu recurgeţi la muntele de pietate, căci sunteţi pierduţi. Am văzut că cei strâmtoraţi n-au niciodată bani pentru plata dobânzilor la preschimbare, şi atunci pierd totul. *Aş* putea, în schimbul unei poliţe, să vă găsesc un împrumut numai cu cinci la sută.

— O! am fi salvaţi! strigă Hortense.

— Atunci, fetiţo, să vină Wenceslas la persoana pe care aş ruga-o să-l îndatoreze. E doamna Marneffe, linguşind-o, căci e vanitoasă ca o parvenită, v-aş scoate din încurcătură cu cea mai mare bunăvoinţă. Vino şi tu la ea, dragă Hortense.

Hortense se uită la Wenceslas cu aerul pe care probabil că-l au condamnaţii la moarte când urcă pe eşafod.

— Claude Vignon l-a dus şi pe Stidmann acolo, răspunse Wenceslas. E o casă foarte plăcută.

Hortense îşi plecă fruntea. Un singur cuvânt ar putea lămuri cele ce simţea, nu era o suferinţă, era o boală.

— Dragă Hortense, învaţă să trăieşti! exclamă Lisbeth înţelegând gestul expresiv al nepoatei sale. Altfel o să ajungi ca mama ta, surghiunită într-o odaie pustie, unde o să plângi ca şi Calipso după plecarea lui Ulise, la vârsta când nu mai vine niciun Telemac!… adăugă ea repetând o zeflemea de-a doamnei Marneffe. Trebuie să-i consideri pe oamenii din lumea asta ca pe nişte unelte de care te foloseşti, le iei ori le laşi după cum ai nevoie. Slujiţi-vă, copii, de doamna Marneffe, şi apoi părăsiţi-o. Ţi-e teamă ca Wenceslas, care te adoră, să nu se îndrăgostească de o femeie cu patru sau cinci ani mai în vârstă ca tine, veştedă ca iarba cosită şi…

— Mai bine să-mi pun diamantele amanet, zise Hortense. Să nu cumva să te duci vreodată acolo, Wenceslas!… e un iad!

— Hortense are dreptate, rosti Wenceslas sărutându-şi soţia.

— Îţi mulţumesc, dragul meu, răspunse tânăra femeie în culmea fericirii. Vezi, Lisbeth, bărbatul meu e un înger: nu-i cartofor, mergem peste tot împreună, şi de-ar putea să se pună pe lucru, aş fi nespus de fericită. De ce să ne ducem la amanta tatei, la o femeie care îl ruinează şi-i pricinuieşte mamei supărări ucigătoare, pe care biata de ea le îndură ca o eroină?…

— Copila mea, ruina tatălui tău nu vine de acolo, cântăreaţa lui l-a ruinat, şi apoi căsătoria ta! spuse verişoara Bette. Să ştiţi! Doamna Marneffe îi este de mare folos!… dar mai bine să tac…

— Tu aperi pe toată lumea, dragă Bette…

Atrasă de ţipetele copilului, Hortense se duse în grădină, şi Lisbeth rămase singură cu Wenceslas.

— Ai un înger de soţie, Wenceslas! zise verişoara Bette, iubeşte-o, să n-o superi niciodată.

— Da, o iubesc atâta încât îi ascund situaţia noastră, răspunse Wenceslas, dar dumitale, Lisbeth, pot să-ţi povestesc… Chiar dacă punem amanet diamantele Hortensei, lucrurile nu s-ar schimba.

— Atunci fă un împrumut la doamna Marneffe… îl sfătui Lisbeth. Convinge-o pe Hortense să-ţi dea voie să vii, ori du-te fără ştirea ei!

— La asta mă şi gândeam, răspunse artistul, când am refuzat să mă duc ca să n-o mâhnesc pe Hortense.

— Ascultă, Wenceslas, vă iubesc prea mult pe amândoi ca să nu te înştiinţez că eşti în primejdie. Dacă vii acolo, ţine-te tare, căci femeia asta e un diavol; toţi cei care o văd o adoră. E atât de vicioasă, de atrăgătoare… te vrăjeşte ca o capodoperă. Împrumută bani de la ea, dar nu-i lăsa sufletul amanet. Aş fi nemângâiată dacă ai trăda-o pe nepoată-mea… Iat-o! exclamă Lisbeth, să nu mai vorbim nimic, bizuie-te pe mine, îţi descurc eu treburile.

— Sărut-o pe Lisbeth, îngeraşule, se adresă Wenceslas soţiei sale, căci ne scoate din încurcătură împrumutându-ne economiile ei.

Şi îi făcu un semn Lisbethei, care pricepu.

— Atunci sper că ai să începi să lucrezi, îngeraşule? întrebă Hortense.

— Chiar de mâine! răspunse artistul.

— Vorba asta ne ruinează, adăugă Hortense, zâmbindu-i.

— Spune tu singură, fetiţă dragă, dacă n-am avut zilnic tot felul de treburi şi de piedici?

— Da, ai dreptate, scumpule.

— Dar am aici, urmă Steinbock lovindu-şi fruntea, o sumedenie de idei… A! vreau să-mi uimesc toţi duşmanii. Plănuiesc un serviciu de masă în stil german din secolul al XVI-lea, stilul acela poetic! O să răsucesc frunze pline de tot soiul de insecte, cu copilaşi culcaţi printre himere noi, himere adevărate, întruchipările visurilor noastre!… şi care nu-mi mai scapă! Va fi ceva plin de fantezie, elegant şi bogat totodată. Chanor a plecat încântat… Aveam nevoie de o încurajare, căci ultimul articol cu privire la monumentul lui Montcornet mi-a zdruncinat moralul.

Când Lisbeth şi Wenceslas rămaseră la un moment dat singuri, artistul îi făgădui să vină a doua zi la doamna Marneffe, fie cu învoirea soţiei sale, fie pe ascuns, dacă nu i-ar da voie.

Valérie, înştiinţată chiar în seara aceea de succesul obţinut, îl trimise pe baron să-i invite la masă pe Stidmann, Claude Vignon şi Steinbock, căci începuse să-l tiranizeze cum numai femeile de soiul ei ştiu să-i tiranizeze pe bătrâni, de-i vezi mereu alergând prin oraş, rugându-se de unul şi de altul, slujind interesele şi ambiţiile acestor crude amante.

A doua zi, Valérie se pregăti de luptă, îmbrăcându-se aşa cum ştiu pariziencele atunci când vor să se folosească de toate farmecele lor. Îşi studia rolul ca un bărbat care încearcă figuri de scrimă înaintea unui duel. Nu trebuia să se vadă nicio cută, nicio zbârcitură. Tenu-i alb era mai frumos, mai dulce, mai fin ca niciodată. Aluniţele ei false atrăgeau fără voie privirile. Se înşală cei care cred că aluniţele din secolul al XVIII-lea nu se mai poartă sau că au fost date uitării. Astăzi, femeile, mai iscusite ca cele de odinioară, atrag privirile prin felurite stratageme îndrăzneţe. Una descoperă cea dintâi cocarda de panglici în mijlocul căreia prinzi un diamant şi stăpâneşte toate privirile de-a lungul unei seri întregi; alta născoceşte o

reţea pe cap, sau îşi înfige în pieptănătură un stilet ca să-ţi amintească de jartiera ei; una îşi pune manşete de catifea neagră, alta îşi atârnă panglici în păr. Sublimele lor sforţări – aceste *Austerlitz*-uri ale cochetăriei{125} şi ale dragostei – ajung o modă pentru clasele de jos, în vreme ce ingenioasele caută mereu alte născociri. Pentru serata asta, la care voia să strălucească, Valérie îşi pusese trei aluniţe, îşi spălase părul cu o loţiune care îi schimbase, pentru câteva zile, nuanţa blond-aurie într-un blond-cenuşiu. Voia să apară cu totul diferită de doamna Steinbock, care avea un păr de un blond aprins. Nuanţa aceasta nouă îi dădea Valériei un aer provocator şi ciudat, care îi surprinsese într-atât pe curtezanii ei, încât Montes o întrebă: „Nu ştiu, ce ai astă seară?…” îşi mai pusese la gât o panglică de catifea neagră, destul de lată, care făcea să i se vadă mai bine albeaţa pieptului. A treia aluniţă amintea de cele pe care le purtau bunicele noastre şi care fuseseră poreclite ucigaşe. Valérie îşi înfipsese un fermecător boboc de trandafir în plin corsaj, în scobitura drăgălaşă a corsetului. Acest amănunt era de ajuns ca să-i facă pe bărbaţii sub treizeci de ani să-şi plece, ruşinaţi, privirile.

— Sunt frumoasă, să mă mănânci! spuse ea, studiindu-se în diferite poze în oglindă, întocmai ca o dansatoare care-şi încearcă supleţea.

Lisbeth se duse la hală, căci masa trebuia să fie ca acele prânzuri nespus de rafinate pe care Mathurine le pregătea pentru episcopul ei, când acesta îl poftea la masă pe colegul său din parohia vecină.

Stidmann, Claude Vignon şi contele Steinbock sosiră aproape în acelaşi timp, pe la ora şase. O femeie oarecare, sau una sinceră dacă vreţi, ar fi venit numaidecât să-l întâmpine pe acela pe care îl dorea cu atâta înflăcărare; dar Valérie, care aştepta de cinci ore în camera ei, îi lăsă pe cei trei oaspeţi singuri, încredinţată că va fi subiectul conversaţiei sau a gândului lor tainic. Supraveghind chiar ea aranjarea salonului, pusese mai în faţă, ca să poată fi

bine văzute, delicioasele bibelouri, produse specific pariziene, care nu pot fi fabricate în niciun alt oraş din lume, care-şi dezvăluie şi care anunţă, ca să zicem aşa, prezenţa unei femei: legate în email şi brodate cu perle, cupe pline de inele, amintiri fermecătoare, porţelanuri de Saxa şi Sèvres, adevărate capodopere montate cu un gust desăvârşit de Florent şi Chanor, în sfârşit albume şi statuete, toate bagatelele acelea care valorează sume fantastice şi care sunt comandate fabricanţilor în primul avânt al patimii ori pentru cea din urmă împăcare. De altfel, Valérie era încă stăpânită de beţia succesului. Îi făgăduise lui Crevel să-i fie soţie, când va muri Marneffe. În consecinţă, îndrăgostitul Crevel făcuse pe numele Valériei Fortin un transfer de zece mii de franci rentă, tot câştigul lui pe trei ani dintr-o afacere de cale ferată, în care investise capitalul de trei sute de mii de franci, oferit baroanei Hulot. Astfel, Valérie ajunsese să aibă acum un venit de treizeci şi două de mii de franci. Îl făcuse pe Crevel să-i făgăduiască un lucru mult mai însemnat decât dăruirea unor beneficii.

În delirul patimii pe care-o dezlănţuise în el *ducesa,* între ora două şi patru (îi spunea ducesă doamnei Marneffe ca să-şi întregească iluziile), căci Valérie îşi jucase rolul mai bine ca niciodată în strada Dauphin, Crevel crezuse că-şi asigură fidelitatea făgăduită vorbindu-i cu tâlc de o casă drăgălaşă pe care un antreprenor nesocotit şi-o clădise pe strada Barbette şi care era de vânzare. Valérie se şi vedea în casa aceea încântătoare, cu o curte în faţă şi grădină în fund, şi cu trăsură la scară!

— Cum ai putea, trăind cinstit, să obţii toate acestea atât de uşor şi repede? o întrebă ea pe Lisbeth, sfârşindu-şi toaleta.

În ziua aceea Lisbeth cina la Valérie, ca să-i poată povesti lui Steinbock ceea ce nimeni nu poate spune despre sine însuşi. Doamna Marneffe, cu faţa strălucind de fericire, graţioasă şi modestă, îşi făcu apariţia în salon, urmată de

Bette, care, îmbrăcată în negru şi galben, îi servea de contrast, cum spun pictorii.

— Bună ziua, Claude, se adresă ea fostului critic atât de celebru, întinzându-i mâna.

Claude Vignon ajunsese, ca atâţia alţii, om politic, o nouă denumire a ambiţiosului în prima etapă a carierei sale. *Omul politic* din 1840 poate fi asemuit cu *abatele* din secolul al XVIII-lea. Orice salon trebuia să-şi aibă omul politic.

— Draga mea, îţi prezint pe nepotul meu, contele Steinbock, zise Lisbeth Valériei, care părea că nu-l observase pe Wenceslas.

— L-am recunoscut pe domnul conte, răspunse Valérie salutându-l plină de graţie pe artist. Vă vedeam adesea când locuiam în strada Doyenné, am avut plăcerea să fiu de faţă la nunta dumneavoastră. E greu să-l uite cineva pe fostul tău copil, draga mea, se adresă ea Lisbethei, chiar dacă nu l-a văzut decât o singură dată. Domnul Stidmann a fost foarte amabil primind invitaţia mea pripită, se întoarse ea către sculptor, salutându-l, dar nevoia te învaţă multe! Ştiam că eşti prieten cu ceilalţi doi domni. O masă la care oaspeţii nu se cunosc între dânşii e lucrul cel mai plicticos şi mai nesuferit cu putinţă, de aceea te-am chemat pentru ei, dar o să vii altădată numai pentru mine, nu-i aşa?... făgăduieşte-mi!...

Şi se plimbă câteva clipe cu Stidmann, părând că se ocupă numai de el. Sosiră apoi pe rând Crevel, baronul Hulot şi un deputat pe care-l chema Beauvisage. Acest personaj, un Crevel provincial, unul dintre oamenii aceia meniţi să rămână anonimi, urma politica lui Giraud, consilier de stat, şi a lui Victorin Hulot. Cei doi politicieni voiau să formeze un nucleu progresist în marea falangă a conservatorilor. Giraud venea uneori seara la doamna Marneffe, care nădăjduia să-l câştige astfel şi pe Victorin Hulot, dar avocatul puritan găsise până atunci tot felul de pretexte ca să-i refuze Pe tatăl şi pe socrul lui.

I se părea o crimă să intre în casa femeii ce pricinuise atâtea lacrimi mamei sale. Victorin Hulot era un puritan printre politicieni, cum sunt femeile pioase faţă de cele care se duc la biserică. Beauvisage, fost pălărier la Arcis, voia să capete *lustru de parizian.* Omul acesta, unul dintre stâlpii Camerei, se forma la drăgălaşa, la fermecătoarea doamnă Marneffe, unde, încântat de Crevel, şi-l luase, îndemnat de Valérie, drept model şi maestru, îi cerea sfatul în toate, îl întreba la ce croitor se îmbracă, îl imita şi se căznea să-şi ia şi el un fel de poză ca a acestuia. În sfârşit, Crevel era pentru el prototipul omului mare. Valérie, înconjurată de aceste personaje şi de trei artişti, însoţită de Lisbeth, apăru în ochii lui Wenceslas ca o femeie superioară, cu atât mai mult cu cât Claude Vignon îi vorbise despre ea cu multă admiraţie, ca un îndrăgostit ce era.

— E doamna de Maintenon în fustele lui Ninon{126}! se exprimase fostul critic. E uşor să-i placi chiar din prima seară, dacă eşti spiritual, dar să fii iubit de ea e un triumf, de care un bărbat se poate mândri şi care i-ar putea umple viaţa.

Arătându-se rece şi nepăsătoare faţă de fostul ei vecin, Valérie îi rănise vanitatea, fără să-şi dea seama de altfel, căci nu cunoştea firea polonezilor care păstrează în sufletul lor latura copilăroasă şi nestatornicia naţiunilor tinere. Sunt înzestraţi cu inteligenţă, curaj şi forţă, dar acest curaj, această forţă şi această inteligenţă sunt, prin nestatornicia lor, lipsite de metodă şi de duh, căci polonezul e nepotolit ca vântul ce bântuie fără odihnă câmpia aceea imensă presărată cu mlaştini: dacă se avântă cu furia uraganului de zăpadă ce rupe şi dărâmă casele, ca acele teribile vârtejuri din văzduh, în schimb se pierde în primul iaz ivit în cale, mistuindu-se în ape. Omul prinde totdeauna ceva din mediul în care trăieşte. Neîncetat în luptă cu turcii, polonezii au căpătat gustul luxului oriental; se lipsesc adesea de cele necesare ca să strălucească, se gătesc ca femeile, şi în acelaşi timp clima le-a dat rezistenţa fizică a

arabilor. Astfel, polonezul, sublim prin forţa lui de îndurare, a făcut să obosească braţul asupritorilor, prin loviturile pe care i-a silit să i le dea, repetând în secolul al XIX-lea spectacolul prilejuit de primii creştini. Adăugaţi la firea polonezului, atât de sinceră şi deschisă, zece la sută viclenie englezească, şi falnicul vultur alb ar domina astăzi pretutindeni în locurile unde se furişează vulturul cu două capete{127}. Puţin machiavelism ar fi împiedicat Polonia să salveze Austria, care apoi a împărţit-o, să se împrumute de la Prusia, cămătarul ei, care apoi a ruinat-o, şi să fie dezbinată în momentul celei dintâi împărţiri. Fără îndoială că la botezul Poloniei, pe lângă zânele bune, care au înzestrat această seducătoare naţiune cu cele mai strălucite însuşiri, a venit şi ursitoarea cea rea, uitată de ele, care i-a ursit astfel: „Păstrează-ţi toate darurile cu care te-au fericit surorile mele, dar să nu ştii niciodată ce vrei!” Dacă Polonia ar fi ieşit biruitoare din ciocnirea cu Rusia, polonezii s-ar lupta astăzi între ei cum se războiau odinioară în dietele lor ca să se împiedice unii pe alţii să se proclame regi. În ziua când naţiunea aceasta, alcătuită în întregime din luptători viteji, va avea bunul simţ să caute un Ludovic al XI-lea{128} în sânul ei şi să-i accepte tirania şi dinastia, ea va fi mântuită. Cei mai mulţi dintre polonezi au în viaţa lor particulară aceeaşi atitudine pe care a avut-o Polonia în politică, mai ales când dă nenorocirea peste ei. Astfel Wenceslas Steinbock, care de trei ani îşi adora soţia şi care ştia că e un zeu pentru ea, se simţi atât de jignit că doamna Marneffe aproape nu-l lua în seamă, încât se îndârji să-i cucerească atenţia. Făcând o comparaţie între Valérie şi soţia sa, o găsi mai bine pe cea dintâi. Hortense avea o carnaţie frumoasă, cum îi spunea Valérie Lisbethei, dar doamna Marneffe avea o înfăţişare spirituală şi puterea de atracţie a viciului. Pentru un soţ, devotamentul Hortensiei era un sentiment ce i se datora; conştiinţa imensei valori a unei iubiri absolute se pierde îndată, aşa cum i se pare datornicului, după o bucată de vreme, că banii împrumutaţi

îi aparţin. Dăruirea aceea sublimă ajunge un fel de pâine de toate zilele a inimii, şi infidelitatea te ispiteşte ca o prăjitură. Femeia dispreţuitoare, o femeie primejdioasă mai ales, stârneşte curiozitatea precum mirodeniile înviorează gustul mâncării. Dispreţul simulat atât de bine de Valérie fu de altfel şi o noutate pentru Wenceslas, după trei ani de plăceri uşor dobândite. Din clipa aceea Hortense era pentru el soţia, iar Valérie, amanta Mulţi oameni doresc să aibă amândouă ediţiile acestea ale aceleiaşi opere, deşi e o dovadă de mare inferioritate la un bărbat să nu ştie să-şi facă din soţie o amantă. Nevoia de variaţie în domeniul acesta e un semn de neputinţă. Statornicia va fi întotdeauna geniul în dragoste, semnul unei forţe colosale, din care se naşte poetul! În femeia ta trebuie să găseşti toate femeile, după cum poeţii libertini din secolul al XVII-lea făceau din Manon a lor o Iris sau o Cloe{129}!

— Spune-mi, se adresă Lisbeth nepotului ei când îl văzu fascinat, cum ţi se pare Valérie?

— Prea încântătoare! răspunse Wenceslas.

— N-ai vrut să mă asculţi, continuă verişoara Bette! A! dragă Wenceslas, dacă am fi rămas împreună, astăzi ai fi amantul sirenei noastre, cu care te-ai fi putut căsători îndată ce-ar fi rămas văduvă, având la dispoziţie venitul ei de patruzeci de mii de franci!

— Adevărat?…

— Desigur, adăugă Lisbeth. Dar bagă de seamă, te-am prevenit de pericol, să nu-ţi pârleşti aripile la flacără! Dă-mi braţul, masa e gata.

Niciun discurs nu l-ar fi putut descumpăni mai rău, căci unui polonez e de ajuns să-i arăţi prăpastia ca să se arunce numaidecât în ea. Poporul acesta are geniul cavalerismului, îşi închipuie că poate răsturna şi învinge orice obstacol. Lovitura aceea de pinten, cu care Lisbeth împunsese vanitatea vărului ei, se înteţi şi mai mult la priveliştea sufrageriei, unde strălucea un serviciu minunat de

argintărie şi unde Steinbock zări preţiozitatea şi rafinamentul luxului parizian.

— Ar fi fost mai bine să mă fi căsătorit cu Célimène{130}, se gândi el.

În timpul mesei, Hulot, mulţumit că-şi vede acolo ginerele şi încântat de a fi găsit un mijloc de împăcare cu Valérie, care, se amăgea el, îi va rămâne credincioasă datorită făgăduielii de a-l face pe soţul ei urmaşul lui Coquet, fu foarte bine dispus. Stidmann răspunse amabilităţii baronului cu scăpărările spiritului parizian şi cu verva sa de artist. Steinbock, nevrând să se lase eclipsat de camaradul său, îşi dădu silinţa să se arate cât mai spiritual şi, izbutind să fie strălucitor, făcu impresie şi fu mulţumit de el; doamna Marneffe îi surise de câteva ori arătându-i că-l înţelege. Cu ajutorul bucatelor alese şi al vinurilor gustoase, Wenceslas izbuti să se scufunde cu totul în aşa-zisa mocirlă a plăcerilor. Înfierbântat de tăria vinului, se întinse după masă pe un divan, pradă unei fericiri fizice şi spirituale care atinse culmea când doamna Marneffe veni să se aşeze lângă el, uşoară, parfumată, frumoasă, în stare să ispitească şi un sfânt. Se aplecă spre Wenceslas şi-i atinse aproape urechea, vorbindu-i încet.

— Nu-i chip în astă seară să vorbim de afaceri, afară de cazul când vrei să rămâi cel din urmă. Noi doi împreună cu Lisbeth vom aranja lucrurile după dorinţa dumitale.

— Eşti un înger, doamnă! exclamă Wenceslas răspunzându-i în acelaşi fel. Am făcut o mare prostie că n-am ascultat-o pe Lisbeth…

— Şi ce te sfătuia?…

— Pretindea, când stăteam în strada Doyenné, că mă iubeşti!…

Doamna Marneffe îl privi pe Wenceslas, păru încurcată şi se ridică brusc. O femeie tânără şi frumoasă nu trezeşte niciodată zadarnic gândul unui succes fulgerător în mintea unui bărbat. Mişcarea aceea de femeie virtuoasă, care-şi stăpâneşte pasiunea tăinuită în fundul inimii, era de o mie

de ori mai convingătoare decât declaraţia cea mai înflăcărată.

De aceea, dorinţa lui Wenceslas fu atât de răscolită, încât se arătă plin de zel faţă de Valérie. Femeia asupra căreia se îndreaptă toate privirile, femeie dorită! De aici vine grozava putere a actriţelor. Doamna Marneffe, ştiindu-se studiată, se purtă ca o adevărată actriţă aplaudată. Fu fermecătoare şi izbuti să aibă un succes desăvârşit,

— Nu mă mai miră nebuniile socrului meu, îi spuse Wenceslas Lisbethei.

— Wenceslas, dacă mai vorbeşti astfel, răspunse verişoara, mă voi căi toată viaţa că ţi-am înlesnit împrumutul de zece mii de franci. Nu cumva te-ai îndrăgostit şi tu lulea de fiinţa asta ca toţi cei de faţă? adăugă ea arătând înspre invitaţi. Gândeşte-te că ai fi rivalul socrului tău! Şi apoi nu-ţi dai seama câtă suferinţă i-ai pricinui Hortensei?

— Ai dreptate, rosti Wenceslas, Hortense e un înger, ar însemna să fiu un monstru!

— E de ajuns că avem unul în familie, zise Lisbeth.

— Artiştii n-ar trebui să se însoare niciodată, se tângui Steinbock.

— Nu-ţi spuneam şi eu asta în strada Dovenné? copiii tăi sunt statuile, compoziţiile, capodoperele pe care le creezi.

— Despre ce vorbiţi? întrebă Valérie venind lângă Lisbeth. Serveşte ceaiul, verişoară.

Steinbock, dintr-un spirit de fanfaronadă specific polonez, vru să pară familiar cu zâna acelui salon. După ce aruncă o privire sfidătoare spre Stidmann, Claude Vignon şi Crevel, o apucă pe Valérie de mână, silind-o să se aşeze lângă el pe divan.

— Eşti prea mare senior, conte Steinbock! i se adresă ea împotrivindu-se puţintel.

Apoi începu să ridă, lăsându-se să cadă pe divan lângă Wenceslas în aşa fel, încât să-i arate bobocul cel mic de trandafir care îi împodobea corsajul.

— Vai! exclamă el, dacă aş fi mare senior, n-aş veni aici după un împrumut.

— Biet copil! îmi amintesc cum lucrai nopţi întregi în strada Doyenné. Te-ai purtat ca un prostuţ. Te-ai însurat ca înfometatul ce se repede asupra unei bucăţi de pâine. Nu cunoşteai Parisul! Iată unde ai ajuns! Ai întors spatele devotamentului unei prietene şi dragostei unei parizience care cunoştea Parisul pe degete.

— Ajunge! strigă Steinbock, m-ai cucerit.

— Ai să capeţi cei zece mii de franci, dragă Wenceslas, dar cu o condiţie, spuse ea jucându-se cu buclele ei fermecătoare.

— Care?

— Să ştii că nu primesc dobândă.

— Doamnă!…

— Nu te supăra, ai să-mi dai în schimb un grup în bronz. Ai început povestea lui Samson, sfârşeşte-o… Fă-o pe Dalila tăind părul acelui Hercule evreu!… Dumneata care ai să ajungi, dacă vrei să mă asculţi, un mare artist, ai să înţelegi. Trebuie să exprimi puterea femeii. Samson nu înseamnă nimic aici. Nu-i decât forţa neînsufleţită. Dalila e patima care distruge totul. Iar *replica* aceea… – aşa obişnuiţi să spuneţi, nu?, schimbă ea iscusit vorba când îi văzu pe Claude Vignon şi Stidmann că se apropiau auzind că se discută despre sculptură –, iar replica aceea a lui Hercule la picioarele Omfalei{131} e mult mai frumoasă decât mitul grec! Grecii s-au inspirat oare de la iudei? sau iudeii au împrumutat de la greci simbolul acesta?

— A, doamnă, puneţi o problemă foarte serioasă! aceea a epocilor în care au fost scrise diferitele cărţi ale Bibliei. Marele şi nemuritorul Spinoza{132}, socotit de neghiobi în rândul ateilor, şi care a dovedit matematic existenţa lui Dumnezeu, pretindea că Geneza şi, ca să spunem aşa, partea politică a bibliei datează de pe vremea lui Moise şi demonstra, aducând dovezi filologice, că unele pasaje sunt

străine de text. Drept care a primit trei lovituri de cuţit la ieşirea din sinagogă.

— Nu mă credeam atât de savantă, zise Valérie plictisită că-şi văzuse întreruptă conversaţia între patru ochi.

— Femeile ştiu totul din instinct, răspunse Claude Vignon.

— Atunci îmi făgăduieşti? se adresă ea lui Steinbock apucându-i mâna cu o gingăşie de fetiţă îndrăgostită.

— Cum, dragul meu, eşti atât de norocos? strigă Stidmann, doamna îţi cere ceva?

— Ce anume? întrebă Claude Vignon,

— Un grup mic de bronz, răspunse Steinbock, Dalila tăindu-i pletele lui Samson.

— E greu, observă Claude Vignon, din pricina patului…

— Eu găsesc, dimpotrivă, că-i extrem de uşor, rosti Valérie surâzând.

— A! vorbiţi-ne de sculptură!… spuse Stidmann.

— Doamna ar trebui sculptată! fu de părere Claude Vignon, care îi aruncă Valériei o privire şireată.

— Iată cum înţeleg eu compoziţia, începu ea. Samson s-a trezit fără păr, ca atâţia filfizoni cu perucă. Eroul stă pe marginea patului, din care nu-i nevoie să apară decât partea de jos, învăluită în pânze şi draperii. A încremenit acolo ca Marius pe ruinele Cartaginei[{133}], cu braţele încrucişate, cu capul ras: un Napoleon la Sfânta Elena! Dalila e în genunchi, aproape ca M*agdalena* lui Canova. Când o femeie şi-a ruinat amantul, înseamnă că-l adoră. Părerea mea e că evreica s-a temut de Samson fioros, puternic, dar l-a iubit pe Samson ajuns ca un copil mic. Aşadar, Dalila se căieşte de greşeala făcută, ar vrea să dea înapoi amantului părul, nu îndrăzneşte să-l privească, şi îl priveşte totuşi surâzând, căci îşi întrezăreşte iertarea în slăbiciunea lui. Grupul acesta şi acela al sălbaticei Judith[{134}] ar fi de ajuns ca să explice femeia. Virtutea retează capul. Viciul nu retează decât părul. Luaţi seama la freza dumneavoastră, domnilor!

Şi-i lăsă pe cei doi artişti uluiţi, şi pe critic s-o ridice în slavă.

— Cât de încântătoare el exclamă Stidmann cu înflăcărare.

— A! făcu Claude Vignon, e cea mai inteligentă şi mai atrăgătoare femeie pe care am întâlnit-o. E atât de rar să găseşti îmbinate frumuseţea cu spiritul!

— Dacă dumneata, care ai avut cinstea s-o cunoşti îndeaproape pe Camille Maupin, dai asemenea verdicte, ce să mai spunem atunci noi? întrebă Stidmann.

— Dragă conte, dacă vrei să faci din Dalila un portret al Valériei, spuse Crevel, care părăsise pentru o clipă jocul şi auzise tot ce se vorbise, îţi cumpăr un exemplar cu trei mii de franci. Da! la naiba! Trei mii de franci. Îmi storc punga!

— Cum vine asta? întrebă Beauvisage pe Claude Vignon. „îmi storc punga”?

— Nu ştiu dacă doamna consimte să pozeze... se adresă Steinbock lui Crevel arătându-i-o pe Valérie. Întreab-o dumneata.

În clipa aceea, Valérie îi aducea chiar ea o ceaşcă de ceai lui Steinbock. Era mai mult decât o atenţie, era o favoare. Felul cum îşi îndeplineşte o femeie îndatorirea aceasta constituie un adevărat limbaj, şi femeile îl cunosc bine, astfel că e un studiu interesant să le observi mişcările, gesturile, privirile, vorba, intonaţia, când săvârşesc actul acesta de politeţe în aparenţă atât de simplu. De la întrebarea: „Doriţi o ceaşcă de ceai? — Serviţi ceai? — O ceaşcă de ceai?” spusă pe un ton rece, urmată de porunca de a servi, zvârlită nimfei ce ţine urna, până la superbul poem al odaliscei[{135}] venind de la măsuţa de ceai spre paşa inimii sale cu ceşcuţa în mână, ca să i-o prezinte cu un aer supus, îmbiindu-l cu o voce mângâioasă, cu o privire plină de făgăduieli voluptoase, un fiziologist poate observa toate simţămintele femeii, de la aversiune şi nepăsare, până la declaraţia Fedrei către Hippolit[{136}]. Femeile au putinţa să se arate atunci dispreţuitoare până la insultă, umile ca o

sclavă orientală. Valérie se arătă mai mult decât o femeie, fu şarpele întruchipat într-o femeie. Îşi desăvârşi opera diabolică, păşind către Steinbock cu o ceaşcă în mână.

— Aş fi în stare, îi şopti artistul la ureche, ridicându-se şi atingând cu degetele lui degetele Valériei, să sorb la nesfârşit ceşti de ceai, numai ca să te privesc oferindu-mi-le astfel!…

— Ce vorbeai de pozat? întrebă ea fără să arate că primise drept în inimă izbucnirea aceea pe care o aşteptase cu atâta nerăbdare.

— Crevel îmi oferă trei mii de franci pe un exemplar al grupului dumitale.

— Trei mii de franci, el, pentru un grup?

— Da, dacă vrei să pozezi în Dalila, răspunse Steinbock.

— Mă tem că n-am nimerit-o, replică ea, grupul ar valora atunci mai mult decât averea lui, căci Dalila trebuie să fie cam decoltată…

După cum Crevel îşi alesese o poză a sa, care-i era caracteristică, tot astfel orice femeie îşi alege o atitudine triumfătoare, o poză studiată, în care să stârnească admiraţia. În saloane vezi unele femei care tot timpul nu fac altceva decât să-şi privească dantelele bluzei şi să-şi potrivească bretelele rochiei, ori ţin întruna ochii aţintiţi spre cornişele pereţilor, pentru a-şi pune în valoare strălucirea ochilor. Doamna Marneffe însă nu avea o atitudine făţiş triumfătoare, ca toate celelalte femei. Se întoarse brusc, îndreptându-se spre măsuţa de ceai unde era Lisbeth. Mişcarea aceea de dansatoare rotindu-şi fustele, cu care îl cucerise pe Hulot, îl fascină pe Steinbock.

— Eşti răzbunată! îi şopti Valérie Lisbethei la ureche. Hortense îşi va seca izvorul lacrimilor plângând şi va blestema ziua când ţi l-a luat pe Wenceslas.

— Până n-ajung doamna mareşal, n-am făcut nimic, spuse lorena, dar şi ei au început să fie cu toţii de acord… Azi dimineaţă, am fost la Victorin. Am uitat să-ţi povestesc. Tinerii Hulot au răscumpărat de la Vauvinet poliţele

baronului, şi mâine vor subscrie o datorie de şaptezeci şi două de mii de franci cu cinci la sută dobândă plătibilă în trei ani, cu ipotecă asupra casei lor. Iată-i deci şi pe tinerii Hulot strâmtoraţi pe trei ani de aici înainte, căci nu vor mai putea obţine alţi bani printr-o ipotecă asupra imobilului lor. Victorin părea foarte abătut, căci şi-a dat seama acum ce fel de om e tatăl său. Iar Crevel e în stare nici să nu-i mai vadă, atât de tare se va înfuria din pricina acestui devotament.

— Îmi închipui că baronul nu mai are nicio para, îi spuse Valérie Lisbethei la ureche, în timp ce îi zâmbea baronului.

— Nu văd cum ar putea face rost de bani, dar în septembrie i se sfârşeşte poprirea pe leafă.

— Mai are şi poliţa de asigurare, a reînnoit-o! Gata! A sosit vremea să-l numească şef de birou pe Marneffe, o să-i scot sufletul în astă-seară.

— Dragă nepoate, se adresă Lisbeth lui Wenceslas apropiindu-se de el, te rog, pleacă. Eşti ridicol, te uiţi la Valérie în aşa fel încât o vei compromite, şi soţul ei, e de o gelozie nebună. În loc să-l imiţi pe socrul tău, mai bine te-ai întoarce acasă, sunt sigură că Hortense te aşteaptă.

— Doamna Marneffe mi-a spus să rămân ultimul, ca să punem la punct între noi trei afacerea pentru care am venit, răspunse Wenceslas.

— Nu, rosti Lisbeth, îţi dau eu cei zece mii de franci, căci soţul ei te pândeşte, şi ar fi o nesocotinţă din partea ta să rămâi. Vino mâine dimineaţă la unsprezece cu poliţa, la ora aceea, turcul de Marneffe e la birou, şi Valérie e singură… Ai rugat-o să-ţi pozeze pentru un grup?… Treci mai întâi pe la mine. A! am bănuit eu demult, exclamă Lisbeth surprinzând privirea cu care Steinbock îşi luă rămas bun de la Valérie, că în tine zace un desfrânat. Ce-i drept, Valérie e fermecătoare, dar fii cu băgare de seamă, să n-o amărăşti cumva pe Hortense!

Nimic nu-l supără mai mult pe un bărbat însurat ca faptul de a-şi vedea soţia intervenind mereu între el şi o dorinţă, fie ea chiar trecătoare.

Wenceslas se întoarse acasă pe la ora unu după miezul nopţii; Hortense îl aştepta de pe la nouă şi jumătate. De la nouă şi jumătate până la zece, ascultase zgomotul trăsurilor, gândindu-se că Wenceslas nu se întorsese niciodată atât de târziu când cina fără dânsa la Chanor şi Florent. Cosea lângă leagănul băieţelului ei, căci începuse să-şi cârpească singură lucrurile, scutindu-se de cheltuiala unei lucrătoare cu ziua. De la zece la zece şi jumătate, cuprinsă de îndoială, se întrebă: „Să fie oare adevărat că s-au dus la masă la Chanor şi Florent, precum mi-a spus? A ţinut să-şi pună cravata cea mai frumoasă şi cel mai frumos ac de cravată. Şi a stat să se gătească exact ca o femeie ce vrea să pară mai bine decât este... Sunt o nebună! Mă iubeşte. De altfel, iată-l.” Trăsura pe care o auzise tânăra femeie, în loc să se oprească, trecu mai departe. De la unsprezece la miezul nopţii, Hortense fu cuprinsă de o groază nespusă la gândul pustietăţii cartierului. „Dacă se întoarce pe jos, îşi spuse ea, i se poate întâmplă vreun accident!... Poate să cadă şi să moară, împiedicându-se de un colţ de trotuar ori călcând într-o groapă care nu se vede. Artiştii sunt atât de distraţi!... Dacă l-au prins nişte hoţi!... pentru prima oară mă lasă aici singură şase ore şi jumătate. De ce m-ar chinui astfel? Nu mă iubeşte decât pe mine”. Bărbaţii ar trebui să rămână credincioşi femeilor care-i iubesc, cel puţin din pricina minunilor necontenite pe care le săvârşeşte dragostea adevărată în lumea sublimă numită *lumea spirituală.* O femeie care iubeşte este faţă de bărbatul iubit ca o somnambulă căreia un hipnotizator i-ar insufla trista însuşire de a avea conştiinţă, ca femeie, de ceea ce simte ca somnambulă, încetând să mai fie o oglindă a lumii reale. Pasiunea aduce forţele nervoase ale femeii până la starea extatică, în care presimţirea e ca o viziune de prezicător. Chiar când simte că e înşelată, o femeie nu vrea să creadă, are îndoieli, atât de mare îi este dragostea, şi tăgăduieşte ceea ce i se arată prin însuşirile ei de

prezicătoare. Faţă de culmile acestea, pe care le atinge dragostea, ar trebui să avem un adevărat cult. Admiraţia pentru un asemenea fenomen divin ar fi pentru firile nobile o veşnică stavilă împotriva infidelităţii. Cum să nu adori o fiinţă frumoasă, plină de duh, al cărui suflet e în stare de astfel de manifestări?... La ora unu după miezul nopţii, neliniştea Hortensei crescuse atât de mult, încât se repezi la uşă, recunoscându-l pe Wenceslas după felul lui de a suna, şi îl cuprinse în braţe, strângându-l la piept ca o mamă.

— În sfârşit, ai venit!... strigă ea recăpătându-şi graiul. Dragul meu, de azi înainte te voi însoţi oriunde te vei duce, căci nu vreau să mai îndur încă o dată chinul unei astfel de aşteptări... Mi-am închipuit că te-ai împiedicat de un trotuar şi ţi-ai spart capul! că ai fost omorât de hoţi!... Nu, altădată simt că aş înnebuni... Ai petrecut bine... fără mine? răule!

— Ce să fac, îngeraşule! erau acolo Bixiou, care ne-a înşirat tot felul de bârfeli, Léon de Lora, spiritual ca întotdeauna, Claude Vignon, faţă de care sunt îndatorat pentru singurul articol încurajator ce s-a scris despre monumentul mareşalului Montcornet. Mai erau acolo...

— Femei nu erau acolo? întrebă Hortense.

— Numai respectabila doamnă Florent.

— Fusese vorba că la *Rocher de Cancale...* atunci masa a fost la ei acasă?

— Da, la ei, mă înşelasem...

— N-ai luat o trăsură?

— Nu.

— Şi-ai venit pe jos din strada Tournelles?

— Am venit împreună cu Stidmann şi Bixiou pe bulevarde, şi tot vorbind am ajuns la Madeleine.

— Se vede că-i uscat pe bulevarde, în piaţa Concordiei şi pe strada Bourgogne, căci nu eşti murdar de noroi, spuse Hortense cercetând cizmele de lac ale soţului ei.

Plouase, dar din strada Vanneau până în strada Saint-Dominique, Wenceslas nu-şi putuse murdări cizmele.

— Uite, Chanor a fost darnic şi mi-a împrumutat cinci mii de franci, zise Wenceslas ca să pună capăt întrebărilor ce păreau un interogator.

Făcuse două pachete din cele zece mii hârtii de câte o mie de franci, unul pentru Hortense, celălalt pentru el, căci avea datorii de vreo cinci mii de franci, de care Hortense nu ştia. Datora încă bani meşterului şi lucrătorilor săi.

— Ai scăpat de grijă, draga mea, făcu el sărutându-şi soţia. Chiar de mâine mă pun pe lucru! Mâine, pe la opt şi jumătate, o şterg la atelier. Mă duc să mă culc, ca să mă pot scula devreme, îmi dai voie, pisicuţo?

Bănuiala ce se strecurase în inima Mortensei dispăru; era departe de a-şi închipui adevărul. Doamna Marneffe! nici nu-i trecea prin minte. Se temea ca Wenceslas să nu se încurce cu vreo femeie uşoară. Numele lui Bixiou şi Léon de Lora, doi artişti cunoscuţi prin viaţa lor desfrânată, o neliniştiseră.

A doua zi, când Wenceslas plecă la ora nouă, se simţea pe deplin liniştită. „Bine că s-a apucat să lucreze, se gândea ea pe când îşi îmbrăca băieţelul. Da, simt că s-a pornit pe lucru! Dacă n-o să dobândim gloria lui Michelangelo, o vom avea pe aceea a lui Benvenuto Cellini{137}!” Amăgindu-se singură cu astfel de nădejdi, Hortense credea într-un viitor fericit; tocmai vorbea cu copilul ei, în vârstă de un an şi opt luni, în limbajul acela plin de onomatopee care stârneşte zâmbetul copiilor, când, pe la ora unsprezece, bucătăreasa, care nu ştia că Wenceslas plecase, o anunţă că a venit Stidmann.

— Iertaţi-mă, doamnă, zise artistul. Cum, Wenceslas a şi plecat?

— E la atelier.

— Venisem să mă înţeleg cu el în privinţa lucrărilor noastre.

— Trimit numaidecât după el, zise Hortense, poftindu-l pe Stidmann să ia loc.

Tânăra femeie, binecuvântând în sinea ei această întâmplare, voia să-l ţină pe Stidmann ca să afle amănunte asupra seratei din ajun. Stidmann se înclină, mulţumind contesei pentru amabilitate. Doamna Steinbock sună şi, când veni bucătăreasa, îi porunci să se ducă să-l cheme pe domnul de la atelier.

— V-aţi distrat bine, ieri? întrebă Hortense, căci Wenceslas s-a întors abia la ora unu.

— Distrat?… Nu tocmai, răspunse artistul, care în ajun voise s-o *dea gata* pe doamna Marneffe. În lume nu te distrezi decât când ai anumite interese. Micuţa doamnă Marneffe e grozav de spirituală, e o cochetă…

— Şi Wenceslas cum o găseşte?… întrebă biata Hortense, încercând să-şi păstreze calmul. Nu mi-a povestit nimic despre asta.

— Pot să vă spun doar un singur lucru, răspunse Stidmann, cred că-i foarte primejdioasă.

Hortense se făcu palidă ca o lehuză.

— Atunci, se pare că aţi cinat ieri… la doamna Marneffe, şi nu… la Chanor… bâigui ea… cu Wenceslas, şi el…

Stidmann, fără să-şi dea seama de catastrofa pricinuită, bănui totuşi că făcuse o gafă. Contesa nici nu-şi isprăvi fraza şi căzu leşinată. Artistul sună, veni jupâneasa. În timp ce încerca s-o ducă pe contesa Steinbock în camera ei, aceasta avu un atac nervos foarte grav, cu spasme îngrozitoare. Ca toţi cei care dărâmă printr-o indiscreţie schelăria şubredă ridicată într-o căsnicie de minciuna unui soţ, lui Stidmann nu-i venea să creadă că vorbele sale putuseră avea un asemenea efect, îşi închipui că Hortense se afla în starea aceea delicată, în care cea mai uşoară supărare e primejdioasă. Bucătăreasa veni să-i înştiinţeze, cu voce tare din nefericire, că domnul nu era la atelier. În mijlocul crizei, auzind răspunsul, contesa fu apucată din nou de spasme…

— Du-te şi cheam-o pe mama doamnei!… îi spuse Louise bucătăresei, fugi repede!

— Dacă aş şti unde-i Wenceslas, m-aş duce să-l înştiinţez, făcu Stidmann deznădăjduit.

— E la femeia aceea!... strigă biata Hortense. S-a îmbrăcat cu totul altfel decât pentru atelier.

Stidmann alergă la doamna Marneffe recunoscând în sinea lui adevărul acelei presimţiri, care se datora puterii de previziune a pasiunii. În momentul acela, Valérie poza în Dalila. Stidmann, prea şiret ca să întrebe de doamna Marneffe, trecu nepăsător prin faţa gheretei portarului şi urcă repede la etajul al doilea, făcându-şi următoarea socoteală: „Dacă întreb de doamna Marneffe, n-are să fie acasă. Dacă întreb prosteşte de Steinbock, îmi vor râde în nas... Trebuie să dau buzna!” La sunetul clopoţelului, îi deschise Reine.

— Spune domnului conte Steinbock să vină repede, soţia lui e pe moarte!...

Reine, tot atât de şireată ca şi Stidmann, îl privi cu un aer prostesc.

— Domnule, dar nu ştiu... ce...

— Ştiu sigur că prietenul meu Steinbock e aici, şi soţia lui e pe moarte, e un caz destul de grav ca s-o poţi deranja pe stăpâna dumitale.

Şi Stidmann plecă. „E aici”, îşi spuse el. Într-adevăr, zăbovind câteva clipe în strada Vanneau, Stidmann îl văzu pe Wenceslas ieşind şi-i făcu semn să vină repede. După ce-i povesti tragedia care se petrecuse în strada Saint-Dominique, Stidmann îl mustră pe Steinbock că nu-l prevenise să păstreze secretul asupra seratei din ajun.

— Sunt pierdut, îi răspunse Wenceslas, dar te iert. Am uitat cu totul de întâlnirea noastră de azi dimineaţă şi am făcut greşeala că nu te-am prevenit să spui şi tu că am cinat la Florent. Ce să-i faci! Valérie m-a scos din minţi, pentru o femeie ca ea, dragul meu, renunţi la glorie, renunţi la fericire... A! este... Doamne! în ce încurcătură teribilă am intrat! Sfătuieşte-mă. Ce să fac, cum să mă justific?

— Ce să te sfătuiesc? habar n-am, zise Stidmann. Soţia ta te iubeşte, nu-i aşa? Atunci e în stare să creadă orice. Cel mai bun lucru e să-i povesteşti că veneai la mine, în timp ce eu plecasem spre tine, vei salva astfel cel puţin *poza* de azi dimineaţă. La revedere!

Lisbeth, înştiinţată de Reine, alergă după Steinbock şi-l ajunse în coltul străzii Hillerin-Bertin, îi era teamă de naivitatea lui de polonez. Nevrând să se compromită, îi spuse doar câteva cuvinte, iar acesta, în bucuria lui, o sărută acolo în stradă. Desigur că-i întinsese artistului o punte ca să treacă peste prăpastia aceea a vieţii conjugale.

Când o văzu pe mama sa, care alergase într-un suflet, Hortense vărsă şiroaie de lacrimi. Astfel, criza nervoasă luă, din fericire, un alt aspect.

— M-a trădat, mamă dragă, se tângui ea. Wenceslas, după ce-mi dăduse cuvântul de onoare că n-o să se ducă la doamna Marneffe, ieri a luat masa acolo şi s-a întors abia la unu şi un sfert după miezul nopţii!… Şi când te gândeşti că-n ajun avusesem, nu chiar o ceartă, ci o explicaţie. Îi spusesem lucruri atât de mişcătoare: că eram geloasă şi că o infidelitate m-ar ucide, că sunt o fire bănuitoare şi că trebuie să-mi respecte slăbiciunile, căci toate vin din dragostea mea pentru el, că am în vine, în egală măsură, şi sânge de al tatei şi sânge de al tău, că în prima clipă a unei trădări aş fi în stare să fac o nebunie, să mă răzbun, dezonorându-l pe el, pe fiul meu şi pe mine, că s-ar putea să-l ucid şi apoi să mă omor şi pe mine etc. Şi totuşi s-a dus şi el acolo! Femeia asta şi-a pus în gând să ne nenorocească pe toţi! Ieri, fratele meu şi Célestine s-au angajat să retragă poliţe în valoare de şaptezeci şi două de mii de franci, subscrise pentru nemernica asta… Da, mamă, tata era să fie urmărit şi băgat la închisoare. Ticăloasa nu se mulţumeşte cu tata şi cu lacrimile tale? De ce să mi-l ia şi pe Wenceslas?… Am să mă duc la ea şi am s-o ucid cu pumnalul!

Doamna Hulot, cu inima sfâşiată de groaznica destăinuire pe care Hortense, fără să-şi dea seama, i-o făcuse în furia ei, îşi stăpâni durerea cu una dintre sforţările acelea pe care sunt în stare să le facă numai mamele sublime şi strânse la sânul ei capul fetei, acoperindu-l de sărutări.

— Aşteaptă să vină Wenceslas, copilă, şi are să se lămurească totul. Poate că răul nu-i chiar atât de mare cum crezi! Şi eu am fost înşelată, dragă Hortense. Îţi par frumoasă, sunt virtuoasă şi totuşi sunt părăsită de douăzeci şi trei de ani, pentru nişte Jenny Cadine, Josépha ori Marneffe!... n-ai ştiut?

— Tu, mamă, tu!... înduri asta de douăzeci...?

Se opri cuprinsă de propriile ei gânduri.

— Fă ca mine, copilă, urmă mama. Fii blândă şi bună şi vei avea conştiinţa împăcată. Pe patul de moarte, un bărbat îşi spune: „Soţia mea nu mi-a pricinuit niciodată niciun necaz!” Şi Dumnezeu, care aude ultimele suspine, ţine seamă de ele. Dacă m-aş fi lăsat pradă furiilor, ca tine, ce s-ar fi întâmplat?... Tatăl tău s-ar fi acrit, poate m-ar fi părăsit, nu s-ar mai fi temut să mă mâhnească, ruina noastră de astăzi ar fi început de acum zece ani şi am fi oferit spectacolul unei căsnicii în care fiecare trăieşte de o parte, un scandal ruşinos, dezolant, căci asta înseamnă moartea familiei. Nici fratele tău şi nici tu nu v-aţi mai fi putut face un rost în viaţă... M-am sacrificat, şi cu atâta curaj, încât, dacă n-ar fi fost ultima legătură a tatălui tău, lumea m-ar crede fericită. Minciuna mea folositoare şi curajoasă i-a ajutat până acum lui Hector, se mai bucură de consideraţie, dar văd că se lasă târât prea departe de pasiunea lui târzie. Mă tem că nebunia lui va dărâma paravanul pe care l-am pus între lume şi noi... Dar am izbutit să menţin timp de douăzeci şi trei de ani vălul acesta îndărătul căruia plângeam, fără să am lângă mine o mamă, fără să am pe cineva căruia să mă destăinuiesc, fără alt sprijin decât acela al religiei, şi am păstrat onoarea familiei timp de douăzeci şi trei de ani!

Hortense îşi asculta mama privind-o ţintă. Glasul liniştit şi resemnarea acelei dureri supreme avură darul să potolească zbuciumul primei răni suferite de tânăra femeie, lacrimile o podidiră din nou, curgându-i şiroaie. Într-un acces de pietate filială, zdrobită de devotamentul sublim al mamei sale, căzu în genunchi în faţa ei, apucându-i poala rochiei şi sărutându-i-o precum sărută catolicii sfintele moaşte ale unui martir.

— Ridică-te, dragă Hortense, o îndemnă baroana, o astfel de mărturie din partea fiicei mele îmi răscumpără multe amintiri dureroase! Vino să te strâng la pieptul meu împovărat numai de amărăciunea ta. Deznădejdea bietei mele fetiţe, a cărei bucurie a fost singura mea bucurie, a smuls pecetea tăcerii de mormânt pe care nimic n-ar fi trebuit s-o rupă. Da, voiam să-mi duc durerea în mormânt ca pe un linţoliu. Ca să-ţi potolesc furia, am vorbit… Dumnezeu mă va ierta! O, ce n-aş face ca să nu ai şi tu aceeaşi viaţă ca a mea. Oamenii, lumea, întâmplarea, natura, Dumnezeu cred că ne fac să plătim dragostea cu cele mai cumplite chinuri. Plătesc cu douăzeci şi patru de ani de deznădejde, de necontenite supărări, de amărăciune, cei zece ani fericiţi…

— Tu ai avut zece ani, dragă mamă, pe când eu numai trei!… strigă fata în egoismul ei de îndrăgostită.

— Încă nu-i nimic pierdut, copilă, aşteaptă-l pe Wenceslas.

— Mamă, zise Hortense, a minţit, m-a înşelat… Mi-a spus: „N-am să mă duc”, şi s-a dus. Şi asta, lângă leagănul copilului!…

— Pentru plăcerile lor, micuţa mea, bărbaţii făptuiesc cele mai mari laşităţi, ticăloşii, crime, se pare că asta e în firea lor. Noi, femeile, suntem sortite să fim sacrificate. Credeam că am sfârşit cu nenorocirile, dar văd că abia încep, căci nu mă aşteptam să sufăr de două ori, suferind şi pentru fata mea. Curaj şi tăcere!… Dragă Hortense, jură-mi să nu-mi destăinuieşti decât mie supărările tale, să nu

pomeneşti altcuiva de ele... Fii tot atât de mândră ca şi mama ta!

În clipa aceea, Hortense tresări auzind paşii soţului ei.

— Mi se pare, zise Wenceslas intrând, că Stidmann a venit aici în timp ce eu mă duceam la el.

— Adevărat?... exclamă biata Hortense cu ironia sălbatică a femeii jignite, care se slujeşte de vorbă ca de un pumnal.

— Da, adineauri m-am întâlnit cu el, răspunse Wenceslas, prefăcându-se mirat.

— Dar ieri?... continuă Hortense.

— E adevărat, te-am minţit, iubita mea, şi mama ta are să ne fie judecător...

Sinceritatea asta ridică o piatră de pe inima Hortensei. Toate femeile cu adevărat nobile preferă adevărul minciunii. Nu vor să-şi vadă idolul înjosit, vor să fie mândre de dominaţia pe care o acceptă.

— Ascultă, dragă mamă... zise Wenceslas, o iubesc atât de mult pe Hortense a mea, care-i atât de bună şi de blândă, încât i-am ascuns în ce măsură suntem de strâmtoraţi. Ce să fac? mai alăpta încă, şi o supărare i-ar fi făcut rău. Ştii în ce primejdie se poate afla o femeie în situaţia asta. Frumuseţea, prospeţimea, sănătatea i-ar putea fi ameninţate. N-am dreptate?... Ea crede că suntem datori numai cinci mii de franci, dar eu mai datorez alte cinci mii... Alaltăieri eram disperaţi!... Nimeni nu vrea să împrumute bani artiştilor. Talentul, ca şi fanteziile noastre, stârnesc neîncredere. Am bătut zadarnic la toate uşile. Lisbeth ne-a oferit economiile ei.

— Biata fată! exclamă Hortense.

— Biata fată, zise baroana.

— Dar ce sunt cele două mii de franci ale Lisbethei?... pentru ea totul, pentru noi nimic. Atunci verişoara ne-a vorbit, ştii, Hortense, de doamna Marneffe, care, din mândrie, fiind îndatorată faţă de baron, n-ar lua nicio dobândă... Hortense a vrut să-şi amaneteze diamantele. Am fi obţinut câteva mii de franci, când, de fapt, ne trebuiau

zece mii! Cei zece mii de franci îi aveam la îndemână, fără dobânzi, pe un an!… Şi mi-am spus: „Hortense n-are să ştie nimic, hai să-i luăm”. Femeia aceasta m-a invitat, prin socrul meu, ieri la masă, dându-mi a înţelege că Lisbeth îi vorbise şi că voi avea banii. Între deznădejdea Hortensei şi masa aceea, n-am stat la îndoială. Asta-i tot. Cum îşi închipuise Hortense, care are douăzeci şi patru de ani, e fragedă, curată şi virtuoasă, ea care înseamnă pentru mine fericirea şi gloria, pe care n-am părăsit-o niciodată de când ne-am cununat, că aş putea să-i prefer pe cine?… O femeie veştejită, trecută şi baccelită, rosti el folosind o expresie crudă din jargonul de atelier, ca să-şi arate dispreţul, printr-una dintre acele exagerări care plac femeilor.

— Ah! dacă tatăl tău mi-ar fi vorbit astfel! făcu baroana.

Hortense se aruncă drăgălaş de gâtul soţului ei.

— Da, aşa aş fi făcut, spuse Adeline. Wenceslas, dragul meu, nevasta ta era cât pe ce să moară, reluă ea cu gravitate. Vezi cât te iubeşte… E trup şi suflet a ta, vai!… oftă ea din adânc. „Poate face din ea ori o martiră ori o femeie fericită”, îşi spuse baroana gândind ceea ce gândesc toate mamele despre căsniciile fetelor lor. „Cred că sufăr de-ajuns ca să-mi pot vedea copiii fericiţi.”

— Fii pe pace, dragă mamă, zise Wenceslas în culmea fericirii, văzând că totul se sfârşise cu bine. Până în două luni, voi fi plătit acestei groaznice femei întreaga datorie. Ce să-i faci! adăugă el repetând vorba asta tipic poloneză cu o graţie poloneză. Sunt clipe când ai lua bani cu împrumut şi de la diavol. Apoi, la urma urmei, sunt tot banii familiei. Şi din moment ce-am fost invitat, cum aş mai fi putut căpăta banii pentru care ne zbatem atâta dacă aş fi răspuns la o politeţe printr-o grosolănie?

— O! mamă, cât rău ne face tata! strigă Hortense.

Baroana îi puse un deget pe buze, şi Hortensei îi păru rău că scăpase aceste vorbe, prima învinuire adusă unui părinte apărat cu atâta eroism printr-o tăcere sublimă.

— Vă las cu bine, copii, zise doamna Hulot, a venit iar vremea bună. Să nu vă mai certaţi!

Când se întoarseră în camera lor, după ce o petrecură pe baroană, Hortense îi spuse soţului ei:

— Povesteşte-mi cum a fost aseară! Şi-i pândi chipul lui Wenceslas în timpul povestirii întrerupte La tot pasul de întrebările ce se îmbulzesc pe buzele oricărei femei într-o asemenea împrejurare. Povestirea îi dădu de gândit Hortensei, întrezărea distracţiile diabolice pe care artiştii le găsesc într-o asemenea societate stricată.

— Fii sincer, dragă Wenceslas!… erau acolo Stidmann, Claude Vignon, Vernisset şi mai cine? În sfârşit ai petrecut bine!…

— Eu?… eram cu gândul numai la cei zece mii de franci ai noştri, şi-mi spuneam: „Hortense a mea o să scape de orice grijă!”

Interogatorul acesta îl obosi grozav pe livonian, şi, prinzând un moment de veselie, o întrebă pe Hortense:

— Şi tu, îngeraşule, ce-ai fi făcut dacă artistul tău ar fi fost vinovat?…

— Eu, răspunse ea cu un aer de îndărătnicie copilărească, l-aş fi luat pe Stidmann, dar fără să-l iubesc, bineînţeles!

— Hortense! strigă Steinbock ridicându-se brusc cu o mişcare teatrală, n-ai fi avut timp s-o faci, căci te-aş fi ucis!

Hortense, repezindu-se la bărbatul ei, îl înăbuşi sub sărutări, îl copleşi de mângâieri, spunându-i:

— Văd că mă iubeşti, Wenceslas! de aci înainte nu-mi mai este teamă de nimic! Dar s-a isprăvit cu Marneffe. Să nu te mai vâri niciodată într-o asemenea mocirlă…

— Îţi jur, dragă Hortense, că n-am să mă mai duc acolo decât ca să-mi scot poliţa…

Ea se îmbufnă, dar aşa cum se îmbufnează femeile îndrăgostite, care vor să se aleagă din asta cu un câştig. Wenceslas, obosit de o asemenea dimineaţă, îşi lăsă soţia îmbufnată şi plecă la atelier, ca să facă macheta grupului

Samson şi Dalila, al cărui desen îl avea în buzunar. Hortense, neliniştită de toanele ei, crezând că Wenceslas s-a supărat, veni la atelier tocmai când artistul sfârşea de modelat lutul cu furia artistului îmboldit de o fantezie năvalnică. Când îşi văzu soţia, aruncă iute o cârpă udă pe grupul schiţat şi, cuprinzând-o pe Hortense în braţe, îi zise:

— Nu mai suntem supăraţi, nu-i aşa, pisicuţo?

Hortense zărise grupul şi cârpa aruncată deasupra, dar nu spuse nimic, înainte de a părăsi atelierul se întoarse, însă, ridică pânza, privi schiţa şi întrebă:

— Ce-i asta?

— Un grup la care m-am gândit.

— De ce nu mi-ai spus nimic?

— Voiam să ţi-l arăt gata.

— Femeia e foarte drăguţă! zise Hortense.

Şi mii de bănuieli îi încolţiră în suflet, aşa cum cresc văzând cu ochii sălbaticele şi stufoasele vegetaţii din Indii.

După trei săptămâni, doamna Marneffe începu să fie furioasă pe Hortense. Femeile de soiul acesta au şi ele amorul lor propriu, vor să faci temenele diavolului, nu iartă niciodată virtuţii care nu se teme de puterea lor sau care se împotriveşte. Wenceslas nu se mai dusese deloc în strada Vanneau, nu făcuse nici măcar vizita de politeţe care se impunea, mai ales după ce îi pozase în Dalila. Lisbeth trecuse de mai multe ori pe la soţii Steinbock, dar nu-i găsise niciodată acasă. Domnul şi doamna stăteau tot timpul la atelier. Lisbeth, urmărindu-i pe cei doi porumbei până în cuibul lor din Gros-Caillou, îl găsi pe Wenceslas lucrând cu înflăcărare şi află de la bucătăreasă că doamna nu-l părăsea nicio clipă. Wenceslas îndura tirania dragostei. Ca şi Lisbeth, Valérie începu s-o urască pe Hortense. Femeile ţin tot atât de mult la amanţii pentru care sunt nevoite să lupte, ca şi bărbaţii la femeile dorite de mai mulţi înfumuraţi. Astfel că reflecţiile pe care le-am făcut cu privire la doamna Marneffe se potrivesc întocmai bărbaţilor

cu trecere la femei, care sunt un soi de bărbaţi-curtezane. Capriciul Valériei se prefăcu în furie, voia mai ales să-şi capete grupul şi îşi pusese în gând să se ducă într-o dimineaţă la atelierul lui Wenceslas, când se întâmplă unul dintre evenimentele acelea grave care se pot numi, pentru femeile de telul ei, *fructus belii*{138}. Iată cum anunţă Valérie noutatea aceasta, cu totul intimă. Dejuna cu Lisbeth şi Marneffe.

— Ţi-ai fi închipuit, Marneffe, că vei fi pentru a doua oară tată?

— Adevărat, eşti însărcinată?… A! trebuie să te sărut.

Se sculă, făcu înconjurul mesei, şi soţia îi întinse fruntea, astfel ca sărutarea să alunece pe păr.

— Am dat lovitura, adăugă el, ajung şef de birou şi ofiţer al Legiunii de Onoare! căci n-am de gând, draga mea,. să-îl despoi de moştenire pe Stanislas! bietul copilaş!…

— Bietul copilaş?… strigă Lisbeth. Se împlinesc şapte luni de când nu l-ai mai văzut, la pensiune toţi mă iau drept mama lui, căci dintre cei de-aici numai eu mă îngrijesc de el…

— Un copil care ne costă trei sute de franci pe trimestru!… zise Valérie. De altfel e cu adevărat copilul tău, Marneffe! şi-ar trebui să-i plăteşti tu întreţinerea din leafă… Cel care-i pe drum, în schimb, o să ne scape de mizerie…

— Valérie, răspunse Marneffe imitându-l pe Crevel şi luând ţinuta caracteristică acestuia, nădăjduiesc că domnul baron Hulot va avea grijă de fiul său şi nu-l va lăsa în spinarea unui biet funcţionar, o să fiu neînduplecat cu dânsul. De aceea să-ţi iei măsurile de prevedere, doamnă! fă rost de vreo scrisoare de-a lui în care să-ţi vorbească de fericirea ce l-a copleşit, căci prea aşteaptă multe rugăminţi ca să-mi facă numirea.

Şi Marneffe plecă la minister, preţioasa prietenie a directorului său îngăduindu-i să se ducă la ora unsprezece la birou, unde de altfel nu făcea mai nimic, din pricina incapacităţii sale notorii şi a dezgustului său pentru muncă.

Când rămaseră singure, Lisbeth şi Valérie se priviră o clipă ca doi auguri, apoi izbucniră deodată într-un hohot de râs.

— Ascultă, Valérie, e adevărat? întrebă Lisbeth, ori joci teatru?

— E un adevăr evident! răspunse Valérie. Hortense *mă plictiseşte!* Şi, astă noapte, mi-a trecut prin cap să arunc copilul ca o bombă în căsnicia lui Wenceslas.

Valérie se duse în odaia ei, urmată de Lisbeth, căreia îi arătă o scrisoare ticluită în felul următor:

Wenceslas, dragul meu prieten, mai cred încă în dragostea ta, deşi se împlinesc douăzeci de zile de când nu te-am văzut. Mă dispreţuieşti? Dalila n-ar putea s-o creadă. Mai degrabă mi se pare că e la mijloc tirania unei femei pe care mi-ai spus singur că n-o mai poţi iubi. Wenceslas, eşti un artist prea mare ca să te laşi astfel stăpânit. Căsnicia e mormântul gloriei. Judecă singur dacă mai semeni cu Wenceslas din strada Doyenné! Monumentul tatălui meu nu ţi-a izbutit, dar amantul din tine e superior artistului, ai avut mai mult noroc cu fata lui! eşti tată, scumpul meu Wenceslas. Dacă nu vii să mă vezi în starea în care mă aflu, ai să treci în ochii prietenilor tăi drept un om fără suflet, dar ştii bine că te iubesc cu atâta pasiune, încât nu voi avea niciodată puterea să te blestem. Am rămas oare tot

Valérie a ta?

— Ce zici, dacă aş trimite scrisoarea la atelier când Hortense e singură acolo? o întrebă Valérie pe Lisbeth. Ieri seară am aflat de la Stidmann că Wenceslas trebuie să treacă să-l ia pe la ora unsprezece, căci au nişte treburi la Chanor, aşa că scârba de Hortense va fi singură.

— După o asemenea ispravă, răspunse Lisbeth, nu voi mai putea rămâne pe faţă prietena ta, voi fi nevoită să te

părăsesc, să par că nu mai vreau nici să te văd, nici să-ţi vorbesc.

— Bineînţeles, spuse Valérie, dar…

— A! fii liniştită, o întrerupse Lisbeth. Ne vom revedea când voi fi doamna mareşal, au s-o dorească cu *toţii*. Numai baronul nu-mi cunoaşte planul, dar ai să-l convingi tu.

— S-ar putea însă să mă aflu în curând într-o situaţie cam delicată faţă de baron.

— Numai doamna Olivier e în stare să se lase prinsă de Hortense cu scrisoarea asta, fu de părere Lisbeth, trebuie s-o trimitem întâi în strada Saint-Dominique şi apoi la atelier.

— A! pisicuţa noastră are să fie acasă, zise doamna Marneffe sunând-o pe Reine, ca s-o trimită după doamna Olivier.

Zece minute după expedierea acelei scrisori fatale, sosi baronul Hulot. Doamna Marneffe se azvârli, cu o mişcare de pisică, de gâtul moşneagului.

— Hector, eşti tată! îi şopti ea la ureche. Iată ce înseamnă să te cerţi şi să te împaci…

Observând o mişcare de uimire, pe care baronul nu şi-o putu ascunde destul de repede, Valérie luă o înfăţişare rece, care îl aduse la disperare pe consilierul de stat. Îl făcu apoi pe baron să-i smulgă una câte una dovezile cele mai hotărâtoare. După ce convingerea, luată încetişor de mână de vanitate, intră în mintea moşneagului, Valérie îi vorbi de furia lui Marneffe.

— Dragul meu Veteran, îi spuse ea, va fi aproape cu neputinţă să nu-l numeşti pe girantul nostru, ca să-i zicem aşa, şef de birou şi ofiţer al Legiunii de Onoare, căci tu l-ai distrus, îl adoră pe Stanislas, dihania aceea mică ce-i seamănă şi pe care eu n-o pot suferi. Dar poate preferi să-i faci lui Stanislas o rentă de o mie două sute de franci, în nudă proprietate, bineînţeles, uzufructul trecându-l pe numele meu…

— Dacă-i vorba de rente, mai bine le fac pentru *fiul meu,* nu pentru dihanie! zise baronul.

Fraza aceasta imprudentă, din care *fiul meu* se revărsă ca un puhoi năvalnic, se transformă după o oră de discuţii în făgăduiala solemnă că pruncul ce se va naşte va primi de la baron o rentă de o mie două sute de franci. Apoi, făgăduiala aceasta fu folosită de Valérie, aşa cum un plod se joacă cu toba: timp de douăzeci de zile, fără încetare, îl împunse pe baron cu priviri şi vorbe.

În clipa când baronul Hulot, fericit ca un însurăţel de un an ce-şi doreşte un moştenitor, pleca din strada Vanneau, doamna Olivier izbutise s-o facă pe Hortense să-i smulgă scrisoarea, pe care trebuia s-o predea numai domnului conte în mână. Tânăra femeie cumpără scrisoarea cu o monedă de douăzeci de franci. Sinucigaşul îşi plăteşte singur opiumul, pistolul şi mangalul. Hortense citi scrisoarea, apoi o reciti, nu mai vedea decât hârtia albă, împestriţată de dungi negre, nu mai exista decât hârtia aceea pe lume, totul se făcuse negru în jurul ei. Flăcările incendiului care mistuise edificiul fericirii sale luminau hârtia, căci domnea în juru-i o noapte neagră. Strigătele micuţului Wenceslas, care se juca, îi ajungeau la ureche ca şi cum copilul s-ar fi aflat în fundul unei văgăuni, şi ea pe un pisc de munte. Să înduri o astfel de umilinţă la douăzeci şi patru de ani, în toată strălucirea frumuseţii, purtând o dragoste curată şi devotată, însemna nu o lovitură de pumnal, ci moartea. Primul atac fusese numai nervos, trupul răsucindu-se în încleştarea geloziei, dar, când certitudinea atinse sufletul, trupul fu nimicit. Hortense rămase aproape zece minute sub această apăsare. Dar umbra mamei îi apăru înfăptuind o revoluţie, îşi recăpătă liniştea şi calmul, îşi veni în fire. Sună.

— Dragă, se adresă ea bucătăresei, roag-o pe Louise să te ajute şi împachetaţi cât mai repede toate lucrurile din casă care sunt ale mele şi ale copilului. Vreau să fiţi gata

într-o oră. Să-mi aduci apoi o trăsură de piaţă şi să mă vesteşti. Fără nicio discuţie! Părăsesc casa, şi pe Louise o iau cu mine. Dumneata rămâi cu domnul, vezi să ai grijă de el.

Trecu în odaia ei, se aşeză la masă şi scrise următoarea scrisoare:

Domnule conte,

Scrisoarea alăturată îţi va lămuri hotărârea pe care am luat-o.

Când vei citi aceste rânduri, eu voi fi părăsit casa dumitale, căutându-mi împreună cu copilul un *refugiu lângă mama mea*.

Să nu crezi că îmi voi schimba vreodată punctul de vedere. Te înşeli grozav, dacă îţi închipui că am fost mânată de o pornire tinerească, de nechibzuinţa şi furia dragostei copilăreşti jignite.

De cincisprezece zile încoace m-am gândit nespus de mult la viaţă, la dragoste, la căsnicia noastră şi la îndatoririle ce le avem unul faţă de celălalt. Am aflat tot devotamentul de care a dat dovadă mama, căci mi-a mărturisit suferinţele ei! De douăzeci şi trei de ani, se poartă zilnic ca o eroină, nu mă simt în stare să-i urmez pilda, nu fiindcă te-aş iubi mai puţin decât l-a iubit ea pe tata, ci din pricina firii mele. Căsnicia noastră ar ajunge un iad, şi eu aş putea să-mi pierd capul într-atât, încât să mă dezonorez, să te dezonorez şi pe dumneata şi pe copilul nostru. Nu vreau să fiu o doamnă Marneffe, în cariera aceasta, cred că o femeie de felul meu nu s-ar mai putea opri. Din nefericire pentru mine, sunt o Hulot, nu o Fischer.

Singură şi departe de priveliştea desfrânărilor dumitale, pot fi stăpână pe mine, având mai ales grija copilului nostru, lângă mama mea vitează şi sublimă, care mă va ajuta să-mi potolesc zbuciumul năvalnic al inimii. Acolo voi putea fi o mamă bună, îi voi da o creştere frumoasă băiatului nostru, ducându-mi mai departe viaţa. Dacă am

rămâne împreună, femeia ar ucide în mine mama, şi certurile necurmate mi-ar înăspri caracterul.

Aş fi bucuroasă să mor subit, dar nu vreau să fiu bolnavă timp de douăzeci şi cinci de ani, ca mama. Dacă m-ai înşelat, după trei ani de dragoste curată, neclintită, cu amanta socrului dumitale, cine ştie ce fel de rivale îmi vei aduce mai târziu! Ah! ai apucat-o mult mai curând decât tatăl meu pe drumul desfrâului şi al risipei, care-l dezonorează pe şeful unei familii, care îi răpeşte dreptul la respectul copiilor şi la capătul căruia nu se află decât ruşinea şi deznădejdea.

Nu sunt neîndurătoare. Neînduplecarea nu se potriveşte oamenilor slabi, care-şi pun viaţa sub paza Domnului. Dacă vei cuceri gloria şi averea prin muncă stăruitoare, dacă vei renunţa la curtezane, la căile murdare şi ruşinoase pe care ai apucat, vei regăsi o femeie vrednică de dumneata.

Îmi închipui că eşti îndeajuns de nobil ca să nu recurgi la drepturile pe care ţi le dă legea. Îmi vei respecta voinţa, domnule conte, lăsându-mă lângă mama, şi, mai ales, să nu vii niciodată să mă vezi. Ţi-am lăsat toţi banii pe care ţi i-a împrumutat ticăloasa aceea. Adio!

Hortense Hulot

Rândurile acestea fură scrise cu greu, Hortense fiind copleşită de lacrimi, de strigătul pasiunii sfâşiate. Lăsă pana, apoi o luă din nou în mână, ca să exprime cu simplitate frazele pe care de obicei iubirea le declară în aceste scrisori-testamente. Inima îşi vărsa focul strigând, dar raţiunea poruncea.

Tânăra femeie, înştiinţată de Louise că totul era gata, străbătu pentru ultima oară grădiniţa, apoi camera, salonul, luându-şi rămas bun de la toate. După aceea, dădu instrucţiuni bucătăresei, stăruind foarte mult să aibă grijă de domnul, făgăduindu-i s-o răsplătească dacă se va purta cum se cuvine. În sfârşit se urcă în trăsură şi porni spre

mama ei cu inima sfâşiată, plângând de-i era mai mare mila cameristei de ea, acoperindu-l pe Wenceslas cel mic cu sărutări înflăcărate, care trădau dragostea pe care o mai purta încă tatălui.

Baroana aflase de la Lisbeth că socrul era în mare parte vinovat de greşeala ginerelui, aşa că nu se miră văzând-o pe fiică-sa venind, îi aprobă purtarea şi îi îngădui să rămână la ea. Adeline, dându-şi seama că blândeţea şi devotamentul nu izbutiseră niciodată să-l oprească pe Hector al ei, faţă de care începuse să aibă mai puţină stimă, găsi că fata avea dreptate să ia altă cale. Biata mamă primise în ultimele douăzeci de zile două lovituri care o făceau să sufere mai tare decât chinurile îndurate până atunci. Baronul îl sărăcise pe Victorin şi pe soţia acestuia, tot el era de vină că Wenceslas făcuse acest pas greşit, căci, după spusele Lisbethei, el îl îndemnase la desfrâu. Impunătoarea autoritate a acestui tată de familie, păstrată cu preţul unor sacrificii imense, era acum întinată. Tinerii Hulot nu regretau banii daţi, îl priveau însă pe baron cu neîncredere şi îngrijorare. Adeline, înţelegând sentimentul lor, era adânc mâhnită, căci presimţea destrămarea familiei. Baroana îşi instală fata în sufragerie, care, mulţumită banilor daţi de mareşal, se prefăcu îndată în dormitor, iar anticamera deveni, ca în multe alte gospodării, sufragerie.

Când Wenceslas se întoarse acasă, când citi cele două scrisori, fu cuprins de un simţimânt de bucurie amestecată cu tristeţe. Ţinut necontenit sub supravegherea soţiei, se răzvrătise în sinea lui împotriva acestei noi încătuşări ce-i amintea de Lisbeth. Îndopat cu dragoste timp de trei ani, cugetase şi el mult în ultimele cincisprezece zile şi găsea că familia e o sarcină greu de purtat. Stidmann tocmai îl felicitase de pasiunea pe care o inspirase Valériei, căci Stidmann, îmboldit de un gând ascuns, uşor de priceput, socotea de cuviinţă să zgândăre vanitatea soţului Hortensei, în nădejdea că o va consola el pe victimă. Astfel că Wenceslas fu încântat de a se putea întoarce la doamna

Marneffe. Dar îşi aminti de fericirea curată, desăvârşită, de care se bucurase, de însuşirile rare ale Hortensei, de cuminţenia ei, de dragostea aceea nevinovată şi naivă şi îi păru amarnic de rău. Voi să alerge la soacra sa pentru a obţine iertare, dar făcu întocmai ca Hulot şi Crevel: se duse s-o vadă mai întâi pe doamna Marneffe, căreia îi arătă scrisoarea soţiei sale, ca să-i dovedească dezastrul ce-i pricinuise şi să se folosească, cum s-ar spune, de nenorocirea aceasta ca să ceară în schimb mângâierile amantei. La Valérie dădu de Crevel. Primarul, umflat ca un curcan, se plimba încoace şi încolo prin salon ca un om răscolit de sentimente năvalnice. Îşi lua poziţia preferată ca şi cum ar fi vrut să vorbească, dar nu îndrăznea Radia de fericire, se repezea la fereastră să bată darabana cu degetele în geam, se uita la Valérie cu o privire duioasă, drăgăstoasă. Din fericire pentru Crevel, intră Lisbeth.

— Verişoară, îi şopti el la ureche, ştii noutatea? sunt tată! Am impresia c-o iubesc mai puţin pe biata Célestine. A! ce înseamnă să ai un copil de la femeia pe care o adori! Să fii tată şi cu inima, nu numai cu sângele! Ah! aş vrea să-i spui Valériei că am să muncesc pentru copilul nostru, vreau să fie bogat! Mi-a mărturisit că are impresia, după anumite semne, că o să fie băiat! Dacă e băiat, vreau să poarte numele de Crevel. O să mă sfătuiesc cu avocatul meu.

— Ştiu cât de mult te iubeşte, zise Lisbeth, dar, pentru Dumnezeu, dacă ţii la viitorul dumitale şi la al ei, stăpâneşte-te, nu-ţi mai freca mâinile întruna.

În timp ce Lisbeth şuşotea astfel cu Crevel, Valérie îi cerea lui Wenceslas să-i înapoieze scrisoarea şi-i spunea la ureche vorbe ce-i alungau tristeţea.

— Eşti liber acum, dragul meu, îi şoptea ea. Ce rost are ca un artist adevărat să se însoare? Fantezia şi libertatea creează artistul! Te voi iubi atât de mult, dragul meu poet, încât n-o vei regreta niciodată pe soţia ta. Dacă totuşi, ca mulţi alţii, doreşti să păstrezi aparenţele, mă însărcinez să ţi-o aduc curând înapoi pe Hortense…

— O! dacă ar fi cu putinţă!

— Sunt sigură, spuse Valérie atinsă în vanitatea ei. Bietul socru-tău e un om ruinat în toate privinţele. Din ambiţie vrea să pară că-i iubit, vrea să înşele lumea că are o amantă şi e atât de vanitos în privinţa asta, încât îl conduc cum îmi place. Baroana îl iubeşte încă atât de mult pe dragul ei Hector (am impresia întotdeauna că vorbesc de Iliada), încât amândoi bătrânii vor putea s-o înduplece pe Hortense să se împace cu tine. De vrei însă să n-ai furtună acasă, nu-ţi lăsa amanta douăzeci de zile fără să vii s-o vezi… Credeam că mor. Un gentilom, iubitule, trebuie să se poarte delicat cu o femeie pe care a compromis-o punând-o în situaţia în care mă aflu eu acum, mai ales când femeia asta trebuie să fie cu mare băgare de seamă să nu-şi strice reputaţia… Rămâi la masă, scumpul meu… Dar ia aminte că trebuie să mă port cât se poate de rece cu tine, deşi eşti autorul greşelii mele atât de vizibile.

Fu anunţat baronul Montes: Valérie se sculă, alergă în întâmpinarea lui, îi vorbi câteva clipe la ureche şi-l preveni, ca şi pe Wenceslas, în privinţa atitudinii ce trebuia s-o aibă. Brazilianul avu o purtare diplomatică, potrivită cu marea noutate ce-l copleşea de fericire, căci era într-adevăr încredinţat de paternitatea copilului!…

Mulţumită acestei strategii, bazată pe amorul propriu al bărbatului când e amant, Valérie avu la masă patru bărbaţi veseli, plini de însufleţire, încântaţi, crezându-se adoraţi, pe care Marneffe îi botează în glumă, faţă de Lisbeth, punându-se şi pe el la socoteală, cei cinci părinţi ai bisericii.

Numai baronul Hulot se arătase necăjit la începutul mesei. Iată de ce. Înainte de a pleca de la birou, se dusese la directorul personalului, un general, camarad cu el de treizeci de ani, căruia îi arătase că vrea să-l numească pe Marneffe în locul lui Coquet, care se învoise să-şi dea demisia,

— Dragă prietene, i se adresă el, n-am vrut să cer hatârul acesta mareşalului fără să mă înţeleg mai întâi cu dumneata

şi să-ţi cer învoirea.

— Dragă prietene, răspunse directorul personalului, îngăduie-mi să-ţi atrag atenţia, spre binele dumitale, că n-ar trebui să insişti pentru această numire. Ţi-am mai spus părerea mea. Ar stârni un mare scandal prin birouri, căci şi aşa se vorbeşte prea mult pe socoteala dumitale şi a doamnei Marneffe. Asta rămâne între noi. Nu vreau să te ating la punctul dumitale sensibil, nici să-ţi pricinuiesc vreun neajuns, şi-am să ţi-o dovedesc. Dacă ţii cu orice chip, dacă vrei să ceri locul domnului Coquet, a cărui plecare ar însemna cu adevărat o pierdere pentru Ministerul de Război (e funcţionar din 1809), mă voi duce pentru cincisprezece zile la ţară, ca să te las singur pe lângă mareşal, care te iubeşte ca pe un fiu. În felul acesta, nu voi fi nici pentru, nici contra şi nu voi face nimic împotriva conştiinţei mele de administrator.

— Îţi mulţumesc, răspunse baronul, o să mă gândesc la cele ce mi-ai spus.

— Dacă îmi îngădui să-ţi fac această obiecţie, dragă prietene, e pentru că te priveşte mai mult pe dumneata personal decât pe mine sau amorul meu propriu. Înainte de orice, mareşalul e acela care hotărăşte. În afară de asta, dragul meu, ni se aduc atâtea imputări, că una mai mult sau mai puţin nu contează! Nu suntem virgini în privinţa criticilor. Pe vremea Restauraţiei, au fost numiţi unii numai pentru leafă, fără să se ţină seama de slujbă… Suntem doar vechi camarazi.

— Da, răspunse baronul, tocmai fiindcă n-am vrut să dăunez vechii şi preţioasei noastre prietenii am venit…

— Dacă-i aşa, rosti directorul personalului, văzând pe chipul lui Hulot cât era de încurcat, o să plec la ţară, prietene… Dar bagă de seamă! ai duşmani, adică oameni care râvnesc o slujbă împărăteşte plătită cum e a dumitale. Nu eşti menţinut decât de o singură ancoră. A! dacă ai fi deputat ca mine, n-ai avea de ce să te temi. De aceea, ţine-te bine.

Vorbele acestea pline de prietenie îl impresionară adânc pe consilierul de stat.

— Dar la urma urmelor, Roger, ce este? Nu mai fă pe misteriosul cu mine!

Personajul, căruia Hulot îi spunea Roger, îl privi pe Hulot, îi luă mâna şi i-o strânse.

— Suntem prieteni prea vechi ca să nu-ţi dau un sfat. Dacă vrei să rămâi cu vreo slujbă, trebuie să-ţi iei de pe acum toate măsurile în vederea retragerii. Dacă m-aş afla în situaţia dumitale, în loc să cer mareşalului postul domnului Coquet pentru domnul Marneffe, l-aş ruga mai degrabă să-mi obţină prin influenţa lui locul de consilier permanent la Consiliul de stat, pe care l-aş păstra liniştit până la moarte. Şi aş lăsa vânătorilor postul de director general.

— Cum, mareşalul uită…?

— Dragă prietene, mareşalul te-a apărat atât de bine în faţa Consiliului de miniştri, încât nu mai au de gând să te debarce, dar a fost vorba!… Aşa că nu da prilej… Nu vreau să vorbesc mai mult. În momentul de faţă, mai poţi să ai pretenţia de a deveni consilier de stat şi *pair* de Franţa. Dacă mai accepţi, dacă mai dai prilejul să fii atacat, nu mai răspund de nimic… Să plec în călătorie?

— Aşteaptă mai întâi să-l văd pe mareşal, zise Hulot. Am să-l trimit şi pe frate-meu să-l descoase.

E lesne de înţeles în ce dispoziţie se întoarse baronul la doamna Marneffe, uitase aproape cu totul că era tată, căci Roger se purtase ca un adevărat camarad, arătându-i limpede situaţia în care se găsea. Totuşi, atât de mare era înrâurirea ce o avea Valérie asupra lui, încât, pe la mijlocul mesei, baronul se alătură veseliei celorlalţi, fiind cu atât mai exuberant, cu cât avea de înăbuşit şi mai multe îngrijorări. Nenorocitul nu bănuia însă că în seara aceea avea să se afle între fericire şi primejdia de care îl prevenise directorul personalului, adică silit să aleagă între doamna Marneffe şi situaţia sa. Pe la ora unsprezece, când serata ajunsese în

culmea însufleţirii, căci salonul era plin de lume, Valérie îl trase pe Hector într-un colţ al divanului.

— Dragă moşulică, îi şopti ea la ureche, fiica ta e atât de mânioasă pe Wenceslas că vine pe aici, încât l-a părăsit. Hortense e o exaltată. Cere-i lui Wenceslas să-ţi arate numai scrisoarea pe care i-a lăsat-o prostuţa aceea! Ruptura dintre cei doi îndrăgostiţi, de care sunt socotită vinovată, poate să-mi facă un rău nemaipomenit, căci în felul acesta se atacă între ele femeile virtuoase. E scandalos să faci pe victima ca să compromiţi o femeie, care nu poartă altă vină decât aceea de a avea o casă plăcută. Dacă mă iubeşti, ai să mă dezvinovăţeşti împăcându-i pe cei doi porumbei. De altfel, nici nu ţin să-l văd pe ginerele tău aici, tu mi l-ai adus şi poţi să ţi-l iei înapoi! Dacă te mai bucuri de vreo autoritate în familia ta, cred că ai putea cere soţiei tale să facă ea împăcarea. Spune-i din partea mea bătrânei tale că, dacă mi se atribuie pe nedrept vina de a fi vârât vrajba între doi însurăţei, de a fi tulburat pacea unei familii şi de a fi răpit totodată şi pe tată şi pe ginere, am să le fac atâtea zile fripte, încât să-mi merit cel puţin reputaţia! Poftim, acum şi Lisbeth vrea să mă părăsească!… Preferă să se ducă lângă ai ei, şi-i dau dreptate. Mi-a spus că nu rămâne cu mine decât dacă se împacă tinerii. Şi să vezi atunci! o să cheltuim de trei ori mai mult cu menajul.

— A! cât despre asta, exclamă baronul aflând de scandalul pricinuit de fata lui, o să potolesc eu lucrurile.

— Acum să trecem la altceva, zise Valérie. Ce se aude cu locul domnului Coquet?

— Asta, răspunse Hector plecând ochii, e o chestiune mai grea, ca să nu spun imposibilă!…

— Imposibilă, dragă Hector? întrebă doamna Marneffe la urechea baronului, dar nu ştii la ce e în stare să recurgă Marneffe? mă are la mână şi, când e vorba de interesul lui, e lipsit de scrupule, ca mai toţi oamenii, dar mai ales e teribil de răzbunător, cum sunt toţi meschinii şi neputincioşii. În situaţia în care mă aflu din cauza ta, sunt la

discreţia lui. Am fost silită să-l primesc la mine pentru câteva zile şi ar fi în stare să nu mai vrea să plece din odaia mea.

Hulot se cutremură din creştet până-n tălpi.

— Mă lasă în pace, dar cu condiţia să ajungă şef de birou. E o mişelie, dar poţi să-l înţelegi.

— Valérie, mă iubeşti?

— O astfel de întrebare în starea în care mă aflu, dragul meu, îmi pare o grosolănie de slugă…

— Află, atunci, că de-aş încerca numai să-i cer mareşalului un loc pentru Marneffe, mă curăţ şi eu, şi Marneffe o să fie destituit.

— Credeam că eşti prieten intim cu prinţul.

— Fără îndoială, mi-a dovedit-o de atâtea ori, dar, fetiţo, deasupra mareşalului se mai află cineva… se mai află întreg Consiliul de miniştri, de pildă… Cu timpul, pe căi mai ocolite, vom izbuti. Ca să reuşesc, trebuie să aştept clipa când îmi vor cere un serviciu. Atunci am să le pot spune: „Serveşte-mă şi te servesc şi eu…’’

— Dacă-i spun asta lui Marneffe, sărmane Hector, o s-o păţim cu el, are să facă vreo poznă. Ştii ce? anunţă-l tu că trebuie să mai aştepte, eu nu mă încumet. A! îmi cunosc soarta, ştie el cum să mă pedepsească, n-are să mai plece din camera mea… Nu uita de renta de o mie două sute de franci făgăduită copilului.

Hulot îl luă pe Marneffe deoparte, simţindu-se ameninţat în plăcerile lui, şi, pentru întâia oară, îşi lepădă atitudinea măreaţă pe care o păstrase până atunci, atât era de înspăimântat la gândul strigoiului aceluia instalat în odaia unei femei frumoase.

— Marneffe, dragă prietene, era vorba de dumneata astăzi! Nu poţi ajunge dintr-odată şef de birou… Trebuie să mai aşteptăm.

— Ba am să ajung, domnule baron, rosti răspicat Marneffe.

— Dar, dragul meu…

— Am să ajung, domnule baron, repetă cu răceală Marneffe privind pe rând la baron şi Valérie. Ai silit-o pe soţia mea să se împace cu mine, o păstrez, căci o găsesc fermecătoare, dragul meu, adăugă el cu o ironie înfiorătoare. Sunt mai stăpân aci decât eşti dumneata la minister.

Baronul îşi simţi inima străbătută de o suferinţă ascuţită, ca o durere de dinţi, şi îşi stăpâni cu greu lacrimile. În timpul acestei scurte scene, Valérie îi comunica la ureche lui Henri Montes pretinsa hotărâre a lui Marneffe, descotorosindu-se astfel de el pentru o bucată de vreme.

Dintre cei patru curtezani, doar Crevel, cu căsuţa lui discretă, fusese scutit de această măsură, din care pricină pe chipul său stăruia o expresie de încântare obraznică, cu toate dojenile ce i le adresa Valérie, încruntându-se la el şi făcându-i semne pline de înţeles; fericirea de a fi tată îi lumina mereu faţa. Când Valérie se apropie de el ca să-l mustre în şoaptă, Crevel o prinse de mână răspunzându-i:

— Mâine, ducesă, vei avea căsuţa ta... mâine e adjudecarea definitivă.

— Şi mobila? întrebă ea râzând.

— Am o mie de acţiuni Versailles, malul stâng, cumpărate La o sută douăzeci de franci, şi care se vor urca la trei sute din pricina unirii celor două drumuri, secret de care am fost înştiinţat. Am să-ţi cumpăr un mobilier de regină! Dar ai să fii numai a mea, nu-i aşa?...

— Da, scumpul meu primar, spuse zâmbind această doamnă de Merteuil burgheză{139} dar poartă-te cum se cuvine! respect-o pe viitoarea doamnă Crevel.

— Dragă vere, se adresă Lisbeth baronului, mâine dis-de-dimineaţă voi fi la Adeline, căci, înţelegi, nu mai pot să rămân aici, m-am hotărât să ţin gospodăria fratelui dumitale, mareşalul.

— Şi eu mă întorc în astă seară acasă, o înştiinţă baronul.

— Atunci vin mâine la dejun, adăugă zâmbind Lisbeth.

Îşi dădea seama cât de necesară era prezenţa ei la scena de familie ce avea să aibă loc a doua zi. Aşa că, dis-de-dimineaţă, se duse la Victorin, pentru a-l înştiinţa de despărţirea dintre Hortense şi Wenceslas.

Când baronul se întoarse acasă, pe la ora zece şi jumătate seara, Mariette şi Louise, care munciseră din greu toată ziua, tocmai închideau uşa apartamentului, astfel încât Hulot nu avu nevoie să mai sune. Soţul, foarte contrariat că trebuie să fie virtuos, se duse de-a dreptul spre odaia soţiei sale şi, prin uşa întredeschisă, o zări prosternată în faţa crucifixului, cufundată în rugă, într-una dintre acele atitudini expresive ce fac gloria pictorilor şi a sculptorilor, care au norocul să le poată reda fidel după ce le-au găsit. Adeline, într-o exaltare religioasă, rostea cu voce tare:

— Doamne, Dumnezeule, îndură-te de noi şi luminează-l!…

Astfel se ruga baroana pentru Hector al ei. La priveliştea aceasta, atât de diferită de cea pe care o părăsise, şi auzind cuvintele prilejuite de evenimentele acelei zile, baronul, înduioşat, nu-şi putu stăpâni un suspin. Adeline se întoarse cu chipul scăldat în lacrimi. Era atât de încredinţată că rugămintea ei fusese ascultată, încât se repezi la Hector, cuprinzându-l cu puterea ce o dă dragostea fericită. Adeline renunţase la orice pretenţie de femeie, durerea ajunsese să-i şteargă până şi amintirea unui asemenea lucru. În ea nu mai rămăsese decât simţământul de mamă, de onoare a familiei şi devotamentul cel mai curat al unei soţii evlavioase pentru tovarăşul ei rătăcit pe căi greşite, duioşie sfântă ce supravieţuieşte oricărui sentiment în sufletul femeii. Toate acestea se puteau, ghici.

— Hector! izbuti ea în sfârşit să rostească, te întorci oare la noi? Dumnezeu are milă de familia noastră?

— Dragă Adeline! exclamă baronul intrând şi aşezându-şi soţia pe un fotoliu lângă el, eşti făptura cea mai sfântă pe

care am cunoscut-o, şi de mult nu mă mai socot vrednic de tine.

— Are să-ţi fie atât de uşor, dragul meu, zise ea ţinând mâna lui Hector şi tremurând atât de tare încât părea apucată de un tic nervos, are să-ţi vină atât de uşor să împaci lucrurile…

Nu îndrăzni să urmeze, simţind că fiecare vorbă putea să fie o învinuire, şi nu voia să tulbure fericirea pe care clipa aceea i-o revărsa puhoi pe suflet.

— Am venit din pricina Hortensei, reluă Hulot. Copila aceasta poate să ne facă mai mult rău cu purtarea ei nesăbuită, decât ne-a pricinuit pasiunea mea absurdă pentru Valérie. Dar vom vorbi despre asta mâine dimineaţă. Mariette mi-a spus că Hortense doarme, mai bine s-o lăsăm în pace.

— Da, răspunse doamna Hulot, cuprinsă deodată de o adâncă tristeţe.

Simţea că baronul se întorsese acasă mai mult dintr-un interes străin, decât atras de dorul familiei.

— Să n-o tulburăm nici mâine, căci biata fetiţă e într-o stare jalnică, a plâns toată ziua, adăugă baroana.

A doua zi, la ora nouă dimineaţa, baronul se plimba prin imensul salon pustiu aşteptându-şi fiica, pe care o chemase, căuta să descopere argumente care să înduplece încăpăţânarea cea mai grea de învins, aceea a unei femei tinere, jignite şi neiertătoare, a unei tinereţi nevinovate, care, necunoscând pasiunile şi interesele oamenilor, nu-şi închipuie ce compromisuri ruşinoase sunt uneori siliţi să facă.

— Iată-mă, tată! rosti cu glas tremurător Hortense, palidă de suferinţele îndurate.

Hulot, aşezându-se pe-un scaun, îşi cuprinse fiica de mijloc, silind-o să i se aşeze pe genunchi.

— Ei, copila mea, zise el sărutând-o pe frunte, s-a întâmplat o sfadă în căsnicie şi am luat o hotărâre pripită?…

O fată bine crescută nu face una ca asta. Hortense a mea nu trebuie să ia singură o hotărâre decisivă, să-şi lase căminul, să-şi părăsească soţul fără a cere sfatul părinţilor ei. Dacă draga mea Hortense ar fi alergat la măicuţa ei cea sfântă şi bună, nu mi-ar fi pricinuit o supărare atât de mare!... Nu cunoşti lumea, e tare rea. Ar putea să-ţi iasă vorbă că bărbatul tău te-a alungat la părinţi. Copiii crescuţi ca tine, în fustele mamei, rămân copii mai multă vreme decât alţii, nu cunosc viaţa! O pasiune naivă şi curată ca a ta pentru Wenceslas e, din nefericire, nesocotită, se lasă dusă de primul impuls. Inimioara noastră se avântă, şi capul o urmează. Ca să ne răzbunăm, am fi în stare să dăm foc Parisului, fără să ne gândim la Curtea cu juri! Când bătrânul tău tată îţi spune că nu te-ai purtat cum se cuvine, poţi să-l crezi, ca să nu mai vorbesc de adânca durere pe care mi-o pricinuieşti şi care e tare amară, căci năpăstuieşti o femeie a cărei inimă n-o cunoşti şi a cărei duşmănie poate fi cumplită... Dar vai! eşti atât de candidă, de nevinovată şi curată, încât nu-ţi dai seama de nimic, ai putea fi înjosită, defăimată. De altfel, îngeraşule, ai luat în serios o glumă, şi aş putea să te încredinţez de nevinovăţia soţului tău. Doamna Marneffe...

Până aici, baronul, ca un maestru în diplomaţie, mânuise cu o admirabilă îndemânare mustrările, Dudă cum se vede, făcuse o introducere măiastră ca să rostească numele acela, dar, la auzul lui, Hortense făcu un gest? arătând că e adânc jignită.

— Ascultă-mă pe mine, am experienţă şi am observat toate, urmă tatăl fără s-o lase să vorbească. Persoana cu pricina se poartă cu bărbatul tău foarte rece. Da, ai fost victima unei înşelătorii, şi-am să ţi-o dovedesc. Uite, ieri, la masă, Wenceslas...

— Era la masă, acolo?... întrebă tânăra ridicându-se în picioare şi privindu-l pe tatăl ei cu chipul împietrit de groază. Ieri! după ce-a citit scrisoarea mea?... Doamne!... De ce n-am intrat într-o mănăstire, în loc să mă mărit? Nu

mai sunt stăpână pe viaţa mea, am un copil! adăugă ea hohotind de plâns.

Plânsul acesta sfâşie inima doamnei Hulot, care ieşi din camera ei, alergă la Hortense şi o cuprinse în braţe, punându-i întrebările acelea fără rost la care te îndeamnă durerea, cele dintâi care-ţi vin pe buze.

— S-au pornit lacrimile!... îşi spuse baronul, şi totul mergea aşa de bine! Acum ce să fac cu două femei care plâng?

— Copilă, îi zise baroana Hortensei, ascultă-l pe tatăl tău! ştii doar că ne iubeşte...

— Hai, Hortense, fetiţă dragă, nu plânge, te faci prea urâtă, rosti baronul. Hai, judecă puţin. Întoarce-te cuminte la gospodăria ta, şi-ţi făgăduiesc că Wenceslas n-are să mai calce niciodată în casa aceea. Îţi cer jertfa asta, dacă-i o jertfă să ierţi cea mai măruntă greşeală a unui soţ pe care-l iubeşti, îţi cer să faci asta pentru părul meu alb şi pentru dragostea pe care o ai pentru maică-ta... Vrei să-mi amărăşti şi să-mi întristezi zilele bătrâneţii?...

Hortense, aruncându-se ca o nebună la picioarele tatălui ei, cu o mişcare atât de disperată încât i se desfăcu părul rău prins, întinse spre el mâinile, cu un gest în care i se citea deznădejdea.

— Tată, îmi ceri viaţa! strigă ea, ia-o dacă vrei, dar cel puţin ia-o curată şi fără pată, ţi-o dăruiesc cu plăcere. Nu-mi cere însă să mor dezonorată, criminală! Nu semăn mamei, nu aş putea îndura batjocura! Dacă mă întorc la căminul meu, aş fi în stare să-l gâtui pe Wenceslas într-un acces de gelozie, sau să fac ceva şi mai rău. Nu-mi cereţi lucruri peste puterile mele. Dacă nu vreţi să mă plângeţi de vie! căci puţin îmi lipseşte ca să-mi pierd minţile... Da! simt că mă pândeşte nebunia! Chiar ieri! ieri prânzea la femeia aceea, îndată după ce citise scrisoarea mea!... Şi ceilalţi bărbaţi sunt la fel?... Îţi dau viaţa mea, dar nu vreau ca moartea să-mi fie ruşinoasă. Greşeala lui?... Neînsemnată? Să aibă un copil cu femeia aceea!

— Un copil? întrebă Hulot dându-se doi paşi înapoi. Nu, e o glumă, desigur.

Tocmai atunci intrară Victorin şi verişoara Bette, rămânând înmărmuriţi în faţa acestei privelişti. Fata era prosternată la picioarele tatălui, baroana, în sufletul căreia se dădea o luptă între sentimentul de mamă şi cel de soţie, stătea tăcută, cu chipul răvăşit şi plin de lacrimi.

— Lisbeth, zise baronul apucând-o de mână pe fata bătrână şi arătându-i-o pe Hortense, ai putea să-mi vii în ajutor. Biata Hortense şi-a pierdut capul, crede că doamna Marneffe îl iubeşte pe Wenceslas, pe când Valérie a vrut pur şi simplu să aibă un grup făcut de el.

— Dalila! strigă Hortense, singurul lucru pe care l-a creat foarte repede de când ne-am cununat. Domnul nu era în stare să lucreze pentru mine, pentru fiul lui şi a lucrat pentru ticăloasa aceea cu o râvnă… Ah! mai bine sfârşeşte-mi zilele, tată, căci fiecare vorbă a ta e o lovitură de pumnal.

Întorcându-se spre baroană şi Victorin, Lisbeth ridică din umeri şi arătă cu milă spre baron, care n-o putea vedea.

— Ascultă, dragă vere, i se adresă Lisbeth, nu ştiam cine-i doamna Marneffe când m-ai rugat să mă instalez la etaj, deasupra apartamentului ei, şi să-i ţin gospodăria, dar în trei ani afli multe lucruri. Femeia asta e o *prostituată!* e tot atât de stricată ca şi mârşavul şi monstrul ei de bărbat. Eşti batjocura, eşti jucăria acestor oameni, care te vor duce mai departe decât îţi închipui! Trebuie să-ţi vorbesc pe şleau, căci te-ai prăbuşit într-o prăpastie.

Auzind-o pe Lisbeth rostind aceste cuvinte, baroana şi fata ei se uitară la ea cu privirea credincioşilor care mulţumesc icoanei sfintei Marii că le-a salvat viaţa.

— Făptura asta îngrozitoare a vrut să strice căsnicia ginerelui dumitale, ce interes avea? nu ştiu, căci mintea mea slabă nu poate descurca iţele intrigilor ei perfide, neruşinate, mârşave. Doamna Marneffe a dumitale nu-l

iubeşte pe Wenceslas, dar, din răzbunare, vrea să-l vadă la picioarele ei. I-am arătat mizerabilei că ştiu să mă port cu ea după cum o merită. E o curtezană neruşinată, i-am declarat că plec din casă, că vreau să-mi salvez onoarea din mocirla aceea... înainte de toate sunt legată de familia mea... Cum am aflat că nepoată-mea l-a părăsit pe Wenceslas, am şi alergat aici. Valérie a dumitale, pe care o crezi o sfântă, e pricina crudei lor despărţiri; mai puteam eu să rămân lângă o astfel de femeie? Fetiţa noastră scumpă, zise atingând braţul baronului în semn de înţelegere, e poate victima unui capriciu, pe care îl au uneori femeile de soiul acesta, care sunt în stare să sacrifice o familie întreagă pentru un giuvaer. Nu-l cred vinovat pe Wenceslas, îl cred însă slab şi în stare să cadă pradă farmecelor ei atât de rafinate. Hotărârea mea e luată. Femeia asta e piaza voastră rea, are să vă ducă la sapă de lemn. Şi nu vreau să se creadă că am ajutat la ruina familiei, eu care am stat acolo trei ani numai ca să împiedic acest lucru. Eşti tras pe sfoară, vere. Încearcă numai să spui hotărât că nu vrei să te amesteci la numirea ticălosului de Marneffe, să vezi ce are să se întâmple! Sunt gata să-ţi facă tot felul de buclucuri din pricina asta!

Lisbeth o ridică pe nepoţică sărutând-o cu pasiune.

— Nu te da bătută, dragă Hortense, îi şopti ea la ureche.

Baroana îşi îmbrăţişă verişoara cu entuziasmul femeii ce se vede răzbunată. Întreaga familie rămase într-o tăcere adâncă în jurul acelui părinte, destul de pătrunzător ca să-şi dea seama ce însemna această tăcere. O mânie cumplită se ivi dintr-odată în privirea şi pe chipul lui, vinele i se umflară, ochii i se împânziră de firişoare roşii, faţa i se învineţi. Adeline i se aruncă la picioare, apucându-i mâinile şi spunând:

— Dragul meu, fie-ţi milă!

— Vă e scârbă de mine! rosti baronul lăsând să-i scape acest strigat al conştiinţei.

Ne cunoaştem cu toţii păcatele. Atribuim aproape întotdeauna victimelor noastre sentimentele duşmănoase pe care ar trebui să le inspire răzbunarea, şi, cu toate sforţările ipocriziei, în vorba, pe chipul nostru, apare fără voie adevărul, când suntem copleşiţi de o suferinţă neaşteptată, aşa cum pe vremuri criminalii îşi recunoşteau faptele sub caznele călăului.

— Până şi copiii noştri, spuse el voind să-şi retragă mărturisirea, sfârşesc prin a ne deveni duşmani.

— Tată… zise Victorin.

— Îl întrerupi pe tatăl tău!… reluă cu o voce înspăimântătoare baronul privindu-şi fiul.

— Ascultă, tată, începu Victorin pe un ton hotărât şi răspicat, cu o voce de deputat puritan. N-aş putea să fiu niciodată lipsit de cuviinţă faţă de dumneata, căci îmi dau prea bine seama de respectul ce ţi-l datorez şi-ţi voi rămâne întotdeauna un prea supus şi ascultător fiu.

Toţi cei care au asistat la şedinţele Camerei vor recunoaşte sistemul de luptă parlamentar în frazele acelea întortocheate ce potolesc pentru moment furiile, câştigând timp.

— Nu-ţi suntem câtuşi de puţin duşmani, continuă Victorin, m-am certat chiar cu socrul meu, domnul Crevel, pentru că am răscumpărat de la Vauvinet poliţe în valoare de şaizeci de mii de franci şi sunt sigur că aceşti bani au ajuns în mâinile doamnei Marneffe. A! nu-ţi aduc nicio învinuire, tată, adăugă el la un gest al baronului, vreau numai să întăresc cele spuse de verişoara Bette şi să-ţi atrag atenţia că dacă devotamentul ce-l am pentru dumneata e orb şi nemărginit, din nefericire, dragă tată, resursele noastre băneşti sunt limitate.

— Iar banii! exclamă pasionatul moşneag zdrobit de acest raţionament, lăsându-se să cadă pe un scaun. Şi tocmai fiul meu!… îţi vei primi înapoi banii, domnule, zise el ridicându-se.

Şi se îndreptă spre uşă.

— Hector!

Strigătul acesta îl făcu pe baron să se întoarcă şi să-şi arate faţa înlăcrămată soţiei sale, care-l cuprinse în braţe plină de deznădejde.

— Nu pleca astfel... nu ne părăsi mânios... Eu nu ţi-am spus nimic!...

La strigătul acesta, sublim, copiii se aruncară la picioarele tatălui lor.

— Te iubim cu toţii, spuse Hortense.

Lisbeth, nemişcată ca o statuie, observa grupul acesta cu un surâs triumfător pe buze. În clipa aceea sosi mareşalul Hulot, şi vocea sa răsună în anticameră. Familia înţelese că era necesar să păstreze secretul, aşa că scena îşi schimbă deodată aspectul. Cei doi copii se ridicară, încercând să-şi ascundă tulburarea.

La uşă se iscă o ceartă între Mariette şi un soldat care deveni atât de stăruitor încât bucătăreasa intră în salon.

— Domnule, un furier de regiment care cică se întoarce *din Alger* vrea să vorbească numaidecât cu dumneavoastră.

— Să aştepte.

— Domnule, spuse Mariette încet la urechea stăpânului său, m-a trimis să vă spun în taină că e vorba de unchiul dumneavoastră.

Baronul tresări, crezu că-i soseau fondurile pe care le ceruse în secret cu două luni în urmă ca să-şi plătească poliţele, îşi lăsă familia şi alergă în anticameră. Zări o figură de alsacian.

— *Tumneavoastră* sunteţi *paronul Hillotte?*

— Da...

— În persoană?

— În persoană.

Furierul, care în timpul acestui dialog scotocea în căptuşeala chipiului, scoase o scrisoare, pe care baronul o desfăcu repede citind următoarele:

Nepoate, nici gând să-ţi pot trimite cei o sută de mii de franci pe care mi-i ceri, căci situaţia mea e compromisă, dacă nu iei măsuri energice să mă scapi. Ne-a venit pe cap un procuror regal, care ne face morală şi îndrugă prostii despre administraţie. Cu neputinţă să astupi gura acestei javre. Dacă Ministerul de Război se lasă dus de nas de judecătorii în haine negre, sunt un om mort. Mă pot bizui pe cel căruia i-am încredinţat scrisoarea, ai grijă să fie înaintat, căci ne-a adus servicii mari. Nu mă lăsa pradă corbilor!

Această scrisoare fu ca o lovitură de trăsnet pentru baron, care întrezărea începutul zâzaniilor dintre civili şi militari ce mai tulbură şi astăzi guvernământul algerian. Îşi dădu seama că trebuia să născocească pe loc un leac pentru rana care apăruse. Îi spuse soldatului să vină a doua zi dimineaţa, şi după ce-l concedie cu făgăduieli de înaintare, se înapoie în salon.

— Bună ziua şi rămâi cu bine, frate! se adresă el mareşalului. La revedere, copii, la revedere, dragă Adeline. Şi tu, ce ai să faci acum, Lisbeth? o întrebă el.

— Eu am să ţin gospodăria mareşalului, căci trebuie să-mi sfârşesc cariera făcându-vă mereu servicii unora şi altora.

— Să n-o părăseşti pe Valérie înainte de a ne vedea, îi şopti Hulot verişoarei la ureche. La revedere, Hortense, răzvrătită mică, încearcă să fii mai înţelegătoare, s-au ivit chestiuni grave pentru mine, mai vorbim noi de împăcarea ta. Gândeşte-te bine, pisicuţo, îi spuse el sărutând-o.

Părea atât de tulburat, părăsindu-şi soţia şi copiii, încât rămăseseră cu toţii foarte îngrijoraţi.

— Lisbeth, zise baroana, trebuie să afli ce-a păţit Hector, nu l-am văzut niciodată în starea asta, rămâi două, trei zile la femeia aceea, căci ei îi povesteşte toate; în felul acesta vom putea şti şi noi ce l-a tulburat aşa dintr-o dată. Fii fără

grijă, vom aranja să te măriţi cu mareşalul, căci căsătoria asta e absolut necesară.

— N-am să uit niciodată curajul de care ai dat dovadă în dimineaţa asta, îi spuse Hortense Lisbethei sărutând-o.

— Ai răzbunat-o pe biata mama, rosti Victorin.

Mareşalul privea cu un aer plin de curiozitate dovezile de afecţiune adresate verişoarei Bette, care se întoarse acasă, pentru a povesti Valériei această scenă.

Schiţa aceasta îngăduie sufletelor nevinovate să bănuiască toate nenorocirile pe care feluritele doamne Marneffe le aduc în familiile noastre şi prin ce mijloace izbutesc ele să lovească în nişte biete femei virtuoase, care în aparenţă sunt atât de departe de ele. Şi dacă, în această privinţă, ne îndreptăm gândul la treapta cea mai de sus a societăţii, în preajma tronului, închipuindu-ne cât trebuie să fi costat metresele regilor, ne dăm seama cât de îndatorat trebuie să fie poporul faţă de acei suverani care dau o pildă de bune moravuri şi viaţă de familie.

La Paris, fiecare minister e un orăşel din care femeile au fost izgonite şi în care totuşi bântuie atâtea bârfeli şi intrigi, de parcă n-ar lipsi populaţia feminină. După trei ani, situaţia domnului Marneffe era, ca să zicem aşa, lămurită, dată pe faţă, şi, prin birouri, lumea se întreba: „Domnul Marneffe va fi ori nu va fi succesorul domnului Coquet?” întocmai ca întrebarea de odinioară de la Cameră: „Va trece proiectul de lege pentru înzestrare{140} ori nu va trece?” Erau pândite cele mai neînsemnate mişcări de la direcţia personalului, totul era pregătit în divizia baronului Hulot. Şiretul consilier de stat îl câştigase de partea lui pe acela care ar fi trebuit să fie înaintat în postul râvnit de Marneffe, un om muncitor şi capabil, spunându-i că, dacă se învoia să facă el treaba lui Marneffe, avea să-i fie, negreşit, succesor, întrucât Marneffe nu mai avea mult de trăit. De aceea, funcţionarul urzea tot felul de intrigi, susţinându-l pe Marneffe.

Când Hulot străbătu salonul de audienţă plin de lume, văzu într-un colţ chipul vânăt al lui Marneffe, aşa că-l primi mai întâi pe el.

— Ce vrei să-mi ceri, dragul meu? îl întrebă baronul ascunzându-şi neliniştea.

— Domnule director, sunt luat peste picior prin birouri, căci tocmai s-a aflat că domnul director al personalului a plecat azi dimineaţă în concediu din motive de sănătate şi va lipsi aproape o lună. Şi se ştie ce înseamnă să aştepţi o lună. Mă lăsaţi pradă batjocurii duşmanilor mei, mi-e de ajuns să fiu lovit dintr-o parte, dar din amândouă părţile dintr-o dată, domnule director, asta întrece orice măsură.

— Dragă Marneffe, trebuie multă răbdare ca să-ţi ajungi ţelul. Ca să fii şef de birou, dacă ai s-ajungi vreodată, trebuie să mai aştepţi două luni. Nu pot cere o avansare scandaloasă tocmai acum, în clipa când mă văd silit să-mi consolidez situaţia.

— Dacă dumneavoastră vă prăbuşiţi, n-o să mai ajung niciodată şef de birou, rosti cu răceală Marneffe; obţineţi-mi numirea, pentru dumneavoastră o să fie totuna.

— Asta înseamnă că trebuie să mă sacrific pentru dumneata? întrebă baronul.

— În caz contrar, mi-aş pierde multe iluzii despre dumneavoastră.

— Eşti cam prea Marneffe, domnule Marneffe… spuse baronul ridicându-se şi arătând subşefului uşa.

— Am onoare să vă salut, domnule baron, răspunse umil Marneffe.

— Ce tip infam! se gândi baronul. Asta parcă ar fi o somaţie de plată în douăzeci şi patru de ore sub sancţiunea de a fi expropriat.

Două ore mai târziu, în timp ce baronul isprăvea de dat lămuriri lui Claude Vignon, pe care voia să-l trimită la Ministerul de Justiţie să ia informaţii asupra autorităţilor judiciare din circumscripţia în care se afla Johann Fischer,

Reine intră în cabinetul domnului director şi-i înmânã o scrisoricã, cerând un răspuns.

— O trimite pe Reine! îşi zise baronul. Valérie a înnebunit, ne compromite pe toţi şi compromite şi numirea nemernicului de Marneffe.

După ce-l expedie pe secretarul particular al ministrului, citi cele ce urmează:

Ah! dragul meu, ce scenă am avut de îndurat, m-ai făcut fericită timp de trei ani, dar ştiu că am plătit scump! S-a întors de la birou înspăimântător de furios, li ştiam urât foc, dar acum parcă era o ciumă. Cei patru dinţi adevăraţi pe care-i mai are îi clănţăneau şi m-a ameninţat cu tovărăşia-i scârboasă, dacă voi continua să te mai primesc. Sărmanul meu pisoi, vai! de azi înainte uşa noastră îţi va fi închisă. Vezi că plâng! Lacrimile îmi cad pe foaia de hârtie şi o udă. Ai s-o poţi citi, dragă Hector? Ah! îmi vine să mor când mă gândesc că n-am să te mai văd, că trebuie să renunţ la tine, când port în mine o părticică din viaţa ta, după cum cred că mi-ai dăruit şi tu inima ta. Gândeşte-te la Hector al nostru cel mic: nu mă părăsi, dar nu te dezonora pentru Marneffe, nu ceda ameninţărilor sale. Te iubesc cum n-am iubit niciodată. Îmi amintesc toate sacrificiile pe care le-ai făcut pentru Valérie a ta, şi ea nu-i ingrată, nici nu va fi vreodată, eşti şi vei fi singurul meu soţ. Nu te mai gândi la renta de o mie două sute de franci pe care ţi-o *cerusem pentru scumpul şi micuţul nostru Hector,* care v*a veni peste câteva luni… nu vreau să te iac să mai cheltuieşti. De altfel, avutul meu va fi întotdeauna şi al tău.*

Ah! dacă m-ai iubi tu cum te iubesc eu, dragă Hector, ai ieşi la pensie, ne-am lăsa fiecare familiile, necazurile, mediul în care trăim, în care-i atâta ură, şi ne-am duce împreună cu Lisbeth să trăim într-un ţinut frumos, în Bretagne, sau unde vrei tu. Acolo n-am vedea pe nimeni şi am fi fericiţi, departe de lume. Pensia ta şi puţinul pe care-l am pe numele meu ne-ar fi de ajuns. Ai vedea-o pe Valérie a

ta ocupându-se numai de Hector al ei şi n-ai mai avea de ce să fii gelos şi să mormăi ca zilele trecute. N-o să am niciodată un alt copil decât al nostru, poţi să fii foarte sigur, veteranul meu drag. Nu, nu-ţi poţi închipui cât sunt de furioasă, de-ai şti cum s-a purtat cu mine şi ce puhoi de grosolănii a revărsat asupra Valériei tale: asemenea cuvinte ar murdări hârtia asta, o femeie ca mine, fiica lui Montcornet, n-ar fi trebuit s-audă în viaţa ei asemenea cuvinte. O! aş fi vrut să fii de faţă ca să-l pedepsim cu priveliştea pasiunii nebuneşti ce mă mână spre tine. Tatăl meu l-ar fi străpuns cu sabia pe mizerabil, eu nu pot face altceva decât ce-i stă în putinţa unei femei: să le iubesc cu frenezie, de aceea, dragostea mea, în starea de exasperare în care mă aflu, mi-e imposibil să renunţ de a te mai vedea. Dar vreau să te văd în taină, în fiecare zi, aşa suntem noi femeile: împărtăşim cu iubitul resentimentele. Te implor, dacă mă iubeşti, nu-l face şef de birou. Să crape subşef!... Nici în clipa asta nu m-am dezmeticit, îi mai aud încă insultele. Bette, care voia să mă părăsească, s-a îndurat de mine şi mai rămâne câteva zile.

Scumpul meu, încă nu ştiu ce să fac. Nu văd altă soluţie decât fuga.

Mi-a plăcut întotdeauna la ţară, în Bretagne, Languedoc, sau unde vrei, numai să te pot iubi în voie. Sărman pisoi, cât te plâng: iată-te silit să le întorci la bătrână ta Adeline, la izvorul acela de lacrimi, căci trebuie să-ţi fi spus monstrul că mă va păzi zi şi noapte, a vorbit de comisarul de poliţie! Nu veni: am înţeles că este în stare de orice, din clipa când a făcut din mine cel mai murdar mijloc de speculaţie. De aceea aş vrea să-ţi pot înapoia tot ce datorez generozităţii tale. Ah, dragă Hector, poate c-am fost cochetă şi ţi-am părut uşuratică, dar tu n-o cunoşti pe Valérie a ta, îi plăcea să te chinuiască, dar îi eşti mai scump decât orice pe lume. Nimeni nu te poate împiedica să vii să-ţi vezi verişoara, am să mă înţeleg cu ea cum să facem ca să putem sta de vorbă. Pisoiul meu drag, dacă nu te pot avea cu mine, te implor, scrie-mi un cuvinţel ca să mă

linişteşti... (ah! aş da orice ca să te am lângă mine, pe divanul nostru). O *scrisoare ar fi ca un talisman pentru mine: scrie^mi ceva în care să-ţi pui tot sufletul tău frumos, am să-ţi înapoiez scrisoarea, trebuie să fim prudenţi, n-aş şti unde s-o ascund, căci scotoceşte peste tot. Liniştеşte-o pe Valérie a ta,* soţia *ta, mama copilului tău. Să fiu silită să-ţi scriu, eu care te vedeam în fiecare zi... De altfel i-am spus Lisbethei: „N-am ştiut să-mi preţuiesc fericirea* mii *de sărutări, pisoiule drag. Iubeşte-o pe*

Valérie a ta.

— Lacrimi... îşi zise Hulot isprăvind de citit scrisoarea, lacrimi ce fac indescifrabilă iscălitura.

— Cum se simte? o întrebă el pe Reine.

— Doamna e în pat, are spasme, răspunse Reine. S-a răsucit ca o coardă din pricina atacului de nervi care a cuprins-o după ce-a scris. Asta pentru că a plâns atât, şi pe scară tocmai se auzea vocea domnului...

Baronul, în tulburarea sa, scrise următoarea scrisoare pe o hârtie oficială cu adresa imprimată:

Fii liniştită, îngeraşule, are să crape subşef! Ideea ta e minunată, să plecăm departe de Paris, să trăim fericiţi cu micuţul nostru Hector. Am să ies la pensie şi am să-mi găsesc o situaţie frumoasă la calea ferată. Ah! scumpa mea, scrisoarea ta m-a întinerit am să încep o viaţă nouă şi am să strâng, ai să vezi, o avere pentru mititelul nostru. Scrisoarea ta, de mii de, ori mai pasionată decât aceea din „Nouvelle Héloïse", a înfăptuit o minune, n-aş fi crezut că dragostea mea pentru tine ar putea să crească. Astă-seară *ai să vezi la Lisbeth pe*

Hector al tău pe vecie!

Reine luă răspunsul, prima scrisoare pe care baronul o scria scumpei sale prietene! Asemenea emoţii erau un fel

de refugiu împotriva dezastrelor ce se iveau ameninţătoare la orizont; dar în clipa aceea, fiind încredinţat că va putea sa înlăture loviturile îndreptate asupra unchiului său Johann Fischer, era preocupat numai de deficit.

Credinţa în atotputernicia săbiei, în superioritatea militarului asupra civilului e una dintre particularităţile caracterului bonapartist. Hulot îşi bătea joc de procurorul regal din Algeria, unde era stăpân Ministerul de Război.

Omul rămâne veşnic acelaşi. Cum ar fi putut să uite ofiţerii gărzii imperiale că primarii cinstitelor oraşe ale Imperiului, prefecţii împăratului, acei mici împăraţi, veneau odinioară să întâmpine cu temenele, la hotarele departamentului lor, garda imperială în trecere şi s-o primească cu onoruri regeşti?

La ora patru şi jumătate baronul se duse de-a dreptul la doamna Marneffe; urcând scara, inima îi bătea ca unui licean, căci se întreba în gând: „Oare am s-o văd sau n-am s-o văd?” Cum să-şi amintească de scena de dimineaţă, când toată familia în lacrimi i se aruncase la picioare? Scrisoarea Valériei, pe care şi-o pusese pentru vecie într-un mic portofel la piept, aproape de inimă, nu-i dovedea oare că-i mai iubit decât tânărul cel mai fermecător? îndată ce sună, nefericitul baron auzi zgomotul târşâit al papucilor şi tuşea scârboasă a neputinciosului Marneffe. Marneffe deschise uşa şi, luându-şi un aer impunător, îi arătă lui Hulot scara cu acelaşi gest cu care Hulot îi arătase uşa cabinetului său.

— Eşti cam prea Hulot, domnule Hulot! rosti el.

Baronul dădu să intre, dar Marneffe scoase din buzunar un pistol şi-l armă.

— Domnule consilier de stat, un om atât de mârşav ca mine, căci mă crezi mârşav, nu-i aşa? ar fi un prost şi jumătate dacă n-ar trage toate foloasele de pe urma onoarei pe care şi-a scos-o la mezat. Vrei război! Va fi o luptă înverşunată şi fără cruţare! Să nu mai calci pe aici şi nu-ncerca să intri, am prevenit comisarul de poliţie în ce situaţie mă aflu faţă de dumneata.

Şi, profitând de uluirea lui Hulot, îl împinse afară închizând uşa.

— Ce ticălos fără pereche! îşi spuse Hulot urcând la Lisbeth. Înţeleg acum scrisoarea. O iau pe Valérie şi plec din Paris. Valérie va fi a mea câte zile mai am de trăit, ea îmi va închide ochii.

Lisbeth nu era acasă. Doamna Olivier îl informa că plecase la doamna baroană, crezând că îl va găsi acolo pe domnul baron.

— Biata fată! s-a dovedit mai deşteaptă decât o credeam azi dimineaţă, gândi baronul amintindu-şi de purtarea Lisbethei pe când se îndreptă spre strada Plumet. La întretăierea străzii Vanneau cu strada Babylonne, se întoarse ca să mai arunce o privire asupra Edenului de unde drepturile matrimoniale îl alungaseră cu sabia legii în mână. Valérie, în faţa geamului, îl urmărea pe Hulot cu privirea; când baronul ridică ochii, o văzu fluturându-şi batista, dar ticălosul de Marneffe o lovi peste bonetă şi o trase cu brutalitate de la fereastră. În ochii consilierului de stat apăru o lacrimă. Ce mult mă iubeşte: să sufere o femeie atât pentru mine, un om de aproape şaptezeci de ani! Lisbeth venise să aducă familiei vestea cea bună. Le înştiinţase pe Adeline şi pe Hortense că, întrucât baronul nu a vrut să se dezonoreze în ochii tuturor celor din administraţia ministerului numindu-l pe Marneffe şef de birou, soţul îl va da afară, devenindu-i duşman, Adeline, fericită, poruncise un prânz care să-i placă baronului mai mult decât mesele Valériei, şi Lisbeth cea devotată o ajută pe Mariette să ducă la bun sfârşit un plan atât de greu. Verişoara Bette ajunsese un fel de idol, şi mama şi fata îi sărutau mâinile, aducându-i la cunoştinţă cu o bucurie emoţionantă că mareşalul consimţise s-o ia menajeră.

— De aici, draga mea, şi până la a fi soţia lui nu-i decât un pas, adăugă Adeline.

— În sfârşit, nu s-a împotrivit când Victorin i-a vorbit de asta, spuse la rândul ei contesa Steinbock.

Baronul fu întâmpinat de ai săi cu atâta căldură şi duioşie, simţi în jurul său atâta dragoste, încât fu silit să-şi ascundă supărarea. La masă veni şi mareşalul. Hulot nu plecă după cină. Sosiră Victorin şi soţia lui. Jucară *whist.*

— De multă vreme nu ne-ai mai dăruit o astfel de seară, Hector!… rosti grav mareşalul.

Din partea veteranului, care-şi răsfăţa fratele, aceste cuvinte însemnau o mustrare ascunsă, şi ele făcură o impresie adâncă. Căci trădau rănile vechi şi grave ale unei inimi în care toate durerile bănuite îşi găsiseră ecou. La ora opt, baronul voi s-o conducă singur pe Lisbeth, făgăduind să se întoarcă.

— Ai văzut, Lisbeth, cât de rău se poartă cu ea i îi zise el pe drum. A! niciodată n-am iubit-o ca acum!

— N-aş fi crezut că Valérie te iubeşte atât de mult! exclamă Lisbeth. E uşuratică, cochetă, îi place să fie curtată, să i se joace comedia dragostei, cum spune ea, dar numai de dumneata e legată cu adevărat.

— Îmi trimite vreo vorbă prin tine?

— Da, răspunse Lisbeth. Ştii că a fost drăguţă cu Crevel, nu trebuie să-i porţi pică pentru asta, a pus-o la adăpost de mizerie pe tot restul vieţii, dar nu-l poate suferi, şi apoi povestea-i pe drojdie. Iată ce este: Valérie a păstrat cheia unui apartament…

— Din strada Dauphin! strigă preafericitul Hulot. Asta-i de-ajuns ca să-l iert pe Crevel… Am fost acolo, ştiu unde-i…

— Iată cheia, spuse Lisbeth. Dă să-ţi facă una la fel, sau două dacă poţi, mâine în timpul zilei.

— Şi pe urmă?… întrebă Hulot nerăbdător.

— Mâine am să vin iar să cinez la dumneata. Ai să-mi înapoiezi atunci cheia Valériei (căci bătrânul Crevel ar putea să-şi ceară cheia înapoi), şi vă veţi întâlni acolo poimâine ca să vă înţelegeţi ce-i de făcut. Sunteţi în siguranţă, căci există două ieşiri. Dacă, din întâmplare, Crevel, care fără îndoială are obiceiuri din vremea Regenţei, cum spune el, ar intra prin alee, ai putea să pleci

prin dugheană, şi invers. Ei, crai învechit în rele, mie îmi datorezi asta! Cum ai să mă răsplăteşti?…

— Fac orice pentru tine!

— Atunci nu te împotrivi la căsătoria mea cu fratele dumitale.

— Tu, doamnă mareşal Hulot! tu, contesă de Forzheim! rosti surprins Hector.

— Adeline cum e baroană?… răspunse cu voce acră, teribilă, Bette. Ascultă, bătrân desfrânat, ştii doar în ce situaţie te afli! Ca mâine îţi poţi vedea familia fără pâine, ajunsă în noroi…

— De asta mi-e groază! răspunse Hulot tulburat,

— Dacă-ţi moare fratele, cine le va ajuta pe soţia şi pe fata dumitale? Văduva unui mareşal de Franţa va avea o pensie de cel puţin şase mii de franci, nu-i aşa?

Fii încredinţat că mă mărit numai ca să asigur pâinea fiicei şi soţiei tale, bătrân smintit ce eşti!

— Vezi, la asta nu m-am gândit, zise baronul. Am să-l încânt pe fratele meu, căci suntem siguri de tine… Spune-i îngeraşului meu că viaţa mea îi aparţine!…

Şi baronul, după ce o conduse pe Lisbeth până în strada Vanneau, se întoarse să joace *whist* şi rămase acasă. Baroana era în culmea fericirii, soţul ei părea că revine la viaţa de familie. Timp de aproape cincisprezece zile se ducea zilnic la ora nouă dimineaţa la minister, la şase se întorcea pentru cină, seara şi-o petrecea în sânul familiei. Le însoţi de două ori la spectacol, pe Adeline şi pe Hortense. Mama şi fata plătiră trei slujbe la biserică şi înălţară rugi către Dumnezeu să le păstreze soţul şi tatăl pe care li-l dăruise iar. Într-o seară, Victorin Hulot, văzându-l pe tatăl său ducându-se la culcare, îi spuse maică-sii: suntem fericiţi, tata s-a întors la noi, nici eu, nici soţia mea nu vom regreta banii, dacă asta va dura…

— Tatăl vostru împlineşte în curând şaptezeci de ani, răspunse baroana, am observat că se mai gândeşte încă la doamna Marneffe, dar în curând o va uita, patima pentru

femei nu-i ca jocul de cărţi, ca speculaţiile sau ca avariţia, are un sfârşit.

Frumoasa Adeline, căci era tot frumoasă în ciuda celor cincizeci de ani şi a necazurilor, se înşela în această privinţă. Desfrânaţii, oamenii pe care natura i-a înzestrat cu însuşirea preţioasă de a iubi peste limitele hotărâte ale dragostei, n-au aproape niciodată vârsta pe care o arată. În acest răstimp de virtute, baronul fusese de trei ori în strada Dauphin şi nu avusese deloc şaptezeci de ani. Patima înviorată îl întinerea, şi ar fi fost în stare să-şi sacrifice onoarea, familia, totul pentru Valérie, fără nicio părere de rău. Dar Valérie, complet schimbată, nu-i vorbea nici de bani, nici de renta de o mie două sute de franci pentru fiul lor, dimpotrivă, îi oferea bani, îl iubea pe Hulot aşa cum iubeşte o femeie de treizeci şi şase de ani un student în drept, frumos, sărac, sentimental şi îndrăgostit lulea. Şi biata Adeline credea că-l cucerise pentru totdeauna pe Hector al ei! A patra întâlnire a celor doi amanţi fusese hotărâtă în ultima clipă a celei de-a treia, întocmai cum se anunţa pe vremuri la Comedia Italiană, după sfârşitul reprezentaţiei, spectacolul pe a doua zi. Ora stabilită era ora nouă dimineaţa. În ziua scadenţei acelei fericiri aşteptate, ce-l făcea pe pătimaşul moşneag să îndure viaţa de familie, pe la ora opt veni Reine să-l caute pe baron. Temându-se de vreo catastrofă, Hulot ieşi să stea de vorbă cu fata, care nu voia să intre în casă. Credincioasa cameristă îi înmână baronului următoarea scrisoare:

Dragul meu veteran, nu te duce în strada Dauphin, coşmarul nostru s-a îmbolnăvit şi trebuie să-l îngrijesc, dar vino acolo diseară la ora nouă. Crevel e la Corbeil, la domnul Lebas; sunt sigură că n-are să aducă vreo prinţesă în căsuţa lui. M-am aranjat în aşa fel ca să pot lipsi noaptea şi să mă întorc înainte de a se trezi Marneffe. Dă-mi un răspuns, căci poate soţia ta, elegia aceea încântătoare, nu

te mai lasă liber ca pe vremuri. Se spune că-i încă atât de frumoasă, încât ai fi în stare să mă trădezi, ştrengar fără pereche ce eşti! Arde scrisoarea, mă tem de orice.

Hulot îi răspunse în câteva rânduri:

Dragostea mea, ţi-am spus doar că de douăzeci şi cinci de ani soţia mea nu m-a stânjenit niciodată să-mi văd de plăcerile mele. Ţi-aş sacrifica o sută de Adeline! Voi veni diseară pe la ora nouă, în templul lui Crevel, ca să-mi aştept zeiţa. De-ar da Dumnezeu să crape odată subşeful! nu ne-ar mai despărţi nimic atunci, asta-i cea mai fierbinte dorinţă a lui

Hector al tău

Seara, baronul îşi vesti soţia că va pleca la Sainteloud să lucreze cu ministrul şi se va întoarce pe la patru sau pe la cinci dimineaţa. Şi se duse în strada Dauphin. Era spre sfârşitul lunii iunie.

Puţini oameni au avut cu adevărat în viaţa lor simţământul groaznic că se duc la moarte; printre aceştia se numără şi cei care se întorc de la eşafod; doar în vis unii oameni au îndurat cu adevărat asemenea agonie simţind până şi cuţitul care le atinge gâtul, în clipa când odată cu lumina zilei vine şi trezirea salvatoare... Senzaţia încercată de consilierul de stat, pe la ora cinci dimineaţa, în patul elegant şi cochet al lui Crevel întrecu cu mult pe aceea pe care trebuie s-o simţi sub bascula fatală, în faţa a zece mii de spectatori ce te străpung cu douăzeci de mii de săgeţi arzătoare. Valérie dormea într-o atitudine fermecătoare. Era frumoasă cum sunt frumoase femeile, destul de frumoase ca să fie frumoase chiar când dorm. Era arta invadând natura, cu alte cuvinte tabloul devenit realitate. Stând culcat, baronul se afla cu ochii numai la un metru deasupra duşumelei, privirea rătăcind la întâmplare, cum face orice om când se trezeşte şi începe să se

dezmeticească, se opri asupra uşii împodobite cu flori pictate de Jan, un artist căruia puţin îi pasă de glorie. Baronul nu văzu, ca osânditul la moarte, douăzeci de mii de ochi aţintiţi asupră-i, ci văzu doar o singură privire cu mult mai teribilă decât cele zece mii din piaţa publică. Senzaţia asta, în plin joc al dragostei, e mult mai rară decât a celor condamnaţi la moarte şi ar fi desigur plătită foarte scump de atâţia englezi bolnavi de *spleen*. Baronul rămase mai departe culcat, scăldat într-o sudoare rece. Ar fi voit să creadă că s-a înşelat, dar ochiul asasin avea glas. Un murmur de voci se auzea şuşotind îndărătul uşii.

— Să ştii că e Crevel, vrea să-mi facă o farsă! îşi spuse baronul, sigur de data asta că se afla cineva în templu.

Uşa se deschise. Maiestoasa lege franceză, care ocupă primul loc după rege, se ivi sub forma unui comisar de poliţie mititel, întovărăşit de un judecător de pace deşirat, amândoi aduşi de jupân Marneffe. Comisarul de poliţie, înfipt în nişte pantofi cu urechile legate cu funde clăpăuge, se isprăvea cu o ţeastă galbenă, pleşuvă, ce vădea un şmecher, un hâtru, pentru care viaţa Parisului nu mai avea nicio taină. Dindărătul ochelarilor, ochii săi sfredeleau sticla cu priviri fine, batjocoritoare. Judecătorul de pace, fost avocat, vechi adorator al sexului frumos, îl invidia pe împricinat.

— Vă rog să iertaţi, domnule baron, măsurile neplăcute la care ne obligă legea, spuse comisarul, suntem chemaţi de un reclamant. Domnul judecător de pace asistă la descinderea la domiciliu. Ştim cine sunteţi dumneavoastră şi cine este delicventa.

Valérie deschise nişte ochi miraţi, scoase un ţipăt ascuţit, născocit de actriţe ca să exprime nebunia în teatru, se zvârcoli în spasme pe pat, ca o vrăjitoare din evul mediu, în cămaşa de pucioasă pe rug.

— Mai bine moartea!... dragă Hector, dar nu poliţia corecţională! O, niciodată! Se repezi, trecând ca un înger alb printre cei trei spectatori şi se ghemui sub scrinul

denumit „fericirea zilei”, ascunzându-şi capul în mâini. Sunt pierdută! moartă!… strigă ea.

— Domnule, se adresă Marneffe lui Hulot, dacă doamna Marneffe înnebuneşte, n-ai fi numai un desfrânat, ai fi şi un asasin…

Ce poate face şi ce poate spune un om surprins într-un pat care nu-i al lui, nefiind nici măcar închiriat, cu o femeie care-i aparţine şi mai puţin? Iată ce:

— Domnule judecător de pace, domnule comisar de poliţie, zise baronul cu demnitate, aveţi grijă, vă rog, de biata femeie a cărei minte mi se pare că-i în primejdie… şi veţi încheia procesul-verbal pe urmă. Uşile sunt desigur închise, n-aveţi de ce să vă temeţi de vreo evadare, nici din partea mea şi nici dintr-a ei, având în vedere starea în care ne aflăm…

Cei doi funcţionari ascultară de porunca consilierului de stat.

— Haide, vino să vorbim, slugă netrebnică! îi şopti Hulot lui Marneffe luându-l de braţ şi trăgându-l spre dânsul, Nu eu sunt asasinul, tu eşti! Vrei să fii şef de birou şi ofiţer al Legiunii de Onoare?

— Negreşit, domnule director, răspunse Marneffe înclinând din cap.

— Bine, ai să fii, linişteşte-ţi soţia şi expediază-i pe domnii aceştia.

— Ba nu, zise Marneffe cu viclenie. Domnii trebuie să încheie procesul-verbal de flagrant delict, căci fără hârtia asta, care reprezintă totul, ce m-aş face? înalta administraţie e plină de pungăşii. Mi-ai furat nevasta şi nu m-ai făcut şef de birou, domnule baron, îţi mai acord doar două zile ca să te execuţi. Iată nişte scrisori…

— Scrisori!… exclamă baronul, întrerupându-l pe Marneffe.

— Da, scrisori care dovedesc că acest copil pe care-l poartă acum soţia mea e al dumitale… înţelegi? va trebui să faci fiului meu o rentă egală cu partea pe care i-o ia

bastardul acesta. Dar am să fiu modest, nu fac niciun caz, căci nu sunt ahtiat după paternitate! O rentă de o sută de ludovici ar ajunge. Mâine dimineaţă voi fi succesorul domnului Coquet şi voi fi pus pe lista celor ce vor fi făcuţi ofiţeri, cu prilejul sărbătorilor din iulie, sau... procesul-verbal va fi depus împreună cu plângerea mea la parchet. Nu-i aşa că sunt generos?

— Tii! ce femeie drăguţă! îi spunea judecătorul de pace comisarului de poliţie. Ar fi o mare pierdere dacă ar înnebuni!

— Nu-i nebună deloc, răspunse sentenţios comisarul de poliţie.

Poliţia e întotdeauna îndoiala întruchipată.

— Domnul baron Hulot a căzut într-o capcană, adăugă comisarul de poliţie destul de tare ca să poată fi auzit de Valérie.

Valérie îi aruncă comisarului o privire care l-ar fi omorât pe loc, dacă privirile ar putea transmite furia pe care o exprimă. Comisarul zâmbi, întinsese şi el o cursă, şi femeia căzuse în ea. Marneffe îşi pofti soţia să intre şi să se îmbrace cuviincios, după ce se înţelesese definitiv cu baronul, care luă un halat şi se întoarse în prima cameră,

— Domnilor, se adresă el celor doi funcţionari, nu-i nevoie să vă cer păstrarea secretului.

Cei doi oameni ai legii se înclinară. Comisarul de poliţie ciocăni uşor de două ori în uşă, secretarul lui intră şi, aşezându-se la birou, începu să scrie sub dictarea comisarului, care vorbea cu glas scăzut. Valérie plângea neîntrerupt cu şiruri mari de lacrimi. După ce îşi sfârşi toaleta, Hulot trecu la rându-i în cameră şi se îmbrăcă. Între timp fu întocmit procesul-verbal. Marneffe voi să plece cu soţia sa, dar Hulot, crezând că o vede pentru ultima oară, imploră printr-un gest favoarea de a-i vorbi.

— Domnule, doamna mă costă destul de scump ca să-mi îngădui să-mi iau rămas bun… bineînţeles faţă de toţi.

Valérie se apropie şi Hulot îi şopti la ureche: nu ne mai rămâne decât să fugim, dar cum să comunicăm? am fost trădaţi...

— De Reine! răspunse ea. Dragul meu, după un asemenea scandal nu ne mai putem vedea. Sunt dezonorată. Şi-apoi, ai să auzi vorbindu-se ticăloşii pe socoteala mea şi-ai să le crezi... Baronul făcu un semn de negare. Ba ai să le crezi, şi mulţumesc lui Dumnezeu pentru asta, căci aşa poate n-o să-ţi pară rău că mă pierzi.

„N-o să crape subşef!'' şopti Marneffe la ureche consilierului de stat venind să-şi ia soţia, căreia îi ordonă cu brutalitate: Destul, doamnă, dacă sunt îngăduitor cu dumneata, nu vreau să mă creadă ceilalţi prost.

Valérie părăsi căsuţa lui Crevel aruncând o ocheadă atât de galeşă baronului încât Hulot se crezu adorat. Judecătorul de pace întinse galant mâna doamnei Marneffe, ca s-o conducă până la trăsură. Baronul, trebuind să semneze procesul-verbal, rămăsese acolo, năucit, împreună cu comisarul de poliţie. După ce consilierul de stat semnă, comisarul îl privi pe deasupra ochelarilor cu un aer şiret.

— O iubiţi mult pe femeiuşcă asta, domnule baron?...

— Spre nenorocul meu, vedeţi bine...

— Dacă nu v-ar iubi? continuă comisarul, dacă v-ar înşela?...

— Am avut dovada, chiar aici, în casa asta... Eu şi cu domnul Crevel ne-am destăinuit unul altuia...

— A! ştiţi că vă aflaţi în căsuţa domnului primar?

— Fără îndoială.

Comisarul îşi ridică încetişor pălăria, salutându-l pe bătrân.

— Sunteţi foarte îndrăgostit, aşa că mai bine tac, zise el. Respect pasiunile fără leac cum respectă medicii bolile primej... L-am văzut pe domnul Nucingen, bancherul, cuprins de o asemenea patimă...

— Suntem prieteni, răspunse baronul. Am fost adesea poftit să cinez, împreună cu frumoasa Esther, femeia asta

făcea cele două milioane de franci pe care le-a cheltuit baronul pentru ea.

— Mai mult, adăugă comisarul. Fantezia asta a bătrânului financiar a costat patru vieţi. A! Asemenea pasiuni sunt ca holera…

— Ce voiai să-mi spui? întrebă consilierul de stat interpretând greşit sfatul acela ocolit,

— De ce să vă spulber iluziile? răspunse comisarul de poliţie, la vârsta dumneavoastră, asta-i o raritate.

— Lecuieşte-mă! exclamă consilierul de stat.

— Ca pe urmă să-l blestemaţi pe doctor? zise surâzând comisarul.

— Pentru numele lui Dumnezeu, domnule comisar!…

— Bine, atunci aflaţi că femeia era înţeleasă cu soţul.

— O!…

— Asta se întâmplă în două cazuri din zece. A! avem experienţă în privinţa asta.

— Ai vreo dovadă a acestei complicităţi?

— Mai întâi soţul!… spuse şiretul comisar de poliţie cu calmul unui chirurg obişnuit că cureţe rănile. Se citeşte limpede pe chipul lui ordinar şi dezgustător că-i un speculant. Nu cumva ţineţi mult la o anumită scrisoare pe care v-a scris-o femeia asta şi-n care e vorba de copil?

— Ţin atât de mult la scrisoarea aceea, că nu mă despart niciodată de ea, răspunse baronul Hulot comisarului de poliţie scotocind în buzunarul de la piept, ca să scoată portofelul cel mic pe care-l purta întotdeauna la el.

— Lăsaţi portofelul la locul lui, îl îndemnă comisarul, fulgerându-l deodată cu replica lui de rechizitoriu, iată scrisoarea. Am aflat acum ceea ce voiam să ştiu. Desigur că doamna Marneffe cunoştea conţinutul acestui portofel.

— Nimeni altcineva…

— Bănuiam… Acum iată dovada pe care mi-aţi cerut-o ca să vă convingeţi de complicitatea femeii.

— S-o vedem! zise baronul încă neîncrezător.

— Domnule baron, când am sosit, continuă comisarul, mizerabilul de Marneffe a intrat primul şi a luat scrisoarea pe care soţia lui o pusese pe scrinul acesta, spuse el arătând spre „fericirea zilei”. Bineînţeles că soţul şi soţia se înţeleseseră alegând dinainte locul, în cazul când femeia ar fi izbutit să fure în timpul somnului scrisoarea, căci scrisoarea pe care v-a scris-o, împreună cu cele pe care le are de la dumneavoastră, vor fi hotărâtoare la procesul în faţa tribunalului corecţional.

Comisarul îi arătă lui Hulot scrisoarea pe care baronul o primise prin Reine la minister.

— Face parte din dosar, adăugă comisarul, vă rog să binevoiţi a mi-o înapoia.

— Ah! domnule, spuse Hulot descompus la faţă, femeia asta e desfrânarea în persoană, sunt sigur acum că are trei amanţi.

— Se şi vede, fu de părere comisarul de poliţie. Ce vreţi, nu sunt toate pe trotuar. Când fac meseria asta, domnule baron, în echipagii, în saloane şi acasă, nu mai poate fi vorba nici de franci, nici de centime. Domnişoara Esther, de care vorbeaţi şi care s-a otrăvit, a tocat milioane… Ascultaţi-mă pe mine, domnule baron, lăsaţi-vă păgubaş. Aventura asta din urmă are să vă coste prea scump. Pungaşul acela de Marneffe are de partea lui legea… În sfârşit, fără mine, femeiuşca v-ar fi prins din nou în laţ!

— Mulţumesc, domnule, spuse consilierul de stat încercând să-şi păstreze o ţinută demnă.

— Acum trebuie să închidem apartamentul, comedia s-a sfârşit, şi-i puteţi înapoia domnului primar cheia.

Hulot se întoarse acasă atât de descurajat, încât abia se mai putea ţine pe picioare, copleşit de tot felul de gânduri care de care mai negre. O trezi pe nobila, neprihănita şi sfântă lui soţie şi îi povesti tot ce suferise în ultimii trei ani, plângând cu hohote, ca un copil căruia i s-a luat jucăria. Spovedania acestui moşneag cu inimă încă tânără, epopeea

lui jalnică şi îngrozitoare o înduioşă pe Adeline, pricinuindu-i totodată în adâncul sufletului o puternică bucurie. Biata femeie mulţumi lui Dumnezeu pentru ultima lovitură, căci îşi vedea soţul întors pentru totdeauna în sânul familiei.

— Lisbeth avea dreptate! rosti doamna Hulot cu o voce blândă, fără să-i facă mustrări zadarnice, ne-a prevenit doar.

— Da! Ah! dacă aş fi ascultat-o în loc să mă înfurii, în ziua când voiam s-o silesc pe biata Hortense să se întoarcă la soţul ei ca să nu compromită reputaţia acelei… Vai! Dragă Adeline, trebuie să-l salvăm pe Wenceslas! A intrat până în gât în mocirlă!

— Dragul meu, nu ţi-a mers mai bine cu femeiuşcă asta burgheză decât cu actriţele tale, zise zâmbind Adeline.

Baroana se sperie, atât de schimbat părea Hector al ei, de câte ori îl vedea nenorocit, suferind, împovărat de necazuri, era toată numai inimă, milă şi dragoste; şi-ar fi dat şi sufletul numai ca să-l facă pe Hector fericit.

— Rămâi cu noi, dragul meu Hector. Spune-mi cum fac femeile acelea ca să te atragă lângă ele, voi încerca şi eu… De ce nu m-ai format şi pe mine ca să-ţi fiu pe plac? Oare nu sunt destul de deşteaptă? Se pare că mai sunt încă destul de frumoasă ca să mi se facă curte.

Multe femei măritate, care-şi iubesc bărbaţii şi îşi respectă îndatoririle, s-ar putea întreba de ce oamenii aceştia atât de puternici şi de buni, dar atât de slabi în faţa unei femei de teapa doamnei Marneffe, nu-şi îndreaptă spre soţiile lor fantezia şi pasiunea, mai cu seamă când sunt frumoase ca baroana Adeline Hulot. E una dintre tainele de nepătruns ale modului în care este organizat omul. Dragostea, acest formidabil dezmăţ al raţiunii, această robustă şi gravă bucurie a sufletelor mari, şi plăcerea, această marfă vulgară ce se află de vânzare în târg, nu sunt decât două aspecte ale aceluiaşi fenomen. Femeia care izbuteşte să satisfacă amândouă aceste cerinţe atât de vaste e tot atât de rară cum sunt în viaţa unei naţiuni un

mare general, un mare scriitor, un artist de geniu ori un inventator strălucit. Omul superior ca şi neghiobul, un Hulot ca şi un Crevel, simt deopotrivă nevoia atât a idealului cât şi a plăcerii, toţi umblă în căutarea acelui androgin misterios, acelei rarităţi, care de cele mai multe ori se întâmplă a fi o operă în două volume. Căutarea aceasta e o depravare ce se datorează societăţii. Desigur, căsătoria trebuie să fie acceptată ca o îndatorire, e însăşi viaţa cu munca şi cruntele ei jertfe făcute de ambele părţi. Desfrânaţii, căutătorii aceia de comori, sunt tot atât de vinovaţi ca şi alţi răufăcători mult mai aspru pedepsiţi decât ei. Reflecţiile acestea nu sunt o lecţie de morală, ele lămuresc pricina atâtor nenorociri neînţelese. De altfel, din scena asta putem trage mai multe soiuri de învăţăminte.

Baronul se duse fără întârziere la mareşalul prinţ Wissembourg, a cărei înaltă protecţie îi era ultima resursă. Fiind de treizeci şi cinci de ani protejatul bătrânului ostaş, nu-i erau niciodată închise uşile, şi putu pătrunde devreme, dimineaţa, în apartamentele acestuia.

— A! bună-ziua, dragă Hector, spuse marele şi bunul comandant. Ce ai? pari necăjit. Sesiunea parlamentară s-a încheiat doar. A mai trecut încă una! Am ajuns să vorbesc despre ele cum vorbeam pe vremuri de campaniile noastre. Dacă nu mă înşel şi ziarele le numesc acum campaniile parlamentare.

— Într-adevăr, am avut de furcă, domnule mareşal, asta-i plaga vremii noastre, răspunse Hulot. Ce vreţi! aşa-i făcută lumea. Fiecare epocă cu neajunsurile ei. Cea mai mare pacoste a anului 1841 e că nici regalitatea, nici miniştrii nu sunt liberi în acţiunile lor, cum era împăratul.

Mareşalul îi aruncă lui Hulot una dintre privirile acelea de vultur: conştiente, mândre, pătrunzătoare, ce arăta că, în ciuda anilor, sufletul său mare rămăsese tot tânăr şi viguros.

— Vrei ceva de la mine? îl întrebă el cu un aer glumeţ.

— Mă văd silit să vă cer, ca o favoare personală, avansarea unui subşef de al meu la gradul de şef de birou şi numirea lui ca ofiţer al Legiunii…

— Cum îl cheamă? îl întrerupse mareşalul, fulgerându-l pe Hulot cu privirea.

— Marneffe!

— Are o nevastă frumoasă, am văzut-o la nunta fiicei tale… Dacă Roger… dar Roger nu mai este aici. Hector, fiule, iar e vorba de plăcerile tale. Cum? la vârsta ta. A! faci cinste gărzii imperiale! Iată ce-nseamnă să serveşti la partea administrativă, ai încă rezerve!… Lasă baltă afacerea asta, băiete dragă, e prea galantă ca s-o poţi face administrativă.

— Nu, domnule mareşal, e o afacere urâtă, căci e vorba de poliţia corecţională, vreţi să mă vedeţi ajuns în mâinile ei?

— Ei, comedie! strigă mareşalul cuprins deodată de îngrijorare. Spune mai departe.

— În momentul de faţă mă aflu ca o vulpe prinsă în capcană… Aţi fost întotdeauna atât de bun cu mine, încât o să binevoiţi să mă scoateţi şi de astă dată din situaţia ruşinoasă în care mă aflu. Hulot îşi povesti păţania cât se poate de nostim şi de spiritual.

— Vreţi să pricinuiţi moartea fratelui meu la care ţineţi atât de mult şi să-l lăsaţi pradă dezonoarei pe unul dintre directorii dumneavoastră, un consilier de stat? Marneffe acesta e un mizerabil, îl putem scoate la pensie în doi, trei ani.

— Ce uşor vorbeşti de doi, trei ani, dragul meu!… spuse mareşalul.

— Garda imperială e nemuritoare!

— Am rămas singurul mareşal din cea dintâi promoţie, zise ministrul. Ascultă, Hector. Nici nu ştii cât de mult ţin la tine, am să-ţi arăt acum! în ziua când voi părăsi ministerul, îl vom părăsi împreună. A! nu eşti deputat, prietene, şi mulţi îţi râvnesc slujba, de n-aş fi fost eu, de mult n-o mai aveai.

Da, m-am războit de multe ori ca să te scap… Ei bine, îţi satisfac cele două rugăminţi, căci ar fi prea crud să te văd pe banca acuzaţilor la vârsta ta şi în situaţia pe care o ai. Să ştii însă că dai prea multe prilejuri de bârfeală. Dacă numirea asta va stârni vreun scandal, vom fi învinuiţi. Mie puţin îmi pasă, dar la tine se adaugă încă un ghimpe. La viitoarea sesiune, îţi vei pierde slujba. Locul tău e jinduit de cinci sau şase persoane influente, şi nu te-ai menţinut decât datorită subtilităţii argumentelor mele. Le-am spus că în ziua când vei ieşi la pensie şi locul tău va fi dat altuia, vom avea cinci nemulţumiţi şi un fericit, pe când dacă te vor mai lăsa în suspensie încă doi ani, vom avea asigurate şase voturi. Toţi cei din consiliu au început să râdă şi au găsit că *bătrânul din vechea gardă,* cum mi se spune, a devenit destul de tare şi în tactica parlamentară… Ţi-o spun pe şleau. De altfel, încărunţeşti şi tu… Halal de tine că te mai poţi vârî în asemenea încurcături! Unde-s vremurile când sublocotenentul Cottin avea amante! Mareşalul sună. Trebuie să intervenim să fie rupt procesul-verbal!

— Vă purtaţi ca un tată, monseniore! nu îndrăzneam să vă vorbesc de îngrijorarea mea.

— M-am obişnuit să-l am mereu pe Roger pe lângă mine, exclamă mareşalul văzându-l intrând pe Mitouflet, uşierul său, şi era să trimit după el. Poţi pleca, Mitouflet, iar tu, dragul meu camarad, du-te şi pregăteşte numirea ca s-o semnez. Dar intrigantul acela mârşav n-are să se bucure mult de roadele crimelor sale, va fi supravegheat îndeaproape şi-i vom da la cap la cea mai mică greşeală. Acum, după ce te-ai văzut salvat, dragă Hector, fii cu băgare de seamă. Nu-ţi scoate din răbdări prietenii. Ai să primeşti în cursul dimineţii numirea, şi omul tău are să fie ofiţer al Legiunii! Ce vârstă ai?

— Împlinesc şaptezeci de ani peste trei luni.

— Straşnic ştrengar mai eşti! zise mareşalul surâzând. Ai fi meritat mai degrabă tu să fii avansat, dar, mii de bombe! nu mai suntem pe vremea lui Ludovic al XV-lea!

Acesta fu rezultatul camaraderiei ce leagă strâns între ele glorioasele rămăşiţe ale falangei napoleoniene, veteranii se cred tot în bivuac, datori să se apere unii pe alţii împotriva tuturor.

— Încă o favoare ca asta, îşi spuse Hulot străbătând curtea, şi sunt pierdut.

Nefericitul funcţionar se duse la baronul Nucingen{141} căruia nu-i mai datora decât o sumă neînsemnată. Reuşi să împrumute de la el patruzeci de mii de franci, angajându-şi leafa pe încă doi ani; dar baronul puse condiţia ca, în cazul ieşirii la pensie a lui Hulot, cota disponibilă din pensie să fie destinată pentru plata sumei până la lichidarea dobânzilor şi a capitalului. Afacerea aceasta fu încheiată, ca şi prima dată, prin mijlocirea lui Vauvinet, pe numele căruia baronul iscăli poliţe în valoare de douăsprezece mii de franci. A doua zi, funestul proces-verbal, reclamaţia soţului, scrisorile, toate fură distruse. Avansarea scandaloasă a domnului Marneffe, abia luată în seamă în vârtejul festivităţilor din iulie{142}, nu prilejui niciun articol de gazetă.

Lisbeth, în aparenţă certată cu doamna Marneffe, se instală la mareşalul Hulot. Zece zile după aceste întâmplări, se făcură primele strigări pentru căsătoria fetei bătrâne cu ilustrul veteran. Ca să-l facă să consimtă, Adeline îi povesti mareşalului catastrofa financiară a lui Hector, rugându-l să nu-i pomenească baronului, care, zicea ea, era întunecat, abătut, cu totul demoralizat... Vai! l-a ajuns bătrâneţea! adăugă ea. Aşadar, Lisbeth triumfa! Avea să-şi atingă ţinta ambiţiilor sale, avea să-şi vadă planul înfăptuit şi ura satisfăcută. Se bucura dinainte de fericirea de a domni asupra familiei, care o dispreţuise atâta vreme. Îşi făgăduia să fie protectoarea protectorilor ei, îngerul păzitor care va da familiei ruinate putinţa să trăiască, îşi spunea singură *doamnă contesă* sau *doamnă mareşală!* salutându-se în oglindă. Adeline şi Hortense îşi vor sfârşi zilele în

deznădejde, zbătându-se în mizerie, în timp ce verişoara Bette, primită la Tuileries, va triumfa în lumea mare.

Un eveniment îngrozitor o prăbuşi însă pe biata fată bătrână de pe culmile sociale unde se aşeza cu atâta trufie.

Chiar în ziua când se făcură primele strigări, baronul primi un alt mesaj din Africa. Un al doilea alsacian se prezentă, îi înmână o scrisoare, încredinţându-se mai întâi că o dădea baronului Hulot, şi, după ce-şi lăsă adresa, îl părăsi pe înaltul demnitar, care rămase ca trăsnit de îndată ce citi primele rânduri:

Dragă nepoate, vei primi scrisoarea de faţă, după socoteala mea, la 7 august. Presupunând că ţi-ar trebui trei zile ca să ne trimiţi ajutorul pe care ţi-l cerem şi că ar face cincisprezece zile pe drum până aici, înseamnă că l-am primi la 1 septembrie.

Dacă totul poate fi rezolvat în acest termen, vei salva onoarea şi viaţa devotatului dumitale Johann Fischer.

Iată care sunt propunerile funcţionarului pe care mi l-ai dat drept complice, căci se pare că aş putea să fiu trimis în faţa Curţii cu juri sau a unui Consiliu de război. Ştii însă că Johann Fischer nu va fi târât niciodată în faţa vreunui tribunal, se va duce singur, de bună voie, înaintea judecătorului suprem.

Slujbaşul dumitale mi se pare un om rău, în stare de orice, chiar să te compromită, dar e isteţ ca un pungaş. E de părere că trebuie să faci mai multă gălăgie decât ceilalţi şi să ne trimiţi un inspector, un comisar special pentru descoperirea vinovaţilor, pentru anchetarea abuzurilor, în sfârşit, care să intervină între noi şi tribunale, stârnind un conflict.

Dacă acest comisar soseşte aci la 1 septembrie şi are un cuvânt de ordine din partea dumitale şi dacă ne trimiţi două sute de mii de franci ca să punem la loc în magazie cantităţile pe care am declarat că le avem în localităţi

îndepărtate, vom fi socotiţi drept gestionari cinstiţi şi fără pată.

Poţi încredinţa soldatului ce-ţi va înmâna scrisoarea un mandat la ordinul meu, asupra unei bănci din Alger. E un om de încredere, o rudă, care nu va încerca să afle ce cuprinde scrisoarea pe care o are asupra lui. Am luat măsuri ca să asigur întoarcerea băiatului. Dacă nu poţi face nimic, voi muri bucuros pentru acela căruia îi datorăm fericirea Adelinei noastre.

Neliniştile şi plăcerile patimii, catastrofa ce pusese capăt carierei sale galante îl împiedicaseră pe baronul Hulot să se gândească la bietul Johann Fischer, care în prima scrisoare îi vestise totuşi desluşit pericolul devenit acum iminent. Baronul plecă din sufragerie atât de tulburat încât se trânti pe canapeaua din salon. Era distrus, cufundat în amorţeala pe care ţi-o pricinuieşte o cădere violentă. Stătea cu privirea aţintită asupra unui desen al covorului, fără să-şi dea seama că are în mână scrisoarea fatală a lui Johann. Adeline îl auzi din camera ei pe baron trântindu-se greoi pe canapea. Zgomotul i se păru atât de ciudat, încât crezu că fusese lovit de un atac de apoplexie. Privi prin deschizătura uşii în oglindă, cuprinsă de o frică ce-ţi taie răsuflarea, şi-l văzu pe Hector al ei într-o atitudine de om zdrobit. Baroana se apropie în vârful picioarelor. Hector nu auzi nimic, astfel că putu să vină lângă el, zări scrisoarea, o luă, o citi şi începu să tremure toată. Suferi una dintre zguduirile acelea nervoase atât de puternice încât rămân întipărite pentru totdeauna. Dar abia după câteva zile, baroana începu să aibă un tremur nervos, căci, o dată trecută prima criză, nevoia de a acţiona îi dăduse o putere ce nu se află decât în înseşi izvoarele forţei vitale.

— Hector! vino în cameră la mine, rosti ea cu o voce ce părea un suflu. Să nu te vadă fiica ta în asemenea hal! Hai, dragul meu, vino.

— Unde să găsesc două sute de mii de franci? Aş putea obţine să fie trimis Claude Vignon ca inspector. E un băiat isteţ, inteligent… Asta s-ar face în două zile… Dar două sute de mii de franci, nici băiatul meu nu-i are, casa lui e ipotecată pentru trei sute de mii de franci. Fratele meu n-are economii mai mari de treizeci de mii de franci. Nucingen mi-ar râde în nas!… Vauvinet?… mi-a dat cu destulă greutate zece mii de franci, ca să întregesc suma pentru copilul nemernicului de Marneffe. Nu, nu-i nimic de făcut, trebuie să mă duc la mareşal, să mă arunc la picioarele lui, să-i mărturisesc cum stau lucrurile, să-mi

spună că sunt un ticălos, să-i înghit ocările, ca să mă pot da la fund în mod decent.

— Dar nu-i numai ruina, Hector, e dezonoarea! zise Adeline. Bietul meu unchi are să se omoare. Ucide-ne pe noi, ai dreptul, dar nu deveni un asasin! Ai curaj, se mai găsesc mijloace.

— Nu mai există niciunul! răspunse baronul. Nimeni în tot guvernul nu poate găsi două sute de mii de franci, chiar de-ar fi vorba să salveze un minister!... O! Napoleon, unde eşti?

— Unchiul meu! bietul om! Hector, nu-l putem lăsa să se sinucidă, din pricină că şi-a pierdut onoarea!

— Ar mai fi totuşi un mijloc, adăugă baronul, dar... e tare problematic... Da, Crevel e la cuţite cu fata lui... A! e plin de bani, numai el ar putea...

— Ascultă Hector, e mai bine să piară nevasta ta decât să lăsăm să piară unchiul nostru, fratele tău şi onoarea familiei! rosti baroana luminată dintr-odată de un gând. Da, pot să vă salvez pe toţi... Doamne! ce mârşăvie! Cum de m-am putut gândi la asta?

Îşi împreună mâinile, căzu în genunchi şi se rugă. Apoi, când se ridică, văzu o expresie de bucurie atât de nebună pe chipul soţului ei încât gândul acela diabolic: i reveni şi se lăsă cuprinsă de tristeţea îndobitociţilor.

— Du-te, dragul meu, fugi la minister, exclamă ea trezindu-se din amorţirea aceea, şi încearcă să trimiţi numaidecât un comisar. *Îmbrobodeşte-l* pe mareşal! Şi când ai să te întorci pe la ora cinci, ai să găseşti poate... da! ai să găseşti două sute de mii de franci. Familia, onoarea ta de om, de consilier de stat, de administrator, cinstea, fiul tău, toate vor fi salvate, dar Adeline a ta va îi pierdută şi n-ai s-o mai vezi niciodată. Hector, dragul meu, zise ea îngenunchind, strângându-i mâna şi sărutându-i-o, binecuvântează-mă, ia-ţi rămas bun.

Scena era atât de sfâşietoare încât Hulot o ridică pe Adeline şi o sărută spunându-i: Nu te înţeleg!

— Dacă ai înţelege, continuă ea, aş muri de ruşine, ori n-aş mai avea puterea să-mi îndeplinesc ultimul meu sacrificiu.

— Masa e servită, anunţă Mariette.

Hortense veni să dea bună dimineaţa tatălui şi mamei ei. Trebuiau să se ducă la masă şi să-şi ascundă tulburarea sub masca minciunii.

— Duceţi-vă la masă fără mine, eu vin mai pe urmă! le spuse baroana.

Şi, aşezându-se la o măsuţă, scrise următoarele rânduri:

Dragă domnule Crevel, am să-ţi cer un serviciu: te aştept în dimineaţa asta, şi mă bizui pe cavalerismul dumitale, care mi-e atât de bine cunoscut, ca să sper că n-o vei face să aştepte prea mult timp pe

devotata dumitale
Adeline Hulot

— Louise, se adresă ea cameristei fiicei sale, care servea la masă, coboară şi dă scrisoarea aceasta portarului, spune-i s-o ducă chiar acum la adresa indicată şi să ceară un răspuns.

Baronul, care citea ziarele, întinse o gazetă republicană soţiei sale şi, arătându-i un articol, zise: Oare o mai fi timp? lată articolul, o notiţă dintre acelea teribile cu care-şi piperează ziarele tartinele lor politice:

Un corespondent ne scrie din Alger că s-au descoperit abuzuri atât de grave în serviciul aprovizionării din provincia Oran încât justiţia a fost nevoită să intervină. Fraudele sunt dovedite, vinovaţii cunoscuţi. Dacă nu se iau măsuri aspre, vom continua să pierdem mai mulţi oameni prin delapidările care le reduc hrana, decât prin sabia arabilor sau prin clima arzătoare. Aşteptăm noi informaţii pentru a putea dezvălui mai departe aceste triste fapte.

Nu ne mai miră panica stârnită prin înfiinţarea presei în Alger, conform dispoziţiunilor Chartei din 1830.

— Mă îmbrac şi mă duc la minister, le înştiinţă baronul ridicându-se de la masă, timpul e prea preţios, de fiece clipă atârnă viaţa unui om.

— Vai, mamă, nu mai am nicio nădejde! exclamă Hortense.

Şi, fără să-şi poată stăpâni lacrimile, întinse baroanei un număr din *Revue des beaux arts.* Doamna Hulot zări o gravură a grupului Dalila sculptat de contele Steinbock, sub care scria: *Aparţine doamnei Marneffe.* De la primele rânduri, articolul, semnat de un V, trăda talentul şi îngăduinţa lui Claude Vignon.

— Biată fetiţă! rosti baroana.

Speriată de tonul aproape nepăsător al mamei sale, Hortense o privi şi, văzând întipărită pe chipu-i o suferinţă pe lângă care durerea ei pălea, veni s-o îmbrăţişeze spunându-i:

— Ce ai mamă? ce s-a întâmplat? putem fi oare mai nenorocite decât suntem?

— Copilă dragă, suferinţele groaznice din trecut nu sunt nimic pe lângă ceea ce îndur astăzi. Când voi înceta oare să mai sufăr?

— În cer, dragă mamă! zise cu voce gravă Hortense.

— Haide, îngeraşule, vino, ajută-mă să mă îmbrac. Dar nu… nu vreau să mă ajuţi tu. Trimite-mi-o pe Louise.

Adeline intră în camera ei şi se duse să se privească în oglindă, Se cercetă cu tristeţe şi curiozitate, întrebându-se în sinea ei: Mai sunt încă frumoasă?… Mă mai poate oare dori cineva?… Am zbârcituri?

Îşi ridică părul frumos, descoperindu-şi tâmplele care păstraseră o frăgezime feciorelnică. Adeline merse mai departe, îşi dezgoli umerii, şi fu mulţumită, avu chiar un gest care trăda mândrie. La femei, frumuseţea umerilor e ultima care se ofileşte, mai cu seamă când au dus o viaţă

curată. Adeline îşi alese cu grijă tot ce-i trebuia, dar femeia evlavioasă şi castă rămase cuviincios îmbrăcată, cu toate micile născociri ale cochetăriei. La ce bun să pui ciorapi noi de mătase gri şi pantofi de satin, dacă nu eşti deloc iniţiată în arta de a arăta, la momentul hotărâtor, vârful unui picior drăgălaş, de sub poalele rochiei uşor ridicate, ca să deschizi orizonturi dorinţei! Purta, e drept, rochia cea mai frumoasă de muselină cu flori pictate, decoltată şi cu mâneci scurte, dar, îngrozindu-se de goliciunea ei, îşi acoperi braţele cu mâneci din tul de culoare deschisă, îşi înveli pieptul şi umerii cu un fişiu brodat. Pieptănătura englezească cu bucle i se păru prea semnificativă, aşa că-i strică farmecul cu o bonetă foarte elegantă, dar, cu bonetă ori fără, ar fi ştiut ea parcă să se joace cu cârlionţii-i aurii, ca să atragă atenţia şi admiraţia asupra mâinilor ei fine?… Iar în privinţa fardului, iată ce făcu. Convingerea că săvârşeşte o nelegiuire, gândul că se pregăteşte să păcătuiască cu bunăştiinţă îi pricinuiră acestei femei sfinte o febră violentă, care-i dădu pentru o clipă strălucirea tinereţii. Ochii îi scânteiau, tenul îşi recăpătă minunatele-i culori. În loc să arate seducătoare, i se păru că a căpătat un aer de desfrânată care o scârbi. Lisbeth, la rugămintea Adelinei, îi povestise cum îşi încălcase Wenceslas datoriile conjugale, şi astfel aflase, spre marea sa uimire, că într-o singură seară, într-o clipă, doamna Marneffe pusese stăpânire pe artistul vrăjit. Cum fac oare femeile acestea? o întrebase pe Lisbeth. Nimic nu întrece curiozitatea femeilor virtuoase în această privinţă, ar vrea să stăpânească farmecele viciului şi să rămână sfinte. „Seduc şi gata, asta-i meseria lor, răspunse verişoara Bette. Ce să-ţi spun, drăguţă, în seara aceea Valérie era în stare să ispitească şi un sfânt.” Povesteşte-mi mijloacele de care se foloseşte. „În meseria asta, nu există teorie, practica-i totul, îi explicase cu ironie Lisbeth.” Baroana, amintindu-şi de această convorbire, ar fi vrut să ceară sfatul verişoarei Bette, dar nu mai avea timp. Biata Adeline, nefiind în stare să născocească o aluniţă, să-

şi pună un boboc de trandafir drept în mijlocul corsajului, să descopere găteli meşteşugite care să trezească dorinţele amorţite ale bărbaţilor, izbuti să fie doar bine îmbrăcată. Nu oricine poate fi curtezană! Soţia e supa bărbatului, a spus glumeţ Molière prin gura înţeleptului Gros-René{143}. Comparaţia aceasta presupune un fel de ştiinţă culinară în dragoste. Femeia virtuoasă, onorabilă, s-ar putea asemui cu un ospăţ homeric, carnea aruncată direct pe jeratec. Curtezana, dimpotrivă, ar fi o mâncare de lăsata-secului, cu condimentele, mirodeniile şi rafinamentele ei. Baroana nu putea, nu ştia să-şi *ofere* pieptul alb pe un minunat talger de dantele ca doamna Marneffe. Nu cunoştea taina unor anumite atitudini, efectul unor anumite priviri. În sfârşit, nu avea ştiinţa loviturilor tainice. O femeie nobilă ca ea s-ar fi rotit în zadar de o sută de ori, ochiul savant al unui libertin n-ar fi putut descoperi nimic de preţ. Numai o femeie de geniu, şi sunt puţine, poate să rămână cinstită şi cuminte în ochii lumii şi să se poarte ca o curtezană cu soţul ei. Acesta-i secretul legăturilor durabile, de neînţeles pentru femeile care nu-s înzestrate cu amândouă aceste minunate însuşiri. Închipuiţi-v-o pe doamna Marnéffe virtuoasă!… aţi avea-o în faţa dumneavoastră pe marchiza de Pescaire{144}! Asemenea femei celebre şi sublime – asemenea Diane de Poitiers{145} virtuoase – le numeri pe degete.

Scena prin care a început acest studiu serios şi crâncen al moravurilor pariziene avea să se repete, cu ciudata deosebire că nenorocirile prorocite de căpitanul din miliţia burgheză pricinuiseră o schimbare de roluri. Doamna Hulot îl aştepta pe Crevel având aceleaşi planuri care-l făcuseră cu trei ani în urmă pe fostul negustor de parfumuri să privească zâmbind din înălţimile „milordului”, la parizieni. Şi lucru straniu! baroana rămânea cinstită şi credincioasă în adâncul inimii sale, cu toate că se hotărâse la cea mai josnică infidelitate, pe care nici orbirea patimii n-ar fi putut-o scuza în ochii unor judecători. Ce să fac, ca să fiu ca

doamna Marneffe? se gândi ea când auzi sunând. Febra îi învioră chipul, şi, stăpânindu-şi lacrimile, sărmana, nobila făptură îşi făgădui să se poarte ca o adevărată curtezană!

— Ce dracu o fi vrând de la mine baroana asta cumsecade? se întreba Crevel urcând scările. Ei! te pomeneşti că are de gând să-mi vorbească despre cearta mea cu Célestine şi Victorin, dar n-am să mă las înduplecat... Intrând în salon în urma Louisei, îşi spuse privind *localul* acela sărăcăcios (stil Crevel): Sărmana femeie!... a ajuns ca un tablou celebru zvârlit în hambar de un om care nu se pricepe la pictură. Crevel, care-l vedea pe contele Popinot, ministrul Comerţului, cumpărând tablouri şi statui, voia să ajungă şi el celebru printre acei Mecena parizieni, a căror dragoste pentru artă constă în a căuta să cumpere, pe un preţ de nimic, lucrări de valoare. Adeline îi surâse cu graţie lui Crevel, făcându-i semn să se aşeze pe un scaun în faţa ei.

— Iată-mă, frumoasă doamnă, sunt la ordinele dumneavoastră, rosti Crevel.

Domnul primar, ajuns om politic, îşi luase obiceiul să poarte haină neagră. Chipul lui, deasupra veşmintelor, părea ca o lună plină răsărind deasupra unei pânze întunecate de nori. Cămaşa, pe care străluceau trei perle mari a cinci sute de franci bucata, scotea la iveală grozavele resurse ale toracelui, Chiar el singur spunea: „Sunt privit ca un viitor atlet al tribunei!” Îşi punea de dimineaţă mănuşi galbene în mâinile lui mari şi butucănoase. Cizmele lustruite arătau că venise într-un mic cupeu cafeniu cu un cal. În trei ani, ambiţia îi schimbase ţinuta lui Crevel. Ca şi pictorii celebri, îşi găsise o nouă manieră. În lumea mare, când se ducea la prinţul de Wissembourg, la prefectură, la contele Popinot etc., îşi ţinea pălăria în mână cu un aer degajat, aşa cum îl învăţase Valérie; degetul mare al celeilalte mâini şi-l vâra cu un aer cochet în deschizătura jiletcii, mişcându-şi afectat capul şi ochii. Această a doua

pozã se datora Valériei, care-n batjocură, pretinzând că vrea să-l întinerească pe primarul ei, îl făcuse şi mai ridicol.

— Te-am rugat să vii, scumpe domnule Crevel, zise baroana cu glas tulburat, pentru o chestiune de cea mai mare importanţă…

— O ghicesc, doamnă, îi răspunse Crevel cu un aer şiret, dar îmi ceri un lucru imposibil… A! nu sunt un tată hapsân, un îndărătnic în zgârcenie, după cum spune Napoleon. Ascultă, frumoasă doamnă. Dacă copiii mei s-ar ruina pentru ei, le-aş veni în ajutor, dar să-l scot din încurcătură pe bărbatul dumitale, doamnă?… ar fi ca şi cum aş încerca să umplu butoiul Danaidelor{146}! Au o ipotecă de trei sute de mii de franci pe casa lor, pentru un tată incorigibil! Au rămas fără nimic, ticăloşii, ! Şi nici măcar n-au petrecut! Vor trebui acum să trăiască numai din ceea ce câştigă Victorin la Palatul de Justiţie. N-are decât să *trăncănească* domnişorul, fiul dumitale! Ah, ar fi trebuit să ajungă ministru, doctoraşul! nădejdea noastră a tuturor. Frumoasă corabie care se împotmoleşte prosteşte, căci, dacă s-ar fi împrumutat să poată parveni, dacă s-ar fi îndatorat ca să poată da mese deputaţilor, ca să câştige voturi şi să-şi sporească influenţa, i-aş fi spus: „Uite punga mea, ia cât îţi trebuie, dragul meu!” Dar să plătească nebuniile lui papa, nebunii pe care eu le-am prorocit! A! tată-său l-a împiedicat să ajungă la putere… Ministru, eu am să ajung!…

— Vai! *dragă Crevel,* nu-i vorba de copiii noştri devotaţi, sărmanii!… Dacă inima nu-ţi mai este deschisă pentru Victorin şi Célestine, am să-i iubesc atât încât să le îndulcesc poate amărăciunea pe care mânia dumitale a pricinuit-o în sufletele lor alese. Îţi pedepseşti copiii pentru o faptă bună!

— Da, pentru o faptă bună rău făcută! E pe jumătate o crimă! zise Crevel, foarte satisfăcut de acest joc de cuvinte.

— A face binele, dragă Crevel, continuă baroana, nu înseamnă să scoţi banii dintr-o pungă doldora! înseamnă să înduri lipsuri din pricina generozităţii, înseamnă să suferi

de pe urma binefacerii tale! înseamnă să te aştepţi la nerecunoştinţă! Cerul nu ţine seama de milostenia care nu te costă nimic…

— Sfinţii îşi pot îngădui să intre în spital, căci ştiu că asta înseamnă pentru ei poarta raiului. Eu sunt un om de lume, mă tem de Dumnezeu, dar mi-e frică şi mai tare de infernul mizeriei. Să n-ai un ban reprezintă ultima treaptă a nenorocirii, în ordinea socială actuală. Aparţin epocii mele, respect banul!…

— Ai dreptate, spuse Adeline, din punctul de vedere lumesc.

Era hăt-departe de subiect şi se simţea, ca sfântul Laurenţiu, pe jeratec, gândindu-se la unchiul ei, căci îl vedea trăgându-şi un glonte! Îşi plecă ochii, apoi îi ridică asupra lui Crevel cu o privire de o blândeţe îngerească, lipsită de desfrânarea aţâţătoare şi atât de spirituală a Valériei. Cu trei ani în urmă, l-ar fi fascinat pe Crevel cu o astfel de privire fermecătoare.

— Te ştiam, zise ea, mai generos… Vorbeai de trei sute de mii de franci, aşa cum vorbesc marii seniori…

Crevel o privi pe doamna Hulot, i se păru un crin spre sfârşitul înfloririi şi o vagă idee îi încolţi în minte, dar o respecta atât de mult pe fiinţa asta sfântă încât îşi înăbuşi bănuielile în ungherele desfrânate ale sufletului său.

— Doamnă, am rămas acelaşi, dar un fost negustor este şi trebuie să fie mare senior cu metodă, cu economie, fiind ordonat în toate. Îţi deschizi un cont pentru nebunii, le creditezi, îţi foloseşti în acest scop unele beneficii, dar să-ţi ştirbeşti capitalul!… ar fi o nebunie. Copiii mei îşi vor căpăta averea ce li se cuvine de la mama lor şi de la mine, dar, fără îndoială, ei nu pot dori ca tatăl lor să se plictisească, să se călugărească şi să se mumifice!… Eu duc o viaţă veselă! Cobor voios povârnişul. Îmi îndeplinesc toate îndatoririle cerute de legi, de inimă şi de familie, precum mi-am achitat scrupulos şi poliţele la scadenţă. Dacă copiii mei se vor purta cum m-am purtat eu în căsnicia mea, mă

voi declara mulţumit, deocamdată, întrucât nebuniile mele nu dăunează nimănui, decât doar *ageamiilor*... (iartă-mă! nu cunoşti cuvântul acesta folosit la bursă), nu vor avea să-mi reproşeze nimic şi vor moşteni o avere destul de frumoasă, la moartea mea. Copiii dumitale. n-ar putea spune acelaşi lucru despre tatăl lor, care-şi face de cap, ruinându-şi fiul şi pe fata mea...

Baroana se depărta tot mai mult de ţelul ei...

— Porţi multă pică soţului meu, *dragă Crevel*, şi ai fi fost totuşi prietenul lui cel mai bun dacă soţia lui ar fi avut slăbiciunea...

Şi îi aruncă lui Crevel o ocheadă înfocată. Dar făcu întocmai ca Dubois, care îi dădea prea multe lovituri de picior regentului[{147}], se prefăcu prea mult, şi fostului negustor, care voia să imite stilul Regenţei, îi reveniră până într-atât ideile sale desfrânate încât îşi spuse: „Nu cumva o fi vrând să se răzbune pe Hulot?... M-o fi găsind oare mai bine ca primar decât ca guard naţional?... Femeile sunt atât de ciudate!” Şi-şi adoptă ţinuta aceea nouă, privind-o pe baroană cu un aer în stil Regenţă.

— S-ar zice, adăugă baroana, că te răzbuni pe el din pricina unei virtuţi care ţi-a rezistat, a unei femei pe care o iubeai de-ajuns... ca s-o... cumperi, zise ea cu o voce abia şoptită.

— O femeie divină, răspunse Crevel zâmbind cu înţeles baroanei, care-şi plecă ochii cu genele înrourate... Ai înghiţit multe!... de trei ani încoace... aşa-i, drăguţa mea?

— Să nu vorbim de suferinţele mele, *dragă Crevel*, ele depăşesc puterile omeneşti! Ah! dacă m-ai iubi încă, ai putea să mă scoţi din prăpastia în care mă aflu! Da, trăiesc într-un iad! Suferinţele regicizilor, care erau torturaţi cu cleştele înroşit în foc şi sfâşiaţi de patru cai, nu înseamnă nimic faţă de suferinţele mele, căci trupul le era rupt în bucăţi, pe când mie inima mi-e sfârtecată!...

Crevel îşi scoase mâna din răscroiala jiletcii, îşi puse pălăria pe măsuţa de lucru începând să surâdă, îşi părăsi

atitudinea rigidă. Zâmbetul era atât de nerod încât baroana se înşelă, luându-l drept o expresie de bunătate.

— Ai în faţa dumitale o femeie care nu-i deznădăjduită, dar cinstea îi e în agonie şi e hotărâtă la orice, *dragul meu,* pentru a opri săvârşirea unei crime... Temându-se să nu vină Hortense, puse zăvorul la uşă, apoi căzu cu avânt în genunchi la picioarele lui Crevel şi, luându-i mâna, i-o sărută. Fii salvatorul meu! rosti ea. Credea că în inima negustorului există fibre generoase şi fu cuprinsă deodată de nădejdea că ar putea obţine cele două sute de mii de franci şi fără să se dezonoreze. Cumpără un suflet, dumneata care voiai să cumperi o virtute!... continuă ea, aruncându-i o privire rătăcită. Ai încredere în cinstea mea de femeie, în onoarea mea, căci ştii că-i de nezdruncinat.. Fii prietenul meu! Salvează o familie întreagă de la ruină, de la ruşine, de la disperare, n-o lăsa să se rostogolească în mocirlă, în tina plămădită cu sânge! Nu-mi cere explicaţii! făcu ea la o mişcare a lui Crevel, care voi să-i vorbească. Şi mai cu seamă să nu-mi spui: „Ţi-am prorocit asta!”, ca prietenii care se bucură de o nenorocire. Hai!... înduplecă-te pentru femeia pe care o iubeai şi a cărei înjosire la picioarele dumitale e poate culmea nobleţei, nu-i cere nimic, aşteaptă totul de la recunoştinţa ei!... Nu, nu-mi da nimic, împrumută-mi, împrumută-i aceleia pe care o numeai Adeline!...

În clipa aceea o podidiră lacrimile şi începu să plângă cu hohote, atât de tare încât îi udă mănuşile lui Crevel. Cuvintele: „îmi trebuie două sute de mii de franci!” abia se desluşiră în şuvoiul de lacrimi, tot astfel precum pietrele, oricât ar fi de mari, trec nebăgate în seamă prin cascadele alpine umflate de topirea zăpezilor.

Atât de naivă e virtutea! Viciul nu cere nimic, cum am văzut la doamna Marneffe, lui i se oferă totul. Femeile de acest soi devin pretenţioase numai după ce nu te mai poţi lipsi de ele, sau când e vorba să exploateze un om, aşa cum se exploatează o carieră în care ghipsul s-a rărit, *e pe*

sfârşite, cum spun exploatatorii de cariere. Auzind cuvintele: „Două sute de mii de franci!” Crevel pricepu totul. O ridică galant pe baroană rostind cuvintele acestea obraznice: „Hai, linişteşte-te, măicuţă” pe care Adeline, în rătăcirea ei, nu le auzi. Scena lua o altă întorsătură. Crevel ajunse, după cum spunea el, stăpân pe poziţie. Enormitatea sumei îl surprinse atât de tare pe Crevel, încât emoţia puternică pe care o avusese văzând-o la picioarele sale pe femeia aceea frumoasă plângând se risipi. Şi-apoi, oricât de angelică şi de sfântă ar fi o femeie, când plânge cu două rânduri de lacrimi, îi piere frumuseţea. Doamnele Marneffe, precum am văzut, se prefac numai că plâng, dau drumul la câte o lacrimă să le alunece pe obraz, dar să izbucneşti în hohote de plâns, să-ţi înroşeşti ochii şi nasul!... greşeala aceasta n-o săvârşesc niciodată.

— Hai, *puiule*, linişteşte-te odată, ce naiba! adăugă Crevel luând mâinile frumoasei doamne Hulot într-ale sale şi lovindu-le uşurel. De ce-mi ceri două sute de mii de franci? ce vrei să faci cu ei? pentru cine sunt?

— Nu-mi cere nicio explicaţie, dă-mi-i!... Ai salva viaţa a trei oameni şi onoarea copiilor noştri.

— Şi crezi, măicuţă, zise Crevel, c-ai să găseşti în tot Parisul un om care, la vorba unei femei aproape nebune, are să se apuce să caute, *hic et nunc*[{148}], în vreun sertar sau altundeva, două sute de mii de franci, care stau pitiţi, aşteptând acolo ca ea să binevoiască să vină să-i culeagă? Se vede că nu cunoşti viaţa, afacerile, frumoasa mea!... Oamenii dumitale sunt tare bolnavi, trimite-le preotul să-i împărtăşească, pentru că nimeni în tot Parisul, în afară de Alteţa Sa divină Banca, ilustrul Nucingen sau câţiva zgârciţi nesocotiţi, îndrăgostiţi de aur, după cum noi ceilalţi suntem îndrăgostiţi de-o femeie, nu poate săvârşi o asemenea minune! Lista Civilă, până şi Lista Civilă, oricât ar fi ea de civilă, te-ar ruga să treci mâine. Toată lumea îşi valorifică banul şi-l speculează cât poate. Te înşeli, îngeraşule, crezând că regele Ludovic Filip e cel care domneşte. Nici el

nu-şi face asemenea iluzii. Ştie, ca noi toţi, că deasupra Chartei se află sfântă, adorata, puternica, plăcuta, fermecătoarea, frumoasa, nobila, tânăra, atotputernica monedă de cinci franci! Or, banii, îngerul meu, cer dobândă şi-s întotdeauna ocupaţi să şi-o capete! Dumnezeul evreilor, tu eşti mai tare! a spus marele Racine. În sfârşit, vechea alegorie a viţelului de aur!… Chiar şi pe vremea lui Moise se specula la bursă în pustiuri! Ne-am întors la timpurile biblice! Viţelul de aur a fost cel dintâi registru de contabilitate cunoscut, zise el mai departe. Adeline, trăieşti cam prea mult în strada Plumet. Egiptenii, datorau sume enorme evreilor şi nu alergau după poporul ales, ci după capitaluri. O privi pe baroană cu un aer ce părea a spune: „Spiritual mai sunt!” Habar n-ai de dragostea cetăţenilor pentru avutul lor! adăugă el după un răstimp. Uite, ascultă vorbele mele! Urmează-mi raţionamentul. Vrei două sute de mii de franci?… Nimeni nu-i poate da fără să-şi schimbe unele plasamente făcute. Socoteşte!… Ca să ai două sute de mii de franci în bani peşin, trebuie să vinzi aproape şapte mii de franci în rente cu trei la sută. Şi atunci n-ai putea avea banii decât peste două zile. Asta-i calea cea mai grabnică. Ca să convingi pe cineva să se despartă de o avere (căci două sute de mii de franci reprezintă întreaga avere a multor oameni!), ar mai trebui să-i povesteşti ce vrei să faci cu ei şi din ce cauză…

— E vorba, scumpul meu Crevel, de vieţile a doi oameni, dintre care unul va muri de supărare, şi celălalt se va sinucide! Şi apoi, şi eu îmi voi pierde minţile! Poate chiar sunt puţin nebună?

— Nu chiar aşa nebună, exclamă el cuprinzându-i genunchii, bătrânul Crevel e un om preţios din moment ce te-ai gândit să-l chemi, îngeraşule.

„Se vede că trebuie să te laşi cuprinsă de genunchi”, se gândi femeia cea sfântă şi nobilă, ascunzându-şi faţa în mâini.

— Pe vremuri, îmi puneai averi la picioare! rosti ea roşind.

— A! măicuţo, acum trei ani!… răspunse Crevel. Îmi pari mai frumoasă ca niciodată! strigă el apucând braţul baroanei şi strângându-l la pieptul său. Drace! dar bună memorie mai ai, fetiţo, dragă!… Ei, aşa-i că te căieşti amarnic c-ai făcut atunci pe mironosiţa? căci cele trei sute de mii de franci, pe care i-ai refuzat cu atâta nobleţe, sunt acum în punga alteia. Te-am iubit şi te iubesc încă, dar să ne întoarcem cu trei ani în urmă. Când îţi spuneam: „Vei fi a mea!” ce scop urmăream? Voiam să mă răzbun pe ticălosul de Hulot. Or, soţul dumitale, frumoasa mea, şi-a găsit o amantă, un giuvaer de femeie, un mărgăritar, o şmecheră mică, de douăzeci şi trei de ani pe atunci, acum de douăzeci şi şase. Am descoperit că-i mai nostim, mai grozav, mai gen Ludovic al XV-lea, mareşal de Richelieu, mai interesant să-i suflu făptura aceea fermecătoare, care de altfel nu l-a iubit niciodată pe Hulot şi care de trei ani e îndrăgostită nebuneşte de prea-supusa dumneavoastră slugă…

În timp ce el vorbea astfel, baroana îşi retrase mâinile dintr-ale lui Crevel, care îşi reluase poza obişnuită. Îşi vârâse degetele sub răscroiala jiletcii şi se bătea pe piept, de parcă ar fi dat din nişte aripi, închipuindu-şi că-i seducător şi drăguţ. Părea a spune: „Pe un bărbat ca mine l-ai dat pe uşă afară.”

— Asta-i, dragă copilă, m-am răzbunat, şi soţul dumitale a aflat-o! I-am dovedit limpede că l-am dus, că i-am tras clapa, cum spunem noi… Doamna Marneffe e amanta mea şi, dacă jupân Marneffe crapă, o iau de nevastă…

Doamna Hulot se uită la Crevel cu o privire fixă, rătăcită.

— Hector a ştiut asta! exclamă ea.

— Şi s-a întors la dânsa! răspunse Crevel. Iar eu i-am îngăduit, fiindcă Valérie voia să ajungă soţia unui şef de birou, dar mi-a jurat să potrivească atât de bine lucrurile, să-l joace atât de frumuşel pe degete pe baronul nostru, încât să nu se mai arate. Şi ducesa mea (căci femeia asta e

născută ducesă, pe onoarea mea!] s-a ţinut de cuvânt. Ţi-l înapoiază pe Hector al dumitale *virtuos pe vecie*, cum spunea ea atât de spiritual!… A căpătat o lecţie bună, zău! ştiu c-a avut mult de înghiţit baronul, n-are să mai întreţină nici dansatoare, nici femei distinse, s-a vindecat de-a binelea, căci e complet curăţat. Dacă l-ai fi ascultat pe: Crevel, în loc să-l umileşti, să-l dai pe uşă afară, ai fi avut patru sute de mii de franci, căci atât mă costă răzbunarea. Dar am să-mi revăd banii, sper, la moartea lui Marneffe… Am făcut plasamente pe numele viitoarei mele soţii. Asta-i taina dărniciei mele. Am descoperit cum poţi fi mare senior şi să te coste puţin.

— Vrei să-i, dai fetei dumitale o astfel de mamă vitregă?… întrebă uimită doamna Hulot.

— N-o cunoşti pe Valérie, doamnă, răspunse grav Crevel, reluându-şi ţinuta de pe vremuri. E o femeie de familie bună, o femeie distinsă, o femeie care se bucură de multă stimă. De pildă, ieri, cina la ea preotul parohiei. Am dăruit bisericii, căci ea-i evlavioasă, un potir minunat! A! de-ai şti cât e de îndemânatică, de deşteaptă, de încântătoare, de instruită, nu-i lipseşte nimic. Iar eu, scumpă Adeline, dacă sunt cineva astăzi, numai ei i-o datorez: mi-a dezmorţit mintea, m-a dezbrăcat, după cum vezi, de expresiile mele vulgare, mă corectează când fac glume, îmi dă idei, mă învaţă să vorbesc. Nu mai spun lucruri nepotrivite. Se simte o mare schimbare în mine, cred c-ai observat. În sfârşit, mi-a trezit ambiţia. Am să fiu deputat şi n-am să fac boroboaţe, căci am să mă sfătuiesc cu Egeria mea{149} în orice lucru, cât de mic. Toţi marii politicieni, Numa{150}, ilustrul nostru ministru de azi, toţi au avut Sibila lor de spumă{151}. În casa Valériei vin vreo douăzeci de deputaţi, aşa că începe să se bucure de foarte mare trecere. Şi cum o să aibă casă splendidă şi trăsură la scară, o să ajungă una dintre suveranele oculte ale Parisului. Straşnică locomotivă e o asemenea femeie! De câte ori nu ţi-am mulţumit în gând că ai fost neîndurătoare cu mine!…

— Îţi vine să te îndoieşti de virtutea lui Dumnezeu, spuse Adeline, căreia, de indignare, i se uscaseră lacrimile. Dar nu, pedeapsa celui de sus o va lovi cândva!…

— Nu cunoşti lumea, frumoasă doamnă, reluă marele politician Crevel, adânc jignit. Lumea, scumpă Adeline, iubeşte succesul! Nu vezi că n-are nicio căutare virtutea dumitale sublimă, al cărui tarif e de două sute de mii de franci?

Auzind vorbele acestea, doamna Hulot se înfioră şi tremurul nervos o cuprinse din nou. Înţelese că fostul negustor de parfumuri se răzbuna pe ea în mod josnic, cum se răzbunase şi pe Hulot, şi simţi un dezgust atât de puternic încât nu fu în stare să mai rostească niciun cuvânt.

— Banii!… mereu banii! zise ea în cele din urmă.

— M-ai înduioşat mult, continuă Crevel, căruia cuvântul acesta îi aminti de decăderea femeii ce o avea în faţa lui, când te-am văzut plângând la picioarele mele!… Uite, poate n-ai să crezi, dacă aş fi avut la mine portofelul, ţi l-aş fi pus la dispoziţie. Spune-mi, ai nevoie numaidecât de suma asta?…

Auzind fraza care făgăduia două sute de mii de franci, Adeline uită insultele mârşave ale pretinsului suflet nobil, care o amăgea cu atâta machiavelism, căci Crevel voia doar să afle secretele Adelinei, ca să poată râde de ea împreună cu Valérie.

— Sunt în stare de orice! strigă nefericita. Chiar să mă vând, domnule… dacă trebuie, am să devin o Valérie.

— Asta ar fi cam greu, răspunse Crevel. Valérie atinge sublimul în genul ei. Douăzeci şi cinci de ani de virtute, măicuţo, înseamnă o boală de care nu mai scapi, pentru că n-ai îngrijit-o la timp. Şi cinstea dumitale a mucegăit tare, aici, draga mea. Dar am să-ţi dovedesc cât de mult te iubesc. Am să te sfătuiesc cum poţi să-ţi faci rost de cele două sute de mii de franci.

Adeline îi apucă mâna lui Crevel, o apăsă pe inima ei fără să poată rosti o vorbă, şi o lacrimă de bucurie îi umezi

pleoapele.

— A! stai! Nu se face cât ai bate din palme. Sunt un om de viaţă, cumsecade, fără prejudecăţi şi-am să-ţi spun pe şleau cum stau lucrurile. Vrei să faci ca Valérie, bun! Asta însă nu-i de ajuns, mai trebuie şi un guguman, un acţionar, un Hulot. Cunosc un fost băcan, cu avere, a fost chiar şi pălărier. E greoi, grosolan, lipsit de spirit, îl formez eu, dar nu ştiu dacă o să pot scoate ceva din el. Omul meu e deputat, prost şi vanitos, a fost ţinut în fundul unei provincii, sub tirania unui soi de femeie cu turban. Habar n-are de luxul şi plăcerile vieţii pariziene, dar, Beauvisage (Beauvisage îi zice) e milionar şi ar da, ca şi mine acum trei ani, trei sute de mii de franci ca să fie iubit de o femeie distinsă… Da, zise el crezând că a priceput gestul pe care-l făcuse Adeline, mă invidiază, închipuieşte-ţi!… da, mă invidiază că-s fericit cu doamna Marneffe şi ar îi în stare să-şi vândă o proprietate ca să fie proprietarul unei…

— Destul, domnule Crevel! rosti doamna Hulot, care, nemaiputând să-şi ascundă dezgustul, lăsă să i se citească pe faţă toată ruşinea. Sunt pedepsită acum mai mult decât am păcătuit. Conştiinţa, înăbuşită atât de violent de mâna nevoii, strigă acum, în faţa acestei ultime batjocore, că asemenea sacrificii sunt cu neputinţă. Nu mai am mândrie, nu mă mai mânii ca pe vremuri, nu-ţi poruncesc: „Ieşi!”, după ce mi-ai dat lovitura de moarte. Nu mai am dreptul! M-am oferit dumitale, ca o prostituată… Da, răspunse ea unui gest de dezaprobare, mi-am murdărit, cu intenţii mârşave, viaţa neprihănită de până acum şi… sunt de neiertat, ştiu! Merit toate batjocurile cu care mă copleşeşti! Facă-se voia lui Dumnezeu! Dacă vrea moartea celor două fiinţe demne de a se îndrepta spre el, atunci să moară, le voi plânge şi mă voi ruga pentru ele! Dacă vrea umilirea familiei noastre, să ne plecăm grumazul sub sabia răzbunării, îmbrăţişând-o ca adevăraţi creştini ce suntem! Ştiu cum să-mi ispăşesc ruşinea unei clipe, care mă va chinui până la sfârşitul zilelor mele. Aceea care-ţi vorbeşte

acum, domnule, nu mai este baroana Hulot, ci biata păcătoasă umilită, femeia creştină în sufletul căreia nu va mai exista decât un singur sentiment, căinţa, şi care îşi va închina viaţa rugilor şi milosteniei. Greşeala mea e atât de mare, încât nu voi mai putea fi decât cea din urmă dintre femei şi cea dintâi dintre pocăite. Dumneata ai fost pricina întoarcerii mele către înţelepciune, către vocea dumnezeiască ce glăsuieşte acum în mine, îţi mulţumesc!…

O cuprinse un tremur, care din clipa aceea nu avea s-o mai părăsească niciodată. Glasul ei de o nemărginită blândeţe contraşi a cu vorba înfrigurată a femeii hotărâte să se necinstească pentru a salva o familie. Sângele i se scurse din obraji, păli şi ochii i se uscară.

— De altfel, nu-i aşa că-mi jucam tare prost rolul? întrebă ea uitându-se la Crevel cu privirea blajină pe care trebuie s-o fi avut primii martiri când îşi îndreptau ochii către proconsul. Dragostea adevărată, dragostea curată, neclintită, a unei femei prilejuieşte alte bucurii decât acelea care se pot cumpăra la taraba prostituţiei!… De ce toate aceste cuvinte? spuse ea revenind şi făcând încă un pas pe calea desăvârşirii sufleteşti, par ironice, fără să vreau. Te rog sa mi le ierţi. De altfel, domnule, poate că n-am vrut să mă rănesc decât pe mine…

Măreţia virtuţii, lumina ei cerească înlăturaseră vremelnica impuritate a acestei femei, care, strălucind în toată frumuseţea, îi păru şi mai impunătoare lui Crevel. În clipa aceea, Adeline era sublimă, asemenea figurilor din religie sprijinite de cruce, aşa cum le pictau vechii veneţieni, dar ea exprima întreaga măreţie a propriei nenorociri şi aceea a bisericii catolice, în care îşi căuta un refugiu ca o porumbiţă rănită. Crevel rămase uluit, năucit.

— Doamnă, sunt la dispoziţia dumitale, fără nicio condiţie! exclamă el într-un elan de generozitate. Să vedem cum stă chestiunea… Ce vrei?… uite… Imposibilul?… voi face şi asta… depun acţiuni la Bancă şi-n două ore aduc banii…

— Doamne, Dumnezeule, ai săvârşit o minune! spuse sărmana Adeline căzând în genunchi.

Şi prinse a se ruga cu o evlavie care-l mişcă atât de adânc pe Crevel, încât, la sfârşitul rugăciunii, când se ridică, doamna Hulot îl văzu cu lacrimi în ochi.

— Vrei să-mi fii prieten? zise ea. Eşti mai bun la suflet decât te arată vorba şi purtările. Sufletul ţi l-a dat Dumnezeu, iar părerile le datorezi lumii şi slăbiciunilor dumitale! Te voi iubi din toată inima! exclamă ea cu o înflăcărare îngerească şi cu o expresie ce contrasta ciudat cu bietele cochetării stângace.

— Nu mai tremura aşa, o îndemnă Crevel.

— Cum, tremur? întrebă baroana, care nu observa infirmitatea aceea ivită pe neaşteptate.

— Da, uite, zise Crevel luând braţul Adelinei şi arătându-i că avea un tremur nervos. Te rog linişteşte-te, doamnă, i se adresă el respectuos, mă duc chiar acum la Bancă…

— Şi întoarce-te degrabă, (prietene! Gândeşte-te, adăugă ea trădându-şi secretele, că unchiul meu Fischer, sărmanul, se sinucide dacă nu-l salvăm, căci baronul l-a compromis, îţi destăinuiesc totul, căci de azi înainte am o încredere desăvârşită în dumneata! Dacă nu vom izbuti să descurcăm lucrurile la timp, îl cunosc pe mareşal, are un suflet atât de delicat, încât ar muri în câteva zile.

— Plec numaidecât, spuse Crevel sărutând mâna baroanei. Dar ce-a făcut bietul Hulot?

— À furat statul!

— Vai, doamne!… Plec în goană, doamnă, te înţeleg, te admir.

Crevel se lăsă într-un genunchi, îi sărută poala rochiei şi dispăru strigând: Pe curând!

Din nefericire, din strada Plumet, ca să se ducă să ia acţiunile de acasă, Crevel trebuia să treacă prin strada Vanneau şi nu-şi putu stăpâni dorinţa de a o vedea o clipă pe mica lui ducesă. Când intră, tulburarea i se mai zărea pe

faţă. O găsi pe Valérie în camera ei, coafându-se. Spionându-l pe Crevel prin oglindă, doamna Marneffe, ca toate femeile de soiul ei, se simţi jignită fără să ştie încă nimic, văzându-l stăpânit de o emoţie adâncă pe care nu i-o pricinuise ea.

— Ce ai, puişorule? îl întrebă pe Crevel. Aşa se intră la micuţa ta ducesă? Chiar dacă n-aş mai fi ducesa dumitale, domnule, voi rămâne întotdeauna *păpuşica ta scumpă*, urâciosule!

Crevel răspunse cu un surâs trist şi arătă spre Reine.

— Reine, fetiţo, destul pentru astăzi, îmi sfârşesc singură pieptănătura. Dă-mi rochia ide casă din stofă chinezească, căci *domnul meu* mi se pare cam chinez astăzi…

Reine, o fată cu chipul găurit ca un ciur şi care părea că fusese anume creată pentru Valérie, schimbă un zâmbet cu stăpâna ei şi-i aduse rochia de casă. Valérie îşi scoase capotul, rămânând numai în cămaşă, şi intră în rochia-i de casă ca o şopârlă sub tufa ei de iarbă.

— Doamna nu-i acasă pentru nimeni?

— Ce întrebare! zise Valérie. Haide, spune-mi, pisoiule, acţiunile de pe malul stâng au scăzut?

— Nu.

— S-a ajuns la supralicitaţie în vânzarea casei?.

— Nu.

— Nu mai crezi că eşti tatăl micuţului tău Crevel?

— Eh, prostii! răspunse bărbatul, sigur de dragostea iubitei sale.

— Atunci nu mai înţeleg nimic! zise doamna Marneffe. Dacă-i vorba să trag cu cleştele necazurile din sufletul unui prieten, cum se scot dopurile sticlelor de şampanie, mă las păgubaşă… Pleacă, mă plicti…

— Nimic de seamă, făcu Crevel. Îmi trebuie două sute de mii de franci în două ore…

— Ah! şi ai să-i găseşti? Uite, n-am cheltuit cei cincizeci de mii de franci din procesul-verbal Hulot şi mai pot să-i cer încă cincizeci de mii de franci lui Henri!

— Henri! mereu Henri!… strigă Crevel.

— Nu cumva îţi închipui, grăsunule cu pretenţii de Machiavel, că am să-l trimit la plimbare pe Henri? Franţa renunţă la flota ei? Henri e un pumnal în teacă atârnat de un cui. Mă servesc de el ca să ştiu dacă mă iubeşti. Şi, în dimineaţa asta, nu mă iubeşti.

— Nu te iubesc, Valérie? zise Crevel, te iubesc ca pe un milion.

— Nu-i de ajuns!… zise ea sărind pe genunchii lui Crevel şi trecându-i braţele pe după gât, ca şi cum s-ar fi agăţat de un cuier. Vreau să fiu iubită ca zece milioane, ca tot aurul de pe pământ şi mai mult încă. Henri m-ar sta nici cinci minute fără să-mi povestească ce-l apasă! Ia spune, ce ai, grăsunule drag? Hai să deşertăm sacul… Să spunem repede păpuşelei noastre tot ce avem pe suflet! Şi atinse cu părul ei faţa lui Crevel, sucindu-i nasul. Poţi avea un asemenea nas, continuă ea, şi să păstrezi un secret faţă de Vava – lélé – ririe…! La *Vava,* nasul se ducea la dreapta, la *lélé,* mergea la stânga, la *ririe,* îl puse la loc.

— Ei uite, tocmai am văzut-o pe… Crevel se întrerupse şi aruncă o privire doamnei Marneffe. Valérie, giuvaerul meu, îmi făgăduieşti pe onoarea ta… adică a noastră, să nu spui nimănui niciun cuvânt din cele ce am să-ţi destăinuiesc…

— Înţeles, primarule! Ridic mâna, uite!… şi piciorul!

Şi se aşează aşa, ca să-l facă pe Crevel să ajungă, cum a spus Rabelais, despuiat de minte, din creştet până-n tălpi, atât fu de drăcoasă şi de sublimă cu nudu-i întrezărit prin ceaţa voalului.

— Adineauri mi-a fost dat să văd deznădejdea Virtuţii!…

— Are virtute deznădejdea? întrebă ea înălţându-şi capul şi încrucişându-şi braţele ca Napoleon.

— E vorba de biata doamna Hulot, îi trebuie două sute de mii de franci! Altfel, mareşalul şi bătrânul Fischer îşi zboară creierii, şi cum tu ai o oarecare vină în asta, ducesa mea, o să repar eu răul. A! e o femeie sfântă, o cunosc, o să-mi înapoieze banii.

Când auzi de Hulot şi de cei două sute de mii de franci, Valérie avu o privire ce-i străbătu pleoapele lungi ca flacăra tutunului prin fum.

— Ce a făcut oare bătrână ca să te înduioşeze într-atât? Ce ţi-a arătat?… cucernicia ei?…

— Nu-ţi bate joc de ea, inimioara mea, e o femeie cu adevărat sfântă, nobilă şi evlavioasă, demnă de respect!…

— Şi eu, nu sunt oare şi eu demnă de respect? zise Valérie uitându-se la Crevel cu o privire sinistră.

— N-am spus asta, răspunse Crevel, dându-şi seama cât de mult o jignise pe doamna Marneffe lăudând Virtutea.

— Şi eu sunt credincioasă, adăugă Valérie, trecând pe un alt fotoliu, dar eu nu fac caz de evlavia mea, mă duc la biserică fără să ştie nimeni.

Rămase tăcută şi nu-l mai luă în seamă pe Crevel. Crevel, îngrijorat peste măsură, veni în faţa fotoliului în care se scufundase Valérie, şi o găsi pierdută în gândurile pe care i le trezise atât de prosteşte.

— Valérie, îngeraşule!…

Tăcere adâncă. O lacrimă cam problematică fu ştearsă pe furiş.

— Numai o vorbă, păpuşico…

— Domnule!

— La ce te gândeşti, scumpa mea?

— A! domnule Crevel, mă gândesc la ziua primei mele comuniuni!… Cât de frumoasă eram! cât de curată! cât eram de sfântă! neprihănită!… Ah! dacă ar fi venit cineva să-i spună mamei: „Fata dumitale are să ajungă o târâtură, are să-şi înşele bărbatul. Într-o bună zi un comisar de poliţie o va găsi într-o căsuţă şi se va vinde unui Crevel, ca să-l trădeze pe un Hulot, doi moşnegi scârboşi.” Pfui!… Ar fi murit înainte de a auzi sfârşitul frazei, atât de mult mă iubea, biata femeie!…

— Linişteşte-te!

— Tu nu ştii cât de mult trebuie să iubeşti un bărbat, ca să poţi înăbuşi remuşcările ce hărţuiesc inima unei femei

adultere. Îmi pare rău că Reine a plecat, ţi-ar fi spus că azi-dimineaţă m-a găsit cu lacrimile în ochi, rugându-mă lui Dumnezeu. Eu, domnule Crevel, nu-mi bat joc de religie. M-ai auzit vreodată rostind un cuvânt urât despre ea?

Crevel făcu un gest de negare.

— Şi nici nu dau voie nimănui să vorbească urât faţă de mine… Fac glume despre orice: despre regi, politică, finanţe, despre tot ce-i mai sfânt pentru oameni, despre justiţie, căsătorie, dragoste, fecioare şi bătrâni! Dar biserica… Dumnezeu… A! aici mă opresc! Ştiu bine că greşesc sacrificându-ţi viitorul meu… Şi dumneata nu-ţi dai seama de toată dragostea mea!

Crevel îşi împreună mâinile.

— O! ar trebui să pătrunzi în inima mea, să-ţi dai seama cât de mare mi-e credinţa, pentru ca să ştii tot ce-ţi sacrific! Simt că am firea unei Magdalene. De aceea vezi cât de mult îi respect pe preoţi şi câte daruri fac bisericii! Mama m-a crescut în credinţa catolică, şi-l simt pe Dumnezeu! Tocmai nouă, păcătoaselor, ne vorbeşte cu mai multă tărie!

Valérie îşi şterse două lacrimi ce-i alunecau pe obraji. Crevel se înspăimântă, doamna Marneffe se ridică în picioare exaltată.

— Liniştеşte-te, micuţa mea!… mă înspăimânţi!

Doamna Marneffe căzu în genunchi.

— Doamne! nu sunt rea! exclamă ea împreunându-şi mâinile. Îndură-te de primeşte oaia rătăcită, loveşte-o, fă-o să sufere ca s-o scapi din mâinile ce-o fac mârşavă şi adulteră, se va ghemui bucuroasă pe umărul tău! se va întoarce fericită în sânul bisericii!

Se ridică, îl privi pe Crevel, şi Crevel se înfricoşă văzându-i ochii rătăciţi.

— Şi apoi, Crevel, ştii? Mă cuprinde teama uneori… Dreptatea lui Dumnezeu se împlineşte şi-n lumea asta ca şi-n cealaltă. La ce răsplată m-aş putea aştepta de la Dumnezeu? Răzbunarea lui cade în toate chipurile asupra celui vinovat, ia toate formele nenorocirii. Toate

nenorocirile, pe care imbecilii nu şi le explică, sunt ispăşiri. Iată ce-mi spunea mama pe patul de moarte, vorbindu-mi de bătrâneţea ei. Şi dacă te-aş pierde?... adăugă ea încleştându-l pe Crevel într-o strânsoare sălbatică... ah! aş muri!

Doamna Marneffe îi dădu drumul lui Crevel şi, îngenunchind din nou în faţa fotoliului ei, îşi împreună mâinile (şi în ce atitudine fermecătoare!) şi rosti următoarea rugăciune, cu o nemaipomenită evlavie: Şi tu, sfântă Valérie, slăvita mea ocrotitoare, de ce nu vii mai des la căpătâiul celei ce ţi-a fost încredinţată V O! vino şi în astă seară, precum ai venit şi azi-dimineaţă, să-mi inspiri gânduri bune, şi voi părăsi calea; cea rea, voi renunţa, ca Magdalena, la bucuriile deşarte, la strălucirea înşelătoare a lumii şi chiar la cel pe care-l iubesc atât de mult!

— Păpuşică! exclamă Crevel.

— S-a isprăvit cu păpuşică, domnule! Se întoarse, mândră ca o femeie virtuoasă şi, cu ochii umeziţi de lacrimi, rămase demnă, rece, indiferentă. Lasă-mă, spuse ea respingându-l pe Crevel. Care-i datoria mea?... să fiu credincioasă soţului meu. Bietul om e pe moarte, şi eu ce fac? Îl înşel pe marginea mormântului! Crede că-i al lui copilul dumitale... Am să-i mărturisesc adevărul, ca să dobândesc iertarea lui, înainte de a-i cere iertare lui Dumnezeu. Să ne despărţim!... Adio, domnule Crevel!... continuă ea stând în picioare şi întinzându-i lui Crevel o mână ca de gheaţă. Adio, dragul meu, n-o să ne mai vedem decât într-o lume mai bună... Ţi-am dăruit câteva plăceri, păcate de neiertat, acum vreau... da, să am stima dumitale.

Crevel plângea cu lacrimi fierbinţi.

— Nătărăule! strigă ea izbucnind într-un hohot de râs infernal, iată cum se pricep femeile evlavioase să-ţi stoarcă un fleac de două sute de mii de franci! Şi tu care vorbeşti de mareşalul de Richelieu, modelul după care a fost scris Lovelace{152} te laşi dus de astfel de şabloane, cum spune Steinbock. Şi eu aş putea, dacă aş vrea să te curăţ de două

sute de mii de franci, nerod ce eşti!… Păstrează-ţi banii! Dacă ai un prisos, e-al meu! Dacă ai să dai un ban acestei femei onorabile, care face pe evlavioasa fiindcă are cincizeci şi şapte de ani, n-o să ne mai vedem niciodată, şi-ai să fii nevoit s-o iei pe ea ca amantă; a doua zi, o să-mi vii plin de vânătăi din pricina mângâierilor ei colţuroase şi sătul de lacrimile ei, de scufiţele-i caraghioase, de miorlăiturile ei, care fac: ca drăgălăşeniile ce ţi le arată să semene cu nişte ropote de ploaie.

— E drept, zise Crevel, că două sute de mii de franci sunt bani…

— Sunt lacome, nu glumă, femeile cucernice!… ah! şmechera! se pricep să-şi vândă mai bine predicile decât vindem noi ceea ce-i mai rar şi mai sigur pe acest pământ, plăcerea… Şi fac la romane! Nu… ah! le cunosc, am văzut destule la maică-mea! Cred că totul li-e îngăduit pentru biserică, pentru… Uite, ar trebui să-ţi fie ruşine, ursuleţule! tu, atât de puţin darnic… căci mie cu totul nu mi-ai dat încă două sute de mii de franci.

— Ba da, ripostă Crevel, numai casa ta o să coste atâta…

— Atunci ai patru sute de mii de franci? întrebă ea cu un aer visător.

— Nu.

— Atunci, domnule, voiai să împrumuţi ciumei ăleia bătrâne cele două sute de mii de franci destinaţi pentru casa mea? Iată o crimă de lèse-păpuşică!…

— Dar stai şi ascultă-mă!

— Dacă ai da banii pentru vreo nerozie filantropică, ai trece drept un om de viitor, se însufleţi ea şi aş fi cea dintâi care te-aş îndemna s-o faci, căci eşti prea naiv ca să poţi scrie lucrări politice importante, care să-ţi aducă vreo reputaţie, n-ai un stil care să-ţi îngăduie să umpli o broşură, ai putea să-ţi găseşti un rost ca toţi cei de felul tău, care-şi creează un nimb de glorie punându-se în fruntea unei mişcări sociale, morale, naţionale sau generale. De binefacere nu te mai poţi apuca, a încăput pe mâna

tuturor… Problema deţinuţilor, cărora li se asigură o soartă mai bună decât a bieţilor pârliţi de oameni cumsecade, e cam răsuflată. Aş vrea să te văd născocind pentru două sute de mii de franci ceva mai greu, ceva într-adevăr folositor. S-ar vorbi de tine ca de un Montyon, şi m-aş simţi mândră! Dar să arunci două sute de mii de franci într-un agheasmatar, să-i împrumuţi unei femei cucernice, părăsite de bărbatul ei pentru un motiv oarecare, de! un motiv trebuie să fie! (pe mine mă părăseşte cineva?), e o nerozie care în epoca noastră nu poate încolţi decât în capul unui fost negustor de parfumuri! Miroase a tejghea. După două zile, n-ai mai îndrăzni să te priveşti în oglindă! Du-te să-ţi depui banii la bancă, fugi repede, căci nu te mai primesc fără chitanţa sumei. Hai! du-te, grăbeşte-te!

Îl împinse pe Crevel de umeri afară din cameră, văzând cum înflorea pe chipul său din nou zgârcenia. După ce se închise uşa apartamentului, îşi zise: „Iat-o răz-răzbunată pe Lisbeth!… Ce păcat că-i la veteranul ei, mareşalul, altfel ce-am mai fi râs! A! baba vrea să-mi ia pâinea de la gură!… Îi arăt eu ei.”

Obligat să-şi ia un apartament potrivit cu înaltul său rang militar, mareşalul Hulot se instalase într-o splendidă clădire de pe strada Montparnasse, unde se aflau două sau trei case princiare. Cu toate că închiriase întreaga clădire, nu locuia decât parterul. Când Lisbeth veni să-i ţină casa, voi să subînchirieze etajul întâi care, era ea de părere, ar fi acoperit toată chiria, şi contelui i-ar fi revenit locuinţa aproape gratuit, dar bătrânul ostaş refuză. De câteva luni, mareşalul era frământat de gânduri triste. Ghicise strâmtorarea cumnatei sale, îi bănuia nenorocirea, fără să poată afla pricina. Moşneagul acela, de-o surzenie atât de voioasă, devenise acum tăcut, se gândea că într-o zi casa lui va fi adăpostul baroanei Hulot şi al fiicei ei şi le păstra etajul întâi. Se ştia atât de bine că averea contelui Forzheim era foarte modestă, încât ministrul de Război, prinţul de

Wissembourg, îi dăduse cu de-a sila vechiului său camarad o indemnizaţie de instalare. Hulot folosise suma primită pentru a-şi mobila parterul, unde totul era foarte cuviincios, căci nu râvnise bastonul de mareşal, după cum spunea, ca să meargă cu el pe jos. Pe vremea Imperiului, clădirea fiind proprietatea unui senator, saloanele de la parter fuseseră aranjate foarte luxos, numai în alb şi aur, cu sculpturi care se mai păstraseră încă destul de bine. Mareşalul le împodobise cu mobile vechi şi frumoase în acelaşi stil. Ţinea în remiză o trăsură, care avea zugrăvite pe portiere cele două bastoane încrucişate, iar când trebuia să se ducă *in fiocchi,* la minister, la castel, la vreo ceremonie sau la vreo serbare, închiria cai. De treizeci de ani avea acelaşi servitor, un fost soldat, în vârstă de şaizeci de ani, a cărui soră era bucătăreasă, în felul acesta putea să economisească vreo zece mii de franci, pe care-i adăuga unei sume ce o strânsese pentru Hortense. În fiecare zi, bătrânul venea pe jos din strada Montparnasse până în strada Plumet, trecând pe bulevard, şi toţi invalizii, care-l întâlneau, se opreau şi îl salutau, iar mareşalul îi răsplătea pe veterani cu zâmbete.

— Cine-i omul în faţa căruia faceţi drepţi? îl întrebă într-o zi un tânăr lucrător pe un căpitan bătrân de la *Invalizi.*

— Am să-ţi spun povestea îndată, băiete, răspunse ofiţerul. Băiatul se aşează ca un om resemnat să asculte un flecar. În 1809, începu veteranul, acopeream flancul marii armate, de sub comanda împăratului, care se îndrepta asupra Vienei. Ajungem la un pod apărat de trei baterii de tunuri aşezate pe un fel de stâncă, trei redute una deasupra alteia, care barau podul. Eram sub comanda mareşalului Masséna[{153}]. Cel pe care l-ai văzut era pe atunci colonel de grenadiri ai gărzii, şi mergeam cu el… Coloanele noastre stăpâneau un mal al fluviului, redutele erau de partea cealaltă. De trei ori fu atacat podul, şi de trei ori ne-am poticnit. „Chemaţi-l pe Hulot! ordonă mareşalul, numai el şi oamenii lui sunt în stare s-o scoată la capăt.” Sosim. Ultimul general care se retrăgea din faţa podului îl opri pe Hulot

sub bătaia focului, ca să-l sfătuiască în ce fel să procedeze, împiedicându-i astfel trecerea. „Nu-mi trebuie sfaturi, ci loc să trec”, răspunse liniştit generalul ajungând la pod în fruntea coloanei sale. Şi-apoi bumm! treizeci de tunuri se descărcară asupra noastră!... „Ei, drăcia dracului! strigă lucrătorul, mulţi trebuie să se fi ales cu cârje!” Dacă l-ai fi auzit ca mine rostind în linişte voitele acelea, tinere, l-ai saluta până la pământ! Nu-i atât de cunoscut ca podul Arcole{154}, dar poate că-i mai măreţ. Şi-am ajuns cu Hulot în pas alergător până la baterii. Glorie celor care au căzut acolo! făcu ofiţerul scoţându-şi pălăria. Bieţii ka*iserlici*{155} au rămas năuciţi. De aceea, împăratul l-a făcut conte pe bătrânul pe care-l vezi; prin şeful nostru ne-a cinstit pe toţi, iar acum, pe bună dreptate, l-au făcut mareşal. „Trăiască mareşalul”, strigă lucrătorul. „Poţi să strigi cât vrei! mareşalul a surzit de-atâta bubuială de tun.”

Anecdota de mai sus arată cât de mare era respectul pe care invalizii îl purtau mareşalului Hulot, care, datorită nestrămutatelor sale idei republicane, câştigase simpatia tuturor locuitorilor din cartierul său.

Îţi venea greu să vezi mâhnirea acestui suflet curat, blând şi nobil. Baroana era silită să mintă, ascunzând cumnatului ei, cu iscusinţa femeii, groaznicul adevăr. În dimineaţa aceea nenorocită, mareşalul, care dormea puţin ca toţi bătrânii, o înduplecase pe Lisbeth să-i destăinuiască situaţia fratelui său, făgăduindu-i, drept răsplată a indiscreţiei săvârşite, s-o ia în căsătorie. Vă închipuiţi plăcerea pe care o simţea fata bătrână lăsând să i se smulgă mărturisirile pe care voise să le facă mareşalului de când se instalase în casă, căci în felul acesta, îşi consolida căsătoria.

— Fratele dumitale nu se poate lecui! striga Lisbeth la urechea mai teafără a mareşalului...

Datorită glasului ei puternic şi ascuţit, lorena izbutea să stea de vorbă cu bătrânul. Îşi obosea plămânii, într-atât

dorea să-i arate viitorului ei soţ că nu va fi niciodată surd pentru dânsa.

— A avut trei amante, spunea moşneagul, când avea o Adeline!… Biata Adeline!

— Ascultă-mă pe mine, strigă Lisbeth, ar fi bine să profiţi de influenţa dumitale pe lângă prinţul de Wissembourg, ca să capeţi pentru vara mea o slujbă onorabilă, are să aibă nevoie, căci baronul va avea reţineri din leafă timp de trei ani.

— Am să mă duc la minister, răspunse el, ca să-l văd pe mareşal, să aflu ce crede despre fratele meu şi să cer s-o ia sub protecţia lui activă pe sora mea. Găseşte-mi o ocupaţie demnă de ea!

— Doamnele din Paris care se ocupă cu filantropia au întemeiat, cu aprobarea arhiepiscopului, societăţi de binefacere, au nevoie de inspectoare, bine retribuite, care să cerceteze unde se află adevărata mizerie. O astfel de ocupaţie s-ar potrivi dragii mele Adeline, ar fi pe placul inimii sale.

— Trimite după trăsură, zise mareşalul: mă îmbrac numaidecât. Dacă va fi nevoie, mă duc şi la Neuilly!

— Cât o iubeşti! Aşadar, pretutindeni şi veşnic am să mă împiedic de ea! se gândi lorena.

Lisbeth se făcuse stăpână în casă de îndată ce venise, dar nu în văzul mareşalului. Vârâse spaima în cei trei servitori. Îşi luase o cameristă şi-şi desfăşura activitatea de fată bătrână, pretinzând să i se dea socoteală de tot, cercetând tot şi căutând la tot pasul să-i facă viaţa cât mai plăcută scumpului ei mareşal. Tot atât de republicană ca şi viitorul ei soţ, Lisbeth îi plăcea mareşalului prin părerile ei democratice, de altfel se şi pricepea grozav să-l linguşească. Mareşalul, care de două săptămâni ducea un trai mai bun şi se vedea îngrijit ca un copil de mama lui, descoperise până la urmă că Lisbeth era într-o privinţă tovarăşa visată.

— Dragă mareşale! strigă ea întovărăşindu-l până la peron, ridică geamurile, să nu te tragă curentul, fă asta pentru mine!...

Mareşalul, flăcău bătrân, care nu fusese niciodată cocolit, îi zâmbi la plecare Lisbethei, cu toate că sufletul îi era plin de amărăciune.

Chiar în clipa aceea, baronul Hulot ieşea de la Ministerul de Război, ducându-se spre cabinetul mareşalului, prinţ de Wissembourg, care-l chemase. Cu toate că nu era un lucru extraordinar ca ministrul să cheme pe unul dintre directorii săi generali, conştiinţa lui Hulot era atât de bolnavă, încât i se păru că figura lui Mitouflet avea ceva sinistru şi întunecat.

— Cum se simte prinţul, Mitouflet? întrebă el încuindu-şi biroul şi ajungându-l pe uşier, care o luase înainte.

— E supărat pe dumneavoastră, domnule baron, răspunse uşierul, căci vocea, privirea şi chipul lui prevestesc furtună...

Hulot se făcu pământiu şi rămase tăcut, străbătu anticamera, saloanele şi ajunse, cu inima bătându-i năvalnic, la uşa cabinetului. Mareşalul, care împlinise şaptezeci de ani, cu părul alb colilie, cu fata tăbăcită ca a bătrânilor care au ajuns această vârstă, avea o frunte atât de vastă încât puteai să-ţi închipui că e un câmp de bătălie. Sub cupola aceea cenuşie acoperită de zăpadă, străluceau, umbriţi de arcadele proeminente ale sprâncenelor, doi ochi de un albastru napoleonian, aproape întotdeauna trişti, grei de gânduri amare şi de păreri de rău. Acest rival al lui Bernadotte{156} nădăjduise să se odihnească pe un tron. Dar ochii îi deveneau două fulgere teribile când trădau un sentiment puternic. Vocea sa, de obicei adâncă, avea arunci izbucniri stridente. Când se înfuria, prinţul devenea din nou soldat, întrebuinţând limbajul sublocotenentului Cottin, fără să ţină seama de nimic. Hulot d'Ervy îl zări pe-acel leu bătrân, cu părul zbârlit ca o coamă, în picioare, rezemat cu

spatele de marginea căminului, cu sprâncenele încruntate, cu privirea, în aparenţă, distrată.

— La ordinele dumneavoastră, principe! spuse Hulot curtenitor şi cu un aer degajat.

Din clipa în care directorul trecu pragul şi până când ajunse la câţiva paşi de el, mareşalul îl privi ţintă fără să spună nimic. Privirea aceea de plumb parcă ar fi fost privirea lui Dumnezeu, Hulot n-o putu îndura şi plecă, încurcat, ochii. Ştie tot, îşi zise el.

— Nu-ţi spune nimic conştiinţa? întrebă mareşalul cu vocea sa înăbuşită şi gravă.

— Ba îmi spune, principe, că sunt, pesemne, vinovat că am pus la cale razii în Algeria fără să vă înştiinţez. La vârsta mea şi cu gusturile pe care le am, după patruzeci şi cinci de ani de serviciu, sunt un om sărac. Cunoaşteţi principiile celor patru sute de aleşi ai Franţei. Domnii aceştia sunt invidioşi pe toate situaţiile înalte, au redus lefurile miniştrilor, ce mai vorbă!... încearcă să le ceri bani pentru un vechi slujbaş!... La ce te poţi aştepta din partea unor oameni care-i plătesc atât de rău pe magistraţi? care dau şase franci pe zi muncitorilor din portul Toulon, când e absolut imposibil să trăiască o familie cu mai puţin de opt franci I care nu se gândesc la mizeria funcţionarilor din Paris cu lefuri de şase sute, o mie şi o mie două sute de franci şi care râvnesc la locurile noastre plătite cu patruzeci de mii de franci!... în sfârşit, care nu vor să înapoieze coroanei un bun al coroanei confiscat în 1830, şi încă un bun cumpărat de Ludovic al XVI-lea{157} cu banii lui! când li se cerea să-l înapoieze unui prinţ sărac!... Dacă n-aţi avea avere, v-ar lăsa foarte frumos, principe, ca pe fratele meu, numai cu leafa, fără să-şi amintească că aţi salvat marea armată împreună cu mine, în câmpiile mlăştinoase ale Poloniei.

— Ai furat statul! Pentru faptele comise, poţi fi trimis în faţa Curţii cu juri, rosti mareşalul, ca şi casierul acela al Vistieriei! Şi mai poţi vorbi cu atâta uşurinţă?...

— Dar e o mare deosebire, monseniore! strigă baronul Hulot. Mi-am vârât eu oare mâinile într-o casă de bani ce mi s-a încredinţat?…

— Când săvârşeşti asemenea ticăloşii, în situaţia dumitale, eşti de două ori vinovat, căci te-ai dovedit şi nepriceput. Ai compromis într-un chip mârşav înalta noastră administraţie, care a fost până acum cea mai cinstită din toată Europa!… Şi pentru ce, domnule! pentru două sute de mii de franci şi pentru o nemernică!… zise mareşalul cu o voce teribilă. Eşti consilier de stat, şi un simplu soldat care-şi vinde echipamentul e pedepsit cu moartea. Iată ce mi-a povestit într-o zi colonelul Pourin, din regimentul doi lăncieri. Pe când era în Saverne, unul dintre oamenii lui s-a îndrăgostit de o alsaciană, care dorea un şal; drăcoaica l-a sâcâit atâta, încât bietul lăncier, care trebuia să fie înaintat sergent-major de cavalerie, după douăzeci de ani de serviciu, şi care era fala regimentului, a vândut, ca să-i poată dărui şalul, nişte lucruri de-ale companiei sale. Ştii ce-a făcut lăncierul, baroane d’Ervy? A mâncat geamurile unei ferestre după. ce le pisase, şi-a murit bolnav, în unsprezece ore, la spital… Vezi de poţi să mori şi dumneata de o apoplexie, ca să-ţi mai putem salva onoarea…

Baronul se uită la bătrânul viteaz cu ochii rătăciţi, şi mareşalul, văzând expresia aceea care trăda laşitatea, simţi cum i se roşesc obrajii şi cum i se aprind privirile.

— Se poate să mă părăsiţi?… bolborosi Hulot.

În momentul acela, mareşalul Hulot, care aflase că fratele său şi ministrul erau singuri, îşi îngădui să intre, şi se duse către prinţ, de-a dreptul, ca surzii.

— A! strigă eroul campaniei din Polonia, ştiu de ce-ai venit, dragă prietene!… Dar totul e de prisos!…

— De prisos?… repetă mareşalul Hulot, care n-auzise decât cuvântul din urmă.

— Da, vrei să-mi vorbeşti de fratele tău, ştii tu cine-i fratele tău?

— Fratele meu?… întrebă surdul.

— Să-ţi spun eu cine-i, strigă mareşalul, e un escroc nedemn de tine!…

Şi-n ochii mareşalului cuprins de furie scăpără privirea aceea fulgerătoare, care semăna cu a lui Napoleon şi care înfrângea voinţele şi gândurile.

— Minţi, Cottin! răspunse mareşalul Hulot devenind livid. Aruncă-ţi bastonul cum mi-l arunc şi eu!… îţi stau la dispoziţie.

Prinţul se duse de-a dreptul spre camaradul său, se uită ţintă la el şi-i spuse în ureche, strângându-i mâna:

— Eşti în stare să te-arăţi bărbat?

— Ai să vezi…

— Atunci, ţine-te bine! trebuie să înfrunţi cea mai mare nenorocire ce ţi se putea întâmpla.

Prinţul se întoarse, luă de pe masă un dosar şi-l puse în mâinile mareşalului Hulot, strigându-i:

— Citeşte!

Contele Forzheim citi următoarea scrisoare anexată la dosar:

EXCELENŢEI SALE PREŞEDINTELUI CONSILIULUI
(Confidenţial)

Alger, data…

Scumpul meu principe, ne-a căzut pe cap o afacere foarte urâtă, cum veţi vedea din actele pe care vi le trimit.

Pe scurt, baronul Hulot d’Ervy a trimis în provincia Oran pe un unchi de-ai *său, pentru a face învârteli cu grânele şi furajele, şi i-a dat drept complice un magazioner. Acest magazioner a făcut mărturisiri complete,* ca *să-şi dea importanţă, şi până la urmă a evadat. Procurorul regal, văzând că în această afacere sunt amestecaţi doar doi funcţionari subalterni, a pornit o anchetă severă, dar Johann Fischer, unchiul directorului general în subordinele*

dumneavoastră, ameninţat de a fi trimis în faţa Curţii cu juri, s-a înjunghiat în închisoare cu un piron.

Afacerea s-ar fi sfârşit aici, dacă omul acesta cumsecade şi cinstit, înşelat, fără nicio îndoială, de complicele său şi de nepot, nu s-ar fi gândit să-i scrie baronului Hulot. Scrisoarea lui, căzută în mâinile justiţiei, l-a uimit atât de tare pe procurorul regal încât acesta a venit la mine. Arestarea şi darea în judecată a unui consilier de stat, a unui director general devotat, care ne-a făcut mari servicii, căci ne-a salvat pe toţi după trecerea Berezinei[{158}] *reorganizând administraţia, ar fi însemnat o lovitură atât de puternică, încât am cerut să mi se trimită dosarul.*

Ce-i de făcut? să lăsăm afacerea să-şi urmeze cursul? Sau, având în vedere că principalul vinovat, aparent, e mort, putem să înăbuşim procesul condamnându-l pe magazioner în lipsă?

Procurorul general consimte să vă fie transmise actele; iar baronul d'Ervy locuind la Paris, procesul va fi de competenţa Curţii regale de-acolo. Am găsit această portiţă de scăpare, ca să ieşim deocamdată din încurcătură.

Dar vă rog, scumpe domnule mareşal, să luaţi numaidecât o hotărâre. A şi început să se vorbească prea mult de această afacere nenorocită, care ne va pricinui şi nouă tot atâtea neajunsuri ca şi celor în cauză, dacă se va da în vileag complicitatea marelui vinovat, de care nu ştim deocamdată decât procurorul regal, judecătorul de instrucţie, procurorul general şi cu mine.

Ajungând aici, mareşalul Hulot scăpă hârtia din mâini şi, privindu-şi fratele, văzu că era de prisos să mai cerceteze dosarul, căută însă scrisoarea lui Johann Fischer şi i-o întinse, după ce o citi dintr-o aruncătură de ochi.

Din închisoarea Oran

Nepoate, când vei citi scrisoarea aceasta, eu nu voi mai fi printre cei vii.

Poţi fi liniştit, nu se vor găsi dovezi împotriva dumitale. Cum eu mor, şi ipocritul dumitale de Chardin a dispărut, procesul se va opri. Chipul Adelinei noastre, pe care o faci atât de fericită, mă ajută să primesc moartea cu sufletul împăcat. Nu mai e nevoie să-mi trimiţi cei două sute de mii de franci. Adio.

Scrisoarea aceasta ţi-o va înmâna un deţinut, pe care cred că mă pot bizui.

Johann Fischer

— Vă cer iertare, rosti cu o mândrie înduioşătoare mareşalul Hulot prinţului de Wissembourg.

— Haide, tutuieşte-mă ca şi înainte, Hulot! răspunse ministrul strângând mâna vechiului său prieten. Sărmanul lăncier nu s-a omorât decât pe el, adăugă el fulgerându-l cu privirea pe Hulot d’Ervy.

— Cât ai luat? îl întrebă cu asprime pe fratele său contele de Forzheim.

— Două sute de mii de franci.

— Dragă prietene, zise contele adresându-se ministrului, ai să primeşti înapoi banii în patruzeci şi opt de ore. Nu se va putea spune niciodată că un om pe care-l cheamă Hulot a păgubit statul, fie chiar cu cinci parale.

— Ce copilărie! exclamă mareşalul. Ştiu unde se află cei două sute de mii de franci, şi voi face în aşa fel ca să fie restituiţi. Prezintă-ţi demisia şi cere-ţi pensionarea! rosti el făcând să zboare o hârtie ministerială dublă până la capătul mesei la care se aşezase consilierul de stat, care nu se mai putea ţine pe picioare. Procesul dumitale ar fi o ruşine pentru noi toţi, de aceea am obţinut din partea Consiliului de Miniştri libertatea de a proceda cum voi crede de cuviinţă. Întrucât accepţi o viaţă lipsită de onoare, lipsită de stima mea, o viaţă plină de înjosire, vei primi pensia ce ţi se cuvine. Un lucru, numai: fă-te cât mai uitat.

Mareşalul sună.

— Funcţionarul Marneffe e aici?

— Da, excelenţă, spuse uşierul.

— Să intre.

— Dumneata, strigă ministrul văzându-l pe Marneffe, împreună cu soţia dumitale aţi ruinat cu bună-ştiinţă pe baronul Hulot d’Ervy, care-i de faţă.

— Vă cer iertare, domnule ministru, suntem foarte săraci, trăim numai din leafa mea şi am doi copii, autorul celui din urmă fiind domnul baron.

— Ce mutră de ticălos! se adresă prinţul mareşalului Hulot, arătându-l pe Marneffe. Scuteşte-mă de discursuri în genul lui Sganarelle{159}, continuă el; dacă nu înapoiezi cei două sute de mii de franci, vei fi trimis în Algeria.

— Dar, *domnule ministru,* n-o cunoaşteţi pe soţia mea, a tocat tot. Domnul baron invita zilnic şase persoane la masă… Acasă la mine se cheltuiesc cincizeci de mii de franci pe an.

— Pleacă! strigă ministrul cu vocea lui formidabilă, care trâmbiţa atacul în toiul bătăliilor; în două ore vei primi înştiinţarea detaşării dumitale… ieşi!

— Prefer să-mi dau demisia, răspunse cu obrăznicie Marneffe, căci prea e de tot să fiu ceea ce sunt şi pe deasupra să mai primesc şi lovituri; mie unuia nu-mi convine!

Şi ieşi.

— Ce lichea neruşinată! zise prinţul.

Mareşalul Hulot, care în timpul acestei scene rămăsese în picioare, nemişcat, palid ca un mort, privind pe furiş la fratele său, se apropie de prinţ şi, luându-i mâna, repetă: în patruzeci şi opt de ore paguba bănească va fi acoperită, însă onoarea!… Adio, mareşale! Ultima lovitură e cea care ucide… Da, asta mă va omorî, îi şopti el la ureche.

— De ce naiba ai venit tocmai astăzi dimineaţă? îl întrebă prinţul mişcat.

— Venisem pentru soţia lui, răspunse contele arătând spre Hector; n-are cu ce trăi… mai ales acum.

— Are pensia lui!

— Are poprire pe ea!

— Trebuie să ai pe dracul în tine! spuse prinţul dând din umeri. Ce băutură vrăjită ţi-au dat să bei femeile astea ca să te scoabă din minţi? făcu el către Hulot d’Ervy. Cum ai putut, dumneata, care ştiai cu câtă migăloasă preciziune înregistrează totul administraţia franceză, dresând la tot pasul procese-verbale, consumând teancuri de hârtie ca să constate intrarea sau ieşirea câtorva centime, dumneata, care te plângeai că trebuie sute de iscălituri pentru orice fleac, ca să eliberezi un soldat, ca să cumperi ţesale, cum ai putut crede că vei putea ascunde multă vreme un furt? Dar ziarele! Dar invidioşii, dar cei care vor să fure! Femeile te-au făcut să-ţi pierzi bunul simţ! Ţi-au astupat oare ochii, sau vei fi fiind alcătuit altfel decât noi ceilalţi? Din clipa în care ţi-ai dat seama că nu mai erai om, ci un sclav al firii dumitale, trebuia să-ţi dai demisia din administraţie. Dacă ai fost în stare să săvârşeşti atât de prosteşte această crimă, vei sfârşi… mai bine nu-ţi spun unde…

— Îmi făgăduieşti să ai grijă de ea, Cottin?… întrebă contele Forzheim, care n-auzea nimic şi nu se gândea decât la cumnata sa.

— Fii fără grijă! răspunse ministrul.

— Atunci, îţi mulţumesc şi rămâi cu bine! Haidem, domnule, i se adresă el fratelui său…

Prinţul îi privi cu un ochi în aparenţă liniştit pe cei doi fraţi atât de deosebiţi ca înfăţişare, atitudine şi fire, cel viteaz şi cel laş, pătimaşul şi puritanul, cinstitul şi cel care delapidase, şi-şi spuse în gând: „Laşul n-are să ştie să moară! pe când bietul meu Hulot, atât de cinstit, şi-a văzut scrisă sentinţa de moarte!”

Se aşează în fotoliu şi continuă să citească telegramele din Africa cu o mişcare ce vădea în acelaşi timp sângele rece al căpitanului şi mila adâncă trezită de priveliştea câmpurilor de bătălie! Căci, în realitate, nimeni nu este mai uman decât militarul, deprins din pricina războiului să-şi păstreze

liniştea deplină, ca de gheaţă, atât de necesară pe câmpul de bătălie.

A doua zi, apărură în câteva ziare, la rubrici diferite, următoarele articole:

Domnul baron Hulot d'Ervy şi-a cerut pensionarea. Neregulile din administraţia algeriană, descoperite odată cu moartea unui funcţionar şi fuga altuia, au influenţat asupra hotărârii luate de înaltul demnitar. Aflând de greşelile săvârşite de nişte slujbaşi, în care din nenorocire avusese toată încrederea, domnul baron Hulot d'Ervy a fost lovit de un atac de paralizie chiar pe când se afla în cabinetul ministrului.

Domnul Hulot d'Ervy, fratele mareşalului, a împlinit patruzeci şi cinci de ani de serviciu. Hotărârea aceasta, zadarnic combătută, a mâhnit pe toţi cei ce-l cunosc pe domnul Hulot, ale cărui însuşiri personale egalează talentele sale administrative. Nimeni n-a uitat devotamentul de care a *dat dovadă la Varşovia şeful ordonator al gărzii imperiale, nici hărnicia neîntrecută cu care a organizat diferitele servicii ale armatei improvizate de Napoleon în 1815*[{160}].

Încă una dintre gloriile epocii imperiale care părăseşte scena. Din 1830, domnul baron Hulot n-a încetat a *fi una dintre cele mai luminoase competenţe atât de necesare în consiliul de stat cât şi în Ministerul de Război.*

ALGER. *Afacerea cu furajele, care în unele ziare* a *luat proporţii ridicole, s-a sfârşit cu moartea principalului vinovat. Johann Wisch s-a sinucis în închisoare, iar complicele său* a *fugit; dar va fi judecat în lipsă.*

Wisch, vechi furnizor al armatei, era un om cinstit, foarte stimat, care n-a putut să se resemneze la gândul că a fost înşelat de Chardin, magazionerul dispărut.

La rubrica *Întâmplări din Paris,* se putea citi următoarea ştire:

Domnul mareşal ministru de Război, ca să prevină în viitor alte nereguli, a hotărât să înfiinţeze în Africa un birou, al aprovizionării. Cu organizarea acestui serviciu a fost însărcinat un şef de birou, domnul Marneffe!

Locul rămas vacant în urma demisiei baronului Hulot a trezit multe ambiţii. Se spune că direcţia aceasta e făgăduită domnului conte Martial de la Roche-Hugon, deputat şi cumnat al domnului conte de Rastignac. Domnul Massol, raportor al consiliului, va li numit consilier de stat, iar domnul Claude Vignon, raportor.

Dintre toate ştirile false, cea mai primejdioasă pentru ziarele de opoziţie e minciuna oficială. Oricât de isteţi ar fi ziariştii, sunt uneori păcăliţi, cu sau fără voie, de dibăcia acelora dintre ei care au trecut, ca acel Claude Vignon, din presă în sferele înalte ale Puterii. Ziarul nu poate fi învins decât de un ziarist. De aceea, se poate spune, adaptând versul lui Voltaire:

Ale Parisului fapte diverse nu-s ce crede uşuratica lume.

Mareşalul Hulot îl luă pe fratele său, care se aşeza respectuos pe scăunelul din faţă al trăsurii, lăsându-l pe bătrân în fund. Cei doi fraţi nu schimbară nicio vorbă. Hector era distrus. Mareşalul rămase ţeapăn, ca un om care-şi adună forţele, care şi le încordează ca să susţină o povară zdrobitoare. După ce ajunse acasă, îl conduse pe baron fără să rostească un cuvânt, numai prin gesturi poruncitoare, în biroul său. Contele primise de la împăratul Napoleon o pereche de pistoale minunate, lucrate la Versailles; scoase cutia, pe care era gravată inscripţia:

Dăruite de împăratul Napoleon generalului Hulot, din dulăpaşul în care o ţinea şi, arătând-o fratelui său, îi spuse:

— Iată leacul tău.

Lisbeth, care privea prin uşa întredeschisă, se repezi la trăsură poruncind vizitiului să pornească într-o goană până în strada Plumet. În mai puţin de douăzeci de minute, trăsura era înapoi cu baroana, înştiinţată de ameninţarea pe care mareşalul o îndreptase asupra fratelui său.

Contele, fără să se mai uite la fratele său, îşi chemă servitorul credincios, veteranul care-l slujea de treizeci de ani.

— Beaupied, îi zise el, du-te de-l cheamă pe notarul meu, pe contele Steinbock, pe nepoata mea Hortense şi pe agentul de schimb al Vistieriei. E zece şi jumătate, la douăsprezece să fie toţi aici. Ia o trăsură… Şi mişcă mai repede!… adăugă el regăsind o expresie republicană, pe care o întrebuinţa des pe vremuri. Apoi îşi luă aerul fioros care-i făcea pe soldaţii lui să stea cu urechile ciulite când cerceta hăţişurile bretone, în 1799 (vezi *Şuanii*[{161}]).

— Voi îndeplini porunca, domnule mareşal, răspunse Beaupied ducându-şi dosul palmei la frunte.

Fără să-i mai dea vreo atenţie baronului, bătrânul se întoarse în birou, luă o cheie ascunsă într-un dulăpaş şi deschise o casetă de malahit legată în oţel, un dar al împăratului Alexandru. Din ordinul lui Napoleon, mareşalul se dusese să restituie ţarului nişte obiecte personale, luate ca pradă în luptele de la Dresda, în schimbul cărora Napoleon spera să obţină eliberarea lui Vandamme[{162}]. Ţarul îl răsplăti împărăteşte pe generalul Hulot, dându-i această casetă şi spunându-i că nădăjduieşte să se poată arăta la fel de curtenitor faţă de împăratul francez, dar nu-l eliberă pe Vandamme. Pe capacul acestei cutii, împodobită toată cu aur, se vedeau armele imperiale ale Rusiei. Mareşalul numără bancnotele şi monezile de aur aflate în cutie: avea o sută cincizeci şi două de mii de franci! Nu-şi putu stăpâni un gest de mulţumire. În clipa aceea, intră

doamna Hulot, într-o stare care ar fi putut înduioşa chiar pe nişte judecători de crime politice. Se repezi la Hector, privind cu un aer înnebunit, când la cutia cu pistoale, când la mareşal.

— Ce ai împotriva fratelui dumitale? Ce ţi-a făcut soţul meu? întrebă ea cu un glas atât de pătrunzător încât mareşalul o auzi.

— Ne-a dezonorat pe toţi! răspunse fostul ostaş al Republicii, cu o sforţare care făcea să i se deschidă iar una dintre vechile sale răni. A furat statul! A necinstit numele ce-l port; din pricina lui îmi doresc moartea; m-a ucis... Nu mai am altă putere decât aceea de a înapoia banii. Am fost umilit în faţa lui Condé{163} al Republicii, în faţa omului pe care-l stimez cel mai mult, pe care l-am învinovăţit pe nedrept de minciună, în faţa prinţului de Wissenbourg!... Asta-i nimic? Iată cum şi-a servit patria!

Şi-şi şterse o lacrimă.

— Şi acum vine la rând familia! continuă el. Vă răpeşte pâinea pe care v-o păstram, economiile agonisite timp de treizeci de ani, comoara strânsă de un bătrân soldat cu preţul atâtor lipsuri! Uite ce vă hărăzeam! spuse el arătând biletele de bancă. Şi-a ucis unchiul, căci Fischer, un suflet curat şi nobil de alsacian, n-a putut, aşa cum face Hector, să îndure gândul ca numele său de ţăran să fie pătat. În sfârşit, Dumnezeu s-a arătat atât de îngăduitor cu el încât l-a lăsat să-şi aleagă un înger printre femei! A avut norocul nemaivăzut să se însoare cu o femeie ca Adeline şi a înşelat-o, i-a făcut viaţa amară, a părăsit-o pentru nişte destrăbălate, nişte lepădături, nişte saltimbance, nişte actriţe de teapa unei Cadine, Josépha, Marneffe!... Iată omul pe care l-am socotit copilul meu, mândria mea!... Dacă te împaci cu viaţa ticăloasă în care te-ai vârât, pleacă, nenorocitule! N-am puterea să-mi blestem fratele pe care l-am iubit atât de mult, sunt tot atât de slab faţă de el ca şi dumneata, Adeline, dar să nu mai apară niciodată în faţa mea. Îi interzic să asiste la înmormântarea mea, să meargă

în urma sicriului meu. Să se ruşineze cel puţin de crima lui, dacă nu poate să aibă remuşcări…

Mareşalul, livid la faţă, se lăsă pe divanul din birou, cu puterile sleite de cuvintele solemne pe care le rostise. Şi, poate pentru întâia oară în viaţa lui, două lacrimi i se rostogoliră, curgându-i de-a lungul obrajilor.

— Sărmanul meu unchi Fischer! strigă Lisbeth punându-şi batista la ochi.

— Dragă frate! spuse Adeline venind să îngenuncheze înaintea mareşalului, trăieşte pentru mine! Ajută-mă să-l împac pe Hector cu viaţa, şi-l fac să-şi răscumpere greşelile!…

— El! rosti mareşalul, dacă mai trăieşte încă, înseamnă că n-a ajuns la capătul crimelor sale! Un om care a dispreţuit o soţie ca Adeline, care şi-a ucis simţămintele de adevărat republican, dragostea de ţară, de familie şi faţă de cei oropsiţi, simţăminte pe care m-am silit întotdeauna să i le sădesc în suflet, un astfel de om e un monstru, un porc… Ia-l de aici, dacă îl mai iubeşti, căci aud în mine o voce care-mi strigă să-mi încarc pistoalele şi să-i zbor creierii! Dacă l-aş ucide, v-aş salva pe voi toţi, iar pe el de sine însuşi!

Bătrânul mareşal se sculă cu o mişcare atât de ameninţătoare, încât biata Adeline strigă:

— Haide, Hector!

Îşi luă soţul şi părăsi casa, trăgându-l după ea pe baron, care era atât de zdrobit, încât trebui să-i urce în trăsură ca să-l ducă în strada Plumet, unde căzu la pat. Omul acesta, aproape distrus, rămase mai multe zile în pat, refuzând mâncarea, fără să rostească o vorbă. Adeline îl înduplecă, după multe lacrimi, să ia măcar câte o supă; îl veghea, stând la căpătâiul lui, şi, din toate sentimentele ce-i umpleau odinioară sufletul, nu-i mai rămăsese decât o milă adâncă.

La ora douăsprezece şi jumătate, Lisbeth introduse în cabinetul scumpului ei mareşal, de care nu se mai

despărţea, atât de înspăimântată era de schimbările care se vădeau în el, pe notar şi pe contele Steinbock.

— Domnule conte, zise mareşalul, te rog să semnezi autorizaţia necesară pentru nepoată-mea, soţia dumitale, ca să poată vinde un titlu de rentă, din care nu are decât nuda proprietate. Domnişoară Fischer încuviinţează această vânzare, renunţând la uzufruct.

— Da, dragă conte, spuse Lisbeth fără şovăire.

— Bine, draga mea, răspunse bătrânul ostaş. Nădăjduiesc să mai trăiesc de ajuns ca să te pot răsplăti. Nu mă îndoiam de dumneata, eşti o adevărată republicană, o fiică a poporului.

Luă mâna fetei bătrâne şi o sărută.

— Domnule Hannequin, se adresă el notarului, fă actul necesar sub formă de procură şi vezi să-l am până la ora două, ca să pot vinde renta astăzi la bursă. Titlul îl are nepoata mea, contesa, care va veni să semneze actul, împreună cu domnişoara, când îl vei aduce. Domnul conte are să te întovărăşească până la dumneata, ca să-ţi dea semnătura.

Artistul, la un semn al Lisbethei, îl salută cu respect pe mareşal şi plecă.

A doua zi, la ora zece dimineaţa, contele de Forzheim ceru să fie anunţat prinţului de Wissemibourg şi fu primit imediat.

— Ei, dragă Hulot, i se adresă mareşalul Cottin înmânând bunului său prieten ziarele, vezi că am salvat aparenţele… citeşte…

Mareşalul Hulot puse gazetele pe masa vechiului său camarad şi-i întinse două sute de mii de franci.

— Iată ceea ce a luat fratele meu de la stat, zise el.

— Asta-i nebunie! exclamă ministrul. E cu neputinţă, adăugă el luând cornetul pe care i-l întinse mareşalul şi vorbindu-i la ureche, să operăm această restituire. Am fi

nevoiţi să mărturisim delapidările fratelui dumitale, şi-am făcut tot ce se poate ca să le ascundem…

— Fă cu ei ce pofteşti, nu vreau ca în avutul familiei Hulot să fie vreun ban furat de la stat, spuse contele.

— Voi cere regelui să-mi dea dispoziţii în această privinţă. Să nu mai vorbim de asta, adăugă ministrul dându-şi seama de neputinţa de a învinge sublima încăpăţânare a bătrânului.

— Rămâi cu bine, Cottin, rosti bătrânul luând mâna prinţului de Wissembourg, îmi simt sufletul ca de gheaţă… Apoi, după ce făcu un pas, se întoarse, se uită la prinţ pe care-l văzu adânc mişcat, deschise braţele ca să-l strângă, şi prinţul îl îmbrăţişă pe mareşal. Îmi pare, zise el, că spunându-ţi adio îmi iau rămas bun de la toată armata cea mare.

— Adio, deci, bătrâne, şi scumpe camarad! spuse ministrul.

— Da, adio, căci mă duc acolo unde se află ostaşii noştri pe care i-am plâns…

În clipa aceea, intră Claude Vignon. Cele două vechi rămăşiţe ale falangei napoleoniene se salutară grav, făcând să dispară de pe chipurile lor orice urmă de emoţie.

— Cred că aţi fost mulţumit de gazete, excelenţă? întrebă viitorul raportor. Am manevrat în aşa fel ca foile opoziţiei să creadă că au publicat secretele noastre…

— Din nefericire, totul e zadarnic, replică ministrul, privindu-l pe mareşal, care părăsea salonul. Mi-am luat chiar acum un ultim rămas bun, care mă doare mult. Mareşalul Hulot nu mai are nici trei zile de trăit, am văzut asta, de altfel, de ieri. Omul acesta de o cinste sublimă, un soldat pe care ghiulelele l-au cruţat, cu toată vitejia lui… uite… aici, pe fotoliu… a primit lovitura de moarte, din mâna mea, printr-o hârtie!… Sună şi porunceşte să-mi vină trăsura. Mă duc la Neuilly, adăugă el punând cele două sute de mii de franci în portofoliul ministerial.

Cu toate îngrijirile Lisbethei, trei zile mai târziu, mareşalul Hulot îşi dădu sufletul. Asemenea oameni sunt o fală pentru partidele lor. Pentru republicani, mareşalul era idealul patriotismului. Astfel toţi se alăturară cortegiului, care fu urmat de o mulţime imensă. Armata, administraţia, Curtea regală, poporul, toată lumea veni să omagieze înalta virtute, cinstea neclintită, gloria nepătată. Nu oricine poate avea poporul în urma cortegiului său mortuar. Înmormântarea asta purta pecetea unei mărturii pline de delicateţe, de bun-gust şi de suflet, care, din când în când, amintesc meritele şi gloria nobleţei franceze. Printre cei care urmau sicriul se afla şi bătrânul marchiz de Montauran, fratele aceluia care fusese adversarul, şi încă nefericit, al lui Hulot în revolta Şuanilor din 1779. Marchizul, murind sub gloanţele guvernamentalilor, îi încredinţase ostaşului Republicii pe fratele mai tânăr. (Vezi *Şuanii.)* Hulot primise cu atâta bună-credinţă testamentul verbal al nobilului, încât izbuti să salvezi bunurile tânărului, pe atunci emigrat. De aceea, şi vechea nobleţe franceză aduse omagiile sale soldatului, care cu nouă ani în urmă o învinsese pe *Madame*[{164}].

Pentru Lisbeth, moartea mareşalului, cu patru zile înainte de ultima strigare a căsătoriei, fu ca trăsnetul care arde recolta împreună cu hambarul. Lorena, cum se întâmplă adesea, sărise peste cal. Mareşalul murise de pe urma loviturilor pe care ea şi cu doamna Marneffe le pricinuiseră familiei. Ura fetei bătrâne, care părea potolită de izbândă, crescu odată cu speranţele ei spulberate. Lisbeth se duse să-şi verse furia la doamna Marneffe; rămăsese fără locuinţă, căci mareşalul încheiase contractul de închiriere numai pe durata vieţii sale. Crevel, ca s-o consoleze pe prietena Valériei sale, îi luă economiile, pe care le dublă cu multă generozitate, şi îi plasă capitalul cu cinci la sută, dându-i uzufructul şi punând nuda proprietate pe numele Célestinei. Datorită acestei operaţii, Lisbeth avu o rentă

viageră de două mii de franci. La facerea inventarului, se găsi o comunicare a mareşalului către cumnata sa, nepoata sa Hortense şi nepotul său Victorin, însărcinându-i să plătească cu toţi împreună o rentă viageră de o mie două sute de franci aceleia care trebuia să-i fie soţie, domnişoarei Lisbeth Fischer.

Adeline, văzându-l pe baron între viaţă şi moarte, izbuti să-i ascundă timp de câteva zile decesul mareşalului; dar Lisbeth veni în doliu, şi groaznicul adevăr i se dezvălui, după unsprezece zile de la funeralii. Această teribilă lovitură îl făcu pe bolnav să-şi recapete energia, se sculă şi-şi găsi toată familia adunată în salon, îmbrăcată în negru, rămânând tăcută la ivirea lui. În cincisprezece zile, Hulot slăbise şi arăta ca o stafie, înfăţişându-se familiei ca umbra celui de altădată.

— Trebuie să luăm o hotărâre, zise el cu glas stins aşezându-se într-un fotoliu şi privind adunarea din care lipseau Crevel şi Steinbock.

— Nu mai putem rămâne aici, spunea tocmai Hortense, în clipa când intra tatăl ei, chiria e prea scumpă…

— În privinţa locuinţei, spuse Victorin rupând penibila tăcere, ofer *mamei*…

Auzind aceste cuvinte, care păreau că-l exclud, baronul, care stătea cu capul plecat contemplând flotile covorului fără să le vadă, îşi înălţă fruntea, aruncând o privire jalnică avocatului. Drepturile unui tată sunt totdeauna atât de sfinte, chiar când e un ticălos lipsit de onoare, încât Victorin se opri.

— Mamei tale… repetă baronul. Ai dreptate, băiete.

— Apartamentul de deasupra noastră, din pavilion, sfârşi Célestine fraza bărbatului ei.

— Vă stingheresc, copii?… întrebă baronul cu blândeţea oamenilor care s-au osândit singuri. Pe viitor puteţi fi fără grijă, n-o să mai aveţi de ce vă plânge de tatăl vostru şi n-o să-l mai vedeţi decât în clipa când nu veţi mai avea de ce să vă fie ruşine de el.

Se duse la Hortense şi o sărută pe frunte. Îşi deschise braţele fiului său, şi Victorin se aruncă la pieptu-i cu deznădejde, ghicindu-i intenţiile. Făcând un semn Lisbethei, care se apropie, baronul o sărută pe frunte. Apoi se retrase În odaia lui, iar Adeline, cuprinsă de nelinişte, îl urmă.

— Fratele meu avea dreptate, Adeline, îi spuse el luându-i mâna. Nu sunt vrednic de viaţa de familie. N-am îndrăznit să-i binecuvântez decât în fundul sufletului meu pe bieţii copii, care au avut o purtare sublimă; spune-le că n-am putut decât să-i sărut, căci o binecuvântare de la un om mârşav, de la un tată care-i asasinul şi pacostea familiei, în loc să fie sprijinul şi gloria ei, ar putea să le fie fatală. Dar am să-i binecuvântez de departe, în fiecare zi. Iar ţie numai Dumnezeu singur, căci e atotputernic, poate să-ţi răsplătească după meritele tale!... Iartă-mă, zise el îngenunchind în faţa soţiei sale, luându-i mâinile şi udându-i-le cu lacrimi.

— Hector! Hector! greşelile tale sunt mari, dar mila lui Dumnezeu e nesfârşită, şi ai putea îndrepta totul dacă ai rămâne cu mine... Ridică-te, cu gânduri creştineşti, dragul meu... Îţi sunt soţie, nu judecător. Sunt a ta, fă cu mine ce vrei, du-mă cu tine oriunde te duci, mă simt în stare să te consolez, să-ţi fac viaţa suportabilă prin dragostea, grija şi respectul meu... Copiii noştri îşi au rosturile lor, nu mai au nevoie de mine. Lasă-mă să încerc să te distrez, să te înveselesc. Îngăduie-mi să împart cu tine necazurile surghiunului şi ale mizeriei, ca să ţi le îndulcesc. Tot am să fiu bună la ceva, cel puţin să te scutesc de cheltuiala unei slujnice...

— Mă ierţi, scumpa şi iubita mea, Adeline?

— Te iert, dar ridică-te, dragul meu!

— Bine, cu iertarea ta, am să pot trăi! continuă el ridicându-se. M-am întors aici în camera noastră, ca să nu fie şi copiii noştri martori la înjosirea tatălui lor. Ah! să ai în fiecare zi în faţa ta un tată criminal ca mine e ceva înspăimântător, care nimiceşte puterea părintească şi

dezbină familia. De aceea nu pot rămâne în mijlocul vostru, vă părăsesc, ca să vă cruţ de priveliştea odioasă a unui tată nedemn. Nu te împotrivi fugii mele, Adeline. Ar însemna să ridici chiar tu piedica pistolului cu care mi-aş zbura creierii… Şi apoi, nu mă urma în surghiunul meu, m-ai lipsi de singura putere care-mi mai rămâne – a remuşcării.

Energia lui Hector o sili pe Adeline, care era sleită de puteri, să tacă. Femeia asta, impunătoare în mijlocul atâtor ruine, îşi afla curajul în sentimentul unei comuniuni desăvârşite cu soţul ei. Îl ştia al el, simţea că are misiunea sublimă de a-l consola şi de a-l reda vieţii de familie, de a-l împăca pe el cu sine însuşi.

— Hector, mă laşi să mor de deznădejde, de grijă şi de nelinişte?… Asta vrei tu? exclamă ea văzând că-şi pierde izvorul energiei sale.

— Mă voi! întoarce la tine, înger coborât din cer anume parcă pentru mine; mă voi întoarce, dacă nu bogat, măcar cu bunăstare. Ascultă, dragă Adeline, nu pot rămâne aici dintr-o mulţime de motive. Mai întâi, pensia mea, care va fi de şase mii de franci, e angajată pe patru ani, aşadar n-am nimic. Şi asta nu-i tot! Sunt ameninţat să fiu arestat peste câteva zile, din pricina poliţelor pe care le-am semnat la ordinul lui Vauvinet… De aceea sunt nevoit să dispar până ce Victorin, căruia îi voi lăsa instrucţiuni precise, mi le va fi răscumpărat. Dispariţia mea va fi de mare folos la încheierea acestei operaţiuni. Când pensia îmi va fi liberă, când Vauvinet îşi va fi primit banii, voi reveni în mijlocul vostru. Tu n-ai fi în stare să păstrezi taina surghiunului meu. Fii liniştită, nu plânge, Adeline… E vorba numai de o lună…

— Unde ai să te duci? ce-ai să faci? ce-are să se întâmple cu tine? cine te va îngriji, căci nu mai eşti tânăr? Lasă-mă şi pe mine să dispar împreună cu tine, să plecăm în străinătate, spuse Adeline.

— Bine, vom vedea, răspunse el.

Baronul sună şi îi porunci Mariettei să-i strângă toate lucrurile, să le pună repede în geamantane, fără să vadă nimeni. Apoi, îmbrăţişându-şi soţia într-un elan de iubire, cu care nu mai era obişnuită, o rugă să-l lase singur o clipă, ca să scrie lămuririle de care are nevoie Victorin, făgăduindu-i să nu plece de acasă decât noaptea, împreună cu ea. Îndată ce baroana se întoarse în salon, vicleanul moşneag, trecând prin cabinetul de toaletă, Ieşi în anticameră, lăsând Mariettei un petic de hârtie pe care scrisese: *Trimite geamantanele cu trenul de Corbeil domnului Hector, poste-restante, Corbeil.* Baronul, luând o trăsură, ajunsese hăt-departe pe străzile Parisului, când Mariette veni să-i arate baroanei însemnarea şi să-i spună că domnul ieşise în oraş. Adeline se repezi în camera lui, tremurând mai tare ca oricând; copiii, auzind un ţipăt sfâşietor, o urmară speriaţi. O ridicară de jos leşinată şi o culcară în pat, căci fusese cuprinsă de o febră nervoasă, care o ţinu între viaţă şi moarte timp de o lună.

— Unde-i? atâta putea rosti.

Cercetările lui Victorin nu duseră la niciun rezultat. Iată de ce baronul ceruse vizitiului să-l ducă în piaţa Palais Royal. Acolo, recăpătându-şi toată luciditatea, ca să-şi poată înfăptui planul chibzuit în timpul zilelor cât stătuse în pat zdrobit de durere şi de supărare, străbătu galeriile de la Palais Royal şi se duse să ia o splendidă trăsură de piaţă, în strada Joquelet. Urmând porunca primită, vizitiul intră în curtea casei din strada Villel Evêque, unde locuia Josépha şi ale cărei porţi se deschiseseră larg la strigătul omului de pe capră, lăsând să treacă trăsura cea impunătoare. Josépha coborî, mânată de curiozitate; feciorul îi spusese că un bătrân neputincios, care nu era în stare să coboare din trăsură, o ruga să vină jos pentru o clipă.

— Josépha! eu sunt!…

Celebra cântăreaţă îl recunoscuse pe Hulot numai după voce.

— Cum, tu eşti, sărmane prieten! Drept să-ţi spun, semeni cu monedele de douăzeci de franci spălate de evreii din Germania şi pe care zarafii nu le mai primesc.

— Vai! aşa e, răspunse Hulot, căci abia am scăpat din braţele morţii! Dar tu ai rămas tot frumoasă! Vei fi oare şi bună?

— Să vedem, depinde! zise ea.

— Uite ce-i, reluă Hulot. Poţi să mă găzduieşti într-o odaie de servitori, la pod, pentru câteva zile? Am rămas fără un ban, fără nicio nădejde, fără pâine, fără locuinţă, fără soţie, fără copii, fără adăpost, fără onoare, fără curaj, fără prieteni, şi, mai rău decât toate, sub ameninţarea poliţelor…

— Sărmanul meu prieten! Prea mulţi „fără”. Nu cumva eşti şi *„sans culotte”?*

— Tu râzi, iar eu sunt pierdut! exclamă baronul. Şi eu care mă bizuiam pe tine, ca Gourville pe Ninon{165}.

— Am auzit, zise Josépha, că o femeie din lumea bună te-a adus în halul ăsta! Şmecherele! Se pricep mai bine ca noi să jumulească o curcă! Parcă ai fi un schelet părăsit de corbi… eşti străveziu!

— N-avem vreme de pierdut, Josépha!

— Intră, dragul meu! sunt singură, şi servitorii mei nu te cunosc. Dă drumul trăsurii. Ai plătit-o?

— Da, răspunse baronul pe când cobora sprijinindu-se de braţul Joséphei.

— Dacă vrei, poţi trece drept tatăl meu, îl sfătui cântăreaţa cuprinsă de milă.

Îl instală pe Hulot în salonul superb unde baronul o văzuse ultima oară.

— E adevărat, bătrâne, i se adresă ea, că ţi-ai ucis fratele şi unchiul, că ţi-ai ruinat familia, că ai supra-ipotecat casa copiilor tăi şi ai tocat cu prinţesa ta banii furaţi statului în Africa?

Baronul îşi plecă cu tristeţe capul.

— Ei, să ştii că asta îmi place, strigă Josépha ridicându-se entuziasmată. Distrugere pe toată linia! E sardanapalic! Măreţ! Desăvârşit! Să fii canalie, dar să ai inimă! Îţi mărturisesc, prefer o mână spartă, ca tine, ce se dă în vânt după femei, bancherilor reci şi fără suflet cu reputaţia de oameni virtuoşi şi care ruinează mii de familii cu căile lor ferate, care înseamnă aur pentru ei şi fier ruginit pentru gugumani! Tu, cel puţin, nu i-ai ruinat decât pe-ai tăi, şi ce-ai făcut, ai făcut-o pe pielea ta! Şi-apoi, ai o scuză fizică şi morală…

Îşi luă o poză tragică şi declamă:

E Venus pe de-a întregul, de prada-i agăţată.

— Asta-i! adăugă ea făcând o piruetă.

Viciul îi ierta lui Hulot păcatele. Viciul îi surâdea, înconjurat de luxul lui dezmăţat. Măreţia crimelor însemna aici, ca pentru juraţi, o circumstanţă atenuantă.

— Cel puţin, e frumoasă femeia ta din lumea bună? întrebă cântăreaţa, încercând să-l distreze pe Hulot şi să-şi facă o pomană cu el, căci durerea lui o mâhnea.

— Drept să-ţi spun, aproape tot atât de frumoasă ca şi tine! răspunse şiret baronul.

— Şi nostimă tare, am auzit? ce-ţi făcea? avea mai mult haz ca mine?

— Să nu mai vorbim de asta, zise Hulot.

— Se spune că l-a îmbrobodit şi pe Crevel al meu, pe micuţul Steinbock şi pe un brazilian superb?

— Se prea poate…

— Are o casă tot atât de frumoasă ca şi a mea, pe care i-a dăruit-o Crevel. Târfa asta e adjutantul meu, victima lovită de mine primeşte de la ea lovitura de graţie! Iată de ce sunt curioasă, moşulică, să ştiu ce fel de fiinţă e. Am zărit-o în trăsură la Bois de Boulogne, dar de departe… Carabine mi-a spus că e o *hoaţă de prima clasă!* Vrea să-l înghită pe Crevel, dar n-are să-l poată ronţăi, Crevel e *un zgârie-*

brânză. Un zgârie-brânză blând, care spune totdeauna *da* şi face cum crede el de cuviinţă. E Vanitos, pătimaş, dar banii lui nu se aprind. De la indivizii de soiul lui nu scoţi mai mult de o mie până la trei mii de franci pe lună, căci în faţa unei cheltuieli mai mari se opresc ca măgarul înaintea pârâului. Nu-i ca tine, dragul meu, tu eşti un pătimaş, te poate face cineva să-ţi vinzi şi patria! Aşa că, vezi tu, sunt gata să fac orice pentru tine! Eşti părintele meu, tu m-ai lansat, e lucru sfânt. Ce-ţi trebuie? Vrei o sută de mii de franci? O să mă dau peste cap să-ţi fac rost de ei. Cât priveşte hrana, adăpostul, asta nu contează. O să găseşti în fiecare zi un loc la masa mea şi poţi să-ţi alegi o cameră frumoasă, la etajul al doilea. O să-ţi dau trei sute de franci pe lună, ca bani de buzunar.

Baronul, mişcat de o asemenea primire, mai avu un ultim acces de nobleţă.

— Nu, fetiţo, nu, n-am venit la tine ca să mă întreţii, rosti el.

— La vârsta ta, te poţi mândri cu o astfel de victorie! spuse ea.

— Uite ce doresc, copila mea Ducele tău d’Hérouville are proprietăţi imense în Normandia. Aş vrea să-mi iau numele de Thoul şi să fiu administratorul lui. Sunt un om priceput, de încredere, căci una-i să iei de la guvern, şi alta să ai de-a face cu o pungă străină.

— Ehe! făcu Josépha, cine fură azi un ou, mâine fură şi un bou!

— Nu doresc decât să trăiesc undeva, neştiut de nimeni, timp de trei ani.

— Asta se poale face într-o clipă; astă-seară, după cină, spuse Josépha, n-am decât să-i vorbesc. Dacă aş vrea, ducele m-ar lua şi în căsătorie, dar am averea lui, vreau mai mult!… Vreau stima lui! E un duce de mare clasă. Nobil, distins, măreţ ca Ludovic al XIV-lea şi Napoleon la un loc, deşi e pitic. Şi-apoi, am făcut şi eu ca Schontz cu Rochefide, datorită sfaturilor mele, a câştigat două milioane. Dar

ascultă-mă, te cunosc ce poamă îmi eşti, îţi plac prea mult femeile, şi ai să alergi şi acolo după normandele tinerele, care-s nişte fete straşnice; o să-ţi rupă oasele flăcăii sau părinţii, şi ducele o să fie nevoit să-ţi dea răvaş de drum. Parcă eu nu văd, după felul cum te uiţi la mine, că-n tine tot mai trăieşte tânărul, cum spunea Fénelon{166}. Treaba asta nu-i pentru tine. Vezi, moşulică, tu nu poţi să rupi aşa dintr-odată cu Parisul şi cu noi ceilalţi! Ai înnebuni de plictiseală la Hérouville!

— Ce-i de făcut? întrebă baronul, căci nu vreau să rămân la tine decât până ce iau o hotărâre.

— Ştii ce? lasă-mă să-ţi fac un rost, cum cred eu de cuviinţă! Ascultă, hoţomanule!... Ai nevoie de femei. E leacul cel mai bun ca să uiţi toate necazurile. Ascultă-mă bine. Cunosc o familie de oameni sărmani, pe strada Sairot-Maur-du-Temple, mai la vale de Courtille, care au o comoară: o fetiţă mai fermecătoare decât eram eu la şaisprezece ani!... A! ţi s-au şi aprins ochii! Biata fetiţă lucrează şaisprezece ore pe zi ca să brodeze stofe scumpe pentru negustorii de mătăsuri şi câştigă optzeci de centime pe zi, cinci centime pe oră, o mizerie!... Acasă se hrăneşte ca irlandezii, cu cartofi, dar prăjiţi în grăsime de guzgan, iar pâine nu mănâncă decât de cinci ori pe săptămână şi bea apă de la cişmelele oraşului, fiindcă apa din Sena e prea scumpă; nu-şi poate deschide un atelier pe seama ei, căci i-ar trebui şase ori şapte mii de franci. Şi s-ar vinde şi diavolului pentru aceste şapte mii de franci! Ţi-e lehamite de familie şi nevastă, nu?... De altfel nu-ţi convine să te vezi dispreţuit de cei care înainte se uitau la tine ca la un zeu. Un tată fără bani şi fără cinste e bun de împăiat şi de pus într-o vitrină...

Baronul surâse fără să vrea de aceste glume crude.

— Ei bine, micuţa Bijou vine mâine să-mi aducă o rochie de casă brodată, o bomboană; mi-au lucrat-o în şase luni, ţesătură ca asta nu mai există! Bijou mă iubeşte, căci îi dau dulciuri şi rochiile mele vechi. Şi pe deasupra, mai trimit! şi

familiei lemne şi carne, aşa că ar fi în stare să facă orice pentru mine. Încerc şi eu să-i mai ajut pe alţii. Ah! n-am uitat ce-am suferit când eram flămândă! Bijou mi-a făcut câteva mărturisiri. Am descoperit că fetiţa asta are în ea stofă de figurantă la Ambigu-Comique. Bijou visează să poarte rochii frumoase ca ale mele şi, mai ales, să umble în trăsură. Am să-i spun: „Drăguţo, îţi convine un domn de…?” Câţi ai? întrebă ea, oprindu-se, şaptezeci şi doi?…

— Nu mai am vârsta.

— Am să-i spun, îţi convine, un domn de şaptezeci şi doi de ani, foarte curăţel, care nu prizează tabac, e sănătos tun şi preţuieşte ca unul tânăr? Te măriţi cu el la primăria arondismentului al treisprezecelea[{167}]; o să se poarte bine cu tine, o să-ţi dea şapte mii de franci ca să-ţi poţi deschide un atelier şi o să-ţi mobileze un apartament numai în lemn de mahon; apoi, dacă eşti cuminte, o să te ducă din când în când la spectacole, o să-ţi dea o sută de franci pe lună pentru tine şi cincizeci pentru cheltuiala casei. O cunosc pe Bijou, parcă aş fi eu la paisprezece ani! Am sărit în sus de bucurie, când urâciosul de Crevel mi-a făcut asemenea propuneri mârşave! Ei, să ştii, unchiule, că te-ai aranjat pe trei ani de zile. Fata-i cuminte şi cinstită; trei, patru ani, o să fie încântată, căci atât o să-şi păstreze iluziile, nu mai mult.

Hulot nu şovăi nicio clipă; era hotărât să refuze. Dar, ca să pară recunoscător fată de cântăreaţă, atât de bună şi de cumsecade, care făcea binele în felul ei, se prefăcu că stă la îndoială între Viciu şi Virtute.

— Na! ai rămas ca un sloi de gheaţă! strigă ea mirată. Să ştii, vei face fericirea unei întregi familii alcătuită dintr-un bunic care mai umblă de colo-colo, o mamă care se speteşte muncind şi două surori, dintre care una foarte urâtă, şi care împreună nu câştigă decât un franc şi treizeci de centime pe zi, stricându-şi ochii. Asta-i o despăgubire pentru nenorocirea pe care ai pricinuit-o familiei tale, îţi răscumperi greşelile petrecând cu o fetişcană la balul Mabille[{168}].

Hulot, ca să pună capăt ispitei, făcu un gest ca şi cum ar fi numărat banii.

— Fii liniştit în privinţa mijloacelor, reluă Josépha. Ducele meu o să-ţi împrumute zece mii de franci, şapte mii ca să deschizi un magazin de broderie pentru Bijou, pe numele ei, trei mii ca să-ţi mobilezi un apartament, şi, la fiecare trei luni, vei găsi aici un plic cu şase sute cincizeci de franci. Când o să-ţi recapeţi pensia, o să înapoiezi ducelui cei şaptesprezece mii de franci. Până atunci, o să fii fericit ca un vrăbioi ascuns într-o gaură, unde nici poliţia nu te-ar mai putea dibui! Să porţi redingotă groasă de castorină, ca să pari un proprietar înstărit din cartier. N-ai decât să te numeşti Thoul, dacă ai chef. Eu, faţă de Bijou, te dau drept un unchi al meu falit, venit din Germania, şi o să fii giugiulit ca un zeu. Aşa, tăticule!… Cine ştie? poate n-o să regreţi? Dacă se întâmplă să te plictiseşti, păstrează-ţi una dintre hainele cele bune şi vino aici să cinezi şi să-ţi petreci seara.

— Eu care voiam să fiu de-aci înainte un om cuminte, aşezat!… Ştii ce? găseşte-mi un împrumut de douăzeci de mii de franci, şi plec în America să fac avere, ca prietenul meu d’Aiglemont, pe care l-a ruinat Nucingen…

— Tu! strigă Josépha, lasă bunele moravuri în seama băcanilor, a nepricopsiţilor, a cetăţenilor frrrrancezi, care nu se pot fuduli decât cu cinstea! Tu, tu nu eşti sortit să fii o nătăfleaţă! Eşti replica mea, ca bărbat, ai geniul dezmăţului!

— Noaptea-i cel mai bun sfetnic, o să mai vorbim despre asta mâine.

— Vei cina cu ducele; d’Hérouville al meu o să te primească politicos ca şi cum ai fi salvat statul! Şi, mâine, te hotărăşti. Haide, fii vesel, dragul meu! Viaţa-i ca o haină, când s-a murdărit, o perii; când s-a rupt, o cârpeşti; dar te străduieşti să rămâi îmbrăcat cât mai mult.

Cu această filosofie a viciului şi cu veselia ei, artista izbuti să-i alunge lui Hulot necazurile care-l rodeau.

A doua zi, la amiază, după un dejun copios, Hulot văzu intrând o capodoperă vie, aşa cum numai Parisul în lumea întreagă e în stare să înfăptuiască, datorită necurmatei sale împerecheri a Luxului cu Mizeria, a Viciului cu Cinstea, a Dorinţei înăbuşite cu Ispita mereu trează, care-l face să fie vrednic urmaş al Ninivei, al Babilonului şi al Romei imperiale. Domnişoara Olympe Bijou, fetiţă de şaisprezece ani, avea chipul sublim pe care l-a descoperit Rafael pentru Madonele sale, ochi în care se oglindea o nevinovăţie întristată de o muncă grea, ochi negri visători înarmaţi cu gene lungi, dar al căror luciu se ofilea sub focul nopţilor istovitoare, ochi întunecaţi de trudă, un ten ca de porţelan şi aproape bolnăvicios, o gură ca o rodie întredeschisă, un sân învolburat, forme pline, mâini frumoase, dinţi cu smalţul fin, păr negru, bogat, şi toate astea gătite în indiană de şaptezeci şi cinci de centime metrul, împodobite cu un guleraş brodat, înălţate pe pantofi de piele fără cuie şi cu mănuşi de un franc şi patruzeci şi cinci centime. Copila, care nu-şi dădea seama cât preţuia, se îmbrăcase cu tot ce avusese mai frumos, ca să vină la doamna cea bogată. Baronul, cuprins din nou de ghearele Voluptăţii, simţi că tot sufletul i se scurge prin ochi. Uită de toate în faţa acestei făpturi minunate. Era ca vânătorul ce şi-a zărit prada; chiar şi în faţa împăratului, pui puşca la ochi!

— E cinstită şi garantat proaspătă! îi şopti Josépha la ureche, şi n-are ce mânca. Aşa-i Parisul! Şi eu am fost ca ea!

— S-a făcut, răspunse moşneagul, ridicându-se şi frecându-şi mâinile.

După ce Olympe Bijou plecă, Josépha se uită la baron cu un aer ştrengăresc.

— Dacă vrei să n-ai neplăceri, papa, spuse ea, fii sever ca un procuror general în jilţul său. Ţine-o pe fetiţă în frâu, fii Bartholo[{169}]! Fereşte-te de Auguşti, Hipoliţi, Nestori, Victori şi de toţi cei în *or!*... Căci îndată ce are să fie îmbrăcată şi bine hrănită, dacă îi dai nas, ţi se suie în cap... O să am grijă să-ţi procur o locuinţă. Ducele face lucrurile

din plin, îţi împrumută, mai bine zis îţi dă zece mii de franci, şi mai depune opt mii la notarul lui, care va avea însărcinarea să-ţi înmâneze şase sute de franci la fiecare trimestru, căci nu am încredere în tine… Sunt drăguţă?

— Minunată!

Zece zile după ce-şi părăsise căminul, pe când toată familia înlăcrimată se afla la căpătâiul Adelinei, care se zbătea între viaţă şi moarte repetând cu un glas stins: „Ce o fi cu el?”, Hector apărea sub numele de Thoul, împreună cu Olympe, în strada Saint-Maur, în fruntea unui atelier de broderie, cu firma năstruşnică „Thoul şi Bijou”.

Nenorocirile abătute asupra familiei avură o influenţă hotărâtoare asupra lui Victorin Hulot, o influenţă dintre acelea care sau îl desăvârşesc, sau îl demoralizează pe un om. Ajunse fără cusur. În clipele grele ale vieţii, urmăm cu toţi pilda căpitanilor, care pe timp de furtună uşurează nava aruncând încărcăturile grele. Avocatul se lepădă de trufia-i lăuntrică, de vădita-i încredere în sine, de îngâmfarea sa de orator şi de pretenţiile politice. Ajunse, ca bărbat, ce era mama sa ca femeie. Se hotărî să se mulţumească cu Célestine a lui, care, desigur, nu-i împlinea visurile, ajunse să privească sănătos viaţa, văzând că orânduiala lumii te sileşte să te mulţumeşti în toate cu *mai puţin*. Îşi jură deci să-şi îndeplinească îndatoririle, atât era de îngrozit de purtarea tatălui său. Simţămintele lui se întăriră la căpătâiul mamei sale, în ziua când fu salvată. Fericirea aceasta, cea dintâi, nu veni singură. Claude Vignon, care se interesa în fiecare zi, din partea prinţului de Wissembourg, de sănătatea doamnei Hulot, îl rugă pe deputatul de curând reales să-l însoţească la ministru.

— Excelenta Sa, îi spuse el, doreşte să aibă o consfătuire cu dumneata în privinţa unor chestiuni familiale. Victorin Hulot şi ministrul se cunoşteau de multă vreme; mareşalul îl primi foarte călduros, ceea ce părea a fi un semn bun.

— Dragul meu, i se adresă bătrânul oştean, am jurat unchiului dumitale, mareşalul, aici, în cabinetul în care ne aflăm, să port de grijă mamei dumitale. Şi cum mi s-a spus că femeia asta sfântă e pe cale să se însănătoşească, cred că a sosit momentul să vă vindecaţi rănile. Am aici două sute de mii de franci pentru dumneata, ţi-i voi da acum.

Avocatul făcu un gest demn de unchiul său, mareşalul.

— Fii pe pace, zâmbi prinţul. E o sarcină de încredere. Zilele îmi sunt numărate, nu voi rămâne veşnic aici; ia deci suma asta şi înlocuieşte-mă în sânul familiei dumitale. Te poţi folosi de banii aceştia ca să-ţi plăteşti ipotecile asupra casei. Aceşti două sute de mii de franci sunt ai mamei şi ai sorei dumitale. Dacă i-aş da doamnei Hulot, mă tem că, din devotament pentru soţul ei, banii ar fi risipiţi; iar intenţia celor care-i dăruiesc e să se asigure pâinea doamnei Hulot şi a fiicei sale, contesa Steinbock. Eşti un om cuminte, un fiu demn de nobila dumitale mamă, un adevărat nepot al prietenului meu, mareşalul. Eşti bine văzut, dragul meu, aici şi pretutindeni. Aşadar, fii îngerul păzitor al familiei, primind dania unchiului dumitale şi a mea.

— Monseniore, spuse Hulot luând mâna ministrului şi strângând-o, oameni de felul dumneavoastră ştiu că a mulţumi prin cuvinte nu înseamnă nimic, recunoştinţa se dovedeşte.

— Dovedeşte-mi recunoştinţa dumitale! rosti bătrânul oştean.

— Ce trebuie să fac?

— Să accepţi propunerea mea, zise ministrul. E vorba să fii numit avocat în contenciosul Ministerului de Război, la departamentul geniului, care e supraîncărcat cu afaceri litigioase din pricina construirii fortificaţiilor Parisului, apoi, avocat consultant al prefecturii de poliţie şi avocat consilier al Listei Civile. Aceste trei funcţiuni îţi vor aduce un salariu de optsprezece mii de franci pe an şi nu-ţi vor stirbi întru nimic independenţa. Vei vota la Cameră după cum îţi vor dicta conştiinţa şi părerile dumitale politice. Ai toată

libertatea să faci ce vrei! Ne-am simţi foarte încurcaţi dacă n-am avea şi opoziţie naţională! În sfârşit, rândurile scrise de unchiul dumitale, cu câteva ore înainte de a-şi da sfârşitul, m-au călăuzit în privinţa grijii pentru mama dumitale, pe care mareşalul o iubea atât de mult!… Doamnele Popinot, de Rastignac, de Navarreins, d’Espard, de Grandlieu, de Carigliano, de Lenoncourt şi de La Bâtie au înfiinţat pentru scumpa dumitale mamă un loc de inspectoare de binefaceri. Prezidentele acestea ale societăţilor de binefacere nu pot să facă totul, au nevoie de o persoană cinstită, care să activeze în locul lor, să-i viziteze pe cei nenorociţi, să observe dacă nu se fac înşelătorii, să vegheze ca ajutoarele să fie date într-adevăr celor ce le-au cerut, să se ducă la nevoiaşii cărora le e ruşine să ceară etc. Mama dumitale va îndeplini misiunea unui înger, neavând de-a face decât cu oamenii bisericii şi cu doamnele care se ocupă cu filantropia; va primi şase mii de franci pe an, iar trăsurile îi vor fi plătite pe deasupra. Vezi, tinere, cum, din fundul mormântului, omul cu suflet curat, de înaltă virtute, îşi mai ocroteşte încă familia. Nume ca acela al unchiului dumitale sunt şi trebuie să fie o pavăză împotriva nenorocirii, în societăţile bine organizate. Mergi pe urmele unchiului dumitale, perseverează, căci văd că eşti pe calea cea bună!

— Atâta delicateţe, principe, nu mă miră de la un prieten al unchiului meu, răspunse Victorin. Îmi voi da toată silinţa să îndreptăţesc speranţele dumneavoastră.

— Du-te repede şi consolează-ţi familia!… A! dar spune-mi, adăugă prinţul dând mâna cu Victorin, tatăl dumitale a dispărut?

— Vai! da.

— Cu atât mai bine. A avut minte, nenorocitul; de altfel asta nu i-a lipsit niciodată.

— Se teme de nişte poliţe.

— Vei primi, îi comunică mareşalul, leafa pentru cele trei slujbe pe şase luni înainte. Această plată anticipată te va

ajuta desigur să retragi poliţele din mâinile cămătarului. De altfel, îl voi vedea pe Nucingen şi poate voi izbuti să eliberez pensia tatălui dumitale, fără nicio cheltuială pentru dumneata şi nici pentru ministerul meu. Senatorul Franţei n-a ucis încă bancherul; Nucingen e nesăţios şi cere o concesiune pentru nu ştiu ce…

Întorcându-se acasă, Victorin îşi putu deci împlini planul de a-şi lua mama şi sora la el.

Singura avere a tânărului şi celebrului avocat era un imobil, unul dintre cele mai frumoase din Paris, aflat pe bulevard, între strada de la Paix şi strada Louis-Legrand, cumpărat în 1834 în vederea căsătoriei sale. Un speculant construise, cu faţada atât spre stradă cât şi spre bulevard, două clădiri în mijlocul cărora se găsea, între două grădiniţe, un splendid pavilion, o rămăşiţă a marelui palat Verneuil. Hulot-fiul, sigur de zestrea domnişoarei Crevel, cumpărase la licitaţie, pe un milion, proprietatea aceea minunată, achitând deocamdată cinci sute de mii de franci. Se instalase la parterul pavilionului, trăgând nădejdea ca din banii încasaţi din chirii să poată plăti restul sumei datorate; dar dacă afacerile cu case sunt sigure la Paris, în schimb sunt încete sau capricioase, căci depind de împrejurări neprevăzute. După cum au putut observa parizienii ce hoinăresc prin oraş, bulevardul dintre strada Louis-le-Grand şi strada de la Paix n-a fost pus în valoare decât mai târziu; a fost curăţat şi înfrumuseţat atât de greu, încât abia prin anul 1840 s-au deschis aici prăvăliile cu vitrine strălucitoare, cu aurul zarafilor, feeria modei şi luxul dezmăţat al negoţului de specialitate. Deşi Crevel dăruise fetei sale două sute de mii de franci, pe vremea când mai era încântat de căsătoria ei, şi baronul nu i-o luase încă pe Josépha, şi cu toate că Victorin plătise două sute de mii de franci în şapte ani, datoria care greva imobilul crescuse cu încă cinci sute de mii de franci, ca urmare a devotamentului arătat de fiu tatălui său. Din fericire, scumpirea necontenită

a chiriilor, poziţia minunată făcură ca valoarea celor două imobile să devină mai mare. Rezultatele începeau să se vadă abia acum, după opt ani de zile, vreme în care Victorin se zbătuse să plătească dobânzi şi sume neînsemnate din capitalul datorat. Negustorii ofereau chirii avantajoase pentru prăvălii, cu condiţia să facă contractele de închiriere pe termen de optsprezece ani. Apartamentele căpătau un preţ tot mai ridicat, din pricina schimbării centrului comercial, care se fixa între bursă şi biserica Madeleine şi care avea să fie de aci înainte sediul puterii politice şi financiare a Parisului. Suma dată de ministru, adăugată la chiria plătită pe un an înainte şi la filodormele la care se învoiseră locatarii, aveau să scadă datoria lui Victorin la două sute de mii de franci. Cele două imobile de raport, închiriate în. Întregime, trebuiau să aducă o sută de mii de franci pe an. Mai trebuiau să treacă încă doi ani, în care timp Hulowiul avea să trăiască din onorariile sale dublate prin posturile procurate de mareşal, şi tânărul avocat avea să ajungă la o situaţie strălucită. Era o mană căzută din cer. Victorin îi putea da mamei sale tot etajul întâi al pavilionului, şi surorii sale apartamentul de la etajul doi, unde Lisbeth urma să aibă şi ea două încăperi. În sfârşit, condusă de verişoara Bette, această întreită gospodărie ar fi putut s-o scoată la capăt cu cheltuielile, ducând un trai onorabil, potrivit cu situaţia celebrului avocat. Luceferii Palatului de Justiţie apuneau repede, şi Hulot-fiul, cu vorba sa cumpănită, cu probitatea sa de netăgăduit, impunea judecătorilor şi consilierilor; îşi studia procesele, nu afirma nimic fără să aducă dovezi, nu pleda orice cauză, în sfârşit făcea cinste baroului.

Locuinţa din strada Plumet îi ajunsese atât de nesuferită baroanei, încât se lăsă transportată în strada Louis-le-Grand. Datorită fiului ei, Adeline se instală deci într-un apartament minunat; era cruţată de toate grijile casnice, căci Lisbeth acceptase sarcina să reînceapă acrobaţiile gospodăreşti înfăptuite la doamna Marneffe, văzând în

aceasta un mijloc de a-şi continua răzbunarea ascunsă împotriva celor trei fiinţe atât de nobile, faţă de care ura i se înteţise de când toate speranţele îi fuseseră spulberate. O dată pe lună, se ducea s-o vadă pe Valérie, trimisă de Hortense, care voia să aibă veşti despre Wenceslas, şi de Célestine, peste măsură de îngrijorată de legătura mărturisită şi recunoscută a tatălui său cu o femeie care le ruinase şi le nenorocise pe soacra şi cumnata ei. E lesne de înţeles că Lisbeth se folosea de curiozitatea lor ca s-o vadă pe Valérie ori de câte ori poftea.

Trecu un an şi opt luni, şi baroana începu a prinde puteri, deşi tremurul nervos mai stăruia încă. Îndatoririle ocupaţiei pe care şi-o luase în primire o făceau să-şi mai uite durerea, oferindu-i preocupări nobile şi o hrană pentru harul divin al sufletului ei. De altfel vedea în asta şi un mijloc de a-şi regăsi soţul, printr-o fericită întâmplare, în vreme ce cutreiera cartierele Parisului.

Între timp, poliţele lui Vauvinet fură achitate, şi pensiei de şase mii de franci fixată baronului Hulot fu aproape liberată de orice sarcină. Cu cei zece mii de franci, care reprezentau dobânda capitalului dat de mareşal, Victorin acoperea toate cheltuielile mamei sale şi ale Hortensei. Leafa Adelinei, de şase mii de franci, împreună cu pensia baronului, tot de şase mii de franci, reprezentau pentru mamă şi fiică un venit anual de douăsprezece mii de franci, care avea să fie în curând liber de orice sarcină. Biata femeie ar fi fost aproape fericită, dacă n-ar fi trăit într-o veşnică îngrijorare cu privire la soarta baronului, pe care ar fi vrut să-l vadă bucurându-se de norocul ce începuse din nou să surâdă familiei, dacă n-ar fi văzut-o pe fata ei părăsită şi dacă ar fi fost cruţată de loviturile cumplite date cu *nevinovăţie* de Lisbeth, care îşi arăta acum din plin firea ei diabolică.

O scenă petrecută pe la începutul lunii martie 1843 va lămuri urmările urii neînduplecate şi mocnite a Lisbethei,

ajutată necontenit de doamna Marneffe. Acesteia i se întâmplaseră două evenimente importante. Mai întâi, născuse un copil care muri numaidecât şi al cărui sicriu îi aduse încă o rentă de două mii de franci. Şi apoi, o altă noutate în legătură cu domnul Marneffe, adusă de Lisbeth cu unsprezece luni în urmă, după una dintre obişnuitele sale expediţii la casa Marneffe.

— Azi-dimineaţă, le povesti ea, ticăloasa de Valérie l-a chemat pe doctorul Bianchon ca să se încredinţeze dacă medicii, care-l condamnaseră în ajun pe bărbatu-său, nu se înşelaseră cumva. Doctorul i-a înştiinţat că mârşavul acela va porni chiar în acea noapte spre iadul care-l aşteaptă. Moş Crevel şi doamna Marneffe l-au petrecut pe doctor, şi tatăl dumitale, dragă Célestine, l-a răsplătit cu cinci monede de aur pentru asemenea veste bună. Întorcându-se în salon, Crevel a început să ţopăie ca un dansator, şi-a sărutat amanta şi a prins a striga: „În sfârşit vei fi doamna Crevel!…” Iar mie, după ce Valérie s-a dus din nou la căpătâiul bărbatului ei care trăgea să moară şi ne-a lăsat singuri, ce crezi că mi-a spus respectabilul dumitale tată: „Cu o soţie ca Valérie, ajung cu siguranţă *pair* de Franţa. Cumpăr şi o moşie, pe care am pus de mult ochii, moşia Presles, pe care vrea s-o vândă doamna Serizv. Voi fi Crevel de Presles, şi voi ajunge membru în consiliul general al departamentului Seine et Oise şi deputat. Voi avea şi un fiu! Voi ajunge tot ce poftesc.” Bine, bine, i-am răspuns eu, dar cum rămâne cu fata dumitale? „Eh! nu-i decât o fată!… mi-a zis, şi-apoi prea s-a dat după neamul Hulot, şi Valérie nu-i poate înghiţi… Ginerele meu n-a binevoit niciodată să vină aici; de ce face pe mentorul, pe spartanul, pe puritanul, pe filantropul? De altfel mi-am încheiat socotelile cu fata mea, a primit toată averea de la maică-sa şi două sute de mii de franci pe deasupra! Aşa că, sunt liber să fac ce-mi place. O să mă socotesc eu cu fata şi cu ginerele meu, cu prilejul căsătoriei: mă voi purta cum se vor purta şi ei. Dacă vor fi drăguţi cu mama lor vitregă, vom vedea. Sunt om de

înţeles.” În sfârşit, tot felul de prostii de-ale lui! Şi-şi dădea nişte aere, de-ai fi zis că-i statuia lui Napoleon!

Cele zece luni de văduvie oficială, impuse de codul lui Napoleon, trecuseră de câteva zile. Moşia Presles fusese cumpărată. Victorin şi Celestine o trimiseră chiar în dimineaţa aceea pe Lisbeth să aducă noutăţi de la doamna Marneffe cu privire la căsătoria încântătoarei văduve cu primarul Parisului, ajuns membru în consiliul general al departamentului Seine et Oise.

Célestine şi Hortense, care se legaseră mai strâns de când trăiau împreună sub acelaşi acoperiş, deveniseră aproape nedespărţite. Baroana, dintr-un simţământ de corectitudine care o făcea să-şi exagereze îndatoririle slujbei, se consacrase cu totul operelor de binefacere pe care le înlesnea, ieşind în oraş în fiecare zi de la ora unsprezece până la cinci. Cele două cumnate, unite prin grija copiilor, pe care îi supravegheau împreună, rămâneau acasă şi lucrau. Ajunseseră să gândească cu voce tare, oferind priveliştea înduioşătoare a două surori unite – una fericită, cealaltă melancolică. Frumoasă, plină de viaţă, însufleţită, voioasă şi spirituală, sora fericită părea că dezminte prin înfăţişarea ei adevărata-i situaţie, după cum cea melancolică, blândă şi liniştită, senină ca înţelepciunea, de obicei gânditoare şi aşezată, ar fi dat a crede că avea supărări ascunse. Poate că acest contrast contribuia la strânsa lor prietenie. Cele două femei se completau una pe cealaltă. Stând într-un chioşc din mijlocul grădiniţei, cruţată de mistria speculei dintr-un capriciu al constructorului, care se gândise să-şi păstreze cei unsprezece metri pătraţi pentru sine, se bucurau de cei dintâi muguri de liliac, sărbătoare a primăverii care nu poate fi gustată pe de-a întregul decât la Paris, unde, timp de şase luni, parizienii trăiesc fără să mai ştie ce-i verdeaţă, printre falezele de piatră între care se zbuciumă oceanul lor omenesc.

— Célestine, spuse Hortense răspunzând unei observaţii a cumnatei sale, care-l plângea pe bărbatul ei ştiindu-l la

Cameră pe un timp atât de frumos, găsesc că nu eşti destul de mulţumită de fericirea ta. Victorin e un înger, şi tu îl chinuieşti uneori.

— Draga mea, bărbaţilor le place să-i necăjim! Sâcâielile sunt uneori o dovadă de dragoste. Dacă mama ta ar fi fost cât de cât pretenţioasă, n-aţi fi avut, desigur, atâtea nenorociri de îndurat.

— Lisbeth nu s-a întors încă. Am să cânt refrenul lui Malborough{170}! zise Hortense. Ard de nerăbdare să am veşti de la Wenceslas!... Din ce trăieşte? N-a mai lucrat nimic de doi ani.

— Victorin mi-a spus că l-a zărit ieri cu nemernica aceea şi bănuieşte că ea îl ţine în trândăvie... A! numai să vrei, dragă surioară, să vezi cum l-ai face pe bărbatul tău să se întoarcă la tine!

Hortense dădu din cap în semn de negare.

— Crede-mă, situaţia ta are să ajungă în curând de nesuferit, continuă Célestine. În prima clipă, furia, deznădejdea, indignarea ţi-au dat puteri. Nenorocirile groaznice care de-atunci ne-au copleşit familia: doi morţi, ruina, catastrofa baronului Hulot, ţi-au frământat mintea şi sufletul; dar, acum când trăieşti în tihnă şi tăcere, n-ai să mai înduri uşor golul vieţii tale; şi cum nu poţi şi nu vrei să te abaţi de la calea cinstei, va trebui numaidecât să te împaci cu Wenceslas. Şi Victorin, care te iubeşte atâta, e de aceeaşi părere. Există ceva mai puternic decât simţămintele noastre, şi anume: natura!

— Un om atât de laş! exclamă trufaşă Hortense. O iubeşte pe femeia aceea fiindcă-l întreţine... Aşadar ea i-a plătit datoriile!... Doamne! mă gândesc zi şi noapte la situaţia în care se află! E tatăl copilului meu şi se dezonorează...

— Uită-te la maică-ta, drăguţo... adăugă Célestine.

Célestine făcea parte din categoria de femei care, oricât de tari ar fi argumentele ce li se dau, argumente în stare să convingă şi un ţăran breton, îşi încep de la capăt pentru a

suta oară acelaşi raţionament primitiv. Chipul ei cam plat, rece şi comun, părul castaniu-deschis strâns în bandouri ţepene, culoarea pielii, totul vădea în ea femeia chibzuită, fără farmec, dar şi fără slăbiciuni.

— Ce n-ar da baroana să fie lângă soţul ei dezonorat, să-l mângâie, să-l ascundă în inima ei de toate privirile? continuă Célestine. A şi aranjat sus o cameră pentru domnul Hulot, ca şi cum s-aşteaptă din zi în zi să-l găsească şi să-l aducă acasă.

— O! mama e sublimă! răspunse Hortense, a fost sublimă vreme de douăzeci şi şase de ani, clipă de clipă, zi de zi; dar eu nu am firea ei. Ce să fac? uneori mi-e ciudă pe mine. A! tu nu ştii, Célestine, ce-nseamnă să te împaci cu ticăloşia!

— Ca şi tatăl meu!... zise liniştită Célestine. A apucat-o desigur pe calea ce l-a adus la pieire şi pe-al tău. Tata e cu zece ani mai tânăr decât baronul, şi a fost negustor, e adevărat; dar oare cum se vor sfârşi toate? Doamna Marneffe a făcut din tata căţeluşul ei, e stăpână pe averea lui, pe gândurile lui, şi nimeni nu-i poate deschide ochii. În sfârşit tremur când îmi amintesc că s-au făcut strigările de căsătorie! Bărbatul meu mai face o încercare, căci socoate ca o datorie să răzbune societatea, familia şi să ceară socoteală femeii aceleia de toate crimele ei. A! dragă Hortense, suflete nobile ca al lui Victorin, inimi ca ale noastre înţeleg prea târziu lumea şi armele ei de luptă! Asta, dragă surioară, e un secret, şi ţi-l destăinuiesc, căci te interesează; dar nu-l dezvălui nici Lisbethei, nici mamei tale, nimănui, deoarece...

— Iat-o pe Lisbeth! exclamă Hortense. Ei, verişoară, ce s-aude cu infernul din strada Barbet?

— E rău pentru voi, copii. Bărbatul tău, dragă Hortense, e mai nebun decât oricând după femeia asta, care, trebuie s-o recunosc, îl iubeşte cu pasiune. Tatăl dumitale, dragă Célestine, e orbit cu desăvârşire. Ei, dar asta nu-i încă nimic, e ceea ce am văzut la fiecare cincisprezece zile când m-am dus la ea, şi sunt pur şi simplu fericită că n-am ştiut

niciodată ce-nseamnă un bărbat… Sunt nişte animale! Peste cinci zile, Victorin şi cu tine, dragă fetiţo, veţi pierde averea tatălui vostru!

— S-au făcut strigările? întrebă Célestine.

— Da! răspunse Lisbeth. Eu v-am pledat cauza. I-am spus acestui monstru, care calcă pe urmele celuilalt, că dacă vrea să vă scoată din strâmtoarea în care vă aflaţi, liberându-vă casa de ipotecă, i-aţi fi recunoscători şi aţi primi-o pe mama vitregă…

Hortense făcu un gest de spaimă.

— Victorin va hotărî… răspunse rece Célestine.

— Şi ştiţi ce mi-a răspuns domnul primar? continuă Lisbeth: „Am să-i las la strâmtoare; caii nu se îmblânzesc decât prin foame, nesomn şi zahăr”. Baronul Hulot era mai de treabă decât domnul Crevel. Aşa că, bieţii mei copii, puteţi să vă luaţi gândul de la moştenire. Şi ce avere! Tatăl dumitale a plătit trei milioane pentru moşia Presles, şi-i mai rămâne o rentă de treizeci de mii de franci! El n-are secrete faţă de mine! zice că vrea să cumpere palatul Navarreins din strada Bac. Iar doamna Marneffe are şi ea o rentă de patruzeci de mii de franci. A! iată-l şi pe îngerul nostru păzitor; a venit maică-ta… exclamă ea auzind zgomotul unei trăsuri.

Într-adevăr, îndată după aceea, baroana coborî scările peronului venind să se alăture grupului de familie. La cincizeci şi cinci de ani, după atâtea nesfârşite suferinţe, Adeline, deşi palidă acum şi zbârcită şi tresărind întruna ca scuturată de friguri, îşi mai păstra încă statura frumoasă, trăsăturile superbe şi nobleţea ei înnăscută. „Trebuie să fi fost foarte frumoasă!” spuneau cei care o vedeau. Mistuită de supărarea de a nu şti nimic de soarta soţului ei, de a nu putea împărtăşi cu el, în oaza aceea pariziană, în linişte şi tihnă, traiul bun de care avea să se bucure familia, împrăştia în juru-i suava măreţie a ruinelor. După fiecare nădejde spulberată, după fiecare cercetare zadarnică,

Adeline cădea într-o neagră melancolie, care-i ducea la disperare pe copii. Baroana, care plecase de dimineaţă cu o nouă speranţă, era aşteptată cu nerăbdare. Un intendent general, îndatorat lui Hulot, căci cu ajutorul lui îşi făcuse o situaţie bună în administraţie, pretindea că îl zărise pe baron într-o lojă la teatrul Ambigu-Comique, în tovărăşia unei femei de o frumuseţe răpitoare. Adeline se dusese la baronul Vernier. Acest înalt funcţionar susţinea că-l văzuse pe vechiul său protector şi că în timpul reprezentaţiei observase, după felul lui de a se purta cu femeia aceea, că la mijloc era vorba de o căsătorie clandestină; dar, în cele din urmă, îi comunicase doamnei Hulot că soţul ei, ca să nu dea ochii cu el, plecase înainte de sfârşitul spectacolului.

— Arăta ca un bărbat însurat, şi îmbrăcămintea lui vădea o strâmtorare ascunsă, adăugă el încheind.

— Ce s-aude? o întrebară cele trei femei pe baroană.

— Am aflat că domnul Hulot e în Paris, răspunse baroana. Pentru mine e o rază de bucurie să-l ştiu aproape de noi.

— Nu pare să se fi cuminţit! zise Lisbeth, după ce Adeline sfârşi de povestit cum se desfăşurase întrevederea ei cu baronul Vernier. O fi trăind cu vreo lucrătoare tinerică. Dar de unde o fi luând bani? Pun rămăşag că le cere fostelor lui amante, domnişoara Jenny Cadine ori Josépha.

Tremurul nervos al baroanei spori, îşi şterse lacrimile, care-o podidiră, în vreme ce-şi ridica îndurerată ochii spre cer.

— Nu-mi vine a crede că un mare ofiţer al Legiunii de Onoare poate coborî atât de jos, spuse ea.

— Pentru plăcerea lui, ripostă Lisbeth, ce nu-i în stare să facă? A jefuit statul, are să-i jefuiască şi pe particulari, e în stare poate să şi ucidă…

— O! Lisbeth! strigă baroana, păstrează asemenea gânduri pentru tine.

În clipa aceea, Louise se apropie de grupul de familie, la care se adăugaseră cei doi copii ai tinerilor Hulot împreună

cu Wenceslas cel mic, veniţi să scotocească buzunarele bunicii în căutare de dulciuri.

— Ce este, Louise?… o întrebară.

— A venit un om care o caută pe domnişoara Fischer.

— Ce fel de om? se interesă Lisbeth.

— Un zdrenţăros, domnişoară, plin de fulgi, ca un plăpumar, cu nasul roşu şi care miroase de la o poştă a vin şi a rachiu… E dintr-acei care muncesc numai jumătate de săptămână.

Această descriere puţin atrăgătoare o făcu pe Lisbeth să se ducă repede în curtea ce da spre strada Louis-le-Grand, unde-l găsi pe cel care o aştepta fumând dintr-o pipă înnegrită de fum, care vădea un mare specialist în arta fumatului.

— Ce cauţi aici, moş Chardin? îi spuse că. Nu ne-am înţeles să vii întotdeauna sâmbătă la începutul fiecărei luni, la poarta casei Marneffe din strada Barbet-de-Jouy? Vin de acolo, te-am aşteptat cinci ore, şi nu te-ai arătat.

— Ba fusei, preastimabilă şi milostivă domnişoară! răspunse plăpumarul, dar am dat peste o ispită grozavă la Cafeneaua savanţilor din strada Coeur Volant şi de! fiecare cu slăbiciunile lui. Slăbiciunea mea e biliardul. De n-ar fi biliardul, aş înota în bani, căci, să vedeţi dumneavoastră! spuse el, scotocindu-se în buzunarul pantalonilor lui rupţi ca să găsească o hârtie, biliardul te trage la un păhărel şi la rachiuaşul de prune… Aşa e cu lucrurile cele mai frumoase: au câte-o codiţă pe de lături, care te curăţă. Ştiu porunca, dar bătrânul e la mare nevoie şi musai a trebuit să vin în pământul oprit… Dacă lâna ar fi lână curată, am dormi pe saltea fără grijă; dar, vedeţi, e amestecată! Vorba ceea: Dumnezeu nu-i acasă pentru toată lumea, îşi are şi el protejaţii lui; n-am ce zice, are tot dreptul. Iată răvaşul preastimatei dumneavoastră rude, mare prieten al plapomei… Asta-i părerea lui politică.

Moş Chardin încercă să desemneze în aer zigzaguri cu arătătorul mâinii drepte.

Lisbeth, fără să-l asculte, citi următoarele rânduri:

Dragă verişoară, fii providenţa mea! Dă-mi chiar astăzi trei sute de franci.

Hector

— De ce-i trebuie atâţia bani?

— Propitarul, spuse moş Chardin, căznindu-se înainte să deseneze arabescuri. Ş-apoi, s-a întors fiu-meu din Alger, prin Spania, Bayonne şi… n-a luat nimic, împotriva obiceiului său, căci, să mă iertaţi, e un şnapan fi-meu ăsta!… Ce vreţi! foamea: dar o să vă înapoieze ce vă ia cu împrumut, căci vrea să înceapă o *itri-priză,* are nişte idei care pot ca să-l ducă departe…

— La tribunalul corecţional! răspunse Lisbeth. E asasinul unchiului meu! Nu pot să uit asta.

— Ei? vai de mine! da’ nu-i în stare să taie un pui de găină, stimabilă domnişoară.

— Na-ţi trei sute de franci, zise Lisbeth scoţând cincisprezece monede de aur din pungă. Pleacă, şi să nu te mai văd pe aici…

Îl însoţi pe tatăl magazionerului de la serviciul aprovizionării din Oran până la poartă şi acolo îl arătă portăresei pe moşneagul beat.

— Dacă se întâmplă să mai vină omul acesta pe aici, să nu-l laşi să intre, să-i spui că nu-s acasă. De va încerca să afle dacă locuieşte aici domnul Hulot, fiul şi doamna baroană Hulot, să-i răspunzi că n-ai auzit de asemenea nume.

— Bine, domnişoară.

— Să ştii că-i în joc slujba dumitale, dacă săvârşeşti vreo prostie, chiar din greşeală, şopti fata bătrână la urechea portăresei.

— Te ameninţă o mare nenorocire, vere, îl vesti ea pe avocatul care se întorcea acasă.

— Ce nenorocire?

— Peste câteva zile doamna Marneffe va fi mama vitregă a soţiei dumitale.

— Asta rămâne de văzut! răspunse Victorin.

De şase luni, Lisbeth plătea cu exactitate o mică pensiune protectorului ei, baronul Hulot, a cărui protectoare ajunsese; aflase taina ascunzătorii sale şi savura lacrimile Adelinei, căreia îi spunea, când o vedea veselă şi plină de speranţă, cum o văzuse mai înainte: Aşteaptă-te să citeşti într-o zi numele bietului meu văr la rubrica *„Tribunale”*. Dar aici, ca şi mai sus, răzbunarea ei întrecea măsura. Victorin începuse să se ferească de ea. Avocatul se hotărâse să sfârşească odată cu sabia aceea a lui Damocles, pe care le-o arăta mereu Lisbeth, cu demonul acela cu chip de femeie care pricinuise mamei sale şi întregii familii atâtea nenorociri. Prinţul de Wissembourg, care cunoştea purtările doamnei Marneffe, sprijinea demersurile secrete ale tânărului avocat; îi făgăduise, cum făgăduieşte un preşedinte de consiliu, ajutorul ascuns al poliţiei, ca să-i deschidă ochii lui Crevel şi să salveze o avere din ghearele acelei curtezane diabolice, căreia nu-i putea ierta nici moartea mareşalului Hulot, nici ruina totală a consilierului de stat.

Cuvintele: „Se duce să ceară pe la fostele lui amante!” rostite de Lisbeth, o chinuiră toată noaptea pe baroană. Asemeni bolnavilor fără nădejde, care se dau pe mâna şarlatanilor, asemeni oamenilor ajunşi în ultima sferă dantescă. a disperării, sau ca naufragiaţii care iau drept otgon un băţ ce pluteşte, începu până la urmă să creadă că înjosirea care o indignase atât de tare la început ar fi posibilă şi se gândi să se ducă la una dintre femeile acelea groaznice, să-i solicite ajutorul. A doua zi dimineaţă, fără să mai ceară sfatul copiilor, fără să spună nimănui un cuvânt, se duse la domnişoara Josépha Mirah, primadona Academiei regale de muzică, să-şi împlinească sau să-şi piardă nădejdea care-i lucise ca o flacără în beznă. La

amiază, camerista celebrei cântăreţe îi prezentă cartea de vizită a baroanei Hulot, înştiinţând-o că persoana care voia s-o vadă pe domnişoara aştepta afară la poartă.

— E deretecat apartamentul?

— Da, domnişoară.

— Florile sunt schimbate?

— Da, domnişoară.

— Spune-i lui Jean să mai facă o inspecţie prin cameră, să fie totul în ordine, înainte de a pofti înlăuntru pe doamna asta, şi să vă purtaţi cu ea cât se poate de respectuos. Du-te, şi pe urmă întoarce-te să mă îmbraci, căci vreau să arăt teribil de frumoasă! Se apropie de oglindă, privindu-se. Să ne gătim! îşi spuse ea. Viciul trebuie să se prezinte înarmat în faţa Virtuţii! Biata femeie! ce-o fi vrând de la mine?... Mă înduioşează să văd:

«A suferinţei augustă victimă!...»”

Tocmai sfârşea de cântat aria asta celebră, când se întoarse camerista.

— Domnişoară, spuse fata, doamna a fost apucată de un tremur nervos...

— Serviţi-i flori de portocal, rom, o supă!...

— Aşa am şi făcut, domnişoară, dar a refuzat toate. Spune că asta-i un fel de infirmitate, nervii zdruncinaţi...

— Unde-ai poftit-o?

— În salonul mare.

— Grăbeşte-te, fetiţo! Haide, repede, pantofii cei mai frumoşi, capotul cu flori brodat de Bijou, numai dantele spumoase. Să-mi faci o pieptănătură care s-o dea gata şi pe-o femeie... Femeia asta joacă un rol opus celui al meu. Şi să fie anunţară doamna... (căci e o doamna mare, fetiţo! ba mai mult, ceva ce n-o sa ajungi tu niciodată: o femeie ale cărei rugăciuni mântuie sufletele din purgatoriul vostru!), să fie anunţată că sunt în pat, fiindcă am jucat ieri, şi că mă scol...

Baroana; poftită în salonul cel mare din apartamentul Joséphei, nu-şi dădu seama că trecuse o jumătate de oră de

când aştepta. Salonul acela, care mai fusese o dată reînnoit după instalarea Joséphei, era îmbrăcat tot în mătăsuri aurii şi massaca. Luxul cu care îşi împodobeau odinioară marii seniori micile pavilioane, ale căror splendide rămăşiţe sunt mărturia vechilor *folies*[{171}] ce-şi justificau pe atunci atât de bine denumirea, strălucea acum perfecţionat de tehnica modernă, în cele patru camere deschise, în care domnea o temperatură plăcută, întreţinută de un calorifer cu guri nevăzute. Baroana, zăpăcită, cerceta fiecare obiect de artă cu o adâncă uimire. Găsea explicaţia tuturor averilor topite în cuptorul mic, sub care Plăcerea şi Vanitatea aţâţă un foc mistuitor. Femeia aceasta care, trăind de douăzeci de ani în mijlocul relicvelor reci ale luxului imperial, era obişnuită să vadă numai covoare cu flori decolorate, bronzuri cu poleiala ştearsă, mătăsuri veştejite ca inima ei, întrezări puterea de ademenire a Viciului, având în faţa ochilor rezultatele. Era cu neputinţă să nu jinduieşti acele lucruri frumoase, creaţiile acelea admirabile, la care contribuiseră marii artişti necunoscuţi care au făurit Parisul de azi şi produsele sale europene. Te uimea aici desăvârşirea lucrului unic. Modelele fiind sfărâmate, formele, figurinele, sculpturile erau toate originale. E ultima invenţie a luxului de astăzi. Să ai lucruri pe care nu le-au vulgarizat două mii de burghezi avuţi, care se cred luxoşi când îşi arată bogăţiile de care sunt înţesate magazinele, asta e pecetea luxului adevărat, luxul marilor seniori moderni, aştri efemeri ai firmamentului parizian. Cercetând jardinierele cu flori exotice dintre cele mai rare, împodobite cu bronzuri cizelate şi fasonate în genul numit Boulle, baroana se înspăimântă de bogăţiile adunate în acest apartament. Fireşte, acest sentiment trebuia să aibă o înrâurire asupra persoanei ce se vedea înconjurată de atâta risipă de bogăţie. Adeline se gândea că Josépha Mirah, al cărei portret, executat de Joséph Bridau, strălucea în budoarul de alături, era o cântăreaţă de geniu, o Malibran[{172}], şi se aştepta să vadă o adevărată leoaică. Îi părea rău că venise.

Dar era îmboldită de un simţământ atât de puternic, de firesc, de un devotament atât de dezinteresat, încât îşi luă inima în dinţi ca să poată îndura această întrevedere. Apoi avea să-şi satisfacă şi curiozitatea care-o rodea; să studieze ce fel de farmec aveau femeile acelea, ce puteau să extragă atâta aur din zăcămintele avare ale solului parizian. Baroana se privi, ca să-şi dea seama dacă nu cumva distonează în mijlocul acelui lux; dar rochia ei de catifea, împodobită cu un guleraş frumos dintr-o dantelă superbă, îi venea bine, ca şi pălăria de catifea de aceeaşi culoare cu rochia. Văzându-se încă impunătoare ca o regină, se gândi că nobleţea suferinţei valora cât şi nobleţea talentului. După ce auzi câteva uşi deschizându-se şi închizându-se o zări în sfârşit pe Josépha. Cântăreaţa semăna cu Judith de Alloris, întipărită în mintea tuturor celor care au văzut-o în palatul Pitti, lângă uşa unui salon mare: aceeaşi atitudine mândră, acelaşi chip sublim cu părul negru răsucit simplu şi un capot galben, brodat cu mii de flori, întocmai ca şi brocardul cu care-i îmbrăcată nemuritoarea ucigaşă, creată de nepotul lui Bronzino{173}.

— Doamnă baroană, sunt uluită de onoarea ce-mi faceţi venind aici, rosti cântăreaţa, care-şi pusese în gând să joace perfect rolul de doamnă din lumea mare.

Apropie chiar ea un fotoliu capitonat, poftind-o pe baroană să stea, şi se aşează pe un scăunel. Recunoscu frumuseţea trecută a acestei femei şi o cuprinse o milă adâncă, văzând-o scuturată de tremuratul acela nervos, care la cea mai mică emoţie devenea convulsiv. Întrezări, dintr-o singură privire, viaţa sfântă despre care-i povestiseră pe vremuri Hulot şi Crevel şi părăsi orice gând de luptă împotriva acestei femei; ba, mai mult, se umili chiar în faţa măreţiei pe care o simţea. Artista sublimă admira ceea ce dispreţuia curtezana.

— Domnişoară, m-a adus aici deznădejdea, care te face să recurgi la toate mijloacele…

La un gest al Joséphei, baroana îşi dădu seama că o rănise pe aceea în care-şi pusese nădejdea şi se uită la artistă. Privirea ei rugătoare stinse flacăra din ochii Joséphei, care până la urmă zâmbi. Între cele două femei se petrecu o scenă mută de o elocvenţă înspăimântătoare.

— Sunt doi ani şi jumătate de când domnul Hulot şi-a părăsit familia, şi nu-i pot da de urmă, deşi ştiu bine că locuieşte la Paris, începu baroana cu glas mişcat. Un vis mi-a dat ideea, absurdă poate, că dumneata trebuie să te fi interesat de domnul Hulot. Dacă ai putea să mă ajuţi să-l găsesc, ah! domnişoară, mă voi ruga lui Dumnezeu în fiecare zi pentru dumneata, cât îmi va fi dat să mai trăiesc pe acest pământ…

Două lacrimi mari ce se rostogoliră din ochii cântăreţei dădură răspunsul.

— Doamnă, răspunse ea cu un accent de adâncă umilinţă, v-am făcut un rău fără să vă cunosc, dar, acum când am avut fericirea să întrezăresc, privindu-vă, icoana cea mai sublimă a virtuţii pe pământ, credeţi-mă că-mi dau seama de greşeala săvârşită, şi sufletul mi-a plin de căinţă. Să ştiţi că sunt în stare de orice ca s-o îndrept!…

Luă mâna baroanei, fără ca baroana să se poată împotrivi, şi i-o sărută cu mult respect, umilindu-se până într-atât, încât îngenunche.

Apoi se ridică mândră, ca şi cum ar fi intrat în scenă, în rolul Matildei, şi sună.

— Repede, spuse ea feciorului, du-te călare, chiar de-ar fi să omori calul, găseşte-o pe micuţa Bijou, în strada Saint-Maur-du-Temple, şi adu-mi-o aici, urc-o într-o trăsură şi plăteşte birjarului să vină în galop. Nu pierde o clipă… de nu vrei să-ţi pierzi slujba! Doamnă, zise ea întorcându-se către baroană şi vorbindu-i pe un ton plin de respect, ar trebui să mă iertaţi. Îndată ce l-am avut protector pe ducele d’Hérouville, vi l-am trimis înapoi pe baron, aflând că-şi ruinează familia pentru mine. Ce puteam face mai mult? În

cariera noastră de actriţe, avem nevoie de un protector când debutăm. Nu ne putem plăti nici jumătate din cheltuieli cu leafa noastră, de aceea ne luăm soţi vremelnici… Nu ţineam să-l păstrez pe domnul Hulot, care m-a făcut să părăsesc un om bogat, o bestie vanitoasă. Desigur, bătrânul Crevel m-ar fi luat în căsătorie.

— Mi-a spus asta, i se adresă baroana, întrerupând-o pe cântăreaţă.

— Ei, vezi, doamnă! aş fi fost astăzi o femeie cinstită, aş fi avut un bărbat legitim.

— Atunci eşti nevinovată, domnişoară, zise baroana, şi Dumnezeu va ţine seamă de asta. Dar eu, departe de a-ţi face mustrări, am venit, dimpotrivă, să iau asupră-mi o datorie de recunoştinţă.

— Doamnă, se împlinesc aproape trei ani de când îi port de grijă domnului baron.

— Dumneata! exclamă baroana, şi ochii i se umeziră de lacrimi. Ah! ce-aş putea face pentru dumneata? nu pot decât să mă rog…

— Eu şi ducele d’Hérouville, continuă cântăreaţa, o inimă nobilă, un adevărat gentilom…

Şi Josépha îi povesti despre instalarea şi căsătoria lui *moş* Thoul.

— Deci, domnişoară, întrebă baroana, soţul meu n-a dus lipsă de nimic datorită dumitale?

— Am făcut tot ce-am putut, doamnă.

— Şi unde-i acum?

— Domnul duce mi-a spus, acum vreo şase luni, că baronul, cunoscut de notarul său sub numele de Thoul, isprăvise cei opt mii de franci ce trebuiau să-i fie înmânaţi numai din trei în trei luni, în părţi egale, răspunse Josépha. Nici eu, nici domnul d’Hérouville n-am mai auzit nimic despre baron. Noi, artistele, avem o viaţă atât de plină, suntem atât de ocupate, încât n-am mai putut să mă interesez de moş Thoul. Din întâmplare, de şase luni, Bijou, brodeza mea, şi cum să spun?…

— Amanta lui, zise doamna Hulot.

— Amanta lui, repetă Josépha, n-a mai venit pe aici. Domnişoara Olympe Bijou se prea poate să fi divorţat. Divorţul e ceva obişnuit în cartierul nostru.

Josépha se ridică, răscoli florile rare din jardiniere şi făcu un buchet încântător, un buchet splendid pentru baroană, care, trebuie s-o spunem, se înşelase cu desăvârşire în aşteptările sale. Ca şi burghezii naivi, care socot că oamenii de geniu sunt un fel de monştri ce mănâncă, beau, merg şi vorbesc cu totul altfel decât ceilalţi oameni, baroana se aşteptase să găsească în Josépha o femeie fatală, o cântăreaţă, o curtezană spirituală şi seducătoare, şi găsise o fiinţă liniştită şi aşezată, având nobleţea talentului, simplitatea unei actriţe care ştie că-i regină numai seara; ba, mai mult, o fată care, prin atitudinea, privirea şi felul ei de-a fi, aducea un omagiu deplin şi sincer femeii virtuoase, acelei *Mater dolorosa*[{174}] din cântările sfinte, acoperindu-i rănile cu flori, aşa cum sunt împodobite Madonele în Italia.

— Doamnă, veni să anunţe feciorul, care se întoarse după o jumătate de oră, bătrâna Bijou a pornit încoace, dar să n-o aşteptaţi pe micuţa Olympe. Brodeza doamnei a ajuns burgheză, s-a căsătorit.

— De ocazie?… întrebă Josépha.

— Nu, doamnă, s-a căsătorit cu adevărat. E în fruntea unei întreprinderi splendide, s-a măritat cu proprietarul unui mare magazin de noutăţi, pentru care s-au cheltuit milioane, pe bulevardul des Italiens, şi şi-a lăsat atelierul de broderie surorii şi mamei sale. Acum e doamna Grenouville. Negustorul acela mare…

— Un Crevel!

— Da, doamnă, povesti feciorul. Prin contractul de căsătorie i-a făcut o rentă de treizeci de mii franci domnişoarei Bijou. Sora ei mai mare se va mărita şi ea, se zice, cu un măcelar bogat.

— Se pare că lucrurile merg rău, se adresă cântăreaţa baroanei. Domnul baron nu se mai află unde îl instalasem.

După zece minute, fu anunţată doamna Bijou. Din prudenţă, Josépha o duse pe baroană în budoarul ei şi trase uşa.

— Aţi intimida-o, îi spuse ea baroanei, şi n-ar mai scoate o vorbă ghicind că vă interesează destăinuirile ei; lăsaţi-mă pe mine s-o spovedesc! Ascundeţi-vă aici, veţi auzi tot. Scena asta se joacă tot atât de des în viaţă, ca şi la teatru.

— Ei, mătuşă Bijou, zise ea către bătrâna înfăşurată din cap până în picioare într-o stofă numită *tartan,* care o făcea să semene cu o portăreasă gătită de sărbătoare, sunteţi cu toţii fericiţi? fata dumitale a avut noroc!

— Ei! fericiţi!… fata mea ne dă o sută de franci pe lună, pe când ea se plimbă în trăsură şi mănâncă cu tacâmuri de argint, e *milionară!…* Olympe ar fi putut foarte bine să mă scape de griji. La vârsta mea, să mai lucrez!… Asta se cheamă binefacere?

— N-ar trebui să fie nerecunoscătoare, căci dumitale îţi datorează frumuseţea ei, continuă Josépha, dar de ce, n-a mai venit să mă vadă? Doar eu am scos-o din încurcătură, măritând-o cu unchiul meu…

— Da, doamnă, cu moş Thoul… da-i tare bătrân şi-i prăpădit rău…

— Ce aţi făcut cu el? mai e la voi?… A făcut rău Olympe că s-a despărţit, căci acum e bogat, are milioane…

— Of! Doamne, Doamne! exclamă bătrână Bijou… asta îi spuneam şi noi când se purta rău cu el, şi doar era blând ca un miel, bietul bătrân! A! ce-l mai căznea, săracul! Olympe s-a stricat rău, doamnă!

— Cum aşa?

— S-a încurcat, să nu vă fie cu supărare, cu unul dintre cei care fac galerie la teatru, nepotul unui plăpumar bătrân din mahalaua Saint-Marceau. Un tânăr ca toţi bărbaţii frumoşi, un peşte de culise! e răzgâiatul celor de pe bulevardul du Temple, unde lucrează la piesele noi, îngrijind intrările actriţelor, cum zice el. Dimineaţa

mănâncă, înainte de reprezentaţie mănâncă iar, ca să prindă puteri; îi plac din născare băuturica şi biliardul.

— Asta nu-i o meserie! îi spuneam eu fetei.

— Din nefericire e o meserie, răspunse Josépha.

— Ce să spun, Olympe se prăpădea după băiatul ăsta, care, doamnă, n-avea de-a face cu oameni de treabă, ca dovadă că era cât pe-aci să fie arestat într-o speluncă de hoţi; dar vezi că domnul Broulard, şeful celor care fac galerie, l-a scăpat. Şi poartă, mă rog, cercei de aur şi trăieşte în trândăvie pe spinarea femeilor, care se dau în vânt după asemenea bărbaţi chipeşi. A mâncat toţi banii pe care domnul Thoul i-a dat micuţei. Afacerea mergea foarte rău. Ce ieşea cu broderia se ducea pe biliard. Pe deasupra, băiatul ăsta, doamnă, avea o soră frumuşică, care făcea aceeaşi meserie cu frate-său, o netrebnică din cartierul studenţesc.

— O femeiuşcă din Chaumièret zise Josépha.

— Da, doamnă, adăugă mătuşa Bijou. Aşa că Idamore, aşa-l cheamă, Idamore e numele lui de teatru, căci se numeşte Chardin, Idamore a intrat la bănuială că unchiul dumneavoastră trebuie să aibă mai multe parale decât spunea el, şi a găsit un mijloc s-o trimită, fără ca fata mea să ştie, pe sora lui, Elodie (i-a dat un nume de teatru), ca lucrătoare la noi; sfinte Doamne! a întors toate cu susul în jos, le-a stricat într-atât pe bietele fete, că nu se mai pot spăla nici în zece ape, nu vă fie cu supărare… Şi a învârtit lucrurile în aşa fel, că l-a îmbrobodit pe moş Thoul şi l-a dus cu ea, că nu ştim nici noi unde, de ne-a băgat la mare încurcătură, Cu poliţele vasăzică. Nici în ziulica de azi nu suntem în stare să plătim, dar fata mea, care răspunde de asta, are grijă de scadenţe… Când Idamore a văzut că l-a înhăitat pe bătrân cu soră-sa, vasăzică, a lăsat-o pe fii-mea, biata de ea, şi acum e cu o tânără stea de la Funambules[{175}]… Şi de-aici se trage căsătoria fiicei mele, iaca să vedeţi cum…

— Şi ştii unde locuieşte plăpumarul?… întrebă Josépha.

— Moş Chardin? Da dracu ştie pe unde umblă?… De la şase dimineaţa e beat, face câte o saltea pe lună, toată ziua bate cârciumile, umblă după partide…

— Cum, vrea să se însoare?… straşnic bărbat.

— N-aţi înţeles, doamnă, partide de biliard, câştigă trei sau patru în fiecare zi şi bea…

— Zeamă de biliard! spuse Josépha. Dar Idamore îşi are slujba pe bulevard, şi l-am putea găsi, adresându-ne prietenului meu Broulard.

— Nu ştiu, doamnă, vezi că toată povestea asta s-a întâmplat acum şase luni. Idamore e unul dintre cei care înfundă închisoarea, de acolo la Melun, şi apoi… de!…

— La tăiat sare! zise Josépha.

— A! doamna le ştie pe toate, adăugă bătrâna Bijou. Dacă fata mea nu l-ar fi cunoscut pe omul ăsta ar fi… Dar a avut totuşi noroc, carevasăzică, o să-mi spuneţi; că domnul Grenouville s-a îndrăgostit de ea atât de tare, că a luat-o de nevastă…

— Şi cum de s-a măritat?…

— Din disperare, doamnă. Când s-a văzut părăsită pentru o lucrătoare a ei, căreia i-a tras o săpuneală! ah! ce-a mai scărmănat-o!… şi fiindcă-l pierduse pe moş Thoul care-o adora, a vrut să renunţe la bărbaţi. Drept care, domnul Grenouville, care venea să cumpere mult de la noi, la fiecare trimestru câte două sute de eşarfe de China, brodate, a vrut s-o consoleze; acuma, c-o fi adevărat sau nu, cică ea nici n-a vrut să audă de asta, decât cu primărie şi biserică. Vreau să fiu cinstită!… o ţinea întruna, ori îmi fac seama!” Şi-a ţinut-o una şi bună. Domnul Grenouville a consimţit la căsătorie, cu condiţia să renunţe la noi, şi noi am primit.

— Cu bani?… ghici pătrunzătoarea Josépha.

— Da, doamnă, zece mii de franci şi o rentă tatălui meu, care nu mai poate munci.

— O rugasem pe fata dumitale să-l facă fericit pe moş Thoul, şi ea l-a zvârlit la gunoi! Nu-i frumos! De-aci înainte

n-o să mai ajut pe nimeni! Iată ce se întâmplă când te-apuci să faci un bine cuiva!... Hotărât lucru că binefacerea nu-i bună decât ca speculă. Olympe trebuia să mă prevină şi pe mine de învârtelile astea ale ei! Dacă-l găseşti pe moş Thoul până-n cincisprezece zile, ai de la mine o mie de franci...

— E tare greu, doamnă dragă, dar o mie de franci sunt bani mulţi, şi o să încerc să-i câştig...

— Cu bine, mătuşă Bijou.

Intrând în buduar, cântăreaţa o găsi pe doamna Hulot leşinată; dar cu toate că-şi pierduse simţirea, tremurul nervos tot o mai făcea să tresară, precum o năpârcă tăiată în bucăţi se mai zvârcoleşte încă. Sărurile tari, apa rece şi toate mijloacele obişnuite în asemenea împrejurare o readuseră pe baroană la viaţă, sau, mai bine zis, la durerile ei.

— Ah! domnişoară, cât de jos a căzut!... zise ea recunoscând-o pe cântăreaţă şi văzând că e singură cu dânsa.

— Nu vă pierdeţi curajul, doamnă, răspunse Josépha, care se aşezase pe o pernă la picioarele baroanei şi-i săruta mâinile, îl vom găsi, şi dacă-i în noroi, nu-i nimic, se va spăla. Credeţi-mă, pentru persoanele bine crescute e o chestie de haine... Lăsaţi-mă să-mi răscumpăr greşelile faţă de dumneavoastră, căci îmi dau seama, din faptul că aţi venit aici, ce dragoste adâncă aveţi pentru soţul dumneavoastră, cu toată purtarea lui!... Da! bietul om! îi plac femeile... Vedeţi, dacă aţi fi avut puţin din farmecul nostru, l-aţi fi împiedicat să calce pe de lături, căci aţi fi fost ceea ce ştim noi să fim pentru un bărbat: toate femeile într-una singură. Guvernul ar trebui să creeze o şcoală de gimnastică pentru femeile cinstite! Dar guvernele sunt atât de toante!... sunt conduse doar de oameni pe care îi ducem noi de nas! Bietele popoare, le plâng!... Dar să lăsăm gluma, trebuie să facem ceva pentru dumneavoastră... Fiţi pe pace, doamnă, duceţi-vă acasă şi nu vă mai chinuiţi. Am

să vi-l aduc pe Hector al dumneavoastră, aşa cum era acum treizeci de ani.

— Ah! domnişoară, hai să mergem chiar acum la doamna Grenouville! o îndemnă baroana; trebuie să ştie ceva, poate aş putea să-l văd pe domnul Hulot chiar astăzi, smulgându-l cu o clipă mai devreme mizeriei şi ruşinii!…

— Doamnă, ţin să vă dovedesc dinainte adânca recunoştinţă ce v-o păstrez pentru onoarea pe care mi-aţi făcut-o şi pentru că n-aţi pus-o pe Josépha, cântăreaţa şi amanta ducelui d'Hérouville, în situaţia de a fi nevoită să apară alături de cea mai frumoasă şi mai sfântă icoană a virtuţii. Vă respect prea mult ca să mă arăt alături de dumneavoastră. Departe de a fi o umilinţă de actriţă, e un omagiu pe care vi-l aduc. Mă faceţi să regret, doamnă, că n-am urmat calea dumneavoastră, cu toţi spinii care vă însângerează mâinile (şi picioarele! Dar, ce să fac, m-am dăruit artei, după cum dumneavoastră v-aţi dăruit virtuţii…

— Biata fată! rosti baroana, mişcată, în durerea ei, de un sentiment ciudat de simpatie şi compătimire, am să mă rog lui Dumnezeu pentru dumneata, căci eşti o victimă a societăţii, care nu poate trăi fără spectacole. Odată ce nu vei mai fi tânără, pocăieşte-te… vei fi izbăvită, dacă Dumnezeu se îndură să asculte rugile unei…

— Unei martire, doamnă, zise Josépha sărutându-i respectuos poala rochiei.

Dar Adeline, luând-o de mână pe cântăreaţă, o atrase spre ea şi o sărută pe frunte. Îmbujorată de plăcere, cântăreaţa o petrecu pe Adeline până la trăsură, înconjurând-o cu cele mai prevenitoare atenţii.

— Trebuie să fie vreo doamnă de la societăţile de binefacere, zise feciorul către cameristă; cu nimeni nu se poartă aşa, nici cu prietena ei cea mai bună, cu Jenny Cadine!

— Mai aveţi răbdare numai câteva zile, doamnă, încheie ea, şi-l veţi vedea.

Pe când baroana intra la Josépha, Victorin primea în biroul său o femeie de vreo şaptezeci şi cinci de ani, care, ca să ajungă până la celebrul avocat, se slujise de numele temut al şefului siguranţei.

— Doamna de Saint-Estève! anunţă feciorul.

— E unul dintre numele false de care mă slujesc, îi explică ea aşezându-se.

Victorin fu străpuns, ca să spunem aşa, de un fior lăuntric la vederea acelei zgripţuroaice. Deşi luxos îmbrăcată, femeia inspira groază, prin cruzimea rece ce se vădea pe figura ei lătăreaţă, hidos de zbârcită, albă şi musculoasă. Marat, sub chip de femeie{176} şi la aceeaşi vârstă, ar fi fost desigur, ca şi doamna de Saint-Estève, imaginea vie a Terorii. Era o babă fioroasă cu nişte ochi mici, de culoare deschisă, în care se citea lăcomia sângeroasă a tigrului. Nasul ei turtit, cu nările ca nişte găuri mari, ovale, prin care răsuflau parcă flăcările iadului, amintea de pliscul celor mai aprige păsări de pradă. Sub fruntea-i îngustă şi crudă sălăşluia geniul intrigii. Ţepi lungi de barbă, presăraţi la întâmplare prin toate brazdele feţei, vădeau bărbăţia planurilor ei. La vederea acelei femei, oricine s-ar fi gândit că niciun pictor nu izbutise până atunci să înfăţişeze cu adevărat chipul lui Mefistofeles.

— Dragă domnule, i se adresă ea pe un ton protector, eu nu mă mai ocup de multă vreme cu treburile altora. Dacă vreau să fac ceva pentru dumneata, e de hatârul nepotului meu, la care ţin mai mult ca la un fiu… Şi prefectul de poliţie, căruia preşedintele de consiliu i-a spus două vorbe la ureche în privinţa dumitale, sfătuindu-se cu domnul Chapuzot, s-a gândit că poliţia nu trebuie să apară deloc într-o astfel de afacere. I s-a dat mână liberă nepotului meu, dar el nu se va amesteca decât cu sfatul, căci nu se poate compromite…

— Sunteţi mătuşa…?

— Da, şi mă mândresc oarecum cu asta, răspunse ea tăindu-i vorba, căci e elevul meu, un ucenic care şi-a

întrecut în scurtă vreme maestrul… Am studiat afacerea, cântărind-o bine pe toate fetele! Dai treizeci de mii de franci şi te vezi descotorosit de toată chestia asta! lichidez repede! şi plăteşti numai după ce treaba e făcută…

— Cunoaşteţi persoanele?

— Nu, dragă domnule, aştept desluşiri de la dumneata. Ni s-a spus: „Este un nătăfleţ de moşneag care a încăput pe mâinile unei văduve. Văduva asta de douăzeci şi nouă de ani şi-a făcut atât de bine meseria de *hoaţă* încât are o rentă de patruzeci de mii de franci, smulsă de la doi oameni însuraţi şi cu copii. Acum e pe punctul să pună mâna pe o rentă de optzeci de mii de franci, măritându-se cu un babalâc de şaizeci şi unu de ani; va ruina o întreagă familie onorabilă şi va trece toată averea asta colosală pe numele unui copil făcut cu vreun amant, după ce se va fi descotorosit cât mai repede de bărbatul ei bătrân… Iată problema.

— Întocmai! zise Victorin. Socrul meu, domnul Crevel…

— Fost negustor de parfumuri, acum primar. Locuiesc în sectorul lui, unde sunt cunoscută sub numele de tuşa Nourrisson, răspunse ea.

— Persoana cealaltă e doamna Marneffe.

— N-o cunosc, spuse doamna de Saint-Estève, dar în trei zile voi şti şi câte cămăşi are.

— Aţi putea să împiedecaţi căsătoria?… întrebă avocatul.

— În ce stadiu se află?

— La a doua strigare.

— Ar trebui răpită femeia. Azi e duminică, nu ne mai despart decât trei zile, fiindcă miercuri se căsătoresc; e cu neputinţă. Dar ar putea fi ucisă…

La auzul acelor cuvinte rostite cu atâta sânge rece, Victorin Hulot, ca orice om de treabă, sări de pe scaun ca ars.

— Un asasinat!… exclamă el. Şi cum veţi face?

— Sunt patruzeci de ani, domnule, de când înlocuim Destinul, răspunse ea cu un orgoliu formidabil, şi facem tot ce vrem în Paris. Ehei, de-ai şti câte familii, şi încă din

cartierul Saint-Germain, mi-au destăinuit tainele lor! Am făcut şi am desfăcut multe căsătorii, am rupt multe testamente, am salvat cinstea multora! Ţin colea, spuse ea ducând un deget la cap, o turmă întreagă de taine, care-mi aduc un venit de treizeci şi şase de mii de franci, şi dumneata ai să fii unul dintre mieluşeii mei! O femeie ca mine ar putea fi ceea ce este, dacă ar vorbi despre mijloacele ei? Eu făptuiesc! Tot ce se va întâmpla, dragă maestre, va fi opera întâmplării, şi nu vei avea nici cea mai mică mustrare de conştiinţă. Vei fi ca acei vindecaţi de somnambuli, după o lună cred că natura a făcut totul.

Pe Victorin îl trecu o sudoare rece. Prezenţa călăului l-ar fi tulburat mai puţin decât acea soră sentenţioasă şi pretenţioasă a ocnei; uitându-se la rochia ei de culoarea drojdiei de vin, i se păru că fusese muiată în sânge.

— Doamnă, nu primesc ajutorul experienţei şi activităţii dumneavoastră, dacă reuşita ar trebui să coste viaţa cuiva şi dacă ar avea drept urmare o crimă cât de mică.

— Eşti un copil mare, domnule! zise doamna de Saint-Estève. Vrei să rămâi cinstit faţă de dumneata însuţi, dorind totodată să-ţi nimiceşti duşmanul.

Victorin făcu un semn de negare.

— Da, continuă, vrei ca această doamnă Marneffe să-şi lase prada pe care o ţine în ghearele ei! Or, cum îl poţi sili pe un tigru să-şi lase ciozvârta de bou! Doar n-o să-l mângâi pe spate alintându-l: pis… pis… Eşti nelogic. Dai ordin de atac, dar nu vrei să fie nimeni rănit. Bine, n-o să pierzi nevinovăţia asta la care ţii atât de mult! După mine, cinstea are stofă de ipocrizie! Într-o zi, peste vreo trei luni, un biet preot va veni să-ţi ceară patruzeci de mii de franci pentru o operă pioasă, o mănăstire ruinată din Levant, din pustiu! Dacă eşti mulţumit de soarta dumitale, dă moşneagului cei patruzeci de mii de franci; doar la fisc ai să dai şi mai mult! Va fi un fleac, da, pe lângă ce ai să recoltezi.

Se ridică pe labele-i mari, ce de-abia îi încăpeau în pantofii de satin din care carnea se revărsa pe de lături,

salută zâmbind şi plecă.

— Asta-i Talpa-iadului, îşi spuse Victorin ridicându-se.

Petrecu pe fioroasa necunoscută răsărită parcă din tenebrele spionajului, precum un monstru apare din al treilea subsol al Operei, la un semn de baghetă al unei zâne, într-un balet feeric. După ce-şi sfârşi treburile la tribunal, Victorin se duse la domnul Chapuzot, şeful unuia dintre cele mai importante servicii de la Prefectura de poliţie, ca să se informeze asupra necunoscutei. Văzând că domnul Chapuzot era singur în cabinetul său, Victorin Hulot îi mulţumi pentru ajutorul dat.

— Mi-aţi trimis, zise el, o bătrână care-ar putea personifica Parisul din punct de vedere criminal.

Domnul Chapuzot îşi puse ochelarii pe hârtiile de pe birou, şi îl privi pe avocat cu uimire.

— Nu mi-aş fi îngăduit să va trimit pe cineva fără să vă fi prevenit mai întâi şi fără o vorbă de recomandaţie, răspunse ei.

— Atunci o fi domnul prefect…

— Nu cred, răspunse Chapuzot. Ultima oară când prinţul de Wissèmbourg a cinat la ministrul de Interne, l-a văzut pe domnul prefect *şi* i-a vorbit de situaţia în care vă aflaţi, o situaţie regretabilă, întrebându-l dacă ar putea să vă vină prieteneşte în ajutor. Domnul prefect, intrigat de supărarea pe care o pricinuise Excelenţei Sale această chestiune de familie, a binevoit să mă consulte. Când el a luat frânele acestei administraţii atât de calomniate şi atât de folositoare, cel dintâi principiu pe care şi l-a fixat a fost să nu aducă nicio atingere Familiei. A avut dreptate şi în principiu şi ca morală, dar în fapt nu a avut dreptate. Poliţia, de patruzeci şi cinci de ani încoace, de când fac eu parte din ea, a adus imense servicii familiilor, de la 1799 până-n 1815; de la 1820, presa şi guvernul constituţional însă au schimbat cu totul condiţiile de existenţă. De aceea am fost de părere să nu ne ocupăm de o astfel de afacere, şi domnul prefect a avut bunătatea să-mi dea dreptate. Şeful

siguranţei a primit în faţa mea ordinul să nu întreprindă nimic; dacă, din întâmplare, v-a trimis pe cineva din partea lui, îl voi mustra. Ar fi un caz de destituire. S-a spus îndată: „Poliţia să facă asta!” Poliţia! Poliţia! Dragă maestre, mareşalul şi Consiliul de Miniştri habar n-au ce-i poliţia. Numai poliţia singură se cunoaşte pe sine. Regii, Napoleon, Ludovic al XVIII-lea îşi cunoşteau treburile lor; de ale noastre, numai Fouché, domnul Lenoir, domnul de Sartines{177} şi câţiva prefecţi, oameni deştepţi, şi-au dat seama… Astăzi, totul s-a schimbat. Suntem slăbiţi, dezarmaţi! Am văzut încolţind multe nenorociri de familie, pe care le-aş fi curmat de-aş fi avut măcar un dram de libertate de acţiune!… Vom fi regretaţi chiar de acei care ne-au dărâmat, când vor fi, ca dumneavoastră, puşi în faţa unor monstruozităţi morale ce-ar trebui să fie înlăturate aşa cum curăţăm noroaiele! În politică, poliţia e obligată să prevină orice, când e vorba de salvarea publică; Familia, însă, e sfântă. Aş face orice ca să descopăr şi să împiedic un atentat la viaţa regelui! aş fi în stare să fac ca zidurile caselor să devină străvezii, dar să ne întindem ghearele asupra căsniciilor, asupra intereselor particulare!… niciodată, cât am să mai rămân în funcţia asta, căci mi-e teamă…

— De ce?

— De presă! domnule deputat din grupul de centru al stângii!

— Ce-i de făcut? întrebă Hulot-fiul după o pauză.

— Ei! Nu sunteţi dumneavoastră Familia? continuă şeful de divizie; aşa că ce să mai vorbim, faceţi cum vă pricepeţi! Ar fi oare cu putinţă să vă vin în ajutor, să las ca poliţia să devină o unealtă a patimilor şi a intereselor particulare?… Aici se află, vedeţi dumneavoastră, explicaţia persecuţiei necesare, pe care magistraţii au găsit-o nelegală, îndreptată împotriva celui ce-a fost predecesorul actualului şef al siguranţei. Bibi-Lupin punea poliţia în serviciul particularilor. Şi asta însemna un mare pericol social! Cu

mijloacele pe care le avea la îndemână, omul acesta ar fi ajuns formidabil, ar fi fost ca un al *doilea Destin.*

— Dar, în situaţia mea? zise Hulot.

— A! îmi cereţi o consultaţie, tocmai dumneavoastră care obişnuiţi să le daţi! replică domnul Chapuzot. Mi se pare că mă luaţi peste picior, maestre dragă.

Hulot îl salută pe şeful poliţiei şi plecă fără să observe că funcţionarul nu se putuse împiedica să ridice uşor din umeri, când se sculă să-l conducă. Şi un om ca ăsta vrea să fie bărbat de stat! se gândi domnul Chapuzot reluându-şi rapoartele.

Victorin se întoarse acasă tot atât de nedumerit, fără a avea cu cine să se mai sfătuiască. La prânz, baroana îşi vesti cu bucurie copiii că până într-o lună tatăl lor va putea să împărtăşească cu ei bunul trai, şi să-şi sfârşească zilele bătrâneţii în mijlocul familiei.

— Ah! mi-aş da bucuroasă renta de trei mii şase sute de franci, ca să-l pot vedea pe baron aici! strigă Lisbeth. Însă, dragă Adeline, te rog nu te grăbi să te bucuri prea devreme.

— Lisbeth are dreptate, fu de părere Célestine. Dragă mamă, aşteaptă mai întâi să se întoarcă.

Baroana, însufleţită şi plină de speranţă, le povesti despre vizita la Josépha, găsind că aceste sărmane fiinţe erau nefericite în fericirea lor; apoi le vorbi de Chardin plăpumarul, tatăl magazionerului de la Oran, arătând astfel că nu se lăsa dusă de speranţe deşarte.

A doua zi dimineaţă, pe la ora şapte, Lisbeth, urcându-se într-o birjă, o luă pe cheiul Tournelle, oprindu-se la colţul străzii Poissy.

— Du-te în strada Bernardins, îi porunci ea birjarului, la numărul 7, o să dai de-o casă cu alee şi fără portar. Te urci la etajul al patrulea şi suni la uşa din stânga, pe care de altfel o să vezi scris: „Domnişoara Chardin, reparaţie de dantele şi caşmiruri”. O să ţi se deschidă, întreabă de

cavaler. O să ţi se răspundă: „A plecat”. La care trebuie să spui: „ştiu asta, dar trimiteţi să-l caute, căci *bona* lui îl aşteaptă în trăsură, pe chei, şi vrea să-l vadă”…

După douăzeci de minute, un moşneag care părea să aibă optzeci de ani, cu părul alb ca neaua, cu un obraz ca de babă, searbăd şi zbârcit, şi un nas înroşit de frig, mergând târşit, cu spinarea gârbovită, având papuci de pâslă groasă şi o redingotă roasă de alpaca, fără nicio decoraţie, cu mânecile flanelei împletite ieşindu-i de sub haină şi o cămaşă de un galben suspect, apăru timid, se uită la trăsură şi, recunoscând-o pe Lisbeth, se apropie de portieră.

— Ah! vere dragă, în ce hal ai ajuns!

— Élodie îmi ia tot! spuse baronul Hulot. Chardin şi tot neamul lui sunt nişte bestii…

— Vrei să te întorci la noi?

— A! nu, nu, răspunse bătrânul, aş vrea să plec în America…

— Adeline e pe urmele dumitale…

— Ah! oare nu mi s-ar putea plăti datoriile? întrebă baronul cu îndoială, căci Samanon mă urmăreşte.

— Încă nu-s plătite restanţele, fiul dumitale mai datorează o sută de mii de franci…

— Bietul băiat!

— Iar pensia nu-ţi va fi eliberată decât peste şapte sau opt luni… Dacă vrei să mai aştepţi, am la mine două mii de franci!

Baronul întinse mâna cu un gest de lăcomie înspăimântătoare.

— Dă-mi-i, Lisbeth! Dumnezeu să te răsplătească! Dă-mi-i! ştiu unde să mă duc.

— Dar ai să-mi spui şi mie, căpcăunule?

— Da, pot să mai aştept încă opt luni, căci am descoperit un îngeraş, o fiinţă cumsecade, nevinovată, care e încă prea crudă ca să fie stricată.

— Nu uita de Curtea cu juri, zise Lisbeth, care nădăjduia să-l vadă într-o bună zi acolo pe Hulot.

— E vorba de strada Charonne! o înştiinţă baronul, iun cartier unde eşti ferit de scandaluri. Fii liniştită, n-o să mă mai găsească niciodată. Să ştii, Lisbeth, că de-aci înainte o să trec drept moş Thorec, un fost ebenist; fetiţa mă iubeşte, şi n-o să mă mai las jumulit.

— N-o să mai aibă ce să jumulească, îi răspunse Lisbeth uitându-se la redingota lui. Ce-ar fi dacă te-aş duce până acolo, vere?

Baronul Hulot se urcă în trăsură, părăsind-o pe domnişoara Élodie fără să-şi fi luat măcar rămas bun, aşa cum arunci un roman pe care l-ai citit.

După o jumătate de oră, în care baronul Hulot nu-i vorbi Lisbethei decât despre micuţa Atala Judici, căci ajunsese treptat la patimile groaznice care-i doboară pe bătrâni, verişoara îl lăsă, cu cele două mii de franci în buzunar, în strada Charonne, din cartierul Saint-Antoine, la poarta unei case cu o faţadă suspectă şi sinistră.

— Rămâi cu bine, vere, de aci înainte eşti *moş Thorec,* nu-i aşa? Să nu-mi trimiţi decât comisionari, şi să-i iei totdeauna din altă parte.

— Ne-am înţeles. Sunt tare mulţumit! exclamă baronul cu chipul luminat de bucuria unei fericiri viitoare cu totul noi.

— Aici nu-i vor găsi, îşi spuse Lisbeth, care opri trăsura în bulevardul Beaumarchais, de unde se întoarse cu omnibuzul în strada Louis-le-Grand.

A doua zi, în timp ce familia se adunase în salon după dejun, fu anunţat Crevel. Célestine alergă să-l îmbrăţişeze, purtându-se ca şi cum nu l-ar fi văzut din ajun, deşi era prima lui vizită de doi ani încoace.

— Bună ziua, tată! zise Victorin întinzându-i mâna.

— Bună ziua, copii! răspunse îngâmfatul Crevel. Doamnă baroană, depun omagiile mele la picioarele dumneavoastră. Doamne! cum mai cresc copiii! ne gonesc din urmă! parcă

ne-ar spune: „Bunicule, vreau şi eu un loc sub soare!” Doamnă contesă, la fel de strălucitoare ca întotdeauna, adăugă el privind-o pe Hortense. A! iată şi restul comorii noastre, verişoara Bette, fecioara cea înţeleaptă. Dar staţi foarte bine aici, cu toţii… adăugă el după ce împărţise în dreapta şi-n stânga firitiseli întovărăşite de râsete grosolane, care abia izbuteau să-i mişte cărnurile rumene ale fetei sale pline.

Şi privi cu un fel de dispreţ salonul fiicei sale.

— Dragă Célestine, îţi dau toată mobila mea din strada Saussayes, o să se potrivească foarte bine aici. Salonul tău se cere înnoit… Aha! iată-l şi pe ştrengarul de Wenceslas cel mic! Ei, suntem cuminţi, copilaşi? trebuie să ne deprindem cu purtări bune.

— Pentru cei care nu le au, spuse Lisbeth.

— Asemenea sarcasme, dragă Lisbeth, nu mă mai privesc. În curând, copii, pun capăt situaţiei neplăcute în care mă aflu de atâta vreme, şi, ca bun tată de familie, vă anunţ căsătoria mea, simplu şi fără fasoane.

— Ai tot dreptul să te însori, i se adresă Victorin, şi, din partea mea, îţi înapoiez cuvântul pe care mi l-ai dat când mi-ai acordat mâna dragii mele Célesitine…

— Ce cuvânt? întrebă Crevel.

— Că n-ai să te mai însori, răspunse avocatul. Trebuie să recunoşti că nu ţi-am cerut un asemenea legământ, că ţi l-ai luat singur, cu toate că eu te-am sfătuit pe vremea aceea să nu-ţi iei un astfel de angajament.

— Da, îmi amintesc, dragul meu, făcu Crevel ruşinat. Dar ascultaţi!… dragii mei copii, dacă vreţi să trăiţi în bună înţelegere cu doamna Crevel, n-o să vă pară rău… Delicateţea dumitale, Victorin, mă mişcă… Nimeni nu-i în zadar generos cu mine… Hai, ce dracu! Primeşte-o bine pe soacra dumitale, vino la nunta mea!

— Dar nu ne-ai spus, tată, cine-i logodnica ta? întrebă Célestine.

— Ăsta-i secretul comediei, continuă Crevel. Să nu ne jucăm de-a v-aţi ascunselea! Trebuie să vă fi spus Lisbeth…

— Dragă domnule Crevel, replică lorena, sunt nume care nu pot fi rostite aici…

— Dacă-i aşa, aflaţi că-i doamna Marneffe.

— Domnule Crevel, răspunse sever avocatul, nici eu şi nici nevasta mea nu vom asista la căsătoria asta, nu pentru că am fi interesaţi, căci ţi-am vorbit adineauri cu deplină sinceritate. Da, aş fi foarte bucuros să ştiu că vei fi fericit în viitoarea căsnicie; sunt însă îndemnat de simţăminte de onoare şi delicateţe, pe care trebuie să le înţelegi, şi pe care nu le pot exprima, căci ar deschide răni ce mai sângerează încă aici…

Baroana făcu un semn contesei, care îşi luă în braţe copilul spunându-i:

— Hai să-ţi fac baie, Wenceslas! La revedere, domnule Crevel.

Baroana îl salută în tăcere pe Crevel, care nu-şi putu reţine un zâmbet observând mirarea copilului când se văzu ameninţat de baia asta neaşteptată.

— Te însori, domnule, zise avocatul când rămase numai cu Lisbeth, nevasta şi socrul său, cu o femeie care l-a despuiat pe tata şi care l-a adus cu sânge rece în starea în care se află, o femeie care trăieşte cu ginerele, după ce l-a ruinat pe socru, care pricinuieşte supărări de moarte surorii mele… Şi te aştepţi să ne vezi consfinţindu-ţi nebunia cu prezenţa noastră? Te compătimesc sincer, dragă domnule Crevel, n-ai simţul familiei, nu pricepi solidaritatea onoarei, care uneşte pe cei ce-o alcătuiesc. Patimile nu pot fi chibzuite (din nefericire am avut prilejul s-o constat cu prisosinţă). Oamenii pătimaşi sunt şi surzi şi orbi. Fata dumitale, Célestine, are un simţ prea puternic al datoriei ca să-ţi spună măcar o vorbă de mustrare.

— Asta ar mai lipsi! exclamă Crevel încercând să pună capăt dojanei.

— Célestine n-ar fi soţia mea, dacă ţi-ar face o singură observaţie, zise mai departe avocatul, dar eu pot încerca să te opresc înainte de a păşi în prăpastie, mai cu seamă după ce ţi-am dovedit că sunt dezinteresat. Nu-mi pasă de averea dumitale, ci de dumneata însuţi… Şi, ca să te lămuresc asupra celor ce simt, pot adăuga, ca să fii liniştit cu privire la viitorul dumitale contract de căsătorie, că situaţia mea materială e de aşa natură încât nu ducem lipsă de nimic…

— Datorită mie! strigă Crevel al cărui chip se făcu stacojiu.

— Datorită averii Célestinei, răspunse avocatul, şi dacă regreţi că ai dat, ca zestre fiicei dumitale, sume care nu reprezintă nici jumătate din ceea ce i-a lăsat mama sa, suntem gata să ţi le înapoiem…

— Ştii, domnule ginere, zise Crevel adoptând ţinuta de rigoare, că acordându-i doamnei Marneffe numele meu, nu mai are de dat socoteală lumii de purtarea ei decât ca doamnă Crevel?

— O fi, poate, spuse avocatul, foarte cavaleresc şi generos în ce priveşte chestiunile sentimentale şi rătăcirile patimii, dar nu cunosc nume, nici legi, nici titluri care să poată acoperi un furt de trei sute de mii de franci smulşi cu neruşinare tatălui meu!… Ţi-o spun pe şleau, dragă socrule, viitoarea dumitale soţie e nedemnă de dumneata, te înşală şi e amorezată nebuneşte de cumnatul meu Steinbock, căruia i-a plătit datoriile…

— Eu i le-am plătit…

— Bine, continuă avocatul, mă bucur pentru contele Steinbock, care va putea să ţi le înapoieze cândva, dar e iubit, foarte iubit, deseori iubit…

— E iubit… exclamă Crevel cu un chip răvăşit ce vădea o adâncă tulburare. E laş, murdar, meschin şi ordinar să calomniezi o femeie!… Când afirmi asemenea lucruri, domnule, trebuie să le dovedeşti.

— Am să-ţi aduc dovezi…

— Le aştept…

— Poimâine, dragă domnule Crevel, am să-ţi spun ziua, ora şi clipa când voi fi în măsură să-ţi dezvălui înspăimântătoarea depravare a viitoarei dumitale soţii…

— Foarte bine, voi fi încântat, zise Crevel, care-şi venise în fire. Cu bine, copii, la revedere. Cu bine, Lisbeth…

— Du-te după el, Lisbeth, şopti Célestine la urechea verişoarei Bette.

— Ei, dar cum, pleci aşa?… strigă Lisbeth după Crevel.

— A! îi spuse Crevel, e tare de tot ginerele meu, s-a format. Tribunalul, Camera, dibăcia judiciară şi politică au făcut din el om, nu glumă. Hm! ştie că mă căsătoresc miercurea viitoare, şi duminică, adică în trei zile, domnişorul îmi făgăduieşte să-mi comunice date, când îmi va dovedi că am o soţie nedemnă de mine… E destul de îndemânatic!… Mă duc să semnez contractul. Hai, vino cu mine, Lisbeth, vino!… Nu vor afla nimic! Voiam să-i las Célestinei o rentă de patruzeci de mii de franci, dar, prin purtarea sa, Hulot m-a pierdut pentru totdeauna de prieten.

— Mai stai zece minute, Crevel, aşteaptă-mă în trăsură, la poartă, mă duc să găsesc un pretext ca să plec.

— Bine, ne-am înţeles.

— Dragii mei, zise Lisbeth regăsind familia în salon, mă duc cu Crevel; astă-seară semnează contractul, şi o să vă pot povesti în ce condiţii s-a încheiat. Probabil că va fi ultima mea vizită la femeia aceea. Tatăl vostru e furios. Are să vă dezmoştenească…

— O să-l împiedice vanitatea, răspunse avocatul. A vrut să stăpânească moşia Presles, o va păstra, îl cunosc. Chiar dacă ar avea copii, Célestine tot va primi jumătate din moştenire, legea nu-i îngăduie să-şi dea toată averea… Dar pentru mine toate acestea nu înseamnă nimic, nu mă preocupă decât onoarea noastră… Du-te, verişoară, o îndemnă el strângând mâna Lisbethei, şi fii cu luare-aminte la contract.

Douăzeci de minute mai târziu, Lisbeth şi Crevel intrau în casa din strada Barbet, unde doamna Marneffe aştepta cu o plăcută nerăbdare rezultatul demersului pe care-l poruncise. Cu timpul, Valérie se legase de Wenceslas cu dragostea aprinsă ce pune stăpânire pe inima femeilor o singură dată în viaţă. Artistul ratat ajunsese în mâinile doamnei Marneffe un amant atât de desăvârşit, încât devenise pentru dânsa ceea ce fusese ea pentru baronul Hulot. Valérie ţinea nişte papuci într-o mână, iar cealaltă i-o dăduse lui Steinbock, sprijinindu-şi capul pe umărul lui. Conversaţia, alcătuită din frânturi, pe care o începuseră imediat după plecarea lui Crevel se asemuia cu lungile opere literare din vremea noastră, pe coperta cărora scria: *Reproducerea interzisă*. Această capodoperă de poezie intimă aduse de la sine pe buzele artistului o părere de rău, pe care i-o împărtăşi Valériei cu destulă amărăciune:

— Ah! ce nenorocire că m-am însurat, rosti Wenceslas, căci, dacă aş fi aşteptat, cum mă sfătuia Lisbeth, aş fi putut astăzi să te iau de soţie.

— Trebuie să fii polonez ca să vrei să te căsătoreşti cu o amantă devotată! exclamă Valérie. Să schimbi dragostea în datorie, plăcerea în plictiseală.

— Te ştiu atât de capricioasă! răspunse Steinbock. Te-am auzit, doar, vorbind cu Lisbeth despre baronul Montes, brazilianul acela…

— Viei să mă scapi de el? îl întrebă Valérie.

— Ar fi singurul mijloc ca să te împiedic de a-l mai vedea, răspunse fostul sculptor.

— Află, scumpul meu, răspunse Valérie, că-l menajez crezând că mă voi mărita cu el (vezi deci că ţie nu-ţi ascund nimic…). Făgăduielile pe care le-am făcut brazilianului… (A! cu mult înainte de a te fi cunoscut, spuse ea râzând, în faţa unui gest al lui Wenceslas). Ei bine, făgăduielile acestea, de care se slujeşte ca să mă chinuie, mă silesc să mă căsătoresc aproape în taină, căci, dacă află că mă mărit cu Crevel, e în stare să… să mă omoare!…

— A! cât despre asta!… zise Steinbock făcând un gest de dispreţ, care însemna că o asemenea primejdie e un fleac pentru o femeie iubită de un polonez.

Luaţi aminte că, în privinţa curajului, polonezii nu sunt câtuşi de puţin fanfaroni, atât de adevărată şi de serioasă este vitejia lor.

— Şi neghiobul de Crevel, care vrea să dea o serbare, ca să-şi satisfacă gusturile de lux economic cu prilejul căsătoriei, mă pune într-o încurcătură din care nu ştiu cum să ies!

Ar fi putut oare Valérie să-i mărturisească celui pe care îl adora că baronul Henri Montes se bucurase de favoarea de a veni la ea la orice oră din noapte, după ce baronul Hulot fusese părăsit, şi că, cu toată îndemânarea ei, nu izbutise încă să găsească un prilej de ceartă, care să-l facă pe brazilian să creadă că toată vina era numai a lui? Cunoştea prea bine firea aproape sălbatică a baronului, care se asemăna mult cu a Lisbethei, ca să nu tremure când se gândea la acest maur din Rio de Janeiro. La zgomotul trăsurii, Steinbock se depărtă de Valérie, pe care o ţinea de mijloc, luă o gazetă şi fu găsit cu desăvârşire cufundat în lectură. Valérie broda, cu o atenţie meticuloasă, nişte papuci pentru viitorul ei soţ.

— Cât de calomniată el îi şopti Lisbeth, în pragul uşii, la ureche lui Crevel, arătându-i tabloul ce li se înfăţişa… Uită-te la pieptănătura ei! e ciufulită? Dacă te-ai lua după ce spune Victorin, ar trebui să-i găseşti ca pe două turturele în cuib.

— Dragă Lisbeth, răspunse Crevel adoptând ţinuta favorită, vezi tu, e de ajuns să inspiri o mare pasiune… ca să faci dintr-o Aspasie o Lucreţie[{178}].

— Nu ţi-am spus eu întotdeauna, continuă Lisbeth, că femeilor le plac berbanţii rotofei ca dumneata?

— De altfel, ar însemna să fie o ingrată, adăugă Crevel, doar am băgat atâţia bani aici! Numai Grindot şi cu mine ştim cât.

Şi arătă scara. La aranjamentul acestei case, pe care Crevel o considera că-i aparţine, Grindot încercase să lupte cu Cleretti, arhitectul la modă, căruia ducele d'Hérouville îi încredinţase lucrările pentru casa Joséphei. Crevel, însă, nefiind în stare să priceapă arta, voise, ca toţi burghezii, să cheltuiască o sumă fixă dinainte hotărâtă. Ţinut pe loc de deviz, lui Grindot îi fu cu neputinţă să-şi realizeze visul de arhitect. Deosebirea între casa Joséphei şi cea din strada Barbet era întocmai ca aceea dintre personalitatea lucrurilor şi vulgaritatea lor. Ceea ce admirai în casa Joséphei nu mai puteai vedea nicăieri, ceea ce strălucea la Crevel putea fi cumpărat oriunde. Cele două feluri de lux sunt despărţite de fluviul milionului. O oglindă unică valorează şase mii de franci, iar oglinda născocită de un fabricant, care o exploatează, costă cinci sute de franci. Un policandru autentic de Boule se urcă la trei mii de franci, la licitaţie, acelaşi policandru, copiat, poate fi fabricat pentru un preţ de o mie sau o mie două sute de franci. Cel dintâi reprezintă, în arheologie, ceea ce înseamnă în pictură un tablou de Rafael, celălalt nu-i decât copia. Ce valoare are o copie după Rafael? Casa lui Crevel era aşadar un măreţ specimen de lux prostesc, după cum casa Joséphei era cel mai frumos model al unei locuinţe de artist.

— S-a declarat război, rosti Crevel îndreptându-se spre viitoarea lui soţie.

Doamna Marneffe sună.

— Du-te şi caută-l pe domnul Berthier, îi porunci ea feciorului, şi să nu vii fără el. Dacă ai fi izbutit, tăticule, zise ea cuprinzându-l în braţe pe Crevel, am fi întârziat fericirea mea şi am fi dat o serbare de pomină, dar aşa, dragul meu, când familia întreagă e împotriva unei căsătorii, buna-cuviinţă cere să fie făcută discret, mai ales când mireasa e văduvă.

— Ba dimpotrivă, eu vreau să se desfăşoare un lux ca pe vremea lui Ludovic al XlV-lea, răspunse Crevel, care, de câtva timp, găsea că secolul al XVIII-lea era meschin. Am

comandat trăsuri noi: o trăsură pentru domnul, alta pentru doamna, două cupeuri drăguţe, o caleaşcă, o berlină de gală cu o capră splendidă, care tremură ca doamna Hulot.

— A! *vreau?...* vasăzică nu mai eşti mieluşelul meu? Nu, nu, puişor, ai să faci cum hotărăsc eu. Vom semna contractul în astă-seară. Apoi, miercuri, ne vom căsători oficial, aşa cum se cuvine, în taină, cum spunea biata maică-mea. Ne vom duce pe jos la biserică, îmbrăcaţi simplu, şi acolo se va ţine o slujbă fără cântece. Martorii noştri sunt Stidmann, Steinbock, Vignon şi Massol, toţi oameni spirituali, care se vor nimeri la primărie ca din întâmplare, şi care vor face sacrificiul să asculte şi o liturghie. Colegul tău ne va căsători, în mod excepţional, la ora nouă dimineaţa. Slujba religioasă e la ora zece, şi vom fi acasă pentru prânz la unsprezece şi jumătate. Am făgăduit oaspeţilor noştri că nu ne vom ridica de la masă decât seara... Îi vom avea pe Bixiou, pe du Tillet, vechiul tău camarad de pe vremea lui Birotteau, Lousteau, Vernisset, Léon de Lora, Vernou, elita oamenilor de spirit, care nu vor şti că ne-am căsătorit. O să-i păcălim, ne vom ameţi un pic, şi are să fie şi Lisbeth; vreau ca ea să ştie de căsătorie. Bixiou o să-i facă propuneri ca s-o mai... dezgheţe puţin.

Timp de două ore, doamna Marneffe înşiră tot felul de nebunii, care lui Crevel îi prilejuiră următoarea observaţie judicioasă: „Cum ar putea o femeie atât de veselă să fie depravată? Nebunatică, da! dar stricată... nu, asta nu!”

— Ce-au spus de mine copiii tăi? îl întrebă Valérie pe Crevel, în timp ce-l ţinea lângă dânsa pe canapeluţă, o mulţime de grozăvii?

— Pretind, răspunse Crevel, că-l iubeşti pe Wenceslas într-un chip vinovat, tu, virtutea întruchipată!...

— Cred şi eu că mi-e drag Wenceslas! exclamă Valérie adresându-se artistului, luându-i capul şi sărutându-l pe frunte. Bietul băiat e fără sprijin, fără avere, dispreţuit de o girafă de culoarea morcovului. Ce vrei, Crevel? Wenceslas e poetul meu, şi-l iubesc fără să mă ascund, ca pe un copil al

meu! Femeile virtuoase se pricep să vadă pretutindeni şi în toate numai răul. Ştii că-mi place! Vasăzică ele n-ar putea sta lângă un bărbat fără să păcătuiască? Eu sunt ca un copil răsfăţat, căruia nu i s-a refuzat niciodată nimic, bomboanele mă lăsă rece. Bietele femei, mi-e milă de ele!… Şi cine mă forfeca astfel?

— Victorin, zise Crevel.

— Şi de ce nu i-ai închis pliscul, papagalului aceluia judecătoresc, cu cei două sute de mii de franci ai *mămichii?*

— A! baroana fugise, spuse Lisbeth.

— Spune-le să bage de seamă, Lisbeth! rosti doamna Marneffe încruntând din sprâncene, sau mă primesc la dânşii, şi încă foarte bine, venind şi ei la soacra lor cu toţii, sau am să-i fac să ajungă (să le-o spui din partea mea) mai jos decât a căzut baronul… O să mă fac rea, până la urmă! Pe onoarea mea, cred că Răul e coasa cu care se retează Binele.

La ora trei, maestrul Berthier, succesorul lui Cardot, citi contractul de căsătorie, după o scurtă consfătuire cu Crevel, căci unele articole depindeau de hotărârea domnului şi doamnei Hulot-junior. Crevel îi recunoştea viitoarei sale soţii o avere compusă din: 1 – o rentă nominală de patruzeci de mii de franci, 2 – casa cu tot mobilierul, şi 3 – trei milioane în numerar. Pe deasupra mai făcea viitoarei soţii toate donaţiile pe care le îngăduia legea, o scutea de orice inventar, şi, în cazul când, la moartea lor, soţii n-ar fi avut copii, îşi dăruiau reciproc unul altuia toate bunurile lor mobile şi imobile. Contractul acesta micşora averea lui Crevel la un capital de două milioane. Dacă va avea copii cu noua soţie, partea cuvenită Célestinei se va reduce la cinci sute de mii de franci, din cauză că uzufructul averii fusese acordat Valériei. Aceasta reprezenta aproape a noua parte din actuala sa avere.

Lisbeth se întoarse să ia masa în strada Louis-legrand, cu deznădejdea zugrăvită pe faţă. Lămuri, comentă contractul

de căsătorie, dar atât Célestine cât şi Victorin rămaseră nepăsători la auzul veştii catastrofale.

— L-aţi supărat pe tatăl vostru, copii! Doamna Marneffe s-a jurat că o veţi primi la voi pe soţia domnului Crevel şi că veţi veni la dânsa, le spuse ea.

— Niciodată! răspunse Hulot.

— Niciodată! exclamă Célestine.

— Niciodată! strigă Hortense.

Lisbeth fu cuprinsă de dorinţa de a înfrânge atitudinea mândră a familiei Hulot.

— Se pare că are anumite arme împotriva voastră!… zise ea. Nu ştiu încă despre ce e vorba, dar o să aflu… A pomenit vag despre o întâmplare cu două sute de mii de franci, care-o priveşte pe Adeline.

Baroana Hulot se lăsă moale pe divanul pe care stătea, cuprinsă deodată de spasmuri îngrozitoare.

— Duceţi-vă la ea, copii!… strigă baroana. Primiţi-o în casa voastră. Domnul Crevel e un netrebnic! merită chinurile iadului… Supuneţi-vă monstrului aceleia de femeie! Căci, vai, *ştie tot!*

După aceste vorbe întretăiate de lacrimi şi suspine, doamna Hulot de-abia putu să se urce la ea, sprijinită de braţul fetei sale şi al Célestinei.

— Ce înseamnă asta? întrebă Lisbeth rămânând singură cu Victorin.

Avocatul rămase încremenit într-o nedumerire lesne de înţeles şi n-o auzi pe Lisbeth.

— Ce ai, dragă Victorin?

— Sunt înspăimântat! rosti avocatul, al cărui chip devenise ameninţător. Vai de cel ce se va atinge de mama, căci atunci nu mai ţin seamă de nimic! Dacă aş putea, aş zdrobi-o pe femeia asta, ca pe o viperă… A! atacă viaţa şi onoarea mamei mele?…

— A spus, dar nu mai pomeni de asta nimănui, dragă Victorin, că are să vă facă să ajungeţi şi mai rău decât tatăl tău… L-a dojenit pe fată pe Crevel, că nu ţi-a închis gura cu taina asta, care, după cât se vede, o îngrozeşte atât de tare pe Adeline.

Trimiseră după un doctor, căci starea baroanei se înrăutăţea. Medicul scrise o reţetă cu mult opium, şi, după: ce luă doctoria, Adeline căzu într-un somn adânc. Dar toată familia era pradă unei vii îngrijorări. A doua zi, avocatul plecă devreme la Palatul de Justiţie, trecând pe la Prefectura de politie, unde-l rugă pe Vautrin, şeful siguranţei, să i-o trimită pe doamna de Saint-Estève.

— Ni s-a interzis, domnule, să ne ocupăm de dumneavoastră, dar doamna de Saint-Estève, trăind din asta, vă stă la dispoziţie, răspunse celebrul şef.

Când se întoarse acasă, bietul avocat află că erau temeri ca baroana să-şi piardă minţile. Doctorul Bianchon, doctorul Larabit şi profesorul Angard, ţinând un consult, hotărâseră

să întrebuinţeze mijloace eroice, ca să îndepărteze sângele ce i se urcase la cap. În timp ce Victorin îl asculta pe doctorul Bianchon, care-i explica amănunţit motivele ce-l făceau să nădăjduiască potolirea acelei crize, deşi colegii săi nu mai aveau nicio speranţă, feciorul veni să-i vestească avocatului o clientă: doamna de Saint-Estève. Victorin îl lăsă pe Bianchon în mijlocul unei fraze şi coborî scara în goană, ca un nebun.

— O fi în casa asta vreun germen de nebunie contagioasă? întrebă Bianchon întorcându-se spre Larabit.

Doctorii plecară, lăsând un intern, care s-o vegheze pe doamna Hulot.

O viaţă întreagă de virtute!… era singura frază pe care-o rostea bolnava, de când se întâmplase catastrofa. Lisbeth, nedezlipită de la căpătâiul Adelinei, o veghea necontenit; cele două femei tinere o priveau cu admiraţie.

— Ei bine, dragă doamnă Saint-Estève, zise avocatul introducând ciuma de babă în biroul său şi închizând cu grijă uşile, cum stăm?

— Ei, dragul meu, îl întrebă ea pe Victorin privindu-l cu o ironie rece, te-ai hotărât?

— Aţi făcut ceva?

— Dai cincizeci de mii de franci?

— Da, răspunse Hulot-fiul, căci trebuie să trecem la fapte. Ştiţi că, numai prin câteva cuvinte, femeia aceasta a pus în primejdie viaţa şi mintea mamei mele? Treceţi, deci, la fapte.

— Am şi trecut! replică bătrână.

— Ei, şi? făcu Victorin înfiorat.

— Atunci nu te opui la cheltuieli?

— Dimpotrivă.

— S-au şi cheltuit douăzeci şi trei de mii de franci.

Hulot-fiul se uită prostit la doamna de Saint-Estève.

— Ei, asta-i! nu cumva eşti o nătăfleaţă, dumneata, unul dintre aştrii Palatului de Justiţie? zise baba. Cu suma asta

am cumpărat conştiinţa unei cameriste şi un tablou de Rafael, nu-i scump…

Hulot rămase năucit, cu ochii holbaţi.

— Şi aşa, continuă baba, am cumpărat-o pe domnişoara Reine Tousard, pentru care doamna Marneffe nu are secrete…

— Înţeleg…

— Dar, dacă cumva te zgârceşti, spune-mi!

— Voi plăti tot ce se cuvine, ce să mai vorbim! Mama e de părere că asemenea oameni ar merita cele mai groaznice chinuri…

— Astăzi nu se mai trage pe roată, răspunse baba.

— Sunteţi sigură de izbândă?

— Las’ pe mine, îl linişti doamna de Saint-Estève. Răzbunarea dumitale mocneşte. (Privi pendula: pendula arăta ora şase.) Răzbunarea dumitale se pregăteşte, cuptoarele de la *Rocher de Cancale* sunt aprinse, caii echipajelor dau din copite, fiarele mele se încing. A! o ştiu pe doamna Marneffe a dumitale pe dinafară. Totul e pregătit, ce crezi! Nada e aşezată în capcană, mâine îţi voi spune dacă şoarecele va mânca otrava. Cred c-o s-o facă! Adio, fiule!

— Cu bine, doamnă.

— Ştii englezeşte?

— Da.

— Ai văzut *Macbeth* în englezeşte?

— Da.

— Atunci să ştii, fiule, că vei fi rege! Adică vei moşteni! spuse vrăjitoarea cea groaznică, prezisă de Shakespeare şi care părea că-l cunoaşte pe Shakespeare. Îl lăsă pe Hulot înmărmurit, în pragul biroului său. Nu uita că mâine e recursul! îi aminti ea graţios, ca o clientă versată în afaceri. Văzuse venind două persoane şi voia să treacă în ochii lor drept o contesă de Pimbèche{179}.

„Ce îndrăzneală!” îşi spuse Hulot salutându-şi pretinsa clientă.

Baronul Montes de Montejanos era un fante, dar un fante enigmatic. Parisul lumii elegante, al turfului şi al cocotelor admira jiletcile neîntrecute ale acestui gentilom străin, cizmele de un lustru desăvârşit, bastoanele cum nu se mai găseau altele, caii săi de invidiat, trăsura mânată de sclavi negri de o supunere şi un devotament orb. Lumea îl ştia bogat, avea un depozit de şapte sute de mii de franci la celebrul bancher du Tillet, dar întotdeauna apărea singur. La premiere, ocupa un fotoliu de orchestră. Nu frecventa niciun salon. Nu dăduse niciodată braţul unei cocote! Numele său nu putea fi legat de niciun nume de femeie frumoasă din lumea mare. Ca să se distreze, juca *whist* la Jockey-Club. Nu rămăsese altceva de făcut decât să se născocească anumite calomnii asupra moravurilor sale sau, lucru ce părea cu mult mai nostim, asupra persoanei lui, fusese poreclit Combabus! Bixiou, Léon de Lora, Lousteau, Florine, domnişoara Héloïse Brisetout şi Nathan, cinând într-o seară la ilustra Carabine, împreună cu o mulţime de elegante şi eleganţi ai epocii, născociseră explicaţia asta, nemaipomenit de caraghioasă. Massol, în calitatea sa de consilier de stat, şi Claude Vignon, ca fost profesor de limba greacă, povestiseră cocotelor ignorante faimoasa anecdotă de care se aminteşte în Istoria antică a lui Rollin, cu privire la Combabus, acel Abélard de bună voie{180}, însărcinat să păzească soţia unui rege al Asiriei, Persiei, Bactrianiel, Mesopotamiei şi al altor ţinuturi din geografia specială a bătrânului profesor din Bocage, urmaşul lui d’ Anville{181}, creatorul Orientului antic. Porecla asta, care-i făcuse pe oaspeţii domnişoarei Carabine să se prăpădească de râs vreun sfert de oră, fu prilejul multor glume, prea deocheate pentru lucrare, pe care Academia ar putea să n-o premieze cu premiul Montyon. Din aceste glume, cel mai mare haz îl stârni un nume ce rămase agăţat de coama stufoasă a frumosului baron, pe care Josépha îl numea un *splendid brazilian,* aşa cum spui: un splendid *Catoxentha*{182}! Carabine (pe numele ei adevărat domnişoara Séraphine

Sinet), cea mai ilustră dintre cocote, care cu frumuseţea-i rafinată şi verva-i spirituală smulsese sceptrul arondismentului al treisprezecelea din mâinile domnişoarei Turquet, cunoscută mai ales sub numele de *Malaga,* era pentru bancherul du Tillet ceea ce era Josépha pentru ducele d’Hérouville.

Chiar în dimineaţa zilei când bătrâna Saint-Estève îi prorocea lui Victorin izbânda, Carabine îi spusese lui du Tillet, pe la ora şapte dimineaţa: „Dacă ai fi drăguţ, m-ai duce să cinez la *Rocher de Cancale* şi mi l-ai aduce pe Combabus, vrem să aflăm o dată dacă are o amantă… Am pus rămăşag că are… vreau să câştig…” „Stă tot la Ho*tel des Princes, o s*ă trec pe acolo, răspunse du Tillet, e rost de distracţie. Să fie toţi băieţii în păr, Bixiou, Lora, în sfârşit, toată şleahta!”

La ora şapte şi jumătate, în cel mai frumos salon al localului unde a cinat întreaga Europă strălucea pe masă un splendid serviciu de argintărie, anume făcut pentru mesele la care Vanitatea achita nota de plată în bancnote. Valurile de lumină se răsfrângeau ca nişte cascade pe marginile argintăriei cizelate. Chelnerii, pe care un provincial i-ar fi putut lua drept diplomaţi, de n-ar fi fost atât de tineri, stăteau gravi, ca oamenii care se ştiu împărăteşte plătiţi.

Sosiseră cinci persoane care mai aşteptau încă alte nouă. Era în primul rând Bixiou, sarea oricărei bucătării intelectuale, care se mai ţinea bine în 1843, cu o platoşă de glume veşnic noi, fenomen tot atât de rar la Paris ca şi virtutea. Apoi Léon de Lora, cel mai mare pictor de peisaje şi de marine din vremea sa, care avea asupra rivalilor avantajul de a nu se arăta niciodată inferior debuturilor sale. Cocotele nu se puteau lipsi de cei doi regi ai glumei. Nu era masă, nu era cină, nu era petrecere fără ei. Séraphine Sinet, zisă Carabine, în calitatea ei de amantă titulară a gazdei, venise printre cei dintâi, arătându-şi, în revărsarea de lumină, umerii strălucitori, fără pereche în

Paris, un gât rotunjit ca de un strungar, fără o cută, chipul provocător şi rochia de satin ţesut în două tonuri, albastru pe albastru, împodobită cu dantelă englezească în cantitate suficientă ca să poată hrăni un sat întreg timp de o lună. Nostima Jenny Cadine, care nu apărea în seara aceea pe scenă şi al cărei portret e prea cunoscut ca să mai avem ceva de adăugat, sosi într-o toaletă de un lux fabulos. O petrecere e totdeauna pentru acest soi de doamne un Longchamp al toaletelor{183}, la care fiecare vrea să-o facă pe milionarul ei să câştige premiul, spunând rivalelor: „Iată cât preţuiesc!”

O a treia femeie, fără îndoială de-abia la începutul carierei, privea aproape ruşinată la luxul celor două colege bogate şi cu situaţie. Era îmbrăcată simplu, în caşmir alb împodobit cu pasmanterii albastre, cu o pieptănătura în formă de floare făcută de un coafor gen *Merlan*{184}, care cu mâna-i stângace, dăduse, fără să vrea, graţia stângăciei unui păr blond fermecător. Simţindu-se încă stingherită în rochia ei, avea – după expresia consacrată – *timiditatea caracteristică debutului.* Venise din Valognes ca să-şi vândă la Paris o prospeţime revoltătoare, care-ar fi trezit dorinţe şi-ntr-un om pe moarte, şi o frumuseţe demnă de cele pe care Normandia le-a mai dat diferitelor teatre ale capitalei. Liniile chipului fraged erau de o puritate ideală, îngerească. Albeaţa ei de lapte răsfrângea ca o oglindă lumina. Culorile delicate păreau puse cu penelul pe obraji. Se numea Cydalise. Era, după cum vom vedea, un pion necesar în partida pe care o juca tuşa Nourisson împotriva doamnei Marneffe.

— N-ai braţe potrivite cu numele ce-l porţi, fetiţo, îi spuse Jenny Cadine, când Carabine îi prezentase capodopera aceea în vârstă de şaisprezece ani, pe care o adusese ea.

Într-adevăr, Cydalise avea braţe frumoase cu un ţesut fin, delicat, dar înroşite de un sânge prea bogat.

— Cât preţuieşte? o întrebă în şoaptă Jenny Cadine pe Carabine.

— O moştenire.
— Ce vrei să faci cu ea?
— S-o fac doamna Combabus!…
— Şi ce capeţi pentru asta?…
— Ghiceşte!
— Un serviciu de argintărie?
— Am trei.
— Diamante?
— Vând…
— O maimuţă verde!
— Nu, un tablou de Rafael!
— Dar ce ţi-a mai trăsnit prin minte?
— Josépha mă scoate din sărite cu tablourile ei, răspunse Carabine, şi vreau să am mai frumoase ca ale ei…

Du Tillet îl aduse cu el pe brazilian, eroul petrecerii; ducele d'Hérouville îi urma împreună cu Josépha. Cântăreaţa era îmbrăcată într-o rochie simplă de catifea, dar în jurul gâtului îi strălucea un colier de perle de o sută douăzeci de mii de franci, care abia se deosebea de pielea ei de camelie albă. Îşi pusese în cozile negre o singură camelie roşie (o muscă!) de un efect uluitor şi se amuzase să-şi înşire unsprezece brăţări de perle pe fiecare braţ. Veni să dea mâna cu Jenny Cadine, care-i spuse:

— Îmi împrumuţi şi mie mătăniile tale?

Josépha îşi desfăcu brăţările şi le oferi, pe o farfurie, prietenei sale.

— Ce maniere! zise Carabine, pentru asta trebuie să fii ducesă! Şi ce de perle! Ai jefuit toate mările, ca să-ţi împodobeşti prietena, domnule duce? adăugă ea întorcându-se spre mărunţelul duce d'Hérouville.

Actriţa luă numai două brăţări, iar pe celelalte douăzeci i le aşează la loc, sărutând în acelaşi timp frumoasele braţe ale cântăreţei.

Lousteau, parazitul literar, La Palférine şi Malaga, Massol şi Vauvinet, Théodore Gaillard, coproprietarul uneia dintre cele mai de seamă gazete politice, întregeau numărul

oaspeţilor. Ducele d’Hérouville, politicos cu toată lumea ca un mare senior, îl salută pe contele de La Palférine într-un chip anumit, care, fără să arate stimă ori intimitate, părea că spune celorlalţi: „Suntem din aceeaşi familie, de aceeaşi rasă, suntem egali!” Salutul acela, un simbol al aristocraţiei, a fost creat ca să aducă la disperare pe oamenii de spirit din înalta burghezie.

Carabine îl aşează pe Combabus la stânga ei, şi pe ducele d’ Hérouville, la dreapta. Cydalise stătea lângă brazilian, iar Bixiou luă loc lângă normandă. Malaga luă loc lângă duce.

La ora şapte, începură cu stridiile. La ora opt, între cele două feluri, fu savurat un *punch* la gheaţă. Meniul unor asemenea ospeţe e cunoscut de toată lumea. La ora nouă, oaspeţii flecăreau aşa cum se flecăreşte după patruzeci şi două de sticle de diferite vinuri, băute de paisprezece persoane. Desertul, groaznicul desert din luna aprilie, fu servit. Atmosfera îmbătătoare n-o ameţise decât pe normandă, care îngâna un cântec de Crăciun, În afară de biata fată, nimeni nu-şi pierduse mintea, atât băutorii cât şi femeile fiind din elita Parisului care petrece. Gândurile erau vesele, ochii, deşi strălucitori, îşi păstraseră expresia lor de inteligenţă, dar vorba aluneca spre satiră, spre anecdotă, spre indiscreţie. Conversaţia, care până atunci se învârtise în cercul vicios al curselor şi al cailor, al operaţiilor de bursă şi al diferitelor virtuţi cu care erau înzestraţi fanţii zilei comparaţi unii cu alţii, şi al întâmplărilor scandaloase, ameninţa să devină intimă, să se fărâmiţeze în grupuri de câte două inimi.

În clipa aceea, în urma ocheadelor adresate de Carabine lui Léon de Lora, Bixiou, La Palférine şi du Tillet, începu să se vorbească despre dragoste.

— Doctorii buni nu vorbesc niciodată despre medicină, adevăraţii nobili nu vorbesc niciodată despre strămoşi, oamenii de talent nu vorbesc despre operele lor, spuse Josépha, de ce să vorbim despre meseria noastră?… Doar n-

am suspendat spectacolul la Operă, ca să vin aici *să lucrez*. Aşa că să nu *pozăm* deloc, dragele mele.

— E vorba de dragoste adevărată, fetiţo! îi răspunse Malaga, de dragostea care te face să te ruinezi, să-ţi ruinezi tatăl şi mama, să-ţi vinzi femeia şi copiii, care te bagă la Clichy…

— Ce-i aia? S-auzim!… zise cântăreaţa. „Ce-i aia?”… vorbă obişnuită în gura haimanalelor şi trecută în vocabularul cocotelor, care sună ca un poem pe buzele acestor femei, care se pricep s-o însoţească cu o anumită expresie a ochilor şi a feţei.

— Cum, Josépha? Eu nu te iubesc? întrebă încetişor ducele.

— Poate că mă iubeşti cu adevărat, îi şopti Josépha ducelui la ureche, surâzând, dar eu nu te iubesc cu dragostea de care e vorba, care te face ca lumea să-ţi pară pustie fără fiinţa iubită. Îmi eşti simpatic, folositor, dar pot trăi şi fără dumneata; dacă mâine m-ai părăsi, aş găsi trei duci în loc de unul.

— Oare există la Paris dragoste adevărată? întrebă Léon de Lora. Oamenii n-au nici măcar timp să-şi facă o situaţie, cum să te mai dăruieşti atunci dragostei adevărate, care te topeşte precum apa topeşte zahărul? Trebuie să fii grozav de bogat ca să poţi iubi, căci dragostea îl distruge, pe om. Să ne uităm de pildă la scumpul nostru baron brazilian. Demult am spus că *extremele se sting*[{185}]. Un adevărat îndrăgostit e ca un eunuc, căci pentru el nu mai există femei pe lume! Ia uitaţi-vă la simpaticul nostru brazilian… Toţi comesenii îşi îndreptară ochii spre Henri Montes de Montejanos, care se ruşină văzându-se ţinta tuturor privirilor. Rumega aici de-o oră întreagă, şi până şi un viţel ar fi observat că are ca vecină fiinţa cea mai… n-aş putea spune aici cea mai frumoasă, dar cea mai proaspătă din Paris.

— Totul e proaspăt aici, chiar şi peştele, e specialitatea casei, zise Carabine.

Baronul Montes de Montejanos se uită la peisagist cu un aer plin de amabilitate şi răspunse:

— Foarte bine! beau în sănătatea dumitale!

Îl salută pe Léon de Lora cu un semn din cap şi, ridicând paharul cu vin de Porto, îl deşertă cu brio.

— Aşadar, iubeşti? se adresă Carabine vecinului ei interpretând astfel închinarea.

Baronul brazilian ceru să i se umple din nou paharul şi – salutând pe Carabine – repetă închinarea.

— În sănătatea doamnei! rosti atunci cocota pe un ton atât de nostim, încât peisagistul, du Tillet şi Bixiou izbucniră în hohote de râs.

Brazilianul rămase grav ca o statuie de bronz. Atâta sânge rece o înciudă pe Carabine. Ştia foarte bine că Montes o iubea pe doamna Marneffe, dar nu se aşteptase; la o astfel de credinţă nestrămutată, la o asemenea tăcere îndărătnică de fanatic. Adesea poţi judeca o femeie după atitudinea amantului ei, aşa cum despre un amant îţi poţi face o părere după purtarea metresei sale. Mândru că o iubea pe Valérie şi că era iubit de ea, baronul avea un surâs, care pentru cunoscătorii aceia experţi trăda o nuanţă de ironie. De altfel arăta falnic: vinurile nu-i tulburaseră culoarea fetei, iar ochii săi, strălucitori ca aurul închis, păstrau tainele sufletului. De aceea, Carabine îşi zise în sinea ei: „Ce femeie! cum ţi-a mai pecetluit inima!”

— E o stâncă! rosti cu jumătate de glas Bixiou, care credea că e vorba numai de o glumă, fără să bănuiască importanţa pe care-o dădea Carabine luptei pentru dărâmarea acelei fortăreţe.

În timp ce la dreapta domnişoarei Carabine avea loc schimbul acesta de vorbe, atât de frivole în aparenţă, în stânga ei urma discuţia asupra dragostei între ducele d’Hérouville, Lousteau, Josépha, Jenny Cadine şi Massoil. Se ajunsese la întrebarea dacă fenomenele acelea rare erau pricinuite de pasiune, de încăpăţânare sau de iubire.

Josépha, foarte plictisită de-atâtea teorii, voi să schimbe firul conversaţiei.

— Vorbiţi de lucruri de care habar n-aveţi! Este printre voi vreunul care să fi iubit într-atât o femeie, şi o femeie nedemnă de el, încât să risipească şi averea lui şi a copiilor, să-şi primejduiască viitorul şi să-şi întunece trecutul, să rişte puşcăria furând statul, să-şi omoare unchiul şi fratele, să se lase legat la ochi în aşa hal încât să nu-şi dea seama că va fi aruncat, ca o ultimă bătaie de joc, în prăpastia unde se află? Du Tillet are în partea stângă a pieptului o casă de bani, Léon de Lora spiritul, Bixiou ar râde singur de el dacă ar iubi pe altcineva decât pe sine însuşi, Massol are un portofoliu ministerial în loc de inimă, Lousteau n-are în locul ei decât un simplu organ, el care a putut să se lase părăsit de doamna de La Baudraye, domnul duce e prea bogat ca să-şi poată dovedi dragostea ruinându-se: pe Vauvinet nici nu-l pun la socoteală, pe cămătari nu-i includ în specia omenească. Aşa că n-aţi iubit niciodată, şi nici eu, nici Jenny, nici Carabine… N-am văzut decât o singură dată fenomenul pe care vi l-am descris. E vorba, se adresă ea lui Jenny Cadine, de bietul nostru baron Hulot, pentru care am să dau un anunţ ca pentru un câine pierdut, căci vreau să-l regăsesc.

„Ei, asta-i se gândi Carabine uitându-se la Josépha într-un anumit fel, se vede că doamna Nourisson are două tablouri de Rafael, dacă Josépha joacă acelaşi rol ca şi mine”.

— Bietul om! zise Vauvinet, falnic şi minunat bărbat. Ce stil! Ce ţinută! Semăna cu Francisc I. Ce vulcan! Şi ce îndemânare, cu cât talent ştia să facă rost de bani! Îl cred în stare să stoarcă parale şi din zidurile acelea făcute din oase ce se văd prin mahalalele Parisului, în preajma barierelor, unde fără îndoială că s-a ascuns…

— Şi toate astea, adăugă Bixiou, pentru micuţa doamnă Marneffe! Ce mai poamă! Halal femeie!

— Se mărită cu prietenul meu Crevel! observă du Tillet.

— Şi se dă în vânt după prietenul meu Steinbock! adăugă Léon de Lora.

Cele trei fraze fură pentru Montes ca trei gloanţe de pistol ce-i străpunseră pieptul. Păli, cuprins de o suferinţă atât de mare încât abia se putu ridica.

— Sunteţi nişte mişei! strigă el. N-ar trebui să puneţi numele unei femei cinstite alături de numele femeilor voastre pierdute! nici să o faceţi ţinta batjocurilor voastre!

Montes fu întrerupt de urale şi aplauze unanime. Bixiou, Léon de Lora, Vauvinet, du Tillet, Massol dădură semnalul. Porni un adevărat cor.

— Trăiască împăratul! rosti Bixiou.

— Să-l încoronăm! fu de părere Vauvinet.

— O *mârâială* pentru Medor{186}, *ura* pentru Brazilia! strigă Lousteau.

— A, scumpul meu baron arămiu, o iubeşti pe Valérie a noastră? întrebă Léon de Lora, nu eşti dezgustat?

— Nu e parlamentar ce-a spus el, dar e splendid!… observă Massol.

— Dar, scumpul meu client, mi-ai fost recomandat, sunt bancherul dumitale, naivitatea de care dai dovadă ar putea să-mi dăuneze…

— Răspunde-mi, te rog, dumneata, care eşti om serios, se adresă brazilianul lui du Tillet.

— Mulţumesc pentru toată lumea, rosti Bixiou făcând o plecăciune.

— Poţi să-mi spui ceva concret?… continuă Montes, fără să ia în seamă cuvintele lui Bixiou.

— Ei, asta-i bună, zise du Tillet, am onoarea să te anunţ că sunt invitat la nunta lui Crevel.

— A! Combabus ia apărarea doamnei Marneffe! făcu Josépha ridicându-se solemn. Se apropie de Montes cu un aer tragic, îi dădu prieteneşte o palmă uşoară, îl privi o clipă cu o admiraţie comică, apoi dădu din cap. Hulot e primul exemplar al dragostei cu *orice preţ*, iată-l şi pe al

doilea, spuse ea, dar n-ar trebui să-l punem la socoteală, căci vine din ţara tropicelor.

În clipa când Josépha lovi uşor fruntea brazilianului, Montes se aşează din nou pe scaun, adresându-se din ochi lui du Tillet:

— Dacă sunt victima vreuneia din glumele voastre pariziene, îi zise el, dacă aţi vrut să-mi smulgeţi taina… Şi învălui masa întreagă într-un cerc de foc, aruncând asupra tuturor comesenilor o privire în care ardea soarele Braziliei. Vă rog, mărturisiţi-mi, continuă el cu un aer rugător, aproape copilăros, dar nu calomniaţi o femeie pe care o iubesc…

— Atunci, ce-ai face, îi răspunse Carabine şoptindu-i la ureche, dacă ai afla că eşti trădat, înşelat, tras pe sfoară de Valérie, şi ţi-aş aduce dovezi peste o oră, acasă la mine?

— Nu pot să-ţi declar aici, de faţă cu atâtea guri rele… spuse baronul brazilian.

În loc de „guri rele”, Carabine înţelese „gorile”.

— Bine, taci! îl îndemnă ea zâmbind. Nu strica cheful celor mai spirituali oameni din Paris şi vino la mine să stăm de vorbă…

Montes era zdrobit.

— Dovezi!… bâlbâi el, gândeşte-te că…

— Vei avea prea multe, răspunse Carabine, dar uite în ce hal te aduce bănuiala. Mi-e frică să nu-ţi pierzi minţile…

— Dar ştiu că-i încăpăţânat brazilianul, e mai rău decât răposatul rege al Olandei{187}. Hei! Lousteau, Bixiou, Massol şi toţi ceilalţi, nu sunteţi cu toţii invitaţi la masă de doamna Marneffe poimâine? întrebă Léon de Lom.

— *Ja,* răspunse du Tillet. Am onoarea să-ţi mai repet, baroane, că dacă din întâmplare ai avut de gând să te însori cu doamna Marneffe, ai fost respins, ca un proiect de lege, de un rotofei cu numele de Crevel. Vechiul meu camarad Crevel, dragă prietene, are o rentă de optzeci de mii de franci, iar dumneata n-ai arătat că ai avea tot atâta, căci îmi închipui c-ai fi fost preferat…

Montes ascultă cu un aer pe jumătate visător, pe jumătate zâmbitor, care făcu tuturor o impresie teribilă. Primul chelner veni spre Carabine şi-i şopti la ureche că o rudă de-a ei se află în salon şi că doreşte să-i vorbească. Cocota se ridică îndreptându-se spre salon, unde o găsi pe doamna Nourisson cu un văl de dantelă neagră pe fată.

— Ei, să mă duc la tine, fetiţo? A tras la nadă?

— Da, măicuţo, struna e atât de întinsă că mă tem să nu plesnească, răspunse Carabine.

După o oră, Montes, Cydalise şi Carabine, venind de la *Rocher de Cancale* acasă la Carabine, în strada Saint-Georges, intrau în salonul ei. Cocota o zări pe doamna Nourisson stând pe o berjeră lângă foc.

— A! iat-o pe respectabila mea mătuşă! exclamă ea.

— Da, fetiţo, eu sunt şi-am venit singură să-mi iau rentişoara. Mi-a fost teamă să nu mă uiţi, deşi ştiu că ai inimă bună, şi mâine am de făcut nişte plăţi, o negustorească cu articole de toaletă e totdeauna strâmtorată. Dar pe cine târâi după tine?… Domnul pare să aibă supărări mari…

Groaznica doamnă Nourisson, care în clipa aceea era cu desăvârşire transformată, părând o bătrânică de treabă, se ridică venind s-o sărute pe Carabine, una dintre cele vreo sută şi mai bine de femei uşoare pe care le lansase în ticăloasa carieră a viciului.

— E un Othello care nu se dezminte şi pe care am onoarea să ţi-l prezint: domnul baron Montes de Montejanos…

— A! îl cunosc pe domnul, căci am auzit mult vorbindu-se de dânsul; eşti poreclit Combabus, fiindcă iubeşti numai o singură femeie; la Paris, e ca şi cum n-ai avea niciuna. Nu cumva o fi tocmai doamna Marneffe, nevasta lui Crevel… Uite ce-i, dragă domnule, binecuvântează-ţi soarta, în loc s-o blestemi… Femeiuşcă asta e o netrebnică, îi cunosc eu apucăturile!…

— Ehei! zise Carabine, căreia doamna Nourisson îi strecurase în mână o scrisoare, pe când o îmbrăţişa, nu-i cunoşti pe brazilieni. Sfidează orice, ţin să-şi pună inima în frigare!… Cu cât sunt mai geloşi, cu atât vor să fie şi mai mult. Domnu’ spune că are să facă prăpăd, dar nu va face niciun prăpăd, fiindcă-i amorezat. În sfârşit, l-am adus aici pe domnul baron, ca să-i aduc dovezile nefericirii sale, pe care le-am căpătat de la micuţul Steinbock.

Montes era beat şi asculta ca şi cum n-ar fi fost vorba de dânsul. Carabine se duse să-şi scoată mantila de catifea şi citi *facsimilul* următorului bilet:

Pisoiule, el se duce deseară să cineze la Popinot şi va veni, să mă ia de la Operă pe la ora unsprezece. Voi pleca pe la vreo cinci şi jumătate, şi sper să te găsesc în paradisul nostru, unde vei comanda masa de la Maison d’Or. Îmbracă-te în aşa fel ca să mă poţi duce la Operă. Avem patru ore numai ale noastre. Îmi vei înapoia scrisorica, nu fiindcă Valérie a ta nu ar avea încredere în tine, mi-aş da pentru tine viaţa, averea şi onoarea, dar mă tem de farsele întâmplării.

— Uite, baroane, poftim bileţelul dulce trimis azi-dimineaţă contelui Steinbock, citeşte adresa! Originalul a fost ars.

Montes întoarse hârtia şi pe faţă şi pe dos, recunoscu scrisul, şi-i trecu prin minte o idee justă, lucru ce dovedeşte cât de tulburat îi era capul.

— Ei! dar ce interes ai să-mi sfâşii inima, căci trebuie să fi cumpărat foarte scump dreptul de a avea bileţelul pentru câtva timp, ca să-l dai la litografiat? întrebă el privind-o pe Carabine.

— Nerodule! zise Carabine la un semn al doamnei Nourisson, n-o vezi pe biata Cydalise… o copilă de şaisprezece ani, care de trei luni se topeşte de dragoste după tine şi care-i disperată că n-ai învrednicit-o măcar cu o

privire? Cydalise îşi duse batista la ochi, prefăcându-se că plânge. E furioasă, cu tot aerul de mironosiţă, când vede că bărbatul pe care-l iubeşte la nebunie e tras pe sfoară de o nemernică, continuă Carabine, şi-ar fi în stare s-o ucidă pe Valérie…

— A, nu, asta mă priveşte pe mine!

— Să omori?… tu, micuţule? spuse bătrână. Asta nu se mai obişnuieşte pe la noi.

— A! adăugă Montes, eu nu sunt de pe-aici. Trăiesc într-o căpitănie unde îmi bat joc de legile voastre, şi dacă-mi dovedeşti…

— Ei, asta-i! cum, scrisoarea asta nu înseamnă nimic?…

— Nu, zise brazilianul. Scrisul nu mă convinge, vreau să văd…

— A! să vezi! exclamă Carabine înţelegând de minune un nou gest al pretinsei sale mătuşe, o să vezi cât pofteşti, dragă tigrule, dar cu o condiţie…

— Care?

— Uită-te la Cydalise.

La un semn al doamnei Nourisson, Cydalise făcu ochi dulci brazilianului.

— Ai s-o iubeşti? ai s-o faci fericită? întrebă Carabine. O asemenea mândreţe de femeie merită un palat şi o trăsură la scară! Ai fi un monstru s-o laşi să meargă pe jos! Şi apoi are şi… datorii. Cât datorezi? întrebă Carabine ciupind-o de braţ pe Cydalise.

— Preţuieşte atât cât merită, spuse tuşa Nourisson. Bine că am găsit un cumpărător.

— Ascultă, strigă Montes zărind în sfârşit admirabila capodoperă feminină, o să mi-o arăţi pe Valérie?…

— Şi pe contele Steinbock! adăugă doamna Nourisson.

De zece minute, baba îl studia cu atenţie pe brazilian, vedea în el unealta pregătită pentru crima de care avea nevoie şi, socotindu-l, mai ales, destul de orbit ca să nu observe că era mânat de alţii, interveni.

— Drăguţul meu din Brazilia, Cydalise mi-e nepoată, şi chestiunea mă priveşte puţin şi pe mine. Peste zece minute are să aibă loc deznodământul, căci contele Steinbock a închiriat la o prietenă a mea o cameră mobilată, unde Valérie a ta îşi ia în clipa aceasta cafeaua, nostimă cafea, dar aşa îi zice ea, cafeaua ei. Deci, să ne înţelegem, Brazilia! îmi place Brazilia, e o tară caldă. Ce-ai de gând să faci cu nepoată-mea?

— Struţoaică bătrână! i se adresă Montes, zărind penele de la pălăria bătrânei, m-ai întrerupt. Dacă… dacă mi-i arăţi pe Valérie şi pe artistul ei împreună…

— Aşa cum ai vrea să fii tu cu ea, zise Carabine, ne-am înţeles.

— Atunci o iau pe normandă şi o duc cu mine…

— Unde?… întrebă Carabine.

— În Brazilia! răspunse baronul, o iau de nevastă. Unchiul meu mi-a lăsat zece leghe pătrate de pământ ce nu se poate vinde, iată de ce mai am încă locuinţa aceea; am acolo o sută de negri, şi numai negri, negrese şi negrişori cumpăraţi de unchiul meu…

— Nepotul unui negustor de sclavi!… exclamă Carabine ţuguindu-şi buzele în semn de dispreţ, o să vedem… Cydalise, fetiţo, eşti negrofilă?

— Ei, asta-i! să lăsăm gluma, Carabine, o sfătui tuşa Nourisson. Ce dracu! domnul şi cu mine discutăm afaceri.

— Dacă iau tot o francezâ, vreau să fie numai a mea, continuă brazilianul. Te înştiinţez, domnişoară, că sunt un rege, dar nu un rege constituţional, sunt un despot, i-am cumpărat pe toţi supuşii mei, şi nimeni nu iese din regatul meu, care se află la o sută de leghe de orice locuinţă, la hotarul dinlăuntrul tării, se învecinează cu sălbaticii şi e despărţit de coastă de un pustiu mare cât Franţa voastră…

— Prefer o mansardă aici! zise Carabine.

— Aşa credeam şi eu, replică brazilianul, deoarece mi-am vândut toate pământurile şi tot ce-am avut la Rio de Janeiro, ca să mă întorc la doamna Marneffe.

— O asemenea călătorie n-o faci în zadar, spuse doamna Nourisson. Ai dreptul să fii iubit pentru dumneata însuţi, mai cu seamă că eşti foarte frumos… Ah! ce frumos e, zise ea către Carabine.

— Foarte frumos! *mai frumos decât surugiul din Longjumeau*[{188}], răspunse cocota.

Cydalise luă mâna brazilianului, care căuta să scape de ea cât mai politicos cu putinţă.

— Venisem s-o răpesc pe doamna Marneffe! îşi urmă brazilianul argumentarea, şi ştiţi de ce am întârziat trei ani ca să vin?

— Nu, sălbaticule, răspunse Carabine.

— Fiindcă mi-a repetat de nenumărate ori că voia să trăiască singură cu mine, într-un pustiu!…

— Nu mai e un sălbatic, rosti Carabine izbucnind într-un hohot de râs, e din tribul gogomanilor civilizaţi.

— Mi-a spus-o de atâtea ori, continuă baronul nesimţitor la zeflemelele cocotei, încât am pregătit o locuinţă fermecătoare în mijlocul acelei proprietăţi imense. M-am întors în Franţa, s-o caut pe Valérie, şi în noaptea în care am revăzut-o…

— Revăzut-o, e cuviincios, spuse Carabine, reţin cuvântul!

— M-a îndemnat să aştept până ce moare ticălosul de Marneffe, şi-am consimţit, iertându-i totodată că primise omagiile lui Hulot. Nu ştiu dacă diavolul o fi purtând fustă, dar de atunci femeia asta mi-a împlinit toate chefurile, toate dorinţele, în sfârşit, nu mi-a dat niciun prilej s-o bănuiesc măcar o clipă!…

— Asta e nemaipomenit! se adresă Carabine doamnei Nourisson.

Doamna Nourisson dădu din cap în semn de încuviinţare.

— Încrederea mea în femeia asta, spuse Montes începând să lăcrimeze, era tot atât de mare ca şi dragostea mea. Mai înainte era cât pe-aci să pălmuiesc toată lumea de la masă…

— Am observat! zise Carabine.

— Dacă m-a înşelat, dacă se măritã şi dacă acum e în braţele lui Steinbock, femeia asta meritã sã moarã de o mie de ori, şi-am s-o strivesc ca pe o muscă…

— Dar jandarmii, bãiete dragă?… întrebă doamna Nourisson cu un zâmbet de zgripţuroaică ce-ţi dădea fiori.

— Şi comisarul de poliţie, şi judecătorii, şi Curtea cu juri, şi tot scandalul?… adăugă Carabine.

— Eşti un încrezut, dragul meu! reluă doamna Nourisson, care voia să cunoască planurile de răzbunare afle brazilianului.

— Am s-o ucid! repetă cu răceală brazilianul. Sunt sălbatic, cum spui!… Dar mă crezi atât de prost încât să urmez pilda compatrioţilor voştri cumpărând otravă de la spiţer?… Stând şi aşteptându-te să te întorci, m-am gândit la chipul în care am să mă răzbun, în caz că învinuirile pe care le-ai adus Valériei se adeveresc. Am un negru care poartă cu dânsul cea mai sigură otravă animală, o boală cumplită, mai temeinică decât orice otravă vegetală, boală ce nu se poate lecui decât în Brazilia. O pun pe Cydalise s-o ia şi să mi-o transmită mie; pe urmă, în vreme ce moartea pătrunde în vinele lui Crevel şi ale nevestei sale, eu voi fi ajuns dincolo de Azore, cu verişoara dumitale, pe care am de gând s-o vindec şi s-o iau de soţie. Avem şi noi, sălbaticii, meşteşugurile noastre!… Cydalise, rosti el privind-o pe normandă, e tocmai animalul de care am nevoie. Cât datorează?…

— O sută de mii de franci, zise Cydalise.

— Vorbeşte iar, dar bine, se adresă în şoaptă Carabine doamnei Nourisson.

— Simt că-mi pierd minţile! strigă răguşit brazilianul, căzând fără putere pe canapea. Asta o să mă omoare! Dar vreau să văd cu ochii mei, căci mi se pare de necrezut. Un bileţel litografiat!… De unde poţi să ştii că nu-i isprava unui falsificator?… Hm! Dragostea lui Hulot pentru Vailérie?… exclamă el amintindu-şi de cele ce-i spusese Josépha, asta

nu-i dragoste, dovadă că se mai află în viaţă… Eu înţeleg să n-o aibă nimeni vie, de nu poate fi numai a mea!…

Montes părea înspăimântător, dar mai înfiorător îi era glasul. Mugea ca un taur, se zvârcolea, spărgea tot ce atingea; lemnul de palisandru ai fi zis că-i de sticlă.

— Sfarmă, nu se-ncurcă! exclamă Carabine, uitându-se la tuşa Nourisson. Ascultă, drăguţule, urmă ea, bătându-l uşurel cu palma pe brazilian. Rolando furioso merge într-un poem, dar, într-o casă, e şi prozaic şi costisitor.

— Fiule! spuse tuşa Nourisson, aşezându-se în faţa brazilianului abătut, te înţeleg. Când iubeşti într-un anumit fel, când te-ai legat pe viaţă şi pe moarte, viaţa devine chezăşia dragostei, şi cel care o nesocoteşte pustieşte totul şi nu lasă decât ruine în urma lui. Te preţuiesc, te admir, te aprob, mai ales pentru procedeul tău, care o să mă facă să ajung negrofilă. Dar iubeşti! Şi-o să dai înapoi!…

— Eu! Dacă e o ticăloasă, atunci…

— Haide, haide. Vorbe de clacă! zise tuşa Nourisson, de data asta cu tonul ei firesc. Un om oare vrea să se răzbune, care pretinde că întrebuinţează metode sălbatice, se poartă cu totul altfel. Ca să-ţi poţi vedea dulcineea în paradisul ei, trebuie s-o iei pe Cydalise şi să te prefaci că ai nimerit acolo împreună cu drăguţa ta, aşa, ca dintr-o greşeală a servitoarei; dar fără tămbălău, mă auzi? Dacă vrei să te răzbuni, e oare cu putinţă să mai fi laş, să faci pe disperatul, să fii tras pe sfoară de amantă?… Ei, ce părere ai? îl întrebă doamna Nourisson văzând că brazilianul rămăsese surprins de o uneltire atât de dibace.

— Bine, struţoaico, răspunse el, bine!… pricep.

— La revedere, mititico, se adresă doamna Nourisson Carabinei.

Şi-i făcu semn Cydalisei să coboare cu Montes, apoi rămase singură cu Carabine.

— Acum, draga mea, numai de un lucru mă mai tem, să n-o sugrume! Aş da de bucluc, şi trebuie să lucrăm numai cu binişorul. Ei, cred că ai câştigat tabloul de Rafael, dar cică

ar fi un Mignard{189}. Fii pe pace. E mult mai frumos, am auzit că pânzele lui Rafael sunt toate înnegrite, pe când cel de care-i vorba e încântător, parcă ar fi un Girodet{190}.

— Nu vreau decât s-o dau gata pe Josépha! strigă Carabine, aşa că mi-e totuna de o fi un Rafael sau un Mignard. Ah! hoaţa asta purta nişte perle astăzi… să-ţi vinzi şi sufletul pentru ele, nu alta!

Ieşind de la Carabine, Cydalise, Montes şi doamna Nourisson se urcară într-o trăsură ce aştepta în faţa porţii. Doamna Nourisson îi şopti birjarului la ureche adresa unei case, din grupul compact de clădiri de pe bulevardul des Italiens, unde s-ar fi putut ajunge în câteva clipe, căci din strada Saint-Georges nu faci decât şapte, opt minute*;* dar doamna Nourisson îi porunci s-o ia pe strada Lepelletier şi să meargă foarte încet, în aşa fel ca să poată cerceta echipajele care staţionau.

— Brazilianule! i se adresă tuşa Nourisson, fii cu luare-aminte şi cată să recunoşti servitorii şi trăsura îngeraşului tău.

Baronul arătă cu degetul echipajul Valléria, în clipa când trăsura trecu prin dreptul lui.

— A spus slujitorilor să vină la ora zece şi a luat o birjă până la casa unde se află acum cu contele Steinbock, a cinat acolo, şi într-o jumătate de oră va fi la Operă. Bine lucrat! spuse doamna Nourisson. Acum cred că înţelegi cum de-a putut să te ducă de nas atâta vreme.

Brazilianul nu răspunse. Prefăcut în tigru, îşi recăpătase perfecta stăpânire de sine şi sângele rece, care stârnise atâta admiraţie în timpul mesei. Era acum liniştit ca un falit, a doua zi după ce şi-a depus bilanţul.

La poarta casei fatale, aştepta o trăsură de piaţă cu doi cai, dintr-acele intitulate *Compania generală,* după numele întreprinderii.

— Rămâi în birjă, îl sfătui doamna Nourisson pe Montes. Aici nu se intră ca la birt, o să trimit să te cheme.

Paradisul doamnei Marneffe şi al lui Wenceslas nu semăna deloc cu căsuţa lui Crevel, pe care acesta o vânduse contelui Maxime de Trailles; căci, după părerea lui, nu-i mai putea fi de niciun folos. Paradisul acela, paradis pentru multă lume, era alcătuit dintr-o cameră la etajul al patrulea, care da de-a dreptul pe scară, situată într-o casă din grămada de clădiri de pe bulevardul des Italiens. La fiecare etaj şi palier din casa aceea se afla o cameră care pe vremuri fusese destinată să servească de bucătărie apartamentului respectiv. Dar casa ajungând cu timpul un fel de han închiriat amorurilor clandestine la preţuri nemaipomenite, locatara principală, adevărata doamnă Nourisson, negustorească de vechituri în strada Neuve-Saint-Marc, îşi dăduse seama de valoarea imensă a bucătăriilor, prefăcându-le într-un fel de sufragerii. Camerele acelea, apărate de două ziduri interioare solide, cu ferestre spre stradă, erau perfect izolate cu ajutorul unor uşi foarte groase, care formau o îndoită despărţitură spre palier. Puteai deci să discuţi secrete însemnate, cinând, fără să-ţi fie teamă c-ai putea fi auzit. Pentru mai multă siguranţă, ferestrele erau prevăzute cu persiene pe din afară şi cu obloane pe dinăuntru. Din această cauză, odăile costau trei sute de franci pe lună. Casa aceasta plină de paradisuri şi de taine era închiriată cu douăzeci şi patru de mii de franci pe an de către doamna Nourisson, care câştiga douăzeci de mii de franci în medie pe an, în afară de ce plătea administratoarei (doamna Nourisson II), căci nu conducea chiar ea direct întreprinderea.

Paradisul închiriat contelui Steinbock fusese tapisat cu persiană. Răceala şi duritatea pietrei grosolane de pe jos, înroşite cu ceară, nu se mai simţea când păşeai pe covorul pufos ce-l acoperea. Mobilierul consta din două scaune elegante şi un pat transformat în alcov, care, în momentul de faţă, era pe jumătate ascuns îndărătul unei mese încărcate cu rămăşiţele unei cine alese, în mijlocul cărora două sticle cu dopuri lungi şi o sticlă de şampanie înecată în

gheaţă vădeau câmpiile lui Bacchais cultivate de Venus. Se mai aflau acolo un fotoliu capitonat, o banchetă şi un scrin din lemn de trandafir cu o oglindă frumos încadrată în stil Pompadour, trimise, fără îndoială, de Valérie. O lampă atârnată de plafon răspândea o lumină molcomă, la care se adăuga cea a lumânărilor de pe masă şi a celor care împodobeau căminul.

Schiţa aceasta zugrăveşte, *urbi et orbi*{191} amorul clandestin în proporţiile meschine la care-l condamna Parisul din 1840. Ce diferenţă, vai! în comparaţie cu amorul adulter simbolizat de plasa lui Vulcan de acum trei mii de ani!

În vreme ce Cydalise şi baronul urcau scările, Valérie, în picioare, în faţa căminului în care ardea un buştean mare, îl punea pe Wenceslas să-i tragă şireturile corsetului. E clipa în care femeia care nu-i nici prea grasă, nici prea slabă, cum era distinsa şi eleganta Valérie, dă în vileag frumuseţi supranaturale. Carnea trandafirie cu (luciri umede atrage privirea cea mai adormită. Liniile trupului, aşa de puţin tăinuite în clipa aceea, sunt atât de bine scoase în evidenţă de faldurile strălucitoare ale juponului şi de pânza corsetului, încât femeia apare mai irezistibilă decât oricând, ca orice lucru de care ştii că trebuie să te desparţi. Chipul fericit şi zâmbitor din oglindă, piciorul care n-are astâmpăr, mâna care caută să dreagă dezordinea din buclele pieptănăturii prost refăcute, ochii ce strălucesc de recunoştinţă, apoi flacăra mulţumirii, care, asemeni unui apus de soare, colorează cu lumina ei cele mai mici amănunte ale trăsăturilor, toate fac din acel ceas o comoară de amintiri!… Desigur că oricine, aruncând o privire înapoi spre cele dintâi greşeli ale vieţii sale, va regăsi câteva din amănuntele acestea încântătoare şi va înţelege, fără să le scuze însă, nebuniile unora ca Hulot şi Crevel. Femeile îşi dau seama atât de bine de puterea pe care o au în clipa aceea, încât găsesc în ea, întotdeauna, o plăcere care s-ar putea numi „înviorarea întâlnirii de dragoste”.

— Bravo ţie! N-ai învăţat încă, după doi ani de zile, cum să legi corsetul unei femei. Eşti cam prea polonez! E ora zece Wences… las dragă! zise Valérie râzând.

În clipa aceea, o slujnică ticăloasă, servindu-se de un cuţit, desprinse cu îndemânare cârligul uşii cu resort, care era toată paza lui Adam şi a Evei. Deschise brusc uşa, căci locatarii acelor paradisuri ascunse n-au mult timp de petrecut împreună, dând la iveală un tablou încântător dintre acelea pline de fantezie, în genul lui Gavarni{192}, ce se văd adesea expuse la Salon.

— Aici, doamnă! spuse fata.

Şi Cydalise intră urmată de baronul Montes.

— Dar mai e cineva!… Iertaţi-mă, doamnă, făcu normanda speriată.

— Cum, Valérie aici? strigă Montes trântind uşa în urma lui.

Doamna Marneffe, prea emoţionată ca să se mai poată preface, se prăbuşi pe bancheta din colţul căminului. Lacrimi îi apărură în ochi, dar se uscară numaidecât. Se uită la Montes, o zări pe normandă şi izbucni într-un hohot de râs silit. În indignarea ei de femeie jignită uită că era pe jumătate dezbrăcată, înaintă spre brazilian şi-l privi atât de sfidător, încât ochii îi scăpărau ca tăişul unui cuţit.

— Aşa, vasăzică, rosti ea postându-se în faţa brazilianului şi arătându-i-o pe Cydalise, asta-i credinţa cu care te lăudai? Dumneata! care m-ai amăgit teu făgăduinţe în stare să convingă până şi pe-o femeie care nu crede în dragoste! dumneata pentru care am făcut atâtea, chiar şi crime!… Ai dreptate, domnule, eu nu sunt nimic pe lângă o fată ca asta, atât de tânără şi de frumoasă!… ştiu ce-ai să-mi spui, continuă ea arătându-i-l pe Wenceslas, a cărui îmbrăcăminte în neorânduială era o dovadă prea limpede ca să mai poată fi tăgăduită. Dar asta mă priveşte! Dacă aş putea să te mai iubesc, după ce m-ai înşelat într-un chip atât de mişelesc, căci m-ai spionat, ai cumpărat treaptă cu treaptă toată casa asta, şi pe stăpâna casei şi pe slujnică, ba

poate chiar şi pe Reine… A! frumos te mai lauzi! Dacă aş mai avea o fărâmă de dragoste pentru un asemenea laş, i-aş putea dovedi atât de bine că dreptatea-i de partea mea, încât i-aş face să mă iubească înzecit!… Dar te las, domnule, cu îndoielile dumitale, care se vor preface în remuşcări… Wenceslas, dă-mi rochia!

Îşi luă rochia, şi-o trase pe dânsa, se privi în oglindă şi se îmbrăcă liniştită, fără să se mai uite la brazilian, ca şi cum ar fi fost singură.

— Eşti gata, Wenceslas? Ia-o înainte!

Spionase prin oglindă, cu coada ochiului, chipul lui Montes şi, părându-i-se că regăseşte în paloarea lui semnele slăbiciunii, care-i îngenunche pe oamenii aceia atât de tari supunându-i farmecelor femeii, îl luă de mână apropiindu-se de el, ca să-l facă să simtă parfumurile ucigătoare cu care se ameţesc îndrăgostiţii; simţindu-l tulburat, îl privi cu un aer mustrător:

— N-ai decât să te duci la domnul Crevel şi să-i povesteşti isprava dumitale, n-are să te creadă în ruptul capului; în felul acesta voi avea dreptul să-l iau de bărbat. Poimâine va fi soţul meu… şi-am să-l fac foarte fericit!… Adio! încearcă să mă uiţi…

— Ah! Valérie, strigă Henri Montes strângând-o în braţe, nu-i cu putinţă una ca asta!… Vino cu mine în Brazilia!

Valérie îl privi pe baron şi-şi dădu seama că e din nou sclavul ei.

— Vai! Henri, dacă ai mai ţine la mine, peste doi ani aş fi soţia ta, dar chipul tău îmi pare tare viclean în clipa asta…

— Îţi jur că am fost ameţit, că nişte prieteni nesinceri mi-au aruncat-o în braţe pe femeia asta şi că totul nu-i decât o întâmplare! rosti Montes.

— Atunci, te-aş mai putea ierta? spuse ea zâmbind.

— Dar tot te măriţi? o întrebă brazilianul ros de o cumplită nelinişte.

— Optzeci de mii de franci rentă! răspunse ea cu un entuziasm pe jumătate comic. Şi Crevel mă iubeşte atât de

mult încât ar muri!

— A, da! te înţeleg, zise brazilianul.

— Ei, atunci, peste câteva zile, ne înţelegem noi, îi făgădui ea.

Şi coborî triumfătoare.

— Acum nu mai am niciun scrupul! se gândi baronul rămânând o clipă nemişcat. Aşadar vrea să se slujească de dragostea ei ca să se descotorosească de imbecilul acela, cum se bizuia şi pe putreziciunea lui Marneffe!… Voi fi unealta mâniei cereşti!

Două zile mai târziu, oaspeţii lui du Tillet, care o forfecaseră fără milă pe doamna Marneffe, se ospătau la masa ei, un ceas după ce gazda se transformase, lepădându-şi numele şi înlocuindu-l cu faimosul nume al unui primar al Parisului. Acest fel uşuratic de a-ţi schimba părerea după împrejurări e unul dintre aspectele cele mai obişnuite ale vieţii pariziene. Valérie avusese plăcerea să-l vadă la biserică pe baronul brazilian, pe care Crevel, ajuns acum soţ în toată legea, îl invitase din fanfaronadă. Prezenţa lui Montes la masă nu miră pe nimeni. Toţi oamenii aceia de spirit erau de mult deprinşi cu laşităţile dragostei pătimaşe, cu tocmelile plăcerilor. Profunda melancolie a lui Steinbock, care începea s-o dispreţuiască pe aceea pe care o crezuse un înger, făcu o impresie foarte bună. Polonezul părea să spună astfel că totul se sfârşise între el şi Valérie. Lisbeth veni s-o îmbrăţişeze pe scumpa ei doamnă Crevel, scuzându-se că nu poate rămâne la masă, din pricina stării îngrijorătoare a Adelinei.

— Fii fără nicio grijă, îi şopti ea Valériei, înainte de a pleca, te vor primi la ei în casă, şi îi vei primi şi tu. Numai pentru că a auzit aceste şase cuvinte: *două sute de mii de franci,* baroana e pe moarte! A! îi ai la mână pe toţi cu povestea asta, ai să mi-o spui şi mie?…

O lună după căsătorie, Valérie ajunsese la a zecea ceartă cu Steinbock, care îi cerea lămuriri în privinţa lui Henri Montes, amintindu-şi de cele rostite în cursul scenei din paradis. Socotind că nu-i de ajuns să-şi copleşească amanta cu vorbe de dispreţ, Wenceslas începu s-o supravegheze cu atâta străşnicie încât Valérie nu mai avea o clipă de libertate, hărţuită de gelozia artistului şi de atenţiile lui Crevel. Nemaiavând-o lângă ea pe Lisbeth, care-i dădea sfaturi minunate, Valérie se înfurie atât de tare, încât îi aminti cu asprime lui Wenceslas de banii pe care i-i împrumuta. Mândria lui Steinbock se trezi, astfel că încetă de a mai veni în casa lui Crevel. Valérie îşi atinse ţelul, căci voia să-l îndepărteze pentru câtva timp pe Wenceslas, ca să-şi redobândească libertatea. Aşteptă să plece Crevel la ţară, la contele Popinot, unde voia să ducă tratative pentru prezentarea doamnei Crevel, şi în felul acesta putu să-şi dea o întâlnire cu baronul, dorind să petreacă o zi întreagă singură cu el, ca să-i dea motive care să-l facă pe brazilian s-o iubească şi mai tare. În dimineaţa acelei zile, Reine, care-şi considera crima în raport cu importanţa sumei primite, încercă s-o prevină pe stăpâna sa, de care, fireşte, era mai legată decât de nişte necunoscuţi; dar se arătă destul de, timidă, deoarece fusese ameninţată că, în cazul când va săvârşi o indiscreţie, vor spune că e nebună, şi va fi internată la ospiciul Salpêtrière.

— Doamna e atât de fericită acum, spuse ea. De ce s-ar mai încurca cu brazilianul?… Mie, să vă spun drept, nu-mi inspiră încredere!

— Ai dreptate, Reine, răspunse stăpâna, chiar am de gând să-i fac vânt.

— O, doamnă, mi-aţi luat o piatră de pe inimă. Pe mine mă înspăimântă harapul ăsta. Îl cred în stare de orice…

— Proastă mai eşti! Mai degrabă se află el în primejdie, când e cu mine.

În clipa aceea, intră şi Lisbeth.

— A, scumpa mea Căpriţă! De când nu ne-am mai văzut! exclamă Valérie. Află că sunt tare nenorocită… Crevel mă plictiseşte de moarte, iar pe Wenceslas nu-l mai am, căci suntem certaţi.

— Ştiu, răspunse Lisbeth, de asta am şi venit. Victorin l-a întâlnit, pe la ora cinci după amiază, tocmai când intra într-un birt ieftin din strada Valois, l-a prins cu sentimentalismele pe stomacul gol şi l-a adus în strada Louis-le-Grand… Hortense, văzându-l slab, suferind şi prost îmbrăcat, i-a întins mâna. Iată cum m-ai trădat!

— Domnul Henri, doamnă, o anunţă feciorul la ureche pe Valérie.

— Lasă-mă acum, Lisbeth. O să-ţi lămuresc eu toate, mâine!…

Dar, după cum se va vedea, Valérie n-avea să mai poată lămuri nimănui nimic.

Către sfârşitul lunii mai, pensia baronului Hulot fusese liberată, datorită şuanilor pe care Victorin le achitase regulat baronului Nucingen. Oricine ştie că ratele semestriale de pensie nu se plătesc decât la prezentarea unui certificat doveditor că eşti în viaţă, şi cum domiciliul baronului Hulot nu era cunoscut de nimeni, ratele poprite în Moşul lui Vauvinet rămăseseră în visteria statului. Dar, Vauvinet semnase acum actele pentru ridicarea popririi, astfel încât trebuia neapărat să se dea de urma titularului, ca să poată fi încasate restanţele. Baroana, datorită îngrijirilor doctorului Bianchon, îşi redobândise sănătatea. La deplina ei însănătoşire contribuise mult şi bunătatea Joséphei, care îi trimisese o scrisoare, întocmită, precum se putea vedea după ortografie, cu ajutorul ducelui d’Hérouville. Iată ce-i scria Josépha baroanei, după ce făcuse cercetări stăruitoare timp de patruzeci de zile:

Doamnă baroană,

Domnul Hulot locuia, acum două luni în strada Bernardin împreună cu Élodie Chardin, dantelăreasă, care îl răpise domnişoarei Bijou; dar a plecat de acolo fără să-şi ia niciun lucru, fără să spună nimic de unde să se poată afla încotro a apucat. Nu m-am descurajat şi am pus pe cineva să-l urmărească; s-ar părea c-a şi fost zărit pe bulevardul Bourdon.

Sărmana evreică îşi va ţine făgăduiala dată creştinei. Fie ca îngerul să se roage pentru demon! căci aceasta trebuie să se întâmple uneori în ceruri.

Cu adânc respect, rămânând pentru totdeauna a dumneavoastră preaplecată slugă,

Josépha Mirah

Maestrul Hulot d’Ervy, nemaiavând nicio veste din partea îngrozitoarei doamne Nourisson, văzându-şi socrul însurat, cumnatul întors în sânul familiei, nefiind câtuşi de puţin stingherit de noua lui soacră şi găsind că mama sa se însănătoşea pe zi ce trece, se lăsă prins de treburile politice şi judiciare, luat de curentul rapid al vieţii pariziene, în care ceasurile preţuiesc cât zilele. Primind sarcina de a întocmi un raport la Camera deputaţilor, se văzu silit, spre sfârşitul sesiunii, să rămână o noapte întreagă în birou, pentru a lucra. Sosind în cabinetul său pe la ora nouă, aştepta ca feciorul să-i aducă lumânările prevăzute cu abajur şi se gândea la tatăl său. Tocmai se mustra că o lăsase numai pe cântăreaţă să-l caute şi îşi propunea să se ducă chiar a doua zi la domnul Chapuzot, când, deodată, zări în dreptul ferestrei, în lumina scăzută a amurgului, un cap minunat de moşneag cu o chelie galbenă înconjurată de păr alb.

— Porunceşte, scumpe domn, să fie lăsat să intre un biet sihastru venit tocmai din pustiu, cu misiunea de a strânge daruri pentru înălţarea unui sfânt lăcaş.

Această vedenie, care prinsese glas şi care-i aminti dintr-odată avocatului de prorocirea înfiorătoarei Nourisson, îl

făcu să tresară.

— Dă drumul bătrânului înăuntru, îi spuse el feciorului.

— O să împuţească tot biroul, domnule, răspunse slujitorul; poartă o rasă cafenie, pe care n-a mai schimbat-o de când a plecat din Siria, şi n-are nici cămaşă pe el…

— Dă drumul bătrânului înăuntru, porunci din nou avocatul.

Moşneagul intră. Victorin îl cercetă cu o privire plină de neîncredere pe aşa-zisul sihastru pornit în pelerinaj şi văzu în faţa lui un superb model de călugăr napolitan, dintre cei ce poartă sutane asemenea boarfelor lazzaronilor, cu sandale de piele zdrenţuite, după cum călugărul însuşi e o zdreanţă omenească. Părea atât de autentic, încât avocatul, deşi încă bănuitor, se mustră că putuse crede în vreo vrăjitorie de-a doamnei Nourisson.

— Ce-ai venit să-mi ceri?

— Ceea ce credeţi că trebuie să-mi daţi.

Victorin luă cinci franci dintr-un fişic şi-i oferi străinului.

— E cam puţin ca acont pentru cincizeci de mii de franci, rosti cerşetorul din pustiu.

Aceste cuvinte înlăturară toate îndoielile lui Victorin.

— Şi cerul şi-a ţinut făgăduiala? întrebă avocatul încruntând sprâncenele.

— Îndoiala e un păcat, fiule! îi răspunse schimnicul. Dacă nu vrei să plăteşti decât după înmormântare, prea bine, e dreptul dumitale, voi veni din nou peste opt zile.

— Înmormântare, strigă avocatul ridicându-se.

— Sămânţa-i aruncată, observă bătrânul pregătindu-se să iasă, şi moartea seceră iute la Paris!

Când Hulot, care-şi lăsase capul în jos, voi să răspundă, sprintenul bătrân se şi făcuse nevăzut.

— Nu înţeleg nimic, îşi zise Hulot-fiul. Dar, peste opt zile, o să-i cer să mi-l găsească pe tata, dacă nu-i voi fi dat de urmă până atunci. De unde şi-o fi luând doamna Nourisson (da, aşa o cheamă) asemenea actori?

A doua zi, doctorul Bianchon îi îngădui baroanei să coboare în grădină, după ce o examinase pe Lisbeth, care, de o lună, era nevoită să stea în pat din pricina unei uşoare bronşite. Savantul medic, care nu voise să se pronunţe asupra bolii Lisbethei înainte de a constata simptomele hotărâtoare, o întovărăşi pe baroană în grădină, ca să observe influenţa aerului curat, după două luni de stat în casă, asupra tremurului nervos care-l preocupa. Vindecarea acestei nevroze ademenea geniul lui Bianchon. Văzând că acest mare şi vestit medic se aşezase lângă ei şi le dăruia câteva clipe, baroana şi copiii începură să discute cu el din politeţă.

— N-aveţi o clipă de răgaz, duceţi o viaţă tristă! spuse baroana. Ştiu ce înseamnă să-ţi petreci zilele privind mizeriile şi suferinţele trupeşti.

— Doamnă, răspunse medicul, cunosc spectacolul pe care milostenia vă obligă să-l vedeţi, dar o să vă deprindeţi cu timpul, cum ne obişnuim cu toţii. Asta-i o lege socială. Duhovnicul, magistratul, avocatul n-ar putea exista dacă *deformaţia profesională* n-ar supune *inima omului*. Ar fi cu putinţă viaţa, fără acest fenomen? Oşteanului nu-i este dat să asiste, în timpul războiului, la un spectacol mult mai crâncen decât cel pe care-l întâlnim noi? Şi totuşi, oştenii care au trecut prin foc sunt oameni buni. Noi avem o adevărata plăcere când izbutim să vindecăm pe cineva, după cum dumneata te bucuri când salvezi o familie din ghearele foamei, ale depravării, ale mizeriei, îndreptând-o pe calea muncii, redând-o vieţii sociale. Dar ce mângâiere pot avea un magistrat, un comisar de poliţie, un avocat, care-şi petrec viaţa scormonind cele mai ticăloase combinaţii ale interesului, acest monstru social care cunoaşte ciuda insuccesului, dar nu ştie ce-i pocăinţa! Jumătate din societate îşi petrece viaţa observând cealaltă jumătate. Am un prieten vechi, un avocat, acum la pensie, care-mi spunea că de cincisprezece ani notarii şi avocaţii sunt tot atât de bănuitori cu clienţii lor cât şi cu vrăjmaşii

clienţilor. Fiul dumneavoastră, care e avocat, n-a fost niciodată hulit de cel pe care îl apăra?

— A I de câte ori! zise surâzând Victorin.

— Şi de unde îşi trage rădăcina un rău atât de adânc? întrebă baroana.

— Din lipsa de credinţă, răspunse medicul şi din pricina afacerismului neruşinat, care nu-i altceva decât egoismul concretizat. Altădată, banul nu era totul, alte lucruri erau socotite mai de preţ. De pildă: nobleţea, talentul, serviciile aduse statului. Dar astăzi, legea a făcut din ban o unitate de măsură, considerând că e fundamentul capacităţii politice! O seamă de magistraţi nu sunt eligibili. Jean-Jacques Rousseau n-ar fi fost eligibil. Moştenirile mereu îmbucătăţite îl silesc pe om să se gândească la sine de la vârsta de douăzeci de ani. Insă, de la nevoia de a face avere până la corupţia combinaţiilor necurate nu-i decât un pas, căci sentimentul religios lipseşte în Franţa, cu toate lăudabilele sforţări ale celor care încearcă o restaurare a catolicismului. Astfel gândesc toţi cei care observă ca mine societatea până în adâncurile ei.

— Nu prea aveţi multe satisfacţii, fu de părere Hortense.

— Adevăratul medic, îi explică Bianchon, se pasionează pentru ştiinţă. Găseşte sprijin atât în sentimentul acesta cât şi în certitudinea utilităţii sale sociale. Iată, în clipa de faţă mă vedeţi cuprins de un fel de entuziasm ştiinţific, şi mulţi oameni superficiali ar putea să mă considere un om lipsit de inimă. Mâine voi face un raport la Academia de medicină asupra unei descoperiri. Studiez în momentul de faţă o boală dispărută: o boală mortală de altfel, faţă de care oamenii din regiunile cu climă temperată sunt dezarmaţi. În Indii, ea se mai poate lecui. O boală care bântuia în evul mediu. Medicul duce o luptă înverşunată împotriva unui asemenea duşman. De zece zile mă gândesc zi şi noapte la bolnavii mei, căci sunt doi, femeia şi bărbatul! Vă sunt, îmi pare, rude? Căci, dacă nu mă înşel, doamnă, sunteţi fiica domnului Crevel? se adresă el Célestinei.

— Cum! bolnavul e tatăl meu?… întrebă Célestine. Locuieşte în strada Barbet-de-Jouy?

— Întocmai, răspunse Bianchon.

— Şi boala e mortală? repetă Victorin înspăimântat.

— Mă duc chiar acum la tata! strigă Célestine ridicându-se.

— Vă interzic în mod categoric, doamnă, îi spuse calm, Bianchon, boala e molipsitoare.

— Dar dumneata cum te duci, domnule, replică tânăra. Nu crezi că datoria unei fiice e mai presus decât a medicului?

— Doamnă, medicul ştie cum să se păzească de molipsire, şi devotamentul dumitale nechibzuit îmi dovedeşte că n-ai fi în stare să ai prudenţa mea.

Célestine se ridică, se duse în odaia ei şi se pregăti de plecare.

— Domnule, se adresă Victorin doctorului Bianchon, tragi nădejde să-i salvezi pe domnul şi pe doamna Crevel?

— Nădăjduiesc, fără să fiu convins, răspunse Bianchon. E un fapt pe care nu mi-l pot explica… Este vorba de o boală caracteristică negrilor şi triburilor din America, a căror piele are o structură diferită de aceea a rasei albe. Nu pot stabili însă nicio legătură între negri, cei cu pielea arămie, metişi şi domnul sau doamna Crevel. Dacă pentru noi e o boală foarte interesantă, în schimb pentru ceilalţi e îngrozitoare! Biata făptură „care, se zice, a fost frumoasă, e tare pedepsită tocmai prin ce a păcătuit, căci a ajuns de o urâţenie dezgustătoare, dacă se poate spune că a mai rămas ceva din ea!… Dinţii şi părul îi cad, arată ca o leproasă, se înspăimântă singură de ea. Mâinile, groaznice la vedere, îi sunt umflate şi acoperite de buboaie verzui. Unghiile, descărnate, îi rămân în răni, când se scarpină. În sfârşit, trupul îi putrezeşte în puroiul care îl roade.

— Şi care-i pricina acestor tulburări? întrebă avocatul.

— A! zise Bianchon, pricina e alterarea rapidă a sângelui, care se descompune cu o iuţeală înspăimântătoare.

Nădăjduiesc să pot acţiona asupra sângelui, l-am şi dat la analiză; chiar acum mă duc acasă să iau rezultatul lăsat de prietenul meu profesorul Duval, faimosul chimist, ca să încercăm o lovitură disperată, cum facem uneori când ne războim cu moartea.

— E mâna lui Dumnezeu! exclamă baroana cu glas adânc mişcat. Deşi de multe ori, în clipele de nebunie, am chemat dreptatea cerească asupra acestei femei, care mi-a pricinuit atâtea suferinţe, doresc din suflet, Dumnezeu mi-e martor, să izbuteşti, domnule doctor.

Hulot-fiul se simţea ameţit. Se uita când la maică-sa, când la soră-sa, când la doctor, tremurând de teamă să nu i se ghicească gândurile. Se socotea un ucigaş. Cât despre Hortense, ea găsea dreaptă pedeapsa lui Dumnezeu. Célestine se întoarse şi îl rugă pe soţul ei s-o întovărăşească.

— Dacă ţineţi să vă duceţi acolo, doamnă, şi dumneata, domnule, staţi cel puţin la un pas distanţă de patul bolnavilor, e singura precauţie de luat. Şi nici dumneata, nici soţia dumitale să nu cumva să-l sărutaţi pe muribund! De aceea găsesc că-i foarte nimerit să-ţi întovărăşeşti soţia, domnule Hulot, pentru a o împiedica să calce consemnul.

Adeline şi Hortense, rămase singure, se duseră să-i ţină de urât Lisbethei. Ura Hortensei împotriva Valériei era atât de înverşunată, încât izbucni fără voie:

— Suntem răzbunate, verişoară, şi eu şi mama!… strigă ea. Vipera aceea de femeie s-o fi muşcat singură, putrezeşte de vie!

— Hortense, rosti baroana, nu vorbeşti ca o creştină. Ar trebui să te rogi lui Dumnezeu să pogoare duhul pocăinţei asupra nenorocitei.

— Ce-aţi spus? strigă Bette sculându-se de pe scaun, vorbiţi de Valérie?

— Da, răspunse Adeline, e condamnată, va muri de o boală atât de groaznică, că numai când auzi vorbind de ea şi te cutremuri…

Dinţii verişoarei Bette începură să clănţăne, O sudoare rece o scălda toată şi avu o tresărire teribilă, care dezvălui cât de adâncă şi pasionată îi era prietenia pentru Valérie.

— Mă duc acolo! spuse ea.

— Dar doctorul te-a oprit să ieşi!

— N-are a face! mă duc!… Bietul Crevel, în ce stare trebuie să fie, îşi iubeşte atât de mult soţia!

— Şi el e pe moarte, o vesti contesa Steinbock. A! toţi duşmanii noştri sunt în mâinile diavolului…

— În mâinile lui Dumnezeu… copila mea…

Lisbeth se îmbrăcă, îşi puse faimosul ei caşmir galben, pălăria de catifea, ghetele şi, fără să ţină seama de mustrările Adelinei şi ale Hortensei, plecă mânată ca de un duh rău. Ajunse în strada Barbet câteva clipe după domnul şi doamna Hulot. Găsi acolo şapte medici chemaţi de Bianchon, care tocmai sosise şi el, ca să cerceteze împreună cazul acela unic. Doctorii stăteau în salon, discutând în picioare despre boală; când unul, când altul se duceau fie în camera Valériei, fie în aceea a lui Crevel, ca să mai vadă ceva şi se întorceau cu câte un argument bazat pe observaţia făcută în grabă.

Două păreri la fel de grave îi dezbinau pe aceşti prinţi ai ştiinţei. Numai un doctor, rămas singur în părerea sa, susţinea că este o otrăvire, la mijloc fiind vorba de o răzbunare, şi nega că s-ar fi ivit boala veche pomenită în evul mediu. Trei doctori pretindeau că ar fi o descompunere a limfei şi a substanţelor fluide din corp. Al doilea grup, al doctorului Bianchon, susţinea că boala era pricinuită de o descompunere a sângelui, provocată de un microb necunoscut. Bianchon adusese rezultatul analizei sângelui făcute de profesorul Duval. Mijloacele curative, deşi disperate şi cu totul empirice, depindeau de soluţionarea acestei probleme medicale.

Lisbeth rămase împietrită, la trei paşi de patul în care murea Valérie, văzând la căpătâiul prietenei sale un vioar de la biserica Saint-Thomas d’Aquin şi o soră de caritate,

care o îngrijea. Religia descoperise un suflet de mântuit într-o grămadă de putreziciune, care din cele cinci simţuri nu-şi mai păstoase decât văzul. Sora de caritate, singura care acceptase sarcina de a o veghea pe Valérie, se ţinea la distanţă.

Servitorii, înspăimântaţi, nu mai voiau să intre în camera domnului şi a doamnei, nu le păsa decât de pielea lor şi socoteau că stăpânii erau pe bună dreptate pedepsiţi. Duhoarea era atât de puternică încât, cu toate că ferestrele fuseseră deschise şi se folosiseră cele mai puternice parfumuri, nimeni nu putea rămâne mult timp în camera Valériei. Acolo, numai religia veghea. Se putea oare ca o femeie cu o minte atât de ascuţită ca a Valériei să nu se întrebe ce îi făcea pe cei doi reprezentanţi ai bisericii să rămână acolo? Muribunda ascultase glasul preotului. Pocăinţa rodea sufletul acela păcătos, pe măsură ce boala distrugătoare îi mistuia frumuseţea. Gingaşa Valérie era mai puţin înarmată împotriva răului decât Crevel şi era sortită să moară cea dintâi, fiind de altfel prima atinsă de boală.

— De n-aş fi fost bolnavă, aş fi venit să te îngrijesc, spuse în sfârşit Lisbeth, după ce întâlnise privirea din ochii abătuţi ai prietenei sale. N-am ieşit din casă de vreo cincisprezece, douăzeci de zile, dar, aflând de la doctor în ce stare te afli, am alergat într-un suflet.

— Biată Lisbeth, tot mă mai iubeşti! văd bine, zise Valérie. Ascultă! nu mai am decât o zi sau două de gândit, căci nu pot spune de *trăit.* După cum vezi, nu mai am trup, nu sunt decât o grămadă de tină… Nu mi se dă voie să mă privesc în oglindă… Am primit răsplata ce mi se cuvine. Ah! ce n-aş da să pot îndrepta tot răul pe care l-am făcut şi să-mi aflu mântuirea.

— Vai! făcu Lisbeth, dacă ai ajuns să vorbeşti astfel, înseamnă că ai murit de-a binelea!

— Nu întoarce femeia de pe calea mântuirii, las-o în duhul creştinesc, rosti preotul.

— Nimic, nimic! îşi spuse Lisbeth îngrozită. Nici ochii, nici gura nu-i mai recunosc! N-a mai rămas nimic din chipul ei! Şi mintea i s-a rătăcit! Vai! e înspăimântător…

— Tu nu ştii ce-i moartea, reluă Valérie, ce înseamnă să te gândeşti la ziua care va urma sfârşitului, la ce te aşteaptă în sicriu: trupul pradă viermilor, dar sufletul?… O! Lisbeth, simt că mai este o viaţă! sunt pradă unei spaime care mă face să nu mai simt chinurile cărnii mele putrezite! Eu, care-i spuneam în râs lui Crevel, bătându-mi joc de o sfântă, că pedeapsa dumnezeiască ia chipul tuturor nenorocirilor, bine am prorocit!… Nu glumi cu cele sfinte, Lisbeth! Dacă mă iubeşti, fă ca mine, pocăieşte-te.

— Eu, zise lorena, am cunoscut răzbunarea peste tot în natură. Insectele, când sunt atacate, îşi dau viaţa urmând o lege a răzbunării. Şi domniile lor, continuă ea arătând spre preot, nu ne spun oare că Dumnezeu se răzbună şi că răzbunarea lui dăinuieşte de-a pururea?…

Preotul se uită la Lisbeth cu multă blândeţe, spunându-i:

— Eşti necredincioasă, doamnă.

— Dar uită^te la mine în ce hal am ajuns! i se adresă Valérie.

— Şi de unde ai căpătat gangrena asta? întrebă fata bătrână, stăruind în neîncrederea ei de ţărancă.

— Am primit un bileţel de la Henri, care îmi arată limpede ce mă aşteaptă. M-a ucis. Să mori tocmai când te pregăteai să duci o viaţă cinstită, să mori răspândind groază în jur! Lisbeth, renunţă la orice gând de răzbunare! Fii bună cu ai tăi, cărora le-am lăsat prin testament toată averea de care-mi îngăduie legea să dispun! Du-te, fata mea, deşi eşti singura fiinţă care nu se depărtează cu groază de mine în clipele acestea, te rog din suflet, du-te şi lasă-mă… abia de mai am vreme să-mi închin sufletul Domnului!…

— Bate câmpii, se gândi Lisbeth, trecând pragul odăii.

Simţământul cel mai violent din câte există, prietenia unei femei pentru altă femeie, nu putu ţine piept eroismului

neclintit al bisericii. Lisbeth, sufocată de miasmele otrăvite, părăsi încăperea. Dădu de medici, care tot mai discutau. Dar, părerea lui Bianchon ieşind învingătoare, nu se mai dezbătea decât chipul în care s-ar putea încerca o experienţă…

— Oricum, vom avea o autopsie extraordinară, fu de părere unul din tabăra adversă, şi vom avea două cazuri, ca să putem face comparaţie.

Lisbeth îl însoţi până la patul bolnavei pe Bianchon, care păru că nu simte duhoarea ce se împrăştia în jur.

— Doamnă, rosti el, vom încerca asupra dumitale un tratament drastic, care poate să vă salveze…

— Dacă mă salvezi, întrebă ea, voi fi iarăşi frumoasă ca mai înainte?

— Poate! răspunse savantul.

— Ştiu ce-nseamnă acest poate al dumitale, zise Valérie. Aş fi ca o femeie scoasă din foc! Lasă-mă să aparţin cu totul bisericii! Nu mai pot fi pe plac decât lui Dumnezeu! Voi încerca să mă împac cu el, e cea din urmă cochetărie a mea! Vreau să-l dau gata pe bunul Dumnezeu.

— Iată cel din urmă cuvânt al bietei mele Valérie, o regăsesc! spuse Lisbeth plângând…

Lorena crezu de datoria ei să treacă în camera lui Crevel, unde-i găsi pe Victorin şi pe nevastă-sa, stând la trei paşi depărtare de patul ciumatului.

— Lisbeth, i se adresă el, mi se ascunde starea în care se află nevastă-mea. Ai văzut-o, nu-i aşa? Cum îi merge?

— E mai bine, se crede salvată! răspunse Lisbeth, îngăduindu-şi o minciună pentru a-l linişti pe Crevel.

— Ah, ce bine, reluă primarul, mi-era teamă să nu-i fi dat eu boala… Nu degeaba am fost pe vremuri comis-voiajor de parfumuri. Îmi fac mustrări. Ce m-aş face, oare, de-ar fi s-o pierd? Pe cuvântul meu, o ador pe femeia asta, copii!

Crevel încercă, ridicându-se în pat, să-şi ia ţinuta favorită.

— Vai, tată, îi declară Célestine, dacă te vei face bine, îţi jur c-am s-o primesc în casă pe mama mea vitregă.

— Biata mea fetiţă, zise Crevel, vino să mă săruţi!…

Victorin îşi opri soţia, care se şi repezise.

— Se vede că nu ştii, domnule, rosti cu blândeţe avocatul, că boala dumitale e molipsitoare…

— E adevărat, medicii se felicită că au descoperit în mine nu ştiu ce fel de ciumă din evul mediu, pe care o socoteau dispărută şi care era un fel de cal de bătaie prin facultăţi… Adevărat caraghioslâc!

— Tată, spuse Célestine, trebuie să ai curaj şi vei învinge boala.

— Fiţi liniştiţi, copii, moartea se uită de două ori înainte de a se atinge de un primar al Parisului! zise el cu un sânge rece, comic. Ei, şi-apoi, dacă sectorul meu are nenorocul să piardă un om pe care l-a onorat de două ori cu voturile sale… (ei, nu-i aşa că mă exprim cu uşurinţă?), voi şti să-mi pregătesc calabalâcul. Nu degeaba am fost comis-voiajor, sunt obişnuit cu plecările. A (copii, eu sunt un om tare.

— Făgăduieşte-mi, tetă, că-i vei primi pe slujitorii bisericii la căpătâiul tău.

— Niciodată! răspunse Crevel. Ce vreţi? Sunt un copil al Revoluţiei şi (dacă n-am mintea luminată a baronului d’Holbach[{193}], am măcar tăria lui sufletească. La naiba! Mă simt mai mult ca oricând stil regenţă, muşchetar, abate Dubois şi mareşal de Richelieu! Ei, drăcie! Biata nevastă-mea se vede că şi-a pierdut capul, că mi-a trimes un om în sutană, mie, un admirator al lui Béranger, prieten al Lisettei, copil al lui Voltaire şi al lui Rousseau. Medicul m-a întrebat, ca să mă încerce şi ca să vadă dacă mă doboară boala: „L-aţi văzut pe preot?”… Ei, ştiţi ce-am făcut? M-am apucat să-l imit pe marele Montesquieu. Da, m-am uitat la doctor, iacă aşa, zise el întorcându-se pe trei sferturi, ca în portretul lui, întinzând mâna cu un gest autoritar, şi i-am spus:

…şi sclavul a păşit,
Predat-a al său ordin, dar nu a fost primit.

— E aici un calambur care dovedeşte că domnul preşedinte de Montesquieu îşi păstrase şi pe patul de moarte toată agerimea geniului său, căci i se trimisese un călugăr din ordinul iezuiţilor!... îmi place pasajul acesta... nu al vieţii, ci al morţii sale. A! ce pasaj! încă un calambur! Pasajul Montesquieu.

Hulot-fiul îşi privea plin de întristare socrul, întrebându-se dacă prostia şi îngâmfarea nu au tot atâta putere ca adevărata nobleţe sufletească. Cauzele care pun în mişcare resorturile sufletului par a fi cu totul străine de rezultat. Forţa pe care o arată un mare criminal să fie oare asemeni aceleia cu care se mândrea un Champcenetz{194}, când se urca pe eşafod?

La sfârşitul săptămânii, doamna Crevel fu înmormântată, după chinuri de nedescris, şi, două zile după aceea, Crevel îşi urmă soţia. Astfel, rezultatele contractului de căsătorie fură anulate, şi Crevel o moşteni pe Valérie.

Chiar a doua zi după înmormântare, Victorin îl revăzu pe călugărul cel bătrân şi îl primi fără o vorbă. Călugărul întinse în tăcere mâna, şi maestrul Victorin Hulot?, la fel de tăcut, îi dădu optzeci de bilete de bancă a o mie de franci, luaţi din suma ce se găsise în biroul lui Crevel. Tânăra doamnă Hulot moşteni moşia Presles şi o rentă de treizeci de mii de franci. Doamna Crevel instituise un legat de trei sute de mii de franci baronului Hulot. Stanislas cel scrofulos avea să primească, la majorat, casa Crevel şi o rentă de douăzeci şi patru de mii de franci.

Printre numeroasele şi binecuvântatele asociaţii instituite de filantropia catolică la Paris, există una, fondată de doamna de La Chanterie, cu scopul de a-i căsători civil şi religios pe oamenii din popor, care trăiesc de bunăvoie împreună. Legislatorii, zeloşi de rezultatele înregistrărilor, burghezia conducătoare, oare ţine la onorariile notarilor, se prefac a nu observa că trei sferturi din oamenii nevoiaşi nu

pot plăti cincisprezece franci pentru un contract de căsătorie. În privinţa asta, breasla notarilor nu s-a arătat la înălţimea avocaţilor parizieni. Avocaţii parizieni, asociaţie destul de calomniată, şi-au luat sarcina de a pleda gratuit procesele oamenilor sărmani, pe câtă vreme notarii nu s-au hotărât încă să întocmească pe gratis contractele de căsătorie ale celor săraci. Cât priveşte fiscul, ar trebui pusă în mişcare toată maşinăria guvernamentală, ca să obţii o scutire în această privinţă. Administraţia e surdo-mută. Pe de altă parte, biserica are dreptul să perceapă şi ea taxe asupra căsătoriilor. Biserica, în Franţa, e peste măsură de fiscalistă; se dedă, în casa Domnului, la tot felul de speculaţii neruşinate, cu băncuţe şi scaune, spre indignarea străinilor, deşi nu-i cu putinţă să fi uitat mânia mântuitorului ce-i alungase pe zarafi din templu. Dacă bisericii îi vine greu să renunţe la drepturile sale, asta se datorează faptului că ele constituie astăzi unul dintre puţinele, sale venituri, şi atunci vina bisericii ar fi de fapt vina statului. Concursul acesta de împrejurări, într-o vreme când se face atâta caz de negri sau de micii infractori condamnaţi de poliţia corecţională încât nu se mai poate da vreo importanţă sărmanilor oameni cinstiţi în suferinţă, e pricina pentru care un mare număr de căsnicii cinstite trăiesc în concubinaj, neavând treizeci de franci, ultimul preţ la care notariatul, înregistrarea, primăria şi biserica îi poate uni pe doi parizieni. Instituţia doamnei de La Chanterie, întemeiată ca să îndrepte căsniciile sărace pe calea legală din punct de vedere religios şi civil, căuta să găsească aceste perechi, destul de uşor de descoperit, căci oamenii nevoiaşi erau înainte de toate ajutaţi, şi apoi li se verifica starea civilă.

După ce doamna Hulot se însănătoşi pe deplin, îşi reluă îndeletnicirile. Respectabila doamnă de La Chanterie veni s-o roage să ia asupră-şi, pe lângă celelalte opere de binefacere cu care se ocupa, şi sarcina legalizării căsătoriilor nelegitime.

Îndată ce-şi începu noua misiune, baroana făcu o încercare într-o mahala sinistră, numită pe vremuri *Polonia* Mică, mărginită de străzile Rocher, Pépinière şi Miromesnil. Cartierul acesta e ca un fel de sucursală a mahalalei Saint-Marceau. Ca să zugrăvim cartierul, e de ajuns să spunem că proprietarii unor anumite case, locuite de industriaşi fără industrii, de periculoşi neguţători de fiare vechi, de oameni săraci ce s-au dedat unor ocupaţii primejdioase, nu îndrăznesc să-şi ceară chiriile şi nu găsesc nici portărei dispuşi să-i evacueze pe locatarii insolvabili. În prezent, specula ce tinde să schimbe înfăţişarea acelui colţ al Parisului, ridicând clădiri pe terenul viran care desparte strada Amsterdam de strada Faubouxg-du-Roule, va primeni fără îndoială populaţia, căci mistria, la Paris, e un mijloc de civilizaţie mai temeinic decât s-ar crede! Înălţând case frumoase şi elegante cu gherete de portari, pavând trotuare şi înfiinţând magazine, specula îndepărtează, prin preţul chiriilor, oamenii fără căpătâi, căsniciile fără mobilă şi chiriaşii suspecţi. Astfel, cartierul scapă de indivizii fioroşi şi de tavernele infecte, unde poliţia nu pune piciorul decât la ordinul justiţiei.

În iunie 1844, piaţa Delaborde şi împrejurimile ei aveau încă o înfăţişare suspectă. Pietonul elegant, care trecea întâmplător din strada Pépinière în străzile acelea groaznice, rămânea uimit văzând acolo aristocraţia cot la tot cu haimanalele. În cartierele acelea, unde vegetează sărăcia întunecată şi mizeria la pândă, înfloresc cei din urmă scriitori publici ce se mai găsesc la Paris. Unde vedeţi scrise următoarele două cuvinte: *Scriitor public,* cu litere groase, cursive, pe o hârtie albă afişată pe geamul vreunui mezanin sau parter rapănos, puteţi fi siguri că mahalaua ascunde mulţi indivizi lipsiţi de carte, şi deci nenorociri, vicii şi criminali. Ignoranţa e mama tuturor crimelor. O crimă, înainte de toate, e o lipsă de judecată.

În timp ce baroana zăcuse bolnavă, cartierul acesta, pentru care doamna Hulot fusese a doua providenţă, se îmbogăţise cu un scriitor public stabilit în pasajul Soarelui, denumire ce reprezintă una dintre antitezele acelea familiare parizienilor, căci pasajul e cum nu se poate mai întunecos. Scriitorul acesta, bănuit că ar fi neamţ, se numea Vyder şi ţinea o nevastă fără cununie, o fată tânără, pe care era atât de gelos, încât n-o lăsa să se ducă decât la nişte sobari de (treabă din strada Saint-Lazare, italieni ca toţi sobarii, stabiliţi de multă vreme la Paris. Slujind instituţia doamnei de La Chanterie, doamna Hulot îi salvase pe aceşti sobari de la un faliment sigur, care i-ar fi aruncat în ghearele mizeriei. În câteva luni, belşugul înlocuise mizeria, şi religia pătrunsese în inimile acelea care înainte blestemau providenţa, cu o înverşunare specifică italienilor sobari. De aceea, de îndată ce-şi reîncepu activitatea, baroana se duse să-şi viziteze italienii. Se simţi fericită văzând priveliştea ce i se înfăţişa, în fundul casei unde locuiau aceşti oameni de treabă, în strada Saint-Lazare, aproape de strada Rocher. Familia ocupa un apartament mic – în care munca adusese belşugul – situat deasupra magazinelor şi atelierului, acum bine aprovizionate, unde mişunau ucenici şi lucrători, toţi italieni din valea Domodossolia. O primiră pe baroană, ca şi cum le-ar fi apărut sfânta fecioară. Adeline, nevoită să-l aştepte pe soţ, ca să afle cum mergeau treburile, după un sfert de oră de cercetări începu să-şi îndeplinească misiunea, punând întrebări asupra nenorociţilor pe care-i cunoştea familia sobarului.

— A! dragă doamnă, dumneata ai fi în stare să-i scoţi pe ticăloşi din flăcările iadului, spuse italianca. Cunosc aici, în apropiere, o fată tânără care ar trebui salvată de la pierzanie.

— O cunoşti bine? întrebă baroana.

— E nepoata unui fost patron al soţului meu, venit în Franţa îndată după Revoluţie, în 1798, şi pe care-l chema

Judici. Moş Judici a fost, pe vremea împăratului Napoleon, unul dintre cei mai vestiţi sobari din Paris. A murit în 1819, lăsând feciorului său o avere frumoasă. Dar fiul lui Judici a tocat-o toată cu femei stricate şi, până la sfârşit, s-a însurat cu una mai şmecheră decât celelalte, cu care a avut şi fetiţa asta, biata de ea, care abia a împlinit cincisprezece ani.

— Ce i s-a întâmplat? zise baroana, foarte impresionată de asemănarea dintre firea lui Judici şi aceea a baronului.

— Cum vă povesteam, doamnă, mititica asta, pe care o cheamă Atala, şi-a părăsit părinţii şi a venit aici, în apropiere, să trăiască cu un neamţ de vreo optzeci de ani, unu' Vyder, care se ocupă cu treburile oamenilor neştiutori de carte. Măcar de-ar lua-o de nevastă, desfrânatul de moşneag, care cică ar fi cumpărat-o de la maică-sa cu o mie cinci sute de franci. Cum el, desigur, nu mai are mult de trăit, şi se presupune c-ar avea câteva mii de franci rentă, biata fetiţă, care-i ca un îngeraş, ar scăpa cel puţin de pierzanie şi, mai ales, de mizeria care are s-o strice.

— Îţi mulţumesc că m-ai îndreptat spre o binefacere, spuse Adeline, dar trebuie să procedez cu băgare de seamă. Ce fel de om e bătrânul?

— O! doamnă, e un om cumsecade, o face fericită pe fetiţă şi nu-i lipsit de bun simţ, căci, vedeţi dumneavoastră, cred că a plecat din mahalaua unde stă Judici ca să scape copila din ghearele maică-sii. Mama era geloasă pe fată şi poate că plănuia să tragă folos din frumuseţea ei, să facă dintr-însa o *domnişoară*!… Atala, amintindu-şi de noi, l-a sfătuit pe *domnul* ei să se stabilească în cartierul nostru, şi, cum moşneagul şi-a dat seama ce fel de oameni suntem, o lasă să vină aici. Căsătoriţi-i, doamnă, aţi săvârşi o faptă demnă de dumneavoastră… O dată măritată, mititica are să fie liberă. Scapă în felul acesta de maică-sa, care o pândeşte şi care ar voi s-o vadă actriţă ori parvenind în cariera groaznică pe care i-a ales-o, ca să poată trage folos de pe urma ei.

— De ce n-a luat-o de nevastă bătrânul?

— Nu era nevoie, răspunse italianca; ş-apoi, cu toate că bătrânul Vyder nu-i deloc un om rău, îl cred totuşi destul de şiret ca să vrea să rămână stăpânul fetiţei, căci de! o dată însurat, se teme bietul moşneag să nu păţească ce păţesc toţi bătrânii…

— Poţi trimite pe cineva s-o cheme pe fată? întrebă baroana, vreau s-o văd mai întâi, ca să-mi dau seama dacă e vrea nădejde…

Femeia sobarului făcu semn fetei sale mai mari, care plecă numaidecât. În zece minute, se întoarse ţinând de mână o fetiţă de vreo cincisprezece ani şi jumătate, de o frumuseţe specific italiană.

Domnişoara Judici moştenise de la tatăl ei o piele gălbuie ziua, dar care seara, la lumină, pare de o albeaţă strălucitoare, ochi mari, sclipitori, tăiaţi ca ai orientalelor, gene bogate, răsfrânte, ca nişte aripioare negre, păr ca abanosul şi maiestatea înnăscută a femeilor din Lombardi, care îi fac să creadă pe străinii ce se plimbă duminica prin Milano că fetele portarilor sunt regine. Atala, pe care fata sobarului o anunţase de vizita acestei nobile doamne, de care auzise vorbindu-se, îşi pusese în grabă o rochie frumoasă de mătase, ghete şi o mantilă elegantă. O bonetă cu panglici de culoarea cireşelor mărea şi mai mult farmecul trăsăturilor. Copila se oprise într-o atitudine de curiozitate naivă, cercetând-o cu coada ochiului pe baroană, foarte mirată de tremurul ei nervos. Baroana văzând pe fata aceea – o capodoperă a frumuseţii feminine – ajunsă în mocirla prostituţiei, oftă din adânc, jurându-şi s-o readucă pe calea cea dreaptă.

— Cum te cheamă, fetiţo?

— Atala, doamnă.

— Ştii carte?

— Nu, doamnă, dar nici n-am nevoie, la asta se pricepe domnul…

— Te-au dus părinţii la biserică? Ţi-ai făcut prima comuniune? Cunoşti catechismul?

— Vedeţi, doamnă, tăticul ar fi vrut să facă cam aşa ceva, cum spuneţi dumneavoastră, dar mama s-a împotrivit…

— Mama ta s-a împotrivit!… exclamă baroana. Se vede că mama ta e o femeie rea!…

— Mă bătea întruna! Nu ştiu de ce, dar tata şi mama se certau mereu din pricina mea…

— Nu ţi-au pomenit niciodată de Dumnezeu?… se miră baroana.

Copila făcu ochi mari.

— A! mămica şi tăticu’ ziceau adesea: „Dumnezeii tăi! Trăsni-te-ar Dumnezeu! Bătu-te-ar Dumnezeu!… răspunse ea cu o naivitate fermecătoare.

— N-ai trecut niciodată pe lângă o biserică? Şi nici nu ţi-a venit? prin gând să intri?

— Biserici?… Ba da, am văzut de departe, când mă lua tata cu el prin Paris: Notre-Dame, Pantheonul{195}… dar asta se-ntâmpla rar. În mahalaua noastră, nu sunt astfel de biserici…

— În ce mahala stăteai?

— La mahala…

— Dar care mahala anume?

— În strada Charonne, doamnă…

Cartierul acesta faimos fusese întotdeauna numit pur şi simplu *mahala* de oamenii din cartierul Saint-Antoine{196}. Pentru ei era adevărata mahala, regina mahalalelor, şi chiar fabricanţii înţeleg prin cuvântul acesta, în special, mahalaua Saint-Antoine.

— Nu ţi s-a spus niciodată ce e rău şi ce e bine?

— Mămica mă bătea când nu-i făceam pe voie…

— Nu ştiai că săvârşeşti o faptă rea, părăsindu-ţi tatăl şi mama ca să trăieşti cu un moşneag?

Atala Judici privi pe baroană cu semeţie şi nu-i răspunse.

— E sălbatică de tot! spuse Adeline.

— Ar ca dânsa sunt multe în mahala, doamnă, interveni soţia sobarului.

— Doamne, dar habar n-are de nimic, nu ştie măcar ce înseamnă a păcătui! De ce nu-mi răspunzi? o întrebă baroana pe Atala încercând s-o ia de mână.

Atala se dădu un pas înapoi, îmbufnată.

— Eşti o babă smintită! strigă ea. Tata şi mama erau flămânzi de o săptămână! Ş-apoi, mama voia să facă din mine ceva urât de tot, pentru că tata a bătut-o şi a răcnit la ea că-i o hoaţă! Atunci, domnul Vyder a plătit toate datoriile tatii şi ale mamii, ba le-a mai dat pe deasupra şi bani… o! un sac de bani!… Şi m-a luat cu el, că bietul tata plângea… Dar n-aveam încotro, trebuia să ne despărţim!… E rău ce-am făcut? zise ea.

— Şi-l iubeşti mult pe domnul Vyder?

— Cred şi eu, doamnă!… Cum să nu-l iubesc? Ce de poveşti îmi mai spune, seara!… Mi-a cumpărat şi rochii frumoase, lenjerie, şal. De asta-s acuma înţolită ca o prinţesă şi nu mai umblu cu saboţi! Ş-apoi, de două luni nu mai ştiu ce-i foamea. Nu mai mănânc mereu cartofi! Mi-aduce şi bomboane şi praline, câte vreau! Vai, ce bună e ciocolata pralinată!… Pentru o pungă de ciocolată, fac tot ce vrea el! Şif pe urmă, moş Vyder e atât de bun, are atâta grijă de mine, e atât de blând, că-mi ţine loc de mamă… O să ia şi o servitoare bătrână ca să-mi ajute, căci nu vrea să-mi stric mâinile cu gătitul. De o lună a început să câştige o mulţime de parale: în fiecare seară îmi aduce trei franci, pe care îi pun la puşculiţă! Atâta, că nu mă lasă să ies, nu-mi dă voie decât aici… E-o bomboană de om… de aceea face din mine ce vrea… îmi zice pisicuţa lui! Şi mama nu mă mai scotea din curviştină, muiere, căţea, putoare! Şi câte şi mai câte!

— Ei, atunci, copila mea, de ce n-ai fi soţia lui moş Vyder?…

— Păi şi sunt, doamnă, răspunse fata, uitându-se la baroană cu trufie, fără a roşi, cu fruntea senină şi ochii luminoşi. Mi-a spus că-s nevestica lui, dar e o nenorocire să fii femeia unui bărbat!… Hei, de n-ar fi pralinele!…

— Doamne, Dumnezeule! murmură ca pentru sine baroana, ce monstru a putut abuza de o asemenea nevinovăţie îngerească? De-aş putea-o aduce pe copilă pe calea cea bună, câte greşeli nu mi-ar fi iertate! „Eu ştiam ce fac, îşi spuse, gândindu-se la scena dintre ea şi Crevel Pe când ea, habar nu are de nimic!

— Îl cunoaşteţi pe domnul Samanon?... întrebă Atala cu un aer linguşitor.

— Nu, drăguţă, dar de ce mă întrebi?

— Spui drept? zise nevinovata copilă.

— Poţi avea toată încrederea în doamna, interveni nevasta sobarului, e un înger.

— Vezi că moşulică al meu se teme de Samanon, să nu-l găsească, şi d-aia s-ascunde... şi eu tare aş vrea să-şi poată recăpăta libertatea...

— Pentru ce?

— Păi, m-ar duce la Bobino! sau chiar la Ambigu{197}.

— E încântătoare! făcu baroana sărutând fetiţa.

— Sunteţi bogată?... întrebă Atala jucându-se cu manşetele baroanei.

— Da şi nu, răspunse baroana. Sunt bogată pentru fetiţe cuminţi ca tine, dacă vor să asculte de îndatoririle creştineşti, cum le învaţă preotul, mergând pe drumul cel drept.

— Pe care drum? zise Atala. Eu ştiu să-mi găsesc singură drumul.

— Pe calea virtuţii!

Atala se uită la baroană cu un aer şiret şi zeflemitor.

— Uite, doamna e fericită de când a intrat în sânul bisericii, adăugă baroana arătând înspre nevasta sobarului. Te-ai măritat cum se împreunează animalele!

— Eu? răspunse Atala, dar dacă mi-aţi da dumneavoastră tot ce-mi dă moş Vyder, aş fi tare mulţumită să nu mă mai mărit. Mare sâcâială! Nici nu vă închipuiţi!...

— Odată ce te-ai unit cu un bărbat, cum ai făcut tu, îi explică baroana, virtutea cere să-i rămâi credincioasă.

— Până ce moare?… spuse Atala cu viclenie. Atunci n-o să fiu mult timp credincioasă. Dacă l-aţi auzi pe moş Vyder cum tuşeşte şi suflă!… hâr! hâr! făcu ea imitându-l pe moşneag.

— Virtutea şi morala, continuă baroana, cer ca biserica, care-l reprezintă pe Dumnezeu, şi primăria, care reprezintă legea, să consfinţească căsătoria voastră. Uite, şi doamna e căsătorită legitim…

— Şi atunci are să fie mai nostim? întrebă fetiţa.

— Vei fi mai fericită, căci, dacă eşti căsătorită, nimeni nu va mai putea să te condamne. Vei fi pe placul lui Dumnezeu! Întreab-o şi pe doamna dacă s-a măritat fără să treacă pe la biserică.

Atala se uită la soţia sobarului.

— Ce are ea mai mult ca mine? întrebă fetiţa. Eu sunt mai frumoasă.

— Da, dar eu sunt femeie cinstită, îi întoarse vorba italianca, pe când ţie ţi s-ar putea da un nume urât…

— Cum vrei să te ocrotească Dumnezeu, când calci în picioare legile sfinte şi pe-ale oamenilor? spuse baroana. Nu ştii că Dumnezeu are un rai pentru cei ce păzesc legile bisericii?

— Da-n rai, acolo, cum e? Teatre sunt?

— A, raiul, începu baroana, e plin de toate desfătările pe care le poţi visa. Pretutindeni îngeri cu aripi albe. Acolo îl poţi vedea pe Dumnezeu în toată gloria, împărtăşindu-te din atotputernicia lui fericită de-a pururi şi-n vecii vecilor!…

Atala Judici o asculta pe baroană cum ai asculta o muzică; văzând-o că nu-i în stare să priceapă, Adeline se gândi să ia o altă cale, adresându-se bătrânului.

— Întoarce-te acasă, fetiţo, voi veni să vorbesc cu domnul Vyder. E francez?

— Alsacian, doamnă, dar o să fie bogat, vă asigur. De-aţi vrea să plătiţi ce datorează pungaşului ăluia de Samanon, o să vă dea banii înapoi! Căci, în câteva luni, zice că va avea

şase mii de franci rentă, şi ne vom duce să trăim la ţară, hăt-departe, tocmai în Vosgi…

La cuvântul Vosgi, baroana căzu într-o visare adâncă. Îşi revăzu satul! Din meditaţia-i tristă o trezi salutul sobarului, care venea să-i aducă dovezile prosperităţii sale.

— Într-un an, doamnă, voi putea să vă înapoiez sumele pe care ni le-aţi împrumutat, căci sunt banii Celui-de-Sus, ai celor sărmani şi necăjiţi! Dacă fac avere, punga mea vă va sta la dispoziţie, voi putea prin mijlocirea dumneavoastră să dau altora, la rândul meu, ajutorul pe care mi l-aţi acordat.

— În clipa de fată, îi răspunse baroana, nu-ţi cer bani, ci să colaborezi la o faptă bună. Am văzut adineauri pe fetiţa lui Judici, care trăieşte cu un bătrân, şi aş vrea să-i căsătoresc religios şi civil.

— A! Moş Vyder! Vrednic şi cumsecade om şi bun sfătuitor. Sărmanul bătrân, de două luni, de când e în cartier, şi-a făcut destui prieteni. Mie îmi trece pe curat socotelile. Cred că-i un brav colonel, care l-a slujit cu credinţă pe împărat… A! Grozav îl iubeşte pe Napoleon! Are şi decoraţii, dar nu le poartă. Aşteaptă să iasă la liman, căci are o mulţime de datorii, bietul om!… Cred chiar că se ascunde de frica portăreilor…

— Să-i spui că dacă o ia în căsătorie pe fetiţă, îi plătesc toate datoriile…

— Atunci e ca şi făcut. Să mergem la el, doamnă, e la doi paşi, în pasajul Soarelui.

Baroana şi sobarul plecară spre pasajul Soarelui.

— Pe-aici, doamnă, o îndrumă sobarul arătând strada Pépinière.

Pasajul Soarelui porneşte într-adevăr chiar din capătul străzii Pépinière şi dă în strada Rocher. Cam pe la mijlocul acestui pasaj tăiat de curând, cu prăvălii ce se închiriau là preţuri ieftine, baroana zări, deasupra unui galantar împodobit cu atâta verde, la o înălţime ce nu îngăduia trecătorilor să arunce priviri indiscrete, firma:

SCRIITOR PUBLIC

şi pe uşă:

BIROU DE AFACERI

Întocmim petiţii. Transcriem pe curat socotelile.
Discreţie. Promptitudine.

Interiorul semăna cu birourile acelea de tranzit, în care călătorii omnibuzelor din Paris sunt siliţi să aştepte, ca să poată cumpăra bilete de transbordare. O scară interioară ducea, se vede, la apartamentul de la mezanin, luminat doar de un coridor şi ţinând de prăvălie. Baroana zări un birou de lemn alb înnegrit, cartoane şi un fotoliu nenorocit cumpărat de ocazie. O şapcă şi un abajur jegos de tafta verde, lucrat în fir de metal, vădeau fie măsuri luate pentru a se ascunde, fie o privire slabă, foarte firească la un bătrân.

— E sus, zise sobarul, urc să-l vestesc şi să-i spun să coboare.

Baroana se aşează, lăsându-şi vălul pe faţă. Scara de lemn gemu sub un pas greu, şi Adeline nu-şi putu stăpâni un ţipăt ascuţit recunoscându-şi soţul, pe baronul Hulot, în vestă împletită de lână cenuşie, cu pantaloni de molton cenuşiu şi papuci.

— Ce doriţi, doamnă? întrebă galant Hulot.

Adeline se ridică şi, cuprinzându-l, rosti cu glas sugrumat de emoţie:

— În sfârşit, te-am regăsit…!

— Adeline!… exclamă baronul peste măsură de uimit, închizând uşa prăvăliei. Joséph! strigă el către sobar, ia-o prin alee.

— Dragă prietene, zise baroana, uitând totul în bucuria-i neţărmurită, te poţi întoarce în sânul familiei, suntem bogaţi! Băiatul tău are o sută şaizeci de mii de franci rentă!

Pensia ta e liberă, ai o restanţă de cincisprezece mii de franci de încasat, pe baza unui simplu certificat că eşti în viaţă! Valérie a murit, lăsându-ţi prin testament trei sute de mii de franci. Nimeni nu-şi mai aduce aminte de trecut, fii fără grijă! Poţi să te întorci în lume, şi vei găsi, în primul rând, o avere la băiatul tău. Vino, vom fi fericiţi. Se împlinesc curând trei ani de când te caut şi atât eram de încredinţată că te voi găsi, încât te aşteaptă un apartament gata pregătit. O! nu trebuie să mai rămâi aici, în mizeria asta în care te văd!

— Aş vrea bucuros, zise baronul zăpăcit, *dar n-aş putea-o lua şi pe fetiţă?*

— Hector, renunţă la ea! fă asta pentru Adeline a ta, care nu ţi-a cerut niciodată nici cel mai mic sacrificiu. Îţi făgăduiesc s-o înzestrez pe copilă, s-o mărit, să mă ocup de educaţia ei. Să fie fericită una dintre cele care te-au făcut fericit, să nu mai cadă în mrejele viciului, în noroi!

— Vasăzică tu erai aceea care voia să mă însoare?… zâmbi baronul. Stai o clipă, spuse el, mă reped până sus să mă îmbrac, mai am nişte haine prezentabile într-un cufăr…

Rămânând singură şi privind din nou dugheana aceea groaznică, Adeline izbucni în lacrimi. El trăia aici, se gândi ea, pe când noi ne desfătam în belşug!… Bietul om! crunt a fost pedepsit, el, care era eleganţa în persoană! Sobarul veni să-şi salute binefăcătoarea, care-l trimise după o trăsură. Când sobarul se întoarse, baroana îl rugă s-o primească în casa lui pe micuţa Atala Judici, şi s-o ia cu el chiar atunci, pe loc.

— Să-i spui, adăugă ea, că dacă vrea să dea ascultare preotului de la biserica Madeleine, în ziua când îşi va face prima comuniune îi voi da o zestre de treizeci de mii de franci şi un bărbat bun, un tânăr vrednic!

— Băiatul meu cel mare, doamnă! Are douăzeci şi doi de ani şi nu mai poate după copilă!

În clipa aceea, coborî şi baronul, ochii îi erau umezi.

— Mă faci să părăsesc, îi şopti el soţiei sale la *ureche,* singura fiinţă care m-a iubit aşa cum mă iubeşti tu! Sărmana fetiţă se topeşte de plâns, nu pot s-o părăsesc aşa…

— Fii liniştit, Hector! va fi primită în sânul unei familii cinstite, pentru care mă pun chezăşie.

— Ei, atunci te pot urma, rosti baronul conducându-şi soţia la trăsură.

Hector, devenit din nou baron d’Ervy, îşi pusese pantalon şi redingotă de postav albastru, vestă albă, cravată neagră şi mănuşi. După ce baroana se instală pe pernele trăsurii, Atala se strecură şi ea ca o şopârlă.

— Vai! doamnă, spuse ea, luaţi-mă şi pe mine cu dumneavoastră… Uite, o să fiu cuminte, ascultătoare, o să fac tot ce vreţi, dar nu mă despărţiţi de moş Vyder, de binefăcătorul meu, care-mi dă atâtea lucruri bune. Au să mă bată iar!…

— Ascultă, Atala, zise baronul, doamna e soţia mea, şi trebuie să ne despărţim.

— Cum? Aşa de bătrână? Şi tremură ca o frunză? răspunse inocenta. Şi ce mutră!…

Şi maimuţări în batjocură tremurul baroanei. Sobarul care alerga după copila lui Judici, veni la portiera trăsurii.

— Ia-o! îi porunci baroana.

Sobarul o apucă în braţe pe Atala şi o duse cu sila acasă la el.

— Îţi mulţumesc pentru sacrificiul tău, dragă prietene! spuse Adeline luând mâna baronului şi strângându-i-o cu o bucurie nespusă. Ce schimbat eşti! Cât trebuie să fi suferit! Ce surpriză pentru fiica ta! Şi pentru fiul tău!

Adeline vorbea cum vorbesc amanţii, când se întâlnesc după o lungă despărţire, povestind o mulţime de lucruri deodată. În zece minute, baronul şi soţia sa ajunseseră în strada Louis-le-Grand, unde Adeline găsi următoarea scrisoare:

Doamnă baroană,

Domnul baron d’Ervy a stat o lună în strada Charonne, sub numele de Thorec, anagrama lui Hector. Se află acum în pasajul Soarelui, sub numele de Vyder. Se dă drept alsacian, e *scriitor public şi trăieşte cu o latâ pe care o cheamă Atala Judici. Luaţi-vă toate măsurile de prevedere, doamnă, căci baronul e pus sub urmărire, nu ştiu pentru ce.*

Actriţa şi-a ţinut cuvântul ca întotdeauna şi rămâne, doamnă baroană, prea-supusa dumneavoastră slugă.

J.M.

Întoarcerea baronului stârni un entuziasm atât de mare încât bătrânul se lăsă convertit la viaţa de familie. Mica Atala Judici fu dată uitării, căci excesul patimii sale îl adusese la o nestatornicie a sentimentelor caracteristică copilăriei. Un singur nor umbrea fericirea familiei: faptul că baronul se schimbase atât de mult. Când îşi părăsise copiii, mai era încă asemeni unui stejar verde, şi acum se întorsese un moşneag gârbovit, încovoiat, o ruină. Masa îmbelşugată, înjghebată în pripă de Célestine, îi aminti de ospeţele de odinioară ale cântăreţei şi îl făcu pe bătrân să rămână buimăcit de strălucirea familiei sale.

— Sărbătoriţi întoarcerea tatălui risipitor! şopti el la urechea Adelinei.

— Sst!... s-au uitat toate, răspunse ea.

— Dar Lisbeth? întrebă Hulot, văzând că fata bătrână lipseşte.

— Vai! răspunse Hortense, a căzut la pat şi zace... Din nefericire, o vom pierde curând. Te aşteaptă îndată după masă să treci pe la ea.

A doua zi dimineaţa, la răsăritul soarelui, portarul îl înştiinţă pe Hulot-fiul că soldaţi din garda municipală împresurau casa. Oamenii legii îl căutau pe bătrânul Hulot.

Portărelul intră şi-i înfăţişă avocatului decizii judecătoreşti în regulă, întrebându-l dacă-i dispus să plătească pentru tatăl său. Era vorba de nişte poliţe în valoare de zece mii de franci, la ordinul unui oarecare cămătar Samanon, care probabil că dăduse două sau trei mii de franci baronului d'Ervy. Hulot-fiul îl ruga pe funcţionar să-şi trimită îndărăt oamenii şi plăti. O fi oare totul? se întrebă el cu îngrijorare.

Lisbeth, şi-aşa destul de amărâtă de norocul ce surâdea familiei, nu putu îndura fericitul eveniment. Starea ei se înrăutăţi în aşa măsură încât Bianchon declară că avea să se prăpădească într-o săptămână, răpusă după o lungă luptă în care câştigase atâtea victorii. Şi, până la sfârşit, tot timpul cât dură groaznica agonie a ftiziei pulmonare, izbuti să-şi ţină bine ascunsă ura. Avu astfel suprema satisfacţie de a-i vedea pe toţi: Adeline, Hortense, Hulot, Victorin, Steinbock, Célestine şi copiii lor lăcrămând la căpătâiul ei, regretând-o ca pe îngerul familiei. Bătrânul Hulot, pus la un regim substanţial, de care fusese lipsit trei ani de zile, începu a prinde puteri, amintind aproape pe cel de odinioară. Renaşterea lui o bucură în aşa măsură pe Adeline, încât tremurul nervos i se mai potoli. „Va fi fericită, până la urmă", îşi spuse Lisbeth în ajunul morţii, văzând că baronul îi purta un fel de veneraţie soţiei sale, de ale cărei suferinţe aflase de la Victorin şi Hortense. Sentimentul acesta grăbi sfârşitul verişoarei Bette, care fu dusă la groapă de întreaga familie îndurerată.

Baronul şi baroana Hulot, dându-şi seama că au ajuns la vârsta tihnei depline, cedară contelui şi contesei Steinbock splendidele apartamente de la etajul întâi, instalându-se la al doilea. Baronul, mulţumită fiului său, obţinu, pe la începutul anului 1845, un loc la căile ferate, cu şase mii de franci pe lună, care împreună cu celelalte şase mii de franci pensie şi averea lăsată de doamna Crevel prin testament reprezentau o rentă de douăzeci şi patru de mii de franci.

Îşi cum Hortense obţinuse separaţie de bunuri, în timpul celor trei ani cât fusese certată cu soţul ei, Victorin puse fără şovăială pe numele surorii sale cele două sute de mii de franci primiţi în depozit, făcând astfel Hortensei o pensie de douăsprezece mii de franci. Wenceslas, soţ al unei femei bogate, îi era credincios Hortensei, în schimb, trândăvea neputându-se hotărî să înceapă o lucrare cât de mică. Devenit din nou artist *in partibus*{198}, se bucura de mult succes prin saloane, fiind consultat de către amatori. În sfârşit, ajunse critic, ca toţi neputincioşii, care au înşelat speranţele puse în ei. Deşi duceau o viaţă comună, fiecare din aceste trei căsnicii îşi avea averea sa proprie. Prudentă, după atâtea experienţe triste, baroana îi încredinţă fiului său administrarea averii, lăsându-i astfel baronului numai leafa, în nădejdea că un venit atât de modest îl va opri să mai cadă în vechile-i păcate. Dar, printr-un ciudat noroc, în care nici mama nici fiul nu speraseră, baronul părea că renunţase la sexul frumos. Cuminţenia lui, pe care toţi o puneau pe seama vârstei înaintate, inspiră până la sfârşit o încredere desăvârşită familiei, care se bucura iar din plin de drăgălăşenia şi plăcutele însuşiri ale baronului d’Ervy. Plin de atenţii faţă de nevastă-sa şi de copii, însoţindu-i la spectacole şi în societate, unde fu văzut din nou, făcea cu multă graţie onorurile salonului în casa fiului său. În sfârşit, această convertire a tatălui risipitor făcuse fericirea întregii familii. Era un moşneag plăcut, tare îmbătrânit, dar încă spiritual; îşi păstrase din vechea sa patimă numai ceea ce-ar fi putut trece acum drept o virtute socială. În această privinţă se liniştiseră cu toţii. Atât baroana cât şi copiii îl ridicau în slava cerului pe părintele familiei, uitând cu totul de moartea celor doi unchi! Căci astfel merge viaţa, uitarea se aşterne peste toate!

Doamna Victorin, gospodină foarte pricepută, mulţumită sfaturilor date de Lisbeth, şi care conducea casa aceasta atât de grea, se văzuse nevoită să ia un bucătar. Odată cu

bucătarul, se impunea şi o ajutoare la bucătărie. Fetele de la bucătărie din zilele noastre sunt fiinţe ambiţioase, care n-au altă grijă decât să fure secretele şefului, intitulându-se bucătărese îndată ce ştiu să potrivească un sos. De aceea fetele de la bucătărie sunt foarte des schimbate. Pe la începutul lui decembrie 1845, Célestine angajă ca ajutoare la bucătărie o normandă durdulie din Isigny, mică şi îndesată, cu braţe zdravene şi roşii, cu o faţă comună, proastă ca un lucru de ocazie şi care se hotărâse cu greu să-şi lepede clasica bonetă de bumbac, pe care o poartă fetele din Normandia de jos. Fata asta era înzestrată de la natură cu un piept îmbelşugat de doică, care abia încăpea în corsajul de cât ce părea gata să plesnească. Avea o faţă roşcovană, cu trăsături tinere şi puternice, ca cioplite în piatră. Bineînţeles că nimeni n-o lua în seamă pe slujnica cea nouă cu numele de Agathe – ţărancă dezgheţată, la fel cu toate cele pe care provincia le trimite zilnic Parisului. Agathe, care nu avusese până acum de-a face decât cu cărăuşii din cârciumile de mahala, unde slujise, nu-l ispiti deloc pe bucătar, fiind din cale-afară de grosolană la vorbă; aşa că, în loc să-l cucerească, învăţând de la el arta bucătăriei, nu se alese decât cu dispreţul lui. Bucătarul o curta pe Louise, camerista contesei Steinbock. Normanda, văzându-se oropsită, se plângea de soarta ei, era veşnic gonită din bucătărie, sub felurite pretexte, ori de câte ori bucătarul potrivea o mâncare ori combina un sos.

— Hotărât, n-am noroc, spunea ea, am să-mi caut loc în altă parte.

Totuşi rămase, deşi ceruse de două ori să i se facă socoteala.

Într-o noapte, Adeline, trezită de un zgomot ciudat, nu-l mai găsi pe Hector la locul lui în patul de alături, căci dormeau acum în paturi alăturate, cum se cuvine unor bătrâni, Aşteptă cam vreun ceas, dar Hector nu se întoarse. Cuprinsă deodată de spaimă, închipuindu-şi că s-a

întâmplat cine ştie ce nenorocire, că l-o fi lovit damblaua, urcă mai întâi la etajul de deasupra, unde se aflau mansardele servitorilor, şi se îndreptă spre camera Agathei, atrasă de lumina vie ce se strecura prin uşa întredeschisă şi de murmurul a două voci. Se opri îngrozită, recunoscând glasul baronului, care, ademenit de nurii Agathei, ajunsese – aţâţat fiind de împotrivirea vicleană a ticăloasei rândăşoaice – să-i spună aceste cuvinte mârşave:

— Nevasta mea nu mai are mult de trăit şi, dacă vrei, am să te fac baroană.

Adeline scoase un ţipăt, scăpă lumânarea şi fugi.

Trei zile după aceea, baroana, care primise în ajun sfântă împărtăşanie, trăgea să moară, înconjurată fiind de întreaga familie îndureratã. Când să-şi dea sufletul, luă mâna tovarăşului ei de viaţă şi, strângând-o, îi şopti la ureche:

— Dragul meu, nu-ţi mai puteam dărui decât viaţa, peste o clipă, vei fi liber să-ţi iei altă baroană Hulot.

Şi se văzură, lucru rar, lacrimi izvorând din ochii unei moarte. Ferocitatea viciului învinsese răbdarea îngerului, care, din pragul Veşniciei, lăsă să-i scape singurul cuvânt de mustrare rostit într-o viaţă întreagă.

Baronul Hulot părăsi Parisul, trei zile după înmormântarea soţiei sale. Unsprezece luni mai târziu Victorin află indirect de căsătoria tatălui său cu domnişoara Agathe Piquetafd, celebrată la Isigny, în ziua de 1 februarie, anul o mie opt sute patruzeci şi şase.

— Bătrânii noştri se pot împotrivi la căsătoria copiilor lor, pe câtă vreme copiii nu pot împiedica nebuniile bătrânilor căzuţi în mintea copiilor, îi spunea maestrul Hulot maestrului Popinot, cel de-al doilea fiu al fostului ministru de Comerţ, care-i vorbea de această căsătorie.

Sfârşit

{1} *Verişoara Bette* – Romanul a apărut pentru prima dată în ziarul *Constituţionalul* (de la 8 octombrie la 3 decembrie 1846); în acelaşi ziar s-a publicat apoi (în 1847) romanul *Vărul Pons,* ambele purtând titlul general de *Rudele sărace.*

{2} *„Legiunea de onoare”* – decoraţie franceză, instituită în 1802 de Napoleon Bonaparte; pe atunci prim-consul, pentru a răsplăti serviciile militare şi civile.

{3} *La auzul acestui nume atât de potrivit...* – Numele lui Crevel aminteşte într-adevăr de verbul francez *crever* = a plesni.

{4} de pe *vremea Restauraţiei...* – Este perioada din istoria Franţei dintre 1814 (15) şi 1830, numită aşa deoarece în 1814, şi apoi în 1815 dinastia Bourbonilor a fost „restaurată” pe tron cu ajutorul armatelor străine care îl învinseseră pe Napoleon.

{5} o *privire asemeni aceleia pe care Tartuffe i-o aruncă Elmirei* – În comedia lui Molière, *Tartuffe* (1667), personajul cu acelaşi nume este binecunoscutul fals cucernic, ipocrit şi corupt, care doreşte nu numai să pună mâna pe averea protectorului său, Orgon, dar şi s-o seducă pe soţia acestuia, Elmire.

{6} *unei vechi pendule empire* – o pendulă în stilul la modă în vremea Imperiului lui Napoleon (1804—1814), cu linii drepte şi cu ornamente de bronz.

{7} *Ca pe vremea Regenţei, a lui Ludovic al XV-lea, Oeil de boeuf* – Evocarea fastului monarhic şi a bunului plac aristocratic din secolul al XVIII-lea, care îl impresionează pe negustorul Crevel, dornic să imite pătura invidiată. Regenţa, guvernământul din timpul minorităţii lui Ludovic al XV-lea (1715—1723), ca şi domnia propriu-zisă a acestui rege (1723—1774) se caracterizează prin luxul şi destrăbălarea păturilor feudale. *Oeil de boef* (ochi de bou) este numele dat anticamerei regale, după fereastra ovală pe care o avea. Aici aşteptau curtenii să se scoale regele.

{8} *un al doilea Duprez* – *Gilbert-Louis Duprez* (1806—1896), tenorul celebru în vremea sa.

{9} *rolul lui Ludovic al XV-lea pe lângă domnişoara de Romans* – Continuându-şi cariera” de afemeiat, Ludovic al XV-lea a avut ca „protejată”, după o serie întreagă de favorite (doamna de Pompadour, doamna du Barry), şi pe tânăra domnişoară de Romans.

{10} *teorii saint-simoniene în materie de femei* – Crevel – care este un ignorant – confundă ideile socialiştilor utopici (în special ale lui Fourier), care proclamau completa egalitate în drepturi dintre, bărbat şi femeie cu haremul comun la care face aluzie el.

{11} *o cale de mijloc... cum a spus regele nostru* – Venind la tron după revoluţia din 1830, datorită marii burghezii bancare, regele Ludovic-Filip preconiza în politica internă „calea de mijloc” *(le juste milieu), a*dică o balansare a partidelor burgheze care să ferească burghezia atât de pretenţiile aristocraţiei cât şi de revendicările populare.

{12} *Célestine, du Tillet, Popinot, Biroteau etc.* – Personaje balzaciene întâlnite şi în alte romane din *Comedia umană.* (vezi *Addenda)*

{13} *condottieri* – Aşa erau numiţi, în Italia, şefii cetelor de soldaţi mercenari; în sens mai larg: aventurieri, oameni în stare de a îndrăzni orice.
{14} *a serbărilor de pe vremea Imperiului* – După ce s-a proclamat împărat (1804), Napoleon s-a înconjurat de fast imperial, organizând dese serbări, prilejuite mai ales de numeroasele sale victorii militare.
{15} *ca o martiră în Coliseu* – În Coliseu, vast, amfiteatru din Roma antică, în care încăpeau 100 000 de spectatori, se dădeau spectacole cu fiare sălbatice. Mulţi dintre primii creştini, consideraţi ca rebeli faţă de păgânismul oficial, au fost executaţi în Coliseu, prin sfâşiere de către fiare, şi au suferit cu stoicism această moarte.
{16} *Josefina... Napoleon* – La început foarte îndrăgostit de creola Josefina de Beauharnais, pe care a luat-o de soţie, Napoleon nu i-a rămas multă vreme credincios. Dorind să-şi asigure o dinastie şi relaţii cu oasele domnitoare din Europa, el a repudiat-o chiar (în 1809), pentru a se căsători cu o arhiducesă austriacă. Josefina a rămas însă ataşată de el.
{17} *rechiziţiile republicane... armata numită à Rinului* – E vorba de masiva *Chemare sub arme* din 1793, când Comitetul Salvării Publice a trebuit să facă faţă, pentru a salva Republica, atât atacurilor de la graniţă ale armatelor străine cât şi încercărilor de contrarevoluţie din interior. Una dintre aceste viteze armate republicane a luptat în regiunea Rinului.
{18} *Dianca Capeilo... doamna Récamier* – *Bianca Capello,* pictată de pictorul italian *Bronzino* (1502—1572), a devenit, datorită frumuseţii, dar mai ales intrigilor ei, soţia lui Francesco del Medici, mare duce de Toscana. Sculptorul francez *Jean Goujon* (1510— 1567) a reprezentat-o pe *Diana de Poitiers* şi în chip de Diana, zeiţa vânătorii (cel puţin lui i s-a atribuit multă vreme cunoscuta statuie de la Luvru). *Doamna Tallien* (1773—1835) a jucat un rol contrarevoluţionar, participând la o acţiune de răsturnare a lui Robespierre. *Domnişoara Georges* (1787—1867), care era deosebit de impunătoare, a fost o tragediană franceză. Foarte frumoasă a fost şi *doamna Récamier* (1777—1849), al cărei salon era celebru în vremea Restauraţiei. (Pentru *Ninon* şi doamna *du Barry,* v. notele 122 şi 110.)
{19} *soldat din 1792* – Declarând război Austriei, în aprilie 1792, Ludovic al XVI-lea şi cercurile regaliste din Franţa sperau să provoace o invazie străină care să înăbuşe Revoluţia. Dar, în faţa primejdiei în care se afla patria, poporul francez a răspuns prin înrolări voluntare, constituiri de batalioane etc. Înfometaţi şi zdrenţuiţi, dar plini de avânt patriotic, soldaţii din 1792 şi-au apărat ţara cu curaj şi abnegaţie.
{20} *în timpul campaniei din 1804* – În 1804 Napoleon era în război cu Anglia, pe care se pregătea s-o invadeze, proiect la care a trebuit ulterior să renunţe.
{21} *pregătirea campaniei din 1806* – este vorba de războiul dus de Napoleon împotriva Prusiei, pe care o învinge, în octombrie 1806, în faimoasele bătălii de la Iena şi Auerstaedt.
{22} *d'Orsay, Forbin şi Ouvrard* – În afară de *d'Orsay,* cunoscut la începutul secolului al XIX-lea numai ca tipul bărbatului frumos şi elegant, ceilalţi doi citaţi erau cunoscuţi şi prin profesiunea lor: *Louis-Auguste,* conte de *Forbin,* mort în 1841, era pictor şi arheolog; el a reorganizat muzeul Luvru şi a

înfiinţat muzeul Luxemburg din Paris; cât despre *Gabriel-Julien Ouvrard* (1770—1846), el a fost un bancher celebru, care s-a îmbogăţit ca furnizor al armatelor napoleoniene şi ca speculant.

{23} *în privinţa femeilor, ideile din vremea Directoratului* – Perioada Directoratului (octombrie 1795—noiembrie 1798) a însemnat în Franţa degradarea Revoluţiei prin abuzuri de tot felul şi prin moravuri corupte.

{24} *Waterloo* – Bătălia de la *Waterloo* (18 iunie 1815) a însemnat înfrângerea definitivă a lui Napoleon. Armatele franceze au fost învinse aici de către armatele engleze şi prusiene coalizate.

{25} *în 1823... în războiul din Spania* – Guvernământul reacţionar al Bourbonilor restauraţi a întreprins în 1823 o expediţie armată împotriva Spaniei, pentru a-l restabili ca monarh absolut pe regele Ferdinand al VII-lea, ale cărui puteri fuseseră zdruncinate de o revoluţie burghezo-democratică.

{26} *Ludovic-Filip... ramurii cadete* – După revoluţia din 1830, marea burghezie franceză a predat tronul unui prinţ din spiţa de Orléans (ramura mezină a familiei regale), care manifestase oarecare liberalism. *Ludovic-Filip de Orléans* era fiul lui Filip de Orléans (Philippe-Egalité), care votase condamnarea la moarte a lui Ludovic al XVI-lea.

{27} *prima dona assoluta* – primadonă absolută (l. ital.): cea mai ilustră cântăreaţă a unei Opere, care nu împarte cu nimeni gloria, datorită calităţilor excepţionale ale vocii ei.

{28} *faţa-i... simiescă* – faţă ca de maimuţă (de la cuvântul latinesc *simius* – maimuţă).

{29} *Ramura de măslin... pe care* o *ţineau în mână Bourbonii* – Revenind la tron (v. nota 3), Bourbonii au profitat de anii îndelungaţi de războaiele lui Napoleon, care obosiseră poporul francez, pentru a declara că regii reprezintă pacea. De asemenea, Ludovic al XVIII-lea a ţinut să declare că uită trecutul revoluţionar şi că aduce liniştea pentru toţi în ţară.

{30} *catastrofa de la Fontainebleau* – Napoleon I a semnat abdicarea sa (aprilie 1814) la castelul de la Fontainebleau.

{31} *armata franceză din 1815* – armata înjghebată de Napoleon în timpul celei de-a doua domnii a lui *(cele o sută de zile:* martie-iunie 1815), după întoarcerea din insula Elba, cu care i-a putut alunga pe Bourboni, dar nu a putut câştiga bătălia de la Waterloo.

{32} o *figură de Giotto* – Pictorul florentin *Angiolotto di Bondone,* zis *Giotto* (1266—1336), a introdus mişcarea şi graţia în pictura primitivă. Totuşi, figurile lui amintesc încă de rigiditatea şi neîndemânarea pânzelor vechi prin aspectul lor ascetic şi prin culoarea întunecată a pielii.

{33} *micii savoiarzi* – goniţi de sărăcia din provincia lor muntoasă (Savoia, în sud-estul Franţei, la graniţa cu Italia), mulţi copii din acea regiune vagabondau prin ţară ca flaşnetari sau dresori de animale.

{34} *marele duce Constantin* – După căderea lui Napoleon, ţarul Alexandru al III-lea trimisese în Polonia, proclamată regat constituţional (20 iunie 1815), pe fratele său, *marele duce Constantin,* care era căsătorit cu o poloneză. Acesta era încă şeful armatei când a izbucnit insurecţia naţională poloneză (1830—1831).

{35} pe *aria* „O, *Mathilde”* – din *Wilhelm Tell* (1829), operă de Rossini.

{36} *Livonia* – (rus. Лифляндия; lat. Livonia; germ. Livland) este un ţinut istoric din regiunea baltică. Astăzi regiunea se află în parte pe teritoriul Estoniei, Letoniei şi Federaţiei Ruse. (n.k.)

{37} *în timpul campaniei din 1812* – campania lui Napoleon I în Rusia, campanie care a însemnat prima lui mare înfrângere. Apărându-şi ţara cotropită, soldaţii ruşi au dat lovituri mortale armatelor franceze, care, surprinse şi de iarnă pe întinsurile Rusiei, au fost în mare măsură nimicite. La început în număr de 500 000, printre care şi mulţi străini, soldaţii „marii armate” nu mai erau decât 30 000 la întoarcere.

{38} *domnişoara de Fauveau, un Wagner, un Jeanest, un Froment-Meurice... Liénard – Félicie de Fauveau,* născută în 1803, a fost o sculptoriţă cunoscută în societatea înaltă a Restauraţiei; *Jean-Martin de Wagner* (1777—1858), sculptor german, a lucrat pentru muzeul din München; *Louis-François Jeanest* lucra, în primul sfert al secolului al XIX-lea, medalioane şi reproduceri; *Froment-Maurice* (1802—1855) era un giuvaergiu de artă –, *Liénard* era un celebru sculptor în lemn, tot din vremea lui Balzac.

{39} *Donatello, Brunelleschi, Ghiberti, Benvenuto Cellini, Jean de Bologne* – Sculptorul florentin *Donatello* (1386—1466) a executat statui, busturi, basoreliefuri; *Felipo Brunélleschi* (1377—1446), arhitect, sculptor şi pictor florentin, bun cunoscător al artei antice, s-a făcut celebru mai ales prin cupola bisericii Santa-Maria del Fiore din Florenţa; *Lorenzo Ghiberti* (1378—1455) este autorul celebrelor basoreliefuri în bronz de pe porţile Baptisteriului din Florenţa. Deşi flamand de origine, sculptorul *Jean de Bologne* (1529— 1608) ţine tot de şcoala florentină, căci a lucrat la curtea Medicilor. (Pentru *Benvenuto Cellini* v. nota 135.)

{40} *cuvântul „fecit”* – este cuvântul latin care urma după numele pictorului pe tablourile vechi, completând semnătura. Aşa, de ex. „Rembrandt fecit” însemna: Rembrandt a făcut (acest tablou).

{41} *Brillat-Savarin* – Gastronomul francez *Anthelme Brillat-Savarin* (1755—1826) este autorul unei lucrări despre *Fiziologia gustului.* De la numele lui vine şi cel al prăjiturii numite *savarină*.

{42} *Robert diavolul* – Operă în cinci acte de Meyerbeer (libretul de Scribe).

{43} *tipul tânărului ieşit din revoluţia de la 1830* – Revoluţia din 1830 (27—29 iulie), punând capăt domniei absolutiste a Bourbonilor, a însemnat pentru marea burghezie franceză desăvârşirea victoriei din 1789—1794 asupra feudalismului. În persoana noului rege, Ludovic-Filip „rege-burghez”, această burghezie îşi asigurase o monarhie moderată şi maleabilă. Tinerii burghezi puteau avea, deci, toate ambiţiile.

{44} *învelişul englezesc* – Influenţa engleză era foarte puternică în Franţa primei jumătăţi a secolului al XIX-lea; Anglia era într-o perioadă de avânt economic, având o industrie mult mai dezvoltată decât Franţa.

{45} *Henric al III-lea... amanţii reginei Margot – Henric al III-lea,* regele Franţei între 1574 şi 1589, a fost unul dintre regii cei mai vicioşi pe care i-a cunoscut istoria. „Favoriţii” *(mignons)* lui erau tineri nobili care se îmbrăcau – cum făcea uneori şi regele – în haine înzorzonate şi chiar femeieşti. Sora lui

Henric al III-lea (*regina Margot* (1553—1615), prima soţie a lui Henric al IV-lea, ducea şi ea o viaţă destrăbălată şi îşi sacrifica iubiţii.

{46} *trei dinastii* – cea a *Capeţienilor* direcţi (987—1328), dinastia *Valois* (1328—1589) şi dinastia *Bourbon* (1589—1848).

{47} *Cambacérès – Jean-Jacques Régis, duce de Cambacérès* (1753—1824), înalt magistrat în timpul Revoluţiei, a servit apoi atât pe Napoleon, care l-a făcut duce de Parma şi prinţ-arhicancelar al Imperiului, cât şi pe Bourbonii reveniţi la tron în 1814.

{48} *desiderata* – celei dorite (1. lat.).

{49} *al capului Meduzei* – După mitologia greacă, Meduza transforma în piatră pe oricine o privea. Perseu a poruncit să i se taie capul şi s-a servit de el în bătălii, pentru a-şi transforma duşmanii în piatră.

{50} *„That is the question", cum zicea Shakespeare* – Aceasta-i întrebarea (1. engl.). Fraza e rostită de Hamlet, la începutul celebrului său monolog meditativ: *A fi sau a nu fi, aceasta-i întrebarea. (Hamlet, 111, 1.)*

{51} *Pilastre de Rosier, Beaujon, Marcel, Molé, Sophie Arnould* – Jean-François *Pilastre de Rosier* (1756—1785), fizician francez, s-a ocupat cu aeronautica: a făcut mai multe ascensiuni cu balonul şi a murit încercând să traverseze Canalul Mânecii în balon. Bogătaşul francez *Nicolas Beaujon* (1708—1786) a construit la Paris, în 1784, un azil de orfani, transformat, în timpul Revoluţiei, într-un spital care mai există şi azi. *Jean-Joseph Marcel* (1776—1854), orientalist francez, a colaborat la o monumentală *Descriere a Egiptului* şi a fost director al Imprimeriei naţionale. *Louis-Mathieu Molé* (1781—1855) a fost ministru, în timpul Restauraţiei şi al monarhiei din iulie, situându-se pe poziţii centriste. (Pentru *Sophie Arnould,* v. nota 92.)

{52} *prună reine-claude* - Soi de prune mari, sferice, galbene-verzui sau roşcate, cunoscute la noi sub numele de *renglote sau renclote* (derivat din fr. *reine-claude).* (n.k.)

{53} *pidosnic – (pop.)* Care este ieşit din comun, contrar aşteptărilor (în sens negativ); care se comportă ciudat, sucit; care face totul pe dos. (n.k.)

{54} *vorbele lui Kosciuszko: „Finis Poloniae"* – Participant la mai multe insurecţii pentru independenţa Poloniei, *Tadeu Kosciuszko* (1746—1817), ofiţer polonez, ar fi rostit, după cum se pretinde, aceste cuvinte mult prea pesimiste *(Finis Poloniae* – E sfârşitul Poloniei) cu prilejul înfrângerii suferite în 1794 din partea coaliţiei ruso-prusace.

{55} *îl poţi băga... la Clichy* – Clichy era numele închisorii din Paris care, din 1826, servea pentru întemniţarea debitorilor insolvabili; închisoarea datornicilor.

{56} *Chaumière... cartierul Notre-Dame de Lorette* – La Chaumière – „Coliba" (în genul rustic, la modă la sfârşitul secolului al XVIII-lea) – era, în vremea lui Balzac, o grădină de vară, cu orchestră, bal, tobogan etc. În cartierul Notre-Dame de Lorette, numit aşa după biserica cu acelaşi nume, se instalaseră o seamă de femei de moravuri uşoare, cărora li s-a spus, de prin 1840 *„lorete".*

{57} *Furtuna de Shakespeare... Caliban... Ariel... Prospero* – În drama feerică *Furtuna* de Shakespeare (1612), Prospero, duce al Milanului, alungat din ţara sa în urma unui complot al fratelui său Antonio, se refugiază pe o insulă

pustie, unde îl servesc spiritele – Ariel, spiritul aerului, şi Caliban, spiritul pământului. O furtună stârnită de Ariel aduce în insulă pe duşmanii lui Prospero, pe care acesta îi supune la diverse încercări, iar apoi se întoarce în ţară.

{58} *Jardin des Plantes* – este grădina botanică şi zoologică din Paris, înfiinţată (ca grădină botanică) în 1626 şi completată cu un muzeu de ştiinţe naturale şi o menajerie în 1693.

{59} *Greuze... Ruysdaël, Guaspre... Teniers, Metzu, Van, Huysum, Abraham Mignon* – *Jean Baptiste Greuze* (1725—1805), pictor francez, autor de portrete şi scene de familie; *Jacob-Isaac Ruysdaël* (1629—1682), peisagist olandez; *Gaspard Dughet,* zis *Guaspre* (1613—1675), a trăit şi a pictat mult în Italia, deşi era francez. Pictorii flamanzi *Teniers*, tatăl (1582—1649) şi fiul (1610—1694), sunt autori de scene populare şi de interior. Pictorul olandez *Gabriel* Mefzu sau *Metsu* (1630—1667) a pictat mai ales scene de interior şi scene populare; *Justus Van Huysum* (1659—1716), pictor olandez, este şeful unei familii întregi de pictori, specializaţi mai ales în peisaje, flori şi fructe; *Abraham Mignon,* artist flamand (1640—1679), a pictat cu predilecţie flori, insecte şi animale.

{60} *vin de Cap* – vin din regiunea cea mai de sud a Africii.

{61} *ca Loth din Gomora* – Aluzia la episodul biblic este confuză. De fapt, Loth ar fi fugit nu din Gomora ci din Sodoma, în momentul când a aflat că este condamnată la pieire. El ştia că nu trebuie să se uite înapoi, dar soţia lui, din curiozitate, a întors capul şi a fost transformată într-o statuie de sare.

{62} *Bonaparte... a tras în popor aproape în acelaşi loc în care Ludovic al XVI-lea şi-a pierdut tronul şi capul... Sauce* – Napoleon Bonaparte, pe vremea când era general, a primit misiunea de a stăvili o mişcare regalistă din centrul Parisului, precum şi aceea de a înăbuşi mişcarea populară condusă de Babeuf, de la clubul Panteonului. *Sauce* este băcanul din Varennes care a oprit caleaşca regelui Ludovic al XVI-lea, când acesta fugea din Paris ca să ia contact cu forţele reacţionare din afară, pentru a lupta împotriva Revoluţiei. Ludovic al XVI-lea n-a îngăduit să se verse sângele lui Sauce, afişând o generozitate de paradă.

{63} *picturi în „camaieu”* – picturi în care nu se întrebuinţează decât o culoare, ale cărei diverse tonuri sunt folosite pentru a da impresia basoreliefului; asemenea picturi erau foarte la modă în cursul secolului al XVIII-lea.

{64} *nec plus ultra* – mai departe (mai mult, mai frumos) nu se poate! (1. lat.).

{65} *majorat* – În regimul feudal majoratul era partea din averea familiei cedată primului născut şi inalienabilă. Operaţia avea drept scop menţinerea numelui şi a averii familiei. În timpul monarhiei „burgheze” a lui Ludovic-Filip majoratele au fost desfiinţate.

{66} *Antonio Canova* (1757—1822) – sculptor italian, celebru prin graţia statuilor sale.

{67} *colorit rece, ca un tablou de Terburg* – *Gérard Terburg* sau *Terborch* (1608—1681), pictor olandez.

{68} *pilda domnului de Turenne – Henri de la Tour d'Auvergne* (1611—1675), viconte de Turenne, mareşal al Franţei, a avut o carieră strălucită de căpitan de oşti. Napoleon îl considera mare conducător militar. Simplu şi modest, Turenne a participat totuşi la rebeliunea marilor feudali împotriva regelui (Fronda), fiind influenţat de fratele său, ducele de Bouillon.

{69} *Sain şi Augustin – Jean-Baptiste-Jacques Augustin* (1759—1832), pictor pe smalţ şi miniaturist francez cu faimă, reputat pentru vigoarea coloritului său. *Sain* e mai puţin cunoscut.

{70} *picador* – călare şi înarmat cu o suliţă, *picadorul* (1. spaniolă) ia parte la luptele cu tauri, atacând animalele.

{71} *două Fluvii din Tuileries* – statui din grădina Tuileries, în mijlocul căreia se afla palatul regal, distrus în 1871.

{72} *1830 a desăvârşit înfăptuirile din 1793* – După revoluţia din 1830, dominaţia aristocraţiei a fost încheiată, aşa cum anunţaseră şi măsurile energice ale dictaturii iacobine din 1793.

{73} *Iago... Richard al 111-lea* – personaje din dramele lui Shakespeare: Iago reprezintă, în *Othello,* tipul intrigantului perfid, iar Richard al III-lea, în drama cu acelaşi nume, tipul ambiţiosului crud şi viclean.

{74} *magna parens rerum* – marea oblăduitoare a lucrurilor (l. latină).

{75} *stil rocaille* – gen de ornamentaţie folosit pentru anumite mobile, pe vremea lui Ludovic al XV-lea, şi care reprezenta stânci, grote, scoici; de la *roc* = stâncă (1. franceză).

{76} *Duomo* – catedrala din Milano.

{77} *Boulle – André-Charles Boulle* (1642—1732), tâmplar (artist în felul lui) de mobilă fină, încrustată cu firişoare de baga şi de aramă.

{78} *Chevet* – mare restaurant din vremea lui Balzac.

{79} *Zaïre Orosmane* – Tragedia *Zaïre* (1732) a lui Voltaire, în care prinţul turc Orosmane, îndrăgostit de una din sclavele sale creştine, o ucide crezând că-i e necredincioasă; aflând apoi că-i nevinovată, se sinucide.

{80} *Déjazet – Pauline-Virginié Déjazet* (1797—1875), actriţă franceză, a jucat cu multă vervă şi talent comic roluri în travesti, de multe ori licenţioase.

{81} *Agar îl aşteaptă pe Abraham* – Într-un episod din Biblie se povesteşte că Sara, soţia lui Abraham, crezându-se sterilă, i-a trimis soţului ei pe sclava egipteană Agar.

{82} *Henric al IV-lea îi îngăduia Gabrielei pe un Bellegarde* – Favorita regelui Franţei Henric al IV-lea (1553—1610), *Gabrielle d'Estrée* (1573—1599), fusese şi metresa ducelui Roger de Bellegarde, curtean dibaci, pe care regii Franţei l-au copleşit cu favoruri.

{83} *„englezii" te-au dus... Clichy's Castle* – În limbajul popular din secolul al XIX-lea, cuvântul *englez* era folosit pentru a desemna pe creditori şi portărei. Închisoarea din Clichy, denumită în ironie *Clichy's Castle* (castelul Clichy, în l. engl.), servea numai pentru debitorii insolvabili.

{84} *Brideau, omul de geniu* – Povestea tinereţii frământate a pictorului Brideau, personaj balzacian, se găseşte în romanul *Pescuitori în apă tulbure.*

{85} *micul caporal* – Aşa îi spuneau soldaţii, între ei, lui Napoleon Bonaparte.

{86} *Raziile, aşurul şi califatele* – Raziile (cuvânt de origine arabă) erau incursiunile militare din Algeria cu scop de jefuire. Prin „aşur” (de la răd. *aşr* - zece), se înţelege dijma pe care o plăteau ţăranii arabi asupra recoltelor de cereale. Califatele reprezentau atât funcţiile domnitorilor musulmani (califi) cât şi teritoriile stăpânite de ei. Francezii au început să cucerească Algeria din 1830.

{87} *in fiocchi* – A fi *in fiocchi* (l. ital.) înseamnă a fi în mare ţinută, în costum de gală. Expresia vine de la ciucurii *(fiocchi)* care cad de o parte şi de alta a pălăriei de cardinal.

{88} *să fim prieteni, Cinna* – începutul unui vers celebru din tragedia lui Corneille, *Cinna* (1640). Este rostit de August, care se adresează cu clemenţă imperială conspiratorului Cinna: în loc de pedeapsă, îi oferă prietenia sa.

{89} *celor două Camere* – În timpul Restauraţiei (1815—1830) şi al monarhiei din iulie (1830—1848), au funcţionat în Franţa două Camere: una a pair-ilor, ai cărei membri erau numiţi de rege, şi una a deputaţilor (a *reprezentaţilor),* care erau aleşi prin vot, dar de către un număr limitat de electori, pe baza sistemului censitar.

{90} *Fabert* – *Abraham de Fabert* (1599—1662), mareşal al Franţei, a rămas cunoscut ca unul dintre cei mai valoroşi conducători de oşti din secolul al XVII-lea.

{91} *ca un Correggio într-un hambar* – ca un tablou de Correggio *(Antonio Allegri, zis Correggio* (1494—1534), celebru pictor italian), ca o operă de mare valoare artistică aruncată într-un loc unde se degradează.

{92} *Lais* – curtezană celebră din Grecia veche (sec. V î.e.n.).

{93} *spiritul unei Sophie Arnould* – *Sophie Arnould* (1744—1802) n-a fost numai o celebră cântăreaţă la Opera din Paris, ci şi o femeie extrem de spirituală, ale cărei cuvinte de spirit au fost adunate într-un volum, apărut în 1813.

{94} *doamna de La Baudraye... Lousteau* – Istoria legatarii dintre Lousteau şi doamna de La Baudraye a fost povestită de Balzac în romanul *Muza departamentului.*

{95} *Sfântă-Alianţă* – înţelegere încheiată în 1815 între Prusia, Austria şi Rusia, pentru a se opune aspiraţiilor naţionale şi sociale ale statelor mici. Inspirată de cancelarul austriac Metternich, Sfânta-alianţă, la care s-a raliat ulterior şi Franţa din vremea Restauraţiei, era un fel de poliţie internaţională.

{96} *rolul lui Ludovic al XII-lea* – *Ludovic al XII-lea* şi-a grăbit sfârşitul căsătorindu-se spre bătrâneţe, la 11 octombrie 1514, cu tânără şi frumoasa prinţesă Maria a Angliei.

{97} *bandolină* – apă de păr cleioasă, fabricată din seminţe de gutui.

{98} *călugăriţa sângeroasă* – personaj din romanul fantastic *Călugărul,* al scriitorului englez *Mattew-Gregory Lewis* (1775—1818).

{99} *asemeni Madonelor lui Cranach şi ale lui Van Eyck* – *Luca Cranach* (1472—1553), pictor şi gravor german; Van *Eyck* (1375—1440), pictor flamand; amândoi au pictat figuri religioase în genul primitiv bizantin.

{100} *Isis* – Zeiţa egipteană *Isis* avea o serie de atribuţii (reprezenta medicina, agricultura, căsătoria) care făceau din ea o adevărată personificare a civilizaţiei egiptene primitive; vechii egipteni o reprezentau, ca pe toţi zeii lor, în atitudini rigide.
{101} *premiul Monthyon* – Consilierul de stat *Antoine Auget, baron de Monthyon* (1753—1820), a instituit o serie de premii aşa-numite de „virtute”, dând Academiei franceze sarcina de a le distribui persoanelor cunoscute pentru viaţa lor exemplară sau pentru acte virtuoase.
{102} *Jacob Desmalters* – *François-Honoré-Georges Jacob* zis *Jacob Desmalters* (1770—1841) a fost un adevărat artist în executarea mobilelor fine. El a creat stilul *empire* (mobile cu forme drepte şi cu aplicaţii de bronz, amintind antichitatea).
{103} *Robert Lefebvre* – *Robert Leiebvre* sau *Lefévre* (1756—1830) a pictat mai întâi scene istorice, apoi portrete. El a executat, în timpul lui Napoleon, portretele multor membri ai familiei acestuia.
{104} *Imitaţia lui Isus Cristos* – lucrare religioasă anonimă, scrisă în latineşte prin secolul al XV-lea şi apoi tradusă în limbi moderne; conţine patru cărţi, care preconizează detaşarea omului de sine şi de lume pentru a se îmbăta cu meditaţii mistice. Titlul are sensul de: *Pentru a-l imita pe Isus Cristos.*
{105} *Ai cupă* – Joc de cuvinte: în limba franceză *coeur* înseamnă şi inimă şi cupă (la cărţi de joc).
{106} *pe vremea campaniei lui Junot în Portugalia* – Generalul lui Napoleon, *Andoche Junot* (1771—1813), a condus expediţia din Portugalia în 1807—1808.
{107} *Murat nu cunoscuse frica* – *Joachim Murat* (1769—1815), mareşal al Franţei, era cunoscut pentru şarjele de cavalerie conduse de el în timpul bătăliilor napoleoniene. El a dovedit mult curaj, chiar şi în momentul când a fost executat din ordinul regelui Neapolului, al cărui tron îl deţinuse pe vremea lui Napoleon şi pe care voia să-l reia.
{108} *Mirabeau* – *Honoré-Gabriel Riqueti, marchiz de Mirabeau* (1749—1791), orator celebru din timpul revoluţiei franceze, a servit mai întâi, deşi aristocrat, revoluţiei, dar apoi a trădat-o pactizând cu cercurile regaliste.
{109} *Maurii din Veneţia... Saint-Preux* – Maurul din Veneţia (Othello) este personificarea geloziei, iar Saint-Preux, personajul sentimental din romanul lui J.-J. Rosseau, *Noua Eloïsă* (1761).
{110} *economiile plasate în „Orléans”* – Crevel se referă la acţiunile societăţii care construia drumul de fier de la Orléans la Paris – cu diverse ramificaţii – şi care obţinuse concesiunea de la stat în anul 1838.
{111} *Liaisons dangereuses...* – roman epistolar (1782) al lui *Choderlos de Laclos*; prezintă moravurile corupte ale cercurilor aristocratice franceze de la sfârşitul secolului al XVIII-lea.
{112} *Canillac* – Din familia aristocratică Canillac, originară din provincia franceză Auvergne, au făcut parte şi trei „seniori” tâlhari de drumul mare.
{113} *gen haină albastră, mareşal de Richelieu, Pompadour, du Barr*y – Haina albastră de mătase era purtată de curtenii lui Ludovic al XV-lea. *Antoinette*

Poisson, făcută *marchiză de Pompadour;* şi *Jeanne Bécu,* decretată *contesă du Barry,* au fost favoritele acestuia.

{114} *Silen* – în mitologie, tatăl satirilor şi cel care l-a crescut pe Bacchus, zeul vinului.

{115} *Arnal* – Actorul comic francez Etienne Arnal (1794—1872) excela în rolurile de naiv năuc şi era, pare-se, irezistibil.

{116} *Suzana între doi bătrâni* – După o legendă biblică, tânără evreică Suzana, pe cât de frumoasă pe atât de virtuoasă, a fost acuzată pe nedrept de adulter de către doi bătrâni libidinoşi.

{117} *Curtius* – După o legendă romană, patricianul Curtius s-a aruncat înarmat şi călare într-o prăpastie ce s-a deschis în for, în urma unui cutremur de pământ, deoarece augurii declaraseră că această prăpastie nu se va închide decât după ce va înghiţi lucrul cel mai de preţ din Roma.

{118} *Rossini* – Compozitorul italian *Gioacchino Rosâini* (1792—1868), autor fecund de opere populare, ca „Bărbierul din Sevilla", „Wilhelm Tell" etc. era foarte apreciat la Paris în vremea lui Balzac. Balzac însuşi îl citează des.

{119} *sarmat* – Sarmaţii au trăit în regiunea dintre Marea Baltică şi Marea Neagră. În secolul al III-lea au fost înfrânţi de goţi.

{120} *Ludovic al XIV-lea, Francisc I şi Leon al X-lea* – erau consideraţi protectori ai artelor, cu ale căror creaşi şi-au înfrumuseţat fastul. În timpul lui *Ludovic al XIV-lea* (1638—1715) au trăit scriitorii Corneille, Racine, Molière, La Fontaine, pictorii Poussin, Le Lorrain, arhitectul Mansard, sculptorul Puget. *Francisc I* (1494—1547) a invitat în Franţa artişti italieni, pe Leonardo da Vinci, Cellini, Andrea del Sarto. *Papa Leon al X-lea,* din familia Medicilor, papă între 1513 şi 1521, l-a încurajat pe Rafael etc.

{121} *Fidias (Phidias)* – celebru sculptor grec din epoca lui Pericle, considerat prin tradiţie, cel mai mare sculptor al antichităţii. Statuia lui Zeus din Olimp, realizată de el, era considerată una dintre cele şapte minuni ale lumii antice.

{122} *Michel Columb... — Michel Columb* sau *Colombe* (1430—1512), sculptor al pre-renaşterii franceze*; Jean Goujon* (1510—1568), sculptor şi arhitect francez.

{123} *Praxiteles* – celebrul sculptor grec; a trăit la Atena (390—335 î.e.n.).

{124} *Figaro, Lovelace,* Manon *Lescaut... Beaumarchais, Richardson, abatele Prévost* – Intr-adevăr, personajele citate au ilustrat numele autorilor lor, *Figaro,* pe cel al lui *Beaumarchais,* în comediile *Bărbierul din Sevilla* (1775) şi *Nunta lui Figaro* (1784); *Lovelace,* pe cel al scriitorului englez *Richardson* (1689—1761), în romanul *Clarisse Harlowe*; Manon *Lescaut,* pe cel al *abatelui Prévost,* în romanul Manon *Lescaut* (1731).

{125} *Austerlitz*-uri *ale cochetăriei* – aluzie la celebra bătălie de la *Austerlitz* (2 decembrie 1805), când, prin îndrăzneală şi calcul, Napoleon a învins armatele împăratului Austriei şi ale ţarului, mai numeroase decât ale sale.

{126} *doamna de Maintenon în fustele lui Ninon – Doamna de Maintenon* (1635—1719), educatoarea copiilor lui Ludovic al XIV-lea şi soţia morganatică a acestuia, era o femeie inteligentă şi dibace, dar austeră şi evlavioasă. *Ninon de Lenclos* (1620—1705), frumoasă şi spirituală, a avut o viaţă aventuroasă.

{127} *vultur alb... vulturul cu două capete* – Vulturul alb era insigna ordinului cavaleresc polonez creat în 1325; vulturul cu două capete era stema imperiului germanic.
{128} *un Ludovic al XI-lea* – Regele Franţei *Ludovic al Xl-lea* (1423—1483) a dus cu multă dibăcie politica de dominare a marilor feudali, contribuind astfel la unitatea statului.
{129} *făceau din* Manon... o *Iris sau o Cloe* – făceau dintr-o femeie cu moravuri uşoare o zeiţă. Manon este numele fostei curtezane de care e îndrăgostit cavalerul Des Grieux în romanul *Manon Lescaut* de abatele Prévost. *Iris* este, în mitologie, mesagera zeilor, şi de aceea poartă aripi. *Chloe* este alt nume al zeiţei vegetaţiei, Demeter, precum şi numele eroinei romanului grec *Daphrtis şi Chloe,* atribuit lui Longus.
{130} *Célimène* – cocheta care-l exasperează pe Alceste în comedia *Mizantropul* (1666) de Molière.
{131} *Hercule la picioarele Omfalei* – În mitologie, Omfala, regina Lidiei, nu primeşte să se căsătorească cu Hercule decât după ce îl obliga să stea la picioarele ei şi să toarcă lâna. Din dragoste, eroul consimte.
{132} *nemuritorul Spinoza* – mare filosof olandez. *Baruch Spinoza* a trăit între anii 1632 şi 1677. Contrar afirmaţiei lui Claude Vignen, el a fost materialist şi ateu prin concepţia sa asupra naturii ca propria ei cauză. De altfel, pentru ideile sale ateiste şi pentru critica pe care a făcut-o religiei, a fost excomunicat, în 1656, din comunitatea evreiască locală.
{133} *Marius pe ruinele Cartaginei* – Înfrânt de rivalul său, Sylla, generalul şi consulul roman *Caius Marius* (156—86 î.e.n.) s-a refugiat în locurile unde fusese odinioară Cartagina.
{134} *Judith* – Eroina legendară care, pentru a-şi salva oraşul, l-a sedus pe generalul duşman Holofern şi i-a tăiat capul.
{135} *odaliscă* – Balzac face confuzia obişnuită crezând că o odaliscă este o femeie din harem. În realitate, odaliscele erau sclavele care slujeau pe femeile sultanului.
{136} *declaraţia Fedrei către Hipolit* – Neputând rezista pasiunii sale pentru tânărul Hipolit, fiul din prima căsătorie a soţului ei Tezeu, Fedra îi mărturiseşte dragostea sa. [v. *Phèdre* (1677), (scena a 5-a, actul al II-lea) de Racine.] Tragedia Fedrei a fost adusă pe scenă, în antichitate, de către Euripide şi Seneca.
{137} *Benvenuto Cellini* – Sculptor, gravor şi argintar italian (1500—1571), *Benvenuto Cellini* a lăsat, pe lângă opere de artă plastică, şi un volum autobiografic, foarte apreciat, intitulat *Viaţa lui Benvenuto Cellini scrisă de el însuşi.*
{138} *fructus belii* – rod al războiului (l. lat.)
{139} *această doamnă de Merteuil burghează* – În romanul *Liaisons dangereuses* al lui Choderlos de Laclos, doamna de Merteuil este personajul care întruchipează pe aristocrata virtuoasă în aparenţă, dar în realitate coruptă, perversă şi intrigantă.

{140} *proiectul de lege pentru înzestrare* – E vorba de proiectul de lege prezentat Camerei la 20 februarie 1840 de către guvernul Soult, proiect în baza căruia un fiu al regelui, ducele de Nemours, trebuia să capete o rentă anuală de 500 000 de franci. Proiectul a fost respins de majoritatea deputaţilor, şi guvernul a demisionat.
{141} *baronul de Nucingen* – Bancherul cel mai important din *Comedia umană,* „elefantul finanţei", cum îl numeşte Balzac. Istoria averii lui apare în povestirea *Banca Nucingen,* dar personajul revine în foarte multe dintre romanele lui Balzac *(vezi Addenda).*
{142} *în vârtejul festivităţilor din iulie* – E vorba de comemorarea revoluţiei din 1830, care avusese loc în zilele de 27—29 iulie şi în urma căreia se înscăunase regele Ludovic-Filip.
{143} *Molière... Gros-René* – Valetul mâncăcios şi „filosof" din comediile lui Molière *(Doctorul zburător, Supărările îndrăgostirilor)* nu apreciază în mod deosebit femeile. În *Supărările îndrăgostiţilor* (1656), Gros-René (numit aşa deoarece rolul era jucat de un actor gras din trupa lui Molière) declară că „femeia e un animal greu de cunoscut" şi, când se ceartă cu logodnica lui, îi pare rău că nu-i poate restitui supa oferită de ea. Citatul e deci aproximativ.
{144} *marchiza de Pescaire* – este *Vittoria Colonna,* poetă celebră, soţia lui *Ferdinand Avalos, marchiz de Pescaire,* general spaniol (1489—1525). Moartea frumoasei şi tinerei lui soţii l-a lăsat nemângâiat.
{145} *asemenea Diane de Poitiers* – *Diana de Poitiers* (1499—1566), femeie frumoasă, dar mai ales inteligentă, a fost favorita regelui Henric al II-lea (1519—1559), care a iubit-o cu statornicie, deşi era cu douăzeci de ani mai tânăr decât ea.
{146} *butoiul Danaidelor* – După o legendă mitologică, Danaidele, cele 50 de fiice ale lui Danaos, şi-au ucis toate (afară de una) soţii în noaptea nunţii. Pedeapsa pe care au primit-o a fost aceea de a umple veşnic un butoi fără fund; a devenit simbolul unei activităţi fără răgaz şi fără folos.
{147} *Dubois, care îi dădea prea multe lovituri de* picior *Regentului* – Se pare că Regentul, dorind să nu fie recunoscut, s-a deghizat o dată în valetul cardinalului Dubois şi împreună cu acesta a pătruns în cercul pe care voia să-l viziteze. Dubois a intrat însă atât de bine în rolul stăpânului şi i-a dat atâtea lovituri de picior Regentului (tratament obişnuit faţă de servitorimea vremii) încât acesta a fost nevoit să protesteze.
{148} *hic et nunc* – expresie latină juridică: *aici şi acum:* imediat, pe loc.
{149} *Egeria mea* – femeia care mă sfătuieşte. După o legendă romană, Egeria a fost nimfa care îi dădea sfaturi regelui Numa.
{150} *Numa... ilustrul nostru ministru* – Este vorba de *Gufizot* (1787—1874), care devenise prim-ministru în octombrie 1841. Sfătuitoarea lui Guizot era doamna de Liéven (1784—1857), soţia fostului ambasador al Rusiei la Londra, care se instalase la Paris din 1835 şi al cărei salon era frecventat de oamenii politici ai vremii.
{151} *Sibila* – Femeile care pretindeau că prezic viitorul se numeau în antichitate sibile. Peştera în care locuia una dintre cele mai cunoscute se afla

lângă Cumes, în Italia de sud. Ignorantul Crevel spune Sibila *d'écume* (de spumă) în loc de Sibila din Cumes.

{152} *mareşalul de Richelieu... Lovelace* – *Lovelace* este tipul tânărului corupt, al seducătorului fără scrupule. *Mareşalul de Richelieu*, aristocrat francez desfrânat din secolul al XVIII-lea (putea servi de model, fără îndoială, personajului englez).

{153} *Mareşalul Masséna* – Mareşalul *André Masséna* (1756— 1817) a fost prezent şi activ în multe bătălii ale lui Napoleon, care-l numea „copilul iubit al victoriei" şi-l făcuse duce de Rivoli şi prinţ de Essling (localităţi unde avuseseră loc bătălii).

{154} *podul Arcole* – La Arcole, tânărul Bonaparte i-a învins pe austrieci. Dând dovadă de mare curaj, el a trecut, în fruntea soldaţilor, podul de la Arcole, care urma să fie cucerit (1796).

{155} *Kaiserlici* – aşa erau numiţi în timpul revoluţiei franceze soldaţii împăratului Germaniei (de la *Kaiser,* în limba germană, împărat).

{156} *Bernadotte* – *Charles Bernadotte* (1763—1844), mareşal al Franţei, a participat la războaiele Revoluţiei şi ale Imperiului. După ce a fost însă adoptat de regele Suediei, în 1810, Bernadotte şi-a trădat ţara de origine atacând Franţa, în 1813, alături de armatele europene coalizate. A devenit rege al Suediei în 1818, sub numele de Carol al XIV-lea.

{157} *un bun cumpărat de Ludovic al XVI-lea* – E vorbei de castelul Rambouillet, cumpărat de Ludovic al XVI-lea în 1783.

{158} *trecerea Berezinei* – Armatele napoleoniene respinse de trupele ruseşti conduse de generalul Kutuzov (la sfârşitul lui noiembrie 1812) au trecut râul Berezina cu pierderi extrem de mari.

{159} *discursuri în genul lui Sganarelle* – Sganarelle este bărbatul urât, vulgar şi laş din comedia lui Molière *Sganarelle sau încornoratul închipuit* (1660). Încornorat de-a binelea apare în comedia *Şcoala bărbaţilor* (1661), unde este opus fratelui său, Ariste, om fin şi civilizat.

{160} *armata improvizată de Napoleon în 1815* – (v. nota 31).

{161} *Şuanii* – primul mare roman al lui Balzac (1829), care evocă lupta victorioasă a unei armate republicane conduse de tânărul ofiţer Hulot, în 1799, împotriva mişcării contrarevoluţionare din Bretania a aşa-numiţilor şuani (după strigătul lor de raliere care imita ţipătul bufniţei, în l. fr.: *chouette).*

{162} *în luptele de la Dresda... Vandamme* – La Dresda, în 1813, Napoleon a mai putut învinge armatele coalizate. A fost una din ultimele lui victorii. *Vandamme (Dominique-René)* (1770—1830) este un general francez luat prizonier de ruşi, după bătălia de la Dresda. Revenit în Franţa în 1814, el a participat şi la bătălia de la Waterloo.

{163} *Condé* – prinţul *Louis, de Condé* (1621—1686), zis „marele Condé", spre a se deosebi de restul familiei.

{164} *soldatul... care o învinsese pe Madame* – *Madame,* titlu purtat de surorile, cumnatele sau nurorile regelui Franţei, este aici *Marie-Caroline de Bourbon de Naples* (1798—1870), soţia ducelui de Berry, fiul cel mai mic al lui

Carol al X-lea. Rămasă văduvă cu un fiu, în 1820, ea a încercat, după căderea Bourbonilor, debarcând în Franţa (în 1832), să provoace o mişcare regalistă, care să-i redea fiului ei tronul, dar n-a reuşit.

{165} *mă bizuiam* pe *tine, ca Gourville pe Ninon – Ninon de Lenclos* (v. nota 121) primise în păstrare, de la unul dintre amanţii ei, 10 000 de galbeni, sumă pe care a păzit-o mai conştiincios decât fidelitatea, înapoindu-i la întoarcerea lui din călătorie.

{166} *Fénelon – François de Salignac de la Mothe-Fénelon* (1651—1715), arhiepiscop de Cambrai, a fost un educator valoros. A avut ca elev pe ducele de Bourgogne, al cărui caracter violent a reuşit să-l schimbe. În scop educativ a scris *Fabule,* un *Tratat despre educaţia fetelor* şi faimosul roman cu personaje homerice *Télémaque,* în care apar critici indirecte la adresa guvernării absolutiste a lui Ludovic al XIV-lea, critici care i-au adus dizgraţia.

{167} *primăria arondismentului al treisprezecelea* – Pe vremea lui Balzac, Parisul avea douăsprezece arondismente; a te căsători la arondismentul al treisprezecelea – inexistent – însemna a trăi în concubinaj.

{168} *Mabille* – local de dans şi de petrecere, la Paris

{169} *Bartholo* – personaj din comedia *Bărbierul din Sevilla,* (1775) a lui Beaumarchais, tutorele bănuitor şi precaut al Rosinei.

{170} *refrenul lui Malborough* – În vechiul cântec francez *Malborough se va-t-en guerre (Malborough pleacă la război),* refrenul este: *Ne sait quand reviendra (Nu ştie când se va întoarce).*

{171} *vechile FOLIES* – erau vilele construite la ţară, în secolul al XVIII-lea, de către aristocraţi şi burghezi, pentru petreceri şi chefuri *(folie* în l. franceză – nebunie).

{172} o *Malibran* – Maria *Felicia Garcia Malibran* (1808—1836), celebră cântăreaţă din Paris, de origine spaniolă.

{173} *Judith de Alloris... nepotul* lui *Bronzino* – Autorul tabloului *Judith ţinând capul lui Holofern* (v. nota 127) este pictorul italian *Cristof Allori* (1577—1621); Balzac îl confundă cu tatăl lui, pictorul *Alessandro Allori* (1535—1607), care era nepotul pictorului Bronzino.

{174} *Mater dolorosa* – mama lui Isus, reprezentată de pictori îngenuncheată în faţa crucii. (Mamă îndurerată – în 1. latină.)

{175} *Funambules* – La teatrul *Les Funambules (funambuli* = dansatori pe funie) s-au dat mai întâi spectacole de acrobaţie şi de marionete; din 1825, se jucau aici şi pantomime.

{176} *Marat, sub chip de femeie* – Revoluţionarul *Jean-Paul Marat* (1743—1793), redactor al celui mai intransigent ziar din timpul revoluţiei franceze, *Prietenul poporului,* nu era un om frumos. Cercurile de dreapta s-au folosit de această particularitate pentru a-i crea reputaţia de tiran sângeros şi hidos.

{177} *Fouché... Lenoir... Sartines* – *Joseph Fouché* (1759—1820), ministru al poliţiei în vremea lui Napoleon; şi-a păstrat postul trădându-l pe acesta. A murit ca cetăţean austriac. *Jean-Charles-Pâerre Lenoir* (1732—1807), şeful poliţiei pariziene din 1776 până în 1785. *Antoine de Sartines* (1729—1801),

ministru al marinei, a fost mai întâi şeful poliţiei pariziene, din 1754 până în 1774.

{178} *să faci dintr-o Aspasie o Lucreţie* – să faci dintr-o curtezană o femeie virtuoasă: *Aspasia din Milet*, care a trăit în a doua jumătate a secolului al V-lea î.e.n., a fost tipul curtezanei instruite din antichitate. *Lucreţia*, cunoscută ca soţie virtuoasă în Roma Tarquinilor, fiind violată de Sextus Tarquinius, s-a înjunghiat în faţa tatălui şi soţului ei (510 î.e.n.).

{179} o *contesă de Pimbèche* – *Contesa de Pimbèche* este în comedia lui Racine *Iubitorii de procese (Les Plaideurs)* (1668) tipul cârcotaşei aprige.

{180} *Istoria Antică a lui Rollin... Abélard de bunăvoie* – *Charles Rollin* (1661—1741), profesor şi scriitor francez, este autorul unei *Istorii antice,* care a avut filare succes. *Pierre Abêlard* (1073—1142), filosof şi profesor francez, a rămas cunoscut şi prin drama dragostei lui pentru Héloïse, nepoata canonicului Fulbert. Furios din cauza căsătoriei secrete a celor doi îndrăgostiţi, canonicul a tocmit oameni care l-au castrat pe Abélard.

{181} *d'Anville* – *Jean-Baptiste Bourguignon d'Anville* (1697—1782), geograf şi cartograf francez, a studiat geografia antichităţii şi a elaborat peste 200 de hărţi.

{182} *Catoxantha* – specie de insectă coleopteră colorată, din regiunile calde ale Asiei, cu care se împodobesc evantaiele.

{183} *un Longehamp al toaletelor* – Longehamp este câmpul de curse de lângă Paris.

{184} *coafor gen Merlan* – Merlan este termenul argotic pentru coafor; e vorba, deci, de un coafor de mahala.

{185} Joc de cuvinte: în loc de *„les extremes se touchent"* (extremele se ating), personajul spune *„les extremes se bouchent".*

{186} Medor – este tânărul sarazin curajos şi fidel din poemul *Orlando furioso* al lui Ariosto. El e rănit pe câmpul de bătaie şi salvat de frumoasa Angelica, pe care o ia în căsătorie.

{187} *răposatul rege al Olandei* – E vorba de regele *Wilhelm I* (1772—1843), a cărui politică a provocat insurecţia Flandrei şi a provinciilor walone (1830), insurecţie care a dus la proclamarea Belgiei ca regat independent.

{188} *surugiul din Longjumeau* – Este titlul unei opere comice în trei acte, având libretul de Brunswick şi Leuven şi muzica de Adam, reprezentată la Paris în 1836 şi în care e vorba de un surugiu faimos şi talentat, pe care un mare senior îl angajează la Operă. Surugiul uită pentru moment de modesta lui logodnică, dar apoi revine plin de dragoste la ea.

{189} *Mignard* – Din familia pictorilor francezi cu acest nume, cel mai celebru este *Pierre Mignard* (1610—1695), pictor de scene mitologice, care împodobeau castelul Versailles, şi de portrete ale celebrităţilor secolului al XVII-lea.

{190} *Girodet* – Pictorul francez *Anne-Louis Girodet de Roucy,* zis *Girodet-Trioson* (1767—1824), a pictat scene mitologice, istorice şi altele, inspirate din literatura vremii, de ex. *Atala coborâtă în mormânt* (după Chateaubriand). Figurile lui au o gingăşie specială.

{191} *urbi et orbi* – „în oraş (la Roma) şi în univers” (1. lat.), adică: pretutindeni, peste tot.
{192} *Gavarni* – Desenatorul francez *Sulpice-Guillaume Chevalier,* zis *Gavarni* (1804—1866), a creat, în prima sa manieră, scene din viaţa studenţilor şi a femeilor uşoare, precum şi diverse tipuri pariziene. A doua sa manieră (pe care Balzac n-a apucat s-o cunoască) subliniază contrastele sociale.
{193} *baronul d’Holbach* – *Paul-Hcnri d’Holbach* (1723—1789) este un strălucit reprezentant al materialismului şi ateismului francez din secolul al XVIII-lea.
{194} *Champcenetz* – Autor de cântece uşoare şi de versuri satirice, cavalerul (zis marchiz) de *Champcenetz* şi-a pus sarcasmul în slujba contrarevoluţiei şi a fost ghilotinat în 1794. El colaborase la publicaţia contrarevoluţionară *Faptele apostolilor* a lui Rivarol.
{195} *Pantheonul* – înainte de a deveni monumentul în care odihnesc rămăşiţele pământeşti ale oamenilor de seamă ai Franţei, Pantheonul, construit între anii 1754 şi 1780, a fost biserică. Destinaţia actuală i-a fost dată de revoluţia din 1789—1794 şi redată (căci a redevenit biserică în vremea Restauraţiei şi a Imperiului al doilea) de Republica a III-a, în 1885.
{196} *mahalaua Saint-Antoine* – este celebrul cartier al meseriaşilor şi muncitorilor francezi din vechiul Paris, de unde porneau insurecţiile şi revoluţiile pariziene.
{197} *Bobino... Ambigu* – Un fel de circ în vremea Restauraţiei, teatrul *Bobino* (de la numele comicului care-l înfiinţase) a devenit, după 1830, teatru de pantomimă, de vodevil şi de dramă. Teatrul numit *Ambigu-Comiquc,* înfiinţat în 1759, a prezentat mai întâi spectacole de marionete, apoi vodeviluri şi comedii uşoare *(ambigu* = în doi peri) şi, în fine, melodrame romantice.
{198} *in partibus* – onorific, fără o funcţie reală. Expresia latină completă este *in partibus infidelium – în ţările locuite de necredincioşi,* şi se referă la episcopii catolici cu titlu onorific, fără misiuni sau puteri oficiale.